پەروەردە و دیموکراسی -1- ... جمیل حمداوي ... وەرگێڕ: جیهاد موحەمەد

بەشی یەکەم:

پەیوەندی پەروەردە بە دیموکراسییەوە پەیوەندییەکی دیالێکتیکییە، بە جۆرێک، کە ناتوانرێت قسە لەسەر فێربوون و ئازادییە تایبەت و گشتییەکان بکرێت لە حاڵەتی نەبوونی دیموکراسی راستەقینەی هەڵنراو لەسەر بنەمای یەکسانیی و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و بڕوابوون بە جیاوازییەکان و داننان بە پلۆرالیزمدا.
هەروەها ناتوانرێت قسە لەسەر دیموکراسی بکرێت لە حاڵەتی نەبوونی پەروەردەیەکی راستەقینە و فێربوونێک، کە بونیادنەنراو و ئامانجگیر و چییەتییەکی باش و داهێنەرانە و بەرهەمهێنەری چوست و چالاکیی و ڕێزلێنان لە بەهرە و بایەخدان بە چالاکیی پەروەردەییەکان و هەروەها ڕێزلێنان لە فێرخواز و فێرکارەکان نەبێت؛ کە سەرقاڵی دۆزینەوە و بە دواداگەڕان و کۆڵینەوەی کرداریی و زانستیی نەبێت.
لێرەوە دەبینین کە پەروەردە و دیموکراسی وەک پارەی نەختینەیی پەیوەستن بە یەکترەوە، پەروەردە بە دیموکراسی نابێت و دیموکراسیش بە پەروەردە نابێت.

لە ئەمڕۆی کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکاندا هەرە پێویستترین پەروەردەیەکی دیموکراسییانەیە، کە هاوڵاتییبوون و مافەکانی مرۆڤ تیایدا بەرتەسکبووەتەوە و دادپەروەری بە جۆرێک لە کەمبوونەوەدایە، کە خەریکە بە تەواوەتی نامێنێت. پەروەردەی دیموکراسییانە لە پێناوی ئامادەکردن و گەشەی نەوە نوێکانمادایە تا نەوەیەکی نوێی مەرام و ئاکار دیموکراسییانەی وایان لێ بێتە بەرهەم بتوانن ئیدارەیەکی وردی وڵات و کۆمەڵگە لەسەر دیدگایەکی ڕوونی فراژووتن و داهێنان و ئەفڕاندنی دیموکراسییانەی بونیادنراوی هەست بە بەرپرسیارێتیی و دیسپلین و هاوڵاتییبوون و ماف بکەن؛ ئارەزووکردن لە ئازادی و گۆڕانکاری و دروستکردنی دەوڵەت و نەتەوە لەسەر پێوەری داهێنان و بەرهەمهێنان و ئافڕاندن و فراژووتن و گەشەکردن بە مەبەستی گەیشتن بە پێگە و ئاستی دەوڵەتە پێشکەوتووەکان و نەتەوە گەشەکردووەکان لە ڕووی شارستانیی و زانستیی و تەکنەلۆژییەوە دەبێت.

کەواتە، پەروەردە چییە؟ ئەی کۆنسێپتی دیموکراسی چییە؟ پەیوەندی پەروەردە و دیموکراسی چییە؟ ئەو ئاستەنگ و تەنگژانە چیین، کە دەبنە ڕێگر لەبەردەم بە کردەییکردن و مەشقکردنی پەروەردەیەکی دیموکراسییانەدا؟ لەم توێژینەوەیەدا هەوڵدەدەین وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەینەوە.

١/ کۆنسێپتی پەروەردە:

پەروەردە کردەیەکی پەروەردەیی و پوختەکردن و چاکردن و مۆراڵی و ئاکارییە بە ئامانجی پێگەیشتن و گەشەکردنی منداڵ و فێرخواز بە پێگەیشتن و گەشەکردنێکی کۆمەڵایەتی دروست و ساغلەم. پەروەردە هاوبەشی دەکات لە پاراستنی داب و نەریت و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان، پەروەردە هەوڵێکی شێلگیرانەیە بۆ پێکهێنان و بەرهەمهێنانی هاوڵاتییەکی باش، هەروەها کار دەکات لە پێناوی گۆڕینی کۆمەڵ بەرەو باشتر و پێشکەوتووتر لە ڕێگەی دیموکراتیزەکردن و بە کولتووریکردنی دیموکراسییی و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و یەکسانی نێوان مرۆڤەکان. پەروەردە سەرلەنوێ بونیادێکی مۆراڵی و ئاکاری کۆمەڵگە دادەڕێژێتەوە و پێگەی بەرزدەکاتەوە بە گەیشتن بە ئاستی دەوڵەتە پێشکەوتووەکان و شارستانێتە مرۆییە بەرزەکان.
پەروەردەی جددی هەوڵ ئەدات بە پەیوەستبوونی تاک بە کۆمەڵگەوە، ئەویش بە گونجاندن و ڕاهاتن و سەرکەوتن و گۆڕانکاری تیایدا، هەروەها هەوڵ ئەدا بە:"پەرەپێدانی کەسایەتی مرۆڤ و پاڵپشتیکردنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانی. واتا پێکهێنانی سەربەخۆیی بیر و ئەندێشە و مۆراڵی تاک، ڕێزگرتنی ئەم سەربەخۆییەش لە لایەن ئەوانی ترەوە لەسەر بنەمای هەمان مامەڵە لەگەڵ یەکتریدا تا سەربەخۆیی ببەت بە پرۆژەیەک بۆ هەموو تاکەکان وەک یەک."

بە هەرحاڵ، پەروەردە ئامرازێکە بۆ بەدیهێنانی داهێنان و ئەفراندن و بەدواداگەڕان و دۆزینەوە و ڕاڤەکردن و کنەکردن و کۆڵینەوە و بە دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە؛ چەقبەستن لەسەر ئازادی و دەستپێشخەری تاکی ئازاد لە هەرچ جۆرە گفتوگۆکردنی مەبەستدار و ڕەخنەگرتنی بونیادنەر و دیالۆگی دروست لە پێناوی بونیادنانی کۆمەڵگەی پێشکەوتوو و بە ئاگا و هاوبەشیکار لە تازەگەری و ڕێگە خۆشکردن بۆ دەرکەوتنی وزەی تاک و کۆمەڵگەیەکی بەرهەمهێنەر و داهێنەر و دۆزەرەوەی تیۆری تەکنیکیی و کردەیی و زانیارییەکان.
دکتۆر محەمەد لبیب نجیحی دەڵێت:"مادام ئامانجی بنەڕەتی پەروەردە گەشەی بیر و ئەندێشە و بەکارهێنانی زیرەکییە، کەواتە پەروەردە لە پێناوی ئازادییەکانی مرۆڤدا کار دەکات. جەختکردنەوە لەسەر گەشەی

منداڵ، واتا جەختکردنەوە لەسەر سڕینەوەی ئاستەنگەکانی بەردەمی توانا هۆشیارییەکانی منداڵ، هەروەها زەوینەخۆشکردن و دەرفەت و بواردان پێیی تا بتوانێت کارا بێت و توانا شاراوەکانی و ئەو ژینگەی تیایدا دەژی بەکاری بهێنێت بە ئەوەی کە خۆی دەیخوازێت. کۆمەڵگەی سەربەخۆ ئەو کۆمەڵگەیەیە کە تاکەکانی هاوبەشی بکەن لە پەرەسەندنی و ئاراستەکردنی بەرەو گۆڕانکاریی پێویست و پێشکەوتووەکان.”

کاتێک تاکەکانی کۆمەڵگە ئازد بن و هەست بە ئازادی بکەن کەواتە پەروەردە هاوبەشی کردووە لە کرانەوە و پێشکەوتنیدا. مەبەستمان لە کۆمەڵگەی کراوە ئەو کۆمەڵگەیەیە کە ڕێگەی گەشە و پەرەسەندنی بە کراوەتەوە و خراوەتە سەرپێی بەرەوپێشچوون، واتا واقیعی مەوجودی تێپەڕاندووە. کۆمەڵگەیەکی لەم جۆرەش ئەو کۆمەڵگەیەیە کە بە جۆرێک خۆی ڕێکخستووە توانای بەدیهێنانی هەموو کاروبار و مەسەلەیەکی مرۆیی هەیە. کۆمەڵگەیەکە قبووڵی گۆڕانکارییەکان دەکات و وەک ئامڕازێک بەکاریان دەهێنێت بۆ سەرکەوتن بەسەر گەندەڵی و داڕزاندا، زیرەکی و هەوڵە هەروزییەکان لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگەدا هەموویان دەبنە گەشە و پێشکەوتنی مرۆڤ و مرۆڤبوون.
جگە لەمانەش پەروەردە بەدیهێنەری کۆمەڵێک ئەرکی کەرەکییە وەک فێربوون، ڕۆشنبیربوون، پاقژبوون، پاڵاوتنبوون و ڕزگاریی بیر و هزر و ئەندێشە لە کۆتوبەندەکان و ئەفسانە و حیکایەتە ساختەکان و جادوگەریی و، پەیوەستبوون بە مرۆڤایەتیی و زانست و ئاسۆ ڕووناک و نموونەییەکانەوە.

٢/ کۆنسێپتی دیموکراسی:

ئەوە ئاشکرایە، کە دیموکراسی بە واتا پێدراوەکانی واتا حوکمی گەل لە لایەن خودی گەل خۆیەوە، بە واتایەکی تر حوکمی زۆرینە دوای پرۆسەی هەڵبژاردن و دەنگدان و جیاکردنەوە و پاکردنەوەی دەنگەکان. دیموکراسی بەرامبەر و دژی حوکمی دیکتاتۆری و حوکمی ئۆتۆکراسییە، کە هەردووکیان حوکمی زوڵم و ستەم و هەژموونی دەسەڵاتێکی تاکی ڕەهان. دیموکراسی چەقبەستن و چاودانە لەسەر یاسا و ماف و ئازادییەکان و دادپەروەریی و کەرامەتی مرۆڤ بە بنەماگرتنی مافەکانی مرۆڤ و چەسپاندنی یەکسانی ڕاستەقینە لە نێوان ڕەگەز و توخمەکاندا. گرنگترین بنەمای دیموکراسی هەست بە بەرپرسیارێتی و پەیوەستبوون پێیەوە و، ڕێزگرتن لە سیستەم و بایەخدانی زیاتر بە لایەنی زانست و زانین بەسەر لایەنی هێز و توندوتیژییدا.

دیموکراسی کارا و ڕاستەقینە بەم جۆرە دادەمەزرێت:"مامەڵەی دیموکراسیانە لە نێوان دامەزراوەکانی پاراستن و ڕێزگرتنی مافەکان و جێبەجێکردنیان بۆ یاسا و دامەزراوانەی کە لە چوارچێوەی دەوڵەت و ماف و یاسادا هەن. ئەوەش ئاشکرایە کە ڕێزگرتن لە مافەکان و جێبەجێکردنی ئەرکەکان نایەتە دی بە بێ بوونی تاکی ئازاد و سەربەخۆ. دیموکراسی مەسەلەیەکی ڕووکەش و شکڵیی نییە، هەندەی ئەوەی کە فەرهەنگ و مامەڵەیە؛ تێگەیشتن و قبووڵکردنە بۆ ڕا و بۆچوونە جیاوازەکان؛ یەکسانی و دادپەروەریی و ویژدانگەرایی و هاوبەشیکردنێکی سیاسیانە و بڕیاردانی (تاک)ە لەسەر چارەنووسی خۆی و هەڵبژاردەی خۆی؛ هەروەها ئەفەرزکردنی دەسەڵاتخوازییە لە هەموو بوارەکانی ژیاندا؛ دیموکراسی ئەمڕۆ و سبەینێ بەدیهێنانی زیاتر و زیاتری ڕێزی تاکەکان و تواناکانیانە.

نابێت دیموکراسی و ڕەفتاری دیموکراسیی بەوە دابنرێت، کە دامەزراوەی دیموکراسیی لە ئارادایە، یان یەکێک بێت لە سیاسەتە نەگۆڕەکان، بەڵکو پێویستە وا تەماشای بکرێت وەک پێویستییەکی مەرامی کە پرنسیپەکانی لە نێوان مرۆڤەکان و ئامانجە جیاوازەکان و دانانان بە جیاوازییەکان تا مرۆڤەکان بتوانن زاڵ بن بەسەر هەڵچوون و توونددڕەوییەکانیاندا و دوورکەوتنەوە لە هەموو بڕیارێکی تاکلایەنە و خۆیی."
کەواتە، دیموکراسی بەدیهێنەری بەختەوەریی مرۆڤەکانە، دڵنیابوونیانە لە ژیانێکی سەروەرانە، زۆرکردنی دەرفەت و بواری کارکردنە، پڕکردنەوەی حەز و ئارەزووە خۆڕسکییەکانیەتی وەک خواردن و خواردنەوە و سێکسکردن، شکاندنی تینوێتی زانست و زانین و هونەریی و کولتورییە، دەربازبوونی لە کۆیلەیی و چنگی هەژاریی و دواکەوتوویی و پێشکەوتن بەرەو جیهانێکی زیاتر جێگیر و دڵنیایی پێ لە ژیانی بەختەوەری و خۆشگوزەرانی و هاوبەشیکردن لە داهێنان و ئەفڕاندن و بەخشین.

٣/ کێششکردن بە پەروەردەیەکی دیموکراسیانە:

کێششکردنێکی فرە هەس بە گەیشتن بە پەروەردەیەکی دیموکراسیانە، گرنگترینی ئەو کێششکردنانە کتێبەکەی جۆن دیوییە، بە ناونیشانی"پەروەردە و دیموکراسیی" کە لە ساڵی ١٩١٦ی زاینییدا بڵاوکرایەوە، کەی ئەم کتێبە باس لە فەلسەفەی پەروەردە و جێبەجێکردنی دەکات، کە هەریەکە لە میشێین و فراند میەیی سەرپەرشییان کردووە. هەروەها کتێبگەلێکی زۆر و نووسینێکی فرە دەربارەی پەروەردە و دیموکراسی نووسراون، وەک کتێبەکەی ئافانزینی

لە ژێر ناوی:"دۆگما و تازەگەری لە پەروەردەی فێرگەکاندا" کە بەشی سێیەمی لە ژێر ناوی:"پەروەردەی نوێ و دیموکراسیدایە".

٤/ جێکەوتەی دیموکراسی لە دامەزراوە پەروەردەییەکاندا:

هەرچ کەسێک تەماشایەکی خێرای گشتی دامەزراوە فێرکاریی و پەروەردەییەکان بکات تووشی سەرسوڕمانێکی بەهێز دەبێت؛ چونکە ئەم دامەزراوانە گۆڕاون بۆ ئۆردوگای سەربازیی، تژی لە دیسپلین و ڕێزگرتن لە یاسا و سیستمی دامەزراوە، تەنانەت دەرگاکانیان لەسەر شێوازی دەرگای بەندیخانە شاراوەکانە، لە بەردەمی دەرگاکانیاندا حەزحەزێک بە پۆشاکی فەرمییەوە وەک پۆشاکی سەربازی ڕاوەستاوە، تێڵا یەکی کورتی بە دەستەوە گرتووە وەک حەرەسی عەمبارەکان، بۆ ترساندنی چرۆ و ئاسۆی پاشەڕۆژ، ئەمەش لە پێناوی سەپاندنی سیستمەکەدا، ئەگەر پێویست بکات ئەوە تێڵاکەی و هێزی تووندووتیژیی بەکار دەهێنێت چ تووندووتیژی جەستەیی یان دەروونیی.

هۆکاری ئەم واقیعە پەروەردە خراپە لە سیستمێکی پەروەردەی ئۆتۆکراسیەوە سەرچاوە دەگرێت، کە پشت دەبەستێت بە زمانی سەرکوتکردن و ڕق و کینە و ترسان وەک دیکتاتۆریەتی سەربازی وایە، کە هیچ شتێک نازانێت جگە لە بەکارهێنانی تووندوتیژی و تەمێکردن و تۆقاندن؛ پەروەردەیەکی لەم شێوەیە ل□ تەمەنی ناسکی منداڵدا دەروونێکی خراپ و نەخۆش و نەگەتیڤ و هەستکردن بە ڕق و کینە و ترس دروست دەکات، هەروەها لاوازی و بێ توانایی لە سەرچڵێتیی و خەیاڵ و داهێنان و ئەفڕاندن دەکوژێت و تێنەگەیشتن و نەزانین دەربارەی دیموکراسی ڕاستەقینە و یەکسانی کۆمەڵایەتی بەربڵاو دەکات.

ئەنجامی ئەم فشارە سیاسییەش دەرکەوتنی نەوەیەکی تازە پێگەیشتووی لاوانە، کە یاخی دەبن و هەڵدەگەڕێنەوە لە خێزان و فێرگە و کۆمەڵگە، هەڵگری مەشخەڵی شۆرشێکی نەگەتیڤ دەبن کە پەلاماردان و هێشکردن بۆ سەر دامودەزگا خزمەتگوزارییەکانی وەک شکاندنی بۆری ئاوی خواردنەوە و وێرانکردنی هێڵی کارەبا و ڕووناکییەکانی سەر شەقام و کاولکردنی دامەزراوە فێرگەییەکان و ڕووخانی دار و دیواری فێرگەکانی خۆیانە، هەروەها دوورکەوتنەوە لە خوێندن و دامەزراوە فێرگەییە زیندانئاساکانیان، لە دواجاریشدا مامۆستایانیش فێرگەکان بەجێدەهێڵن، هەرچی لە فێرگەکاندا بێت هەمووی هەڵدەتەکێ بە هۆکاری ئیدارەیەکی لاوازی دڵڕەق و ئاسۆیەکی تاریک و مردوو.

هەرچ وڵا تێک هەڵگری ئەم شێوازە لە پەروەردە بێت، ئاسۆیەکی داخراو

و تاریک چارەنووسی لاوان و کەی کۆمەڵگەکەیەتی، فێرگەکان دەبن بە شانۆیەکی تراژیدی و ململانێی نەوەکان، بە هەموو شێوەیەک فێرگەکان هەڵگری جیاوازییە چینایەتییەکان دەبن و میراتگریی و بۆماوەیی بەرهەم دەهێننەوە، وەک هەردوو بیرمەند(بییر بوردیۆ و باسێرۆن دەڵێن:"لەم فێرگانەدا بە تەواوەتی جیاوازییە چینایەتییەکان دەردەکەون، مناڵانی چینە دەوڵەمەند و ئەرستۆکراتییەکان خوێندن و فێربوونی تایبەتیان دەبێت و دەبن بە خاوەنی(بڕوانامەی زانین و زانست و زانیاری) لەم جۆرە سیستمی پەروەردە و سیستمە سیاسیانەدا گرنگی و بایەخ زیاتر بە چینی سەردەست و دەوڵەمەند دەدرێت، ئەوەی ئەم دوو بیرمەندە دەریدەبڕن، ئەوەیە کە تەواو پەروەردەی دیموکراسی ناکۆکە بەم پەروەردە باوە.

لە سیستمی سیاسی نا دیموکراسیدا، سیستمی پەروەردە نادیموکراسە و تەنها لە ڕاژە و بەرژەوەندی چینی دەوڵەمەند و ئەرستۆکرات دایە، فێربوونی گشتی و تایبەتی و بیریی و هزریی و پیشەییەکان هیچ نین جگە لە گوزارشتێک کە جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکان دەیسەپێنێت و دامەزراوە پەروەردەییەکان دەگۆڕێت بە کێش و ژینگەیەکی جیاکاری زمان و ڕەگەزپەرستیی و شوێنێک کە دەبێت بە ئاشی هاڕینی کۆمەڵایەتی و ململانێ چینایەتییەکان. ئەگەر(ئەمیل دۆرکایم) لە دیدگایەکی پارێزگارییەوە شیکاری دەکات بۆ سیستمی پەروەردە، بەڵام (ئەلتۆسێر) پێیوایە کە تەکنیک و زانین و زانست لە فێرگەکاندا پێویستە بۆ هەموو وەک یەک بێت، دەنا پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بە جۆرێک دەبن کە حوکمی چینێکی کەمینە بەسەر هەموو کۆمەڵگەدا دەسەپێنێت.

سیستمی فێرگە و پەروەردە ئامێرێکی ئایدۆلۆژیی دەوڵەتییە، سوود دەگەیەنێت بە بەردەوامی و بۆماوەیی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان لە ڕێگەی ئامادەباشی خوێندن و فێربوونەوە کە گونجاو و تەبا بێت لەگەڵ دابەشکردنی کار و جیاوازییە چینایەتییەکاندا، هەروەها لە ڕێگەی سەپاندنی ئایدۆلۆژییە باوە بەرژەوەندخوازییەکەی چینی سەردەستدا. ئاراستە هەبووەکانی نێو فێرگە ڕەنگدانەوەی دابەشکردنی کۆمەڵگەیە بەسەر چینەکاندا، بە مەبەستی مانەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و چینایەتییەکان".

لەبەر ئەوەی کە فێرگە لیبراڵییەکان، فێرگەی چینایەتی و نادیموکراسن، لە دەوڵەتی دواکەوتوو و ستەمگەردا سیاسەتی دواکەوتوو و کۆلۆنیالیزم دەچەسپێنێت و هەژاریی و کەمدەستیی دەهێڵێتەوە و دەیکات بە بۆماوەیی کۆمەڵایەتی، ئیڤان ئیلیتش داوای

نەهێشتنی ئەم جۆرە فەرگە چینایەتییە نادیموکراسیانە دەکات لە کتێبی"کۆمەڵگەی بێ فەرگە". تیۆری مردنی فەرگە بە پێی(کەی ئافانزینی) لە ڕاستیدا تیۆرییەکە:"لە ژێر کاریگەرییەکی گەورەی ئەو فاکتەرە جیۆگرافیانەدا بوو کە دەوریان دابوو، بۆ ئەوەی بیکات بە تیۆرییەکی گونجاو و باش بۆ وڵاتانی ئەمەریکای لاتینیی، کە بە تەواوەتی نامۆ بوو بە لۆژیکی پەروەردەی ڕۆژئاوایی، بە تایبەتی هەندێک پرسیار دێنە پێشەوە لەسەر ئەوەی ئەم لێکدانەوەیە، کە وای بۆ دەچێت کە تەنها لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا جێبەجێ دەکرێت، ئەم ڕایەی ئیلیتش لەوەوە سەرچاوەی گرتووە، کە دەڵێت فەرگە گونجاوە بۆ سەردەم و قۆناغی پیشەسازیی و کەلەپوری تایبەت بە خۆیەتی، پێویستە لە وڵاتانی دواکەوتوودا بسڕێتەوە و چونکە زەرورەتی بوونی نییە، سڕینەوەی و لابردنی دەبێت بکرێت بە مەرجێک بە سڕینەوە و لابردنی کۆلۆنیالیزم و سەرکەوتنی یەجگاری بەسەریاندا، هەندێک جار داوا دەکات بە تەواوەتی ئەم جۆرە لە فەرگەی ڕۆژئاوایی بسڕێتەوە و باویان نەماوە.

بە هەرحاڵ، واقیعی نادیموکراسیی لە فەرگە پەروەردەییەکانماندا بە هۆکاری نەبوونی دیموکراسی و نەبوونی فەلسەفەی ئیداری و نەبوونی فەرهەنگی مافی مرۆق لە هەموو ئاستەکانی کۆمەڵگەدا بوونی هەیە.

٥/ جۆرەکانی پەروەردەی دیموکراسیی:

دەتوانرێت قسە بکرێت لەسەر چەندین جۆری دیموکراسی لە بواری پەروەردە و فیربووندا، بەڵام لەم سێ جۆرەدا کورتی دەکەینەوە:

١/ پەروەردەکردن و فێرکردنی دیموکراسیانە:

مەبەست لە پەروەردەکردن و فێرکردنی دیموکراسیانە، ئەوەیە، کە فێرخواز مافی تەواوی هەیە بە پێدانی پەروەردە و فێربوون بۆ سوود وەرگرتن لە هەموو ڕێگاکانی پەروەردە و فێربوون، پێویستە فێرخوازان هەموویان وەک یەک پەروەردەکرێن و فیرکرێن و زەوینەخۆشیی پەروەردەکردن و فێربوونیان وەک یەک بخرێتە بەردەست و ز بۆ بەڕخسێةرێت. پێویستە مامۆستایان و ڕاهێنەران بە یاسا و ڕێسایەکی یەکسانانە ڕێگەی پێداگۆگییەکی دیموکراسیانە لە ئەستۆ بگرن، هیچ جۆرە جیاوازییەکی چینایەتی و هەڵاواردن لە پەروەردەکردن و فێرکردندا لە ئارادا نەبێت. هەموو فێرخوازن یەک جۆر پێشاکیان لەبەردا بێت، هەروەها فێرخوازن وانەی یاسایی وەربگرن بۆ ئەوەی فێری مافەکانی خۆیان بن و بتوانن بە گوێرەی یاسا و ڕێنماییە دیموکراسییەکان بەرگری لە مافی خۆیان بکەن.

٢/ فێربوونی دیموکراسییانە:

دەوڵەتە پێشکەوتووەکان هەوڵی دیموکراتیزەکردنی فێربوون و فێرخوازیی دەدەن، لە میانەی گشتگیرکردنی بەرنامەکان و یەکبوونی پرۆگرام و سیستمی خوێندن و بڕیارەکان لەگەڵ ئەوەی فرە جۆر و فرە شێوە و ناو□□کن. هەروەها بە خۆماڵییکردنی فێربوون و ناچارییکردن و بە پێویستکردنی لەسەر هەموو منداڵێک تا دەوڵەت بتوانێت نەخوێندەواری و نەزانین و هەژاریی و دواکەوتووی تێپەڕێنێت. فێربوون و فێرخوازیی کۆمەڵگە دەگۆڕێت و دیموکراسی ڕاستەقینە بەدی دەهێنێت. فێرخواز لە فێرگەی دیموکراسی و دامەزراوە دیموکراسییەکاندا فێری دیموکراسیی دەبێت و ڕادێت لەگەڵ ژینگە پڕ لە ئازادییەکانیدا. کاتێک باس لە دیموکراسی فێربوون دەکەین، مەبەستمان ئەوەیە کە فێربوون خەسڵەتێکی میللیگەرایی هەیە کە هەموو کەسێک سوودی لێ وەردەگرێت بە بێ هیچ هەڵاواردن و جیاکارییەک، فێرگەی دیموکراسیی کراوەیە بە ڕووی هەژار و دەوڵەمەندا بە رێگەیەکی دادپەروەرانە و یەکسانیانە بوار دەڕەخسێنێت بۆ هەموو لایەک.

پرنیسپڵەکانی یەکبوونی پرۆگرامەکانی خوێندن و سیستمی خوێندن کە بووە بە نیشانەی حیزبە میللیگەرایییەکان و دروشمێکی درەوشاوەی هەموو بڕیارە سیاسییە نیشتیمانییەکان پێویستە هەڵنەوشێنرێتەوە”ئەو واقیعە دەوڵەمەند و ف□ر□ییەی کە لە ئارادایە، ئەو هەموو مەرج و ئامێرە بەردەستانە بۆ گۆڕانکاری نوێ پێویستە هەڵنەوشنرێتەوە، کە کرانەوە بە ڕووی هەموو جیاوازییە چینایەتیی و نەتەوەییەکان و جیاکاریی و ڕەگەزپەرستییەکان دەکات بە زەرورەت…

بە هاوبەشیکردنێکی گشتگیری پێویستە بەربەست دانرێت ل□ بەردم هەموو کێشەو ئاستەنگەکانی کرانەوە زەرورییەکەدا. بەم جۆرە، هەموو دەوڵەتێک هەوڵێکی شێلگیرانە دەدات بۆ جێگیرکردنی ژینگەی دیموکراسی لە دامەزراوە پەروەردەیەکانیدا لە ڕێگەی دەرکردنی کۆمەڵێك یاداشتی وەزاری و بڕیارگەلێکی حکومیی و یاساگەلێکەوە بۆ ئەوەی فێرکردن و پەروەردەکردن بگاتە پێگەیەکی بەرزی دیموکراسییانە، بەڵام کاتێک کۆمەڵگە نادیموکراس بوو، ئازادییەکانی تاک بەرتەسکرابوونەوە، دەسەڵاتی سیاسی ستەمگەر بوو، ئەوە مەحاڵە فێرکردن و پەروەردەکردن دیموکراتیزە بکرێت.

٣/ دیموکراسی فێربوون:

هیچ کۆمەڵگەیەک ناتوانێت ببێت بە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی و بڕوای بە ئازادیە تایبەت و گشتییەکان هەبێت و بڕوای بە مافی مر□ق و هەبێت و پەیوەست بێت بە لۆژیکی قبووڵکردنی جیاوازیەکان و قبووڵکردنی لێبوردەیی و تۆلێرانس ئەگەر لەسەر دیموکراسییەکی ڕاستەقینە خۆی ڕانەهێنا بێت و نەیکردبێت بە کولتوور و ڕەنگی نەدا بێتەوە لە هەڵسوکەوت و ڕەفتاری تاکەکانیدا.

هەڵبەت ئاشکرایە، کە ئۆردوگایەکی سەربازیی و داپڵۆسین و ڕقلێبوون ناتوانێت هیچ بەرهەم بهێنێت جگە لە ئامرازەکانی چەوساندنەوە و بیریی سڕینەوە و پاکتاوکردن و توون□□ویی و توندووتیژیی و حەز و ئارەزوو لە حوکمی دیکتاتۆریەت و بەربەریەت.

تەنها بە پەروەردە دەتوانین لە دیموکراسیی تێبگەین و بیکەین بە دروشم و فەرهەنگ.

شاراوە نییە لای هیچ کەسێک:"بوونی دامەزراوەی پەروەردەیی و فێرکردن دەورێکی سەرەکی دەبینێت، بۆ کرانەوەی ژیان و ژینگەی سیاسی کۆمەڵگە بە چەسپاندنی کۆمەڵێک پرنسیپڵ و بەهای مسۆگەرزادە بە ڕابوونی کۆمەڵگە و تازەگەرێتی لە ڕووی سیاسییەوە؛ دەوری فێرگە، تەنها کورت نا بێتەوە لە چوارچێوە ناوخۆییەکەیدا، بەڵکو کاریگەرییەکانی ئەم چوارچێوە تێدەپەڕێنێت، لە ڕاستیدا کاریگەریە بنەڕەتییەکەی ئەوەیە کە چوارچێوەی خۆی تێدەپڕێنێت؛ چونکە پرنسیپڵەکانی دیموکراسی و مافی مر□ق و پلۆرالیزمی سیاسیی، هەموویان بەهاگەلێکن بە پەروەردە و پرۆگرامە دیموکراسییەکانی بە دەست دێن؛ پێگەیشتن و گەورەبوونی تاک لەسەر ئەو بەهایانە ڕێگەچارەیەکی دروست و ڕاستە تەنانەت بۆ گەیشتن بە هاوبەشییەکی کارای سیاسیانە لە بەڕێوەبردن و حوکمڕانی کۆمەڵگەدا. بیرمان نەچێت، ئامژە بدەین بەوەی کە فێرگە دەورێکی باش دەبینێت لە دروستکردنی پەرلەمانی منداڵاندا: کەواتە پەروەردە یەکەم ئامرازە بۆ فێربوونی دیموکراسیی و سەپاندنی دیموکراسی وەک واقیعێکی زەروریی بۆ پاراستنی مر□ق و مافەکانی و پاراستنی کەرامەتی مر□ق.

ئاراستەکردنی نادروست و پێکانی

هەڵە .... ئارام ئازاد

یادی مێژوویی دەوڵەتان کە شوناسی نەتەوەیی دەوڵەتەکە پێکدێنێت وەک ئەلبوومی وێنەکانی خێزانێکن کە نەوە بە نەوە دەگوازرێتەوە کەواتە دەوڵەت لە تاک دەچێ ، هەمیشە حەزی بە یادگارییە کۆنەکانە چونکە لە یادکردنەوە خۆشەکاندا هەمووان بیریان دەکەوێتەوە و ناخۆشەکان هەر زوو لە خەیاڵ و هزران دەنرێتە لاوە ، سەبارەت بەوە لویس کارۆل دەنوسێ (ئەو یادەی تەنیا بەرەو دواوە کاردەکات ، یەکێکە لە جۆرە خراپەکانی یاد).

یادکردنەوە لای تاکیش هەمان تیۆر بەکاردەنێ ، هەمیشە بەرەو دواوە هەنگاونانە نەوەک بەرەو ئایندەیەکی روونتر کە رەنگە ئەمە ڕەنگدانەوەی ئەو ناوچە جوگرافیە بێ کە وڵاتەکەی تێدا بەرجەستەیە یا ئەوەیە خەیاڵی مرۆڤ هەمیشە حەزی بە بینینی رابردوە خۆشەکان کردووە و ناخۆشەکان هیچ کاتێک بەشێک نەبوون لە ژیانی ئەوەوە ، ئەم حاڵەتە ڕەخنەگرێکی لاواز دروست دەکا ، وا دەکا جوان و ناشیرین بەیەکەوە بسوتێن ، نەڕوانین لە ئایندە و خۆ بەندکردن بە ڕابردوو سەرەتایەک دەبێ بۆ نەهێشتنی هەستی نەتەوایەتی.

لە دەوڵەتدا هاووڵاتی هەمیشە هەزی ژمارە یەکە و کایە سیاسی و کۆمەڵایەتی و دادگایی و ئابوریی و ...هتد لە پێناو هەزی ژمارە یەک کار دەکەن ، هەر کاتێک کە یەکێک لەو بەهایانە لە ڕێگە لای دا ژمارە یەک دەتوانێ سزای بدا بە ڕادەرنەبڕین و شەرعیەت پێنەدانی بە چوار ساڵی ئایندە ، بەڵام ئایا ئەمە سزایەکی ڕەوایە و کاریگەرە ؟ ئەوەتا لە دوایین هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ڕێژەی بەشداری نەکردن و ڕا دەرنەبڕین دەنگی یەکەمی بەدەستهێنا ، کە ئەمەش ترێپکی بێزاری هاووڵاتی دەردەبڕێ لەو هەزانەی کە کایەکان بەڕێوەی دەبەن تا ئەرە مافی هاووڵاتی بوونەکی ئاساییە ، ئەوەی ئاسایی نیە ئەوەیە هاووڵاتی لەسەیرکردنی وڵاتانی ترەوە بڕوانێتە وڵاتەکەی و ئاستی خۆشگوزەرانی هاووڵاتیانی وڵاتێکی لە بابەتی بەلجیکا بەراورد بکا بە ئاستی گوزەرانی خۆی ، ئەمە نا واقیع بینە دەنەتە ئاراوە ، چونکە ئەو لەکەوتە جوگرافیەی وڵاتێکی لە بابەتی بەلجیکای تێدایە زۆر جیاوازە لەگەڵ لەکەوتی جوگرافی کوردستان ، ڕەنگە داهات و سامانی کوردستان زۆر زیاتر بێ بەڵام ئەو زنجیرەی لە ملی کوردو خاکەکەی دایە لە هەر خاکێکی تری دنیادا بە حاڵیان باشتر نابێ و بگرە ئەگەر خراپتریش نەبن هەر باشە بۆیە ، کە ڕەخنە دەگیرێ دەبێ ڕەچاوی هەکاری سەرهەڵدانی شکست یا هەڵەی

لە بەکارهێنانی ئەو دەسەڵاتانە بکرێت کە ئایا سیاسەتەکی هەڵە پەیڕەو دەکرێ؟ یا ئایا هێزی ئابووری وڵات ئەو هێزە نەماوە کە پشتی پێ ببەسترێ؟ ، ئایا دادگاکان سەربەخۆ نین چیتر؟ ئایا لایەنە کۆمەڵایەتییەکان وەک جاران نین ؟ هەموو ئەو پرسیارانە و دەیەهای تر هێزی ژمارە یەک لەکاتی نەچوون بۆ دەنگدان و ڕادەرنەبڕین هێناوییەتیە ئاراوە و ئەو بۆشاییەی کە بە تەما بوو بەم جۆرە پڕی بکاتەوە نەک هەر پڕی نەکردەوە بەڵکو خزمەتی چاکیشی کردن ئەوەتا ئەو هێزانەی کە بە دەنگی کەمتر کێبرکێیان لەسەر هەمان ژمارەی کورسی دەکرد هەر چوونەوە بۆ پەرلەمان و ئایندەی هێزی ژمارە یەک کە وەک سزایەک نەچوو بۆ دەنگدان دوبارەوە لە دەستی هەمان کەسانی چوار ساڵی ڕابردوو دەبێ ، بۆیە ئاراستەکردنی هێزی ژمارە یەک نادروست بوو و پێکانەکەی هەڵە و بێ بەرهەم بوو .

وانەی چەڵەکەکان ... عەلی حەمەڕەشید

هەر کە چەڵەکەکانی دەبینی ڕۆژانە پوش دەهێنن و بێ ماندوبوون هەوڵدەدەن بۆ دروستکردنی هێلانەیەک تا تێدا بحەوێنەوە و هێلکەی تێدا بکەن و بەچووی زەرنەقوتە هەڵبهێنن.کار و هەوڵەکانی خۆی بیردەکەوتەوە .

زۆر جار دەیوت چەڵەکە بەو بچوکییە لە هەوڵدایە بۆ ئاسودەیی و بەسەربردنی ژیان بەخۆشی و بەجریوە جریو و دەنگەخۆشەکەیشی دەی ئەمە خۆش دەکات ، ئەی بۆچی منیش هەوڵی زیاتر نەدەم و هەوڵەکانم بۆ دابینکردنی پاشەڕۆژێکی ڕوون نەبێت؟ بۆچی وانەیەک لە چەڵەکەکانەوە فێر نەبم؟ئەمانە وتە و بیرکردنەوەکانی دارای بچکۆلە بوون،پێشتر زۆرترینەی کاتەکانی بە یاریکردن لەگەڵ هاوڕێکانی و گەڕان و تەماشاکردنی تەلەفزیۆن و ئایپاد بەسەر دەبرد، بۆیە لە قوتابخانە هەمیشە نمرەی کەمی دەهێنا و مامۆستاکانیشی گلەییان لێی هەبوو.ئیتر کەوتە خۆ و بە بڕوا بەخۆبوونێکی زۆرەوە بڕیاری دا کە هەموو ئەو کارانە کەم بکاتەوە و لەمەودوا زیاتر خۆی بە کۆششکردنەوە ماندوو بکات.

بەردەوام بوو لەسەر ئەو كارە بۆيە هەستی كرد كە ڕۆژانە هەنگاوەكانی بەرەو سەركەوتن و ئاسودەيی دەبەن و ڕەزامەندی مامۆستاكانيش لێی و دەستخۆشی كردنيان بوو بە گەورەترين پاڵپشت و هاندەر بۆی…دارای بچكۆلە دوای ئەوەی كە بووە قوتابييەكی كارا و هاوكاری هاوڕێكانيشی دەكرد..زۆر جار لەبەر خۆيەوە دەيوت واباشە هەميشە مر□ق كار و هەوڵەكانی ئامانجداربن و لەگەڵ سەرنجدان و وردبوونەوەی ورد بۆ دەوروبەر ، بەخۆداچوونەوەيشی ه□ بێت..

٢/٢/٢٠١٨

موژده …. سەردار جاف

تۆ خەرەندی كام شكۆفەی
لە چ دەروازەی باخچەيەك
حەيرانەكەی سەرزارانی
رووحی پەريت
بە تەوراتی مەسيحايی پڕ بۆن بووە
لە كام شەنگەگوڵی باغان
لە ترۆپكی و
ئەو سەركز و بێ دەرەتان
بۆت لە كار بوو
جوانی بە سيمات بەخشيووە
كام خوای ئاكار
لە بازاڕی بێ تەريقەت ، سەرگەردانە
كەچی بۆ خۆی
پاكی بە ناخت بەخشيووە
كام سنەوبەری باڵا دوند
نوێبوونەوەی فڕێداوە و لە خەمزەدەی ڕۆژگاردايە
باڵای بە باڵات تەنيووە
چرۆت لە كام باغی ئيرەم چڵەحۆری دابەستووە و
بە دەم ڕێوە
دڵی چەنی وەكو منی پێ بڕيووە
ئەم سادەيی و بەرائەتەت

خۆرسکی یه
یا بۆ زه‌مه‌نێ خه‌مڵیووه

ئه‌ڵمانیا
2018 / 10 / 29

شۆڕشی کورد لە دیدگا و یادەوەریەکانی پێشمەرگە و کوڕە شەهید و پزیشک د.فایق محەمەد گوڵپی دا

ن.ئالان کەمال

دکتۆر فایق گوڵپی ، لە پەرتوکی (کە لێر□و□ ک□ س□یری ژیانی خۆم دەکەم) بەرگی یەکەم ، باس لە یادەوەریەکانی قۆناغی ژیانی خۆی و هاوڕێکانی دەکات لەسەردەمەی مان□ی□وە ، تاکو سەردەمی خەباتی شاخ و پێشمەرگایەتی ، کە هەم وەک پزیشک و هەم وەک ئەندامێکی ڕێکخستن و پێشمەرگایەتی و خێزانێکی شەهید و قوربانی لە ڕێگەی کورد و کوردستاندا ، ئاگاداری زۆرێک لە و ڕووداو و می‌ژووانە بووە و کاریگەی نەرێی لەسەر هزرو خەباتی بۆ داهاتوو تا ئەم چرکە ساتەش بەسەرەوە جێهێشتووە

ئەم پەرتووکەی نووسەر زۆر گرنگە زۆرینەی تاکی کورد بیخوینێتەوە ، تاکو بزانیت کورد و ش□□ش□کەی چەند پۆخڵەوات بوون و ، چەندیش کێشە شەخسیەکان بوون بە ئایدۆلۆجیای حزبی و کاریگەری لەسەر شۆڕش و خەباتەکی رزگاری کردنی گەلی کورد هەبووە

دکتۆر هەرچەندە بە پیشە دکتۆر بووە لە ناو شۆڕشدا ، بەڵام هەمیشە زیاتر وەک سیاسیەکی بەرهەڵستکار وغەدر لێکرا و موتەعەسب بینراوە و لەلاینە بەرپرسە باڵاکانی ئەو حیزبەوە بووەتە جێگەی گومان و رەخنە و گازندە کردنیان

ڕوونتر بڵێین پزیشک و سیاسیەکی دژە با و بووە لە قۆاناغەکانی کارو خەباتیدا و ، وەک هەندیک وابەستەی رازی کردنی دڵی مەسولەکانی ناوشۆڕش نەبووە ، بە ویژدان و دڵێکی سافەوە کار و چالاکیەکانی خۆی برەو پێ داوە و بی باک بووە لە دەم و فڵقی بەرپرسەکان لە ستایش و پیاهەڵدان

پەرتوکەکە چیرۆکی گێڕانەوەی سەردەمی منداڵی خۆی و شەهید کردنی محەمەد گوڵپی باوکی و دواتر غەدر و ناهەقی کەس و خزمە نزیکەکانیان ، دواتر باس لە میژوو و قۆناغەکانی خوێندنی کولە مەرگی خۆی و براکانی و چوونی بۆ کۆلیژی پزیشکی زانکۆ موسڵ و کارو چالاکیەکانی وەک ئەندامێکی نهێنی ڕیکخراوی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان لەناو شاردا و، لەلایەکی ترەوە شەهید کردنی برایەکی کە پێشمەرگەی پارتی دیموکراتی کوردستان بووە ، لە شەڕی براکاندا بە دەستی هێزەکانی ینک . دواتر باس لە قۆناغی کار کردن وەک پزیشک و دڵ رەقی بەعس لە دامو دەزگاکاندا وای کرد ئیتر دکتۆر کارو خزمەتەکەی بگوێزێتەوە بۆ شاخ و وەک پێشمەرگەیەکی دکتۆر سەدان بریندار و نەخۆش لە مردن رزگار بکات ، باس لە ناهەقی بەرپرسەکان دەکات کە بەرامبەرخۆی و هاوڕێکانی و پێشمەرگە کراوە و ، دواتر چیرۆکی شەڕی براکان و کێشە ناوخۆکانی یەکیەتی نیشتمانی کوردستان لە شاخ لە نێوان بەرپرسەکان و ، دروست بوونی ئاڵای شۆڕش و پەرچەکردارەکانی ئەو سەردەمە و دەست پێکردنی تیرۆری جەستەی و فیکری لە شاخ و شار

ئەم پەرتوکە ی نووسەر بۆ ئەوەی ئاشنا بیت بە ڕابردووی دەسەڵاتدارانی ئەمرۆی هەرێم و حوکمڕانیەکەیان لات کارێکی ناوازە نەبێت ، دەکرێ سوودی تەواو لەم پەرتووکە وە ربگریت

دیارە پەرتووکەکە چاپ و بەرگی یەکەمیەتی، بۆیە دەکرا پیاداچوونەوەی بۆ بکرایە پێش لە چاپدان تاوەکو وەک بەڵگە و وەسائیقی سەردەمیانە ، لێکۆڵەرەوان سوودی تەواوی لێ ببینن . هەندێک بابەت دووبارە کراوەتەوە یان تێکەڵ بەیەکتر کراوە ، کە ئەمە لەوانەیە بۆ کەسانێک بیانەوێت وەک ئەرشیف و بەڵگە ئەم پەرتووکەی نووسەر بەکاری بهێنن زیاتر ماندوویان بکات ، دەکرا میژووی رووداوەکان زیاتر باس بکرایە بە پێی توانا ، جا شەرت نیە رۆژو مانگ بە دەقیقی ئەگەر بیرەوەریەکان فەوتابوون ، ئەیتوانی بە دیاری کردنی فڵان وەرز و ، فڵان ساڵ کە تاڕادەیەک دەبێت بە کارێکی ئەرشیفی و میژووی زیاتر

نووسەر هەندێک جار لە باسی کەسانی خائین یان تاونبار بە کارێک و
ڕەوشتێکی دوور لە ئەخلاقی شؤڕشگێرانەی بەرپرسێک یان پێشمەرگەیەک
باس دەکات ، خۆی لە ناوی ئەو کەسە دەپارێزێت و ئاشنای ناکات بە
خوێنەر، دیارە لەوانەیە نووسەر لێرەدا بۆ زەقنەکردنەوەی کێشەی
کۆمەڵایتی و کێشە لاوەکیە شەخسیەکان خۆی لە درکاندنی ناوەکان
پاراستبێت ، بەڵام بۆخوێنەرێکی ئەم سەردەمە دەبێتە جێگەی گوومان
و سەرنج دان لەسەریان و ناوی شاردنەوە ی کەسایەتیەکان زۆر جار
گرنگی و مسداقیەتی زیاتر دەدات بە باسەکان
نووسەر لە باسی ئەنفال دا باسی ئەو شەرگانە دەکات کە خۆی
بینیویەتی و وەک شایەد حاڵێک بۆمان دەگێڕێتەوە…..باسی جاش و جەیش
دەکات کە چۆن بێڕەحمانە خەڵکی بێ دیفاعی گوند نشینەکانیان قەتل و
عام کردووە تاکو بەکارهێنانی چەندین جۆری چەکی کۆمەڵ کوژ بۆزیاتر
کوشنی بە کۆمەڵ

هەندێک جار باسی هاوکاری جاشەکان دەکات لە کاتی شکاندنی هیز
پێشمەرگەو خەڵکی گوند نشینەکاندا ، کە ئەمەش بۆخۆی بەڵگەی ئەوەیە
لە کاتێکدا کە تۆ چەکت بۆ دوژمن هەڵگرتووەو بووی بە نۆکەریان،
بەس هەستێک هەیە لەناختدا و ئازارت دەدات ، زۆر جار تۆڵە لە
دوژمنی خاک و نەتەوەکەت دەکەیتەوە و، پەنا بۆهاوکاری ێشمەرگەو
هاوزمانانی خۆت دەبەیت

نووسەر لە هێرشێکی جاشەکاندا بۆ سەر هاوڕێکانیان وەها باس□کمان
بۆ دەگێڕێتەوە :
دوانیوەڕۆیەک لە نەخۆشخانەی خەتێوە . سەردانی بارەگای مەڵبەدم
کرد، کە گەیشتمە سەر ڕێگاکە، ئوتۆمبیلێکی گەورەی پێشمەرگە(زیلی
سەربازی) لەبەردەممدا وەستا، کەسێک لە پشتی ئۆتۆمبیلەکەوە
دابەزی، سەیرم کرد دکتۆر دڵشادی هاوڕێمە. یەکسەر ئەملاو لایم ماچ
کرد، زۆرم پێمخۆش بوو کە شەهید نەبووە، دوای چاک وچۆنییەکی گەرم
هەواڵی دکتۆر جەلالم لێ پرسی ؟ ووتی ئەویش ماوە و شەهید نەبووە …،
ئنجا دکتۆر دڵشاد وا باسی خۆیانی کرد :
ووتی: رۆژی یەکەمی ئەنفال ، من و دکتۆر جەلال و دکتۆر ئاسۆ ، لە
هێزی پێشمەرگە دابڕاین، جاشەکان لێمان نزیک بوونەوە دەوریان
گرتین ، کاێک دکتۆر ئاسۆ ئەو دیمەنەی بینی خۆی بۆ ڕانەگیرا و
دەستی دایە دەمانچەکەی و فیشک□کی بەخۆیەوە ناو خۆی شەهید کرد !
جاشەکان کە بینیان دکتۆر ئاسۆ خۆی کوشت ، بەزەییان پێمانا هاتەوە
و ، ووتیان: خۆتان مەکوژن، وەرنە لای ئێمە ژیانتان ئەپارێزین.
ووتی بڕوامان پێ نەدەکردن ، بەرپرسی جاشەکان سوێندی بە گۆڕی (

مەلا مستەفا) ! خوارد ، ووتی :
ئەگەر خۆتان بدەن بەدەستەوە دەتانا پارێزین و دەتانێرینەوە بۆ لای پێشمەرگە.

د.دڵشاد ووتی: ئێمەش بڕوامان پی کردن، چووینە لایان، لەلای بەرپەرسەکان سوپا و جەیشی عێراقی ئێمەیان وەک جاش ناسان ، لەو کاتەوە ئێمە لە ڕ□ بیەی جاشەکاندا ماینەوە تاکو ناوچەکە ئارام بووە و ئنجا ئێمەیان دەرکردو ڕەوانەیان کردین تاکو گەیشتینەوە لای هێزی پێشمەرگە…

دەست لە کوشتنت هەڵناگرم! … هیوا سەعید

(1)
ماندوبوم ئەوەندەی تۆ بکوژم،
تۆ نامری!

لە مەیخانەکان
بە سەرخۆشی تۆم کوشت
نەمردی.

لە باوەشی ساردی سۆزانییەکان
بە ڕوتی تۆم کوشت
نەمردی.

لە ماڵی خوا چومە دەرێ،
لاپەڕە پیرۆزەکانم سوتاند،
بە بێباوەڕی تۆم کوشت
نەمردی.

بە یاسای هەمو شەڕێک
دو کۆتایی هەیە: یان دۆڕان، یان بردنەوە.
ئەم شەڕە بە یاسایەکی ترە

کەوتومەتە نێوان دو دۆڕان
یان ل□ بەردەمت چۆک بدەم،
یان خۆم بکوژم
تۆ نامری!

(2)
شەڕی ئێمە لەسەر یەکلابونەو□ یە
من بە بیانوی نەبونت، هەوڵی کوشتنی تۆ دەدەم
تۆ بە پاساوی هەبونت، خەریکی لەناوبردنی منی
لەم مەیدانە یەکێکمان چۆک نەدا
شەڕەکە دەبێتە هەقیقەت!

(3)
مادام چۆکدادان هەر خۆکوشتنە بە بچوکی
با شەڕەکە بەردەوام بێ..
ئەم شەڕە ژیانیشە!

(4)
ئێوە بە ناشیرینکردنی ئەم شەڕە
ژیانتان پیس کرد
کارێکتان ناوناوە دادوەری
جارێک ئەم چۆک دەدا، ئەو سواری پشتی دەبێ
جارێکی تر ئەو چۆک دەدا، ئەم سواری پشتی دەبێتەوە
ئەوە چ کەربازا□ ی□کە،
حەزتان لەم سواربون و هاتنەخوارەو□ یە!

(5)
کاتێک جگە لەم ژیانە پیسە و مردندا
هەڵبژاردنێکی تر نەماوە
من دەچم لە بەرزاییەکان بە ئازاری ئێوە دەمرم،
ئێوەش لە نزماییەکان بە شێتبونی من پێبکەنن..

(6)
ئەم خۆکوشتنەم ناوبنێن
هەڵبژاردنێکی تر بۆ ژیان!

هیوا سەعید

مەترسە! … هێلین بەهمنی

بهێڵە بڕوات
بهێڵە ناوت نەبات
وای لێبکە سەیرت نەکات
پرچت بەردەوەو قەراغی لێوت بەو سوراوەی
کە حەزت لێیە تۆخی کەوە
بهێڵە لێوەکانت نوقمی زەردەخەنە بن
بۆ ناهێڵی دڵخۆشبی!
بۆ فێر نابی دڵخۆشبوون تەنها کەسێک نیە!
دڵێک نیە
ناوێک نیە
ئەشقێک نیە!
دڵخۆشبون تۆیت خانم
بهێڵە بژیت
بهێڵە با تەنها بن
خۆشبەختیت بچوک مەکەوە
مەڵێ وانیە
ئەوەنیە دەیبینم
دڵخۆشیت هێندە بچوک کردۆتەوە
لە دڵی ئەودا دات ناوە!
بە ناوی ئەودا لکاوە!
بە ڕێی ئەودا هەڵڕژاوە
کۆی کەوە
دڵت پێویستی پێتە
ئێمە دەبێ فێر بین
هەموومان
خۆشویستنێکی خۆمان قەرزارین
هەندێ هەست بە خۆت بکە
بزانە
تۆ ئەتوانی
ئەوەی نەت توانیوە ئەنجامی بدەیت!
بیرت نەچێ

خۆشویستنەکی خەت قەرزاری .

هەلین بەهمنی

پرسی شۆڕش – بەشی دووەم .... کاوە جەلال

بەشی دووەم

1

لە بەشی یەکەمی ئەم نووسینەدا ئەو تێزەمان وەک زەمینەی سەرجەم نووسینەکە دانا، کە "چەپ"-ەکانی کورد هەر ئەوەندەیان پێکراوە کە بنەما کرۆکییەکەی ئیسلامی سوننی لە وەرگرتنی هزرە شۆڕشگێڕییەکانی جیهاندا، وەک مارکسیزم و وجودییەت، بەگۆڕبخەنەوە، واتا چۆن بەدەوییەکەی بیابان سووک و ئاسان دەبێت بە موسەمانی خۆبەختکردوو بە داواکارییەکانی خودا، بە هەمان شێوە چەپەکانی کورد دەبن بە خەباتگێڕی چەپ، بەبێ ئەوەی ڕەخنەییانە کاریان لەوەدا کردبێت کە چۆن مەئریفەی مارکسیستی و بەمەش چۆن کەسێتیی مارکسیستی دەنێ گەڕێت، کەواتە بەبێ ئەوەی هەوەیان دابێت "هەستی هەژاو"ی خۆیان بە سۆسیالیزم، کارەکتەری خۆڕێکییانەی خۆیان، بێهێ تەنانەت هەڵپەکانیان بە جیاکردنەوەی خۆ لە "ئەوانیدی" و بەمەش خۆدەرخستنیان لە هەستی کەمنرخیی کەسێتییەوە و هتد، بهێنن بە ژێر پرسیار. ئەوجا بە نموونەی کۆنکرێت، واتا ئەستێرە کەریم، پێشانمان دا کە هەڵوەستوەرگرتنی ئاشکرا بەرانبەر ترادیسیۆن، ئەوەش بە ئاگایی هەبوونی خۆوە لەنێو جیهاندا، یەکەم بنەمای شۆڕشگێڕێتییە، پاشان بە نموونەی تێگەی مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی لای سارتر مرۆڤی سوننەتیی دەڤەرەکەمان بە نموونەی گەنجی ناگەنج وەک ناسەرڕاست هەڵمایەی.

2

پێیوەند بە کوردەکانەوە یەک جار شۆڕشی کۆمەڵایەتی لە مێژووی

ئەوان و هێزەكانی دیكەی ئێراندا ڕووی داوە كە زەردەشت (نزیكەی لە نێوان سەدەی دەیەم و حەوتەمی پ.ز.) هەڵیگیرساند. ئەو دەمە چەندین ئایینی سروشتی لەنێو هۆزە جیاكانی ئێراندا بڵاو بوون و جادوگەریی سەروەر بوو، هەروەها كۆچەرێتی بریتی بوو لە شێوەی بەربڵاوی ژیانی كۆمەڵایەتی. ئێستاش ئەم پەیامهێنە ناوچەی ئێران لە كۆچەرێتییەوە دەپەڕێنێتەوە ڕووەو یەكتاپەرستی و نیشتەجێبوون و كشتیاری.

مۆركێكی شۆڕشگێڕانەی ئەم جیهانبینییە ئایینییە ئەوەیە كە زەردەشت جەخت لە بڕیاری ئازادی تاكەكەس دەكات، واتا لەوە كە چۆن تاكەكەس ئازادانە بڕیار بە كردار دەدات. مرۆق لە ڕەوتی هزریندا بۆی دەلوێت خودا وەك سەرەتا و كۆتایی گەردوون بناسێت. مرۆق بە چاوی زەین دەركی خودا دەكات — خودا وەك سەرچاوەی چاكە لە جیهاندا (بڕوانە یەسنای 31، 8). ئەوجا كاتێك خودا لەش و ژیان، هۆش و ویژدان دەئافرێنێت، هاوكات لەتەكیاندا ئاوەز بە مرۆق دەدات، تاكو هەر كەسێك بەو ڕێیەدا بڕوات كە ئەو خۆی هەڵیبژاردووە (بڕوانە یەسنای 31، 11).

ئەتیكی زەردەشت بریتییە لە بنەمای "هزرینی چاك، گوتاری چاك، ڕەفتاری چاك"، ئەمەش لە ڕوانگەی زەردەشتەوە ئەنتیتێزەكە بە "هزرینی ناچاك، گوتاری ناچاك و ڕەفتاری ناچاك". پرسەكە لەم ئەتیكەدا ئەوە نییە كە مرۆق تەنیا چاك بهزرێت، بەڵكو هەروەها گەرەكە چاك، واتا ڕاستگۆیانە بئاخڤێت، لە هاوكات گەرەكە لەتەكیدا كرداری دروست بنوێنێت. مرۆق لە ئاخافتنی ڕاستگۆیانەدا كە پەیوەندە بە هزرینی خۆوە، لەوە ناترسێت كە كەسی بەرانبەر بڕوای پێنەكات، ئەوجا لە ترسدا سوێند بە خودا، بە سەری كاكە هەقاڵی ئامادە یان بە "گۆڕی شەهیدان" و هتد بهێنێتە نێو ئاخافتنێكی نێویەكییەوە. ئاخر لەبەر ئەوەی لای زەردەشت پێگەیاندنی ویستی ئازادی خۆ (مرۆق ئەوە دەكات كە دەیەوێت بیكات)، هەروەها بەرپرسیاریی ئەتیكی-ڕەوشتییانە ی تاكەكەس لە شێوەی ڕاستگۆییدا، لە نێوەندی كێششی مرۆقیدان، ئەوا لەم ئایینەی فەزیلەدا دەرفەت چی نابێت بۆ ئەوەی مرۆق شوێن سونەتی سەپێنراو بكەوێت. لە زەردەشتایەتیدا جێی ئەم جۆرە خۆژێرخستنە، تەسلیمبوونە بێیە نابێتەوە، چونكە خودا وەك ڕۆناهی و چاكە دیاری دەكرێت و بەدەرە لە ئەدەگارەكانی وەك "قەهار" و "مونتەقیم". كەواتە هیچ پێویست نییە كە پیادەكەری ئایینەكە لە خودا بتۆقێت. لێرە جێی مرۆڤی لەخواترس نابێتەوە.

گومانی تێدا نییە كە لە ناخی هەموو كەسێكدا زۆرانێكی سەخت لە

نەوان مەیلی ئەودا بە کرداری چاک لە لایەک، هەروەها بە کرداری بەد، یان کرداری نالەبار بەرانبەر مرۆڤان و ئاژەڵان و ڕووەک (بەگشتی سروشت) لە لایەکی دی، لەگۆڕێیە. لە ئاوەڵایی هۆش و ژیری ڕێ بە تاکەکەس خۆش دەکەن بڕیار بە چاکە بدات. بە پێچەوانەوە کەسانی هۆشتەسک و ناژیر، کەواتە کەسانی نەزان، کە دەخەن و دەخەنەوە، لە خەیانەوە یان لە سونەتەوە قسان دەکەن و دەنوون، ناتوانن بڕیار بە چاکە بدەن، چونکە ئەوان تەنیا گرنگی بە نەو مالەی خەیان دەدەن و خاوەنییەکەی دەپارێزن، لە ئامادە نین بەرپرسیاری بە ئەودیو دەرگەی مالەی خەیان وەربگرن، نەخەر ئەوانە بە لایانە ئاساییە کە نەوت و بەنزین، بەڵێ ژەهری کوشندەی وەک “موعجیزە” بڕژێن و بنیشنە نەو زەوییەوە، یان بە لێشاو ڕووەو کانی و چەم و ڕووبار ڕەوت بگرن! ئاخر ڕووداوەکە لە دەرەوەی مالەی ئەواندایە.

زەردەشت داوا ناکات کە مرۆڤ زەوی بە مەبەستی خۆی بەکاربهێنێت، واتا دەسەڵاتی بەسەردا بنوێنێت، وەک چۆن لە تەوراتدا دەگێترێت، بەڵکو مرۆڤ فێر دەکات ڕێز لە چوار توخمەکەی ئەرد و ئاو، هەوا و ئاگر بگرێت. هەڵوێستی ژینگەپارێز، واتا پیسنەکردنی چوار توخمەکەی ئەرد و ئاو، هەوا و ئاگر، یەکێکە لە فەزیلە بنەڕەتییەکانی ئەم جیهانبینییە ئایینییە. هەروەک هێرۆدۆت دەنووسێت: زەردەشتییەکان هەرگیز تف ناکەنە ڕووبارەوە. ئەوان ڕێزێکی زۆر لە ڕووبار دەگرن. (Herodot 1. Buch Absatz 138). لە لەم جیهانبینییەدا نەک تەنیا دژایەتیکردنی هەڵوێستی ژینگەپارێز، بەڵکو هەروەها خاو و خلیچکی، پانبوونەوە و “دەمە-تەقە” و ژیان لەسەر حسابی کەسانی دی، زۆر بێزراون. مرۆڤ بەرپرسە لەوە کە گوزەرانی بە کۆششی خۆی دابین بکات، چونکە “مرۆڤ تەنیا بە چوستی و کارکردن گەشەی ناخەکی دەکات” (یەسنای 51، بەیتی 12).

3

تەنینەوەی ئیسلام بە هێزی شمشێر و ئیجرای ئابووری (سەپاندنی جزیە بەسەر ناموسڵماندا) لە ناوچەکانی ئێرانی دێریندا بریتی بوو لە نەفیکردنی زەردەشتایەتی، کەواتە ناتوانرێت تاکلایەنە تێزی فتوحات بسەپێنرێت و کردارەکەش ناوبنرێت هیدایەتدانی “کافران” بە دینی محەمەد. ئاخر گۆڕینی ئایینی خۆ بە ئایینێکی دی لەژێر زەبری چەک و سزای ئابووریدا هەڵوێستێکی ناچارانەیە نەک هیدایەتدان. بە ئەم پەیوەندییەی ئێرە ئەو پرسە گرنگ نییە کە چۆن ئیسلام زۆر توخمی بنەڕەتیی زەردەشتایەتیی وەک خۆی وەرگرتەوە، هەروەها ئەو لایەنەش

بابەت نییە کە چەن زۆر توخمی زەردەشتایەتی هێشتا هەر لای موسڵمانانی نوێی ئێران ماونەوە، بەڵێ تەنانەت تێکهەڵکێش بوون بە ڕەفتارە داواکراوەکانی ئایینی نوێ، بۆ نموونە نزیکی لە سروشت، حەزی فرەڕەنگی لە خۆ پێشیندا، سەما و شایی تێکەڵی (ڕەشبەڵەکی) نێر و مێ و هتد، کە سەرباری بەرهەڵستیی توندی مەلایان و نوێنەرانی توندڕەوی ئیسلامی سوننی هێشتا هەر بە زیندوویی ماونەوە. گرنگ بە ئەم پەیوەندییەی ئێرە ئەوەیە کە ئیسلامی سوننی جۆرە کەسێتییەکی جیاواز لەو کەسێتییە جۆر دەدات کە پێشتر لەو ناوچانەی ئێراندا هەبوو، ئەمەش لەسەر بناغەی پەیقی خودایی بەدیدەهێنێت: ئێستا بە ئەم کەسێتییە سوننییە پەیقی دەربڕاو، لەرێشەوە وشەی تۆمارکراوی سەر کاغەز، دەبن بە بەرجەستەی ڕاستیی ڕەها. بێگومان ئاشکرایە کە لەبەر ئەوەی ڕاستییەکە وەک ڕەها (ئەب-سولوت = لە-جیا بۆوە) گریمانە دەکرێت، ئەوا ڕاستییەکە تەنانەت بە تۆمارکراویش هەر سەربەخۆ لە ئەو دەمێنێتەوە، بەڵێ وەک سەربەخۆ بەرانبەر ئەو زیتدەبێتەوە، ئەمەش بە واتای کە نەشیاوە بەندەی ئیماندار بتوانێت ڕەخنەیانە بیخوێنێتەوە، واتە بیهێنێت بە ژێر پرسیار. نەخێر، لەبەر ئەوەی ڕاستییەکە وەک ڕەها لە ئەو سەربەخۆیە، ئەوا ئەو تەنیا پێی دەکرێت خۆی بخاتە ژێر ڕکێفییەوە و ئەوجا هەوڵ بدات "ئاقڵانە" تەفسیری بکات. کەواتە نەک هەوڵدان بە وەڵامدانەوەی پرسیار لەبارەی پێگەی خۆ لە جیهاندا، نەک وەرگرتنی هەڵوێستی ڕۆشنی ژینگەپارێز، نەک هاوشانیی نێر و مێ لە بەڕێوەبردنی ژیانی سۆسیالدا، کە لە ئایینی یەکتاپەرستیی پێشیندا هەبوون، بەڵکو ئیسلام کە وەک ئایینێکی نەفیکەری زەردەشتایەتی خۆی دەسەپێنێت، هاوکات بنەما ئایینی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی وەک لەبریی بە بنەماکانی ئایینی پێشین دادەنێت.

هاوکات ڕەهایەتیدان بە کتێبی پیرۆزی ئیسلام دەرفەت دەڕەخسێنێت کە ئاسانتر کەسێتییە بەدەوییەکەی نیمچە دورگەی ئارەبی ئیدیالیزە بکرێت، واتا ئەو جۆرە کەسێتییە کە بەزۆریی بەدەوییانە سۆسیالیزە کراوە و وەک پێشتر گۆتمان مۆرکەکانی بریتین لە تاڵانی، شەهوانیەت، پیسوپۆخەی، تەمەڵی و هتد. سەرەڕای ئەوە دیاریکردنەکی بەم چەشنەی ئەو کەسێتییە یەکلایەنی دەبێت، کەواتە ناتەواوە، چونکە ئەو مۆرکی کولتوریشی هەیە: ئەو لە سروشتییەوە هەزانقانە، لای ئەو شەڕە هەزان هاوشێوەی شەڕە شمشێرە: گەر هەزانقانی هەڵکەوتووی خێڵەکەی لەدژی هەزانقانی هەڵکەوتووی خێڵێکی دی لە شەڕێکی پەیقیی هەزانیدا بیدەڕێنێت، ئەویش سەرشۆڕانە مەیدانی شەر چۆڵ دەکات! ئەم کەسێتییە سامییە ئەوها زۆر پەیقی خۆش دەوێت! لەم ڕوانگەیەوە

بەرەهاییکردنی قورئان هاوکات کودەتایەکە بەسەر ئەو بەدەوییە ئازادانەی بیاباندا کە خاوەنی زانینی زۆر باڵا بوون، هەروەها لەبوردەیی ئایینی هەڵوێستی ناخۆکییان بوو، بەڵێ لە کاتەکانی ساڵانەی حەجکردنی ئەواندا دەشیا دوژمنانی خوێنەخۆ بە یەک بگەن بەبێ ئەوەی بە "خاتری ئەو کاتە موبارەکە" دەستی بەزەبر بە یەکدی بەرن. ئەوان شەهامەتیان هەبوو.

4

نوێنەرانی ئایینی خۆسەپێن، ئیسلام، سەرجەم وەڵامەکانیان وەک سوننەت، واتا وەک کرداری باو یان وەک پێوەری نەریتی دەسەپێنن. بەگومان ڕاستە کە سوننە لە ئیسلامدا بەگشتی ناوەکە بە پەیڕەوکردنی شێوازی کرداری محەمەد، لە پێورە نەریتییەکان، یان ڕەچاوکردنی کردار و شێوە هزرینی باو، بریتی بوون و بریتین لەو بنەمایانە کە وەک دەسوڕژی سۆسیالیزەکردن (پەرسۆنالیزاسیۆن، کولتورالیزاسیۆن)ی تاکەکەس بەگەڕ دەخەن. لێرەدا ئاشکرایە، سۆسیالیزەکردن خۆشەکردنی تاکەکەسە بۆ فێربوونی ڕێنوماکانی ڕەفتار و کردار و شێوەهزرینێکی دیاریکراو، کە سەرەتا لە خێزاندا بەردەخرێت، لە پاشان لە باخچەی منداڵان، فێرگە و زانستگەکان و شوێنی کار درێژەی پێدەدرێت. لەم جۆرە کەسەتییە، کە بەهۆی خۆشەکراوییە ترادیسیۆنییەکەیەوە لە هەڵوێستی ڕەخنەییی دەترسێت، تەنیا ئەوەی پێ دیاری دەکرێت و هەروەها دەخوازێت تەنیا ئەوە بە ئاخافتن یان نووسین دیاری بکات، کە لەنێو مەودای ئاسۆی خۆیدایە. کێشەی کەسەتیی سوننی ئەوەیە کە ئەو چ لە وەرگرتنی تێکستە ئایینییەکان و چ تیۆرییە خۆرئاواییەکاندا ڕێگەی ڕاڤەکردنی ئاقڵانە دەگرێتە بەر: چۆن کەسەتیی سوننی لە شێوەی پیاوی ئایینیدا لە ناخەوە لە بەردەم قورئاندا دەچەمێتەوە و هێدی هێدی ئەو بابەتە، کە ئەو مەحاڵە بتوانێت بیخاتە ژێر پرسیارەوە، دەخزێنێتە نێو هۆشی خۆیەوە، ئەوجا گەر پتر لە کێششی ئایینیدا پێشکەوت، ئیدی فێری تەفسیرکردنی دەبێت، بە هەمان شێوە خوێنەرەوەی تێکستی خۆرئاوایی مامەڵە دەکات، واتا هەردووکیان هەر نووسراوێک تەنیا وەک وشەی تۆمارکراو دادەنێن: دەیکەن بە "شت"، ئەوجا بە تەفسیرکردنی دەروویەک بە پەیوەندییە هەنووکەییەکانی کۆمەڵگە دەبیننەوە. ئەمە ئەمڕۆ بە ڕۆشنی دەبینین، کە چۆن هزرینی سوننی لە خوێندنگە و زانستگەکاندا کتومت بە شێوازە تایبەتییەکەی دەرخکردن پیادە دەکرێت، هەروەها دەبینین کە چۆن چەپەکان بەهۆی سۆسیالیزەکراویی سوننییانەوە تەنیا پەیان دەکرێت کە ئەوپەڕی تەفسیری سارتر، لێنین یان ترۆتسکی و هتد

بخەنەوە.

-ماویەتی-

-

پەراوێز

(۱) نابێت توخمەکان بە تایبەتی بەھۆی ژەهری لاشەوە پیس بکرێن، بۆیە بە پێویست دەزانرێت، بۆ خاتری پاراستنی پاکژیی چوار توخمەکە، لاشەی مردوو لە زەویدا نەنێژرێت، بەڵکو لەسەر چیایەک دابنرێت، تاکو لەوێ مەل گۆشتەکەی بخوات.

سەرچاوەکان

Dr. Bahram Varza: Gataha. http://www.gataha.info.
Kurt Scharf: Zarathustra und die Religion der Arier. www.taz.de/fileadmin/static/pdf/Kurt-Scharf_Zarathustra_erweit.pdf

---

زمان وناسنامە؛ لەنێوان ڕەسەنێتی ونامۆییدا ... بەتان لەتیف عەبدولقادر

هەموو تاکێک کەلەدایک دەبێت؛ زمانی دایکی دەبێتە پایەیەکی بنچینەیی ناسنامەکەی، بۆیە لەنێوان زمان وناسنامەدا؛ پەیوەندیەکی بنیاتنەرانەو ئەندامی هەیە، بەجۆرێک زمان لە بنەڕەتی ناسنامەدا؛ بەردێکی بنچینەیی بناغەی ناسنامەیە، هەر ئەمەشە پێی دەڵێن زمان وناسنامەی ڕەسەن.

• زمان:

• گومانی تێدانییە کە زمان بنەڕەتێکی سەرەکیە لەناساندن ودروستکردنی کەسێتیی تاک، بەگوزارشتێکی دی؛ زمان؛ پەیکەری بیرو

تێگەیشتنە، یەکێکە لەکۆڵەگە بنەڕەتیەکانی بنیاتی خود وخودێتی.
دی سوسیر لەسەرەتای سەدەی بیستدا پێی وایە، کە زمان (Langue) شتێکەو، قسە یان گوفتار (الکلام Parole) شتێکی دیکە. پێی وایە کە، زمان: ڕژێمێکی کۆمەڵایەتی سەربەخۆیە، بەڵام قسە؛ بەدیهێنان ودەستەبەرکردنی ئەم ڕژێمەیە لە وێنەو ه□م□ادا. بەمانایەکی تر؛ زمان ڕێگای بیرکردنەوەیە لەئاوەزی مرۆڤدا، یاخود لەئاوەزی کۆمەڵگەکانی مرۆییدا. بەڵام قسە یان گوفتار؛ وێنەی دەنگەکانە، یاخود ئەو هێما نوسراوانەن کە دەیانبیستین ودەیانبینین؛ ب□م ب□ستی گوزارشتکردن وگەیاندن، گوزارشتکردن لەدەروون وناخی خود، پەیوەندی دروستکردن لەگەڵ دەورو بەر وکەسانی تر.
□ هەندێ لەزمان ناسان(فیلۆلۆگەکان)لە جیهاندا لەو باوەڕەن کە یەکبوونی سێ شت لە چەند دیالیکتێکی زماندا، ئەو زمانە ئەکات بە زمانێکی یەکگرتوو، ئەمیش **ئەمانەن:**

□ 1- ڕێزمانی زمان (گراماتیک)
□ 2- شێوەی دەربڕین(فۆنەتیک)
□ 3- بنەڕەتی فەرهەنگی زمان

ناسنامە:

دەستەواژەی ناسنامە؛ لەدوو وشەی لێکدراو پێکهاتووە، (ناس+نامە= ناسنامە)، وشەی(ناس) بەواتای ناساندن وناسین دێت، وشەی(نامە) کەدەچێتە سەر وشەی (ناس)؛ دەبێتە چەمکێکی زاراوەیی وبەواتای نامەی خۆناساندن دێت، ئیدی پێکەوە دەبنە پێناسەی کەسێتیی تاک. ئەمە؛ بەشێکە لەڕەوشی ژیاری وبەشارستانیبوون وبەدامەزراوەیی بوونی مرۆڤ لەسەر زەوی، وەکو بوونەوەرێکی ژیرو بەئاوەز؛ لەپۆلێنکردن وجیاکردنەوەو ڕێکخستنی پەیوەندی وتایبەتمەندیەکانی خۆی زۆر ئامرازو ڕێ وشوێنی گرتۆتە بەر، ئەم ناسنامەیەش یەکێکیانە.
هەرچی وشەی(الهویّة) یە لەزمانی عەرەبیدا؛ لەڕاناوی (هو)؛ هاتووە، کە بەواتای خەسڵەتەکانی مرۆڤ دێت وگوزارشتە لەڕاستیەکەی، هەروەک بۆ بواردن وجیاکردنەوەی بنەماو تایبەتمەندی کەسێتیی تاکێک لەتاکێکی تر بەکار دێت. بۆیە لەڕووی زاراوەیی وچەمکەوە؛ ناسنامە؛ بریتیە لە کۆمەڵێ خەسڵەت وئەدگارو تایبەتمەندیی تاکەکان کە لەخۆیان دەگرن، وایان لێکردوون خاسیەتی تاک لەخودێتی وتاکخۆبووندا وەربگرن لەناو کۆمەڵگادا، دەکرێت چەند تاکێک لەهەندێ خاسیەتی خودێتی وتاکخۆییدا هاوبەش بن، ئەمە لەچوارچیوەی کۆمەڵگا؛ یان دەوڵەتدا.. بەواتایەکی دی؛ ناسنامە گوزارشتە

لەهەموو شتێکی هاوبەشی نێوان چەند تاکێکی ناو کۆمەڵێکی دیاریکراو، کەوەک دەستەیەک لەبنیاتنانی چوارچێوەیەک بەخۆیان کەشش دەکەن وشەی بەردەوامی دەکەن لەژیاندا، بۆیە لەڕێی ئەم تایبەتمەندیە بنیاتیانەیاندا هەڵسوکەوتیان لەگەڵدەکرێت.

ئەو هۆکارانەی کاریگەریان لەسەر ناسنامە هەیە:

- ١- کۆمەڵگا: کۆمەڵگا ژینگەی یەکەمی دروستبوونی ناسنامەیە، وەختی تاک لەدایک دەبێت؛ ئەو بارودۆخەی تیایدایە وەک خێزان وکۆمەڵگا وشوێنی ژیان و.. تاد لەدروستبوونی ناسنامەی تاک لەڕووی ڕەگەزی ونەتەوەیی وئایینی ڕۆڵیان دەبێت.
- ٢- ئینتیما- لاگیری: ئەمەش لەڕێگای ناسنامەوە تاک ئاراستە دەکات، کە لاگیری هەبێت بۆ شوێنی ژیانی وخێزان وکۆمەڵگاو نەتەوەو ئایین و.. تاد، بۆنمونە تاک لاگیری هەیە بۆ وڵاتەکەی، کە ماف وئەرکەکانی لەڕێی ڕێساو دەستورویاسا ڕێکخراون، بەمەش دەبێتە هاونیشتیمانی. بۆیە دەکرێت بڵێین: ناسنامە؛ هۆکارێکە بۆ چەسپاندن وبەرچاوخستنی لاگیری لەلای تاک وکۆمەڵگادا.

جۆرەکانی ناسنامە:

ناسنامە؛ زۆر جۆری هەیە بەڵام من؛ لەچوار جۆردا دەیخەمە ڕوو:
- ١- ناسنامەی نەتەوەیی: ئەم ناسنامەیە؛ لاگیریی مرۆق دەستنیشان دەکات داخوا سەر بەچ نەتەوەیەکە.
- ٢- ناسنامەی نیشتیمانی: ئەم ناسنامەیە؛ گوزارشتە لەشوێنی لەدایکبوون، یان ئەو شوێنەی تێیدا دەژیت..
- ٣- ناسنامەی کولتوری وشارستانی: ئەم ناسنامەیە؛ پانتایی ودووریەکی مێژویی هەیە، بەجۆرێک؛ ڕەوشی ژیاری وبەماوەیی بەگشتی(الموروث عامة) وڕۆشنبیریی خود وەدەر دەخات وگوزارشتی لێدەکات.
- ٤- ناسنامە؛ وەک پێناسەی خود/ تاک: ئەم جۆرە ناسنامەیە؛ ناسنامەیەکی ڕێکخراوە لەلایەن دامەزراوەی دەوڵەت بەهەر تاکێک، کە لەتابلۆیەکی بچوکی گیرفانی، زانیاریەکانی کەسیی لە تۆمارکراوە.

- پەیوەندی نێوان زمان وناسنامە:

- ئایا زمان بەتەنها گەیەنەر؛ یان گوێزەرەوەیەکی بێلایەنە؟.. کەهیچ پەیوەندیەکی بەناوەرۆکەوە نیە کەدەیگوازێتەوە؟.. یان بەپێچەوانەوە؟.. وەڵامەکەمان بەڵێ بێت؛ کەزمان گەیەنەر؛ یان

تەنیا گوزەرەوەیەکی بێلایەنە؛ ئەوا پەیوەندی نێوان زمان وناسنامە پەیوەندیەکی پچڕاوە، یاخود هیچ پەیوەندیەک نیە. یان پەیوەندیەکی لاوەکیە، پەیوەندیەکی پێ ئەگەرو مەگەرە، پەیوەندیەکی کراوەیە، پەیوەندیەکی گریمانەییە، لەوانەیە هەبێ ولەوانەیە نەبێت. واتا پەیوەندیەکی بونیادی وپێویست وپەیوەست وگرێدراو نیە، واتا پەیوەندیەکی بەهێز وجێ وتەحەکومی نیە. لەم کاتەدا پەیوەندیان وەکو ئەوە دەبێت کە شلەیەک دەکەیتە دەفرێکەوە. ڕەنگە هەنگوین بێت، ئاو بێت، شیر بێت یان شەربەت بێت و... تاد، واتا هیچ پەیوەندیەک نیە، بەپێی گۆڕینی ناو هیچ گۆڕانکاریەک بەسەر ناولێنراو ناهێنێت. بەتەواوینەکی تر؛ ئەگەر وەکو هەڵگرێک نەبێت وەکو دەفرێک کە شلەکە هەڵدەگرێت؛ ئەوا وەکو گەیەنەرێک وایە، وەکو وایەری کارەبا، کە هیچ پەیوەندیەکی نیە، ڕەنگە ئەو وایەرە فافۆن بێت ڕەنگە ئاسن بێت یان هەر شتێکی تر.. کە بەبەرگێکی پلاستیکی داپۆشراوە، سورە یان شینە یان ڕەشە... تاد.

ئەدی ئایا پەیوەندیی نێوان ناسنامەو زمان چۆنە؟.. لەڕوانگەی ئاوەزو بەهاو پاشماوەی مێژویی وبیروباوەڕو چەمک وهەر ناوەڕۆکێکی تر؛ ئایا وەکو دەفرو ئاوە، یان وایەرو کارەبا؟.. یان بەپێچەوانەوە؟..

گومانی تێدانیە کەزمان بێلایەن نیە لەگەڵ ناوەڕۆکەکەی، واتا کەناوەکی گرینگی ئەو ناوەڕۆکەیە کەهەیەتی، بەڵکە دەبینین پەیوەندیەکی بنیاتی وئەندامی وڕیشەیی وپێسەن لەنێوان زمان وناسنامەدا هەیە.

لەکەڵکەڕان وزانایانی زمان، لەتوێژینەوەکانیاندا کەلەنێوان زمان وئاوەز، زمان وناسنامە، زمان وکۆمەڵگا وتاد ئەنجامیانداوە، پێیان وایە کە زمان بەشێوەی ئاسۆیی وستونی لەگەڵ ناوەڕۆکەکەیدا بەیەکدادەچێت. بەومانایەی کەزمان گوزەرەوەو گەیەنەرێکی بێلایەن نیە، واتا ناکرێت نەتەوەیەک زمانی أ هەڵبژێرێ ودواتر زمانی ب و.. تاد. وەکو ئەوەی مرۆڤ پەرداخێک بەکاردێنێت ودواتر دەیگۆڕێت.. یان وایەری تەلی کارەبایی دەگۆڕێت، بەڵکو زمانی دایک لەئەزەلەوە یەک زمانەو ناگۆڕدرێت، بەڵام دەکرێت لەپاڵ زمانی دایک؛ چەندین زمانی تر فێر بیت وبزانیت، وەک ئەوەی لەپاڵ ڕەگەزنامە دایکی وەرسەنەکەت؛ دەکرێت ڕەگەزنامەی تریشت هەبێت، مەگەر ئەوەی کەچ بکەیت بەشوێنێک ودەستبەرداری هەموو شوناس وناسنامەو ڕەگەزنامەی ڕەسەنت بیت ویەکێکی تر هەڵبژێریت، پاشان دوای چەندین نەوە؛ ڕەنگە نەوەکانت بشەرێن وبەتەواوی دابڕێن لەناسنامە ڕەسەنەکەو ببنە نەتەوەیەکی تر. بەڵام لەوانەیە هەر بەپێن لەبنەڕەتدا ئەو تیرەیە،

یان ئەو بنەماییەی فلان نەتەوەن لە بنەڕەتداو بوینە ئەو نەتەوەیە..
• دکرێت بڵێم:
• ناسنامە: هەستکردن وپەی بردنە بەخود.. ناسینی خودو کەسێتیە.. یەکێک لە بنەڕەتە هەرە بنچینەییەکانیشی زمانە.
• ناسنامە: واتا هاتنەوەیە لەگەڵ ئاوەزو سروشت وڕوخسارو هەستی مرۆڤ. ناسنامە؛ زمانە، زمانیش؛ جەستەی بیرو پەیکەری تێگەیشتنە. تێگەیشتنیش بنەمای هۆشیاری وپەیبردنی تاک/ خودە، خودیش ناسنامەی لەم ڕێگایەوە دەردەکەوێت.

• ناسنامەو زمان، ڕەسەنەتی ونامۆیی:

• نامۆیی؛ ئەو بارودۆخە دەروونیەیە کەخود تێی دەکەوێت لەناو کۆمەڵگاکەیدا، ئینجا لەناو خێزانەکەیەوە بێت یاخود بەرەباب، هۆز، کۆڵان، گوند، شار، وڵاتەکەی، لەوەی کە بەچاوێکی جیاواز سەیری دەکرێت ولەماف وئەرکەکانی بێبەش دەکرێت، دەگوشرێتە گۆشەیەک کەهیچ هەست بەئاسودەیی وئارامی وبوونی خۆی نەکات. بەجۆرێک لەڕەسەنەتی ناسنامەو زمانەکەی دادە بڕێندرێت وبێبەشدەکرێت. زۆر جار؛ کە وڵات لەلایەن وڵاتێکی دیکەوە داگیر دەکرێت، یان نەتەوەیەک دەکەوێتە ژێر هەژموون ودەسەڵاتی نەتەوەیەکی دیکە؛ ئەوا تاکەکانی هەست بەنامۆیی دەکەن، چونکە ناسنامەو زمانی ڕەسەنیان، وکولتورو داب ونەریت ومێژوو هەرچی هەیانە ژێرپێخراوە، کار دەکرێت تاکو لەناو ببرێت.. هەروەک نەتەوەی زاڵ، یان دەوڵەتی داگیرکەر؛ هەوڵدەدات زمان وناسنامەی نەتەوەی بندەست ودەوڵەتی داگیرکراو لاواز بکات وهەوڵی لەناوبردن وتوانەوەی دەدات. دەکرێت بڵێین لەڕێرەوە نامۆیی سەرهەڵدەدات، یان ڕەنگە نەتەوەیەک؛ خاوەنی چەندین شێوەزار بێت وشێوەزارێک زاڵتر بێت وشیوەزارو بەچوازارەکانی دیکە بمژێت ولاواز دەربکەون لەهەمبەریدا، هەروەها دەکرێت دەوڵەتێک لەچەند نەتەوەیەکی جیاواز پێک بێت وچەند زمانێکی جیاواز هەبن، بەڵام زمانی زاڵ ئەوەیە کە خاوەنەکەی زاڵەو دەسەڵاتدارە، بۆیە نەتەوەو زمانەکانی دیکە؛ لەهەمبەریدا هەست نامۆیی دەکەن، کەواتە پەیوەندیەکی بنیاتی لەنێوان زمان وناسنامە هەیە، لەکوێ نامۆیی زمان هەبوو؛ ئەوا ناسنامەش نامۆیە، وە بەپێچەوانەشەوە، چونکە زمان کۆڵەگەیەکی سەرەکی ناسنامەیە، بۆیە زمانی ڕەسەن وزگماک(زمانی دایک) بناغەو بنەڕەتی ناسنامە ڕەسەنەکەیەتی(ناسنامەی دایک). دەکرێت بڵێم کە دوو شێوە نامۆیی هەن؛ ئەویش:

• ١- نامۆیی سەپێندراو لەدەرەوە(لەلایەن نەتەوەو دەوڵەتێکی داگیرکەرەوە سەپێندرا بێت).

□ ٢- نامۆیی سەپێندراو لەناوەوە(لەماڵی خۆت، ووڵاتی خۆت نامۆ بیت).
□ بەڵام جۆرەکانی نامۆیی زۆرن، بنمونە نامۆیی نەتەوەیی، نیشتیمانی، ڕامیاری، ئابوری، ئایینی، کۆمەڵایەتی وکارگێڕی و.. تاد.

□ نامۆیی؛ سەرەتا لەلایەن (هیگل)ەوە بەشێوەیەکی ڕێک وپەیڕەوی قسەی لەبارەوە کراوە، بەجۆرێک کەبەباوکی نامۆیی ناسراوە، هەروەها بوونگەراکانیش زۆریان لەبارەوە گوتووە، بەتایبەت(فرۆید)، بەشیوەیەک؛ لەدوو ئاستدا بۆچوونیان لەبارەیەوە خستۆتەڕوو، ئاستی یەکەم: نامۆیی وادەکات؛ مرۆڤ چێژی ژیان لەدەست بدات. ئاستی دووەم: نامۆیی ژینگەیەکە؛ هەندێ کەس تیایدا هەست بەکامەرانی وچێژ وەرگرتن دەکەن. هەروەها(کاڕلمارکس)؛ لەبارەی نامۆیی د□□□□ت: ئەو بارودۆخ وکارە سەختانەی کەکۆمەڵگا سەرمایەدارەکان هێنایتیانە ئاراوە؛ نامۆیی کرێکاری لێ بەرهەم دێت. ئەمەش بەهۆی بێبەشکردنیەتی لەتواناو دەرفەتی پێویست ب□ بەدیهێنانی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی وئابووری، کەوا هەوڵی بۆدەدات، بەم جۆرە کرێکار وایدادەنێت کەکەسێکی نامۆیە بەو ئامرازو کەرستە بەرهەمهێنانە، لەبەرئەوەی ناتوانێت بەهۆیانەوە بگاتە ئاسودەیی ودڵداکاسان لەناو ئیشک□یدا؛ چونکە ناتوانێت بەرهەمی ماندیبوون وکۆششی لەئیشک□ی خۆی بچنێتەوە، لەم ڕوانگەیەوە مارکس واتای نامۆیی لەسروشتی ڕاستی□قین□ی مر□ڤ ه□□□د□نجێت. ئەم بۆچوونەش لەسەر بنەمای دژایەتیکردنی ڕژێمی سەرمایەداری ه□□□د□نێت، زیاتر بۆچونێکی ئابوریانەیە. هەرچی (ئیریک فڕۆم) فەیلەسوف وزانای بواری زانستی دەروونیە؛ کۆمەڵێک خاسیەتی تایبەت بەنامۆیی لەپەرتووکەکەی (کۆمەڵگای بێخەوش) ئەخاتەڕوو، ئەو پێی وایەکە نامۆیی ئەو بارودۆخەیە کە تاک هەستی پێدەکات بەوەی کەخاوەنی ڕاستەقینەی وزەو سامانەکەی نیە، بەڵکو وا هەست دەکات کەبوونەوەرێکی لاوازەو دەبێت پشت بەهەبوونی هێزی دەرەکی دیکە بببەستێت، کەدوورو نزیکیش پەیوەندی پێیانەوە نیە. هەروەها (جان جاک ڕۆسۆ)ش توشی نامۆیی خودی بووە؛ لەوتارو پەرتووکەکانی (ڕەخنەکردنی شارستانی، دانپێدانانەکان وپەیمانی کۆمەڵایەتی).

□ ئەگەر سەیری مێژووی کورد بکەین؛ دەبینین جیۆدیموگرافیاکەی(خاک ودانیشتوان)ی دابەشی سێ نەتەوەو چوار دەوڵەت کراوە(عەرەب، تورک وفارس ودەوڵەتەکانیان)، بۆیە هەموو هەوڵیان ئەوە بووە کە کورد لەناو ببن، ئ□م□ش ل□□□□ی لێدان لەزمانی حال□ وگوفتار بووە، هەتا

لەم ڕێگایەوە ناسنامە ڕەسەنەکەی بشێوێنن ولەناوبەرن، بۆیە هەمیشە وەکو میللەتێکی داگیرکراوو بندەست ماوەتەوە لەمێژوودا هەتا دەیەی کۆتایی سەدەی ڕابردوو، کوردستانی باشور گەیشتە نیمچە ئازادیێک، بەتایبەت لەڕووی کولتوری وزمان وخوێندن و..تاد. کورد وەکو گەلێکی بندەست، هەمیشە لەنامۆیی ژیاوە، کار لەسەر لایەنی دەروونی وکۆمەڵایەتی ودانیشتوانی کراوە کەبەلاوازی دەربکەوێت و، هەمیشە پشت بەخەڵکی دیکە ببەستێت، هەروەک ناسنامەو زمانەکەشی بەنامۆ بزاندرێت؛ لەهەمبەر ناسنامەو زمانی سێ نەتەوەی داگیرکەریدا کەعەرەب وتورک وفارسن، بۆیە دەبینین ناسنامەو زمانی سەپێندرو لەهەر پارچەیەکی کوردستاندا زمانێکی نامۆو ڕەتکراوە بووە لەلایەن کوردەوە، بەهەر نرخێک بێت نەتەوەی کورد هەوڵی پاراستنی زمانە ڕەسەنەکەی داوە وەک ڕاگرێکی سەرەکی بۆپاراستنی ناسنامەکەی.

□ دەکرێت لەچەند دۆخێکدا ناسنامەو زمانی نامۆ دروست بێت، ئەویش بەسەپاندنیان بەسەر خودو نەتەوەو دەوڵەتی داگیرکراو:

□ ۱- ناسنامەو زمانی بێگانە = نامۆیی
□ ۲- ناسنامەو زمانی سەپێندراو = نامۆیی
□ ۳- ناسنامەو زمانی داگیرکەر = نامۆیی
□ لەهەر دۆخێکدا هەست بەنامۆیی زمان کرا؛ ئەوا نامۆیی ناسنامەش هەیە، هەروەها خود لەنێوخۆشیدا دەکرێت هەست بەنامۆیی بکات ونامۆ بێت بەناسنامەو زمانە زگماکە ڕەسەنەکەی خۆی، لەکاتێکدا پشتگوێ خراوە لەلایەن هاونەتەوەو هاونیشتیمانی وتا ئەوەی هاوخێزانیەکانیشی.
□ لەکۆتاییدا؛ دەڵێم: هیوادارم کورد بتوانێت بۆ تۆکمەتر پارستنی ڕەسەنێتی ناسنامەکەی، هەوڵبدات یەکگرتوو بێت وکار بکرێت بۆ چەسپاندنی بنەڕەتەکانی زمانی پاراوو ستاندارد لەهەموو پارچەکانی کوردستاندا، کەزمانی نوسین وخوێندن وخوێندنەوە بێت لەهەموو کوردستاندا، بەڕێزگرتن لەهەر شێوەزارو بێچوەزارێك، ئەمەش سەرەتا بەنوسینی فەرهەنگێکی فراوانی هەمەلایەنەو داپۆشەرو لەخۆگری وشەو پ□یف ودەستەواژەو هەموو شێوەزارەکان دەکرێت، ئەم ئەرکەش بەتایبەت لەڕێگای زانایان وشارەزایانی بواری زمان وئەدەب دەکرێت، بەپشتیوانی هەموو تاکێک لەهەر کوێ بێت، چونکە ئەمە؛ پێگەیەکی زۆر گرینگ وسەرکیە بۆ دروستکردنی قەوارەیەکی بەهێزو دەوڵەتی بۆ کوردو کوردستان، هەروەک ڕێز لەهەر زمان وناسنامەیەکی دیکەی هاونیشتمانی وجیهانیش بگرێت.

□ بۆتان لەتیف عەبدولقادر
□ هەولێر ٢٠١٨-٧-١٥

سینەمای ئێران.. هەنگاونان بەرەو لوتکە … ئاراز عەبدولرەحمان

قسەکردن لەسەر سینەمای ئێران چەندە لە ڕوی هونەری و تەکنیکی سینەمایی وە گرنگی خۆی هەیە بەهەمان شێوە لەڕوی کلتوری و فەرهەنگییەوە بۆ سینەمای کوردی گرنگی تایبەتی هەیە، لە سینەمای ئێرانی دا نزیکی کلتوری و هاوسۆزیەکی تاڕادەیەکی زۆر لە چاو میلەتانی پێشکەوتوو لە سینەمادا وەك سینەمای ئەمریکی و فەرەنسی و ئینگلیزی و ئیتالی بۆ کلتوری کوردی دەبینرێت، کە ئەمە دەکرێت بکرێت بە بنەمایەك بۆ بنیات نانی سینەمای کوردی و بە پیشەسازی کردنی.

مێژوی سینەمای ئێران

کاتێك موزەفەرەدین شا لە ساڵی 1900 ز سەردانی یەکێك لە وڵاتانی ئەوروپی دەکات لەگەڵا خۆی کامێرایەکی وێنەگرتن دێنیتەوە، وە پاش ئەوەی لە ساڵی 1904ز یەکەم هۆڵی سینەما لە ئێران بنیات دەنرێت و ئامێری سینەماتۆگراف دێننە ئەو وڵاتە ئەمە دەکرێتە خاڵی سەرەتا و دەسپێکی سینەما لە ئێران دا کە فیلمە بیانیەکان کە تەنها لە جوڵە پێکهاتبوون نمایش دەکران.. تا ساڵی 1930 یەکەم فیلمی ئێرانی بەناوی (ئابی ورابی) لە دەرهێنانی ئافانیس ئوهانیان بەهاوکاری یەکەم وێنەگری سینەمای ئێرانی خان بابا موعتەزەدی بەرهەم دەهێنرێت، کە ئەم فیلمەش تەنها لە وێنە و جوڵە پێکهاتبوو، لە ساڵی 1940 یەکەم فیلم کە گفتوگۆی تێدا تۆمار کرابێت لە لایەن ئەردەشێر ئیرانی و بە ناوی (دختر لر) بەرهەمدەهێنرێت، وە پاشان فیلمی (چراغ های نیوورك) بەرهەم دێت، ئەم دوو فیلمە دەبێتە خاڵی وەرچەرخان لە سینەمای ئێران دا، پاشان هەریەکە لە (ساموئیل خاشیکان، هوشنگ کاوسی، فروغ غفاری، ابراهیم گولستان، مسعود

کیمیای، داریوش مهرجوئی، فریدون رهنما و علی حاتمی) وە چەندین سینەماکاری تر بە تەواوی بناغەی سینەمای ئێرانی جێگیر دەکەن.. وە ناکرێت لە هاوکاریەکانی ئەشرەف پەهلەوی کچی ڕەزا پەهلەوی و خوشکی محمد رەزا شا لەبیر بکەین کە عاشقی بەرەو پێشچونی سینەمای ئێران بووە و بە هەمو هەوڵ و توانای خۆی پشتگیری هونەرمەندانی کردوە و هەوڵی داوە پردی پەیوەندی بێت لە نێوان سینەماکارانی ئێران و سینەما و سینەماکارانی ئەمریکی.. کە لەو ماوەیەدا چەندین فیلمی ئێرانی بەرهەمهاتوە.

شۆڕشی ئیسلامی و سینەما

هەرچەندە شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران گۆڕانکاریيەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نوێی هێنایە کایەوە بەڵام لەسەرەتادا کاریگەری نەرێنی لەسەر سینەمای ئێران دادەنێت چونکە قۆناغی پاش شۆڕش سینەما لەو وڵاتەدا قاڵبی خۆی نادۆزێتەوە تا ساڵی 1987 کە ئەکرێت سینەمای ئێران لە پاش شۆڕش تا ئەو ڕۆکەوتە بە قۆناغی مت بوون ناوبنێن وە پاش ئەو ماوەیە بنەمایەکی نوێ بۆ سینەمای ئێران دادەڕێژرێت کە لەگەڵ بارودۆخی دوای شۆڕش دا بگونجێت.. ئیتر لێرەوە و لەو کاتەدا چەندین گەنج دەردەکەون کە کاری سینەمایی ناوازە بەرهەم دێنن لەوانە (محسن مخملباف، ابراهیم حاتم کیا، مجید مجیدی و ئەبولفەزل جلیلی) کە لەگەڵا گەورە سینەماکارانی پێش خۆیان لەوانە (عباس کیا روستمی، بەهرام بەیزایی و داریوش مهرجوی) چەندین فیلم بەرهەم دێنن کە لەگەڵا بارودۆخی پاش شۆڕش و جەنگی ئێران عێراق دا بگونجێت.

فێستیڤاڵ و کاریگەریەکانی

یەکێك لە هۆکارەکانی پێشکەوتنی سینەما لە ئێران بەشداربونی هونەرمەندانی ئێرانە لە فیستیڤاڵە جیهانیە بەناوبانگەکان وە هەروەها بەڕێوەچونی فیستیڤاڵی فەجرە لە ئێران کە تا ئێستا 36 خولی خۆی بەڕێ کردوە کە کاریگەرییەکی زۆر باشی هەیە بۆ هاندان و بەردەوامی دان بە بەرهەمهینانی فیلم و دەرکەوتنی خوێنی نوێ چ لە ڕوی نواندنەوە بێت یاخود لە ڕوی بەرهەمهێنان و دەرهێنان و سیناریۆ نوسینەوە، کە ئەمەش هۆکاری بەردەوامی دانە بە سینەما لەو وڵاتەدا وە هەروەها بەشداریکردنی فیلمسازانی ئێران لە فیستڤاڵەکانی وەك ئۆسکار و کان و پڵنگی ئاڵتونی ئەڵمانیا بەهەمان شێوە کاریگەری زۆر باشی لەسەر سینەمای ئێران داناوە کە وای کردوە جێگەی تایبەتی لە نێو سینەمای پێشکەوتوی جیهان هەبێت.. کاتێك

ساڵی 1998 فیلمی (بچەهای ئاسمان) ی مجید مجیدی لە فێستیڤاڵی ئۆسکار دەپاڵیۆرێت بۆ باشترین فیلمی بیانی وە هەروەها بەدەستهێنانی خەڵاتی کان بۆ فیلمی (تامی گێلاس)ی عباس کیا ڕۆستەمی و بەدەستهێنانی چەندین خەڵاتی تر لە ساڵانی دواتر دا بۆ هەریەکە لە (جعفر پناهی، ئەبولفەزل جەلیلی، ئەمیر نادری و ئەسغەر فەرهادی) وە هەوەها بەخۆشحاڵیەوە گەورە سینەماکاری کوردی ڕۆژهەڵات بەهمەنی قوبادی کە چەندین جار بە فیلمەکانی (ساتێك بۆ مەستی ئەسپەکان، کیسەڵەکانیش دەفڕن، ئاوازی سەرزەمینی دایکم، نیوە مانگ) دەبێتە براوەی خەڵاتی کان، کاریگەری باشیان دەبێت لەسەر پێشکەوتنی سینەما لە ئێران دا.

سینەمای ئێران بەرەو پیشەیی بون

یەکێکی تر لە پێشکەوتنی سینەما لەو وڵاتەدا هەبونی هۆڵی سینەمایە، پاش ئەو چەند ساڵە سینەما لە ئێران دەبێت بە کلتور بەتایبەت لە نێو خێزان دا کە گرنگی دان بەسینەما و ڕۆشتن بۆ هۆڵەکانی سینەما دەبێت بە کاری ڕۆژانە، بەرهەمی نوێی سینما و سینەماکاران لەلای ئێرانیەکان جێگی گرنگی پێدانە، تا ساڵی 2013 لە سەرتاسەری ئێران و لە 60 شاری ئەو وڵاتە 247 هۆڵی سینەما بونی هەبووە لەم هۆڵانە ڕۆژانە بەرهەمی فیلمسازانی ئێرانی نمایش دەکرێن، سەرەڕای فرۆشتنی کۆپی ڕایتی ئەو فیلمانە تەنانەت دەبینین لەم ساڵانەی دوایی دا چەندین ماڵپەڕی سینەمای کراونەتەوە بۆ نمایش کردنی تازەترین فیلمی ئێرانی کە لە ڕێگەی کارتێکی پریپەید ئاسای کۆمپانیاکانی پەیوەندی و مۆبایل کۆدێك دەکڕیت و پاش داخڵکردنی ئەو کۆدە دەتوانین لە ماڵەوە و لەسەر شاشەی کۆمپیوتەرەکەت فیلمێکی پێببینیت،کە ئەمانە هۆکاری زۆر گرنگن بۆ بەردەوامی دان بە هونەری سینەما لەوەش گرنگتر هونەرمەندا گرنگی تەواو بە بەرهەم هێنان و نوسینی سیناریۆی فیلمی واقعی هەڵقوڵاوی نێو کۆمەڵگا دەدەن زیاتر لەوەی گرنگی بە فیلمی ئارت بدەن باشترین نمونە پڕ فرۆشترین فیلم لە مێژوی سینەمای ئێران کە لە ئێستادا لە نێو سینەماکاندا نمایش دەکرێت و زیاتر لە 36 ملیار تمەنی قازانج کردوە فیلمی (هزار پا) ی ئەبولحەسەن داوودی یە لە نواندنی ڕەزا عەتاران و جەواد عزتی کە فیلمێکی کۆمیدی کۆمەڵایەتیە، وە هەروەها فیلمی (فرۆشندە) لە دەهێنانی (ئەسغەر فەرهادی) و نواندنی (شهاب حوسێنی و تەرانە علی دۆستی) یەکێکی ترە لەو فیلمە واقعیە ئاوازانەی تر کە داهاتێکی زۆری هەبووە.

وە بەرهەم هێنانی درامای تەلەفزیۆنی یەکێکی ترە لە پێشکەوتنی

فیلم و فیلم سازی لە ئێران وە دەرکەوتنی چەندین ئەکتەری بەتوانا لە کوڕان و کچان کاری گەری باشی هەبووە لەسەر بەردەوامی فیلم لە ئێران بەتایبەت هەریەکە لە میهران مدیری و ڕەزا عەتاران علی صادقی و ئاناهیتا هیمەتی و چەندین ئەکتەری تر.
لە کۆتایدا دەبێت ئەوە بزانین کە ئێستا فیلم لە ئێران لە لایەن کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانەوە بەرهەم دەهێنرێت کە لە پێش هەمو شتێك قازانج و زەرەر لە بەرچاو دەگیرێت وەك چۆن کۆمپانیاکانی هۆلیۆد بەهەمان شێوە کاردەکەن کە ئەمە دەبێت بە وەرچەرخانێك کە فیلمی باش و بەپێز بەرهەم بهێنرێت و پارە لە فیلمی ئاست نزمدا بە فیڕۆ نەدرێت.

دەکرێت ئەم قۆناغە لە هەرێمی کوردستان بە قۆناغێکی سەرەتا دابنرێت کە وەك چۆن لە ئێران و لەسەرتاکانی سینەمادا دەوڵەت پشتگیری تەواوی ئەم هونەرەی کردووە لە فەند کردنی و کردنەوەی چەندین ئاموزش و کۆلیژی هونەر و بەشی جیاواز بۆ ژانەرەکانی سینەما وە هاوکاری کردنی کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی فیلم بەهەمان شێوە دەکرێت لە هەرێمی کوردستان حکومەت پشتگیری کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانی فیلم بکات ئەوانەی کە ئێستا هەن و ئەوانەشی کە لە داهاتودا دادەمەزرێن تا سینەما لە کوردستان دا ببێت بە پیشەسازی کە داهات و قازانجی هەبێت.

سەرچاوە:

- ویکوبیدیا
- ماڵپەڕەکانی سینەمای ئیران
- www.Filimo.com

بازاڕی لەنگەی هەولێر قەرەبو دەکرێتەوە!؟ … فەرەیدون

کونجرینی

سەرلەبەیانی ڕۆژی ٢٥ / ١٠ / ٢٠١٨ بازاڕی لەنگەی هەولێر سوتێندرا!؟ بەم زوانە حکومەتی هەرێمی باشوری کوردستان قەرەبووی زیان لێکەوتوانی خاوەن دوکان و کاسپکاران دەکەنەوە، لە ئێستادا حکومەتی هەرێم سەرقاڵی خۆڕێکستنەوەی کابینەی داهاتوە ئەمەیش وای کردوە لەدوان و بەڵێنەکان بخرێتە پاش دامەزراندنی کابینەی نوێ”

بەرلەوەی حکومەت قەرەبووکردنەوەی بازاڕە سوتێندراوەکە بە خاوەنەکانیان ئاشکراکات” من لەبرە دەنیاتان دەکەمەوە حکومەتی هەرێم چاویان لە پێنجەی هەڵکشراو لە مرەکەبی دەنگدانە و هەڵی کارو کێشە ناوخۆیەکان چارەسەر دەکەن ” نوێژەنکردنەوەی دوکانەکان بەجۆرە دەکرێ جیاوازدەبێت لە پێش سوتاندنی” ئەو شوێنەی نەخشەی بەکێشراوەو سوتێندراوە لەلایەن سیاسییەکان دەکرێتە ناوچەیەکی بازرگانی کرنگ چەندین باڵاخانە بەنهۆمی دەیان مەتر بەرزدەکرێتەوەو دەبێتە شوێنێکی ستراتیجی جیهانی پشکی زێرینە لەم پڕۆژەدا بەر کوێی بەرپرس و حیزب دەکەوێت” ژێری باڵاخانەکان بۆ ئەو هاوڵاتیانەی زیانیان لێکەوتوە بەشێوەیەکی زیاترو بەرتەسکتر دروست دەکرێتەوە” نهۆمی دوو تا سەری سەرەوە بۆ حیزب و بەرپرس بۆ ئەو دزانەی ساڵەهای ساڵە سەروەت و سامانی ئەم وڵاتە بەهەدەر ئەدەن.

نمونەمان زۆرە لەو جۆرە کارە قێزەونە سیاسی و بازرگانیانەی حیزب و بەرپرسەکان ئەنجامی دەدەن هەروەك چۆن سوتاندنی بازاڕی لەنگە خراپە کاتژمێر چواری سەر لەبەیانی و نەهاتنی فریاگوزاری لەکاتی خۆیدا، لەکابینەی پێنجی حکومەتی هەرێم هەمو ئەو مەڵەفی گەندەڵیانەی کەکرابونەوە بەناوی هاوڵاتیانەوە کەسێک سودی لێ وەرنەگرتبوو لە ڕۆژی پشودا بەناوی شەرتی کارەبا دەسیەی گەندەڵیکیانیان سوتاند” لە هەمان کابینەو کۆتاهیی ئەرکی دوبنەماڵە لە حکومەتدا” ژێرزەمینی ئەنجومەنی وەزیرانیان سوتان کە سەدان مەلەفی بازرگانی نەوت و دەسیەی بازرگانی سوتێندرا” ساڵی ١٩٩٩ تاناکەرەی هەولێرتان بیرماوە؟ سوتوێندراو دواتر لەلایەن نێچیرقان بارزانی کرا بە بازاڕی داونتاون و پاشان سەرجەم دوکانەکان فرۆشرانەوە و موڵکی بۆ حیزب مایەوە کەتا ئێستاس سەرانەی موڵك دەدرێ ؟

هەمو چەند ساڵ جارێك لەم جۆرە کارانە دوپات دەبنەوە هەرجارەو

ڕەنگێکی هەڵگرتوە هەروەك چۆن ئاستی مێدیایی و هونەری و موزیک و تەنانەت کلتوری نەتەوەکەشمان دابەشکراوە بەسەر حیزب و بەرپرسدا خۆیان بەخاوەنی دەزانن و بازرگانی سیاسی دەستاودەستی پێدەکات لە پێناو بەرژەوەندی دوبنەماڵە” هەمو ئەوڕاستیانە دەزاندرێ کە حکومەتی هەرێم تەنها لە ژێر ڕکێفی دو بنەماڵەدایەو بازرگانی بە خەڵک و نیشتمانەوە دەکەن ، هەڵەی خەڵک لەوەدایە کاتێک هەڵبژاردن ئەنجام دەدرێ بەورەیەکەوە ڕودەکەنە سەر سندوقی دەنگدان هەمو تاوان و کارەقێزەونەکانیان لەبیر دەچیتەوە ” دەنگیان پێ دەدەن و ئەوانیش دەیان جاری تر دەتان سوتێنن برینی لەم جۆرە ساریژنابێت هەڵمەتی هەڵبژاردن دەسپێدەکاتەوەو هەمان تراژیدیا دوپات دەکەنەوە ئەمە خودی هاولاتی لێی بەرپرسیارە.

بەخۆتاندا بچنەوە و بڕوانن لە هاوپیشەکانی بازاری لەنگەی هەولێر دەیان خێزان موڵکی فرۆشتوە تا شوێنێکی بۆ کاروپیشەی بنیات بنێت موڵکی فرۆشتوە یان زێڕی خێزان و مناڵەکانی کردوە بە کونجێک تا کاری تێدا بکات”
لێرەدا ئەو چەندیەم وەبیردێنمەوە کە دەڵێ ” کۆمەڵگەیەك مافیاو جەلاد بە ڕزگارکاری خۆی بزانێت ” وەك ئەوە وایە گوێرەکە چەقۆی قەسابەکەی بلێسێتەوە ” جا ئاینشتاین وەك هەمان بەرگری و بەخۆبەرهێنانی خەڵك دەڵێت ” دنیا بەکەسانێك وێران نابێت کە کاری خراپ دەکەن بەڵکو بەوانە وێران دەبێ کە کاری خراپ دەبینن و ئامادەنین هیچ شتێك بکەن” هەموو ئەو راستیانە پێمان دەڵێن هەڵەکە لە خەڵکدایە! جگە لە کۆیلەیەک بۆ گەشە پێکردنی دەسەڵاتێک کەمینە زەوتی کردوە” لەسەرو هەمویانەوە دوبنەماڵەی مافیا ئارەزوەکانی خۆیان تێدا تاوداوە. کە گوێ نادەن بە هیچ جۆرە موقەدەساتی خەڵکی کوردستان بە شەنگال و گەشمردەو ئەنفال و هەڵەبجەو ئایندەی گەل و ئەم کارە قێزەونانەی ئەنجامی دەدەن کە دواینەیان بازاڕی لەنگە نابێت و دوپات دەبێتەوە.

فەرەیدون کونجرینی

یاری ئەردۆگان لەسەر دووپەت یا چەند پەتێکە ؟! ... عەبدوڵا ساڵح

دوێنێ لە نوێترین پەیامیدا ، ئەردۆگان داوای لە سعودیە کرد ئەو ١٨ تاوانبارەی دەستیان بووە لە کوشتنی وەحشیانەی جەمال خاشەقچی ڕۆژنامە نوسی بەرهەڵستکاری سعودی، ڕادەستی دادگای تورکیا بکات بۆ لێکۆڵینەوە لەگەڵیان .
ئەو ڕوداوەی هەر لە 2/10/2018 ، کاتێك ناوبراو چووە ناو قونسوڵخانەی وڵاتەکەی و کوژراو تا ئێستاش لاشەکەشی بێسەرو شوێنە ، دەزگاکانی ڕاگەیاندنی بەشێکی زۆر لە وڵاتانی دنیا ، بەتایبەت ئەمریکا و ڕۆژئاوای بەخۆیەوە سەر قاڵ کردوە و بۆتە بابەتی سەرەکی ئەو دەزگایانە .

ئەم داوایەی ئەمڕۆی ئەردوگان لە شکڵدا وا ڕەچاو دەکرێ گوایە بەدواداچونی دادپەروەرانەیە بۆ دەرخستنی ڕاستیەکان لەو تاوانەدا ، بەڵام لە ڕاستیدا ئەردۆگان مەبەستیەتی کلیلی چارەسەری ئەو کێشەیەی بە یەکجاری بکەوێتە دەست تاکو لە حاڵی ڕازی بوون بەو داوایە لە لایەن سعودیەوە ، ئەردۆگان بتوانێ بەهرەبەرداری سیاسی و دارایی لەو بابەتە بکا لەگەڵ سعودیە و ئەمریکا وتەنانەت ئەوروپاش چونکە :
یەکەم / ئەمریکای ترامپ وسعودیەی محەمەد کوڕی سەلمان ،کە گومان دەکرێ ناوبراو نەخشەداڕێژەر و فەرماندەرکەری ئەو تاوانە بووبێت ،لەسەر یەك خەتن لەو بارەوە و هەرچۆنێك بێت مەبەستیانە بابەتەکە دیزە بەدەرخۆنە بکرێ بە قازانجی دەسەڵاتدارانی سعودیە و بە کەمترین سزا لێی بێنە دەرەوە ، ئەوەش وا دەکا کە ئەردۆگان ئیپتیزازی سعودیە بکا لە بەرامبەر بە لاڕێدابردنی لێکۆڵینەوەکان ولەو حاڵەتەشدا ڕەزامەندی ئەمریکا وەدەست بێنێ و ئەویش هەم لە مەنبەج و لە هەڵوێست لە بەرامبەر هێزەکانی سوریای دموکرات بەلای تورکیادا بشکێتەوە و هەم لە مەڕ سزا ئابوریەکانی لەسەر تورکیا لەپەروەندەی قەشە ئەمریکیەکەدا نەرمی زیاتر بنوێنێ .

دووەم / لەمەسەلەی دەمڕاستی سونەکاندا سعودیە دەورێکی زیاتر بۆ تورکیا قایل بێت و هەروەها کێشەی قەتەر لەگەڵ هەندێك وڵاتانی خەلیج یەکلایی بکرێتەوە و سعودیە لەو بارەوە نەرمتر بێ ئەمەش بە

خاڵێکی ئیجابی لەلایەن قەتەرەوە بۆ تورکیا هەژمار بکرێ .
سێیەم / پەیامێکی تورکیایە بۆ ئەوروپا کە ئێمەش لەسەر هەمان خەتی ئێوەین لەمەڕ ئاشکرا کردنی ئەوانەی لەو کارەساتە تێوەگلاون و ئەوروپاش دەرگای چوونە ناوەوەی تورکیا بۆ یەکیەتیەکەی ئاوەڵاتر بکا .

ڕووداوەکانی دوای بوونی محەمەد کوڕی سەلمان بە جێنشینی پاشایەتی سعودیە ئەوە نیشان دەدەن کە سیاسەت بە میزاجی شەخسی ، بەتایبەت بۆ وڵاتێکی وەك سعودیە ، ئەنجامی کارەساتباری لێدەکەوێتەوە ، ئەم کوڕە ، دوای دەرکەوتنی وەك ژمارەیەکی بەهێزی نێو سیاسەتی سعودی ، کۆمەڵێك هەنگاوی نا کە تا ئەندازەیەك نامۆن بە سیاسەتی باوی دنیای سەرمایەداری هاوچەرخ، هەر لە هەڵایساندنی جەنگی یەمەن ، بەرەو گەمارۆی ئابوری قەتەر ، دەست بەسەرداگرتنی سەعد حەریری و ناچار کردنی بەدەست لەکار کێشانەوەی لە سەرۆکایەتی وەزیرانی لوبنان ، زیندانی کردنی دەیان ملیۆنێری سعودی لە ڕیاز بە تۆمەتی خۆدزینەوە لەدانی باج ، زیندانیکردنی سەدان چالاکوانی مەدەنی ، بەتایبەتی ئەو ژنانەی داوای مافی زیاتری خۆیان دەکرد دوای ڕێگەدانی ژنان بە شوفێری و دواترینیان کوشتنی وەحشیانەی جەمال خاشەقچی لە کونسوڵخانەی سعودیە لە ئەستەنبوڵ، نیشانەی ئەوەن کە ئەم ڕەفتارانە لەگەڵ سیاسەتی ئەمڕۆی دنیای سەرمایەداریدا زۆر گونجاو نین مەگەر دەست ئاوەڵایی سعودیە نەبێ بۆ ترامپ ، بۆیە دەبێ ڕێگاو شوێنی دیکەیان بۆ دابنرێ ، تاکە ڕێگای لۆژیکی دەرباز بوونی سعودیە لەو تاوانە بە لەسەر کار لابردنی تاوانباری سەرەکی محەمەد کوڕی سەلمان کۆتایی دێت و ئەو دۆسیەیە دادەخرێ ! کە ئەویش لەمڕۆدا بەدوور دێتە بەر چاو هەرئەوەشە وای کردوە ئەردۆگان گەمە سیاسیەکە بەو شێوازەی خۆی دەیەوێ بباتە پێشەوە.

لە دنیای سەرمایەداری ئەمڕۆدا بچوکترین (ئەخلاقی سیاسیش) بەدی ناکرێ ، کوشتنی وەحشیانەی خاشقچی بەو شێوازە و هەوڵی هەموو لایەنە بەشدار بوەکان بۆ بەهرەبەرداری سیاسی لێی، بەدوور لە هەموو بەهایەکی ئینسانی و بەکەم گرتنی ژیانی مرۆڤ، بەڵگەی زیاترن بۆ ئەوەی ئەم سیستمی سەرمایەداریە جگە لە سیاسەتی کوشت وکوشتار وبرسیکردن وفریودان ودرۆ و فرت و فێڵ و بەکەم گرتنی بەهای ئینسانی هیچ وەسیلەیەکی تری بەدەستەوە نەماوە بۆ بەردەوامی حوکمڕانی خۆی لەسەر کۆمەڵگای بەشەری .

2018 / 10 / 27

سەد شیعری نزار قەبانی بەم زووانە دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران

بەرهەمی ئەدەبی نوێ
سەد شیعری نزار قەبانی
بۆ کوردی کردنی: پشکۆ ناکام
لە بڵاوکراوەکانی بنکەی ئەدەبی چاپ و پەخشی
جەمال عیرفان/سلێمانی
بەم زووانە ئەکەوێتە بەر دیدی ئەدەب دۆست و کتێبخانەکانی کوردستان

لە شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕوسیا چی فێردەبین؟ … ئاسۆ کەمال

” ڕێزگرتن لەم یادە گرنگیدانە بەو مەسەلانەی کە شۆڕش چارەسەری نەکردوە”. لینین

ڕوسیا لە سەدەی نۆزدەدا وەک قەڵای کۆنەپەرستی لە دنیای مۆدێرندا مایەوە و شۆڕشە بورژواییی و کرێکاریەکانی ئەو سەدەیە کاریگەری خۆیان دوای سەدەیەک لە ئەم کۆمەڵگەیە دانا. لەڕوسیادا لە سەدەی ٢٠دا سێ شۆڕش، لەماوەی دوو دەیەدا و دوابەدوای یەک، شۆڕشی ١٩٠٥، شوباتی ١٩١٧ و شۆڕشی ئۆکتۆبەری ١٩١٧کرا. شۆڕشی ئۆکتۆبەر تایبەتمەندیەکی چینایەتی و جیهانی هەبوو لەچاو شۆڕشەکانی تردا. ئەم شۆڕشە هاوتا و هاوشێوەی شۆڕشی کۆمۆنەی پاریس بوو کە بۆ یەکەم جار لە مێژوودا چینی کرێکار خۆی سەربەخۆ شۆڕش دەکا نەک پاشکۆی بورژوازی یان حزبی چینەکانی تر و دەسەڵاتداران بێت.

ئەم دوو شۆڕشە ئایدیا و مافی شۆڕشکردنی کرێکارانی دژی چینی تازە بەدەسەڵاتی گەشتوی بورژوازی لە ئاستی جیهانی و لە ڕای گشتیدا جێگیرکرد، هەرچەن بورژوازی مافی شۆڕشکردنی دژی دەرەبەگایەتی لە پرۆسەیەکی دوورودرێژی چەندین سەدەی سیاسی و فکریدا لەدەستور و یاسادا سەپاند. دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر شۆڕش دژی دەرەبەگایەتی و ئیمپریالیزم و دواکەتویی سەرتاپای جیهانی کۆنی گرتەوە و نیوەی جیهان بوە سیستەمێک کە لە ڕوسیادا بەناوی “سۆشیالزم”ەوە جێگیربوو. ئێستا هەرچەند ئەم “سۆشیالیزم”ە نەماوە بەڵام بورژوازی ناتوانێ ئایدیا و مافی شۆڕشکردنی کرێکاران و چینە چەوساوەکان و تارمایی شۆڕشی سۆشیالیستی و کۆمۆنیستی بەسەر کۆمەڵگەی نایەکسان و دژی ئینسانی سەرمایەداریدا بسڕێتەوە. یادی کۆمۆنە و ئۆکتۆبەر هەمیشە بە مرۆڤایەتی پەیام و ئیلهامی ڕزگاری لە دەست سەرمایەداری دەبەخشێ.

شۆڕشی ئۆکتۆبەر بە دەرس وەرگرتن لە کۆمۆنەی پاریس توانی سەرکەوتنی شۆڕشی کرێکاری و مانەوەی دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانە لەماوەی ٣ ساڵدا بەرامبەر دڕندەیی وهێرشی سەربازی و ئابڵوقەی ئابوری و سیاسی بورژوازی ڕوسیا و سەرمایەداری دنیای دوای شەڕی جیهانی یەکەمدا مسۆگەربکا. بەڵام ئەم شۆڕشە نەیتوانی سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕێ و لە دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستیدا

شکستی هێنا. هەربۆیە ئەمڕۆ ئەمە لە ڕێزگرتن لەم هەوڵەی چینی کرێکاری ڕوسیادا پێویستە بچینە سەر ئەو مەسەلەیەی کە ئەم شۆڕشە چارەسەری نەکرد ، واتە دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستی تاکو بزانین ئەمە چ دەرسێک لەم تەجروبەیە وەردەگرین؟ تا وەک بەلشەفیەکان کە دەرسەکانی کۆمۆنەیان کردە پێیەڕەوێک بۆ سەرکەوتن لە ئۆکتۆبەردا ، ئێمەش بۆ شۆڕشی ئێستامان بەرچاومان ڕۆشن بێت کە پێویستە چی بکەین بۆ دوبارەنەکردنەوەی هەڵە و کەموکوڕیەکانی ئۆکتۆبەر؟

کۆمۆنە و ئۆکتۆبەر بەشێک لەم مێژووی هەوڵدانە فکری و سیاسی و پراتیکیەن کە پێویستە ئەمڕۆ گەشەیان پێ بدەین تا بتوانین ئەو مەسەلانەی ئەم شۆڕشانە نەیانتوانی ئەنجامی بدەن ئێمە پێیان هەڵسین.

ئێمە لە شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕوسیادا هەنگاو و سیاسەتی زۆرمان ناوە کە پیویستە هەمویان بە شێوەیەکی زانستی بدەینە بەرباس و لێکۆڵینەوە و ئەم تەجروبە دەوڵەمەندە بەباشی تێبگەین و هەڵیسەنگێنین.

لێرە ئێمە لەگەڵ دیاردەی حزب و دەوڵەت و دامودەزگای بەڕێوەبردن و فەرهەنگ و سیستەمی ئابوری و کێشە سیاسی ناوخۆ و ململانێی جیهانی و پەیوەندی ئەنترناسیونالی و یاسا و دەستور و مافە مەدەنی و ئازادیە سیاسەکان و زۆر مەسەلە و گرفتی کۆمەڵایەتی تر دەرگیرین کە هەموو ئەمانە کۆی سیستەمی کۆمۆنیستی و ئینسانی ئێمە پێناسە دەکا. هەربۆیە بۆ ئێمە ئۆکتۆبەر تەنیا یادێک و ڕێزگرتنێک نیە لە مێژووی چینی کرێکار کە لە بڕگەیەکی مێژوویدا چی کردوە بەڵکو پێناسەکردنەوەی جارێکی تری بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستیە کە دنیا چۆن ڕزگاردەکا لە دەست سەرمایەداری و چۆن جارێکی ڕەوابونی شۆڕشی کرێکاری و کۆمەڵگەی کۆمۆنیستی و ئینسانی نیشان دەداتەوە و چۆن ڕیوایەتێک و تەفسیرێکی تر لەم مێژووە و لە ئایدیا و کاریگەریەکانی ئەم تەجروبەیە بە دنیا نیشان دەدا. ئێمە ناتوانین تەنیا بە وتنی ئەوەی “ئەوەی ڕویدا لە سۆقیەت سەرمایەداری دەوڵەتی بوو و پەیوەندی بە کۆمۆنیزمەوە نەبوە” شانی خۆمان خاڵی بکەینەوە لەوەی دنیای ئەمڕۆ هەر ئەو تەفسیرەی هەیە لە کۆمۆنیزم کە لە شۆڕشی ئۆکتۆبەر و سۆقیەتەوە ڕویداوە و ئێمە دەبێ وەڵاممان بۆ ئەم تەجروبەیە پێ بێت کە لەڕوانگەی ئێمەوە چی ڕویداوە و بۆچی شکستمان هێنا و چۆن ئاکامی شۆڕشی کرێکاری بو بە جێگیردنی شێوازێکی تر لە سیستەمێکی سیاسی و ئابوری سەرمایەداری لەڕوسیادا و ئەمە بوە سیمای ناساندنی کۆمۆنیزم.

لێرەدا چەندین پرسیار خۆی دەخاتەڕوو، کە بەشێکیان ئەمانەن؛ بۆچی حزبی بەلشەفی تەنانەت دوای شۆڕش نەیتوانی ببێتە حزبی بەشێکی زۆربەی کرێکاران و بۆچی نەبووە ڕێکخستنی سەرجەم پێکهاتە وتواناکانی چینێک ؟ ئایا حزبی کرێکاری کە لەدەسەڵاتدایە بە حزبی نوخبەی کۆمۆنیستەکان و بەشێک لە چینی کرێکار دەمێنێتەوە؟ بۆچی لەناو ئەم حزبەی چینی کرێکاردا ڕێگە بە دروستکردنی فراکسیۆنی جیاجیا نەدرا وەک “ئۆپۆزسیۆنی کرێکاری” و “ناوەندێتی دیموکراتی” و هتد..؟ ئایا دروسبونی بۆچونی جیا و خەت و سیاسەتی جیاواز لە ناو حزبی چینێکدا سادەترین دیاردە نیە و کارکردنی فراکسیۆنەکان لە ناو حزبێکی جەماوەریدا ناتوانێ میکانیزمێک بێت بۆ دانەبڕان و قەتیس نەمانەوەی حزب لە چینێکەی؟ ئایا لە حزبێکی کرێکاریدا بۆچی بیرۆکراتیزم و سیکتاریزم سەرهەڵدەدا ئەگەر پایەکانی ئەم حزبە لە نێوچینی کرێکاردایە و حزب وەسیلەیەکە بۆ نەهێشتنی نەک جیاوازی لە نێو چینی کرێکاردا بەڵکو کار بۆ بەرتەسک نەبونەوەی دەسەڵات لە دەست چینێکی دیاریکراودا دەکا و دەیەوێ دەسەلاتی چینایەتی لە پرۆسەیەکدا کۆتایی پێ بێنێ و ئیدارە و دەسەڵات و حزب بەرەبەرە هەڵوەشێنەوە و کۆمەڵگە لە دەست ئەم نوێنەرانەی خۆی ڕزگاری بێ؟ ئایا فەلسەفەی بونی حزبی کرێکاری و کۆمۆنیستی بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی بێ چین و بێ دەوڵەت و بێ حزب نیە؟ بۆچی تەقدیسی حزب و خەتێکی سیاسی و شەخسیاتی ڕابەری حزب و دروستبونی گروپی بیروکراتی لە حزبی بەلشەفیکدا لە گرتنە دەستی دەسەلاتەوە گەشە دەکا لە جیاتی ئەوەی لەناو بچێ؟

لەسەر دەوڵەت و ئۆرگانەکانی دەسەڵاتدارێتی ئەم پرسیارانە لە ئارادایە؛ بۆچی لە جیاتی شورا و سۆڤێتەکان سیستەمی تاک حزبی بەلشەفیک دەبێتە دەسەڵاتدار؟ بۆچی بە هەر بڕیارێکی گەورە و بچوک” دەگەڕێنەوە بۆ مەکتەبی سیاسی ‘پۆلیت بیرۆ”ی حزب؟ بۆچی دەبێ حزب دەسەڵات بدات بە سۆڤێتەکان و خۆیان خاوەنی دەسەڵات نەبن لەدوای ٣-٤ ساڵ لە شۆڕش؟ بۆچی ئازادی سیاسی بۆ هەموو حزبێک نامێنێ و تەنیا حزبی بەلشەفی ئازادە؟ بۆچی دەوڵەت لە ئۆرگانی سەرکوتی هێرش و بەرەنگاری هێز و سوپا بورژوازیەکانەوە دەگۆڕێ بە دەوڵەتێک کە خۆی سوپای پیشەیی دروست دەکا و دەهێڵێتەوە؟ بۆچی هیچ پرۆسەیەکی نەمانی دامودەزگای بیرۆکراتی دەوڵەتی دەست پێ ناکا و لەجێگایدا دژایەتی کۆنترۆڵی کرێکاری لەلایەن سەندیکا کرێکاریەکانەوە دەکرێ و حزب دەبێ کۆنترۆڵی کارگە و دامەزراوەکان بکا؟ بۆچی تیۆریە کۆمۆنیستیەکانی ناو”دەوڵەت و شۆڕش” لەسەر بەرتەسک بون و کاتی بونی دەوڵەت و پیویستی هەڵوەشانەوەی دەوڵەت لە پراتیکی چەند

ساڵەی بونی لینیندا هەر هەنگاوەکانی جێگیرکردنی ئیدەی دەوڵەت و کۆنترۆڵی حزبی و بەرتەسک بونەوەی ئەڵقەی دەسەڵاتدارێتی شوراکان ودەخاڵەتی سیاسی کرێکارانی لێ دەبینین؟ هەربۆیە ئەو بۆچونانەی وەک ترۆترسکی کە شکستی شۆڕش تەنیا لە نەمانی لینین و لینینزم و سەرهەڵدانی ستالینیزم و بیرۆکراتیدا، دەبینێ هێشتا لێکدانەوەیەکی بەرتەسکە و نەبینی سەرجەم کێشەکانی سیستەمی سۆڤیەت و هۆکارەکانی شکستی شۆڕش لە چارەسەری ئەو کێشە حزبی و ئیداری و ئابوریانەدا. سەرجەم ئەم زەمینە سیاسی و ئابوری و حزبیانەیە کە دەبێتە مایەی سەرکەوتنی ستالینزم و کۆتایی هاتنی ڕەوتی شۆڕشگێڕانەی کرێکاری لە ڕوسیادا.

لە بواری ئابوریدا پرسیار ئەوەیە؛ بۆچی هەرەوزیەکان نەبونە شکڵی سەرەکی شیوازی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و لەو هەنگاوانەی دەوڵەت لە ئابوری کۆمۆنیستی ٢ ساڵەی یەکەمدا پاشەکشە دەکرێ؟ بۆچی دەسەڵاتی هەرەوزیەکان لە بەرهەمهێنان و گۆڕینەوەدا نابینرێ؟ کۆنترۆڵی کرێکاری لە کارگە و دامەزراوەکاندا جێگای دەسەڵاتی حزب ناگرێتەوە؟ بۆچی سۆشیالیزم دەکرێ بە "کارەبایی کردن" و "پیشەسازی گەورە" و سەرمایەداری دەوڵەتی، ئایا مانای سۆشیالیزم گۆڕینی یاساکان و شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری نیە بۆچی بازرگانی ئازاد و موڵکایەتی دەوڵەت جێگای نەمانی موڵکایەتی یان موڵکایەتی کۆمەڵگە دەگرێتەوە؟ ئایا خۆماڵیکردنی بانکەکان و دروستکردنی ترەستە پیشەسازیەکان چ پەیوەندیەکی لەگەڵ کۆمۆنیزمدا هەیە و ئایا سیستەمی کردیت ناتوانێ لە سیستەمی سودی بانکی و بازرگانی جیابکرێتەوە؟ ئەو بۆچونەی مەنسور حیکمەت کە دەڵێ "لینین و بەلشەفیکەکان "بەرنامەیەکی ئابوری دیاریکراویان نەبوە و شۆڕش لە ناڕۆشنی ئەرکە ئابوریەکانیدا" شکستی خوارد و دواتر لینینزم نوێنەرایەتی نەکرا"، دیسانەوە بۆچونێکی یەکلایەنە و ناکامڵە وئەم کێشانە وەک کێشەی سیستەمێکی سیاسی و ئابوری لێکهەڵپێکراوی سۆڤیەت نابینێ ، بەتایبەت کە لە دەورانی ڕاگوزەردا سیاسەت بەڕێنەرەوەیە و پرۆلیتاریا هەڵەی ئابوری زۆر دەکا.

ئەوەشی پێی وایە "نەبونی بەرنامەی ئابوری گۆڕانەوەی سیاسی و بیرۆکراتیزمی دروستکردوە" لێکدانەوەیەکی دوور لەواقیعە لە کاتێکدا دەزانین لینین و بەلشەفیەکان بەرنامەی نیپ و سەرمایەداری دەوڵەتیان هەبوو، هەرچەند لینین دەڵێ تیۆریەکیان نیە کە ئەوە ڕۆشنبکاتەوە کە "سەرمایەداری دەوڵەتی لەسایەی دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریادا چۆنە؟". بەڵام هەوڵی جوراوجۆر هەیە لە ١٩١٧تا ١٩٢٤

کە ئابوری ڕوسیا بەپێی مۆدێلی سەرمایەداری دەوڵەتی گەشەبکا و بازرگانی ئازاد هەبێ و مولکایەتی تایبەت و بچوک ڕێگەی پێ دراوە و حزب و دەوڵەتی حزبی خاوەنی دامەزراوە و کارگە و بەڕێوەبردنی و گەشەی ئابوری هەیە. هەربۆیە ئەوە تەنیا ناڕۆشنی بەرنامەی ئابوری نیە کە شۆڕشی ئۆکتۆبەر شکست پێدەنێت بەڵکو سیستەمی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی کۆمۆنیزم لەلای بەلشەفیەکان هێشتا پێنەگەیشتوە و کەموکوڕیەکی زۆری هەیە سەرەڕای هەوڵ و توانایی گرنگی لینین لە گەشەپێدانی میتۆد و جیهانبینی و سیاسەتی کۆمۆنیستیەکانیدا.

بەکورتی ئەو مەسەلانەی کە شۆڕشی ئۆکتۆبەر چارەسەری نەکرد ئەمانە لەبەردەم بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستیدا پێویستی بەوەڵامە.لە بواری ناوخۆی حزب و پەیوەندی حزب و چینی کرێکار، دەوڵەتی سۆڤیەتی و دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی شوراکان، ئازادی سیاسی و گەیاندنی دیموکراتی ڕاستەوخۆ بە ئەوپەڕی خۆی دوای هەڵوەشانەوەی پەرلەمان، ئازادی لە دەست دەوڵەت و هێزی سەروو خەڵکی،هەرەوەزیەکان و کۆنترۆڵی کرێکاری و بەشداری ڕاستەوخۆی شوراکان لە بەرهەمهێنان و گواستنەوە و گۆڕینەوەدا، گۆڕینی شیوازەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی و پەیوەندی بەرهەمهێنان کە کرێکاران و کۆمەڵگە ڕاستەوخۆ خاوەنداریەتی بەرهەمەکان بن نەک وەک کرێگرتەی دەوڵەت بن و قۆناغی گواستنەوە بریتی بێت لە هەنگاوەکان وچۆنیەتی نەهێشتنی یاسا و دامەزراوە ئابوریەکانی سەرمایەداری وەک کرێ و بانک و بازرگانی نەک گەشەپیدانی ئەمانە و جێگیربونی یەکسانی و نەمانی چینی جیاواز و مولکایەتی سەرمایە. هەروەها دەوری دەسەڵاتی سۆڤیەتی لە گەشەی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی جیهاندا.

کۆمۆنیزم جیهانبینی چینی کرێکارە کە دەیەوێ سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕێ بە سیستەمێکی بێ چین و چەوسانەوە هەربۆیە لە هەموو هەوڵی تیۆری و پراتیکیەکانی تا ئێستای خۆی بەشیوەیەکی مێژوویی و دیالەکتیکی دەڕوانێ، کە بە گەیشتن بە ڕۆشنی و دروستی و زانستی پێویستی بە دەرس وەرگرتن لەو تەجروبە زیندوانەیە کە کرێکاران و کۆمۆنیستەکان لە کاروخەباتدا پێی دەگەن. ئەمەش وادەکا کە جیهانبینی کۆمۆنیستی هەمیشە خۆی لە گۆڕان و بەرەو پێشەوەچوندا دەبینێ و کۆمەڵێک یاسا و ڕێسای دۆگم و ڕاستی ڕەها نیە بە لەقاڵبدانی عەقڵ و پراتیکی شۆڕشگێڕانە.

کۆمۆنیزمی سەدەی ٢١ پیویستە جیهانبینیەکی ڕۆشن بخاتەڕوو ، نەک هەر سەبارەت بەو کەموکوڕیانەی سەبارەت بە حزب و دەوڵەت و ئابوری لە

شۆڕشی ئۆکتۆبەردا هەبوو، بەڵکو بە پشت بەستن بە هەموو ئەو گۆڕانکارییە ئابوری و سیاسی وکۆمەڵایەتیانەی دنیای ئێستا کەزەمینەی کە سەرکەوتنی شۆڕشی کۆمۆنیستی جیهانی و ڕادیکاڵ و دروستکردنی دنیایەکی بێ چین و چەوسانەوە و بێ دەوڵەت و هێنانە دنیای ئینسانی ئازاد و کۆلیکتیڤیان فەراهەم کردوە پیویستی و ئیمکانیەتی سەرکەوتنی شۆڕشی کرێکاری بسەلمێنێ. بورژوازی لە چەندین سەدە و چەندین شۆڕشی فکری و سیاسی و کۆمەڵایەتیدا سیستەمی دەرەبەگایەتی و دەسەڵاتدارێتی پاشایەتی و کۆمەڵگەی تەقلیدی دینی گۆڕی ، کرێکارانیش لەدوای سەدەیەک لە ئۆکتۆبەر و سەدە و نیوێک لە کۆمۆنە پێویستیان بە درێژەدانی شۆڕش و خەباتی فکری و سیاسی و کۆمەڵایەتییە دژی سەرتاپای سیستەمی سەرمایەداری تاکو نمونە و فۆرم و پایە و دامەزراوەکانی خۆیان دەخەنە جێگای ئەم سیستەمەی لەسەر کۆیلایەتی کاری کرێ گرتە و ئینسان درێژە بەمانەوەی خۆی دەدا.

ئاسۆکمال

چیرۆکی “لە خەوما” ی جەمیل سائیب … کاوە جەلال

1

چیرۆکی “لە خەوما”ی جەمیل سائیب لەبارەی پیاوێکە، کە خەونێکی ناخۆش دەبینێت: لە خەونیدا هەژار دەکەوێت، ئەوەش ناچاری دەکات بڕوات بۆ وڵاتێکی دی، تاکو لەوێ کارێک بدۆزێتەوە و خێزانەکەی لە مەینەتی ڕزگار بکات، لە کاتێک بە پایتەختی ئەو وڵاتە دەگات، دەبێت بە شایەتی بەزمێکی کۆمەڵایەتی و سیاسیی تاڵ.
هەژار لە تەک کاروانێکدا دەکەوێتە ڕێ و دوای ئەوەی کاروان پێ دەنێتە نێو سنووری ئەو وڵاتەوە، تووشی تەگەرەی کوشندە دەبێت: جەردە ڕێی پێدەگرێت، لێ لەبەر ئەوەی کاروانچییەکان چەکدارن و بەرگری لە خۆیان دەکەن، ئەوا جەردەکان ناتوانن زەفەریان پێبەرن. کاتێک کاروان دەگاتە کەنار شاری مەبەست، پاسەوانانی شار داوا لە

کاروانچیەکان دەکەن پارەیان بدەنێ، لێ لەبەرئەوەی کابرای هەژار پارەی پێنابەت تاکو ئەویش وەک ئەوانی دی "سەری خۆی بقەبڵێنێت"، ئەوا پاسەوانان تۆمەتی جاسووسیی دەدەنە پاڵ. سەرەنجام پاسەوانەکان لەسەر تکای پیرەمێردێکی کاروانچی ڕێ بە هەژار دەدەن لەتەک کاروانچیەکاندا بڕوات لە خانێک بنوێت، هەروەها پیرەمێرد گفتیان پێدەدات، کە هەژار لەو خانە دەمێنێتەوە و ڕۆژی داهاتوو دەتوانن بێن بۆ لای بەشکم "شتێکی لێ هەڵبکڕێنن".

کابرای هەژار بەم شێوەیە بۆ وڵاتی مەبەست دەگات. هەژار لە خانەکە، لە سووچێکی ئۆدەیەکدا شەکەت و برسی لەسەر تاجەواڵێکی کاروانچییەکان بە چیچکانەوە سەر دەنێتە سەر ئەژنۆی، لە دەنگی گریان و کۆوزانەوە لە ماڵێکی دراوسێی خانەکەوە خەوی لێ دەزڕێنن. هەژار دەیەوێت بزانێت هۆی ئەو شیوەن و گریانە چییە، بۆ ئەو مەبەستەش دەچێتە دەرەوە و لە خانچییەکە دەپرسێت، لە کابرای خانچی زۆر بە ساردی وەڵامی دەداتەوە: "ئەوە هیچێکی وا نییە ئەو ژن و منداڵانە مێرد و باوکیان کوژراوە" (لا 35). هەژاری غەریب شتی وای نەبینیوە و نەبیستووە، لە ڕەوشی بەو چەشنە لەو وڵاتەدا دیاردەیەکی ئاساییە، هەر بۆیە کابرای خانچی کوشتنی مرۆق بە شتێکی ئاسایی دەزانێت. ئاخر، وەک ئەو دەبێژێت، "شەو و رۆژی سەد شتی وا لێرە ئەقەومێ" (لا 36).

کەمێک پاش ئەو ڕووداوە کابرای هەژار هەوڵ دەدات بنوێت، لە هەست دەکات خەوی لێ زڕاوە. هەندێ ناخایەنێت سەرلەنوێ لەو دیو خانەکەوە تەقەی تفەنگ و هەرا و زەنا، شیوەن و گریانی ژن و منداڵ دەستپێدەکەنەوە. کابرای هەژار ئەم جارەش خۆی پێ ناگیرێت و لە خانچییەکە دەپرسێت، داخۆ ئەم جارە چی قەومابێت، لە خانچی ئەم جارە تووڕە دەبێت: "چوزانم پیاو ئەگەر من بە ئەمانە جوابی تۆ بدەمەوە ئەبێ خەریکی هیچی تر نەبم هەر جوابت بدەمەوە، شەو و رۆژی سەد شتی وا لێرە ئەقەومێ، وتم ئاخر خاڵۆ تۆ عاجز مەبە انسان لەمانە دەی ئەبێ بە ئاو، چۆن ناپرسێ، وتی ئاخر تۆ شتی وات نەدیوە بۆیە وا بە هەموو شتێک ئەپرسی، هێشتا ڕانەهاتوویت، ئەوە ساحەبی ئەم ماڵە نازانم لەسەر جاسوسی و ماسوسی گیراوە و فەلاقەیەکی زۆر کراوە و لە پاشان داوای جەزایەکی زۆریان لێ کردووە، ئەویش پارەی نەبووە بیدا ماڵەکەیان فرۆشتووە، ئەویش بەشی جەزاکەی نەکرد، ئێستاش هەروا حەپسە، کەچی ئەوا فەقیرە دز هاتەتە سەر ماڵەکەشی، ئەو تۆزە پێ و پیتەشیان کە ماوە هەڵبەت بردوویانە، وا تفەنگیشیان پێوە ئەنێن، ئێستا منداڵێکیشی نەکوژرا بێت هەر چاکە. وتم ئەرێ

ئەم هەموو جاسوسە چیە لێرە هەیە؟ کابرای خانچی سەرێکی لێ لەقاندم و سەیرێکی فصالی کردم و تۆزێک پێکەنی و وتی: ئای باوکم ئەمە نەخۆشیەکە هەموو کەس ئەبێ بیگرێ، تۆ غەریبی هێشتا ئەمەت نەدیوە، بەڵام چاوت نەفڕێ تۆش ئ□ی□بینی…" (لا 36).

ه□زاری غەریب ئەوها یەکەم شەوی لە پایتەختی ئەو وڵاتە بەسەر دەبات. بەرەبەیان سێ تفەنگبەشان لە پاسەوانانی ئێوارەی ڕابوردوو خۆیان بە خانەکەدا دەکەن و دەپرسن: "… کوانێ کابرای جاسووسەکە". پیرەمێردە کاروانچییەکە سەرلەنوێ بۆی دەپاڕێتەوە، کاروانچییەکانی دیکەش بۆی تێدەکەون، لێ هەوڵەکانیان بێسوودن. چەکدارەکان بە قۆناغە تفەنگ ه□□□ی دەستێنن و وەک جاسووسێکی دیلکراو پێش خۆیانی دەدەن. کابرای ه□زار بانگەوازی "رەحم و موسڵمانەتی"یان دەکات، لێ ئەم جۆرە وشانە بە مێشکی ئەواندا ناچن. ئێستا کابرای ه□زار لەنێو کۆڵانەکان و بازاڕدا ژیانی خەڵکانی ئەو وڵاتە نزیکتر دەبینێت: هەندێکیان بەزەییان پێیدا دێتەوە، هەندێکی دی پێی ڕادەبوێرن. لەنێو شاردا هاوکات کەسانی ئەوتۆی تێدان، کە مر□ق ه□ر بە بینینیان ترس دەیگرێت: "هەر یەکە دە دوانزە چەفتە و مشکی و جامانەی ڕەنگاو ڕەنگیان تێک ئاڵاندووە و بە سەریانەوە بەستوە هەر یەکە بەقەدەر بەرداشێ، چوار ڕیز و پێنج ڕیز فیشەکیان لە خۆیان دابوو، خەنجەر و دەمانچەیان کردبو بە قەدیانا، هەروا خوێن لە ناوچەوانیان ئەباری" (لا 37).
کابرای ه□زار سەرەنجام لە ئۆدەیەکی ماڵی حوکمداری ئەو وڵاتەدا دەگیرسێتەوە تاکو حوکمدار لێی بپرسێتەوە. لێ دەسەڵاتداران هێندە هۆشقاڵی ژیانی کەسیی خۆیان و کێشەی سیاسین، کە ئیدی ه□زاریان بە تەنیا لەو ئۆدەیەدا لەبیردەچێتەوە. ئۆدەکە چەند پەنجەرەیەکی تێدایە کە دەرفەتی بۆ دەڕەخسێنن ببێت بە شایەتی سەرجەم کێشەی سیاسیی ئەو وڵاتە و هاوکات بۆی دەربکەوێت کە دەسەڵاتدارانی ئەوێ چە ئەقڵییەتێکیان هەیە و چەند بەدڕەوشتن.

لە چەند پەنجەرەیەکەوە، کە دەڕوان□ سەر ئۆدەی ژنی حوکمدار، کابرای ه□زار دەبیستێت، کە چۆن ئەم ژنە تەنیا هۆشقاڵی ڕووی دەرەوەی خۆیەتی، لێ بە پۆشاک و خشڵی خۆی کە مێردەکەی بۆی کڕیون، تێر نابێت، بەڵکو هاوکات سامانی ئەم یان ئەو ژنی دەوڵەمەندی شار داگیر دەکات. ئەوجا ه□زار لە چەند پەنجەرەیەکی دیکەی نزمتری بەرانبەرەوە کە دەڕوان□ سەر دیوەخانی حوکمدار، دەبینێت و دەبیستێت کە چۆن حوکمدار لەنێو دیوەخانەکەیدا دەسەڵات دەنوێنێت. کەسانی جیاواز کە خۆیان بە نوێنەری گەل دەزانن، پۆل پۆل دێن بۆ

لای حوکمدار و لە ڕوانگەی خۆیانەوە پێشنیاری بۆ دەکەن کە چۆن وڵاتەکەیان لە مەینەتی ڕزگاری دەبێت. سەرەتا چەند عولەمایەکی ئایین دێن بۆ دیوەخانی حوکمدار، لە پێش ئەوەی دەم هەڵبهێننەوە، حوکمدار خۆی هەڵوەستی بۆ ئەوان و پیاوانی دەوری دیاری دەکات:

“من ئەمە چەند ساڵە هەوڵ و تەقەلا ئەدەم، برینداری و حەپسی و رەزالەتم کێشا، ئەنواعی مصیبت و مەرارەتم چێشت، دەستم لەسەر و ماڵی خۆم شت، هاتم تەکێشام وتم بەڵکو ئەم میللەتە بە خۆی هەناسەیەکی رەحەتی هەڵکێشێت سەربەست و ئازایانە بە خۆمان بژین و دەستی بێگانەمان بەسەرەوە نەبێ، ئەمەیش وەکو ئەم میللەتانەی تر بکەوینە رەحەتی و خۆشی و زیادی و گەورەیی، دەوڵەمەند و سەربەرز بین، دینەکەمان بەرز بێتەوە، چەند جار چووم بەگژ ئینگلیزدا، لەگەڵ تورکدا تێک چووم، تەشەبوسم بە رووسیە و بوڵشەویک کرد، چەند خوێنمان ڕشت، من ئەمانەم هیچیان بۆ خۆم نەکردووە، هەموویانم بۆ ئەم دین و میللەتە کردووە (…). کەچی لەگەڵ ئەم هەموو ئەحوالانەدا، ئەوەتا هەموومان ئەبینین، بەشێکی زۆر لەم میللەتە لایان داوە لە من و چوون شوێن غەیرەدین کەوتوون، رۆیشتوون بۆ وڵاتان خزمەتی فکری ئەوان ئەکەن، هەموو ماڵ و حاڵ و ژنیان بەجێ هێشتووە لێرە و خۆیان لە وڵاتان بەدیار غەیرە دینەوە دانیشتوون و ئەمە واین لەم حاڵ و رەزالەتەدا، عەسکەر و مامور و عولەماکان هەموو احتیاج و بە ادارە ماونەتەوە، ئاخۆ فتوای شەرعی بۆ ئەمانە چۆنە؟” (لا 51 بەدواوە).

لە حوکمدار جارێ کێشەیەکی گرنگی دیکەی وەک پرسیار بە پیاوانی ئایین پێماوە:
“… وەکو پێم وتن ئەمە ئەمە هەمووی لە ڕێی دینی ئیسلامدا ئەکەین، ئەستا غەیری ئەوانەی کەوا ڕۆیشتوون و لەم لا و لا خزمەتی غەیرە دین ئەکەن، بعضيك کەسی تر هەیە لەناو خۆماندا لەوان زیاتر خەریکی مەحوی دینن، بە هەموو نەوعێک بۆ نەمانی ئەمە و ئەم حاڵە (کە هەموو بە دینی ئەکەین) هەوڵ ئەدەن و جاسوسی بۆ غەیرە دین ئەکەن و لەجیاتی تەلقینی اهالیەکە هەر خەریکی کفرکردن و گاڵتە بە مشایخ و علمای محترمن. ئەمانە ئەگەر هەروا بمێنن، ئەمینم کە بەرە بەرە ئەم تەرزە دینە کەوا ئەمە هەوڵ بە زیادی ئەدەین بە جارێک مەحوی ئەکەنەوە، ئەمەیش و عولەمای میللەتەکەش (جاروبار بە قوەتی قسەکانی خۆی وەکو خوێی چێشت ناوی عولەماکانی تێ ئەخست) ئەفەوتێن، ئەم نەوعە اشخاصه مضرانه بە ناوی دینەوە فەوتاندیان لەسەر ئەمە واجب و لازمە یان نا؟” (لا 54)

سەرەنجام زانایانی ئایین فەتوا دەدەن بە حەڵالکردنی ژن و ماڵی ئەو کەسانەی کە بە بڕوای حوکمدار دژی ئایین و وڵاتەکەی وەستانەتەوە یان لە هەندەران بەدیار "غەیرەدینەوە" دانیشتوون، هەروەها بڕیار دەدەن بە کوشتنی ئەو کەسانەی کە گۆیا لەنێو وڵاتەکەیاندا سیخوڕی بە کافرەکان دەکەن. تەنیا هاوکارێکی حوکمدار لەنێو دانیشتوانی دیوەخاندا – کە هەر "وەک ماموری اجرای ئەم فتوا ناحەقانە بە و هەموو ئەباڵە و گوناحی ئەمانە لەسەر ئەو بە" (لا 54) – دەپرسێت، کە داخۆ ئەوانەی وڵاتیان جێهێشتووە، لەوێ بوونایە و بەرگری شەرعییان لە خۆیان بکردایە، هێشتا ئەمان هەر لەسەر فەتواکەیان سوور بوونایە! مەلاکان لە وەڵامدا دەبێژن، کە بەرگری ئەو جۆرە کەسانە شەرعی نیە.

هەژاری دیل لەنێو ئۆدەکەیدا ئاگای لە خۆی نەماوە و ئارامی لێهەڵگیراوە، دەخوازێت هەڵبکوتێتە سەر دانیشتوان و دەست بنێتە بینی مەلاکان و ئەوانی دی، لە نەخێر ئەمەی پێناکرێت، بەڵکو هانا بە خودا دەبات و لە ئەم دەپرسێت، کە "ئەمە چ دڵ و دەروون و وجدانێکە"، ئەمە چ جۆرە پەیڕەوکردنێکی شەریعەتە و چۆن توانییان ئەم بڕیار و فەتوایانە بدەن؟ ئاخر ئەو کەسانە کە هەڵاتوون و خۆیان لە شاڵاو و چەوساندنەوەی دەسەڵاتدارانی ئەو وڵاتە ڕزگار کردووە، بەو هۆیەوە بەر شاڵاوێکی دیکەی ئەوپەڕی "بێوجدان" دەکەون: مەلاکان فەتوا دەدەن بە "حەڵاڵکردن"ی ژن و ماڵیان. داماوەکانی بەردەستیشیان، کە نایانەوێت لەگەڵیاندا دەست بدەنە کوشتن و زۆرداری، لەناویان دەبەن، ئەوەش بە ئارەزووی ستەمکارێک، کە بە ئاشکرا لە بەردەم دانیشتواندا "لە سەد هەزار و دوسەد هەزار" دەدوێت، لەڕێشدا ئاشکرایە کە ئەم بڕە پارە زۆرەی "لە ماڵی ئەم موسڵمانانە پێکەوە ناوە و ئەم عالەمەی خستۆتە سەر ساجی عەلی، بوە بە باعسی چەند هەزاران مەخلوق …" (56)
"وتم (ای خالق، ای منتقم ای قهار، ای عالم الغیوب) تۆ چی لەمانە ئەکەیت، ئەمانە لە ڕۆژی خۆیدا چۆن حسابیان ئەبینی (…)؟ (…) تۆ بۆچی هەر ئێستا ئەمانە بەناخی عەردا نابەیتە خوارەوە و حەقی ئەم میللەتە قوڕبەسەرەیان لە ناسێنی (…)؟
ڕوانیم هیچ شتێک نیە و هیچ پەیدا نەبوو، منیش هەروا وەستام، لە جێگەی خۆم وشک بو بوم، ئەوان هەر قسە ئەکەن، منیش لەبەر خۆمەوە هەر ئەڵێم پەح.. پەح.. پەح ئەمە چی بوو من دیم، من لە کوێم، ئەمە خەوە یان نا؟" (لا 57)
بەدووی مەلاکاندا پەردە دەگێڕرێت. ئێستا سێ کەسی دی دێن بە لای حوکمدار و پێشنیاری بۆ دەکەن، کە پێویستە دەوڵەتەکەیان هاوکاریی

تورکان بکات. بە بڕوای ئەمان، دەسەڵاتداریەکەی ئەو وڵاتە تەنیا بەم هاوکارییە فەرمی دەوڵەت وەردەگرێت. ئاخر تورکان گەورە و خاوەنی گەلەکەیانن، هەروەها هەردوو لایان موسڵمانن و لەبەر ئەم هۆیە گەلی ئەمان لەتەک ئینگلیزدا هەڵناکات، جگە لەوە ئینگلیز فێڵبازە و دوای چەند ساڵێک چیوی سواڵ دەداتە دەستیان.
حوکمدار هیچ لارییەکی لەم پێشنیارە نییە و ڕێیان پێدەدات نوێنەرێک بۆ لای تورکان بنێرن، تاکو موزاکەرە و گفتوگۆیان لەتەکدا بکەن، هاوکات گفتی ئەوەیان لێوەربگرن کە ڕێگە و دامودەزگا بە حوکمدارییەکەیان دابنێن.

بەدووی ئەماندا سێ کەسی دی دێن بۆ لای حوکمدار و لەوە دەچێت سەربازی و بازرگان بن. بە بڕوای ئەمان باری ژیانی ئەو گەلە گەڕانی بەسەردا نایەت، گەر ئینگلیز دەستی نەگرێت و پشتیوانیی نەکات. گەلەکەیان لە لایەنی خۆیەوە هیچی بۆ پێکنایەت، چونکە خاوەنی پیشەسازی و بازرگانیی گەشاوە نییە، لێ لە بنەڕەتدا هەر ئەم کایە ئابووریانەن کە یارمەتیی گەلەکەیان دەدەن بۆ ژیانێکی باشتر بگات. بۆیە گەلەکەیان بەبێ پشتیوانی کاری مەیسەر نابێت. گەر هیوایەک هەبێت، ئەوە ئینگلیزە.
حوکمدار هیچ لارییەکی لەم پێشنیارەی ئەمانیش نیە، ڕێیان پێدەدات چەند نوێنەرێک بۆ لای ئینگلیزەکان لە بەغدا بنێرن، تاکو گفتوگۆیان لەتەکدا بکەن.
تاقمی چوارەم کە بەدووی ئەماندا دێنە نێو دیوەخانەوە، جیاوازن لە هەموو ئەوانەی پێشوو. ئەمان تفەنگبەشانن و بەغەڵبە و هەرا خۆیان بە دیوەخانی حوکمداردا دەکەن، ئەوجا ڕایدەگەیەنن کە نە تورک و نە ئینگلیزیان دەوێت، بەڵکو دەیانەوێت تەنیا خۆیان لە وڵاتەکەیاندا سەروەر بن و دەستی غەریبیان بە سەرەوە نەبێت.
حوکمدار هیچ لارییەکی لەم داواکاریەی ئەمانیش نییە و پێی ڕەزامەندە. لێ ئایا حوکمدار خۆی چیی دەوێت؟ کاتێک دەوری چۆڵ کراوە و بە تەنیا لەنێو دەستوپێوەندەکانی خۆیدا ماوەتەوە، هەڵوێستی خۆی ئاشکرا دەکات:

“ئەم قسانە هەموو بە لامەوە پێشمن و گاڵتەم پێیان دێت، من بۆچی خۆم بۆ ئەم خەڵکە توشی ئەزێت و دەردی سەری بکەم، ئەوی قازانج و خێری خۆمی تیا نەبێ نایکەم، من هەتا پارەیەکی زۆر نەخەمە سەر یەک و لە بابەت ئیشوکاری خۆمەوە دڵم ڕەحەت نەبێ، ئەمانە هیچیان ناکەم، هەر کەسێک بێت بە هەوەسی خۆی، بۆ قازانج و کاروباری خۆی قسەیەک بکات، بۆچی من شێتم، مناڵم، هەروا شوێنیان بکەوم و بە

قسەیان بکەم. ئەگەر لێم بگەڕێن هەتا ئیشی خۆم، وەک خۆم ئەیزانم جێبەجێ بکەم، ئەوا باشە، ئەگینا من خۆم ئەزانم چی ئەکەم …" (لا 71)

هەزاری شایەتی ئەم بەزمە لەنێو ئەدەکەیدا وەماوە و نازانێت لە کوێیە، کە ئیدی کۆنترۆڵی بەسەر خۆیدا نامێنێت و دەداتە قاقای پێکەنین. لە چی قاقایەکی پێکەنین! ئەوەش بەسە کە ببێت بە بەڵگەی سیخوڕییەکەی:

"ئیتر دوژمن ئیمانت بێ، هەر ئەوەندەم زانی سەگ و گورگی جەهەننەم، پێنج شەش ڕایان کێشام لە پیلکانەکان بردمیانە خوارەوە بۆ حەوشەکە. شەویش کردبووی بە سایقە (…) سەرمایەکی وایە تف هەڵدەی ئەیبەستێ! رووم کردە عاسمان وتم: خوایە تۆ لەسەر حەقی، ئەمانە بەناحەق وا لە من دەکەن! بەڵام هیچ سوودی نەبوو …" (لا 73)

2

ریالیتییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسیی شێواو، هاوکات پێنەسازی، کە چەند بەرژەوەندییەکی جیاواز لە نێویدا دژایەتیی یەکدی دەکەن. لە نەخشی ئەم ریالیتییە چەک و مشکی و جامانەی پیاوانەن، کە سەروەرانە وەک سیمبولی دەسەڵات بەنێو کۆمەڵدا دەشەکێنرێنەوە. چەکدارە چوستەکانی دەوڵەت مرۆڤکوژ و ڕووتێنەرەوە و ساختەچین، لە ئەم بیچمانە تاکە گەرەنتیی مانەوەی ئەو دەسەڵاتدارییەن، هەر بۆیە حوکمدارەکەیان و سەروەرانی دی دەرفەتیان پێدەدەن خۆیان بە گیرفانی هاوڵاتیان دەوڵەمەند بکەن. هەروەها نوێنەرانی فەرمیی ئایین لە بەشی سەرەوەی هیرارشیەکەدان، ئاسۆی کزی پەیوەندیی نوێ ترساندوونی، بۆیە وەک ئەندامی چالاکی ئەو هیرارشییە سیاسی و کۆمەڵایەتییە ئامادەن ڕێنوماکانی ئایین بخەنە گەڕ، تاکو ئەو دەسەڵاتدارییە لە مەترسی بپارێزن.

لە ئەم قەوارە سیاسییە تەنیا بە رواڵەت ڕێکخراوە، لە بنەڕەتدا ناڕێکخراوەکی درزدارە و هاوکات بەرژەوەندییە جووداکان درزەکانی بەرینتر دەکەن. ئاخر نوێنەرانی ئەو بەرژەوەندییانە هیچ بنەمایەکی بەڕێوەبردنی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیان نییە، بەڵکو لاواز و دەستەوستان چاویان لە دەستی بەخشندەی ئەم هێز یان ئەو هێزی بیانییە، تاکو ڕێکخراوەکی بەرگەگیراویان بۆ بنیاتبنێت. بیانییەکان هەمیشە گەورە و سەروەریان بوون، ئەمانیش خۆیان "ئاقڵن" و ئەم ڕاستییە لەیادناکەن، بۆیە وەک پچووکیان هانایان بۆ دەبەن. ڕەنگە بزانن کە هێزێکی ئەوتۆیان نییە، چونکە تەنیا ئەو کەس و تاقمانە هێزدارن کە خاوەنی چەکن، چەکدارانیش بەزۆری ئەو

بەڕبەڕانەن کە خۆیان بە غەڵبە و هەرا و شەڕانگێزانە بەنێو ماڵی سادە و کۆشکەکانی وڵاتدا دەکەن. دەسەڵاتداران دەبێت ڕێزی ئەم شەڕانگێزانە بگرن، چونکە نەشیاوە بتوانن بەبێ ئەوان دەسەڵاتیان مسۆگەر بکەن.
سەیر و سەمەرە لێرەدا ئەوەیە، کە نوێنەرانی بەرژەوەندیە جوداکان، واتا بازرگان و ئەفسەرەکان، زانایانی ئایین و چەکدارە بەڕبەڕەکان، سەرباری جیاوازییان لە ئەقڵیەت و ڕەفتاردا، شادمانن بە بوونی حوکمدارەکەیان و تەنانەت دەسەڵاتی ناڕەوای ئەویان ناساندووە.

لە ئایا ئەم دەسەڵاتدارە خۆی چیی دەوێت؟ ئەم "کابرا"یە پێش هەموو شتێک "ڕێوییەکی فێڵباز" و چاوبرسییە و تەنیا خەریکی کۆکردنەوەی سامانە، بەڵێ تەنانەت بە مافی خۆی دەزانێت دەست بە گیرفانی هاوڵاتییان بەرێت، ئەوجا کە دژی بەرژەوەندییە خۆییەکانی بووەستێتەوە، ئەوا یەکسەر بە تۆمەتی سیخوڕی لەناوی دەبات. بێگومان ئەم دەسەڵاتدارە شیمانەکانی ڕووتاندنەوە و موڵکداگیرکردنی وەک هەل بە نەڕەخساون و لە خوارەوە بە لوتکەی هیرارشییەکە هەڵزنابێت، بەڵکو هەر لە سەرەتاوە (هەر بۆیە ئەم پایەگایەی وەرگیراوە) خۆی قەوارەیەکی دەسەڵات بووە، هاوکات هەر لە سەرەتاوە، پێش بوونی بە حوکمداری ئەو وڵاتە، بە لایەوە ئاسایی و ڕەوا بووە کە دەست بە گیرفانی خەڵک بەرێت و موڵک و سامانیان داگیر بکات. ئەوجا لە بەشی ژێرەوەی ئەو هیرارشییە کۆمەڵایەتی-سیاسییەدا هەژارانی لاواز و ڕووتێنراوە خۆیان دەبیننەوە: کەرامەتشکێنراوەکان، بابەتەکانی نوکتە و پێپەکەنین، کە داما و بێتوانا چاوەڕوانی میهرەبانیی خودا دەکەن. ئەمان ژیانێکی پڕمەینەتی و نامرۆڤیانە بەسەر دەبەن، هەزیان بە خۆهێشتنەوە تەنیا لە قادیرێکی (ناقادیرەوە) وەردەگرن، لە ئەم قادیرە پشتی تێکردوون – ئاخر تەڵەی هەژاران لە حوکمداری زۆردار و دەسەڵاتدارانی دیکەی ئەو وڵاتە ناسەنێت، نەخێر، لەوە دەچێت کە ئەم قادیرە تەنیا خودای دەسەڵاتداران بێت.

ئەمە لەنێو "لە خەوما"ی جەمیل سائیبدا داڕشتنێکی "پەڕێنراوەی" هەمەکێتیی کۆمەڵایەتیمان هەیە. چیرۆکەکە دەسەڵاتدارانی ئەو وڵاتە و ئامرازەکانیان فەزح دەکات. بێدادی و بێویژدانی و بێخودایی، هەڕەشەی داڕزانی یەکجارەکی لەو وڵاتە دەکەن. نووسەر لە خودایەتیی ئەزەلییەوە، هاوکات خۆگرەداو بە بنەما مۆرالییەکانی ئەم خودایەتییەوە، چیرۆکێکی هونەریی دەنووسێت کە لە نێویدا بێدادی و

بەویژدانیی دەسەڵاتداران لە لایەک، داماوی و بێچارەیی هەژاران لە لایەکی دی، خۆیان دەبیننەوە. کەواتە مەبەستی جەمیل سائیب دیلەمای ئەو کۆمەڵەیە، یان ڕاستتر ببێژین، دیلەمای نوێنەرانی ئەو کۆمەڵەیە نییە کە لە لاوازییانەوە ناچارن بڕیارێک بە هێزە سەروەرە بیانییەکان بدەن، بەڵکو مەبەستی نووسەر لە کرۆکەوە ژێرکەوتنی داد و ماف و ویژدانە.

جەمیل سائیب بە داڕشتنی چیرۆکی "لە خەوما" مۆن-فۆرم-ی هەڵبژاردووە. نووسەر بە ڕستەی "خوا بە خێری بگێڕێ" خوێنەر دەگرێت، هەر وەک بەڵێن لای خۆی دایدەنێت و خەونەکەی بە دەگێڕێتەوە. ئەم شێوە ئەدەبییە، کە جەمیل سائیب بە داڕشتنی "لە خەوما" بەکاریهێناوە، بریتییە لە "حیکایەتخوانی" کە لە ترادیسیۆنی ئەدەبیی وەرگرتووە و هاوکات لە شێوە خۆییەکەیدا، وەک ئەدەبێکی نوێ، لە ترادیسیۆنی دوورخستۆتەوە. چۆن حیکایەتخوان لەنێو دانیشتوانێکدا حیکایەتێک دەگێڕێتەوە و بە "هەبوو نەبوو کەس لە خوا گەورەتر نەبوو" سەرەتا دەگرێت، بە هەمان شێوە جەمیل سائیب بە ڕستەی "خوا بە خێری بگێڕێ" دەست بە گێڕانەوەی چیرۆکەکەی دەکات. لە ئەوە چیرۆکێکی ئەفرێنراوی خۆییە کە ئەو دەیگێڕێتەوە، چونکە نووسەر، سەرەڕای بەکارهێنانی شێوەی حیکایەتخوانی، ڕاستەوخۆ "مۆن"ی دەردەبڕێت، واتا بیری لەوە نەکردۆتەوە کە بە نموونە حیکایەتێکی هاوشێوەی "خورشید و خاوەر" بگێڕێتەوە و هەوڵ بدات بە دانانی پەندی جیاواز هۆشی خوێنەر بە هزرین بزوێنێت.

دوورخستنەوەی هونەریانەی "لە خەوما" لە ترادیسیۆن بەوەدا ڕووندەبێتەوە، کە حیکایەتخوانی بریتییە لە ئەپیک (ملحمە) و دەشێت چەند دە ساڵێک لە ڕەوتی دوو یان سێ سەئاتی گێڕانەوەدا ڕەت ببن، لە "لە خەوما" فۆرمێکی کاتداری داخراوی هەیە و جەمیل سائیب کاتەکەی زۆر گونجاو دیاری کردووە: ڕۆژێک و شەوێک ڕێبڕینی کاروان بەبێ هیچ چەڵەمەیەک هەتا سەر سنووری وڵاتی مەبەست، ئەمەش بە داڕشتنێکی کورت؛ ئەوجا لەسەر سنوورەوە رۆژێک رێگە بڕینی پڕمەترسی، هەتا کاروان لە تاریکیی ئێوارەدا بە کەنار شاری مەبەست دەگات؛ چیرۆکەکە لێرەوە بەرەو هەڵچوونی پتر دەڕوات؛ دوای شەوێک مەترسییەکانی کابرای هەژار پتر پەرەدەسێنن؛ ئەم بەشە کەمێک لە قۆناغی ڕێبڕینەکە درێژترە؛ ئەوجا کەشەکە رۆژی داهاتوو لە ماوەیەکی کەمتردا لە شەوێک ئالۆزتر دەبێتەوە، چیرۆکەکە بەرەو هەڵچوونی پتر دەڕوات و هەژار لە ماڵی حوکمدار دیل دەکرێت؛ ئەم بەشە درێژترین بەشە و هەر لەوێش خەونەکە، واتا چیرۆکەکە بە دوا

هەڵچوونی باری هەژاری دیلکراو و ئەشکەنجەدانی، کۆتایی دێت. بە هەر حاڵ، چیرۆکی "لە خەوما" ستروکتوری زیندەخەوی پێدراوە. بۆیە ئەم جۆرە چیرۆکە لە بەراورد بە شێوازەکانی بەدیهێنانی ئەدەبیی ئەو سەردەمە نوێیە، واتا: سوودی خۆیی لە فۆرمە ئەدەبییەکانی ترادیسیۆن و وەرگێڕینیان لە بەرهەمێکی نوێدا.

پرسیارێک پەیوەند بەم چیرۆکەوە ئەوەیە کە بۆچی جەمیل سائیب "خەون"ێکی وەک داڕشتنی چیرۆکەکەی هەڵبژاردووە؟ سەرەتا ئەوە ئاشکرایە کە جەمیل سائیب هەندێ ڕۆشن ڕەفتاری حوکمدار و دەستوپێوەندە سادیستەکانی ئەوی داڕشتووە، کە ئیدی ناتوانین ببێژین، گۆیا ئەو ویستوویەتی بە گێڕانەوەی خەونێک مەبەستی خۆی بشارێتەوە. ئەمە بە ڕاستی وەڵامێکی ئەبزوردە، چونکە چیرۆکنووس زۆر ڕۆشن هەڵوێستی خۆی دیاری کردووە، ئەو ڕۆشنییەش تەنانەت زۆر خوێنەری بە حوکمێکی یەکلایەنی بردووە، کە گۆیا هەڵدانەوەی چییەتیی شێخ مەحمودی ئوزورپاتۆر (موڵکداگیرکەر) مەبەستی ئەو بووە.

ئەمە گەرەکە بە وەڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوە سەرلەنوێ لە مەتیقی جەمیل سائیب بڕوانینەوە. وەک لە سەرەوە گۆتمان، مەتیقی ئەو لە نووسینی ئەم چیرۆکەدا ئەوەیە کە تێنینەوەی بێدادی و بێویژدانی لە ژینگەی خۆیدا دەربخات، ئەمەشی خستەتە ئەستۆی دەسەڵاتدارانی ئەو وەڵاتە. لەم ڕوانگەیەوە ئاشکرایە، کە لەبەر ئەوەی تەنیا خەون سەرجەم سنووری کات و فەزای جیهانی هەڵدەوەشێنێتەوە، ئەوا دیلکردنی کابرای هەژار لە ئۆدەیەکی ماڵی حوکمداردا هیچ پرسیارێکی لۆگیکی سەبارەت بەوە ناهێنێت کە بۆچی جەمیل سائیب کابرای هەژار لەو جێیە دەگیرسێنێتەوە. ئاخر ئاشکرایە گەر وڵاتێک پاسەوانی سنوور و چەکدار و مەئموری هەبێت، ئەوجا حوکمدارێک لە لوتکەی قەوارەی سیاسییەکەیدا خۆی ببینێتەوە، ئەوا بە سانایی دەشێت گریمانەی ئەوەش بکرێت کە لەو وڵاتەدا، یان لە پایتەختی ئەو وڵاتەدا لایەنی کەم گرتووخانەیەک هەیە و چەکدارەکانیش دەبێت هەژاری دیلکراو بۆ ئەوێ بەرن. لە بە گیرساندنەوەی کابرای هەژار لەو ئۆدە پەنجەرە دارەی ماڵی حوکمدار دەرفەت دەڕەخسێت کە ئەو لەوێوە نەک تەنیا گوێی لە ئاخافتنەکانی دەسەڵاتداران بێت، بەڵکو تەنانەت دەتوانێت لە پەنجەرەکانییەوە بییان بینێت. ئەمە چاکترین ڕێیە بۆ فەزحکردنی حوکمدار و نوێنەرانی ئەو توێژە کۆمەڵایەتییانە کە خۆیان بە نوێنەری گەل دەزانن.

لە ئەمە واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێت، کە جەمیل سائیب لە چیرۆکە هونەرییەکەیدا یەکلایەنییە، وەک چۆن هەندێک قەدیمی لە ئەقڵییەتی

کوردیی پینەکەری مەژووەوە دەبێژن، کە گۆیا ئەو کینی لە حوکمدارییەکەی شێخ مەحمودی موڵکداگیرکەر هەڵگرتووە. لە بنەڕەتدا جیهانی سیاسی لە ڕوانگەی هەموو نووسەرەکی یان هونەرمەندەکی ،،ڕاستەقینە،،وە تەنیا جیهانی بەرژەوەندییە، جیهانی ماچ و پاشقولە، واتا ئەو جیهانەیە کە نەشیاوە هیچ نووسەرەکی یان هونەرمەندەکی مەزن بتوانەت بە سەندنی رەزامەندیی دەرەکی بیڕازێنێتەوە. ڕازاندنەوەی پیوەندییەکانی دەسەڵات، ستایشکردنی زۆرداران وەک پاڵەوانی گەل، کردنی زۆردارە مردووەکانی ڕابوردوو بە نەمر، لە بنەڕەتدا کاری نووسەرانی ئاستنزمە کە گەر بەرهەمی بەو چەشنەیان تەنانەت لە ڕووی ئەدەبییەوە سەرکەوتوو بێت، سەرەڕای ئەوە تەنیا شایانی ئەوە دەبێت ناوی ئەدەبی نزمی لە بنرێت.

نووسەرەکی مەزنی وەک جەمیل سائیب نەشیاوە بتوانەت پەیوەندییە سیاسییەکان بڕازێنێتەوە، بۆ نموونە هەڵوێستەک "بۆ خاتری گەلەکەی" (!) وەربگرێت "تاکو بێگانە بەو گەلەی خۆش نەکات" (!!)، ئەوجا زۆرداران و موڵکداگیرکەران بکات بە پاڵەوانی گەل، بەمەش کییچەکی (Kitsch) سادەی سەر بۆ ئەدەبی نزم بهێنێتە ئاراوە، واتا پەخشانیانە هەستی هەڵئاوساو بهێنێتەوە و زۆرداران بکات بە "نەمر"! نەخێر، کینی پسیکۆلۆژیانە جەمیل سائیبی نەتەنیوە، بەڵکو ئەو لە وڵاتەکی تەنراودا بە بێدادی و بێویژدانی، خوازیاری داد و ویژدانە. ئەو لە داڕشتنی چیرۆکەکەیدا هێمن و ئارامە و ڕاستەوخۆ بەدووی ڕستەی "خوا بەخێری بگێڕێ"دا سەرەتای چیرۆکەکەی دەدات، لە بەبێ هەڵچوون و داچوونی پسیکۆلۆژیانە (ئەو ڕەوشانەی لەدەربچێت کە نووسەری هەش لە جیهان دابڕاو هانا بۆ ئاسمان دەبات) و هەروەها بەبێ وشەسازیی پلاستیکی. هەشی بابەت فەرمەنەر و زمانی ڕیالی ڕێژانە "ی ئەو سەردەمە" بە شێوەیەک یەکدیان تەنیوە کە ئیدی نزیکەی نەشیاوە لە یەکدی جیابکرێنەوە.

لە جەمال بابان کە بە بڵاوکردنەوەی چیرۆکی "لە خەوما" کارەکی مەزنی ئەنجامداوە، خۆی لە کارکردنی ئەدەبی هەڵقورتاندووە و دەبێژێت: خەونبین دەبووایە لە خەونەکەی بێدار ببوایەتەوە! ئەم جۆرە هەڵوێست وەرگرتنە زۆر جێی سەرنجە. پرسیارەکی کرۆکی لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە، کە ئایا ڕاڤەکارەک یان تەنانەت ڕەخنەگرەکی ئەدەبی چە هەقەکی بەسەر ئەفراندنی ئەدەبیی نووسەرەکەوە هەیە؟ ئایا چۆن ڕاڤەکارەک یان ڕەخنەگرەک دەوێرێت بە نووسەرەک یان هونەرمەندەک ببێژێت، کە گەرەکە ئەم یان ئەو ڕێیە بگرێتە بەر و ئەم یان ئەو ئەنجام بخاتەوە؟ ئەمە لە بنەڕەتدا خۆهەڵقورتاندنەکی

زۆر نابەجێیە لە کارکردنی ئەدەبی و هونەری. لە بنەڕەتدا ڕەفتارێکی یاساغە.

بێگومان ئێمە لە ژیانی ڕۆژانەدا دەبینین، کە کەسان هەن و بە نموونە هونەردۆست نین، کەچی دەچن بۆ پێشانگە، ئەوجا ڕوودەدات کە لەوێ دەبن بە مایەی سەغڵەتی بۆ هونەرمەندەکە: "ئەرێ کاکە ئەو هەموو ڕەنگە مەرەت بۆ بەکارهێناوە؟"؛ یان ڕوودەدات کە مرۆڤ نە خوێنەرە و نە لە ناخییەوە بزواوە بە کێششی خۆپێگەیاندن، کە ئیدی بتوانێت پەیوەندییەکی ڕەخنەیی لەتەک کایەی نووسینی هزری و ئەدەبیدا بهێنێتە گۆڕێ، بە کورتی، مرۆڤی بەم چەشنە کە گەر تەنانەت بڕوانامەدار بێت، هێشتا هەر کەسێکی سادەی کۆمەڵایەتییە، کەچی لە خۆیەوە لەسەر نووسین یان تەنانەت فەلسەفە دێتە گۆ! گومانی تێدا نییە کە پێویستە ئەم جۆرە سنووربڕینە خۆییانە لە ڕوانگەی ئێستێتیکی و ئەدەبناسی و هونەرناسییەوە وەڵامبدرێنەوە. جگە لەوە ئەم جۆرە سنووربڕینانە لە بنەڕەتدا کێشەی لایەنەکانی وەرگرتنی ئەدەب و هونەرن، وەرگرتنیش ئەخلاقێکی تایبەتی وەرگر (لێڕوانەر، خوێنەر) پێویست دەکات کە مەرکە کرۆکییەکەی ئاگاییەکی ڕەخنەیی نەویەکیانەی وەرگرانە بەرانبەر لایەنی ئەفراندنی ئەدەبی و هونەری وەک لایەنی بەرهەمهێنان، ئەوەش بەبێ بەدئاکاری خۆهەڵقورتاندن لە پرۆسەی بەرهەمهێنان. لە مەسەلەکە بەڕاستی ستەم دەبێت، گەر ئەو جۆرە ئەقڵیەتە ناوبراوەی سەرەوە بە چالاکی لە بواری توێژینەوە، ڕاڤەکردن یان ڕەخنەی ئەدەب و هونەردا دیاربدات. لەم جۆرە هەڵوێستەدا بەڕاستی کۆمایەسیی ئێستێتیکی و مەئریفەی ئەدەبی و هونەریی کەسەکە دەردەکەون.

جگە لەوە گەر نووسراوێک ئەدەب نەبوو، ئەوا هەرگیز نابێت بە ئۆبژەکتی ڕاڤەکردن یان ڕەخنەلێگرتن. ئاخر ڕەخنە لە نائەدەب ناگیرێت! تەنیا ئەدەب، وەک نووسینی هونەرییانە بەدیهاتوو، بەڕێی فۆرمی خۆیەوە دەئاخڤێت. بەمەش یەخەی خوێنەر / توێژەر دەگرێت و ئادەرنۆ واتەنی داوای لێ دەکات مەتەڵەکەی نێوی هەڵبهێنێت! جەمال بابان دەیەوێت بەو دەربڕینە ببێژێت کە چیرۆکی "لە خەوما" تەواو نەبووە! ئێمە ناڕاستیی ئەم جۆرە تێڕوانینەمان لەسەرەوە بە دەرخستنی فۆرمە کاتدارە داخراوەکەی "لە خەوما" پێشاندا و بەیە ڕووی تەناکەینەوە.

جەمال بابان هاوکات پێناسەیەکی ئەوروپیانەی بۆ "لە خەوما" وەرگرتووە. ئەو دەبێژێت، گۆیا ئەم چیرۆکە سەر بە ڕیالیزمی ڕەخنەییە. لەم پەیوەندییەدا بەراوردێک بە ئیحسان فوئاد، کە

“مەسەلەی ویژدان”ی ئەحمەد موختار جافی بڵاوکردۆتەوە، پتر نزیکمان دەخاتە لەو شێوەی پەیوەندیی قەدیمییەکان بە ئەدەب و هونەرەوە، چونکە ئەو بەڕێزەش هەمان پێناسەی بە “مەسەلەی ویژدان” بەکارهێناوە. ئەمە لێرەوە دەگەین بەو تێڕوانینە، کە ئەو جۆرە خواستنەی ڕێبازە ئەدەبییە ئەورووپییەکان بە گشتی هەڵوێستەکی هەشەکییە لەنێو قەدیمییەکاندا، جگە لەوە نەشیاو نییە کە لەژێر کاریگەریی ئەو مارکسییەتە هەڕەمەکییەدا (نەک هزری مارکس!) نەهاتبێتە ئاراوە کە لە ئێراق باو بوو. بە هەر حاڵ، ساغکردنەوەی کێشەیەکی بەم چەشنە بابەتی ئەم نووسینە نییە، بەڵکو هینی کەسێکە کە لەبارەی مێژووی ئەدەب و هونەر دەنووسێت.

لێرەدا ئەوەندە دەبێژین، کە دەبێت جیهانبینیی نووسەر یان هونەرمەند بە هەر پێناسەیەکی ئەدەبەکەی یان هونەرەکەی ڕەچاو بکرێت. جەمیل سائیب لە داڕشتنی چیرۆکە هونەرییەکەیدا لە هێزێکی خاوەنی ئەزەلی و بنەما مۆرالییەکانی ئەو هێزەوە سەرچاوەی گرتووە. ئارامیی مەتافیزیکی و نائارامیی جیهانی مێژوویی، جیهانی هزری جەمیل سائیبن، ژێرکەوتنی چاکە و سەروەریی خراپە کێشەی ئەون، بە ئەم پرسەش گەرەکە بیر لە تێگەیەکی گونجاو بە هزری ئەو بکرێتەوە. لە بنەڕەتدا گەرەکە جەمیل سائیب بخرێتەوە نێو ترادیسیۆنە ئەدەبییەکەی مەلای جزیری و خانی و هاوشێوەیان، ئەوجا گەرەکە بە ئەم ترادیسیۆنە ئەدەبییە ناوەکی تایبەتیی کوردیی پابەند بە جیهانبینیی هەزانقشان و نووسەرەکانەوە “هەڵبهێنجرێت”، نەک لاسایکەرەوانە تیگەی “کلاسیک”ی ئەورووپیانەی بە بخوازرێت و بەزۆر بەسەر نووسینە ئەدەبییەکانی ئەو ترادیسیۆنەدا بسەپێنرێت.

-__________

سەرچاوە:
جەمیل سائیب. لەخەوما. پێشکەشکردن و لێکۆڵینەوەی جەمال بابان. بەغدا، ساڵی 1975.

تێبینی

– ئەم نووسینە یەکێکە لە بابەتەکانی نووسەر لە کتێبی “لەتەک فێنۆمێنە ئەدەبییەکاندا”، بیر و هوشیاری، سلێمانی 2006. نووسینەکە لەم شێوەیەی بەردەستدا کاری تێداکراوەتەوە و سەرلەبەر گۆڕاوە.
– وەک ئەمانەتی ئەدەبی سیتاتەکان (ئیقتیباسەکان) وەک خۆیان

دراوەتەوە.
ک.ج.

ڕۆمان ... لە ئەکتەبەردا کوژرام ... نیهاد جامی

"ڕۆمان"

لە ئەکتەبەردا کوژرام
نیهاد جامی ...

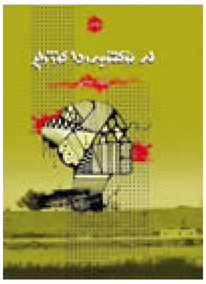

[بۆ خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە کلیکی ئێرە بکەن .....]()

ڕەخنەو ململانێ ... تاهیر ڕەحیم

هەمووکۆمەڵگایەک لەسەر دوو بنەما گەشە دەکات. یەکێکیان ڕەخنەیە ئەوی تری ململانێیە.
ڕەخنەو ململانێ لە کایە سیاسی، کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری، پیشەسازی، بازرگانی و پەروەردەییەکان.
لە کۆمەڵگا پێشکەوتووەکان، بۆ نمونە ئەڵمانیەک نادۆزیتەوە سەنای حکومەت بکات، هەموو ڕەخنە دەگرن.
کاتێک حکومەت شتێکی باش دەکات پێویست ناکات دەستخۆشی لێبکەیت، چونکە یەکەم ئەوە ئەرکی حکومەتە دووهەم لە گیرفانی سەرۆک و وەزیر

و ئەندام پەرلەمانەکان خەرجی پرۆژەکان دەرناهێنراوە.

گەڕ کەسێک لە پارەی خۆی تەختەرەشێک بۆ قوتابخانە بکڕێ یان قەڕوێڵەیەک بۆ نەخۆشخانە بکڕێ، بێگومان جێگای دەستخۆشی و باسکردنە. خۆبەخشانە بەو کارە هەستاوە. هەروەها ئامانج لەسەناو باسکردن بۆ ئەوەیه نموونەیان زۆربێت. بەداخەوە لەناو دەسەڵاتێکی گەندەڵ و تێکشکاوی وەک هەرێم، ژمارەی گەندەڵکاران چەندە زیادبکات، ئەوەندە ژمارەی خۆبەخشەکان کەمدەکات. چوونکە کێشە هەر لە گەندەڵییەکە نییە، بەڵکو خەڵک متمانەو ئومێد لەدەستدەدات.

حکومەتێکی وەک هەرێمی کوردستان کە تەواوی جەستەی لە گەندەڵی و لە شکستدا نوقم بووە، بۆ دەبێت ستایش بکرێ؟ میللەتی وشیار رەخنە دەگرێ نەک ستایش.
دووهەم ململانێ لەنێوان کایەکانی ژیان دەبێتە هۆی ئەوەی کە باشترو بەرەو پێشەوە بڕوات، لەئەوروپا تەنانەت ململانێی لەنێوان نەخۆشخانەکان، زانکۆکان و قوتابخانەکانیشدا هەیە.
کە ململانێ لە نێوان بازرگانەکان هەبوو، دەبێتە هۆی ئەوەی هەر بازرگانێک شت و مەکی باشترو هەرزان بهێنێ بۆ ئەوەی زوو ساخبێتەوە، نموونەیەکی سادە تر، لەگەرەکێک گەر یەک سوپەرمارکێتی لەبێت، ئەوە بە ئارەزووی خۆی نرخ لەسەر شمەکەکانی دیاری دەکات. شت و مەکی هەرزان و خراپ دەهێنێ. چوونکە سوپەرمارکێتێکی تر نییە ململانێی بازاڕی لەگەڵ بکات. خەڵکیش ناچارن بیکڕن.

بەڵام گەر چەند دوکانێکی لەبێت، بێگومان هەموو هەوڵی ئەوەدات نرخەکان گونجاوبێت بۆ ئەوەی زۆرترین کەس لای ئەو بازاڕی بکەن. ئەمە پیی دەڵێن بازاڕی ئازاد...
بەڵام لە کوردستان نەک بازاڕی ئازاد نییە بەڵکو بازاڕ لەلایەن چەند بازرگانێکەوە کە هەموویان سەر بەو دوو بنەماڵەن قۆرغکراوە. هەر ئەوەش هەموو جۆرە ململانێیەکی کوشتوە. قۆرغکردنی بازاڕ دەبێتە هۆی ئەوانەی شارەزایی و توانیان لە بوارێکدا هەیە، بواری ئەوەیان نەبێت تواناکانیان بخەنە گەڕ. واتا بازرگانی و بوارەکانی تریش لەنێوان دەستەیەکی گەندەڵدا قەتیس دەبێت.

ئەم دوو بنەماڵەیە چوونکە بەرژەوندیە بازرگانیەکانیان پێکەوەیە، لەبەر ئەوە بەناچاری لەباری سیاسیشەوە پێکەوەدەبن. چوونکە لاوازی بنەماڵەیەکیان دەبێتە هۆی لاوازی ئەوی تریان جا گەر لەهەندێک هەڵوەست هەندێک جیاوازیان هەبێت بەڵام لە کۆتایدا بەرژەوەندیەکانیان وادەخوازێت پێکەوە بن.

لە دوایی ١٦ ئەکتەبەرو رادەستکردنی نیوەی خاکی باشوری کوردستان بە حکومەتی عێراق، دوایی ئەو هەموو سوکایەتیە بەیەکتری، هێشتا پێکەوە کار دەکەن و پلان دادەنێن. لەبەر ئەوەی خواستی بەرژەوەندیە ئابوریەکان وا دەخوازێت.
نەبوونی ململانێ بووتە هۆی ئەوەی که ئەو دوو بنەماڵەیە ٢٧ ساڵ تەنها شکست و گەندەڵی بۆ خەڵکی کوردستان تۆمار بکەن.

کۆتایی دونیا 1916 … ڕیچارد هۆڵزنبك … و : نەژاد عزیز سورمێ

کار لەم دونیایەدا
بەم بارە کەوتووەتەوە ،
مانگا بەسەر دارتەلی تەلەفۆنەوە
چوارمەشقی دانیشتووە شەترەنج دەکا ..
باڵدار ،
لەژێر تەنوورەی
سەماکەرە ئیساپانییەکاندا
وەك شەیپوورژەنی
بنکەی سەرکردایەتی
بە خەمگینی دەخوێنێ ..
دەسکی زەنگ ،
بە درێژایی ڕۆژ دەلەرێتەوە ..
ئا ئەوەیە کێڵگەی وەنەوشە
کە موختاری بەڕێز باسی دەکا ،
کاتێ چاوێکی لێ دەست دا ..
تەنێ فەرمانگەی ئاگرکوژێنەوە دەتوانێ
مەتەکێ لە دیوەخان دەربکا ..
بەڵام هەموو سەندەکانی ئاو کار ناکەن !

ئای هەی سەنیا !

گشتیان ،
لەباتی منداڵان ،
پڕیان داوەتە
بووکەڵۆکەی سلیلۆز و
ڕۆیشتوون هوتاف بکێشن :
خوا پاشا بپارێزێ !
یانەی یەکتاپەرستان هەموویان
بەسەر کەشتی (مایربیر)ـەوەن
کەچی تەنیا کەشتی□وان
هەندێ شت لە ئاوازی (دۆ) دەزانێ ..

من ئەتڵەسی توێکاری ،
لە پەنجەی پێم دەکێشمەوە ..
کەچی خێرا
توێژینەوەیەکی بەڕاستی دەست پێ دەکا
(ماسی)تان دیوە
بەدرێژایی دوو ڕۆژی ڕابردوو
بە پارچە پارچەیی
لەپێش ئۆپیرادا وەستاوە ؟

ئاه ..
ئاه ئیبلیسە بە ترسەکان !
ئاه .. ئاه .. هەنگەوان !
ئەزبەرکەری دە ڕاسپاردەکە و
کەوانەی هوس هوس ..
هەروا بو وو
کە ئەمڕۆ نازانێ
(هۆمیرۆس)ی باوکمان چی نووسیوە ..
من شەڕ و ئاشتی دەگرم
لە کاتێکدا جل وبەرگی زانکۆم پۆشیوە
بەڵام گێلاس دەکۆڵم ..
کەس نازانێ ئەمڕۆ
ئەگەر سبەینێ نەبێ
ئەوان بە لەپی دەست لە کات دەدەن
ئەگەر کەسیان دەمارێکی بەهێزی هەبێ
مووی کلکی
ئۆتۆمبیلێکی بارهەڵگر دەرکێشێ

ئەوە سەردەمێكی ناوازەیە .
مامۆستایانی زیندەوەرزانی
لە كێڵگەدا كۆدەبنەوە و
بە لەپی دەستیان ،
پەلكەزێڕینە دەگەڕێننەوە ..
جادووگەری مەزنیش
تەماتە لەسەر نێوچەوانی دادەنێ ..
جارێكی دی سەردانی قەڵا دەكەی و
بە بیابانە فراوانەكاندا دەسووڕێیەوە
ئاسك هاوار هاواریەتی و
ئەسپ قیت دەبێتەوە
) ئا ئەوەیە جیهانی ئێمە
ئەمەش هێشتا وەختی ماوە (.

(*)ریچارد هۆلزنیك : یەكێكە لە دەستەی دامەزرێنەرانی بزاقی دادا .
بر ِوانة : طؤظاری (الشعر 69) ذمارة 3 تةمموزی 1969 ضاثخانةی دةزطای (الجمهورية) بةغدا .

زمان و ناكامڵی سیاسیی ... محەمەد تەها حوسێن

پێشانگەی نێودەوڵەتی كتێبی هەولێر سەرەڕای ئەوەی ژوانگەیەكی بەیەكگەیشتنی خوێنەر و كتێب و خوێنەر و نووسەران و نووسەران و كتێب و نووسەرانە لە نێوان خۆیاندا، بازاڕێكی ڕۆشنبیری و كولتوورە جوداكانە، پێشانگەی هەولێر خەریكە وەك دابێكی ڕۆشنبیری و نەریتێكی كولتووری لە نێوماندا دەچەسپێ. من ناچمە سەر لایەنە ئابووری و هەڵسەنگاندنە بازاڕیە بزنسیەكەی بەقەد ئەوەی هەرچۆنێك و هەرچیەك بێ ئەم دیاردە ڕۆشنبیریە ئەر□نیە وەك جەژنێك بۆ كتێب و نووسەران و خوێنەران دەركەوتووە و دەردەكەوێ.
ڕۆژانە لەوێ بووم، نزیكەی (20) كتێبم كڕی، لە بابەتی سایكۆلۆژی و ئەدەبی و فەلسەفی و زمان، دوو كتێبی زۆر گرنگم لە بواری زمان و

سیاسەتی زمان و بایەخی زمان وەك توخمێكی بنچینەیی لە پێكهێنانی نەتەوە و گەل و دەوڵەت و هەر قەوارەیەكی دیكەی سیاسی و كۆمەڵایەتی دۆزینەوە.

زمان هەر بەتەنها بوار یا بابەتێكی لینگویستیك و فیلۆلۆژی و كۆمەڵایەتی نییە، بەقەد ئەوەی بە بابەتێكی زۆر سایكۆلۆژی و دواتر سیاسیی و نەتەوەیی دەزانرێ، هیچ ڕێچكە و ڕێبازێكی دەروونی خۆی لە بایەخی زمان نە لای تاك و نە لای خێزان و نە لای كۆمەڵگە و نە لای نەتەوە و دەوڵەت نەدزیوەتەوە، زمان بابەتێكی هەرە لە پێشی دەروونزانییە، هەر لە دەروونشیكارییەوە تاوەكو دوا میتۆد كە سایكۆلۆژیای گەشەسەندنە(داریونیزمی دەروونی) و لە گەڵیشیدا پۆزێتیف سایكۆلۆژیی. سایكۆلۆژیا بەر لە هایدگەر زمانی بە (ماڵی وجوود) زانیوە، سیگمۆند فرۆید بە میتۆدی بەدوایەكداچوونی وشەكان Word association دەچووە نێو قوڵایی نەستی تاك و مێژووی ژیانی دەروونی ئەو، ئەم میتۆدە لە ڕێگەی زمانەوە كاری خۆی دەكات و شۆڕبوونەوەشی بۆ تاریكایی نەست كە ئەمبارێكی پڕاوپڕی زانیارییە شاردراوە و چەپاوەكانە هەر چوونە نێو زمان و دۆزینەوەی نەزانراوەكانی هۆشە.

ژان پیاژێ بۆ گەشەی مەعریفی لای منداڵ و قۆناغەكانی سەرووتردا زمانی وەك بونیادێكی هەرە چالاكی نەخشە مەعریفییەكانی مرۆڤ دەزانی، لای ئەو زمان بەستراوەی ناسین و زانینە، لە ئێبیستیمۆلۆژیاكەی خۆیدا كە ناوی “پێكهاتەیی” لێناوە پیت و وشەكانی زمان وردە وردە دەبن بە بونیادە مەعریفیەكان و زەخیرەی زانینی مرۆڤ بەرەو هەڵكشان دەبەن.
دواتر لای جاك لاكان زمان جێگەی نەست دەگرێتەوە و بەتەواوی مرۆڤ لە نێو زماندا هەڵدەسووڕێت و هەر لە نێو ئەویشدا گەشە دەكات و دەناسرێت، زمان سیستمێكی ئاڵۆزی سیمبولیكیە و بە وریاییەكی زۆرەوە لەوێدا وێنە جوداكانی لە هەڵوێست و زەمەن و قۆناغە جوداكان پارێزراون و لە هەلی جیاجیاشدا دەردەكەونەوە.

زمان ئەگەر كەرەستەی بونیاتنانی مرۆڤ یا تاك بێ و دەركەوتی بەرخوردی بەردەوامی تاك و كۆمەڵ بێ لەگەڵ شوێن لە زەمەنی جیاجیادا و هەم زەمەنەكان و هەمیش شوێنەكان لە ڕووی تایبەتمەندیە جوداكانی نێوانیاندا لەیەكتر نەچن، چۆن چۆنی زمان لە هاوكێشەی دروستكردنی مرۆڤ و پێگەیاندنیدا وەلاوە دەنرێت؟، بایەخی زمان هەر بەتەنها لە مافە كولتوورییە سەرەتاییەكان كورت ناكرێتەوە بەقەد ئەوەی وەك ئاماژەم بۆ كرد لە بونیادی سایكۆلۆژیی

و سۆسیۆلۆژیی تاك و گروپ و کۆمەڵگەکاندا دەبێتە بنەما یا بنچینەی یەکەم لە نێوان دوو بنەمای تر کە مێژووی هاوبەش و خاکی هاوبەشن.

مێژوو لە بابەتی نەتەوە یا گەل یا کۆمەڵگەدا ڕەهەندی زەمەنمان بۆ دەردەخا کە لای خۆیەوە نوێنەرایەتی جولە و چالاکییەکانی تاکەکان دەکات و کولتوور بەرهەمدێنێ، خاکیش ڕەهەندی شوێن دەستنیشان دەکات و دەبێتە ئەو ژینگەیەی کولتوور لەوێدا دەچێنرێت و پێبەپێ بە خزمەتکردن و ئاودانی نەشونما دەکات.
کولتوور وەك ڕەهەندی زەمەن و خاکیش وەك ڕەهەندی شوێن لەکارلێکی نێوانیاندا زمانێکی تایبەت بە خۆیان دێننە ئارا لەهەر نەتەوە و کۆمەڵگەیەکدا زمانی دایك یا زمانی ڕەسەنی پێدەڵێن، بەبێ زمان ئەم کارلێکە لە نێوان زەمەن و شوێن ڕوونادات، چون نە زەمەن بۆ زمان مێژوو دەنووسێتەوە و نە شوێنیش بێ زمان دەبێ بە وێنەی جودا جودا و لە زەین و هۆشی تاکەکاندا دەچەسپێن.

زمانی هەر نەتەوە و کۆمەڵگەیەك کولتوورەکەیەتی، بەخێو نەکردنی زمان بەڕەڵاکردنی کولتوورە بۆ ئەوەی ببێ بە نێچیرێکی سانا بۆ کولتوورە بەهێزەکانی دەوروبەری، زمان سەرمایەیەکی سیمبولیکی کولتوورییە و نەتەوە و کۆمەڵە ئیتنیکییەکان لە ڕێگەی هەر سیمبولێکەوە وێنەیەکی خستۆتە سەر ئەم کولتوورە، هێما و ئاماژەکانی کولتوور لە دەرەوەی جوگرافیای خۆیانەوە نەهاتوون، ئەگەر هاتبیشن سانا دەناسرێنەوە، بەیەکگەیشتنی کولتوورەکان دەبێ بە سیاسەتێکی زمانناسانە و زمانزانانە بەڕێوە بچێ و هاوسەنگی لەپەیوەندییە دیپلۆماتیکییەکانی نێوان نێوەندە سیاسییەکان بپارێزێ، نەپاراستنی هاوسەنگیی شکست و پاشەکشەیەکی کولتوورییە کولتوورێکی بێهێز بەرانبەر بەهێزێك دەیگرێتە بەر.

نەنرخاندنی زمانی کوردی و بەکەمناسینی لەبەرانبەر هەر زمانێکی دیکەی دنیا بەتایبەت زمانی ئینگلیزی کە لە دامەزراوەکانی پەروەردە و خوێندنی باڵای ئەم هەرێمە بەدبەخت و بەستە زمانەی خۆمان زەق بۆتەوە، کەوتنە تەڵەیەکی کوشندەیە و کارەکتەرە بەرپرسەکانی نێو ئەم دوو ئۆرگانە وەك دوو ئۆرگانی دژ بەرانبەر زمانی کوردیی کەوتوونەتە کار و بە بڕیار و ڕێنمایی کەڵەگایی زمانی ئینگلیزی ڕادەگەیەنن و زمانی خۆمان کە نزیکەی 30 ملیۆن کەس پێی دەدوێن بە شایانی بەکارهێنانی ئەکادیمی نازانن.
ڕاستە زمانی کوردی ستانداریزە نەکراوە و هیچ هەوڵێکی سیاسیش لەو سیاسییە ناکامڵانە نابینرێ بۆ ئەوەی وەك توخمێکی بنەما لە پێکهاتنی ستاتوویەکی باوەڕپێکراوی نێودەوڵەتیی دەربخرێ، بەڵام

کوردیی زمانێکی بەرگریکار بووە لە مانەوەی خۆیی و تاوەکو ئێستا بە بێ بوونی قەوارەی سیاسیی هەر لەنێو قەوارە و جوگرافیای ئەتنیکی خۆماندا ماوەتەوە و نەکەوتووە.

زمانی زیندوو و بەرقەراری وەها نەك توانای ئەوەی نییە هاوڕێ بێ لەگەڵ پەرەسەندنەکانی ئەمڕۆ، بەڵکو توانای هەرچی وردەکاریی ئەکادیمی و توێژینەوەی لە بوارە هەرە هەستیار و زانستییەکان هەیە، من ئەگەر کێشەیەك لە کۆمەڵگەکەی خۆمدا ڕوویدابێت و لە هەرچی دنیا هەیە شتی وا دەرنەکەوتبێ چ پێویستیم بە چوارچێوەیەکی تیۆرییە د[illegible]کی لەم کێشەیە تیا نییە بیخەمە ڕوو؟ کێشەیەکی کۆمەڵایەتی ئەگەر تەنها لای خۆمان دەرکەوتبێ چ پێویستم بە پێوەرە خۆرئاواییەکانە بۆ ئەوەی دیاردەیەکی کوردیم بۆ بپێون؟...... تاد.

زمانەکان هەموویان پڕیانە لە وشە و هەر وشەش نوێنەری شتێکە لە جوگرافیای بوونی ئەو شتانەدا، ئەگەر لە ڕووی زانستی و تەکنۆلۆژیشەوە نەیتوانیبێ هیچی بخاتە سەر مانای ئەوە نییە بیمرێنیت و بیخەیتە ڕیزی زمانە مردووەکانەوە، مردنی زمان لە ئەنجامی دۆڕانە کولتوورییەکانەوە دێتە ئارا و کولتووری کوردیی ئەگەر چی نوێنەرایەتی سایکۆلۆژییەتێکی نەتەوەیی دەستەپاچە دەکات و نەیتوانیوە بچێتە نێو هزرینی زانستی و گەشەی تەکنیکی و عەقلانییەوە و تاوەکو ئێستا ڕەفتارە هەڵچوونی و سۆزدارییەکانمان بۆ دەنووسێتەوە، بەڵام ئەو دۆخە ئیجازە بە هیچ کەس و گرووپێك نادا وەك چۆن لە ڕووی سیاسییەوە سەربەخۆیی خۆیان لەدەست دا، کولتووریش بکەن بە قوربانی شکستە سیاسیی و دیبلۆماتیکییەکانیان.

زمانی کوردی پەرتەوازەیە و بە باش بەڕێوەنەبردنی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ململانێی گرووپگەل و ناوچەگەرییەوە نیشانەکانی شکست و چۆکدادان و ش[illegible]بوونەوەی بەرەو هەڵدێر بە ئاشکرا لێوەدەرکەوتووە، کلکایەتی سیاسیی بۆ نێوەندە سیاسییە زلهێزەکان کلکایەتی کولتووریشی بۆ ئەوان لێکەوتۆتەوە و بە خێرایی وا زلزمانەکان زمانمان دەبەنەوە نێو دەممان و وردەوردە دەیبڕن.

ئەوەی سەیرە ئەوەیە زمانی کوردی لە دەستووری عیراقیدا کە باشترینی خراپەکانی ناوچەکەمانە وەك ڕەسمیی چەسپیوە و مۆرکێکی دەستووری و سیاسیانەی لەسەر ئاستی دنیا پێوە لکاوە، کەچی کاراکتەرە حزبیە کوردییەکان بە گەڕانەوە بۆ سەر سایکۆلۆژیای هۆزگەری و ماڵباتیی خۆیان ئەو زمانە تەنها لە ئاستی جل و بەرگ و نمایشی خۆبادان و نەریتیانە دا دەبینن و ئەو مانایەیان نەداوەتێ

توانای جوڵە و پشکنینی لە هەرچی بواری ژیاندا هەبێ.

• ئەم بابەتە لە زنجیرەی بابەتەکانی سەر زمان و بایەخی زمانە لە دەرکەوتنی کولتووریدا.

هونەر چییە؟ ... کاوە جەلال

هونەر لە فراوانترین واتادا چالاکییەکی مرۆڤە کە بەرهەمێک دەخاتەوە. ئەم چالاکییە هونەرییە بە کوردی ناو دەنرێت "وەستایەتی". ئەمە هەروەها دەتوانین لە نووسینەکانی پلاتۆن و ئەڕیستۆتەلیسدا دیدی گریکەکان بۆ هونەر بخوێنینەوە. ئەوان لە "تەشنە"ی، واتا لە هونەری پاپۆڕسازی، پزیشکی، جەنگ، بیناسازی و هتد دەدوێن، کەواتە مەبەستی ئەوان وەستایەتییە بۆ دروستکردنی بابەتێک یان ئەنجامدانی پیشەیەکی وەک پزیشکی بە شێوەیەکی هونەری. وشە ئەڵمانییەکەی هونەر (Kunst) لە توانستەوە (Können) وەرگیراوە و واتاکەی بریتییە لە: توانست بۆ سەروەربوون بەسەر کارێکدا.

گەر لە واتایەکی تەسکدا لە تێگەی هونەر بڕوانین، ئەوا دەبێت تێگەی وەستایەتی یان توانست پتر روونبکەینەوە، چونکە کێشەکە لەم پەیوەندیەدا دروستکردنی بابەتە زەرووریەکانی ژیان نییە، وەک خانوو، پێڵاو، پۆشاک و هتد، بەڵکو دروستکردنی بابەتگەلی ئەوتۆیە کە کاریگەرییەکی خۆیی (واتا: ئێستێتیکی) دەنوێنن یان گەرەکە بینوێنن. هونەر لەم حاڵەتەدا ناچێتە خزمەتی مەبەستێکی دەرەکییەوە، بەڵکو مەبەستەکەی لەنێو خۆیدایە، بەواتایەکی دی، ئەو خۆی مەبەستە.
لە ئەم دیاریکردنە درشتەی سەرەوە تەنیا تا رادەیەک لە تێگەی هونەر نزیکمان دەخاتەوە. بۆ تێگەیشتنی وردتر لە هونەر پێویستە پاڵهەزی ئەم چالاکییە خۆمەبەستە دیاربهێنین. لە زۆرینەی ئێستێتیکەکاندا دەتوانین بخوێنینەوە کە هونەر چالاکییەکی ئافرێنەرانەی مرۆڤە و لە ڕەمەکیانە سەرهەڵدەدات. هونەر گرنگترین دەسوەژێ بۆ خۆدەربڕین. بە هەر حاڵ، هونەر شتێکی ریالە، کەواتە بوونێکی سەربەخۆی لە هونەرمەند هەیە.

مۆرکی سەرەکیی کاری هونەری، لە بەراورد بە بابەتە زەرووریەکانی ژیان، ئەوەیە کە دەبێت “جوان” بێت، جوانیش ئەوەیە کە مر□ق ه□شسام د□ک□ات، کەواتە ئەو کارە رۆژانەیی نییە یان جیاوازە لە شتە ئاساییەکانی ژیان. جگە لەمە کاتێک لە پیشەی دەستیدا کەرەسەی دەرەکی (خشت و گەچ) وەردەگیرێت و ب□□ی□وە بابەتێک (خانوویی□ک) دروست دەکرێت، واتا بەدیدەهێنرێت، ئەوا لە حاڵەتی کاری هونەریدا بەدیهێنانمان نییە، بەڵکو “دانەوە”مان هەیە، لێ ئەوە کە هونەرمەند دەیداتەوە، بەرهەم نییە، بەڵکو “ناوەرۆک”ی داڕشتنە، کە وەک خانوو نییە و لە شتێکەوە دروستبکرێت، بەڵکو “لەنێو شتێکدا” دیاردەهێنرێت، کەواتە پرسیارەکە ئەوە نییە کە “لە چییەوە” ئیشێکی هونەری دروست بکرێت، بەڵکو ئەوەیە کە “لە چیدا”، واتا لە چ مێدیەمێکدا، ئەو ناوەرۆکە دەدرێتەوە.

بێگومان ئەوە فۆرمە کە لە هونەردا هۆشسامی دەخاتەوە نەک ناوەرۆک. بە تێڕوانینی فریدریش شیلەر نابێت لە کارێکی هونەریی جواندا ناوەرۆک هیچ رۆڵێک، لێ دەبێت فۆرم هەموو رۆڵێک بگێڕێت. ئاخر، وەک شیلەر دەبێژێت، تەنیا بەڕێی فۆرمەوە کاردەکرێتە سەر سەرجەمێتیی مر□ق، ب□ پێچەوانەوە ناوەرۆک تەنیا کاریگەری لەسەر تاکە هێزی مر□ق د□نوێنێت. ناوەرۆک، جا چەند مەزن و هەمەلایەنی بێت، هەردەم بە شێوەیەکی سنووردار کاردەکاتە سەر هۆش، لێ مر□ق ت□نیا لە فۆرم دەتوانێت چاوەڕوانی گەیشتن بە ئازادیی ڕاستەقینەی ئێستێتیکی بکات.

ه□ون□ر پ□□ش ه□م□وو شت□□ک ل□ خ□زمەتی هونەرمەندداي□، ئ□اخر ئەوە هونەرمەندە کە بە خۆدەربڕینی ئافرێنەرانە بە ئازادی دەگات: ئەو لە ئافراندندا ش□و□ن ڕەمەکێکی ناخەکی دەک□و□□ت، ئەم ڕەمەکە بە موئانات کاری تێکراوە، پاشان ئەو بە کارە هونەرییەکەی ساتاردەبێت و بە با□□ترین فۆرمی ئازادی دەگات. بەدووی ئەمەدا، وەک ساتاربوونی لاوەکی، ناساندنی (ئیئترافی) کارەکەی لە لایەن کەسانی دییەوە واتا وەردەگرێت، ئەویش بەوە کە ئەوان ڕەچاوی هونەرەکەی دەکەن، یان سەرسامیی خۆیانی بۆ دەردەبڕن، یان دەیکڕن. بێگومان ل□ بەر ئەوەی ه□ونەر توانای ڕوونکردنەوەی هەیە و پێی دەکرێت قووڵترین پرسە موئاناتاوییەکانی مر□ق د□رب□□□ت، ئەوا هونەر لە خزمەتی کۆمەڵگەشدایە. هونەر دەتوانێت مر□ق پ□بگەیەنێت، دەتوانێت لای وەرگر (رێسیپیەنت) هەڵوێستی ڕەخنەیی بێداربکاتەوە.

کارە هونەرییەکان ب□گ□و□ر□ی ه□□ز و بەردەوامیی کاریگەرییە ئێستێتیکییەکەیان دەنرخێنرێن، واتا چۆنێتیی نزم یان بەرزیان

پێدەدرێت. ئەوە جوانیی و ڕەسەنێتیی و یەکجارەکێتییە کە دیاریکەری تەمەنی هونەرەکانە، بە پێچەوانەوە ناوەرۆکگەلی کۆکراوە و بەپاڵ یەکەوە دانراو، کارێکە کە بێگومان ئاماژە بۆ خواستی خۆدەبڕیبن دەدات، لێ تێیدا هاوکات نەبوونی توانای فۆرماندن، کەواتە ناهونەرمەندێتی، دەردەکەوێت. یان با ئەمە بە زمانی ئەڕیستۆتێلیس دەرببڕین: ئەو کارە نیشانەیە بۆ لاوازیی زەین، لێرەشدا کەسی با بەت خەرەوە جارێ "تێگەی گشتێتی"، واتا تێگەی فۆرمی نییە. لەم ڕوانگەیەوە کەس هەوڵ دەدات هەستی هەژاو بەبێ پێگەیشتنی زەینیی بکات بە هونەر، لێ ئەوە کە ئەو دەیخاتەوە، هونەر نییە، چونکە فۆرماندن هەمیشە لەنێو پێکەوە کارابوونی زەین و هەستدا ڕوودەدات.

ئێمە بەم شێوەیە لە حاڵەتی کاریگەریی هونەردا دەکەوینە بەردەم پرسیاری نرخاندنی هونەر، واتا لێرەدا لای وەرگری هونەرین. لێ زەحمەتە بتوانین لەم پەیوەندییەدا بە پێوەرێکی ئۆبژێکتیڤی بگەین. هونەر، جا شێوەسازی، موزیک، هۆنراوە یان شانۆ بێت، بۆ هەندێک کەس جوانە گەر ڕوو لە هەست بکات، بۆ هەندێکی دی جوانە گەر ڕوو لە زەین بکات. ئاشکرایە مرۆڤێکی سادە هیچ لە هونەری ئەبستراکت حاڵی نا بێت. جگە لەمە کەسانی هۆشئاوەڵا و هەستمەند هەن و هونەرێک بە جوان دادەنێن کە هاوکات ڕوو لە زەین و هەست دەکات. گوێتە دەبێژێت: ئەوە کە جوانە، گەرەکە شارەزا بینرخێنێت، لێ ئەوە کە ڕازێنراوەتەوە، تەنیا بۆ ئاپورە دەئاخق□ت.
لێ پرسیاری زۆرتر لە بەردەممان□دا زین دەبنەوە: ئایا لاساییکردنەوەی هونەری گەلانی دی هونەرە؟ ئاخر ئاشکرایە کە لاسایی لە ڕەمەکی سپۆنتانی مرۆڤەوە هەڵنەقوڵاوە، بەڵکو پێشنموونەیەکی هەیە و کەسی لاسایکەرەوە، بۆ نموونە گۆرانیبێژ، لە جیهانەکەی خۆیدا کۆپیی دەکات.

جگە لەمە لە سەردەمە داڕزاوەکان□دا دەکەوینە بەردەم پرسیاری چۆنێتیی هونەر. ئایا هونەر لەم جۆرە سەردەمانەدا پێی دەکرێت بەختیاری یان هەستی شادی دابڕێژێت؟ لە بنەڕەتدا هۆنینەوەی هەستی شادی لەم سەردەمانەدا نێشانەی ناڕاستگۆییە، هەر بۆیە بەهۆی ناڕاستگۆییەوە دەبێت بە کیچ، بەڵێ تەنانەت فۆلکلۆر (بۆ نموونە شایی) دەبێت بە دیاردەیەکی ناجوان، چونکە ئەو کەسە کە لەنێویدا دەست دەگرێت، لە ناخەوە نامۆیە بە ڕیتمە کرۆکییەکانی هەر شاییەک، بۆیە خوازیارانی فۆلکلۆر وەک کەسانی سادە و چێژشێواو هانا بۆ سادەترین جۆری شایی دەبەن کە "شایی چەپی"یە. پێدەچێت لە سەردەمە داڕزاوەکاندا تەنیا ڕشانەوە گوزراشت لە دۆخی مرۆڤ و بێڕیشەبوونی

بەها کۆمەڵایەتییەکان بکات. بەم شێوەیە هونەر لە سەردەمە داڕزاوەکاندا دەکەوێتە بەردەم ئەرکی ئاڵۆز، تەنانەت خۆیشی ئاڵۆز دەبێت.

بە دیدی ئادۆرنۆ نابێت بە هیچ شێوەیەک ڕێ بدرێت کە هونەر کۆمەڵایەتییانە بەکاربهێنرێت و نامۆ بکرێت، بە پێچەوانەوە هونەر دەبێت دڕکێک بێت لە چاوی جیهانێکدا کە پەچە بە ڕووی خۆیدا هەڵدەواسێت. لە بنەڕەتدا ئەم پەچەیەی داکەوتی کۆمەڵایەتییە کە هونەرمەند بەری دەکەوێت، ئەوجا لەبەر ئەوەی ناتوانێت هیچ ئیجرایەک بەرانبەری بنوێنێت، ئیدی تووشی موئانات دەبێت. هونەر وەک شتێکی زیادە، وەک ئوتۆنوم پێویستە هەڵوەستی دژبەری خۆی بەرانبەر کۆمەڵگە بپارێزێت، چونکە تەنیا بەم شێوەیە بۆی دەلوێت پەیوەندییە ڕیالەکان بخاتە ژێر پرسیارەوە.

Adorno, Theodor W.: Gesammelte Schriften. Band 7: Ästhetische Theorie. 6. Auflage. Frankfurt am Main 1996.
Kuhr, Rudolf. Was ist Kunst. http://www.humanistische-aktion.homepage.t-online.de/kunst.htm
Schiller, Friedrich: Über die ästhetische Erziehung des Menschen

---

خەڵاتی نۆبلی نادیە و رەخنە نارەواکان بەسەر نادیە و کۆمەڵگەی ئێزدیان … شاخەوان ش[illegible]ش

نادیە لە تەمەنی ٢١ ساڵیدا لە ١٥ سێپتەمبەری ٢٠١٤ دا لە گوندەکەی خۆیان کۆجۆ لەلایەن داعشەوە دەستگیردەکرێ و بەکۆیلە دەکرێ، لە نۆڤەمبەری ٢٠١٤ رزگار دەبێ، لە سەرەتای ٢٠١٥ دا وەک پەنابەر دەگاتە ئەڵمانیا، لەساڵی ٢٠١٦ دا ٣ خەڵاتی مەزن (بالۆزی

نیازباشی یوئین، مەدالیای مافەکانی مرۆڤ و ئازادی دەربڕین) بەدەست دەهێنێ، لە تەمەنی ٢٤ ساڵیدا لە ساڵی ٢٠١٨ دا خەڵاتی نۆبلی ئاشتی بەدەست دەهێنێ.

لە کورتەی پیشەکیەکەدا چاڵاکی و کاریگەری نادیەمان بۆ بەلگەوە بۆ دەردەکەوێت. دیارە خەباتی نادیە بریتی بووە لە خەباتی ئەو لە ناساندنی تاوانی گەلکوژی ئێزدیان و هەروەها ئازایەتی نادیە لە دەرچوونی لە قاوغی قوربانیبوونەوە بۆ خەبات دژ بە تاوانباران، ناساندنی دڕندەیی تاوانەکە بە جیهان و هەوڵدان بۆ دانپێنانی وەکو تاوانی گەلکوژی، هەروەها چوونی بۆ ئاستێکی جیهانی و لەوێدا خەباتکردن بۆ هەموو قوربانیانی تاوانی دەستدرێژی کە لە زۆربەی بارەکاندا لە کاتی شەردا و لە بوونی تاوانی جەنگ و پاکتاو و گەلکوژیدا روودەدەن، بۆنمونە وەکو دەستدرێژیەکانی تاوانی گەلکوژی دارفور، تاوانی پاکتاوی رەگەزی و گەلکوژی لە یوگوسلاڤیای کۆندا، لە شەری ئێتنی ناوخۆی کۆنگۆدا، تاوانی گەلکوژی رواندا و هتد. دیارە خەلاتەکە لەپای خەباتی نادیەیە بۆ قوربانیانی تاوانی دەستدرێژی لە شەڕدا و ئەوەش جەختی لەسەر دەکرێتەوە، هەروەکو خەباتی د.

دەنیس مەکویکێ بەهەمان شێوە بە ڕزگارکردنی قوربانیانی دەستدرێژییە لە شەڕی نێوان وڵات و گروپە ئێتنیەکاندا. سەبارەت بە د. دەنیس پێویستە ئاماژە بەوە بکەین کە ئەو دکتۆرە تائێستا بە هەزاران نەشتەرگەری بۆ قوربانیانی دەستدرێژی کردووە و جگەلەوە هەوڵی داوە لەباری دەروونیدا یارمەتیان بدات. تەنانەت لە کاتی بەخشینەوەی خەڵاتەکەدا ئەو خەریکی نەشتەرگەری بووە. ئەو قوربانیانەی د. دەنیس نەشتەری کردوون بەتایبەتی قوربانی شەڕی ئێتنیانەی کۆنگۆن.

نادیە موراد کە خۆی قوربانیەکی دەستی داعشە ١٨ کەسی لە خێزانەکەی بوونەتە قوربانی، هەندێکیان لە کچ و ژنەکان بەکۆیلەکراون، هەندێکیان کوژراون، دیارە پیاوەکان هەموویان گولەبارانکران. نادیە خۆی یەکێک بووە لە کچە ئێزدیە بەکۆیلەکراوەکان، دەستدرێژی کراوەتەسەر و لە ژێر ئازار و ئەشکەنجەداندا بووە. دواتر دوای نزیکەی ٣ مانگ کۆیلەیی خۆی ڕزگار کردووە.

جگەلەو خەڵاتە پێشتر نادیە موراد لە ساڵی ٢٠١٦ دا لایەن یوئینەوە وەکو بالوێزی نیازباشی داندرا و هەروەها مەدالیای مافەکانی مرۆڤی هاڤل و مەدالیای ساخارۆفی بۆ ئازادی دەربڕین بەدەستهێناوە.

بەدەستهێنانی ئەو پایەیە و خەڵاتانە بێگومان نادیە دەبێنە ئاستێکی بەرزی جیهانی، کە ئەرکی سەرشانی ئەو و خەباتی ئەو دەبێنە ئاستێکی جیهانی و زۆر بەرفراوانتر. بەمجۆرە بەشێکی گرنگی خەباتی نادیە لەسەرەتاوە هەوڵێک بووە بۆ ڕزگارکردنی ئەوانەی بەکۆیلەکران و دەستدرێژیان کرایە سەر و لە بازارە ئیسلامیەکانی داعشدا هەرزانفرۆش کران، دواتر لە ساڵی ٢٠١٦ دا ئەو لایەنەی خەباتی ئەو گرنگی زیاتر وەردەگرێ و دەبێتە جیهانی، چون کێشەکە کێشەیەکی جیهانیە و بەرفراوانە.

لای هەمووان ئاشکرایە کە لە ڕێکەوتی ٣ ی ئۆگستی ٢٠١٤ دا لە بەرچاوی هەمووان جیهادیە ئیسلامیەکانی داعش بە پشتبەستن بەدین و باوەڕیان هەڵمەتی لەناوبردنی ئێزدیانیان دەستپێکرد و ئەنجامدا. بەر لە هێرشەکەی داعش دەسەلاتداران پەراوێزیانکردبوون و کۆمەڵگەیەکی پشتگوێخراوبوون، ئەوەی سەر بە پارتی نەبوایە و سەر بەلایەنیتر بوایە پەراوێز و دژایەتی دەکرا، پارتی هەمان ڕەوتی بەحزبیکردن و گەندەڵی و ناکوردستانی لەوێش پیادەدەکرد، کۆمەڵگە خرابووە ژێر چنگ و چەپۆکی حزبی پشووتەنگی سەرۆک. ئەوان وەکو کۆمەڵگەیەکی تایبەت هیچیان بۆ نەکرا و گرنگیان پێنەدرا و لەبیرکراوبوون.

لە کاتی هێرشەکەدا هێزەکانی پارتی کە گوایە هێزی بەرگری و پارێزگاری ئەوە بوون رایانکرد و ئێزدیەکانیان بۆ ئیسلامیەکانی داعش جێ هیشت، هەروەکو ئاوارە ئێزدیەکان گوتیان “فرۆشتیانن”. دیتمان دەستدرێژیان کرایەسەر و کوشتوبڕ کران. شوێن هەبوو چەند ڕۆژ و هەفتە دوای هێرشی شەنگال ئەوجا داگیرکرا وەکو گوندەکەی نادیە گوندی کۆجۆ کە لەلایەن داعشەوە دەوری درابوو و لە ١٥ سێپتەمبەردا دەستی بەسەردا گیرا و خەڵکەکەی بەر شاڵاوی تاوانی گەلکوژی کەوتن. هیچ هێزێک بەهانایانەوە نەچوو. بۆیە دەکرێ بڵێین کورد و جیهان پشتیان تێکردن.

ئێزدیەکان ئێستا چ وەکو تاک یا کۆمەڵگە لە ئازار و تراومای تاوانەکاندا دەژین، چیرۆکە جەرگبڕەکان ئاسمانی بیر و هۆشیانی داگیرکردووە و لە زامی تەنیایی و بێکەسیدا دەتلێنەوە. دەسەڵات و کۆمەڵگەی موسوڵمانی دەوریان لە ئازار و داخوازیەکانی ئەوان ناگەن، قوربانیە رزگاربووەکان هێندێکیان لە ژێر هەڕەشەی لەناوچووندان، گەلێکیان نائومێدانە چاوەڕێی کۆتایی و نەمان دەکەن، لای زۆریان دوای نەمانی خۆشەویستان و دوای ئەو هەموو تیرۆر و تاوانە درندانەیە ژیان هیچ واتایەکی نەماوە. دیل و بەکۆیلەکراوەکان هەر رۆژەی مردنێک بەچاوی خۆیان دەبینن و خۆزگەی

ئەمان دەخوازن، کەسە هوشیار و بەئاگاکان لەوانە نادیە لە خەمی رزگارکردنی ئەوانیترن و خەبات دەکەن. زۆر لە دایکەکان چاوەڕێی هەواڵی کچ و کوڕە ونبووەکانیانن و لە هەریسەنتی هیوای دوورەدەستدا دەڕوانن…

گومان لەوەدا نییە کەوا زۆرینەی ئێزدیەکان لە باشوری کوردستاندا دەژین، ئەوان کەمینەیەکی خاوەن ئایین و کەلتوری تایبەت بە خۆیانن، بەدرێژایی مێژوو بوونەتە قوربانی دەستی جوداکاری ئایینی و نەتەوەیی و چەندینجار بەرەوڕووی تاوانی پاکتاوی ڕەگەزی بوونەتەوە و کوشتوبڕ کراون، دواجار لە 2014 دا ئیسلامیستەکانی داعش تاوانی گەلکوژیان بە دڕندانەترین شێوە دژیان ئەنجامدا. ئێزدیەکان خۆیان دەڵێن ئەوان تائێستا ٧٤ جار بەرەوڕووی “فەرمان” واتە قڕکردن بوونەتەوە.

خەڵاتکرنی نادیە ساڕێژی زامی ئەوان بێگومان ناکا هەروەکو مەبەستی خەڵاتەکەش ئەوە نییە، چون کێشەی ئەوان زۆر بەرفراوانتر و سەختترە، بەڵام بە جۆرێ لە جۆرەکان بە کۆمەڵگەی ئێزدی دانپێنانێکە بە ئازارەکانی کۆمەڵگەی لەبیرکراوی ئێزدیان و بوونی ئەو کۆمەڵگە بەشخوراو و قوربانییە. گومان لەوەدا نییە کەوا هەوڵەکانی نادیە رۆلی گرنگی لە ناساندنی کۆمەڵگەکە و تاوانەکەدا وەکو تاوانی گەلکوژی بینی.

وەکو دیتمان دوودڵی لە دانپێنان لە خەڵاتەکە و رۆڵی نادیەدا بەجۆرێ لە جۆرەکان لە لاپەڕە کۆمەلایەتیەکاندا خرایە روو، هەندێ بە ئەوەی ئاگاداری هیچ خەباتێکی نادیە بن هێرشیان کردەسەر و ناوناتۆرەیان بۆ هەلبەست، هەندێ لەبەر رەتکردنەوەی کوردبوونی ئێزدیەکان هێرشیان کردەسەر. بەکورتی بەپێی ئەوەی نوسران رەخنەکان هەندێکیان لە بێئاگایی بوو، هەندیکیان لە دیدی ئەتنەناسیونالیستانەی کورتبینەوە بوو، وە هەندێکیان لە دیدێکی حزبیانەوە بوو، هەندێ لە دیدێکی ئیسلامیانەوە بوو. دیارە دوای بەرزبوونەوەی نادیە موراد وەکو ئەستێرەیەکی ئەو کۆمەلگە بەشخوراوە، ئەو رەخنە و هێرشانە خرانەروو.

پیشتر نادیە موراد لەلایەن دەسەڵاتی هەرێم (پارتی کە لەو دەڤەرەدا دەسەڵاتدارە) گرنگی پێنەدراوە و دژایەتیشی کراوە. پارتی هەوڵیدا ئەندامی پارتی و پەرلەمان ڤیان دەخیل بەرزکاتەوە و سەرنجەکان بۆ لای ئەو راکێش بکات بەڵام سەرکەوتوو نەبوو. بۆیە هەندێ لە رەخنەکان شون لەو دیدە حزبیەوە بەجۆرێ لە جۆرەکان هەڵدەگرێت.

رەخنەی ئیسلامیستەکان کلاسیکیە و گوتنەکان سەرچاوە لەو فاکتەوە دەگرن، کە ئیسلامیەکان ئەوان وەکو کافر سەیر دەکەن و نکۆڵی لە مافە ئایینی و کەلتوریەکانیان دەکەن، توندرەوەکانیان لەناوبردنیان بەرەوا دەزانن. داعش کە رێکخراوێکی ئیسلامیستی توندرەوە لەناوبردنی کۆمەڵگەی ئێزدی بە ئەرک دەزانێ و هەر لەو ڕوانگەیەوەش تاوانی گەلکوژی ئەنجامدا. لەراستیدا ئەو تێگەیشتنە نەرێنیە کاریگەری لەسەر کۆمەلگەی موسوڵمانیش بەدیاری هەیە، هەروەکو زۆر لە موسوڵمانان تێگەیشتن و سەیرێکی نەرێنیان بەرامبەر بە مرۆڤ و کۆمەڵگەی ئێزدیان هەیە.

رەخنە ئیتنۆناسیونالیستیەکان بە جۆرە لە جۆرەکان نکۆلی لە دانپێنان بە نادیە و کۆمەڵگەی ئێزدیان دەکات. دەگوترێ "ئەوان خۆیان بە کورد نازانن"، "نادیە چی بە کورد کردووە؟!"، "ئەوان حاشا لە کوردبوونی خۆیان دەکەن"! هتد. بەکورتی داوا لە نادیە و ئێزدیەکان دەکەن ناسنامەی نەتەوەیی خۆیان ساغ کەنەوە و ئایا ئەوان سەر بە ئێمەن یان ئەوان! بەکورتی ئەوان تەنها ئەو کاتە کۆمەڵگەی ئێزدیان لاپەسندە، ئەگەر ئەوان خۆیان بە کورد دابنێن و خۆیان لە کورد جیانەکەنەوە.

بەپێی مێژوو گەلی ئێزدی هەرگیز حاشایان لە زمان و کەلتوری خۆیان نەکردووە. باشترە رەخنەگران بچن گوێیان لێبگرن و سەیری کەلتور و ڕێتوالی ئایینیان بکەن! مانەوەیان دوای دەیان هەلمەتی لەناوبردن بە درێژایی مێژووی بوونیان توانای خۆڕاگری ئەوان دەسەلمێنێ. ئەوان لە نێو گورگاندا ژیاون و درێژیان بە مانەوەی خۆیاندا داوە. ئێزدیەکان وەکو کۆمەڵگەیەکی ئێتنی خاوەن ئایین و دابونەریتی تایبەت بەخۆیان، خۆیان سەرپشکن لەوەی وابەستەی نەتەوەییان چییە. ئێزدین یا کوردن؟ ئەوە پرسیارێکە ئەوان لە وەڵامیدا سەرپشکن. پێناسەی نەتەوەیی تەنها و تەنها مافی ئێزدیەکان خۆیانە، مافی کورد یا عەرەب یا کەسیتر نییە ناسنامەی نەتەوەیی بەسەر ئەواندا بسەپێنێ. لە سەردەمی ڕژێمی بەعسدا ئێزدیەکان هەمووی بەعەرەب نوسرابوون و نکۆلی لە ناسنامەی نەتەوەییان کرابوو، هەروەکو ئێزدیەکان کەوتبوونەژێر سیاسەتی بەعەرەبکردن و تواندنەوە لە پرۆسەیەکی پلانبەداندراوی پاکتاوی رەگەزیدا. سەپاندنی ناسنامەی نەتەوەیی بەسەر ئێزدیەکاندا بەهەرجۆرێک بێت دەچیتە خانەی چەوساندنەوە و پاکتاوی رەگەزی. هەروەها هەر جوداکاریەکی ئایینی یا نەتەوەیی پێشێلی مافەکانی مرۆڤە. بۆیە گرنگە دەرک بەوە بکرێت کەوا کۆمەڵگەی ئێزدی هەموو

مافەکی کەلتوری و رامیاریان هەیە و پێویستە ئەو کەمینەیە بپارێزرێن، دان بە مافی کەلتوری و رامیاریاندا بندرێت، هاوکاریان لە ئاوەدانکردنەوە، گەشەسەندن و کرانەوەدا بکرێت، پێویستە خەڵکی کوردستان بە چاوی ڕێز و خۆشەویستیەوە سەیری ئەو کۆمەڵگە بەشخوراو و خۆڕاگرە لەمێژینەیە بکەن، شانازی بە جودایی و تایبەتمەندیەکانی ئەوان بکەن، باوەشی میهرەبانیان بۆ بکەنەوە و خۆشیان بوێن.

لە کۆتاییدا پیویستە بگوترێت، خەباتی نادیە خەباتێکی بەرزی مرۆڤایەتیە لە ئاستی کوردستان و ئێراق و هەرێم و جیهاندا. خەباتی چالاکوانانی مافی مرۆڤ و تاوانی گەلکوژی چ لە ئاستی کوردستاندا یا جیهاندا لەگەڵ خەباتەکەی ئەودا لەیەک ڕێچکەی خەبات دەکەنەوە. خەباتی نادیە وەکو خەباتی هەر چالاکوانێکی مافی مرۆڤ بۆ جیهانێکی ڕەواتر و باشترە.

ژمارەیەک لەو ڤیدیۆکلیپانەی کە ئاماژە بە چالاکیەکانی نادیە موراد، تاوانکاریەکانی داعش و ئازاری قوربانیان دەکەن لە خوارەوە داندراوە.

Nadia Murad speaking to BBC HARDtalk in 2016

Amal Clooney Criticizes World Response To Yazidi Genocide | NBC News

الفتاة الأيزيدية نادية مراد: “داعش يغتصبون السيدات بعد الصلاة .. وقتلوا 700 شاب في ساعتين
https://www.youtube.com/watch?v=FhjV2aDlo9Q

Nadia Murad: Eine Jesidin kämpft für Menschenrechte

ISIS Survivor Nadia Murad Becomes UN Goodwill Ambassador | NBC News

The Interview: Yazidi former sex slave Nadia Murad recalls IS (group hell in Iraq (2016

Nadia’s Story: Yazidi survivor calls for international protection

Nobel Peace Prize shared by Nadia Murad, anti-rape activist l

Al Jazeera English

Nobel Peace Prize laureate 2018 Nadia Murad, Efforts to end sexual violence as a weapon in war

Nobel peace prize 2018 winners: who are Denis Mukwege and Nadia Murad?

Yazidi Girls: Prisoners of ISIS

شەونمە شینەکانی شەو … نـــاڵە حەسەن

تۆ دڵۆپە شەونمێکی
بەسەر لێوی گوڵێکی شینەوە
شین دەچی□وە
زەردەخەنەی باخچەکانیش
بە تیشکی سەر ڕوخساری تۆ دەبریسکێنەوە
هەندێجاریش / نەرم نەرم
بەسەر ڕووی پەنجەرەیەک دێیتە خوارێ
کە بە پەردەیەکی شین داپۆشراوە
لە دیوی ژوورەوەش
نەوڕەسە ژنێکی ناموراد
بە ژێرکراسێکی تەنکەوە
لەسەر سیسەمەکەی ڕاکشاوە
مۆمێکی داگیرساندووە و شیعر دەخوێنێتەوە
تۆ تریفەی مانگێکی شینی
لە نێو تاریکی شەو و
بەسەر تاشەبەردەکانی تەمەنم
دەدرەوشێیەوە
بە بوونی تۆ
هەموو / شەونمە شادومانییەکانی شەو
نیگای سنەوبەرەکان / شەپۆلی دەریاکان

ڕەشمامەی بنارەکان / شین دەچنەوە
تۆ /
کتێبی خەونەکانمت پڕ بارانی شین و
دەفتەری شیعرەکانم پڕ شیعری شین و
بوخچەی ئارەزووەکانیشمت
پڕ وردە کانیاوی شین کردووە
لە شەوەکی شین شینی پاییزیش
وەکو شیلە
شل شل
دەڕژێتە نێو پێدەشتی
خەیاڵە شینەکانی من
شەونمی شین و شەوی شین
تاڤگەی شین و توانەوەی شین
عەشقی شین و شیعری شین
شین و شین و شین
شین وەک دەریا
شین وەک ئاگر
شین وەک خودا
تۆ تەونێکی لە شەوە شینەکاندا
ڕۆحی ئەستێرە دوورەکان و
شەونمە ئیرەسییەکان و
پەپوولە یاخییەکان
بە ڕۆحی من دە بەستییەوە
تۆ قەڵەمێکی
هەوری نێو شەوە شینەکانت
لەخەت لوولداوە
بە مەرەکەبی بارانە شینەکانیش
شیعری عاشقانە
لەسەر ڕووی ڕووبارەکان و دەریاکان
دەنووسییەوە
گوڵە گیانم
تۆ دەڵێی شەونمێکی سەر گەڵای
خونچەیەکی شینی شەبەنگی
نێو تەمە سپییەکانیت
لەسەرەتای سەرەتاکانەوە هاتوویت
بەنێو کۆتایی کۆتاییەکانیش / تێپەڕیویت
کاتژمێرەکان بە هەناسەی تۆ بەدار دەبنەوە

زەمەنیش درێژە بە وەرز و سەدەکانی خۆیدەدات
تۆ سومبولێکی سەرمەدیت
دەبیت بە باران و تێکەڵ بەخاک دەبییەوە
دەبیت بەخاک و خۆت بۆ بەفر ڕووت دەکەیتەوە
هەموو بەرەبەیانێکیش
ئەوکاتانەی
پرشنگی خۆرەتاو
لێوی لە لێوە شینەکانت دەخشێنێ
وەرزە تاریکەکانی عەشق و
ئەشکەوتە تاریکەکانی تەنیایی و
بەهەشتە تاریکەکانی مردن
ڕووناک دەکەیتەوە
مەمکۆڵە گەرمەکانیشت
شەوە شینەکانی
نێو قەسیدە درێژەکانی غوربەتم
گەرم دەکەنەوە
وەک شلکە ڕێواسێکی ناسکیش
سەرگۆنای
زورگە وشکهەڵاتووەکانی خەیاڵم و
نێو دەمی
کێڵگەی ئارەزووەکانم / تەڕدەکەیتەوە …!

ئابی ٢٠١٨

ڕوونکردنەوەیەک س□ بارەت بە ڕۆمانی : دواوێستگەم باکوورە … جەلال بەرزنجی

هەڵەچنی کتێب
جەلال بەرزنجی

همنگوای دەڵیت"پێش ئەوەی رۆمانەکانم، چاپ بکەم (٢٠٠) جارپاکنووس

و هەڵەبەیان بۆ دەکەم. زۆر لە نووسەران، هەڵەبەی خراپی نووسینەکانیان، منیش یەکێکم لەوانە، بۆیە هەق وایە، ئەو ریکۆردەی همنگوای بشکێنم، بەڵام نازانم لە بەر چ هۆکارێک، ئەوە هێشتا رووی نەداوە؟ بۆیەش، کە کتێبەکانم چاپ دەکەم، لە هەڵەی چاپ بەدەر نیین.

هەر چەندە پێش چاپکردنی رۆمانی (دوا وێستگەم باکوورە) هەڵەبەم هەبوو، بەڵام هێشتا، هەڵەکان بنبڕ نەکراون، جگە لەوەش لە کاتی گواستنەوەی ئەو فۆنتەی کتێبەکەی پێ نووسرابوو، بۆ ئەوەی، پێی چاپکرا، زۆر وشە پچڕ پچڕ بووین. داوای لێبووردن لەو خوێنەرانە دەکەم ،کەوا لە کاتی خوێندنەوەی چیرۆکەکە تووشی هەڵەوەستە بووینە، بە بێ دەنگی و پشی فراوانی، ئەرکی چاک کردنەوەی هەڵەکانیان لە زەینیاندا لە ئەستۆ گرت.

لە بەر زۆر هەڵەکان، هەر زوو، فرۆشتنی رۆمانەکەم لە کتێبفرۆشەکان راگرت، دوای هەڵەچنینێکی ورد، بەم زوانە، رۆمانەکەم بە تایتلی(گەشت بە رێگەی خەون) لە ماڵە وەفای بڵاو دەبیتەوە.

پەیڤی سەربەستی؛ ژنان و کۆمەڵگا … نووسینی: زانکۆ یاری

بۆ مەبەستی پاراستن و ڕێزگرتن لە کەرامەت و مافە سروشتییەکانی مرۆڤ و لە پێناو گەشەسەندنی مرۆڤ و مرۆڤایەتی، لە پانتاییی جوگرافیا جۆراوجۆرەکانی دونیا هەوڵ و تەقەلای زۆر دراوه، وەکوو سەرهەڵدانی هەندێک لە شۆڕش و خەباتە مەزنەکانی مێژوو لە پێناوی ئازادی مرۆڤ و یەکسانی هەموو مرۆڤەکان. هەروەها لە مافێکی سەرەتایی، کە لە بەیاننامەی مافەکانی مرۆڤدا وەك ئەسڵی یەکەمی ئەو بەیاننامەیە هاتووە کە: “گشت مرۆڤەکان بە ئازادی لەدایك دەبن و بەرانبەر لە نرخ و پایە و مافدا…”. (Universal Declaration of Human Rights) هەروەها کۆمەڵگایەک کە ئامانجی پێشکەوتن بێ، دەبێ ڕووناکبیران و بیرمەندانی بە شێوەیەکی ڕاستەقینە و بنەمایی لەوە تێبگەن کە ئازادی ژنان، هەمان ئازادیی تەواوی مرۆڤایەتییە و لە

هەموو بوارەکاندا ڕێگای پێشکەوتنی ژنان خۆش بکەن و هاندەر بن بۆ ئەوەی میللەت بگەنە لووتکەی دادوەری. دەرەنجامی پەیقی ئازادیی ژنانیش ئەوەیە کە ئەوان بتوانن بگەنە مافە ڕەواکانیان لە کۆمەڵگا.

ڕێنسانس (Renaissance)، ئەو شۆڕشە هەموو لایەنەیی کە لە ماوەی سێ سەدەدا ئەورووپای گرتەوە و لە ئاکامدا توانی لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤایەتی کاریگەریی بەرچاوی هەبێ، توانی کاریگەری قووڵی لەسەر ڕوانینی مرۆڤ سەبارەت بە کولتوور، زانست، کۆمەڵگا، ئایین و سروشت ببێ و لە ئاکامیشدا ڕوانگەی مرۆڤ سەبارەت بە مرۆڤ، ئاڵوگۆڕی زۆری بەسەردا هات. بە سەرهەڵدانی ڕێنسانس لە شاری فلۆرانسی ئیتالیادا ڕۆڵی ژن لە گۆڕەپانی خەباتدا پێی نایە قۆناغێکی نوێ. گەر ئاورێکی خێرا لە وێنای ژن لە کولتوور و ئەدەبی سەردەمی ڕێنیسانس تاکوو ئێستا بدەینەوە، دەبینین لە نیگارەکانی سەردەمی ڕێنیسانسدا کە درێژکراوەی ئەنتیکە بووە، ڕۆڵی ژن لە بونەوەرێکی پاک، ژێردەست و ملکەچەوە گۆڕدراوە بۆ ژنێکی تر. ژنێک کە دەتوانێت پابەند نەبێ بە ڕۆڵە خوازراوەکان کە کۆمەڵگا بۆی دیاری دەکات، ژنێک کە دەتوانێت خۆی بنووسێتەوە و شێعر، ڕۆمان، مووزیک و هونەر بەرهەم بهێنێ.

بەڵام ڕەنگدانەوەی نۆرمی دژە ژنان بە درێژایی مێژوو هەندێک هەڵس و کەوتی ژنانی مۆرال نیشان داوە و هەندێکی تری خستۆتە دەرەوەی مۆراڵەوە و کاریکردووە بۆ بەرهەمهێنانی وێنایەکی نزم بۆ پێگەیان. لە زۆر کولتووردا سیفاتی مرۆڤانە و بەهێز دراونەتە پاڵ پیاوان و ژنان پێگەیەکی نزمیان پێبەخشراوە. بەڵام زۆرجار دەکەوتنە بەر بێ ویژدانیی کۆمەڵایەتی. هەروەها ترادیسیۆنی نووسینی پیاوانە، زیندووکردنەوە و ڕاگرتنی پیاوگەرایی بوو؛ سەرەڕای ئەمەش ژن وەک بونەوەرێکی لاواز و بێدەسەڵات لە کولتوور و ئەدەبدا وێناکراوە و کورتکردنەوەی ژن تەنیا بۆ تێرکردنی حەز و ئیرۆتیکی پیاو بووە. ئەم گرنگیدانە بە ڕۆڵە خوازراوەکان، جۆرێک لە حەزی ماسکۆلین لای کۆمەڵگا زەق دەکاتەوە و لە بەرهەمی کلاسیکدا بەردەوام بەرهەمهێنەرەوەی ئایدیۆلۆژیی باوکسالارانە بووە. لەو سەردەمەدا نووسەرانی تێکست زۆربەیان پیاو بوون و ئەدی نووسینە ترادیسیۆنال و ستیریۆتایپەکان کاریگەریی نێگەتیڤی هەبووە لەسەر ڕۆڵی ژن لە کۆمەڵگا.

لە ژیانی مرۆڤدا، بەشداریی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ژنان ئەرکێکی پێویست و پیرۆزە و نەبوونی؛ بە مانای پەراوێزخستنی نیوەی کۆمەڵگە.

دەور و ڕۆڵی ژن بۆ دامەزراندنی پەیوەندیی توندوتۆڵ، لە نێوان بزوتنەوەکانی دیمۆکراسی خوازی لە لایەک و ویست و داخوازییەکانی ژنان لە پێناوی خەبات و وەدەهێنانی مافە سروشتی و مرۆڤایەتییەکاندا لە لایەکی تر یەکێکە لە پڕبایەخترین هۆکارەکانی بەشداریی ژنان لە دیسکۆرسی سیاسی-کۆمەڵایەتی لە هەر وڵاتێک. زۆرجار لە لای هزرڤانان بیرمەندان، سەدەی بیستەم سەدەی گەشەسەندن چەکەرەکردن و هەروەها بەڕێوەبردنی مافەکانی مرۆڤ بووە و توانیوە وەرچەرخانێکی مەزن لە ئاستی کۆمەڵگای جیهانیدا بهێنێتە گۆڕێ.

لە وڵاتانی گەشەسەندوودا، بەشداریکردنی ژنان لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتدا گرنگی و بایەخی خۆی هەیە. جوڵانەوەی سیاسی ژنان لە کۆمەڵگای ڕۆژاوادا، توانیویەتی ڕێگای خۆی بدۆزێتەوە. لەو بوارەدا بە هەوڵ و تەقالای زۆر، بزوتنەوەکەیان بەرەو ڕێگایەکی درووست کاناڵیزە کراوە. لە ئازادییە سیاسی-کۆمەڵایەتییەکان چێژی تەواویان وەرگرتووە و توانیویانە بە خەباتی بێ وچان، تاکوو ڕادەیەکی باش مافی ئازادیی خۆیان وەدەست بهێنن. بەڵام کاتێک کە فێمینیستەکان دەنگ هەڵدەبڕن و دەڵێن ژن دەبێ ئازاد بێ، باشتر ئەوەیە پرسیاریان لێ بکەی؛ بۆچی دەبێ لە چ شتێک ئازاد بێ؟ کەمتر کەسێک هەیە لە ڕۆژی جیهانیی ژناندا (International Women’s Day)، وەڵامی ئەم پرسیارە بداتەوە کە مەبەست لە ئازادی ژن چییە؟ لە کوێی جیهاندا دەتوانین وێنەی ژنێکی ئازاد بدۆزینەوە؟ ژنێک کە بۆ دۆزینەوەی بژێوی لە قەراخی شەقامەکان لەژێر چاوی حیزی هەندێک لە پیاوان دەستفرۆشی بکا، یان ژنێک کە بۆ پارەیەکی مەمرەوبژی دەبێ لە کارگا یان ڕێکخراوێکدا کار بکا، ئازادی ژن دەبێ چ واتایەکی هەبێ؟ ئەو کاتەش کە باس لە ئازادیی ژن دەکرێ، وڵاتانی گەشەسەندووی کاپیتالیستی (Capitalism)، پتر لە هەمووان دەبێ ژنانی لە پاشکەوتووی جیهانی سێهەم و چوارەم دەسووتێنن کە مرۆڤ دەکەوێتە بیری گوتەیەکی بەنرخی فارسی کە دەڵێ؛ دایەنی دڵسۆزتر لە دایک!.

بەڵام بە گوتەیەکی کوردی، دەنگی دەهۆڵ لە دوورەوە خۆشە و ئەمەش زۆر ڕاستە؛ چونکوو دەبێ ئەوەش بزانین کە لە سەدەی هەژدە بەملاوە، جەستەی ژن ڕووبەرێک بووە بۆ سێکسوالیزەکردن، دەربڕین، چەوسانەوە و بەکاڵاکردن. سەرەڕای ئازادبوونی ژن لە زۆر ڕووەوە، وێناکردنی جەستە و فێتیشایزکردنی و بەکاڵاکردنی ژن وەکوو سیمایەکی دیاری کۆمەڵگا بووە، ئەو ژنانەش کە لەم وێناکردنەدا جێگایان نەدەبووە بە ژنی کەتوو-خراپ (Fallen women) ناوزەد دەکران.

دونیای ئەوڕۆ گەواهی پێشێلکارییەکی سیستەماتیك و بەرفراوانی مافەکانی مرۆڤە کە لەسەر دەستی دەسەڵاتە دیکتاتۆر و تۆتالیتێرەکانی دەخوڵقێ. بۆ نموونە: بوونی دیاردەگەلێکی ئابڕووبەرانە وەک خانەی گەندەڵی بەشێوەیەکی دیار و نادیار لە پێشکەوتووترین وڵاتانی کاپیتالیستی و کەڵک وەرگرتنی ئابڕووبەرانە لە پڕوپاگەندەی بازەرگانی، هەموو دەرخەری ئەوەن هەتاکوو ئەو کاتەی کە سیستەمی کاپیتالیستی بوونی هەیە، پێیقدان لەمەڕ ئازادیی مرۆڤ بە تایبەت ئازادیی ژن، گاڵتەجارییە… بەڵام له بەر زۆر هۆکاری سیاسی-کۆمەڵایەتی دەتوانین بڵێین ڕۆژهەڵاتی ناڤین (Middle East) نەخۆشە و چەوسانەوە و پەراوێزخستنی ژنان لەوێدا لە هەموو بوارەکاندا، مێژوویەکی دوورودرێژی هەیە.

کۆمەڵگای سوونەتی و لە حاڵی گەشەکردنی ئێمە، بە هێنانی شتی پڕوپووچ و بێ بنەما و دەمارگرژی بێ جێ، دەسەڵاتی پیاوسالاری و یاسا توندوتیژە ئایینییەکان و کاریگەریی نەرێنی لەسەر ڕەوتی ژنان، لە گەیشتن بە مافە سەرەتاییەکانی خۆیان بێ بەش کراون و هەروەها بەرەو چارەنووسێکی نادیار دەباتە پێش. لە وڵاتانی جیهانی سێهەمدا، چەمکی ئازادی واتای تایبەتی خۆی هەیە و بە جۆرێک پیاوسالاری نەریتی بە سەریدا زاڵ بووە. دەوری ژنان لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین، بەتایبەت لە مێژووی ئێراندا جێگای باسی زۆرە. خەباتی ژن بۆ وەدەسهێنانی مافی ڕەوا و بەرانبەر لەگەڵ پیاو، له سەردەمی مەشروتەدا وردەوردە شێوەیەکی نوێ بە خۆیەوە گرت و زۆر بوێرانە و ئازایانە لە گۆڕەپانی خەباتدا بوون. له سەردەمی ڕەزاشادا،لەدوای هاتنە سەر کورسیی حوکم، هەندێک ئاڵوگۆڕی پێکهێنا، بەڵام ژنان نەیانتوانی لە هەڵبژاردنەکاندا بەشداری بکەن و هەر وەک هاووڵاتیی پلە دوو سەیر دەکران!

لە کوردستان، بەتایبەت لە ئاواییەکاندا، بە ڕای زۆر کۆمەڵناسی کورد و غەیرە کورد، توێژەری سیاسی و مێژوونوس؛ بە شانازییەوە، ژنی کورد لە چاو ژنانی نەتەوەکانی دراوسێ وەک فارس، تورک و عەرب بە درێژایی مێژوو ئازادتر بووە و ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی جوگرافیای کوردستان، خەباتی دوور و درێژی کورد و ژیانی کۆچەری و کوێستان و گەرمێن. چونکوو جگە لە بەخێوکردنی منداڵ و کاری قورسی ناو ماڵ، لە بەرهەمهێنان و ئاژەڵداری و کشتوکاڵدا، کە بناخەی ئابووری کوردستانن، شان بە شانی پیاوان کاریان کردووە. بەشداریی ژنی کورد لە کۆمەڵگادا، بۆتە هۆی ئەوەیکە وەک پێویست کەسایەتیی خۆی نیشان بدا و هەر بەو پێیەش مافی ئامادەبوونی لە کۆڕ و

کۆبوونەوە کۆمەڵایەتییەکاندا بووە. کۆمەڵگای کوردی لە مێژەوە باوەڕی بە ئازادی و پاراستنی مافی ژنان بۆ وەدەهێنانی مافە سروشتی و مرۆڤایەتییەکانی هەبووە.

هەروەها لە ئەدەبیاتی کوردی و نووسراوەکانیشدا ژنان پێگەیەکی بەرزیان هەیە و بە درووستی مامەڵەیان لەگەڵ کراوە. کچانی خێزانی کوردپەروەر پابەندبوونە بە کۆدی مێرانەوە و تاکوو ڕادەیەک پتر لە نەتەوەکانیتر لە مافی کولتووری، ئابووری، سیاسی و کومەڵایەتیی بەرانبەر لەگەڵ پیاو کەڵکیان وەرگرتووە.

بەڵام ئەوەی گوتمان بەو مانایە نییە کە ژنانی کورد بە هەموو مافەکانیان گەیشتوون و زوڵمیان لەسەر هەڵگیراوە؛ ڕاستییەکەی ئەوەیە لەگەڵ ئەو هەموو هەوڵ و تێقالایەی کە ڕووناکبیران، زانایان و دڵسۆزانی کۆمەڵگای کوردی بۆ بنبڕکردنی ئەو داب و نەریتە ناحەزە کۆمەڵایەتییانە کە دەبنە هۆی پێشێلکردنی مافی ژنان، ئێستاش کە سەرەتای هەزارەی سێهەمە، ژنان هەموو بەشێوەیەکی تر دەچەوسێنەوە.. لە بەرانبەر کۆمەڵگا و گیروگرفتەکانی، چێکی ژنی کورد، لەژێک و دیالۆگ و عەقڵانییەتە، ئەرکی سەرشانیانە و دەبێ چێکی خۆپەروەردەکردن و بەرزکردنەوەی پلەی زانست بەدەستەوە بگرن و بۆ خەباتی ڕزگاری و گەیشتن بە مافە سروشتی و مرۆڤایەتییەکان تێ بکۆشن. چونکوو لە سروشت و خوڵقاندا، لە باری توانای ڕۆحی و بیرکردنەوەدا، جیاوازیان لەگەڵ پیاو نییە.

بیروبۆچوونی پیاوسالاری و هەندێک داب و نەریتی کۆن و دواکەوتوون کە دەبنە هۆی درووستکردنی جیاوازییەکان و نە سروشت و یەزدان، هیچ لایان جیاوازیان بۆ ژن و پیاو دانەناوە. بە هیوای ئەوەیکە؛ ڕۆژێک کە ژنان لە پێناوی خەبات بۆ وەدەهێنانی مافە مرۆڤایەتییەکاندا و سروشتییەکاندا و لە پێناوی مافی بەرانبەر سەرکەوتوو بن و زوڵمی مرۆڤ بە مرۆڤ بەدەستی مرۆڤ بنبڕ بکرێ و لە هیچ شوێنێك هیچ چەشنە پێشێلکارییەکی مافی مرۆڤ نەبینین، و دونیا بەو ئاواتە لەمێژینەی خۆی: “ئازادی ژیان، بۆ تەواوی مرۆڤەکان”، پەرە بدات.

لە زەوینی گەمەکانی منداڵیدا
چنرا بۆ دەنگ گەڵێکی جوان
تارایان دا لە دەور سەری و
دەستیان نایە دەستی پیاوێک
دواتر ئەو گوڵە منداڵە

بوو بە گوڵێکی وەڕەزی نێو گوڵدان… «شەکیلا مەحموودی»

سەرچاوەکان:
1-ئەنتۆنی، گیدنزو (2009). حەسەن ئەحمەد مستەفا، "کۆمەڵناسی"، هەولێر، چاپخانەی ئاراس.
2-شێرکۆ، دوکتۆر بەلەچ (1990). کێشەی کورد، حەمە حەمەباقی کردویە بە کوردی، تەبرێز، چاپخانەی ڕەزایی.
3-مەدیحە سەفی (2016). ئەمڕۆی ژنی کورد و ڕەهەندەکانی ئازادی، ئەڵمانیا.
4-لازاریف، م. س و دیگران، (1386). تاریخ کردستان، مترجمین کامران ایمن ئاوه، منصور صدقی. تهران، فروغ.
5-درویش‌پور، مهرداد (2001). (جامعه‌شناس). چالشگری زنان علیه مرادن،استکهلم-سوئد، جامعه‌شناس. نشر باران.
6-میرزایی، ملکیان، (1387). محمد؛ نگاهی به وچعیت اجتماعی زنان، تاریخ دسترسی به مقاله: 20/4/97، آدرس اینترنتی: Org/farpages/articles/roozna13850601.htm.
7-جاسبی، عبدالله؛ (1379)، زن در گستره اجتماع، تهران: انتشارات دفتر فرهنگ، چاپ اول.

(این مطلب در هفته‌نامه فرهنگی-اجتماعی دەنگی کوردستان، سال چهارم، شماره 68، مرداد 1397 به چاپ رسیده است.)

بۆچی دۆخی سیاسی کوردستان لە بازنەیەکی بێتاڵدا دەسوڕێتەوە؟ … ئاسۆ کمال

ناسیونالیزمی کورد لەبەرئەوەی لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم و ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە شێوەی عەشیرەتگەری و ناوچەگەریدا دێتە مەیدان و لە ڕێگەی زمان و خوێندنی ڕەسمی کوردییەوە فەرهەنگێک شکڵ پێدەدا کە ناتوانێ هەموو بەشەکانی سەران

و بادینان هاوئاهەنگ بکا و کێشەی ناوخۆی بزوتنەوە سیاسیەکەشی لە شێوەی جەلالی و مەلایدا زیاتر ئەم خەسڵەتی بنەماڵەیی و عەشیرەتگەری و ناوچەگەریە تەخ دەکاتەوە. لە دوای ١٩٩١یشەوە هەرچەند دیفاکتۆ سەربەخۆ دەبێ لە ڕژێمی بەعس، بەڵام نە لە باری ئابوریەوە توانای سەربەخۆی دەبێ و نە لەباری سیاسیشەوە دەتوانێ یەک ئیدارە بێت و بەم شێوەیە دوو ڕۆشنبیری ناوچەگەری لەلایەن دوو حزبی چەکدارەوە دەبێتە ناسنامەی دانیشتوانی کوردستان. لە ٢٠٠٣ەوە ئاڵوگۆڕی گرنگ لە باری ئابوریەوە ڕوودەدا و نەوت دەبێ بە بنەمایەکی ئیمکانی سەربەخۆبون و ڕێکەوتنی ستراتیژی دەساڵەش حکومەتی هەرێم دەکاتە ئەمری واقیع. بەڵام هیچ ئاڵوگۆڕێکی ڕیشەیی لە ئیدارەی سیاسی و یاسایدا ڕوونادات و دەستور و پەرلەمان و دەزگاکان وەک خۆیان ناکارا و ناجێگیر و ژێردەستەی سیستەمی میلیشیایی دوو ئیدارەی حزبی دەمێنێتەوە. هەم سیاسەتی نێودەوڵەتی و دژایەتیەکانی ئێران و تورکیا و هەم بەرژەوەندی سیاسی و ئابوریەکانی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار و پەیوەندیە پاشکۆیەکانی یەکێتی بە ئێران و پارتی بە تورکیا قاڵبی مانەوەی کوردستان لەعێراقدا دەسەپێنن.

حزبە دەسەڵاتدارەکانی ناسیونالیزمی کورد لەو چوارچیوە سیاسی و نێودەوڵەتیەی تیایدا کاردەکا بەرژەوەندیەکانی لە ئاستی لۆکاڵ و ناوچەکانی سەوز و زەرددا لە پاراستنی سیستەمێکی میلیشیایی عەشیرەتی و بنەماڵەییەوە بەڕێوەدەچێ کە لە پێناو پاراستنی ئەم دەسەڵاتە هەرێمیە ولەژێر فشاری دەرەوەدا پێویستی بە جۆرێک ڕێکەوتنە لە ئاستی کوردستاندا، بەڵام ئەمە نە سیستەمێکی سیاسی جێگیرە نە خاوەنی بەرنامەیەکی دەوڵەتی و ستراتیژیە. ئەم پێویستیانەی دەسەڵاتە ناوچەگەریەیە کە پلەی هاوئاهەنگی لە نێو ناسیونالیزمی کورددا دروست دەکات، نەک وەک ئەوانەی پییان وایە کە یەکێتی و پارتی ناسیونالیست نین هەربۆیە هاوئاهەنگیان نیە و دژ بەیەک دەوەستن و لەگەڵ هێزی دەرەکیدا ڕێک دەکەون لەدژی یەکتر. بورژوازی کوردیش ئەم حزبە ناسیونالیستانەی وەک نوێنەری سەرەکی خۆی لەم سێ دەیەیەدا قبوڵکردوە و هیچ بزوتنەوەیەکی تری بورژوازی نەیتوانیوە ڕەقیبی بێت و بتوانێ دۆخی کوردستان بگۆڕێ وئایندەیەکی جیاواز بۆ چارەسەری کێشەی قەومی بخاتە ڕوو.

نەبونی بەرنامە وئاسۆیەکیش بۆ چۆنیەتی دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسی و ئابوری سەربەخۆ لە بەغداد وای کردوە کە ناسیونالیزمی کورد لە بنەبستدا بمێنێتەوە و نەتوانێ شەرعیەتی خۆی لە ڕێگای ئایدیا و ڤیژن و سیاسەت و فەرهەنگێکی دەوڵەتیەوە جێگیر بکا و

هەمیشە ئایندەی ئەم دەسەڵاتداریەتیە نادیارە ، هەربۆیە پێویستی بە سەرکوتی بێ پەردە یان تەخکردنەوەی سنورە ناوچەیی و عەشیرەتی و حزبیەکانی زیاترە بۆ درێژدان بە مانەوەی دەسەڵاتە لۆکاڵییەکانی.
ئەم شێواز و سیستەمی بەڕێوەبردنە لە بواری بەرهەمهێنان و فرۆشتنی نەوت و بازرگانی و وەرگرتنی گومرگی سنورەکان و بودجە لە دەوڵەتی عێراق ، یا خود لە بواری سیاسەت و پەرلەمان و یاسا و پەروەردە و هتد.. دەبینرێ.

هۆکاری ١٦ ئۆکتۆبەر و ٣١ ئاب و ئەم سیاسەت و تاکتیکە دژ بەیەکی یەکێتی وپارتی و شەڕ و ململانێی ناوخۆیان و ڕێکنەکەوتنی ستراتیژیان دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەمانە ناسیونالیزمێکی بە دەوڵەتن و هێزێکی لۆکاڵی و ناوچەگەری میلیشیاین کە بەرژەوەندی داهات و دەسەڵاتی ناوچەکانیان لەپێش دۆخ و چارەنوسی کوردستان و خەڵکەکەیەوەیە.

ئارنست گیللنەر دەڵێ دۆخی کورد و سۆماڵییەکان شازن لەمەڕی دنیادا بەوەی کە وەک نەتەوەیەکی قەبیلەیین ، کە هەندێ کات لەناوخۆدا وەک قەبیلەیە هەرچەند ڕوو بە جیهانی دەرەوە وەک قەومیەت دەردەکەوێ.
ئەو لە ساڵی ١٩٨٣دا کتێبێکی بەناوی "نەتەوە و ناسیونالیزم"ەوە دەرکردوە و کە لە چەند جێگایەکدا ئاماژە بە کورد دەکا. ئەو دەڵێ " ناسیونالیزم نەتەوە دروست دەکا نەک بە پێچەوانەوە".

ناسیونالیزمی کورد نەتەوەی کوردی دروستکردوە بەڵام بەوەی نەیتوانیوە و ستراتیژی نەبوە ببێ بە دەوڵەت ئەم پرۆسەیە هەروا بە ناکامەی ماوەتەوە. دۆخی ئێستای کوردستانیش کە نزیک بە سێ دەیەیە دەسەڵاتی دیفاکتەی کوردی هەیە نەیتوانیوە ئەو پرۆسەیە کامڵ بکا و قەوارەیەکی سیاسی مۆدێرنی دەوڵەتی دروست بکا و قاڵبی عەشیرەتگەری و بنەماڵەیی و ناوچەگەری سەپێنراوە بەسەر دۆخی کۆمەڵایەتی و سیاسی کوردستاندا و ڕێگەی گرتوە لە گەشەکردنی و کامڵبونی بەرەو کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن و دەوڵەتێکی مۆدێرن. ئەمانە ڕەنگدانەوەی لەسەر ئابوری و خوێندن و ڕۆشنبیری و ناسنامە و خەباتی چینایەتی داناوە و دۆخێکی سەخت و چەقبەستوی دروست کردوە.

ئاسۆ کمال

چیرۆک- چاوانی ئەبڵەق … نووسینی: حەمە هیوا

زۆربەی کات بیری دەکردەوە و لە خۆی دەپرسی ئایە کۆتایی بونی هەیە؟ نەستی ئەو هەرزەکارە ڕوبارێک بوو لە پرسیار،گشت کاتێک لەسەر ئەو ئایدیایە بو،کە سەراسیمەیی نەبێت بەرامبەر هیچ فەیلەسوفێک یاخوود هەر پەرتوکێک،هەر بۆیە دەیویست خۆی لۆجیک ببەستێت بە هەمو ئەو ڕستانەی کە نیشانەی پرسیاری لە تەکەوە بوون.
لەو گەڕەکەی ئەو هەرزەکارە و دایکە پەککەوت□و□کەی لێ دەژیان،ئارایشتگایەک هەبوو،سێ کچ خاوەندارێتیان دەکرد،تەمەنیان لە سەروو بیست ساڵ دەبوو.
ئەو هەرزکارە دەمێک بوو بڕیاری ئەوەی دابوو بەبێ ئەوەی باوەری بە هیچ ئاینێک بێت بژی،لە کوڕانی هاوتەمەنی خۆی نەدەچوو،لەو رۆژەوەی باوکی لە جەنگ کوژرا،بڕیاری دا ببێتە جێگرەوەی باوکی بۆ دایکی.

لە کۆڵانا نەکەیاندا چەند فرۆشگایەک هەبو،بازاڕێکی چکۆڵەش هەبوو،چەندەها پۆشتەفرۆشی لێبوو،جلکی ئافرەتانە و کچانەیان دەفرۆشت،هاوکات مەیخانەیەکیش لەوێدا بونی هەبوو.
ئەوەی مایەی سەرسورمان بو گشت رۆژێک کاتێک هەتاو سەری دەردێنا ئەو ئارایشتگایە بەر لە هەمو فرۆشیارەکان دەکرایەوە،زۆر جار خەڵکیان هەراسان دەکرد بە هاوارکردن و بانگێشتکردنی لاوە تازە هەرزەکار بوەکان،سەرنجی هەمو کورە باڵغبوەکانیان بۆ خۆیان ڕادەکێشا.

ئەو هەرزەکارە ناوی عەلی ڕەزا بوو، خاوەن دایکێکی پەککەوتە و گۆچان بەدەست و داماو بوو،گشت بەیانیەک دایکی بە خەوتویی خاوێن دەکردەوە و پاشماوەکەی دەسری،بە هۆکاری ئەوەی دایکی سانسۆری جەستەیی لەدەست دابوو و بە ئاشکرا میز و پیسایی دەکرد بە ژێر خۆیدا،بەڵام عەلی ڕەزا هیچکات نەیدەهێنا بەسەر خۆیدا و ئامادەگی ئەوەی تێدا دەبینرا تاوەکو کۆتا نەفەس یارمەتیدەر بێ بۆ دایکی.
ئەوەی کە عەلی ڕەزای ناڕەحەت و بێزار کردبو ئەو سێ کچەی ئارایشتگا بون،گشت رۆژێک ئاژاوەیان پێ دەفرۆشت و تانەیان لێ دەدا،بەهەرجۆرێک بوایە عەلیرەزا خۆی لەوان دەدزیەوە.

موجاهید ئەو کوڕە بوو،کە لە قۆناغی ناوەندیدا لە مەدرەسە لەگەڵ عەلیرەزا هاوپۆل بوو،کوڕێکی دەستکورت و بێ نەوا بوو،هەفتانە سەری

لە عەلیرەزا دەدا و بە قەرز بەو پارەیەکی کەمی لێوەردەگرت.لە ڕاستیدا موجاهید لە نانەواخانەیەک کاری دەکرد، بەڵام خۆی بەبەش نەدەکرد لە کاری پاکردنەوەی پێڵاو،لە هەمبەر هەمو ئەمانە کچە مامەکانی کاتێک دەیان بینی سوکایەتیان پێ دەکرد و لە دورەوە تیری رقیان بۆ دەهاوێشت.
ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی وەرزی زستان لە مانگی دوو موجاهید دەیەوێت بەواتە کار بە جلکە چڵکنەکانی،گەرچی ترسی ئەوەی لە نیشتوە کچە مامەکانی بیبینن و دوبارە تەشقەڵەی پێ بکەن،ڕێگەی ناچاری دایدەگرێت و دەچێت.

لەوکاتەدا کە لە ماڵ وەڕێدەکەوێت بارانێکی بە ئەندازە خێرا دەبارێت و لەگەڵ خۆیدا تۆفان و تەرزە دەهێنێت.لەوکاتەدا دو کچە مامەکەی دەردەکەون و یەکێکیان کە ناوی ئیمانە،پانتۆڵێکی ڕەشی تەسک و بلوزێکی مۆری قۆڵکورت و چاکەتێکی سوری پۆشیوە،قۆپچەی بلوزەکەشی کردۆتەوە تا مەمکەکانی دەرکەون و دڵی لاوەکانی پێ ببا.
ئەوی تر ناوی نەدیە و تەنوریەکی مۆری کورت و گۆرەویەکی درێژی ڕەشی لە بەرکردوە،لەگەڵ ژێر کراسێک و بلوزێکی یەخەدار.

ئامەزا نەگبەتەکەیان بەسەر دەکەنەوە بە جوێنی ناشرین،نەدی سمتە خڕەکانی خۆی بە موجاهید نمایش دەکات و بە چاوێکی سوکایەتیەوە لێی دەڕوانێت و دەڵێت:چیە حەزت لێ نیە؟!ناتەوێ بەی هەرسێکمان کاتێکی خۆش ببەینە سەر؟موجاهید پڕبوە لە رق چاوانی ئاگرێکی جەهەنمیان لە دەبارێت،ئیمانیش لەولاوە دەست دەخاتە بەینی مەمکەکانی و دەڵێت:وەرە داماو لەگەڵ ئێمە وەرە،ئێمە بە خۆڕایی خۆمانت پێ دەدەین وەرە گەمژەی سوک و ڕیسوا.لەوکاتەدا عەلیڕەزا وەک کابوسێک دێت و بە هەمو هێزی خۆیەوە شەپازلەیەک دەدات لە ئیمان و پاڵەکیش دەنیێت بە نەدیەوە و دەستی موجاهید ڕادەکێشێ و دەیبات بەرەو ماڵی خۆیان.

ڕێگادا دوبارە توشی کچانی ئارایشتگاکە دەبنەوە، یەکێک لەو سێ کچە کە چاویلکەیەکی ڕەنگی شینیی ئاسمانی لە چاو دایە،جاڕ دەدات بە کچەکانی تر کە عەلیرەزا و موجاهید هاتون،لەو کاتەدا بە شێوەیەکی چاوەڕوانەکراوانە عەلیرەزا شاڵاوی بە دەبات و بە مستکۆڵە دەکێشێت بە سەریدا،خۆی و موجاهید دەڕژێنە ناو ئارایشتگاکە و دو کچەکەی تر دەبینن کە تەنها جلی ژێرەوەیان لەبەردایە و بە جەستەی ڕوتەوە لێی دانیشتوون.
کاتێک کە ئەو دو لاوە دەبینن بە دەنگی ترسەوە ڕادەچڵەکێن و

هدستن سر پ، یککیان دست ب رومتی علیرزا دبات،لوکاتدا علی رزا شقک دکشت ب دستیدا و ل خی دوری دخاتو.

کچکی تر قاچی دلرزت و دیوت ب هر گایک بت ابکا و هبت،لوکاتدا علیرزا دستی ادکشت ب چاوانی ئو دو کچ لاسار و ب چاوکی رقاویو پیان دت:ئوی کچان وان چژ لو دبینین گشت نرکانی ئم زمین ببن ب کیلتان،شانازی دکن بوی هموکوان و پیاوان بن بینی انتانو و ئو شت بکن ک زرترین چژ دبخشت،هاوکات ئم چژ کاتیش ب ئرزشترین شت ل دونیادا.
ئو کایکی ب بها و هیچن،دتان ددن ب کوک،ک ل پناوتان هموشو و رژ دبخشت ل پناوتان شونوخونی دکا ل پناوتان گیان بخت دکات،کچی ب زویی پراوزی دخن و دچن باوشی دیها و سدهای تر.پارچیک گشتان هی و زرینی نرکان برسیتانن،بام ل کاتی خایبونو هیچ ئرزشتان نامن و ئوی بتان دمنتو داون پیسکانتان.

هردوو کچک فرمسک ل چاوانیان دهات خوار ب بیستنی ئم گوتان ک وک فیشکک وابوو بیان،علیرزا ب گودان گریانی ئوان بردوامی ب قسکانی دا و گوتی:دمهوت بر ل ریشتنم ئوتان پ بم،ئو شادن بوی ک چندها کو و پیاوی خاندان دواتان کوتون،دش خاون بنی گرانبهان بن دشت پشتی ناواز بپشن،بام هموئمان هیچن،ئوان ئویان تا ئو کات دوت تا تریان دکن،پاشان درتان دکن و ئوش دبن ب هیچترین مینی سر زمین و وکو سگکی ب خاونتان لدت
ئو ناتوانن برگی ئو کو هژار و لقوماوان بگرن ک پ ب د ئویان خشدوت و ب بینینتان هموهنگاوکی دژوار دبن،دموت ئو بزانن هر ئو کو پشت داون ک ب استی پتان دن تا ئبد دموی،ب گودان هیچ شتک ئویان دوت،ب شویک ئویان دوت گر ئو دونیاش بونی هبت ژیانتان لگ بگوزرنن.
کواتل همختن بوانی ب چند ساتک شادومانتان دکن ب پشکشکردنی دیاری گران بها و پشاکی مدرن،دخشی ئو لای ئو کوانی ک دتان لایان گورترین ئامانت و دخشکردنی ئو ب پیشی همیشیی دزانن.
چون در ل ئارایشتگاک و برو مای علیرزا کوتن ، بام

لە کاتی چونە ژورەوەیان بینیان کە دایکی عەلیرەزا هەناسە نادات و ئیدی بۆ ئەبەد کۆچی دوایی کردوە.

نووسینی: حەمە هیوا

وڵاتی من … بەختیار محەمەد

لە وڵاتی من
جاشەکان قارەمانن
قارەمانەکان دۆشداماون
شۆڕشگێڕەکان کرێچین
چەقۆکێشەکان وەزیرن.
لە وڵاتی من
گەمژەکان ڕووناکبیرن
ڕووناکبیرەکان گەمژەن.
لە وڵاتی من
حزب کەعبەیە و
سەرکردەش خوایە.
لە وڵاتی من
ئازادی لە مەیموون دەچێ
خەڵك گاڵتەی پێ دەکەن.
لە وڵاتی من
حەقیقەت وەك قەحپە
ئەگەر نەکوژرێ
شاربەدەر دەکرێ.
لە وڵاتی من
داگیرکەر دۆستە و
دۆست دوژمن.
لە وڵاتی من
سەنگەر گۆڕینەوە
وەك پەڕینەوەیە لە پردی جێگەیێ.
لە وڵاتی من
هەموو درۆزنەکان

بەهەشتیین و
هەموو ڕاستگۆکانیش
جەهەنەمیی.
لە وڵاتی من
هیچ شتێك تامی نەماوە
جگە لە درۆکردن نەبێ:
شەرەف لەخاچ دراوە و
بێ شەرەفییش ئیمپراتۆرە.
لە وڵاتی من
مێگەلی ڕۆشنبیر
لەناو مێرگی گەندەڵیدا دەلەوەڕێن و
لەبەردەم پادشاکان
بۆ شاباشی زێر
قوونی قەڵەمەکانیان
بادەدەن و
لەبەردەم سەرۆکیشدا
کڕنووش بۆ بتی پارە دەبەن.
لە وڵاتی من
چێشتخانە زانکۆیە و
زانکۆکانیش سکرابخانە.
لە وڵاتی من
ئازادی
لە تۆی گەورەی بەرپرسێك
دەچێ و
هزریش لە فسێکی
بۆنناخۆش.
لە وڵاتی من
خوا لە شەیتان دەچێ و
شەیتانیش لە خوا.
لە وڵاتی من
جەنگ ئاشتییە و
ئاشتیش جەنگ.
لە وڵاتی من
لەوەتی هەیە
عەشق لە مەرگ دەچێ و
مەرگیش لە عەشق.
لە وڵاتی من

هەموو شتێك درۆیە
تەنها درۆ خۆی نەبێ
کە لە کۆشکی دەسەڵاتدا
پادشایە.

بەختیار محەمەد

---

١٦ ئۆکتۆبەر لاپەڕەیەکی ترە لە مێژویی شکستخواردوەکان…!… . موزەفەر عەبدوڵا

ڕێکەوتی ١٦ ئۆکتۆبەری ئەم مانگە ساڵێک تێپەڕی بەسەر ڕوداوێکی کارەساتباردا کە بوە هۆی کوشتنو بریندار بونو ئاوارە بونی سەدانو هەزاران کەسی بێتاوان. جگە لەوەش بوە هۆی لەدەستدانی زیاتر لە نیوەی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حزبەکانی ئەم بزوتنەوە شکستخواردوەی کوردایەتی یە.
ئەو بزوتنەوە شکسخواردوەی کە پارتی و بارزانیەکان و، یەکێتی و تاڵەبانی یەکان ، بە ڕەنگی زەردوسەوز ڕابەری دەکەن لەگەڵ کۆمەڵێک لایەنی ڕەنگاو ڕەنگی تر. هەروەها هەریەکەشیان خاوەنی میلیشایی خۆیانو بەهیز ی چەکو چەتەگەریش خۆیان سەپاندوە بەسەر جەماوەری چەوساوەو ڕەوتە ئازادیخوازو یەکسانیخوازەکان.

بێگومان ئەم ڕوداوەش بەشێک بوو لە ئاکامی کۆمەڵێک ئاڵوگوڕی سیاسی و سەربازی ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانی کە بوە هۆی گۆڕینی هێز هاوسەنگی لە ناوچەکەو ناوخۆو ،هاوکات سەرلێشیوایی و پەرتەوازەیی و پیلانگیری لایەنەکانی ناو ئەم بزوتنەوە شکستخواردوە .ئەم هەلومەرجەش لە رویەکەوە وایکرد پارتی و بارزانی بۆ پاشەکشە بەنەیارەکانی لە بە غداو هاوکات لایەنەکانی ناو بزوتنەوە شکستخواردوەکەیان دەسبەریت بۆ پرسی دەنگدانو هەرای سەربەخۆیی کە دەمێکە مافیکی ڕەوای خەڵکی کوردستانە بەڵام ئەمانە زیاتر بۆ پیلانگیری بەکاریان هینا .لە بەرامبەریشدا تاقمی باڵادەستی ناو یەکیتی دەستیان برد بۆ ڕیسواترین شێوازو دەستێکەڵکردن و ڕێکەوتن

لەگەڵ نەیارە کاتییەکانی پارتی و بارزانی.
بەم شێوەیە ئەم ڕوداوەش وەک هەمو ڕوداوەکانی تر ،بە تایبەتی ڕوداوی ٣١ ئابی ٩٦ وەک تەڵەیەک لە پارتی و باڵادەستی یەکان تا ئەمڕۆی ،بوە لاپەڕەیەکی تر لە مێژویی پڕ ڕیسوایی بزوتنەوەی شکستخواردوی کوردایەتی .

دیارە ئەمەش یەکەم ڕوداوی پیلانگێریو ملشکاندنی یەکتر نی یە لەم مێژوەیان .بەڵکو لە نیوەی پەنجاکان بەدواوە کە ئەم بزوتنەوەیە باڵای کردوە چەندین ڕوداوی وایان لە مێژوی خۆیان تومار کردەوە.ڕوداوی ساڵی ٦٦ کە دوای چەند ساڵ لە ململانێکانیان بە تەقینەوە گەیشت بوە خاڵی دابەش بونی یەکجاری خەڵکی و ناوچەگەری کە بەناوەکانیانەوە دیار بون . پاشان ڕوداوەکانی ٧٥ و ٨٣ و ٩٤ و ٩٦ هەمو ئەمروداوانە بریتین لە لاپەڕە پیلانگیرانی یەکانو ملشکاندنەکانی یەکتر.هەموشی لە پێناوی ڕێکەوتن لەگەڵ دەسەڵاتی بەغداو گەیشتن بە بەشیك لە دەسەڵاتی سیاسی و سەرمایە لە کوردستاندا.

ئێستاش کە ساڵێک بەسەر ڕوداوی ١٦ ئۆکتۆبەری ٢٠١٧ دا تێپەڕ دەبێت سەرانی ئەم حزبانەی بزوتنەوەی شکستخواردویی کوردایەتی لە پاڵ ڕیزێک لە نوسەرو ڕۆشنبیرو ڕۆژنامەنوس و ئەکادیمی موچەخۆری گەندەڵ وێڕای تاوانبار کردن و سوکایەتی کردنی شەخسی بە یەکتر هاوکات خەریکی تەورداتاشینن بۆ ئەم ڕوداوە ڕیسوایە بە ناوی خیانەتی نیشتیمانی و نەتەوەیی و کوردایەتی و میژویی. وەدەیانەوێت بیکەنە مێژویی هەمو خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان و ڕەوتو لایەنە چەپو ئازادیخوازەکانیش.
لە کاتیکدا هەمولایەک دەزانیت کە ئەمە نە یەکەم ڕوداوەو نە دوا ڕودایش دەبێت لە مێژویی ئەم بزوتنەوە شکست خواردوەدا.
دیارە زۆر هۆکاری سیاسی و میژویی و زاتی و مەوزوعی هەیە کە بونەتە شکستیخواردنی ئەم بزوتنەوەی کوردایەتی یە.
زۆر بە کورتی ئەو هۆکارانەش ئەوەیە کە کاتێک ئەم بزوتنەوەیە سەری هەڵداو باڵای کرد هەلومەرجی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیستەمی سیاسی سەرمایەداری لە ئاستی دونیا بە تایبەتی دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دوومی جیهان جۆریک لە جێگیری دووجەمسەری بەخۆیەوە گرتبو.
ئیتر ئەم جولانەوەیە هیچ ئاسۆو ئامانجو بەدیلیکی پێشکەوتوی لەبەردەمدا نەمابوو وەک بە بزوتنەوە ناسیونالیستی یەکانی پیش جەنگی جیهانی یەکەمو، بە تایبەتی سەدەی نۆزدە ،کە هەبون.
ئەم بزوتنەوەیە لە دوای جەنگی جیهانی دوەمەوە نەیدەتوانی یەک

بزوتنەوەی ناسیونالیستی پێشکەوتو بیت بۆ توانەوەی فۆرمە سیاسی یەکانی دەورانی فیودالیو خێلەکیانە لە فۆرمی یەک نەتەوەو نیشتیمانو ئابوری و ئامانجی سیاسی و کەلتوری هاوبەش . بە پیچەوانەوە لە زەمەنێکدا وەستاو پاشان ڕەوتی پاشەوپاشگەرانەوەی دەست پێکرد. ئەو چەند دەیەیە کە ڕێکخراوەو دەستە سیاسی یەکانی بۆرژوا ناسیونالسیتی یەکان لە پارتی دیموکراتدا توانەوە ئیتر لە کۆتایی پەنجاکانەوە ڕەوتی لەتبونو پەرشو بڵاوی دەستی پێکرد و لە مەلایی و جەلالیدا بەرجەستە بوەوە.لەوکاتەوە ئیتر هەر لایەکیان زیاتر بە تەنها لەهەوڵی ئەوەدابون بەهەر نرخێک بوە دەوڵەتی بۆرژوازی عیراق بیان کاتە دەسەڵاتدار لە کوردستان.بەڵام چینی بۆرژواز ناسیونالیستی عیراق دوای دەیان ساڵ لە شەڕو کوشتارو گفتوگۆ تەنها حوکمی زاتی ساڵی ١٩٧٤ پێدان ئەویش لاوازترین لاب□ی بزوتنەوەکە کە تاقمی حزبی دیموقرات و شۆرشگیر ی کورستان کۆببونەوەو ئەم دەرفەتەی قۆزتەوە وەک هاوکارێکی رژیمی فاشی بەعش کۆمەلگای کوردستانی بەڕیوە دەبرد.

بەم شێوەیە هیچ یەک لە دوو باڵە سەرەکی یەی کوردایەتی سەرەرای هەر ساتوسەودایەک لەگەڵ دەسەڵاتی بەغدا بەڵام هەر نەگ□یشتنە دەسەڵات. تا لە سەرەتای نەوەتەکان و، لە هەلومەرجێکی پڕ وەرچەرخانو ئاڵوگۆڕی جیهانی دا کە لە کۆتایی دوو جەمسەری و پێویستی دابەشکردنەوەی هەمەلایەنەی جیهان بوو ئیتر ئەم حزبانە دەرفەتیان بۆ ڕەخسا بگەنە دەسەڵات لە سەرەتای نەوەتەکان .

ئەو ئاڵوگۆڕو وەرچەرخانەش چونکە زۆر ناوەڕۆک کۆنەپەرستانو دژی ئیسانی بوو بە ڕابەری گەورە زلهێزی ئیمپریالی ئەمریکا تەنها رەوتو لایەنی زۆر کۆنەپەرستی بزوتنەوەی شکسخواردوی وەک ئەمانە دەیتوانی بگاتە دەسەڵاتی سیاسی .
ئەمە ئیتر زۆر بە کورتی مێژویی سەرههڵدانو باڵاکردنو بە دەسەڵاتی گ□یشتنی ناسیونالیزمی کورد- کوردایەتی – و حزبەکانیتی لە کوردستانی عێراق . بۆیە ئیتر نابێت جەماوەری ئازادیخواز نە خۆش باوەڕ و نە هێچ چاوەڕوانی یەکان لەمانە هەبێت بۆ بەدیهێنانی ماف وئازادی یەکانیان. چونکە ئەمانە دەمێکە شکستیان خواردوە.

ئەمانە ئێستا بۆ مانەوەی دەسەڵاتی بنەماڵەیی و خێڵەکی و ناوچەگەری خۆیانو گردو کۆکردنەوەی پارەو سەرمایە بە دزی و گەندەڵی ئامادن دەیان جار خراپتر ملی یەکتر بشکێنن بەهاوکاری وپشت بەستن بە کۆنەپەرستترین و دژی ئینسانی ترین دەوڵەتو ڕژێمیی دونیا.وە هەمو ئەم ڕوداوە کارەساتبارا نەو ملشکاندنەی یەکتر ناو

بێنن خیانەتی نەتەوەیی و نیشتیمانی میژویی لە کاتێکدا خۆیان هۆکاریکی سەرەکین بۆ قەوارەنەگرتنی ئەو یەک نەتەوەو نیشتیمان وزمان و کەلتور ەی وەک ناسیونالیزمەکانی دەورانی ڕێنیسانس کەلە ئەوروپاوە دەستی پێکرد.
لەم ڕوانگەیەوەیە کە ئێمە دەڵێین ١٦ ئۆکتۆبەر تەنها لاپەڕەیەکی ترە لە مێژووی بزوتنەوەی شکستخواردوەکان بە سەرکەوتو دۆڕاویانەوە. جا با هەر سەرانو بیرمەندو مێژونوس و ئەکادیمی و نوسەرانیان خەریکی تیۆرداتاشینی خیانەتی نیشتیمانی ونەتەوەیی مێژویی بن.

ئەگەر تا پیش ١٦ ئۆکتۆبەر یەکێتی و تاڵەبانی یەکان بە پارتی و بارزانی یەکانیان دەوت ڕوداوی ٣١ ئابی ٩٦ خیانەتی نیشتیمانی ونەتەوەیی بوو ئەوە ئێستا پارتی و بارزانی یەکان بە ١٦ ئۆکتۆبەری ٢٠١٧ یەکێتی دەڵێن خیانەتی نیشتیمانی و نەتەوەیی و کوردایەتی مێژویی.
جا گرینگ ترین دەرسو تاقی کردنەوە لەم روداوانە بە نیسبەت کریکارانو خەلکی ستەمدیدەو بەرەی ئازادیخوازیەوە پێویستە ئەوە بێت کە بزوتنەوەی ئازادیخوازی ڕیزی چینایەتی خۆیان ڕێکخەن بەرامبەر حزبەکانی ناو ئەم بزوتنەوە شکستخواردوە تا لەوە زیاتر نەبنە قوربانی و کۆتایی بە دەسەڵاتیان ب□ن□ن.هەر ئەمەش تاکە ڕیگایە بۆ بەدیهێنانی هەمو مافو ئازادی یە ئابوری و سیاسی یەکانی خەڵک خۆی.

٢١-١٠-١٨
موزەفەر عەبدوڵا

کەمنیش هاتم سنوور لێرە بوو … جەلال بەرزنجی

هەمووجارێک،
کە باوکم،

لە گەڵ چەند بازرگانێک؛
بۆ مافور،دەچوونە سەقز،
دایکم دەیگوت؛
“لە سنوورئاگاداری خۆتان بن”
“بەشەو لێی دەدەین” ئەوە وەڵامی باوکم بوو.
دارکەران،
هەمیشە،
چەند کیلۆمەترێک،
دوورلە سنوور،
دار دەکەن.
شوان،
راوچی ،
لە سنوور دەسلەمێنەوە.
کە هاتم سنوور لێرە بوو.
پێش باپیرم،
باپیرە گەورەم،
سنوور،هەر ئەوها تاپو بوو.
سنوورەکان،
زۆر دەبن
بەڵام من هەر بێ سنوورم.
لەو سنووورانەی چیان،
پەناهەندە، ئاسکە.
لە پێدەشت،
کالەی ئەدی داسە.
لەدارستان،
سمۆرەیە.
لەئاو،
بەلەمە .
ئەوسنوورەی دواجار،
بۆمانەوەم ،
لێمدا،
سیمی خاڵداربوو.
پەناهەندەکانی پێش من،
جێی پەڕینەوەی سەڵتە زەلامیان خۆش کردوە،
هەرچوومە ناوی،
هەستم دەکرد،
باڵندەیەکم،

لە قەفەز دەردەپەڕم.
لە نەشئەی خۆشی پەڕینەوە دەژیام.
پاسەوانەکانی سنوور،
ئەوانەی لە کەنەوە لێیان دەترسەم.
دەوریان دام
بە دەستی کەلەبچە کراو
سنوور داش کرام..
ژیانم لە دەورو بەری کەچ و
بەینی سنوورەکان دەخولێتەوە
ئێستاش،
راناوەستاوم.
وام لە ئاسمان،
لە ژێر شینایی
بە چوونە سەر عاردی،
دەبێت سنووری هەور ببەم.

جەلال بەرزنجی
٢٠١٨
کەنەدا

نووسەر سەران ئازاد لە وەڵام بە دەنگەکان سەبارەت بە کارە مارکس

ئەم چاوپێکەوتنە بەشێکە لە مەلەفی " مارکس لە ئێستادا" کە فریای بە چاپکردن نەگەشت لەگەڵ چاوپێکەوتنەکانی تردا....
کتێبی مارکس لە ئێستادا لە کوردستان لەم لەم کتێبخانانەی خوارەوە دەست دەکەوێت:
کتێبخانەی (جەژوانی خوێنەر و ئەندێشە) لەشاری کەرکوک، چەمچەماڵ –
کتێبخانەی چەرموو، سلێمانی کتێبخانەی ئەندێشە دەستدەکەوێت

https://dengekan.info/archives/7490

گۆران

-————————————————

سەرنجێک بۆ خوێنەران

من پاش و پێشم بە پرسیارەکانی کاک گۆران کردووە. هۆکاری ئەوە دەگەڕێنمەوە بۆ بە پێشەنگزانینی هەندێک پرسیار. لە هەمان کاتدا، پرسیار هەیە، کە تێکەڵم کردوون، چونکە پێم وایە بۆ وەڵامدانەوەکەی من، هەم وا گونجاوتر بووە، هەمیش بەو شێوەیە زیاتر یارمەتیدەرە بۆ خوێنەر.

دەنگەکان:

لە دۆخی ئێستادا چۆن مارکس بخوێنینەوە؟ چۆن مارکس لەناو ئەو چوارچێوەی ئەو راڤە ئایدیۆلۆژییە و تێگەیشتنە دۆگماییە دەربهێنین کە لە تاکە رەهەندێکی ئایدیۆلۆژییدا کورتکراوەتەوە؟ ئایا باڵادەستی گوتاری مارکسیزم بەسەر ژیاریی خۆرئاواوە کۆتایی هاتووە یاخود ئەو گوتارە بەشێوازی جیاواز بوونی هەیە؟

سۆران ئازاد:

من بۆچوونم وایە، کە بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە، پێویستیمان بەوەیە بزانین لە کوێدا دەست بە خوێندنەوەی (کاڕل مارکس) بکەین. دۆزینەوەی دەستپێک لە فەلسەفەی (مارکس) گرنگ و جەوهەرییە. دوای ئەو دۆزینەوەیە و تیشک خستنە سەر هزری (مارکس)، باوەڕ دەکەم ئەوە لە خۆیدا بەشێک لە وەڵامدانەوەی پرسیارەکەت دابین بکات.
دیارە بەر لە ئێمە، (مارکس) خۆی باسی کێشەی دەستپێک لە هەر بوارێکی زانستیدا دەکات و دەڵێت: “دەستپێکەکان لە زانستدا هەمیشە قورسن”. دەستپێک بە تەنیا خاڵی دەستپێکردن نییە، چونکە خاڵی دەستپێکردن واتە ئێمە دەزانین لە چییەوە دەست پێ دەکەین و ئاڕاستەی باسەکەمان بۆ کوێ دەڕوات. بەڵام ئەو هاوکێشەیە بۆ فەلسەفەی (مارکس) و هەر فەیلەسووفێکی گەورەی تر دەست نادات، چونکە ڕەگوڕیشەی هەر بابەتێکی فەلسەفی لەو شوێنەدا نییە، کە باسی لێوە دەکرێت و دەست دەکرێت بە شیکردنەوەی، ئەوەیش لەبەر ئەوەی، کە هەر بابەتێکی فەلسەفی وابەستە و پێوەندیدارە بە بابەتەکانی پێش و پاش خۆی.

بۆیە دیاریکردنی دەستپێک بە فەلسەفەی (مارکس) ڕووبەڕووی هەمان کێشەی مێتۆدیمان دەکاتەوە، چونکە ئەو دەستپێکە نادیارە، یان بە واتەیەکی تر کێشەدارە و بیروڕای دژ بە یەکی لە خۆ گرتووە، بە تایبەت، کە باسەکەمان پەیوەندیی بە یەکێک لە کێشەدارترین فەیلەسووفەکانی دنیاوە هەیە، کە (مارکس)ە و بە چەندین شیکردنەوەی جیاواز مامەڵەی لەگەڵ کراوە. بۆیە سەرەتا هەر باسکردنێکی پەیوەندیدار بە (مارکس)ەوە پێویستە لەو شوێنە دەست پێ بکات، کە پێمان بڵێت لە کوێوە دەست بە (مارکس) دەکەین و لە چ وێستگە و گۆشەنیگایەکەوە باس لە (کاڕل مارکس) دەکرێت. ئەگەرنا، هەوڵەکان توانای تێپەڕاندنی ئەو چوارچێوەیان نابێت، کە ڕۆشنبیرانی ڕووکەش لە بارەی (مارکس)ەوە دروستیان کردووە. ئەو چوارچێوەیەی، کە پێی وایە هەر کەسێک باسی (مارکس)ی کرد، (چ بە باش و چ بە خراپ!)، ئەوا مانای وایە لە قووڵایی فەلسەفەی (مارکس) تێگەیشتووە. من یەکەم کەسم، کە ددان بەوەدا دەنێم ئەو باوەڕەم هەبوو لەو کاتەی دەستم کرد بە خوێندنەوەی بەرهەمی نووسەرە کوردەکان، بەڵام لە دوایدا دێمە سەر ئەو باسەی، کە چۆن ئەو وەهمە وردە وردە تێکشکا.

لێرەدا من پەنا بۆ بۆچوونەکانی (بۆب جیسۆپ- Bob Jessop) دەبەم، کە یەکێکە لە ڕەخنەگر و ئەکادیمیستە دیارەکانی جیهانی ئەمڕۆمان. خۆشبەختانە لە مانگی ئابی ساڵی 2016، بواری ئەوەم هەبوو لە یەکێک لە وانەکانی بەشدار بم، کە لە زانکۆی (ڕۆسکیلدە)ی (دانمارک) لە کۆرسی (بەڕامیاریکردنەوەی سەرمایەداری-Repoliticing Capitalism) پێشکەشی کرد. ئەو بەشێکی گەورەی وانەکەی، کە ماوەی سێ کاتژمێری خایاند، بۆ دۆزینەوەی دەستپێک لە فەلسەفەی (مارکس) تەرخان کرد. لە دیدی ئەودا، دەستپێک بە فەلسەفەی (مارکس) یەکێکە لە خاڵە هەرە گرنگەکان، چونکە ئەو فەیلەسووفە خاوەن کۆمەڵێک بەرهەمی جیاوازە و کۆکردنەوەی هەموو بەرهەمەکان لە چوارچێوەی فەلسەفەی ئەودا، نزیکمان ناکاتەوە لە مێتۆدێکی زانستیانە بۆ شیکردنەوە و تێگەیشتن لە فەلسەفەی (مارکس).

یەکەم کتێب، کە پێویستە لێیەوە دەست پێ نەکەین و بیرەکانی (کاڕڵ مارکس)ی تێدا سنووردار نەکەین، (مانفێستەی کۆمۆنیسم)ە. ئەو جۆرە تێڕامانە ڕووبەڕووی پرسیارمان دەکاتەوە، چونکە ئەو بەرهەمەی (کاڕل مارکس) و (فریدریچ ئەنگڵس) بووە بە ئایدیۆلۆگیا و بانگەشنامەی چەندین بزوتنەوەی ئایدۆلۆگی و هزری. لێرەدا من نامەوێت باسی ئەو جۆرە بزوتنەوە و پەیوەندیان بە فەلسەفەی (مارکس)ەوە بکەم، تەنیا بە دیدێکی ڕەخنەگرانە لەو باسە دەڕوانم.

خاڵی ڕەخنەگرانە لەوەی، کە بە گونجاو نییە لە کتێبی (مانیفێستەی کۆمۆنیسم) دەست پێ بکەین ئەوەیە، کە یەکەم مانیفێستە یان مانیفێستنامە ژانرایەکی ئەدەبییە و لە شێوەی بانگەشتنامە دایە. لەو کاتەشدا هیچ بزوتنەوەیەکی کۆمۆنیستی بوونی نەبوو.

بونیادی ئەو پارچە نووسینە لە ڕووی ستایشەوە بەهێزە و لە ڕووی خوێندنەوەی زانستیانە لاواز. ئەو بەرهەمە بانگەشەیەکی ستراتیجانەی جەوهەرییە (strategic essentialism). ئەو بانگەشەیەی پێداگری لەسەر بەدیهێنانی ئامانجی گرووپ و بزوتنەوەکان دەکات. هەر بۆیە ئەو جۆرە بەرهەمە ڕێگەخۆشکەری ئەو جۆرە بانگەشەیەی بزوتنەوە کۆمۆنیست و مارکسییەکان هەبووە و لە هەمان کاتدا ئەو بەرهەمە بەردەوامی پێداگری لەسەر گرنگییەکەی کراوە. لە لایەکەوە کورتە و ئاسانە بۆ خوێندنەوە، لە لایەکی ترەوە لەبەر ئەوەی لە ڕووی خوێندنەوەی زانستیانە لاوازە و زیاتر لایەنی ستایشی تێدا بەهێزە، بە ئاسانی توانای کۆکردنەوەی گرووپ و بزوتنەوەی جیاوازی هەیە. بۆیە دەستپێکردن لەو بەرهەمە دەستپێکێکی فەلسەفی و ڕەخنەگرانە نییە. یەکێک دەشێت پاش ئەوەی خوێندنەوەیەکی قووڵ بۆ بەرهەمەکانی (مارکس) و چەمکە جۆراوجۆرەکانی بکات، لە دوایدا ئەم بەرهەمە بخوێنێتەوە، چونکە خودی ئەو بەرهەمە ڕەنگدانەوە و بانگەشتمانەیە بۆ چەمک و ئەو کێشە مێژوویی و فەلسەفانەی، کە (کارڵ مارکس) بە کورتی ئاماژەی بۆ کردوون. لە ڕووی مێژووییشەوە، نووسینی (مانیفێستەی کۆمۆنیسم) دەکەوێتە پێش نووسینی شاکارە گەورە ڕەخنەییەکەی، کە (سەرمایە)یە. لە هەمان کاتدا، نووسینی ئەو بەرهەمە دەکەوێتە پێش زاڵبوونی مۆدی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری.

بەرهەمێکی تر، کە بە دانانی وەکو دەستپێک نزیکمان ناکاتەوە لە فەلسەفەی (مارکس)، نووسینی (پارچەنووسینی ئابووری و فەلسەفی 1844- Economic and Philosophic Manuscript of 1844)ە، لەبەر ئەوەی ئەو بەرهەمە کۆمەڵێک یاداشتی ئەو فەیلەسووفەن و کاتێکیش خۆی لە ژیاندا بوو، بە چاپی نەگەیاندوون. ئەو یاداشتانە زیاتر لە کتێبی (سەرمایە) خراونەتە چوارچێوەیەکی فەلسەفی، کە تێیدا (مارکس) بە مێتۆدی فەلسەفیانەی خۆی ڕەخنە لە کاپیتاڵیزم دەگرێت و ڕووبەڕووی شیکردنەوە و لێکدانەوەی فەلسەفی دەکات. کێشەی مێتۆدی ئەو بەرهەمە لەوە دایە، کە زۆر کێشەی ئابووری و ڕامیاری بە تێرمی فەلسەفی مامەڵەیان لەگەڵ کراوە. لە هەمان کاتدا، یەکێکی تر لە کێشەکان ئەوەیە، کە کۆپییە نووسراوەکە ئاڵۆز و ناڕۆشنە، بۆیە کە چاپ و بڵاویش کراوەتەوە بە گومانەوە مامەڵە لەگەڵ ئەو کۆنتێکس و

تەرمانە کراوە، کە (مارکس) بە کاری هێناون. جگە لەو دوو بەرهەمە، پارچە نووسینی (پێشەکی 1859 -Preface 1859)، ڕووبەڕووی هەمان کێشەی مێتۆدیمان دەکاتەوە کاتێک دەمانەوێت لەوەوە دەست بە خوێندنەوەی (مارکس) بکەین.

کەواتە لە کوێوە دەست پێ بکەین؟ چۆن بتوانین ئەو کێشەیەی (مارکس) خۆی باسی کردووە چارەسەر بکەین و بیکەین بە خاڵی دەستپێک؟ لە ساڵی 1857دا، تێکچوونێکی ئابووری و بازرگانی گەورە کۆمەڵێک شاری گەورەی جیهانی ڕووبەڕووی قەیرانی ئابووری کردەوە. ئەو تێکچوونە یەکەم قەیرانی ئابووری جیهانی بوو، چونکە لەو کاتەدا بوو، کە تازە ئابووری نێودەوڵەتی یان جیهانی گەشەی بە خۆوە بینی. سەرچاوەی ئەو قەیرانە لە (ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا) سەری هەڵدا و کۆمەڵێک شاری تری پیشەسازی و ئابووری جیهانی گرتەوە، لەوانە (لەندەن)، (لیڤەرپول)، (گلاسگۆ) لە (بەریتانیا)، (پاریس) لە (فەرەنسا)، (هامبەرگ) و (لایپزیگ) لە (ئەڵمانیا)، (ڤیەنیا) لە (نەمسا)، (ئەمستردام) لە (هۆڵەندا) و (کۆپنهاگن) لە (دانمارک).

ئەو قەیرانە کاریگەری گەورەی لەسەر جووڵەی پیشەسازی و هێزی کار (labour power)ی کرێکارەکان هەبوو. شکستی بە زیاتر لە هەزار بانکی گەورەی (ئەمەریکا) هێنا. بەڵام هێشتا ئەوە گرنگییەکەی نییە، بەڵکو لە دوای ئەو قەیرانەوە، سەرمایەداری گەشە دەکات و دەبێت بە دیفاکتۆی ئابووری جیهان. ڕەنگە یەکێک بپرسێت چی وای لە (مارکس) کرد هێندە سەرنج بخاتە سەر ئەو ڕووداوە ئابوورییە جیهانییە. بەر لە هەر شتێک، دۆخی ژیانی (مارکس) لەو کاتەدا لەو پەڕی خراپیدا بوو. ئەوە بە ئاشکرا لە کۆمەڵێک نامەی بە (ئەنگلس)ی هاوڕێ و هاوپەنووسی دیارە و تەنانەت ئاماژە بەوە دەدات، کە هیچ کاتێک لە ژیانیدا هێندە لە ڕووخانی ئابووریدا نەبووە. ئەو بە ماوەی دە ساڵ بژێوی خۆی لەسەر نووسینی ڕۆژنامەوانی پەیدا دەکرد. بەشێکی ئەو نووسینانەی لە ڕۆژنامەی (نیویۆرک تریبون- The New York Tribune) بڵاو کردووەتەوە. خراپبوونی دۆخی ژیانی زەمینەی گەورەتری بۆ بیرکردنەوە و نووسینەکانی تری خۆش کرد، چونکە وەک خۆی ئاماژەی پێ دەدات، ئێرە دەبێتە دەستپێک. ئەو دەستپێکەی بە دوایدا دەگەڕاین، دەتوانین لێرەدا بیدۆزینەوە. دەستپێکی ئەو لە خەمڵاندنی ناخۆشی و سەختی ژیانی خۆیەوە سەری هەڵدا. ژیانی (کارڵ مارکس) زۆر شتمان لە بارەی فەلسەفەکەیەوە پێ دەڵێت.

بە (مارکس)، ئەو قەیرانە سەرەتای سەرهەڵدانێکی نوێی مۆدێلی ڕامیاری و ئابووری جیهانە، کە پەیوەندیی بە دەسەڵات و پارەوە

هەیە. حکومەت و ڕامیارقانەکان ڕۆڵی دەستەڵات و بانکەکان ڕۆڵی پارە دەگێڕن. قەیرانی لەو شێوەیە دروستکراون و پێوەندییان بە بەردەوامیدان بە کەشی قەیران و سوڕی پارەوە هەیە. لەو کاتە دایە، کە (مارکس) دەست دەکات بە نووسینی کتێبی (ڕەخنە لە ئابووری ڕامیاری). لەوێدا ئاماژە بەوە دەدات، کە توێژینەوەکەی دەبێت لە لێکۆڵینەوە لە شمەک (Commodity) دەست پێ بکات. لە بەشی چوارەمی کتێبی (سەرمایە)، کە لە ژێر ناونیشانی (دامەزراوەی گشتی سەرمایە)یە، یەکەم ڕستە بەو شێوەیە دەست پێ دەکات: (سوڕی شمەکەکان خاڵی دەستپێکی سەرمایەیە. بەرھەمھێنانی شمەکەکان و سوڕی گەشەی فۆڕمەکانیان، یان بڵێن بازرگانی لە پێشبیرەکانی مێژووەوە، کە لەژێریدا سەرمایە سەر هەڵ دەدات، یەک دەگرن.)
بە پێچەوانەی چەمکی (کۆمۆنیسم)، چەمکی شمەک یان شتومەک دەبێت بە خاڵی دەستپێک، چونکە لای (مارکس)، کێشە و دژەکان (contradictions)ی سەرمایەداری لە شمەکەوە دەست پێ دەکات. شمەک خەسڵەتی بەکارهێنان (use) و بەها (value)ی هەیە. بۆ نموونە ئاڵتوون هەم بە کار دێت و هەم بەهای هەیە، بەڵام بەهای ئاڵتوون وەکو شمەک ئاڵوگۆڕی (exchange)ی پێ دەکرێت. بۆیە هەر شمەکێک، کە خاوەن خەسڵەتی بەکارهێنان- بەها بوو، دەتوانێت بە شمەکێکی تر، کە خاوەن خەسڵەتی بەکارهێنان- بەهای هەیە، بگۆڕدرێتەوە.

لێرەدا شمەک دوو هاوکێشەی جیاوازی هەیە. یەکەمیان ئەوەی (مارکس) پێی دەڵێت (شمەک – پارە – شمەک Commodity – Money – Commodity/)، واتە شمەکێکمان هەیە، کە خاوەن بەهای ئاڵوگۆڕە و بە پارە بەهاکەی دیاری دەکرێت، بەڵام ئامانجی پارەش بۆ دەستخستنی شمەکی ترە. (مارکس) بەو هاوکێشەیە دەڵێت هاوکێشەی سادە یان سرووشتی، واتە ئەو کرداری ئاڵوگۆڕە سەرەتاییە و بۆ پڕکردنەوەی پێداویستییەکانە، وەک خۆی دەڵێت (فرۆشتن لە پێناو ک□ریندا). هاوکێشەی دووەمیان هاوکێشەی کەپیتاڵیسمە و بەو شێوەیەیە؛ (پارە – شمەک – پارە/ Money – Commodity – Money). جیاوازیی ئەو هاوکێشەیە لەگەڵ هاوکێشەی یەکەم گەورە و جەوهەرییە، چونکە ئەگەر لە یەکەمیاندا بەکارهێنانی شمەک و ڕۆڵی پارە بۆ بەردەوامیدانە بە سووڕی ژیان و ئاڵوگۆڕی، ئەوا لە دووەمیاندا ئامانج لەو ئاڵوگۆڕە پارەیە. یەکەم ئێمە پارەمان هەیە و دەیدەین بە شمەکێک و دواتر دووبارە ئەو شمەکە دەکەینەوە بە پارە، وەکو خۆی پێی دەڵێت (کڕین لە پێناو فرۆشتندا).

(مارکس) پێی وایە هەر بە تەنیا گۆڕانی ئەو سوڕە سەرهەڵدانی

سەرمایەدارییە. هەر لەو هاوکێشەیەدا، شمەک ون دەبێت، چونکە ئامانجەکە دەبێت بە پارە بە پارە، کە شمەک تەنیا بابەتی ئەو هاوکێشەیەیە. (مارکس) لە هەمان ئەو بەشەی ئاماژەمان پێی دا، بەو شێوەیە ڕوونی دەکاتەوە: (ئەگەر من 2000 پۆند (کە دەکاتە یەک تەن) لۆککەم بە سەد پاوەند دەست کەوت و هەمان ئەو 2000 پۆندە بە 110 پاوەند بفرۆشم، ئەوا مانای وایە من 100 پاوەندم بە 110 پاوەند گۆڕیوەتەوە، پارە بە پارە). دیارە (مارکس) پێی وایە هەر شتێک بەهاکەی پارە بێت، پارەیە، بە نموونە لە یەکەی بانکی هەر کەسێک، لە جیاتی پارەی دەستی، ئەمە پارەی ژمارەییمان هەیە. بانک پێمان دەڵێت یان پێشان دەدات، کە چەند پارە لەسەر یەکەی بانکیی ئێمەیە. بە (مارکس) هەموو فۆڕمەکانی پارە، پارەن، گرنگ نییە دەستی بێت یان ژمارەیی مادام بەهای پارەی هەیە.

بەرهەمهێنانی ئەو شمەکە و گۆڕینەوەی بە پارە پەیوستی بە کۆمەڵێک پڕۆسەسە. مادام ئەمە شمەک بە پارە بە کار دەهێنین، ئەوا هێزی کاریش هەمان ئامانجی دەبێت. لەو دۆخەدا، پارە دەبێت بە کرێ (wage). ئەو کرێکارەی ئیش دەکات، نرخ لەسەر تواناکەی خۆی بەرانبەر بە کرێ دادەنێت. هێزی کار (labour power) تاکە سەرچاوەیە بە بەهای زیادە (surplus value) و هۆکاری جێگرەوەی بەرهەمهێنان (substitutable factor of production). مادام لێرەدا ئامانج کۆینی پارەیە بە پارە، لە پێناو بەهای زیادە یان قازانج، ئەوا هەموو هاوکێشەکانی تر لە چوارچێوەی ئەو سوڕەدا دەتوێنەوە. هێزی کار، کە هێزێکی مرۆییە دەبێت بە ئامانجی سەرمایەداری و لە پێناو گەشەدان بە خۆی، بە کاری دەهێنێت. ترسناکیی سەرمایەداری هەڵوەشاندنەوەی هەموو بونیادە کۆمەڵایەتی و مێژوویی (social and historic constructions)ەکانە. هێزی کاری کرێکاران دەبێت بە داینامیکی بەردەوامیدانی بەرهەمهێنان و نرخ و بەهای ئەو هێزەش لە بەکارهێنانی دایە، نەک لە هەبوونی.

کەواتە دەستپێکردن لە کتێبی (سەرمایە) و (ڕەخنە لە ئابووری ڕامیاری) زۆر دەروازەی گرنگ و بنچینەیمان بۆ دەکەنەوە. خوێندنەوەی ئەو دوو کتێبە هێزی ئەوەمان پێ دەبەخشن فەلسەفەی (مارکس) بە قووڵاییەکەی خۆیەوە بناسین، نەک بە تەنیا لە چوارچێوەی کۆمەڵێک بانگەشە. دەستپێکردنی خوێندنەوەی هەر فەیلەسووفێک و هزرێکی قووڵ لەو شوێنە دەست پێ دەکات، کە چەمکە بنچینەییەکانی ئەو فەیلەسووفە یان هزرەی لەسەر دامەزراوە. بە (مارکس) کەلتوور و نەریتی سەرمایەداری کێشە گەورە و

بنچینەییەکەیە و لەوەوە خوێندنەوە بۆ دنیا و مێژوو دەکات. یەکێک لەو فەیلەسووفانەی، کە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەرگری لەو بۆچوونە دەکات، (سلاڤۆی ژیژەک)ە. لە پێشەکی کتێبی (توندوتیژی)، (ژیژەک) ئاماژە بە نامەیەکی (مارکس) بۆ (ئەنگڵس) لە ساڵی 1870 دەدات، بەم شێوەیە (ژیژەک) شیکاری کردووە: "نامەکەی (مارکس) دەربڕینی ترسە خەستەکەیەتی؛ ئایا شۆڕشگێڕان ناتوانن بۆ دوو ساڵێك چاوەڕێ بکەن؟ ئەو هێشتا (سەرمایە)ی تەواو نەکردووە."

(مارکس) لەو فەیلەسووفانە نییە ئێمە بۆچوونەکانیان بخوێنینەوە. بۆچوونەکانی (مارکس) هەر بۆچوون نین، بەڵکو کەرەستەی توێژینەوە و خوێندنن. بۆچوونەکان هێندە ئاسان نییە بۆ ئەوەی بتوانین بڵێین باوەڕمان پێیەتی یان نا، چونکە فەلسەفەی ئەو لە دەرەوەی باوەڕە. بەڵکو، هزری (مارکس) وا دەخوازێت ئێمە خاوەن توانای توێژینەوە و ڕەخنەگرتن بین. هەر خۆی لە کۆتاییی یەکەم پێشەکی کتێبی (سەرمایە) دەڵێت، "هەر بۆچوونێک، کە لەسەر ڕەخنەی زانستیانە بونیاد نراوە، بەخێرهاتنی دەکەم." لەبەردا، وەک هەر فەیلەسووفێک (مارکس) بانگەشەی ئەوە ناکات، کە ڕەخنە فەلسەفییەکانی ڕەهان، بەڵکو بەکراوەیی وەکو بابەتێک بۆ توێژینەوە و ڕەخنەی زانستیانە دەیهێڵێتەوە. کتێبی (سەرمایە) دابڕینی (مارکس)ە لە زۆربەی ئەو خوێندنەوانەی بۆ (مارکسی ئایدیۆلۆگی) دەکرێت. فەلسەفەی (مارکس) فەلسەفەیەکە، کە توانای گۆڕانی گەورەی مێژوویی و جیهانی هەبووە و هەیە. نەک هەر ئەوە، بەڵکو زەمینەیەکی گەورەی بۆ ڕەخنە و فەلسەفەی ئابووری دامەزراندووە.

دەنگەکان:

2- ئایا بواری ڕۆشنبیریی و سیاسییمان بە تەواوی دەستبەرداری مارکس بووە؛ چیتر پێویستی بە مارکس نەماوە؟ ئاخۆ ڕاستە بە ڕاگەیاندنی مەرگی مارکس، هەموو تێز و بیرکردنەوەکانی وەلا بنێین؟
4. ئایا توانای فەلسەفەی مارکسیزم لە گۆڕینی کۆمەڵگادا کۆتایی هات، یاخود ئەوە هەر مارکسیزمە کە توانای گۆڕینی کۆمەڵگای هەیە؟

سەران ئازاد

من لێرەدا وەڵامی پرسیاری چوارەمیشتان دەدەمەوە بە ئەوەی ڕوونکراوییەک بۆ بۆچوونەکانم دابمەزرێنم. جگە لەوە هەوڵ دەدەم لە چەند ڕوانگەیەکەوە لە ئامادەیی مارکس لە کۆمەڵگەی کوردی بڕوانم. سەرەتا پرسیارەکەی تۆ ئاڕاستەیەکی ڕووی لە نێوەندی ڕۆشنبیریی

کوردییە و ئاستەکەی تری نێوەندی سیاسی. بۆیە سەرەتا پێویست دەکات بزانین نێوەندی ڕۆشنبیریی ئێمە چییە و کێن ئەوانەی نوێنەرایەتی دەکەن، ئینجا دەتوانین لەوە تێبگەین ئایا ئەو نێوەندە توانای مامەڵەکردنی لەگەڵ هزر و فەلسەفەی (مارکس) هەبووە تاکو بڵێین پێویستی پێی نەماوە. لێرەشەوە دۆزینەوەی دەستپێکێکیش بۆ ئەو باسە قوڕسە، چونکە خودی نێوەندی ڕۆشنبیریی کوردی ئاڵۆزە و نازانین باس لە کامە نێوەند و کامە ڕۆشنبیرەکانی دەکەین. یەکەم ئێمە بەرھەمی ئەو نووسەر و ڕۆشنبیرانەمان لەبەر دەستدا نییە تاکو بزانین پێویستیان بە (مارکس) ماوە یان نا.

دەگم□ن ئەو بەرھەمە فەلسەفیانەی بە دیدێکی ڕەخنەگرانەوە لە بارەی (مارکس)ەوە نووسراون. نەک لە بارەی (مارکس)، بەڵکو ھەر فەیلەسووفێکی ترەوە. زۆر نا بێت (د. محەمەد کەمال) تەواوی ھەوڵەکانی خۆی خستۆتە کار بۆ دروستکردنی زەمینە. وەکو تر، نێوەندی ڕۆشنبیریی کوردی نێوەندی حوکمدانی پەیامبەرانەیە. ڕۆشنبیری ئێمە ڕۆشنبیری ھەموو شت زانە و خۆی دەخاتە ناو ھەموو بوارێکەوە وەک ئەوەی شارەزاییەکی بواری تەواوی لە ھەموو بوارەکان ھەبێت.

بەر لە ھەر فەیلەسووفێک، (ئیمانوێڵ کانت) مەترسی ئەو دیاردە ڕۆشنبرییەی بۆ دیاری کردووین. لە پێشەکی نووسراوی (بناغەدانان بۆ مێتافیزیکی ڕەوشتەکان)، (کانت) ئەوانەی، کە خۆیان بە (بیرمەندە سەربەستەکان) ناو دەبەن، بەم شێوەیە ئاگادار دەکاتەوە، “ئەوانەی بە دوای تێرکردنی ئارەزووی ئاستی جەماوەرەوەن، بەلایانەوە بووەتە دیاردەیەکی ئاسایی، کە [بابەتی] ئەزموونی لە تەنیش ھۆشەکی بە تێکەڵەی کەرتێک لە ھەموو جۆرەکانی تر، کە خۆشیان سەریان لێ دەرناچێت، بفرۆشن و بە خۆشیان بڵێن ‘بیرمەندە سەربەخۆکان’، بە ئەوانەیشی خۆیان بۆ بەشی تایبەتی ھۆشەکیی فەلسەفە تەرخان کردووە بڵێن ‘وشکەکان’.

ئایا وەکو سەرجەم، شتەکان بۆ کەسی شارەزا باشتر پێش نەدەکەوتن، ئەگەر ھاتباو ‘بیرمەندە سەربەخۆکان’ ئاگادار بکرێنەوە بۆ ئەوەی ھەر لە خۆوە دوو بەرھەم، کە زۆر لە یەکتر و لە شێوە مامەڵەکردن لەگەڵیاندا جیاوازن، ھەڵنەگرن؟”. نێوەندی ڕۆشنبیری کوردی پڕیەتی لەوانەی، خۆیان بە بیرمەند یان نووسەری ئازاد و سەربەخۆ ناو دەبەن و دەست بۆ ھەموو بوارە جیاوازەکانی ھزر دەبەن. ھەر (کانت) لە پێشەکی ئەو نووسراوەدا، پێ لەسەر ئەو دادەگرێت، کە “لە ھەر شوێنێک کارەکان بە وردی دابەش و لە یەکتر جیا نەکرابێتنەوە، لەو

شوێنەدا هەر کەسێو وەستای هەموو-شت-زانە و هەر لەو شوێنەدا بوارەکان لەو پڵەی دواکەوتوویدا دەمێننەوە.” بەچوونی (کانت) بە دۆخی ڕۆشنبیری و کەلتووری ئەمە پێناسەکی تەواوە. لە نێوەندی ئەمەدا هەر کەسێو دەست بە هەموو شتێک دەبات و ئازادانەش حوکم دەفرۆشێت.

(بەختیار عەلی) یەکێک لە نموونەکان بۆ وەها تێگەیشتنێکمان بۆ فەراهەم دەکات. لە بابەتی (خۆگێلکردن وەکو ستراتیژ) لە بارەی (مارکس)ەوە دەڵێت: “مارکس لە گەشبینە دۆگمەنەکانی مێژووی فەلسەفەیە، بەڵام هیچ ڕەشبینێک لە مێژووی سیاسەت و فیکردا وەک ئەم گەشبینە تاقانە و ناوازەیەی مێژووی فیکر «مارکس» زەوی پڕنەکرد لە دیکتاتۆریەت و زیندان و جینۆساید و ترس.” لێرەدا (بەختیار عەلی) نە لە پێش ئەم پەرەگرافە و نە لە بەشەکانی تردا، پێمان ناڵێت گەشبینیی (مارکس) لە کوێ دایە و بۆچی دنیای پڕ کردووە لە دیکاتۆریەت، زیندان، جینۆساید و ترس! ئایا ئەو چوارانە (مارکس) دروستی کردوون و لە پێش ئەودا بوونیان نەبووە؟ ئەی ئێستا، کە دیکتاتۆریەت، زیندان، جینۆساید و ترسمان هەیە، بەرهەمی (مارکس)ن؟ دیکتاتۆریەتی پادشایانی کەنداو هەڵەی (مارکس)ە؟ زیندانەکانی دنیا (مارکس) نەخشەی بۆ کێشاون؟ جینۆسایدی (جولەکەکان)، (ئەنفال) و بەم دوایەش (یەزیدییەکان) بانگەشەی (مارکس)ن؟

(بەختیار عەلی) بەوە ناوەستێت و دەنووسێت: “دەگەڕێمەوە سەر ڕستەکەی مارکس کە دەڵێت «کاری فەیلەسوفان تا ئێستا تەفسیری دونیا بووە، ئەدی کاتێتی بیگۆڕن». ئەمە ئەو ڕستەیەیە کە بەڕێزتان {سیروان عەبدول} و هەموو ئەکتیفیستە سیاسییەکان و پۆزەتیفیستە لیبرالەکانیش لە خۆرهەڵات باوەڕیان پێیەتی. لە ژێر بالەی ئەم رستەیەوە هەموو دیکتاتۆریەتەکانی سەدەی بیست هاتنەدەرێ. ” من لە کاتی خۆیدا نامەیەکم بۆ (بەختیار عەلی) نووسی و هەر لە سایتەکەی ئەوێدا (دەنگەکان) بڵاوم کردووەتەوە و خوێنەر دەتوانێت لەوێدا بیخوێنێتەوە. بە پێویستی دەزانم ئەو سەرنجەی ئەو کاتە لە بارەی ئەو حوکمە ڕووکەش و ڕەهایەوە نووسیومە، جارێکی تر لێرە دایبەنێمەوە، کە بەو شێوەیەیە:
“یەکێک بیەوێت ڕۆشنبیری کوردییەوە بناسێت، دەتوانێت چی لەو حوکمە ڕووکەشانە فێر بێت؟ ئایا ئەو جۆرە حوکمانە هیی کەسێکن، نەک بەڕێن بەلای (مارکس)ەوە چووبێت، چونکە ئەو زمانە هەرگیز ناگاتە ئاستی باسکردنی ئەو فەیلەسووفە، بەڵام هەر بەلای

فیکرەوە چووبێت و بە ڕۆژێکی زۆر کەمیش بێت جیاوازیی لەگەڵ ئەو کەلتوورە پڕ لە حوکمی سواو و ڕەهایە دروست کردبێت؟ وەڵامەکە نەخێرە.

زمانی نووسەرێکی قووڵ و داهێنەر هیچ کاتێک لەو ئاستەدا لە دنیا و فیکر ناڕوانێت.”
جگە لەو بۆچوونە، بەو مێتۆدەی (بەختیار عەلی) و هاوبیرەکانی، وەکو بەشێکی زۆری مامۆستایانی ئاینی بێت، (کاڕڵ مارکس) بەپرسیاریەتی تەواوی تاوانەکانی دیکتاتۆرەکانی سەدەی بیستی دەکەوێتە ئەستۆ، ئەویش بە یەک ڕستە. ئەو بۆچوونە نەک لە ڕووی لۆگیکیشەوە، بەڵکو لە ڕووی مێژوویشەوە، ناتەواوە. بە هێنانەوەی ئەو نموونەیەی (بەختیار عەلی)، کە نوێنەرایەتی ناوەندێکی گەورەی ڕۆشنبیریی کوردی دەکات، لەوە تێدەگەین، کە بیری (مارکس) نەک هەر لەو ناوەندەدا نەبووە و نییە، بەڵکو بە ڕەتکردنی ئەو فەیلەسووفە، ڕۆشنبیرانمان پەنایان بە هەموو جۆرە حوکمێکی ڕووکەش و سواو بردووە. لێرەدا پێویستی نەدەکرد ڕۆشنبیرانمان ئەو ئەرکە سەختە بگرنە بەر مادام مەلاکان دەمێکە (مارکس) بەو شێوەیە خستووەتە بەردەم دادگای حوکمەکانیان.

بەڵگەی ئامادەیی هەر فیکرێک زمانە. ئەگەر بە ئاستی زمان و هۆشیاریی خۆمان بگەڕێینەوە، دەرکەوتەکانی ئامادەیی (مارکس) لە هۆشیاری ئێمەدا نائامادەن و نین. لە زمان و هۆشیاری ئێمەدا گرنگی و قورسایی هەر بیرێک لەوە دایە، کە چەندە دەتوانێت باوەڕەکانمان پتەوتر و بەهێزتر بکەن. کەم نین ئەوانەی لەژێر کاریگەری هەژموونی ڕەوتی ئایدۆلۆگیای کۆمۆنیستی، دووبارە لە وەهمی باوەڕێکەوە بە وەهمی باوەڕێکی تر بازیان داوە.

بۆیە هەر زوو بەشێکی زۆری ئەوانە، لە دوای هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤیەتی و بلۆکی کۆمۆنیسم لە سەر ئاستی ئایدۆلۆجیا یان گەڕانەوە بۆ باوەڕە کەلتووری و ئاینییەکەیان، یان وەکو شوێنکەوتوانی بەسۆزی کۆمۆنیسم لە نامۆیی و گۆشەگیرییەکی قووڵدا، بە هیوای زیندووبوونەوە و سەرهەڵدانەوەی وەها ڕەوتێک، مانەوە. یەکێک لە کێشەکانی ئەو بزوتنەوانە ئەوە بووە، کە وەکو پەیامبەر مامەڵەیان لەگەڵ (مارکس) کردووە. وەژێیانە هەموو قسە و بۆچوونەکانی مارکس وەرگیراوە و باوەڕێکی ڕووتی لە بەرهەم هێندراوە. پابەندبوون بە فێرکارییەکانی مارکس وەکو پابەندبوون بووە دەقە ئاینییەکان. هێزی ئەو بزوتنەوانە لە ناوەوەی کۆمەڵگە سەرچاوەی نەگرتبوو تاوەکو بتوانێت گۆڕانی ڕیشەیی دروست بکات. بۆیە بۆچوونەکانی لە زۆر شت

کورت کرابوویەوە.

یەکێک لەو نەریتانەی ئەو بزوتنەوانە، یان بڵێین ئەوانەی خۆیان لەژێر چەتری فەلسەفەی (مارکس) پێناسە دەکرد، هەمان ئەو چەمکە بوو، کە لە ڕەخنەی ئەدەبی ئیمپڕیالیزم بە (لۆگیکی دووانەیی ئیمپڕیالیسم - binary logic of imperialism) ناسراوە. (لۆگیکی دووانەیی ئیمپڕیالیسم) ئاماژەیە بەو لۆگیکە کەلتوورییەی دەوڵەتی (داگیرکەر) دژ بە دەوڵەت و کەلتووری (داگیرکراو) بە کاری دەهێنا، بۆ نموونە داگیرکەر پێشکەوتووە، خاوەن شارستانییە، بالادەستە، هەڵبژێرداوی خوایە، داگیرکراو دواکەوتووە، وەحشیگەرە، شایەن بە ئازادی نییە، نەفرەت لێ کراوە و زۆری تر.

لای ڕۆشنبیری کۆمۆنیستی هەمان لۆگیک بەرانبەر بە کۆمەڵگەی کوردی پەیڕەو کراوە. کۆمەڵگە کۆنەپەرست، ژن چەوسێنەر، نائازادیخواز، دواکەوتووە، بەڵام کۆمۆنیسم ئازادیخواز، تازەگەر، یەکسانخواز و پێشکەوتووە. دەبینین وەک چۆن ئایین بەربەستی زۆر گەورەی بە ئازادی و یەکسانی ڕەگەزی هەیە، ئاوا ئەو بزوتنەوانە سەرنجی زۆریان لەسەر ژن وەک بابەت نەک خۆ هەبووە. ئەوە بەبێ ئەوەی خوێندنەوە و هەڵسەنگاندن و تێگەیشتنمان بۆ کەلتوور و بونیادی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردی هەبێت. شەپۆلی ئەو بزوتنەوانە دژ بە هەموو بەها کۆمەڵایەتییەکان بووە و سەرجەمی بونیادی کۆمەڵگەی بەلاوە نا بە خۆزگەی ئەوەی کۆمۆنیسم هێزی ڕزگارکەرە. گوژمی ئەو جۆرە بزوتنەوانە زوو دامرکایەوە، چونکە هێزەکەی لە کۆمەڵگەوە سەرچاوەی نەگرتبوو و خاوەن تێگەیشتن بە بونیادی کۆمەڵایەتی و کەلتووری نەبوو.

یەکێکی تر لە هۆکارەکان ئەوەیە، کە ئەو ژینگە و پاشخانەی (مارکس) فەلسەفەی خۆی لەسەر دامەزراندووە، لە کۆمەڵگەی ئێمەدا ئامادەیی نەبووە. (مارکس) فەیلەسووفەکە لەسەرووی هەموو بەربەستەکان، لەوانە جیاوازی نەژاد، ئایین، نەتەوە و ڕەگەز قسە دەکات و پڕۆژەکەی گشتگیرە. بە هەمان شێوەیش، ڕەخنەکانی (مارکس) نەک بە تەنیا ئاماژەن نین بە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو، بەڵکو باسن لە وەرگێڕانی ڕەوتی مێژووی مرۆڤایەتی لە دەرئەنجامی گۆڕان و گواستنەوە لە شێوەی بەرهەمهێنان و چالاکی ئابووری. ئەو گۆڕان و گواستنەوانە کاریگەریی گەورەی لە وەرگێڕانی چالاکییە مرۆییەکان هەبووە، تەنانەت لە دابەشبوونی چینایەتی، نەژادی و ئایینیش. بۆیە ڕەخنەکانی (مارکس) گشتگیرن، بەڵام زەمینەی لە دایکبوونی ڕەخنەکانی (مارکس) لە نەریتە فەلسەفییەکانی پێش خۆی جیا

ناکرێتەوە. بۆ ئاگابوون لەو زەمینە، هەلومەرج و پاشخانەی فەلسەفەی (مارکس) تێیدا سەری هەڵدا، تێگەیشتنێکی ناتەواومان پێ دەبەخشێت.

بە گشتی، بەر لەوەی باس لە بەلاوەنانی (مارکس) و تێزەکانی بکرێت، ئێمە پێویستە باس لە هەژاری و کەمتوانایی نێوەندی ڕۆشنبیری خۆمان بکەین. تا زەمینە بۆ ڕەخنە و دامەزراندنی پڕۆژەی فەلسەفەیانە دروست نەبێت، بڕیار نییە بەو مێتۆدە کرچوکاڵانە، کە یان ستایشین، یان نەفرەتی لە (مارکس) و هەر فەیلەسووفێکی تر تێ بگەین. ئەوە ئاستی گەشەی هۆشیاری ئێمەیە، کە ئاڕاستەی گۆڕان دیاری دەکات. ئێمە ناکرێت چاوەڕێی گۆڕان لە هیچ فەلسەفەیەک بکەین، بەڵکو ئەوە ئێمەین، کە بڕیار دەدەین هۆشیاری ئێمە چ ئاڕاستەیەک وەربگرێت و چ گۆڕانێک بەرهەم بهێنێت.

دەنگەکان:

3- پاش رووخانی سیستەمی سۆسیالیزم و ودەرکەوتنی تێزی "کۆتایی مێژوو" لە لایەن فۆکۆیاما و هاوڕاکانییەوە، ئایا ئەو بانگەشەیە واتای مردنی مارکسی فەلسەفیی بوو؟ یان مەبەستی ئەو مارکسە بە ئایدیۆلۆژییکراوەیە کەی کۆتایی هات؟

سۆران ئازاد:

وەڵامەکەی من ئەوەیە، کە هیچ یەکێکیان. هۆکار بۆ ئەوە ئەوەیە، کە بیری فەلسەفی لە چوارچێوەی دوالیزمدا بڕیار و حوکمی لەسەر نادرێت. نەریتی دوالیزم یان دووانەیی، خەسارمەندییەکی گەورەی لە هێزی تێگەیشتنی فەلسەفیانەی هۆشیاری مرۆڤ داوە. ئێمە کاتێک دەتوانین ئازادانە بیرێکی فەلسەفی لێک بدەینەوە، کە لە هەڕەشەی پێشبیر و پاشبیرەکانی حوکم و بڕیاردان دووریان بخەینەوە. هەر بیرێک خاوەن خەسڵەتێکی پێی ناتەواوە لە خۆیدا. ئەو پێیە ناتەواوییە دەرئەنجامی بەریەککەوتن و تێکەڵبوونە لەگەڵ پێشبیر و پاشبیرەکانی دوای خۆی. بەو پێیە بێت، بیری فەلسەفی هەمیشە کراوەیە؛ شایەن بەوەیە لەگەڵ پێکهاتە و کەرەستەی نوێ یەک بگرێت و لە پێکهاتەی پێشووی خۆشیەوە داببڕێندرێت.

ڕەنگی سەرچاوەی بۆچوونەکەی (فۆکۆیاما)، دیدی فەیلەسووفی ئەڵمانی (هیگڵ)ە لە بارەی مێژوو. ئەگەر پێش (هێگڵ) خوێندنەوەی مێژوو خۆی لە دابەشبوونی زنجیرەیی ڕووداو و ساڵەکاندا بینیوەتەوە، ئەوا لای

(هێگڵ) ئەو تێگەیشتنە ڕووبەڕووی هەڵوەشاندەوە دەبێتەوە، کە لە کتێبی (فەلسەفەی مێژوو) بۆچوونەکانی خۆیی تێدا دامەزراندووە. لە دیدی (هێگڵ) گرنگیی فەلسەفەی مێژوو لەوەدا نییە لە چ ساڵێکەوە بۆ چ ساڵێکی تر دەمانبات، بەڵکو تێپەڕاندنی سەردەمێکی هۆشیارییە بۆ سەردەمێکی تر، یان گۆڕانی پاڕاداییمەکانی گەشەکردنی هۆشیارییە بۆ بە دەستهێنانی ئازادی. هەر لە هەمان کتێبدا، (هێگڵ) ئاماژە بە دەستکەوتنی ئازادی دەکات و لەوێدا مێژوو دەگات بە کامڵیی خۆی.

یەکەم توێژینەوەی (فۆکۆیاما) لەو بارەیەوە لەژێر ناونیشانی (کۆتایی مێژوو؟) لە ساڵی 1989 لە گۆڤاری (The National Interest) بڵاو کرایەوە. (فۆکۆیاما) هەوڵی داوە ئەو بۆچوونەی (هێگڵ) بۆ پێشکەوتنەکانی خۆرئاوا لەژێر سایەی دیمۆکراسی و زاڵبوونی هەژموونی لیبڕالیزم، کە وەک خۆی ئاماژەی پێ دەدات، خەریکە دەبێت بە تاکە مۆدێلی چارەسەر بۆ تەواوی ناکۆکییەکان، بەکار بهێنێت. وەک خۆی دەنووسێت: "ئەوەی ئێمە دەیبینین بە تەنیا کۆتایی شەڕی سارد یان تێپەڕین بەناو کاتێکی تایبەتی مێژووی دوای شەڕ نییە، بەڵکو کۆتایی مێژوو خۆیەتی؛ واتە خاڵی کۆتای گەشەسەندنی ئایدیل□گیی □□گ□زی م□ر□ڤ و بە گەردوونیبوونی دیمۆکراسیی لیبڕاڵ وەک کۆتا فۆڕمی حوکمڕانیی م□ر□ڤ." زمانی (فۆکۆیاما) زۆر گەشبینانەیە. ئەو وای دەبینی، کە تارمایی دیمۆکراسیی لیبڕاڵ خەریکە تەواوی جیهان دەگرێتەوە.

زۆرێک لەو پێشبینییە گەشانەی (فۆکۆیاما) باوەڕی پێی هەبوو، لە جیهانی ئێستاماندا پێچەوانەکەی هاتووە دی. (فۆکۆیاما) پێی وابوو، کە لە کاتێکی زوودا، جیهان چیتر ڕووبەڕووی کێشە و ناکۆکی گەورە نابێتەوە. مانشێتی ڕۆژنامەکان کێشەی سادە و لاوەکی لە خۆ دەگرن، چونکە مێژوو وا دەگات بە کۆتایی و کامڵێی خۆی، کە تێیدا هەموان لەژێر سایەی دیمۆکراسیی لیبڕاڵ چێژ لە بوونی خۆیان دەبینن. ئاوەڕدانەوەیەک لە کێشەکانی جیهان پێچەوانەکەمان بۆ دەسەلمێنێت. وڵا تێکی وەکو (چین)، کە (فۆکۆیاما) پێی وابوو بەرەو دیمۆکڕاسی هەنگاو دەنێت، بووتە سەرمایەداری تۆتالیتاری. کاریگەرییە ئابوورییەکانی (چین) لەسەر هاوکێشەی بازاڕ حاشەهەڵنەگرە و ناتواندرێت بەلاوە بندرێت. ئەو بۆچوونەیشی، کە هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤیەت دیمۆکراسی بۆ (ڕووسیا) فەراهەم دەکات پێچەوانەکەی دەرچووە.

جیهان بەدەم کێشەی لاوەکی نا، بەڵکو بەدەم کێشەی زۆر گەورەوە دەناڵێنێت. گەرمداهاتنی زەوی و گۆڕانی کەش، کە یەکێکە لە

ئاکامەکانی گەشەی سەرمایەداری و ئەو بەرهەمهێنانەی، کە وا دەخوازێت لەپێناویدا سرووشتی زەوی تێک و پێک بدرێت هەر بۆ تەنیا بۆ ئەوەی گەشە بە خۆی بدات. کۆمپانیا و وڵاتە زلهێزەکان تەواوی سەرمایەی مرۆیی و سرووشتیان بۆ بەردەوامیدان بە گەشەی هاوتەریبی ئابووری (Exponential Growth) تەرخان کردووە.

دۆخی مرۆیی لە وڵاتە زلهێزە ئابوورییەکان، کە خاوەن سیستەمێکی تۆتالیتارین، وەکو (چین) و (سینگاپور) ڕەچاو ناکرێت، چونکە توانا ئابوورییەکەیان نکۆڵی لێ نەکراو و کاریگەری گەورە لەسەر ئابووری جیهان دادەنێن. (چین) خاوەن یەکەم چوار بانکە گەورەکانی جیهانە. بە گوێرەی یەکێک لە لێکۆڵینەوەکانی (زانکۆی کۆپنهاگن)ی دانمارکی، ئایفۆنی هەر بەکاربەرێک کرێکارێک لە چین دەکوژێت! چونکە ئەو کرێکارانەی ئەوێ هەموو ژیانیان لە کارگەکاندا بەسەر دەبەن و تەنانەت وەچەکانیشیان دەبنەوە بە هێزی کرێکار، کە پێشەنگی ئەو کۆمپانیایانە (فۆکسکۆن – Foxconn)ن. ئەوە تەنیا تایبەت نییە بە کۆمپانیای ئەپڵ، بەڵکو ئاماژەدانێکی بچووکە لەوەی، کە دۆخی مرۆیی چۆن لەپێناو پاراستنی گەشەی ئابووری جیهان پشتگوێ خراوە.

(مارکس) لە بەشێکی گەورەی ئەو مەترسیانە دواوە و هەستی بەو هێزە شاراوە ترسناکە کردووە، کە سەرمایەداری دەیجووڵێنێت. گەڕانەوە بۆ (مارکس) گەڕانەوەیە بۆ یەکەم ڕەخنەی فەلسەفەی ئابووری لەسەر سەرمایەداری. کێشەی گەورە لە بۆچوونەکانی (فۆکۆیاما)دا هەن، بەڵام پێشەنگترینیان ئەوەیە، کە هەوڵی داوە فەلسەفەی (مارکس) وەکو پەیامێکی ئایدیۆلۆگی کورت بکاتەوە، کە پەیوەست بووە بە کاتێکی دیاریکراو و لەگەڵ هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەو پەیامە دەورانی خۆی گێڕا و کۆتایی پێ هاتووە. (مارکس) پەیامێکی کورتی ئایدیۆلۆگی نییە. ئەو ڕەخنەکانی بۆ سیستەمێکی ئابووری جیهانی بەرز دەکاتەوە، کە سەرتاپاگیرە و بڕیار لەسەر کایەی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی جیهان دەدات. سیستەمێک، کە لەپێناو درێژەدان بە خۆی، هەموو شتێک لە خۆیدا دەتوێنێتەوە و دەخاتە گەڕ.

دەنگەکان:

٥- به بۆچوونی ژاك دێریدا، ئەوەی كوژراوه ماركسی ئایدیۆلۆژییه نەك فەلسەفیی. ئەو ماركس بە تارمایی هاملێت دەچووێنێت، بەوەی ئەو هەر كاتێك بیەوێت دەتوانێت بگەڕێتەوە لای و لەحەقیقەتی تاوانی باوك كوشتندا ئاگادارمان بكاتەوە. كەواتە ئایا ماركسەكەی ناو زمانمان كەی توانای ئەوەی هەیە بێتە گۆ؟

٦- با قسەیەکی بابەکی ئەحمەدی لەبارەی مارکس بێنینەوە کە دەڵێت "مارکس دەرمانی ڕزگار بوونمان ناداتێ, بەڵام ئەوەمان بیر دەهێنێتەوە کە نەخۆشین و واچاکترە مشورێکی چارەسەرکردنی خۆمان بخۆین، ئەو هەندێ دەرمانیشمان بۆ دەست نیشان دەکات, بەڵام لەسەر ئێمەیە کە لەئاست کاریگەری ئەو دەرمانانە بتۆژینەوە" عەقڵی ئێمە لەکوێی دۆزینەوەی ئەو دەرمانەیە؟

سێران ئازاد

چونکە پرسیارەکەت وێژەیانەیە و ئەو بۆچوونەی (جاک دێریدا) لە پەرتووکەکەی (تارماییەکانی مارکس)دا پێداگری لەسەر کراوە، کە ناوەڕۆکی ئەو پەرتووکە دەوڵەمەندە بە وێنەی وێژەیی، هەوڵ دەدەم بە هێنانەوەی شیعرێکی (ڕینە ماریە ڕیلکە) دەست پێ بکەم:

"لە دەستدانیش هێشتا هیی خۆمانە، تەنانەت لە بیرکردنیش
هێشتا خاوەن شێوەیەکە لە شانشینی گواستنەوە.
کاتێک شتێک دەڕوات، دەخولێتەوە و ئەگەرچی
ئێمە بە ئەستەم چەقی بازنەکە یەن،
بە دەورماندا هێڵێ نەشکاو و سەرسوڕهێنەرەکەی
دەکێشێت."

ئەگەر بمانەوێت ناوەڕۆک و گوڵی ئەم شیعرە بۆ ئامادەیی (مارکس) لە جیهانی ئەمڕۆماندا بە کار بهێنین، ئەوا دەتوانین بڵێین، کە (مارکس) خۆی ڕۆیشتووە، بەڵام فەلسەفەی بەدەورمانەوەیە و بە شێوە و خوێندنەوەی جیاواز گوازراوەتەوە. (جاک دێریدا) لە کتێبەکەیدا بۆمان ڕوون دەکاتەوە، کە بۆچی لە جیاتی (تارمایی مارکس)، کە ئاماژەیە بە یەک تارمایی، (تارماییەکانی مارکس)، کە ئاماژەیە بە جۆرەها تارمایی، بە کار هێناوە. لە دیدی ئەودا، (مارکس) خاوەن یەک تارمایی نییە، بەڵکو بە دەورمانەوە و لە جیهانماندا تارماییەکانی (مارکس) جۆراو جۆرن. تارمایی خاوەن گیان نییە و جەستەیشی نییە. (دێریدا) وێژەیانە پەیوەندیی نێوان تارمایی و گیان ڕوون دەکاتەوە، کە یەکەمیان نابێتە جەستە و نایەتە ناو ژیان، بەڵام دووەمیان جەستە دروست دەکات و دەبێت بە بەشێک لە جیهان. تارمایی ئامادەییەکی نائامادەی هەیە. وەکو لە بابەتێک ئاماژەم پێی داوە، مرۆق توانیویەتی شەڕی زۆر گەورە بکات، بەڵام هەرگیز لەوەدا سەرکەوتوو نەبووە ڕێگە لەو تارماییەکان بگرێت لەو کاتەی، کە دەردەکەون. (مارکس) بەوەدا خاوەن یەک تارمایی نییە، لەبەر ئەوەی فەلسەفەکەی بەرفراوانە، ئەو بەرفراوانییە تارمایی جیاواز

بە دەوری جیهاندا دەکەشێت.

دیارە مەبەستی (دەریدا) ئەوە نییە، کە گیانی (مارکس) بووەتە تارمایی و وەکو گیانی پەیامبەران ئاگایان لە جیهانە، چونکە خودی (مارکس) بە هاوتا لەگەڵ (ئەنگڵس) لە کتێبی (ڕەخنە لە ئایدۆلۆگیی ئەڵمانی) ئاماژە بەوە دەدات، کە ئاگایی مرۆڤ هیچ نییە جگە لە ئاگامەندیی ژیان. مرۆڤ بوونەوەرێکی ئاگامەندە و ئەو ئاگامەندییەش لەناو ژیاندا دێتە بوون، نەک ئەوەی ئاگامەندی پێش بوونی مرۆڤ، وەک ئەوەی فەیلەسووفانی مێتافیزیک پێداگری لەسەر دەکەن، لەوانە (پلاتۆ) و (دێکارت)، هەبووبێت و دواتر لە جەستە و بوونی مرۆڤدا خۆی بەرجەستە بکات. مەبەستی (دەریدا) لە خودی فەلسەفەی (مارکس)ە، کە خاوەن خوێندنەوەیەکی بێ وێنەیە بۆ دۆخەکانی مرۆڤ و ئەو شێوازانەی (سەرمایەداری) دەیگرێتە بەر.
(مارکس)ی ناو زمانی ئێمە هەبوویەکی جێگیر و لە پێشتر نییە تاوەکو بتوانێت بێتە گۆ.

بوونی (مارکس) ئاگامەندییە. پڕۆژەکانی ئەو ئاگامەندییە بەردەستن و توانای خوێندنەوەی هێزی شاراوەی ژیانی ئابووری مرۆڤ لەناو سیستەمی سەرمایەداریدا هەیە. (مارکس) بەر لەوەی بۆچوونەکانی بێت، ئەو وزە فەلسەفییە، کە خاوەن گوڕێکی بەهێزە لە خوێندنەوەی دیاردە جۆراوجۆرەکانی سەرمایەداری. بۆچوونەکانی (مارکس) جێگەی ڕەخنە، شیکاری و ڕەتدانەوەشن، بەڵام ئێمە پۆویستییەکی گەورەمان بەو گوڕە فەلسەفییە، کە توانای دۆزینەوە و شیکارکردنی ژیانی ئێمە لەناو سیستەمی سەرمایەداریدا هەیە. توانای ئەوەی هەیە ببینێت چۆن مرۆڤ وەکو بوونەوەرێکی ئاگامەند لە سیستەمی سەرمایەداریدا کورت بووەتەوە بۆ بەهای بەکارهێنانی. فەیلەسووفی دانمارکی (سۆرێن کیاکەگارد) لە ستایشی ژیانکردن لە شاری (کەپنهاگن)دا دەڵێت: "بە من، بە پێچەوانەوە، [کەپنهاگن] هێندە گەورەیە کە وەکو شار ڕەچاو بکرێت و هێندەش بچووکە، کە هیچ نرخێکی بازاڕ لەسەر مرۆڤەکان نییە." دیارە (کیاکەگارد) لەگەڵ (مارکس)، هاورچەرخ بوو، بەڵام پێش ئەو کۆچی دوایی کرد.

ئەو بۆچوونەی (هیچ نرخێکی بازاڕ) من وای بۆ دەچم لەژێر کاریگەریی هەمان بۆچوونی (ئیمانوێل کانت) بێت لە بارەی فەلسەفەی ڕەوشت. لە دیدی (کانت)، مرۆڤ خاوەن شکۆمەندییە و بوونەوەرێکە بە هیچ شێوەیەک نابێت مامەڵەی نرخ و بەکارهێنانی لەسەر بکرێت. ئێمە لەڕووی ڕەوشتەوە بۆمان نییە مامەڵە بە شکۆداریی مرۆڤ بکەین و نرخی بخەینە سەر. (کیاکەگارد) هەستی بەوە کردووە، کە لە شارەکانی تر

وا خەریکە نرخی بازاڕ دەکەوێتە سەر مرۆقەکان. (مارکس) خوێندنەوەیەکی گشتگیر و پێکە لە بارەی دینامیک و شێوازەکانی سەرمایەداری تەرخان دەکات، کە چۆن نرخ دەخاتە سەر بەهای مرۆق و لە پێویستبوون و نەبوون کورتی دەکاتەوە. پێویستە ئاماژە بە خاڵێک بدەم. لە سەردەمی (مارکس) کارگەرکان پێویستیان بە هێزی کارە و مامەڵەیان لەگەڵ کرێکرەکان بە کەمترین کرێ و لە خراپترین ئاستدا دایە. بەڵام لە ئاکامی هۆشیاربوونەوە و یاخیبوون لە ئاست ئەو سیستەمە، دەبینین کە زۆر وڵاتانی جیهان ناچارکراون، کە هەوڵی دامەزراندنی سیستەمی دادپەروەرانە بدەن. دەبین، کە کرێکارەکان خاوەن کاریگەرییەکی گەورەن، چونکە ئەگەر ئەوان نەبن، سیستەم دەکەوێتە شەکەوە.

بەڵام لە ئێستادا مەترسییەکی گەورەتر هەڕەشە لە بازاڕ دەکات، ئەویش ئەوەیە، کە خەریکە وردە وردە هاوکێشەی بازاڕ لەژێر سایەی پێشکەوتنی تەکنەلۆجی بە لایەکدا دەشکێتەوە، کە کەمترین و کەمترین فەرمانبەر و کرێکاری پێویستە. کەمتر و کەمتر نوخبە پێویستی بە دەستی کاری کۆمەڵگە هەیە. ئەوە دۆخێکی دروست کردووە، کە پێی دەگوترێت بێکەڵکی (dispensability). شەڕی ئەمە ئێستا لەسەر ئەوە نییە خراپ مامەڵەمان لەگەڵ دەکرێت، بەڵکو لەسەر ئەوەیە ئاخۆ ئەوان پێویستیان بە ئێمەیە یان نا. هەر لە دۆخی ڕامیاریی کوردستانیش ئێمە ئەو کێشەیەمان هەیە. پێشتر ئەگەر یەکێتی و پارتی پێویستییەکی گەورەیان بە هێزی کۆمەڵگە هەبوو، ئێستا ئەو پێویستە وا کەمتر و کەمتری دەکەنەوە. ئامانجی هەوڵەکانیان بێکەڵەکردنی توانای خەڵکە. یەکێتی و پارتی بەشی ئەوە سەرمایەیان دەست بەسەردا گرتووە بە ئەوەی بتوانن پێی بمێننەوە. مەگەر بوون بە ئەندام ئامانج لێی گۆڕانکاریکردن بێت، بەڵام ئەو گۆڕانکاریانەیش هەر خۆیان دەستنیشانیان کردوون.

بارزانی، کاتێک هەستی کرد دەمامکی ئایدۆلۆگیاکانی پارتەکەی خەریکە یەک لە دوای یەک دەکەون، پەنای بە بانگەشەی (دەوڵەتی کوردی) برد، چونکە بۆی دەرکەوت لانی کەم بەو بانگەشەیە دەتوانێت ماوەیەکی زۆرتر بە باڵادەستبوون مسۆگەر بکات. ماوەیەکی زۆر تەنیا هەڕەشە بە ڕێفراندۆم دەکرد و کاتێکش بینی ڕەوایەتداریی سەرۆکایەتییەکەی بەتاڵ بووەتەوە، ڕیفراندۆمی ڕاگەیاند. لەژێر ئەو چەترەدا، بە بەشێکی ئەوانەی، کە پێش بوون بە لایەنگری بارزانی دەکەوتنە بەردەم پرسیاری خۆیان، ڕیفراندۆم ئەو بەربەستەی بۆ شکاندن. بوون بە لایەنگری بارزانی، واتا بوون بە لایەنگری

دروستبوونی دەوڵەتی کوردی. ئێستایش بەشی ئەوە و بە هۆکاری شکستی ڕیفراندۆم، سوپاس بۆ وەچەکانی تاڵەبانی، کە بە پێشکەشکردنی 150 گیانی پێشمەرگە وەکو دیاری بە (حەشدی شەعبی)، ڕەوایەتیان بە شکستەکە دا، بواری هەیە درێژە بە سەرکۆنەکانی بدات و بیخاتە سەر وەچەکانی تاڵەبانی. بۆ (مارکس) ئەوە سرووشتی هەرە ڕاستەقینەی ئایدۆلۆگیایە. ئەمە لە ڕێگەی ئایدۆلۆگیا و بانگەشەکان بەلاڕێدا دەبرێین و بەری ئەوەمان لێ دەگیرێت ڕاستەقینەی دۆخی مرۆڤ و جیهان وەک خۆی ببینین. بینینی ڕاستەقینە هێزی هۆشیاری پێویستە.

دیارە ئەوە واتای وانییە، کە ئاستی هۆشیاری بارزانی هێندە گەورە یە، کە توانای چەواشەکردنی کۆمەڵگەی هەیە. لە زانستی ئابووریدا چەمکێک هەیە پێی دەگوترێت (بنەمای هەر وەک- the principle of As If). بۆ نموونە، تۆ پێویستت بە زانینی ورد و دروست لە بیرکاری نییە بۆ ئەوەی بزانیت کاتێک دەچیت بۆ بازاڕ چی بکڕیت و بە چ نرخێک بیکڕیت، چونکە (هەر وەک) هەموو ژمێریارییەکە بزانیت، تەنانەت ئەگەر خوێندەواریشت نەبێت. با بڵێین تۆ 20 دۆلارت پێیە، دەتەوێت شەکر و برنج بکڕیت. نرخی یەک کیلۆ برنج یەک دۆلار و نرخی یەک کیلۆ شەکر دوو دۆلار، جگە لە کرێی تەکسی کە چوار دۆلارە. ئەگەر ئابووریانە و بیرکاریانە ئەوە لێک بدەینەوە، بەو شێوەیەی خوارەوە یە:
(نرخی برنج* کیلۆ برنج + نرخی شەکر* کیلۆ شەکر + کرێی تەکسی= داهات
1*ب+2ش+4=20). ئەگەر یەک کیلۆ برنج و یەک کیلۆ شەکر بکڕیت، ئەوا دەکاتە: 1*1+1*2+4= 7 دۆلار و 13 دۆلارت بۆ دەمێنێتەوە. تۆ دەزانیت، کە پاش کرێی تەکسی، دەتوانی یان 16 کیلۆ برنج، یان هەشت کیلۆ شەکر بکڕیت. بەڵام دەتوانی، بۆ نموونە، هەشت کیلۆ برنج و چوار کیلۆ شەکر بکڕیت. ئەگەر بیرکاریانە ئەوە لێک بدەیتەوە، دەکاتە: 8*1+4*2+4=8+8+4=20. ئەمە ڕۆژانە وا هەڵسوکەوت دەکەین (هەر وەک) ئەوەی هەموو ئەو ژمێریارییە بزانین. بێگومان دەکەوینە هەڵەشەوە، بەڵام نەبوونی زانین لەبارەی ئەو ژمێریارییە واتای وانییە ناتوانین بڕیاری دروست بدەین. چونکە یەکێتی و پارتی ئەزموونیان لە مامەڵەکردن لەگەڵ خەڵک هەیە، خستەگەڕی تەواوی هێزی میدیا و ئایدۆلۆگیان، (هەر وەک) ئەوەیە، کە بزانن چی دەکەن. نەک ئەوان، بۆ نموونە بزوتنەوەی گۆڕان لەسەر وروژاندنی هەستی ناڕەزایی خەڵک دروست بوو. هەر گۆڕانێک لە هاوکێشەی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ لایەنەکانی تر، بە تەواوی لە زمانی ڕاگەیاندنەکەیان ڕەنگی دەدایەوە. کۆمەڵە و یەکگرتووی ئیسلامی هێزی

خۆیان لەسەر ئەو بەشەی کۆمەڵگە بونیاد ناوە، کە متمانە بە لایەنەکان لەسەر بنەمای ئایین دەبەخشێت.

(مارکس) دیدی وابوو، کە باوەڕ، بەها و ئایدیاکان هێزیان لە پەرەپێدانی سەرمایەداریدا هەیە. لە ئەمەریکا ئەو پەرتووکانەی لەبارەی دەوڵەمەندبوون، گەشەی کەسی و نهێنیەکانی سەرکەوتن و زۆر ناونیشانی تر لە پڕفرۆشترین پەرتووکەکانن. لە بنەڕەتدا، ژمارەیەکی زۆر کەم توانای ئەوەی هەیە لە چینێکی کۆمەڵگە بە چینێکی تر بەرز ببێتەوە. بەڵام ئەو پەرتووکانە، بۆ نموونە، ڕۆڵی پەرەپێدانی سەرمایەداری دەگێڕن. ئەو ئایدۆلۆگیایە بڵاو دەکەنەوە، کە سەرکەوتن بەرهەمی گەشەی کەسییە و ئەوانەی دەوڵەمەندنن بەهۆی کۆششی خۆیانەوە گەیشتوون بەوە و تۆش دەتوانی وا بکەیت. یان بۆ نموونە ئایین هەمان ڕۆڵ دەگێڕێت، ئەویش یەکەم بە نکۆڵیکردن لە گرنگیی ئەو ژیانەی ئێستا و ئەو بۆچوونەی، کە پێی وایە پێدراوەکان لە لایەن خواوە پێیان دراوە.

(ئەنتۆنیۆ گڕامشی) ئەگەرچی مارکسیستە، بەڵام بۆچوونی وایە، کە مادام ئێمە دەزانین ئایدیاکان، بەهاکان و باوەڕەکان هێزیان هەیە، پێویستە هەوڵی ئێمە بۆ دابینکردنی زەمینەی گەشەپێدانی ئایدیا و بۆچونەکان بێت. پێویستە ئێمە بتوانین گەشە بە هۆشیاری گشتی بدەین و ببین بە کارەکتەری چالاک و هۆشیار لە بوارە جیا جیاکاندا بۆ ئەوەی هێزی گواستنەوەی دۆخە ئابووری و ڕامیارییەکانمان هەبێت. لێرەدا گرنگ نییە سەرمایەداری چەندە گشتگیر و باڵادەستە، هێزی ئایدیاکان و هۆشیاری دەتوانێت زەمینەی گەورە بڕەخسێنێت.
بە بۆچوونی (سلاڤۆی ژیژەک) کۆتایی بە وەڵامەکەم دەهێنم. فێربوون واتە هۆشیاربوونەوە. ئێمە بوونەوەری ئاگامەندین و ئاگامەندی تاکە خەسڵەتی جیاکاری ئێمەیە لەگەڵ بوونەوەرانی تر. ڕۆڵی مێژوویمان، ژینگە، جیهان و ئاستی کۆمەڵایەتیمان لەژێر هەڕەشەی خۆمان دایە. ئێمە خۆمان ڕووبەڕووی پرسیار نەکردوە، کە بۆچی گیانی 150 پێشمەرگە وەکو دیاری بە (حەشدی شەعبی) بەخشرا.

لە خۆشمان ناپرسین چۆن بەرگری لە ڕیفراندۆمێک دەکەین، کە خاوەن هیچ زەمینەسازییەکی پێشکات نەبوو! کۆمەڵگەی ئێمە هێندە چەواشە کراوە، کە بەها بنەڕەتییەکانمان لەبیر کردووە. هەر یەکێک لەو 150 پێشمەرگەیە تاکی کۆمەڵگەی ئێمە بوون، کە هەم پارتی و هەمیش یەکێتی لێیەوە بەرپرسن. کەچی هێشتا شەڕی ئێمە لەسەر ئەوەیە، کە چەندە بە دەی ئەوان بین. پرسیار لەوە ناکەین، کە چۆن دەبێت تاکی ئێمە، وەکو (سەردەشت عوسمان)، (سۆرانی مامەحەمە)، (کاوە

گەرمیانی) و (ویداد حسەن) لەسەر ڕادەربڕین بە دڕندەترین شێوە بکوژرێن.

هەزی نیوەی کۆمەڵگەی ئێمە، کە ژنە، کپ کراوە. کۆمەڵگەیەک نیوەی هێزەکەی کپ کرابێت، چۆن چاوەڕێی گەشە و گۆڕانی لێ بکەین؟ هۆشیاری ئێمە پەیوەستە لەسەرووی بەربەستەکانەوە بفڕێت بۆ ئەوەی تەکان بە دەخڵە چەقبەستووەکاندا بدات و ژیان بۆ ئاست و کەشەی باڵاتر، نەک بێکەڵکتر بەرز بکاتەوە. هەڵبژاردن لە دەست خۆمانە. کرانەوە بەڕووی هۆشیاریدا ڕۆڵگێڕانی ڕاستەقینەی ئێمەیە. فێربوونی ناوەڕۆکدار لەهەر کاتێکی تر زیاتر پێویستە. (مارکس) زوو بانگی لە کرێکاران کرد لە دژی چەوسانەوە یەکبگرن. ئەو بانگە هەمیشە لەوەیە، نەک بە تەنیا لە دژ چەوسانەوەی کرێکاران، بەڵکو لە دژ هەر جۆرە چەوسانەوەیەکی تر. ئەو بانگە هۆشیارانەیە و واش دەخوازێت هۆشیارانە بەرەو ڕووی بانگەکانی تر بچین.

تێبینی/
لە ڕاستیدا من مارکس-ناس نیم و ڕۆژێک لە ڕۆژان مارکسی نەبوویمە. خولیای ڕەخنەگرتن و فێربوون ئەو بەشە زانینەی لەبارەی فەلسەفەی (مارکس) و دۆخی جیهان پێ بەخشیووم. دەمەکە پەیمانم بە کاک (گەران) داوە، کە وەڵامی پرسیارەکانی بدەمەوە، بەڵام بە پێویستیم زانی ئاقاری زانینم سەرەتا لەبارەی (مارکس) بەرفراوانتر بێت، بەر لەوەی ئەو مافە بە خۆم بدەم لەو بارەیەوە بدوێم. بۆیە هیوادارم بەچوونەکانم بە زانینی ڕێها لەبارەی ئەو فەیلەسووفە مەزنە لێک نەدرێتەوە و باقی ڕەخنەی زانستیانە بە خوێنەران جێ دەهێڵم و وەک (مارکس) بەخێرهاتنیان دەکەم. لە سەرووی هەموو ئەوانەیشەوە، هیوادارم خوێنەران سوودی لێ ببینن.

سیمپاتی لەسیتمی سیاسی ـــــ شاعیرانەی ئەرستۆ و شانەی

سەکۆدا ... زاهیر ع□ب□□ش

بواڵ لە شانۆکەیدا لە شاری (ڕیو دی جانیرۆ) کاری لەگەڵ ئەو پرس و کێشانە دەکرد، کە سەری هەڵدەدا، شکڵی شانۆکە و چۆنێتی کارکردنیان بە شێوەی شانۆی سەکۆ بوو. لەگەڵ ئەو کێشانەدا دەست و پەنجەیان نەرم دەکرد کە دەهاتە بوون، بەشانۆکەیان دەیان وویست ئەو چەوساندنەوە و کێشانە نەهێڵن و چارەسەری ب□ ب□د□زن□و□ ل□ ک□م□گاکەیاندا بوونی هەبوو. لە ماوەی کارکردنیشیاندا لەگەڵ ئەو کێشانە و ئاریشانە کاریان دەکرد، کە لەناو پەرەگراف و دێری یاساکاندا پەیدا دەبوون. نەهێشتنی چەوساندنەوە بە مانای تێکشکانی ئەو یاسایانەی کە لەمپەرە بۆ ئازادی مرۆڤ و چارەسەرکردنی گرفتەکانی.

بواڵ میتۆدی شانۆی لە ک□م□گادا وا دەبینی ،وەک ئامرازێکی سەربەخۆ بۆ مل ملانی و بەگژاچونەوەی ئەو قۆرخ و بەربەستانەی کە لە یاساکاندا رێی لە بە دیموکراتیزەگرتنی کۆمەڵگا دەگرت. لەبەرئەوەی بواڵ خۆشی ئەندامی ئەنجومەنی ڕیۆ دی جانیرۆ بوو، (شانۆی یاسادانان) ی دروستکرد، ئەویش بەمانای ئەوەی خەڵک خۆی لە دروستکردنی یاساکاندا دەستی هەبێت. پاشان شانۆی یاسادانان لەو پرۆسەیەدا بوو بە رووداوێکی شۆڕشگێرانە، شانۆ بەربەستی لە دروستبوونی کێشەکان دەگرت لە ناو خودی یاساکاندا.
بەوشێوەیە بواڵ گەشە بە تیۆریەکەی دەدات لە بارەی شانۆ و پەیوەندی بە سیاسەت و کۆمەڵگاوە، بنچینەی ئەم بۆچونەشی لە سەر سێ پێداگیری دارشتووە.

1ــ هاوسۆزی (سیمپاتی) دەشێت لە دوو حاڵەتدا بەکاربهێنریت، جارێک بە نەگەتیڤی بۆ مەبەستی چەوساندنەوە و جارێکیش بە پۆزەتیڤی، زۆر گرنگە کە بە مەبەستی سەرفرازی بەکاربهێنرێت.
2ــ شانۆ سیاسەتە
3ــ بەشداران سەرزیندەو بەگوڕبن

ئەرگومێنتی بواڵ بۆ ئەوەی کە شانۆ سیاسەتە، رەخنەکەی دژ بە ئەرستۆتاڵیس بنیات دەنێت. ئەریستۆ جەخت لەوە کردۆتەوە کە شیعر و سیاسەت دوو شتی جیاوازن. بواڵ دەیەوێت ئەوەمان بۆ ڕوون بکاتەوە کە فۆرمی سیستمی (سیاسی ـــ شاعیرانە) ی ئەریستۆ تاڵیس مرۆڤ کەم بایەخ و دەکات و دەیانچەوسێنێتەوە. بە بۆچوونی بواڵ سیستم□کەی ئەرستۆ لە خزمەتی چینی دەسەڵاتداردا بووە، بەلام بەهۆی شیعرەوە

ئەو چەوساندنەوەیە لە خەڵک شاراوە و پەنهان بووە، بەرگێکی بەشمەکی بووە بە شاردنەوەی ستەم لەکردن. ئەرستۆ لەو سیستەمەیدا باسی هیچ مەیل، خراپە و سەرنجێک ناکات کە زیان بە سیستمی کۆمەڵایەتی بگەیەنێت.

بەواتایەکی تر سیستمی (سیاسی ـ شیعر) یەکەی ئەرستۆ پارێزگاری لەو چەوساندنەوەیە دەکات و دەیانهێڵێتەوە کە لە کۆمەڵگادا هەیە، ئەویش بە نەهێشتن و قەلاچۆکردنی ئەوتەروانین وبیروباوەڕنەی کە دژی ستروکتووری کۆمەڵگە هەبوو، یان هەیکەلی پێکهاتەی کۆمەڵگای بخستایەتە ژێر پرسیارەوە. ئەویش بەرگری کردنە لەو سیستم هەیکەلی کۆمەڵگە بەڕێگای هونەرەوە، چونکە ئەوەش لای چەوسێنەرەکان خۆی لە خۆیدا بوونێکی جیگیر و چەسپاوە، لەگەڵ بوونی مرۆڤدا خوڵقاوە و بڕیاری لەسەر دراوە، شتەکە دەبێت مرۆڤەکان خۆیان لەگەڵیدا بگونجێنن، چونکە مرۆڤ کەمدەستە لەلابردن و سڕینەوەی ئەو بڕیارە سروشتتیانەدا، بۆیە مرۆڤ تەنیا وەک تەماشاکەرێک وایە و توانای نییە لە سڕینەوەیدا.

تیۆریەکەی ئەرستۆ درێژەپێدانی ئەفسانەکانە، کە چۆن ئەفسانەکان مرۆڤەکانی فێر دەکرد، کە چۆن ڕەفتار بکەن، دەسەڵاتدارانیش چۆن هەژمموونی دەسەڵاتی خۆیان بەکاربهێنن، ڕەشەخەڵکیش چۆن ملکەچی دەسەڵات بن، هەروەها ئەرگومێنتی خۆشیان پێشکەش کردووە بە بەردەوامی ئەو ڕەوشە. لەبری ئەوەی یەکسانی ژیانی خەڵک لە کۆمەڵگادا بەرەوپێش بەرێت، بەپێچەوانەوە بەهۆی سیتمی شیعر ـ سیاسی، خەڵکانێکی وەک یەک بە پاسیفی لە کۆمەڵگایەکی نایەکساندا دەنەخشێنێت. بواڵ ئاماژە بە قسەیەکی Arnold Houser دەدات کە دەڵێت: خەڵک لە چوارچێوەیەک لە دراما دا موعایەشەی دیموکراتی کردووە، بەڵام لە ڕاستیدا ناوەرۆکێکی نادیموکراسی و ئەریستۆکراتیانەی هەبووە، ئەویش نموونەیەکە بۆ چەوساندنەوەی پەنهان لە سیستەمەکەی ئەرستۆ کە پارێزگاری لێدەکات، چەوساندنەوەیەک کە لە ژیان و نەریت و ترادیسیۆنی خەڵکدا گوزەردەکات. تیۆریەکەی ئەرستۆ هەروەک ترازیدیەکانی کلاسیک لە ئاستێکی سیاسی باڵادا، باس لەوە دەکات تا چەند یاسا و ڕێساوکانی وڵات لەگەڵ یاساکانی سروشتدا یەک دەگرنەوە. ئەوەش تراجیدیا وەک ئامرازێکی گرنگ بۆ بەردەوامی سیاسەتی ستەملێکردن بەکار دەهێنن، ئەوەش هەروەک میتۆدی بانکی، پەروەردەکردن و فێرکردنی خەڵک بۆ قبوڵکردنی ئەو واقیعەی کە هەبووە بێ هیچ نارەزایەک.

بواڵ دەیەوێت ئەوە پیشان بدات کە چۆن بەها سیاسیەکان بە هۆی

شیعرەوە گوزارشتیان لێدەکرێت و چۆن بەیەکەوە دەبەسترێنەوە، کە ئەرستۆ دژی دەوەستێتەوە. بواڵ بەمان ئاشکرا دەکات کە چۆن ئایدیا و بیری سیاسیانە بە دەقە شیعریەکانەوە داپۆشرابوو، بەڵام بەوشەوە شیعریە کە لای خەڵک شاراوە بوو، تراژیدیەکان هەرچەندە لە میتۆلۆژیاو ئەفسانەکانەوە سەرچاوەی گرتووە و بناخەیەکی پر لە نهێنی و پەنهان و راز و نیاز هەڵگرتووە، کە بەرگریکردنە لە ئافسانەی دەسەڵات، لەوێدا پاڵەوان ڕووبەرووی چارەنووسی خۆی دەبێتەوە، ئەوەش سەرەتایەکی تێگەیشتنە لە سیماتی هاوسۆزی بەرامبەر ئەو ئەفسانەو داکەوتە ئەو واقیعە دەبێتە ڕاستی لای بینەران. ئەو هاوسۆزیە بە پاڵەوان و بە واقیع، بە دیدی ئەو لە فۆرمی شانۆدا بەکارهێنرابوو.

بواڵ مەبەستی ئەوەیە کە بەکارهێنانی سیمپاتی لە شیعردا، بۆ ئەوەبوو چونکە خەڵک نزیکایەتی و ئاشنایەتی لەگەڵی دەقە شیعریەکاندا هەبوو. هەروەها سیستمی (سیاسی ـ شیعری) لەسەر دیاردەو فۆرمەکانی چینی باڵادەست دامەزراوە، کە چەوساندنەوەی لە تێکستدا شاردبووە، بە پارێزگاری لێکردنی ئەوستروکتورەی کۆمەڵگا و دابەشکردنی چینەکان و دەسەڵاتەکان لەسەرەوە بۆ خوارەوە. کە هەوڵ و مەرجی دەسەڵات وەک ئاکارێکی سروشتی و بێ ئەڵتەرناتیڤ چاو لێبکات، کە ئەو واقیعی دەسەڵات دابەشکردنە وەک ڕاستیەکی شاراوە قبوڵ بکات، کە خەڵک بەرامبەر بە پاڵەوانی ریوایەتەکان protagonist هەست بە هاوسۆزی سیمپاتی بکات.

مانای ئەوەی خەڵک هاوسۆزی بە دیاردەکانی کۆمەڵگا و هەیکەلەکەی هەیبێت، کە هەمان سیستەم بەرهەم بهێنێتەوەو چەوساندنەوە تێکناشکێنێت، لەبیرمان نەچێت پاڵەوانی دراما و ریوایەتەکان protagonist هەمیشە سیمبوڵ و نوێنەرایەتی چینی باڵا دەستی کۆمەڵگا بوون. بواڵ باسی تراجیدیاکەی ئەرستۆ دەکات کە سیمپاتی چ کاریگەریەکی هەیە بە سەر چەوساندنەوە، بەڵام لە لایەکی تریشەوە بواڵ پەناسەیەکی تری هەیە بۆ سیمپاتی کە جیاوازە لە دیدەکی ئەریستۆ، لەشانەی سەکۆدا سیمپاتی زۆر گرنگە بۆ کارکردن بۆ ئازادی و سەرفرازی. پاشان بینەر سیمپاتی دەبەستێتەوە بە رووداوەکان، وە بە چ شێوەیەک بینەر سیمپاتی بنووێنێت و بۆ کێ سیمپاتی هەبێت، جا بۆ ئەو چەساندنەوەیە بێت یان بە پێچەوانەکەی بۆ ئازادی سەرفرازی و گۆڕینی واقیع و داکەوتەکە بێت.

بواڵ گازندەی خۆی ئاراستەی ئەریستۆ دەکات، بەوەی کە بەرهەمهێنەری ئەفسانەیە، ئەو ئەفسانەیەی کە بێدەنگمان دەکات لە بەگژاچونەوەی

ستەمکاریدا، ئەو ئەفسانەیەی کە لەخوڵقاندنی مۆنۆلۆگدا دەورێکی باڵای هەیە، ژیانی ئێمە بەردەوام دەجوڵێت، لەم چرکەدا کە ژیان وەک هەل و مەرجێک تاقی دەکەینەوە، گەر هیچ وەلامێک لە ژینگەی دەورو بەرمانەوە نەهات ، بەو واتایەی کە دیالۆگ جێگەی خۆی لەگەڵ تاکە دەنگی مەنەلۆگ گۆریو□ تەوە.

گەلێک جاران ئەفسانەکان دەوری سوکنایەتی و تێراپیدان لە ژیانماندا هەیە، بۆ نموونە خۆسازاندن لەگەڵ نادادوەری کۆمەڵایەتی و بندەستی، کاتێک دەگونجێت ئەگەر ئەمانە پەیوەندیان بە بەسەرهاتی سروشتی مرۆڤەکان و پێویستی سزای هێزە خواوەندەکانی دەرەوەمان ه□ بێت.

تراجیدیاکەی ئەریستۆ تالیس لە رووداوی چیرۆکی پاڵەوانەکانەوە سەرچاوە دەگرێت، لە تراجیدیادا پاڵەوانەکان بۆ میهرو چاکە خەبات و کۆشش دەکەن، دیارە چاکەکردن لە لای بواڵ زۆر بەروونی دیارە کە لە پێکهاتەی دەستور و یاساو رێساکانی کۆمەڵگادا خۆی بەیان دەکات. لەو کاتەدا مەرگەسات و تراجیدیا دەست پێدەکات کە خاڵی لاوازی پاڵەوانەکە ئاشکرا دەبێت، لاوازیەک کە لە دەستپێکەوە هۆکارێک بووە بۆ سەرکەوتن و گەیشتن بە پلەی باڵای پاڵەوانەکە پێش کەشف بوونی کە تێیدا ژیاوە، لاوازیەک کە هەمیشە خەسڵەتێکی ناجۆر و خراپ بووە کە ڕێی لە پاڵەوانەکە گرتووە بە کۆمەڵگا هۆمۆژین و یەکپارە و هاوشێو□ بێت.

هەروەها لەسەرەتای تراجیدیاکەشدا هانی بینەر دەدات کە هاوسۆزی خۆیان بنووێنن بەرامبەری. بەڵام هاوسۆزی لە دیدی بواڵ ئەوەیە کە وەک بینەر خ□ستنە ناو دۆخێک و پەیوەندی ببەستیت، هەست بە بەرجەستەکردنی کارەکتەرەکە بکەیت، خ□ستنە ناو بارودۆخێک کە پەیوەندییەک دەخوڵقێنێ کە بینەر لە کایەی خۆیدا پاسیڤ رەفتار نا بێت، بینەر رێ بە بەرجەستەکردنی کارەکتەرەکان دەدات، کە رووداوەکان بەجێبگەیەنن. لە پاشاندا تراجیدیا خاڵێکی وەرچەرخان وەردەگرێت، کە بینەران بەهۆی هاوسۆزیەوە لەگەڵ پاڵەواندا لە هەوراز و نەهامەتییەک بەیەک دەگەن، لە دواجاردا ڕووداوەکان بە ئاکام دەگەیەنن. جا بۆ ئەوەی رووداو و چیر□ک□ تێک نەچێت و جێگای پاڵەوان نەڕمێت لە دواجاردا پاڵەوان دان بە لاوازی خۆیدا دەنێت. بە بروای بواڵ مەبەست لەم دانپیانانە ئەوەیە کە بینەر لە سیمپاتی و هاو هەستی خۆیاندا دان بە هەڵەو لاوازی خۆیاندا بنێن.
ڕوانگەی بواڵ بۆ کێشەکە ئەوەیە کە پێویست ناکات بینەران تووشی هیچ کارەسات و ناخۆشیەک ببن، چونکە هەموو ئەوشتانەی کە روویداوە

لە کارەکتەرەکەوە بووە لەبەر ئەوە لە هەر وەختێکدابێت بینەر ئەوە بەجێدەهێڵێت.
ئەریستۆ تاڵیس داوا دەکات، کە تراجیدیا بە موسیبەتێک و کارەساتێک کۆتایی بێت، ئەمەش بۆ ئەوەی لە ڕێگای هاوسۆزی بینەرانەوە تەواو هەست بە گرنگێتی دانپیانانی تاوان بکەن، لەگەڵیشیدا گرێی بدەنەوە بە ژیانی ڕۆژانەوە، بە بۆچونی ئەریستۆ بەهۆی کەوتنە ناو ئەو ترسی نەهامەتی و موسیبەت و کارەساتەوە بینەر پاک دەبێوە لە خاڵی لاوازیان.
بەڵام جارێکی دی بوالۆ جەخت لەوە دەکاتەوە کە خاڵی لاوازی پاڵەوانەکان، سیفاتی ناجۆر و خراپیان لە سەرچاوەی یاساو ڕێساو دەستوری کۆمەڵگە بنیات نراوە. ئەمەش ئەرستۆ وای دەبینێت کە هەموو بۆچونەکان پاک بکرێتەوە لەو گازندانە و ڕەخنانەی کە لە ستروکتوری کۆمەڵگا دەگیرێت، بە واتایەکی دی بۆمان نییە ڕەخنە لە ستروکتوری کۆمەڵگا بگیرێت، کە چۆن دابەش کراوە.
هاوسۆزی لە تراژیدیا بەو شێوەیە نموونەی بەردەوامی و جێبەجێکردنی چەوساندنەوەیە. تراژیدیاکەی ئەریستۆ دەرسی خەڵک دادەدات و کە باریان دەکات بە خۆڕاهێنان و خۆ گونجاندن لەگەڵ داکەوتە و واقیعەکە، کە بێدەنگ نەیەن و بەگژیدا نەچنەوە
بوالۆ دەڵێت ئەم جۆرە سیمپاتی و هاوسۆزییە هەتا ئێستاش بوونی هەیە، بەتایبەتی لەناو فیلمە سەرکێشە ڕۆژئاواییەکان،و لە شانۆ ڕەسمی و نەریتییەکاندان konvention و لە زنجیرە تەلەفیزۆنییە خۆشهاتەکاندا Tv.sopor دا، لەوکاتەدا بینەر خۆی لەگەڵ پاڵەوانی دراماکەدا پەیوەند دەکات، بۆ ئەوەی هێزی خێر بەسەر شەردا سەرکەوێت. یا وەک لە هەندێک تێکست و شانۆییە دروشم بازییەکاندا بە ناوی نەتەوە پەرستییەوە، پاڵەوان لەسەر دروشم بازی رادەهێنن، ئەو جۆرەش خزمەت بە دەسەڵاتی سەرکوتکرانە دەکات، لەژێر ناوی نەتەوەو بە پیرۆزکردنی سەرکردەکاندا، چونکە ئامانجی مرۆڤیانەو و گەڕانەوەی مرۆڤبوون بەدروشمگەرایی دژی چەوسێنەران نابێت.

بەواتایەکی تر دراما تراجیدییەکەی ئەریستۆ تاڵیس نوێنەرایەتی شۆڕشگێرانەی گروپەکان ناکات، لەودەمەدا فۆرمی تراجیدیا داوای کۆمەڵگەیەک دەکات، کە ستروکتورو فۆرمی تایبەتی هەبێت بە هیچ گۆرانکارییەک، پاشانیش دراما تەنها ئەو ستروکتورە ببینێت و تێیدا بژی. کۆمەڵگایەک کە چۆن بەرروونی بەو ئاراستەیەی کە چ بوونێکی هەیە و چۆن مامەڵەی لەگەڵ بکرێت، تەنها ئەوکاتە دەتوانیین خۆمان لەو دۆخەدا ببینینەوەو، بگەینە خاڵی پاک بوونەوە. ئازادی لە روانگەی ئەریستۆ تالیسەوە.

ئەو جۆرە هاوسۆزیە بەلای ئۆگستۆ بوڵەوە ووشەیەکی خراپە، چونکە ئەوەش د□ بەسترێتەوە بەو میتۆدەی کە لەشانۆی ئەوروپادا بەکاردەهێنرا بۆ ئەوەی کار لە مرۆڤەکان بکات. بەڵام لە لایەکی تریشەوە نابێت ئینکاری ئەو□ بکرێت کە لە شانۆی سەکۆدا پێویستە باوەڕمان بە سیمپاتی هەبێت کە بینەر بتوانێت خۆی بناسێتەوە لە پاڵەوانی ڕیوایەتەکەدا.
بەدیدی بواڵ بە هاوشێوەی ئەوەی کە باسی ئەرستۆمان بۆدەکات، کە چ رۆڵێکی هەبووە لە بناخە سەرەتاییەکانی شانۆدا، هەروەها چ کاریگەریەکی هەبووە لە بەرەو]ێشەوە چونی دونیا و رەوتی شانۆدا، هەروەها باسی نیک□□□ای میکیاڤیللی و شکسپیریشمان بۆ دەکات و ئەرگومێنتەکانی خۆیمان پێشان دەدات، کە چۆن بە هوشیاریەوە لە بونیادی شانۆی رۆژئاوادا بەرجەستەکردنی چەوساندنەوە درێژەی هەیە.
هەروەها بەگشتی باسی میکیاڤیللی و شکسپیر دەکات کە چۆن لە شانۆدا گەشەیان بە خوڵقاندنی کارەکتەرەکانیان لە ئۆبجەکتەوە بۆ سوبجەکت داوە ، هەردووکیشیان لە ماوەی چاخەکانی ناوەراستدا گەلێک چالاک بوون، لە سەردەمێکدا کە لە کۆمەڵگادا کەنیسە خاوەن دەسەڵاتی□کی زۆر بووە ، بەتایبەتی لە کۆمیدیاکەی میکیاڤیللی بە ناونیشانی ماندراگۆلا Mandragola کە مەرامێتی نیشان بدرێت کە بینەران کەیف خۆش بن، بەڵام ئەویش بەرێگای دەسەڵاتی ئایندارێتی ئەقڵیەتی کەنیسە. لە ڕۆمای کۆندا چینی دەسەڵات بۆ مانەوەی خۆیان و ئارامکردنەوەی نارەزای خەڵک، نەک دیالۆگکردن لەگەڵیاندا دەیان ووت زۆرکردنی نان و سەما بۆ گەل زۆر پێویستە ، لە پێناوی نەرمکردنەوەو مسۆگەرکردنی ئارامی خەڵکدا، بۆ ئەوەی بەگژ ئەو ناعەدالەتیەدا نەچنەوە، واقعی سەرداری خۆیان مسۆگەر بکەن و درێژەی پێ بدەن.

بەلای بواڵەوە ماندراگۆلا یەکەم قۆناغی پەرینەوەیە ل□ م□□ژووی شانۆدا، کە کارەکتەراکان رۆڵەکان بە (تاکگەرایی) ئندیڤیژواڵ کرا، پێشتر رۆلەکان وەک سیمبوڵ هەبوون، تەنها دەلالەتیان دەبەخشی و بۆ موتیف و هۆی شانۆییەکە ئامژەیەک بوون. لەگەڵ ئەوەشدا رۆڵەکان لە ماندراگۆلادا مۆرکێکی تەواو گەشەسەندوو نەبوون، لەو زەمەنی کارەکتەرا ئۆبجەکتیڤانەوە گۆرانکاریەکی کەمی بەسەردا دێت بۆ بە سوبجەکت بوون، واتە کارەکتەراکان کەمێک بوون بە سوبجەکت، بەلام سوبجەکتی تەواو نا. لە ماندراگۆلادا کارەکتەرەکانی ناو دراماکە کەمێک بەرگی ئۆبجەکتیان داکاند، ئەوەش ئاراستەو وەرچەرخانێکی زۆر باش بوو بۆ ئەوەی نووسەرانی دوای میکیاڤیللی جۆرێکی تر کارەکتەر دابرێژن. تا لای شکسپیر زۆر ب□ تەواوەتی

ئیندڤیژوڵی تاکگەرایی کەسەکان گەشە دەسەنێت.

شکسپیر لە دراماکانیدا هەموو مرۆڤەکان وەک مرۆڤ بوونی خۆیان باسیان دەکات و دەیانگێرێتەوە، واتا لەلای شکسپیر کارەکتەرەکان ناسنامەی مرۆڤ بوونی خۆیان وەرگرت، بەنموونە هاملێت دیار نییە کە بەرجەستەی گومان و نادڵنیایی بکات یان سیمبوڵێک بێت بۆ گومان و نادڵنیایی بەڵکو کەسێکە خۆی گومان دەکات و نادڵنیایە، کاتێکیش کە بەرجەستەکردنی کارەکتەرەکان دەبێت بە چەمکێکی کۆنکرێتی، بە دیدی بواڵ، ئەوە پێشکەوتنێکی گەورە دەبێت بۆ تێگەیشتنی بۆرجوازیەکان.

چیرۆك – نهێنی شاری سالورای … کۆرش وەحید

ماوەیەکی باش بوو دەنگۆی ئەوە بڵاوبووبوەوە ئاواییەك دروست بووە ناویان ناوە (سالورای)، بۆ ئەوەی زوو سیمای شار وەربگرێت، حەزیان دەکرد زوو قەرەباڵغ بێت ، بۆیە هەموو کەسێکیان وەردەگرت، (دەغرامیەکان)یش کە لەودیو چیاکانەوە بوون، بەهەلیان دەزانی ئەو کەسانەی کە دەیانو□ت نەفییان بکەن رەوانەی ئەو ئاواییە تازەیەی بکەن، ساڵ هات و ساڵ چوو قەرەباڵغی تەشەنەی سەند، سەگ ساحێبی خۆی تێدا نەدەناسیەوە، کەچی ئەو خووە خراپانەی لەسەرەتای دروستبوونیەوە لە لایەن هامنشینەکانیەوە تەشەنەی کردبوو کاڵ نەدەبووەوە، هەرچەندە دەیان ساڵ و بگرە رەنگە سەدان ساڵیشی بەسەر دانانی بەردی بناغەکەیدا تێپەر بوو بێت، ئەوخووەش گاڵتەکردن بوو بە مەخلوقاتەکانی خوا، بەتایبەتی ئەوانەی لە خۆیان جیاوازتربوون و ئەسڵزادەبوون، یەعنی ئەوانەی چاکەیان لەگەڵ خەڵکدا دەکردو فشەیان نەدەکرد، خۆیان لە کاری خەڵکانی تر هەڵنەدەقورتاند.

کابرایەکی بەناوبانگی تیا بوو پۆشاك و جلوبەرگی دەبەخشیەوە بە نەدارو بێ بەرگەکان، کەچی وەکو دەستی ڕێز خستنەسەری ناوی خۆیان نابوو (عوسە بێکراس)، یەکێکی تریش لەگرانیەکاندا دەستگیرۆیی هەژارانی دەکردو دەغڵو دان و ئازووقەی دەدا بە برسیەکان ناویان لێنابوو (عەولی عەلاف)، کابرایەکی ئیختیاری تیا دەژیا کە بە

ئەزموون بوو لە داوودەرمان و پاوەدەرو وشکەوات فرۆشتندا کەچی لەقەبی (عەلە لچە)یان لێنابوو، ئەگەر بۆ میزاجیش بوونایەو ڕقیان هەڵبستایە لەوەش خراپتریان دەگوت و دادەهێنا و دەمیان بۆ ڕەوشت دەبرد.

هێندە زبرو دڵڕەق و بێ ماریفەت بوون هنجەتیان لە هەموو شتێك دەردەهێنا، خۆشیان بە شێخی سەنعان نەدەگۆڕییەوە، ئەگەر بابای کاسب هەیبوایە پێیان دەگوت ئەو سەگبابە لە کوێی بوو تا دوێنێ بوو هیچی نەبوو بە چی وا هەڵگڕا؟ ئەگەر نەبووش بووایە دەیانگوت: ئەوە کەسێکی ڕسواو زەغەل و دەست و پێ سپییە.. شێتەکانیشیان کەسانی ئاقڵ بوون هەر بەو جۆرە قسانە شێتکران، دەرەنجام شارەکە هەرچەندە قەبرستانەکانی قەرەباڵغ دیاربوون و زوو جێی تیا نەدەما، ئاوهاش ئەوانەی دوو کەلیمەیان لە چاوان دەزانی ون دەبوون و کەس نەیدەزانی ئایا زیندوون یان مردوون؟ ئەگەر مردوون ئەی بۆ هەواڵی پرسەکانیان بە دیواری هیچ مزگەوتێکەوە هەڵنەواسرا؟ ئەگەر زیندووشن بۆچی لە هیچ کونوکەلەبەرێکەوە دیار نین؟ ئێستاش لە نهێنی ئەو شارە عەنتیکەیە تێنەگەشتم.

کتێبی - کورد لە ئۆکتۆبەری ڕەشدا ... شاخەوان برایم عەبدوڵڵا

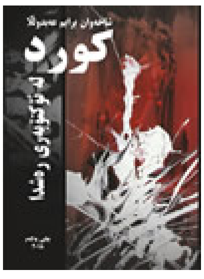

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...

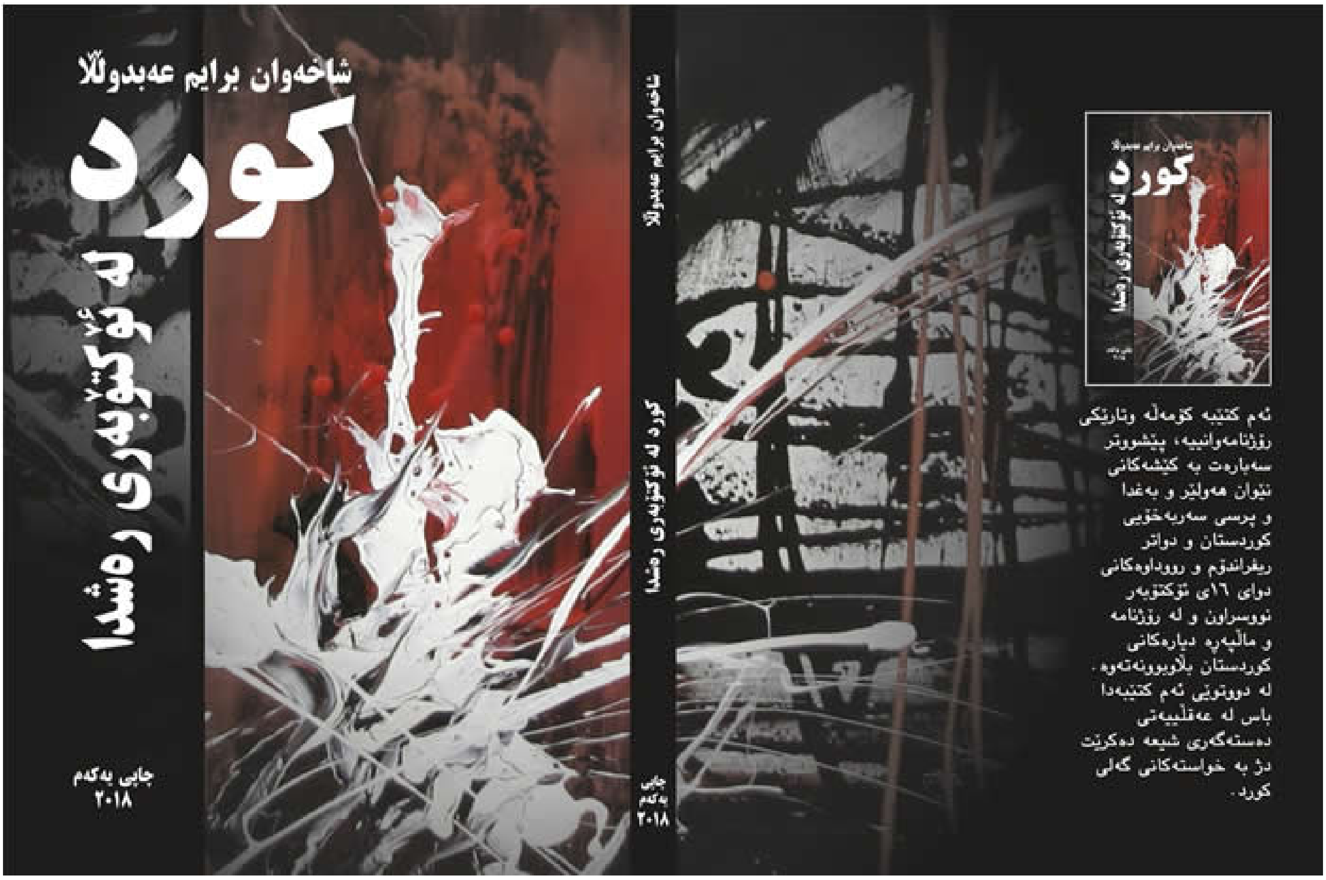

هەڵبژاردن شکستی خوارد دوای ئەوە دەبێ چی بکەین!؟ ... نوری بەشیر

دوو هەفتە لەمەوبەر واتە ٣٠ی سێپتەمبەر، ڕۆژێکی گرنگ و هەنگاوێکی ڕوو لە پێشی خەڵکی کوردستان بوو لەئاستای بردنە پێشەوەی ئایندەی خۆیان بەرامبەر بەچینی بۆرژوازی و هەموو حزبە ڕەنگاو ڕەنگەکانی، توانیان وەک هێزو بەرەیەکی گەورە خۆیان نیشان بدەن و جەماوەری ناڕازی"نا" یەکی گەورە بنێ بەنێوچەوانی دەسەڵات و سەرتاپای سیستەمێکی دەسەڵاتدارێتیەوە کەحزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی ٢٧ ساڵە بەڕێوەی دەبەن. دوو هەفتە لەمەوبەر بایکۆتی هەڵبژاردن ئەو هێزەی خەڵک بوو کە لەدەرگای گۆڕانکاریەکی گەورەی داوە و بەعەزمەوە چاوی بۆ ئایندەیەکی ئومێد بەخش بڕیوە، بەڵام ئەم

هەنگاوە و ئەم ئومێدە سەرەڕای کاریگەریەکەی هێشتا کافی نییە و دەبێ وەک سەرەتایەک لەراستای لێسەندنەوەی شەرعیەت لەحکومەت و پەرلەمان و مەوجودیەتی حزبە دەسەڵاتدارەکان لەلایەن خەڵکی ناڕازیەوە سەرنج بدرێ و لێرەشەوە نەخشە و ئۆمیدێ هەنگاو هەڵهینانەوەی گەورەتری لەسەر هەڵبچنرێت. کەواتە گرنگی ئەم بایکۆت و بەشداری نەکردنەی خەڵک لەچیدایەو دەبێ هەنگاوەکانی دواتر چی بێت؟.

یەکەم: واتای بایکۆتی جەماوەری لەچیدایە؟

بایکۆتی هەڵبژاردن تەنها بەمانای بەگاڵتەجاڕگرتنی دەنگدان و دیموکراسی و خودی ئەو سیناریۆیە نییە کەناویان نا هەڵبژرادن، بەڵکو بەمانای مایەپوچ گرتنی هەموو حزبەکانی پەرلەمان و حکومەت و سیستەمێکە کە لە کوردستاندا کراوەتە ڕووپۆشێک بۆ دوو حزبی میلیشیاو بنەماڵە، بەمانای ڕیسوابوونی حزبە گەورەکانی دەسەڵاتداری دوو زۆنی زەرد و سەوز و هەموو ئەوانەشە کەناوی ئۆپۆزسیۆن و ناڕازیان لەخۆیان ناوە. بەواتایەکی تر ئەو ڕێژەیە لەبەشداری نەکردنی خەڵک و بایکۆتکردنی هەڵبژاردن شۆکێکی گەورە بوو بۆ حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکان و ریسوابوونی کارنامەی هەڵبژاردنیان.
بێگومان ڕووداو و هەقیقەتێکی ئاواش گشت سیستەمی دەسەڵاتدارێتی و حزبەکانی سەر شانۆی سیاسی کوردستان دەخاتە نێو قەیرانێکی خنکێنەری سیاسیەوە، چونکە ئەمە بەمانای لەدەستدانی ڕازیبوون ومەقبولیەتی دەسەڵات و سیستەمی ئێستایە لەلایەن خەڵکەوەو وەلاتانی بۆتە‌ خاڵێکی مەرکەزی لەزهنی جەماوەرێکی ناڕازیدا. مێژووش نیشانی داوە ئاڵوگۆڕە سیاسیەکان لەهەر دەسەڵاتێکدا لەوێوە دەست پێدەکات کەسیستەم و حوکمەت لە هوشیاری و زهنی خەڵکدا جێگایەکی گشتیگرو “زۆربە” بگرێ. بەواتایەکی تر شۆڕشەکان، ڕاپەڕینەکان و هەستانی جەماوەری کاتێک مومکینە خەڵک لەخوارەوە نەیەوێ و رازی نەبێت بەدەسەڵاتی مەوجود و ئەمەش لەکردەی جەماوەریدا خۆی عەکس بکاتەوە، بایکۆت نیشانەی ئەم نەویستنەی دەسەڵاتە لەخوارەوەو عەکس کەرەوەی ئەم زهنیەتە گشتیگرەی جەماوەرە.

دووەم: بایکۆت سەرکەوت، بەڵام حزبەکانی کوردایەتی ماون!

جەماوەری ناڕازی بایکۆتیان کرد و دەنگیان نەدا، بەم کارەشیان سەرکەوتنێکیان تومارکرد و سیناریۆ و سیاسەتێکی حزبە بۆرژوازیەکانیان ڕیسواکردو بەگاڵتەجاڕی گرتیان، بەڵام ئەمە تەنها

شەقێک بوو لەم حزبانەو دەسەڵاتەکەیان، ئەمە تەنها سەنگەر گرتنێک بوو، بەڵام حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لە شوێنی خۆیاندا ماون، هێشتا هەر بازاڕی تاڵانچێتی و قاچاغچێتی کردن بەدەرمان و وەگەڕخستنی کۆمپانیا و دزی و راو و روتیان هەر دەچەرخێ، هێشتا حکومەت و دەزگای سەرکوتگەر و یاساو پەرلەمانیان بەسەر سەری خەڵکەوە سێبەری گرتووە، هێشتا هەر ئەم حزبانە و دەسەڵاتیان موقەدەرات و نانی خەڵکیان لەدەستایە و هێشتا بۆ دابینکردنی خزمەتگوزاری و کارو موچە دەبێ هەر یەخەی ئەوان بگیرێ، کەوایە هەروەک وتمان بایکۆت هەڵهێنانەوەی هەنگاوێک بوو لە پرۆسەی خەباتێکدا کەجەماوەری ناڕازی لە ١٧ی شوباتەوە بۆی هاتونەتە مەیدانەوە و هەرجارە بەجۆرێک و لەدەوری خواستێک و بۆ بابەتێک یەخەی دەسەڵات دەگرێ و شەقی خۆی دەهاوێت.

بێگومان ئەم هەنگاوانە و سەنگەرگرتنەکانی لەگەڵ ئەوەدا نیشانەی بزوتنەوەیەکی ناڕەزایەتی جەماوەریە بۆ نان و ئازادی و خۆشگوزەرانی، لەگەڵ ئەوەدا پایەی کۆمەڵایەتی و هێزیکی گەوریە و لەناوەخنی خۆیدا خواستەکانی، ژنان و لاوان، کرێکاران و کارمەندان و هەموو بەشە مەحرومەکانی کۆمەڵگەی لەخۆ گرتووە، بەڵام بەم حاڵەیەوە هێشتا نەبۆتە بزوتنەوەیەک بۆ وەلانانی ئەم دەسەڵاتە، هێشتا خواستی کۆتاییهێنان بەدەسەڵات ئاسێ و پەرچەمی ناڕەزایەتیەکانی جەماوەر نییە هەربۆیە هەر شەق هاویشتن و هەر سەنگەر گرتنیك بەتەنها ناتوانێ چارەنوسی دەسەڵاتی ئێستا یەکلابکاتەوە. بەواتایەکی تر کاتێک دەڵێین حزبەکان ماون، یانی هێشتا بزوتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەری نەیتوانیوە هاوکێشەی هێزی خۆی لەگەڵ دەسەڵاتی مەوجودا یەکلا بکاتەوە و چارەنوسی کۆمەڵگە لەلایەن خەڵک خۆیانەوە بەدەستەوە بگیرێ و جۆرێک لە دەسەڵاتدارێتی جەماوەری شوێنی ئۆرگانەکانی دەسەڵاتی ئێستا بگرێتەوە. ئەمە ئەو خاڵەیە کەدەبێ جێگای سەرنجی هەڵسوڕاوان و رابەرانی بزوتنەوەی ناڕازی جەماوەری بێ.
کەواتە دەبی چی بکرێ و رێگا چارەی خەڵک چییە!

ئاشکرایە کەرێگاچارەی حزبەکانی دەسەڵات بۆ پارتی و یەکێتی و ئەپۆزسیۆنەوە بەدوای هەڵبژاردندا، هەر ئەوەیە کەپێکەوە پایەکانی دەسەڵات ڕابگرن و ئەم سیستەمە لەجەوهەردا بمێنێتەوە. ئەمە حزبانە بە هەموو خیلاف و گلەیی و گازندەو هەڵدانەوەی فایلی تیرۆر، گەندەڵکاری، تاکید کردنەوە لە ٣١ی ئاب و ١٦ی ئۆکتۆبەر و دەست تێکەڵکردن لەگەڵ کۆنەپەرسترین حکومەتانی ناوچەکە و ئەمریکادا،

لە بەرامبەر داواکاری و خواستەکانی خەڵکدا، یەک مەسەلەی هاوبەشیان هەیە ئەویش درێژەدانە بە دەسەڵات و پەرلەمانەکەیان، لەم ڕێگایەشەوە هەموویان نانی بڕاوی سەر سفرەی خاڵی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش دەخۆن، خۆیان لە جۆرەها حزبی کۆنەپەرستی قەومی و ئیسلامی بازرگانی و سەرمایەدارو کۆنەپەرستدا ڕێکخراو دەکەن، کۆمەڵگە بۆ حزبی دەکەن، لە پشتی پەردەو ژوورە تاریکەکاندا ڕێدەکەون،… لەبەرامبەر ئەم راستیەدا یەکەمین کار کەدەبی خەڵکی ناڕازی بیگرێتە بەر جیاکردنەوەی ڕیزی خۆیان و خەباتەکەیانە لەم حزبانە و نابێ بە هیچکام لەو حزبانە فریو بخۆن و حساب بۆ بەڵێن و سیاسەتەکانیان بکرێ.

لەکەنار ئەمەشەوە دەبێ خەبات بۆ وەلانان و کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتی ئێستا وەک ئاسۆ و سیاسەتێکی شۆڕشگێڕانە سایەو سێبەری ناڕەزایەتی گەورەو بچوکی جەماوەریمان بێت و تەواوی هێزی بۆ کۆبکرێتەوە. هەر لێرەشەوە هەوڵدان بۆ خۆڕێکخراوکردن لە شوراکان و کۆمیتە و ئەنجومەنەکانی شوێنی کارو ژیاندا وە هەڵبژاردنی نوێنەرانی جەماوەری لە گەڕەک و کارگەو زانکۆکان و هێندەش تەوازنی هێز ڕێگامان پێدەدات دەستبەرین بۆ کۆنترۆڵی ناوەندەکانی بەرهەمهێنان و دابەشکردنی داهاتەکان و سەرەنجام لێسەندنەوەی مەشروعیەتی دەسەڵات لەحزبەکانی ئێستا.. ئەتوانرێ هەنگاوگەلێک بن کە بەشوێن خۆیدا بزوتنەوەیەکی سیاسی جەماوەری شۆڕشگێڕانە بۆ وەلانانی دەسەڵات پێ بنێتە مەیدانەوەو هەنگاو بەهەنگاو پێشڕەوی خەباتی ڕۆژانەی خەڵکی ناڕازی بەرەوپێشەوە بەرێ… بێگومان تەوای ئەم کارانە بەپشتیوانی و کۆبوونەوە لەدەوری حزبێکی شۆڕشگێڕی خەباتکار و کۆمۆنیستی هەرچی زیاتر لەسەرکەوتن نزیک دەکاتەوە.

لەیەک وتەدا ئەبێت هوشیار بین بەوەی کە کۆمەڵگەی کوردستان کۆمەڵگایەکی چینایەتیە کە ئەوان ناسیونالیزمی کورد و حزبەکانی کوردایەتیان کەمایەتی کۆمەڵگان، بەڵام ڕێکخراو و یەکدەستن لەبەرامبەر بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا، بەدژی زۆربەی زۆری کۆمەڵگە، بەڵام ئێمە زۆربەین و دەبێ بەهێزی ملیۆنی خۆمان و تواناکانی خۆمان ئاگادار بین و لەحزبی چینایەتی خۆماندا ڕێکخراو و ئامادە بین، کە خۆشبەختانە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان لەپێشەوەی ئەم خەباتەدایە و زەرورە لە دەوری کۆبینەوەو خۆمان لەدەوری ڕێکخراو بکەین.

دوو هاوڕەگەزخواز ئاشکرادەبن، یەکێکیان هەڵدێ و ئەویتریش چارەنووسی نادیارە!

راپۆرتی: هێمن شەوکەت

هەڵبەتە ئێستا لە چوارچێوەی رێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ و جێبەجێکردنیان بە شێوەیەکی کردەیی لە سەرتاسەری جیهان بە تایبەتییش لە ئەوروپا و وڵاتە رۆژئاواییەکان.. خەریکە مافەکانی هاوڕەگەزخوازانیش جا چ هی (نێوان نێر و نێر) بێ چ هی (نێوان مێ و مێ) وەک سەرەتایەکی دڵخۆشکەر جێی خۆیان دەگرن.. بەڵام هێشتاش زۆری ماوە بە تایبەتییش لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوین وەک تابوو و بە رەوشتییەکی گەورە لە لایەن سیستەمی دەسەڵات و کۆمەڵگەوە تەماشا دەکرێ و هاوڕەگەزخوازان ناوێرن بە هیچ شێوەیەک پەیوەندییەکانی خۆیان ئاشکرا بکەن و ژیانێکی پڕ لە چەرمەسەری دەگوزەرێنن.. واتە بە شێوەیەکی ئاسایی دووچاری سووکایەتیی پێکردن و راوەدوونان دەبنەوە و زۆر دەاندانە ئازار و ئەشکەنجە دەدرێن.. تەنانەت زۆر جار رووبەڕووی مەرگ دەبنەوە بێ ئەوەی هیچ کەس و دەزگایەک بتوانن سادەترین بەرگرییان لێبکەن تەنانەت دەزگا میدیاییەکانیش ناتوانن رووماڵی ئەو کێشە هەستیارە بکەن مەگەر جاروبارێک ئەویش بە شێوەیەکی زۆر شەرمنانە و هەندێکیشیان بە پێی فەرهەنگە باوەکە وەک نەخۆشییەکی کۆمەڵایەتیی دەیخەنەڕوو!

پاش ئەوەی دەنگۆی ئاشکرابوونی دوو گەنجی هاوڕەگەزخواز لە شارۆچکەی (سەیدسادق)ی سەر بە پارێزگای (سلێمانی) لە باشووری کوردستان وەک رووداوێکی ناوازە و بە رەوشتیی کۆمەڵایەتیی بووە باسوخواسێکی گەرم و سەرنجڕاکێش لە ناو خەڵک.. وەک رۆژنامەنووسێکی ئازاد لە بەریتانیا توانیم لە رێگەی هاوکاران و پەیوەندییەکانم لە کوردستانەوە هەندێک زانیاریی سەرەتایی بەو شێوەیە بەدەستبخەم:

- ئەو دوو کوڕە هاوڕەگەزخوازە؛ (ز.س.ع، تەمەن ٣٥ ساڵ) و (ش.ح.ئـ،

تەمەن ٣٣ ساڵ) دوو گەنجی خەڵکی شارۆچکەی (سەیدسادق)ن.

- (ز.س.ع) و (ش.ح.ئ) ساڵانێک بوو دوو هاوڕێی زۆر نزیک و خۆشەویستی یەکتر بوون و زۆربەی کاتەکانی خۆیان بەیەکەوە دەگوزارند تا لە بەرواری (٣١/٨/٢٠١٨) برایەکی (ش.ح.ئ) هەر لە ماڵەکەی خۆیان هەردووکیان بەیەکەوە لە ناو جێگەدا و بە رووتیی دەگرێ.. ئیتر هێرش دەکاتە سەر هەردووکیان و زۆر دڵڕەقانە ئەشکەنجەیان دەدا.. سەرئەنجام لە دەرفەتێکدا (ز.س.ع) لە بەردەستی هەڵدێ و خۆی رزگار دەکا.
- هەر لە چوارچێوەی ئەو پەیوەندیانەم لەگەڵ هاوکارانم لە کوردستان لەم دوایانە پەیوەندیان پێوەکردم و پێیانڕاگەیاندم کە ”بە داخەوە تا ئێستا چارەنووسی (ش.ح.ئ) دیار نییە و کەس نازانێ لە کوێیە و چی بەسەرهاتووە.. بەڵام وەک دەڵێن هاوڕێیەکەی واتە (ز.س.ع) رووی لە ئەوروپا کردووە، ئەمە لە هەوڵی خۆمان داین و هەر زانیارییەکی نوێمان دەربارەی (ش.ح.ئ) دەستبکەوێ بە زووترین کات بۆت دەنێرین”.

ئیتر پاش بەدواداچوونێکی چڕوپڕ خۆشبەختانە دەرکەوت کە (ز.س.ع) لە کوردستان رزگار بووە و لە بەریتانیا گیرساوەتەوە، هەر زوو هەموو هاوڕێ و هاوکاران و رێکخراوە پەنابەرییەکانم تێگەیاند و لە ماوەی چەند رۆژێک ژمارە تەلەفۆنی (ز.س.ع)م پەیداکرد و پەیوەندیم پێوەکرد:

لە سەرەتادا هەستمکرد دەترسا و نەیدەویست خۆی ئاشکرا بکا.. بەڵام پاش هەوڵدانێکی زۆر تا دڵنیام کردەوە کە من رۆژنامەنووسم و لەمێژە لە بەریتانیا دەژیم و منیش بە هۆی نەبوونی ئازادیی رۆژنامەگەریی وەک تۆ ئاوارەی ئێرە بوومە ئەنجا وردە وردە خۆی ئاشکرا کرد، هەر لەو پەیوەندییەشدا خۆشبەختانە توانیم رازیی بکەم کاتێک و شوێنێک بۆ دیتنی دابنێین تا چاوپێکەوتنێکی رۆژنامەنووسیی لەگەڵ ئەنجام بدەم.

لە کات و شوێنی دیاریکراودا خۆم گەیاندە کاک (ز.س.ع)، ئەوەی زۆر مایەی شادمانیی من بوو ئەوە بوو لە چوارچێوەی قسەکانیدا کە هەندێک باسی خۆی و سەربردەکانی خۆی کرد کەسێکی هۆشیار بوو و بە ئاگاییەوە بە دوای مافەکانی خۆی کەوتبوو.. واتە رێک بە پێچەوانەی فەرهەنگیی باوی میللەتەکەمان و تەنانەت هی جیهانیش کە هاوڕەگەزخوازان بە کەسانی لاواز و خۆپەرستی جەستەبازیی دەزانن! دیاربوو ئەو کەسێکی بەهێز و تۆکمە پڕ زانیاریی بوو و باوەڕی بەوە هەبوو کە کێشەکە هەر خۆی و هاورگەزخوازانی وەک ئەو نییە بەڵکە

پێویستە مرۆڤەکان لە هەر جێگەیەک هەین رێز لە هەموو ویست و حەز و مافەکانی یەکتر بگرین و خەباتیشی لە پێناودا بکەین تا ژیانێکی ئاسوودە و دوور لە توندوتیژیی و بێ چەوسانەوە بنیاتبنێین، هەروا گوتیشی بەڵام من حەز ناکەم هەموو ئەو قسانەی دەیانکەم بڵاویانبکەیەوە بەڵکە تۆ بە پێی پێویستی ئەو کێشەیەی من پرسیاری خۆت بکە و منیش بە پێی توانا وەڵامت دەدەمەوە و هەر ئەوانەش بڵاوبکەوە، ئیتر رێکەوتین بەو شێوەیە چاوپێکەوتنەکەمان ئەنجام دا.

ئەمەی خوارەوە پرسیارەکانی من و دەقی وەڵامەکانی ئەون رێک وەک خۆیان و بە بێ دەستکاریی:

– سەرەتا بە پێویستی دەزانم – ئەگەر بتەوێ – بە کورتیی خۆت بناسێنی؟

+ من ناوم (ز.س.ع)، تەمەنم ٣٥ ساڵە و خەڵکی شارۆچکەی (سەیدسادق)م.

– کەی بەڕێزت هەستتکرد کەسێکی جیاوازی لە زۆرینەی ئەو خەڵکەی کە بەزۆر بەسەریان داسەپاندوون دەبێ خۆشەویستیی و سێکسکردن تەنیا لە نێوان نێر و مێدا بێ؟

+ من کە تەمەنم ١٣ – ١٤ ساڵ ئەبوو ئەو هەستەم تیا دروست نەبوو کە وەکو زۆرینەی هاوڕێکانم حەزم بە رەگەزی بەرانبەر هەبێت.. ئیتر کارەساتەکە لێرەوە دەستی پێکرد؛ نامۆیی بە خێزان، کۆمەڵگە، کەلتوور، دین پێش هەموشیان بە جەستەی خۆم! چونکە هەستم دەکرد ئەم گیان و جەستەی منە بە هەڵە دروست کراون واتە هەستی کەسێکی هاورەگەزخواز لە جەستەی پیاوێکدا..

ئیتر تەمەنی من بە نمایش و شانۆگەریی دەستی پێکرد.. بە خۆ حەشاردان لەو راستییەی کە لە ناخمدایە، هەر لە سەرەتادا وەکو منداڵانی هاوڕێم ئەوانەی باسی هەستی خۆیان ئەکرد کە فڵان کچ جوانە و فڵان خۆشە بەڵام من هیچ قسەیەکم نەبوو بتوانم بیکەم.. هەندێ جار ئیرەییم بەو کچانەش ئەبرد کە ئەمان حەزی لە ئەکەن!

– وەک کەسێکی هاوڕەگەزخواز تەمەنت چەند بوو کە یەکەم جار لەگەڵ هاوڕەگەزی خۆت ئەو پەیوەندییەت دروست کرد؟

+ لە راستییدا لە سەرەتای تەمەنی ١٥ ساڵییدا لە کوڕێکی دراوسێمان نزیک بوومەوە کە ئەویش هەمان هەستی هەبوو، سەرەتا هاوڕێ بووین بەڵام دواتر پەیوەندییەکەمان لە هاوڕێیەتی دەرچوو.. تا گەیشتینە ئەوەی چەندین جار پێکەوە بووین وەک دوو هاوڕەگەزخواز.. بەڵام زۆر

بە دزیی و نهێنی! ئیتر ئەمە سەرەتای ئەوە بوو کە بە لاشە و هەستی خۆم ئاشنا بم کە چیم دەوێت…

– هەستت بە چی دەکرد.. واتە باری دەروونییت چۆن بوو و تا چەند ئاسوودە یان نائاسوودە بووی بەو بارودۆخەی ژیانت؟

+ من تا تەمەنی ٢٥ ساڵییم ژیانم هەر بەم شێوەیە بەڕێکرد.. بەڵام پاشان بارودۆخی ژیانم زۆر سەختتر و ناڵەبارتر بوو.. واتە ون بوونەک لە هیچدا.. تا بڵێی نیگەران بووم و هەر لە خۆ خواردنەوە و ترس و دڵەڕاوکێدا دەژیام! بەو بارەشەوە هێشتا خێزانەکەم لەم نەدەگەڕان وەک خۆم بم و دەبووایە وەک هاوڕێکانم بم.. واتە هەر زوو خستمیانە ژێر گوشاری قورسی ژن هێنانەوە! بەڵام من هەر ڕەتمدەکردەوە بە بیانووی ئەوەی ئەم کچانەی ئەوە ئەیدەزنەوە لە ریزی مندا نیین و هیچ شتێکی هاوبەشمان نییە، بەم شێوەیە چەند ساڵێکم تێپەڕاند.. بەڵام تا دەهات گومانی ئەوانیش قووڵتر دەبوەوە کە بۆچی ژن ناهێنم؟! پاشان لە تەمەنی ٢٩ بەزۆر ملکەچیان کردم کە ژن بهێنم.. منیش بە ئەوەی گومانەکەیان بڕەوێنمەوە ناچار رازییبووم و کچی پوورێکەمیان بۆ خواستم و ئەڵقەیان لە دەستمان کرد!

– چۆن توانیت ئەوە بکەی لە کاتێکدا وەک پێکەوەژیان و سێکس هیچ هەستێکت بە ژن نەدەجوولا؟

+ لە راستییدا ئەوە مردنێک بوو بۆ خۆی! سێ ساڵ بە درۆ و شانۆگەریی من دەسگیراندار بووم.. بەوەش هەر زوو کچە پوورەکەم تێگەیشت کە من پیاوی ژن هێنان نیم بەڵام ئەویش بەزۆر ناچار کرابوو کە رازیی بێ بە هاوسەرگیریی لەگەڵ من.. سێ ساڵ وەک ئەوەی لەگەڵ مقەبایەکدا بم هیچ هەست و خۆشەویستییم پێی نەدا تەنانەت یەک جار نەمووت خۆشم ئەوێیت.. تەنیا هەستێک بۆیم هەبوو هەستی بەزەیی بوو! ئای کە چەند ناخۆش و ئازاربەخش بوو! ئاخر هەر بە خۆمەوە نەوەستابووم بەڵکە کچێکی سادە و ساکاریشم کردبووە قوربانیی!

– سەرئەنجام، ئەو دەسگیرانداریییەت بە کوێ گەیشت؟

+ دوای سێ ساڵ لەم پەیوەندییە کوڕێکم ناسی بە ناوی (ش.ح.ئـ)، بە هۆی ئەوەی هەموو هەڵسوکەوتەکمان بە یەک دەچوو زۆر زوو ئاشنای یەک بووین و تەواو نزیک بووینەوە تا کەوتینە پەیوەندیی خۆشەویستیی.. چ ژیانێکی پڕ لە شانۆگەریی؛ لەملاوە لەگەڵ کچێک دەسگیراندارم لەو لاشەوە لەگەڵ کوڕێک ئەکەومە خۆشەویستیی!

هەر زوو پەیوەندییم لەگەڵ پوورزاکەم تێکچوو چونکە نەیدەتوانی

بەرگەی ئەم هەموو بە هەستییەی من بگری.. ئیتر داوای جیابوونەوەی کرد یان راستتر بڵێم من ناچارم کرد کە داوای جیابوونەوە بکات.. هەرچەندە دەرفەتێکی پێدام کە کێشە نییە ئەگەر زەماوەند بکەین و بیگوازمەوە.. بەڵام من بە بیانووی ئەوەی جارێ پارەی تەواوم نییە بە ژن گواستنەوە و ماڵ دانان و ناتوانم خۆم بخەمە ژێر باری قەرزەوە.. سەرئەنجام جیابووینەوە.. هەرچەندە هەستمکرد زۆر ناخۆش بوو بە ئەو و زۆر بەزەییم پێیدا هاتەوە بەڵام من نەمویست پتر درۆ لەگەڵ خۆم و لەگەڵ ئەویش بکەم.

– باشە، ئەی لەگەڵ (ش.ح.ئـ) بە کوێ گەیشتن.. ئەویش بەو بەزمەی دەسگیرانداریییەتانی زانیبوو؟

+ بەڵێ زانیبووی.. ئەویش زۆر نیگەران بوو بەوەی کە من ئەو جۆرە پەیوەندییەم هەبووە.. بەڵام لە بەرئەوەی منی زۆر خۆشدەویست زۆر ئاسوودە بوو بەوەی کە جیائەبمەوە و ئیتر دەبم بە تەنیا کەسێک لە ژیانی ئەودا! تا دەهات نێوانمان خۆشتر و گەرمتر ئەبوو.. وای لێهات پەیوەندییەکەمان گەیشتە ئاستی خۆشەویستییەکی زۆر شێتانە! ئەوەش بووە مایەی ئەوەی خزم و کەسوکاری هەردوو لامان هەڕەشەمان لێبکەن تەنانەت چەندین جار بە لێدانیش لێیانداین بە ئەوەی هاوڕێیەتی یەکتر نەکەین بەڵام ئەمە لە کاتێکدا بوو تەنیا گومانیان هەبوو و هیچ بەڵگەیەکیان پێ نەبوو ئەگینا تەنیا بە لێدان رزگارمان نەدەبوو!
ئەم پەیوەندییەمان هەر بە ژێر بە ژێریی درێژە پێدا و سێ ساڵی خایاند.. تا رۆژێک تەلەفۆنی بۆ کردم کە کەسیان لە ماڵەوە نییە و بڕۆم بۆ لای.. منیش بە پەلە خۆم گۆڕی و هەندێک بۆنی خۆشم لەخۆمدا و رۆیشتم بۆ ماڵیان..

– دوای ئەمە چی روویدا.. ئایە ئەمە دوا ژوانتان بوو یان یەکتریتان بینیەوە؟

+ بەداخەوە کە ئەمە دوا ژوانمان بوو.. تەنیا بە چەند کاتژمێرێک توانیمان بە ئاواتی لەمێژینەی خۆمان بگەین و هەستمان دەکرد ئیتر ئەمە رۆژی ئێمەیە.. بەڵام بە داخەوە بەختی ڕەشمان هەر زوو ئەم خەونەی لێ گڵ ناین.. براکەی بەسەرماندا هاتەوە و هەردووکمانی لە ژووری نوستن پێکەوە گرت.. ئیتر هیچ بیانوویەکی نەما بۆ ئەوەی کە نەمانکوژێ! بە شێوەیەکی زۆر وەحشیانە کەوتە سەرمان و تا هێزی تیا بوو لێیدەداین.. ئەمەش هەردووکمان تەنها بەرگرییمان ئەکرد.. کاتێکم زانی خۆشەویستەکەم پەی پێدا کرد و دای بە عەرزا و هاواری ئەکرد کە من رابکەم بەڵام من دڵم نەدەهات بە تەنیا بەجێیبهێڵم

چونکە ئەمزانی ئەو زۆر دڕندەیە و بە دەرفەتێکی ئاوا دەگەڕێ کە بیکوژێ.. کەچی ئەو دیسان هاواری کردەوە و گوتی: ” تکایە تۆ بڕۆ و خۆت رزگار بکە.. با من بکوژێ و خەمی منت نەبێ” ئیتر منیش زۆر ترسام و هیچ دەسەڵاتێکم نەبوو جگە لە راکردن.. بەڵام نەموێرا بچمەوە ماڵێ و یەکسەر بەرەو گۆڕستانی شار چووم و لەوێ خۆم حەشاردا.. تاکە کەسێک کە هەستم دەکرد دەتوانێ لەو بارودۆخە پڕ مەترسیدارەم رزگار بکا خوشکەکەم بوو کە هەموو راز و نهێنیەکی منی ئەزانی.. بە ناچاریی تەلەفۆنم بۆی کرد و سەرئەنجام ئەویش هاوسەرەکەی نارد بە شوێنما و لەگەڵ خۆی بردمی بۆ سلێمانی.. بە کورتتییەکەی لە ماوەی پێنج رۆژدا هەموو شتێکی بۆ رێکخستم و لەگەڵ قاچاغچییەک رێکەوت تا بمگەیەنێتە دەرەوەی وڵات.. ئیتر بە دڵ و دەرونێکی زۆر تەنگ و بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە وڵاتم بەجێهێشت!

– زۆر بە داخەوە کە ئاوەهات بەسەرهاتوە، ئەی لێرە.. ئێستا هەست دەکەی گیان و ژیانت پارێزراوە؟ ئاسوودەیت لێرە؟

+ بێ گومان بەڵێ.. چونکە لێرە یاسا حاکمە و وڵاتی مەدەنیەتە، بەڵام هێشتا ئاسوودە نیم چونکە خۆشەویستەکەم لەدەستچوو و چارەنووسیشی نادیارە.. ئێستا بە سەدان کەسی وەک ئەویش لە وڵاتی ئێمەدا ژیانیان لە مەترسیی دایە.. هیوادارم ئێوە وەک میدیاکاران بەدواداچوون بۆ ژیانی ئەو و خەڵکانی وەک ئەو بکەن..

– بێگومان.. دڵنیابە ئەوەی لە توانامادا بێ دەیکەین.. زۆر سوپاس کە دەرفەتت داین ئەم دیدادرەت لەگەڵ سازبکەین.. سەرکەوتوو بی.

+ زۆر سوپاس بۆ ئێوەش.

١٩/١٠/٢٠١٨

hemn.shawkat@yahoo.com

ژن، مەکوژن … ستار ئەحمەد

کاتێك تاڵە پرچی
شۆڕه ژنێك دەقرتێنن
خوێن لەلەشدا رادەوەستێ
دەی ژیان ..

لەترپەو ئاواز دەکەوێ
چیا سەری خۆی دەڕنێ و
چاوی بەمەلێك ناكەوێ
چۆن دڵتان دێ
ژن دەكوژن
بۆچی هەتاو لەبار دەبەن
مانگ لەگڕا دەسووتێنن
چۆن دەتوانن
رازی دایكان بمرێنن
شیعر لەشاعیرو
ئاواز لەبەستەو
دەنگ لەسەدای دابڕێنن
كەژنێك بسكی سوور دەبێت
بەتابلۆی خوێن
نیشتمان گەرووی دەتاسێ
مناڵ باوكی ناناسێ
خاك سەرگەردان
بەدوای جوانیا وێڵ دەبێ
قەڵەم تینووی
ماچی لاپەڕەو هێڵ دەبێ
ژن مەكوژن
نەبا دڵی یەزدان بشكێ
ئاسمان خوێناوی لێ بڕژێ
كەژن نەبێت
كۆرپە لەلانك دەتۆرێ
مرۆڤ بێ نیشتمان دەژێ
ژن مەكوژن
ژیان لەسێدارە مەدەن
لەژنا واتا دەبەخشێ

ستار ئەحمەد

خەڵاتی شانازیی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "سلێمانی" بە جەعفەر پەناهی پێشکەش کرا

جەعفەر پەناهی: لە وەرگرتنی خەڵاتی شانازیی فێستیڤاڵی فیلمی "سلێمانی" زۆر خۆشحاڵم

مەنووچێهر جیهانی – خەڵاتی شانازیی سێهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "سلێمانی" بە جەعفەر پەناهی دەرهێنەری ناسراوی سینەمای ئێران و جیهان پێشکەش کرا و لە پەیامێکدا گوتی: لە وەرگرتنی خەڵاتی شانازیی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی سلێمانی زۆر خۆشحاڵم.

بە پێی راپۆرتی لێژنەی راگەیاندنی سێهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "سلێمانی"، رێوڕەسمی کردنەوەی سێهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "سلێمانی" کە بە ئامادەبوونی "مەلا بەختیار" بەرپرسی بەشی پشتیوانیی ئەم فێستیڤاڵە و لە کەسایەتییەکانی بەرجەستەی سیاسیی هەرێمی کوردستانی عێراق، "فوئاد جەلال" سەرۆکی کۆمپانیای سینەمایی "مەستی فیلم" و بەڕێوەبەری فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "سلێمانی"، "دانەر عومەر فارس" بەڕێوەبەری هونەری، "بێهزاد فەراهانی" ئەکتەری ناوداری سینەما، شانۆ و تەلەڤیزیۆنی ئێران، "مەحەمەدڕەزا ئەسڵانی" سەرۆکی دەستەی ناوبژیوانانی بەشی رکابەریی فیلمە بڵیندەکانی بەڵگەیی، "ڕەوانبەخش سادقی" ناوبژیوانی بەشی رکابەریی کورتە فیلمەکانی ئەنیمەیشێن، ناوبژیوانانی بەشەکانی جۆراوجۆری رکابەریی فێستیڤاڵ، بەڕێوەبەری گشتیی فەرهەنگ و هونەر و لاوانی پارێزگای سلێمانی، "ئازەرەخش فەراهانی" ئەکتەری سینەما، دەرهێنەرەکانی وڵاتانی جۆراوجۆر و هەڵگرانی هونەری سینەما، بە پێشکەش کردنی خاتوو "لینا رەزا" لە تەلاری هونەری شاری سلێمانی پایتەختی فەرهەنگ و هونەری هەرێمی کوردستانی عێراق بەڕێوەچوو کە خەڵاتی شانازیی ئەم خولەی فێستیڤاڵەکە بە "جەعفەر پەناهی" سینەماکاری ئێرانی پێشکەش کرا و بە نوێنەرایەتی لە بەڕێزیان؛ خاتوو "تاهیرە سەعیدی" هاسەری ئەم دەرهێنەرە ناسراوەی سینەمای ئێران و جیهان، "ئەمین جەعفەری" بەڕێوەبەری فیلمهەڵگرتنی فیلمی سینەمایی "سێ روخ" و "شادمێهر راستین" لە هاوکاران و دۆستانی دێرینی بەڕێزیان، ئەم خەڵاتەیان

وەرگرت.

سوپاس بۆ فێستیڤاڵی تازەدامەزراو بەڵام بەهێزی فیلمی “سلێمانی” “تاهیرە سەعیدی” لە دوای وەرگرتنی ئەم خەڵاتە، بە ناوی “جەعفەر پەناهی” لە دەستی “دانەر عومەر فارس” بەڕێوەبەری هونەریی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “سلێمانی” گوتی” زۆر مەمنوون لە بانگهێشتەکەتان و سوپاس بۆ فێستیڤاڵی نوێ و تازەدامەزراو بەڵام یەکجار بەهێزی فیلمی “سلێمانی” و زۆر سپاسگوزارم کە ئاغای پەناهی بە شایستەی ئەم خەڵاتەتان زانی. ئەو قسانەی کە بڕیار وابوو من بیڵێم، بەڕێز پەناهی لە پەیامی وێنەیی و ڤیدیۆییدا گوتیان.

پەخشکردنی پەیامی وێنەیی تایبەتی “جەعفەر پەناهی”

بەر لە پێشکەشکردنی خەڵاتی شانازیی سێهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “سلێمانی” بە “جەعفەر پەناهی” لە پەیامێکی وێنەیی و ڤیدیۆیی تایبەتدا کە لە هۆڵی 1000 کەسیی تەلاری هونەر لە شاری سلێمانی پەخش و بڵاو کرایەوە، لە دەستپێکی قسەکانیدا بە زمانی کوردی گوتی: “سڵاو و ڕێزم هەیە بۆ خەڵکی سلێمانی” و لە درێژەی قسەکانیدا رایگەیاند: سڵاوم هەیە لە خزمەت هەموو هونەردۆستان و سینەما دۆستان لە سلێمانی و بە تایبەت بەرپرسانی بەڕێوەبەری فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “سلێمانی” کە منیان بە شایستەی وەرگرتنی وەها خەڵاتێک زانیوە.

لە وەرگرتنی خەڵاتی شانازیی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “سلێمانی” زۆر خۆشحاڵم

دەرهێنەری فیلمی سینەمایی “سێ رۆخ” و براوەی خەڵاتی باشترین فیلمنامەی بەشی رکابەریی سەرەکیی حەفتاویەکەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “کان”ی فەڕەنسا، لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: بە راستی خۆشحاڵم و ئەمە بە راشکاوی دەڵێم؛ هەرچەندە لەم فێستیڤاڵانە لەم ناوچەیەدا هەبێت، ئەوەندەش یارمەتی بابەت گەلی فەرهەنگی دەکات. ئەو ناوچەیەی کە هەردەم لە مشتومڕی توندوتیژییەکاندا بووە.

پەناهی هەروەها گوتی: ئەگەر هەر ئێستا من ئیزنم هەبووایە و دەمتوانی لە وڵاتەکەم بێمە دەرەوە و چەندین فێستیڤاڵ منیان بانگهێشت دەکرد، بە دڵنیاییەوە بزانن کە فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “سلێمانی” لە ریزبەندی مندا دەبوو، هەر بەم هۆکارانەی کە گوتم.

ئێمە لە رێگای سینەماوە دەتوانین کارگەلی گەورە ئەنجام بدەین

پەناهی رایگەیاند: ئێمە لە رێگای سینەماوە دەتوانین کارگەلی گەورە ئەنجام بدەین؛ ئێمە دەتوانین فەرهەنگسازی بکەین، ئێمە دەتوانین بە مافەکان و ئازادییەکانمان بگەین، ئێمە دەتوانین بابەت گەلی جۆراوجۆر چارەسەر بکەین و گەلانی جۆراجۆر لە تەنیشت یەکتریدا، بە ئاسوودەیی و ئازادی پێکەوە بژین و رێز لە مافەکانی یەکتری بگرن.

بە داخەوەم کە نەمتوانی بۆ فێستیڤاڵی فیلمی “سلێمانی” بێم

“جەعفەر پەناهی” لە کۆتایی قسەکانیدا گوتی: بە داخەوەم کە وەها نیە و بە داخەوەم کە نەمتوانی بۆ فێستیڤاڵی فیلمی “سلێمانی” بێم؛ بەڵام هەر چۆنێک بێت، خۆشحاڵم کە هاوسەرەکەم لەوێیە و بە نوێنەرایەتی لە منەوە ئەم خەڵاتە وەردەگرێت و دەمەوێت تکا بکەم کە بەڕێز “ئەمین جەعفەری” بەڕێوەبەری وێنەگرتنی دوایین فیلمم “سێ رۆخ”، کە لەم بەرهەمەدا، یەکجار یارمەتی دام، هاوسەرەکەم هاوڕێیەتی بکات و هەروەها “شادمێهر راستین” کە لە زۆربەی فیلمەکانمدا بە جۆرێک راوێژکاری من و یار و یارمەتیدەری من بووە؛ ئەم خەڵاتە لە لایەن من وەربگرن، بۆ ئەوەی کە خەڵاتێک بە شانازییەکانی سینەمای ئێران زیاد بێت. سوپاسی ئێوە دەکەم و ئومێد دەخوازم لە کارەکەتاندا سەرکەوتوو بن.

مەنسوور جیهانی

ماسی ... ن. ریزان فێتاح

ماسیێ وردێ ناو ئاوێ
دێت و دچێ بۆ تاوێ
پولێکێی ڕەنگاو ڕەنگێ
هێروێکو جل و بێرگێ
جۆر و شێوێیان زۆرێ
هێندێکیان دژین لێرێ
لێ دێریا و لێ زێریا دا
لێ چێم و لێ ڕووبار دا

بۆ خۆیان مەلە دەکەن
خۆراکیش پەیدا دەکەن
لەناو حەوز لە ماڵان
دەبنە هاوڕێی منداڵان

****

حەجکردنێـك بەخەیـاڵ لـەڕۆمـانی مەککەدا … سەدیق سەعید ڕواندزی

تیمەی بەشێکی زۆری ئەوڕۆمانانەی نووسەرانی فارس نووسیویانە، بەلایەنی کەمەوە ئەوانەی من خوێندوومنەتەوە، تیمەیەکی سادە، بابەتێکی ساکاربوونە.ڕووداو لەوڕۆمانانەدا، ڕەنگە ڕووداوێك بێ، ئاڵۆز نەبێت کەهەموومان پێی ئاشنا نەبین، بەڵام ئەم ڕووداوانە دەبنە جێگەی سەرنجی خوێنەروهەڵوەستەکردنی. ئەمەوێرای ئستاتیکای گێڕانەوە لەوەدقانەدا، کەهونەرکارییەکی هێندەجوانی تێدایە، کە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. خوێنەرکەڕۆمانی(لەمەککە)دا دەخوێنێتەوە، سەرسام دەبێت لەوهەموو هونەرکاریەی لەوەسفی شوێن وکەرستەوکارەکتەرەکان، بەزمانێکی سادەکراوە.
وەك ئەوەی خوێنەرخۆی کارەکتەری ئەوڕووداوانە بێت و لەپەیوەندی دابێت لەگەڵ شتەکان. من وام هەست دەکرد، ئەوە خۆمم سواری ئەوجێبە بوومە کەمەترێك لەئوتومبیلەکانی دیکەبەرزترە. شیعریەتی گێڕانەوە لەوڕۆمانەدالەئاستێکدایە، کەخوێنەرچێژلەخوێنەوەی هەمووئەودیمەنانە دەبینێت کەڕۆماننووس باسیکردوون. ڕۆمانی لە مەککە، لەوجۆرەڕۆمانانەیەکەسادەن، وەلێ لەکاتی خوێنەوەیاندا خوێنەرچێژیان لێدەبینێت و وشەو دەربڕینەکانی دەبنە جێگەی هەڵوەستەکردنی.

بێگومان نابێ ئەوەشمان بیربچێت، کەئەمە پەیوەندی بەئاست وتوانستی وەرگێڕەوە هەیە، بەتایبەتیش لەزمانی هۆڵەندی کەلەڕەگەزی زمانە قوڕسەکانە. بەڵام وەرگێڕی ڕۆمانەکە،توانایەکی زمانەوانی دیاری لەمیانەی وەرگێڕانەکەدا،بەرجەستە کردووە. ڕۆمانی لەمەککە،باسی

پەیوەندی نێوان دایك وكوڕێك دەكات، كەڕەنگە هەرخودی ڕۆماننووس خۆی پاڵەوانی ڕۆمانەكە بێت. پاڵەوانی ڕۆمانەكە، لەئێران دەژیت وقوتابی زانكۆیە.

لەسەروبەندی شۆڕشی گەلانی ئێراندا لەكۆتایی هەفتاكان، وەك ڕۆژنامەنووسێك چەندڕاپۆڕتە هەواڵێك بەنهێنی ئامادە دەكات و پەیوەندی بەبزووتنەوەیەكی گەریلاییەوە دەكات. هاوكات كتێبێكیش لەبارەی كوردەكانەوە دەنووسێت. دەستنووسی كتێبەكەی لەماڵەوە، دەشارێتەوە لەدووتوێی كتێبەكانی، تاكوڕۆژێكیان پیاوانی ڕژێم، بەمەبەستی پشكنینی ماڵەكەی، كەپێشترهەستیان بەوەكردووە كەلەبارەی كوردەكانەوە كاری نهێنی دەكات، بەسەرماڵەكەی دادەدەن.

ئەگەرچی خۆی هەرچۆنێك بێت هەڵدێت وڕزگاری دەبێت، بەڵام پسما□كی دەگیرێت، دواترلەسێدارە دەدرێت و هاوكاتی مەحبووبەی خوشكیشی، ئیتلاعات زیندانی دەكات. بەشێكی زۆری تەمەنیشی لە زیندان دەباتە سەرودواجاریش وەك غەریب وگۆشەگیرێك وتێكشكاوێك ئازاددەكرێت. پاڵەوانی ڕۆمانەكە، ئیدی دەزانێت ژیان بۆئەولەئێران، بەمانای كوشتن ولەسێدارەدان.بۆیە وڵات جێدێڵێت ولەهۆڵەندا، بۆماوەی سی ساڵ ئاوارەدەبێت. لەوماوەیەدا، چەندجارێك دایك و خوشك و باوكەخاوەن پێداویستییە تایبەتییەكەی(كەكەڕوڵاڵە) سەردانی دەكەن. دوای ساڵانێك جارێكی دیكە، دایكی دەیەوێت تاكو نەمردووە، بەدیداری شادبێتەوە.

بەڵام بەداخەوە دایكی تووشی نەخۆشی(زەهایمەر_خەڵەفان)بووە. ئەمەش بۆئەوسەختە شەش كاتژمێر بەفڕۆكە گەشت بكات تاكو دەگاتە لای كوڕەكەی لە هۆڵەندا.بۆیە كوڕەكەی بڕیاردەدات لەوڵاتێكی نزیك ئێران، لەگەڵ دایكی یەكتری ببینن، بۆئەم مەبەستەش میرنشینی عەرەبی، واتە دوبەی دیاریدەكەن، كەتەنها چل خولەكێك بەفڕۆكە لەئێرانەوە دوورە. ئەمیان لەڕۆژهەڵاتی كەنداوی فارسییە، ئەویشیان لەڕۆژهەڵاتی كەنداوی عەرەبییە.چونكە فارسەكان بەكەنداوی فارس و عەرەبەكانیش بە كەنداوی عەرەبی ناوی دەبەن. بۆیە هەردووكییان بۆدوبەی زێدی شێخ زاید، گەشت دەكەن و لەوێ یەكتردەگرنەوە. دایكی كەدەگاتە ئەوێ و لەهوتێلێك دادەبەزێت، هەرواهەست دەكات چۆتە ئەمستردام.بۆیە ژینگەو كەل وپەل و شوێنی مانەوەیانی جیاواز دێتە بەرچاو.ئەگەرچی چەند جارێك كچی و خوشكەكەی، دەیانەوێت تێی بگەیەنن كە ئێرە دوبەیە نەك ئەمستردام، وەلێ ئەو هەر بەهەمان ڕیتمی بیركردنەوەو تێگەیشتنی خۆی دەڕوانێتە دەورو بەر.واهەست دەكات ئەوە كوڕەكەی و ژنەكەیەتی دیزایینی ماڵەكەی و شوێنەكەیان

لەئەمستردام گێڕیوە. کوڕەکەشی ئەمجارەیان هەوڵدەدات، بەپێی بیرکردنەوەکانی دایکی درێژە بەوگەشت و مانەوەیە بدات. چونکە ئەولەبەردایکی هاتۆتە ئێرە.

بۆیە ژنەکەی و مەحبووبەی خوشکیشی ئاگادار دەکاتەوە کە شابانووی دایکی، هەراسان نەکەن و ڕەچاوی باری سایکۆلۆژی و هزری بکەن. بەتایبەتی کەئەو نەخۆشی خەڵەفانی هەیە. ئیدی پاڵەوانی ڕۆمانەکە، بەپێی ئاست و تێگەیشتنی دایکی دەیەوێت چێژلەوگەشتەو یەکتربینینە ببینێت. تاکو ڕۆژێکیان بەڕێکەوت دایکی لە هوتێلەکەوە سەیری بیابان دەکات و لەخۆیەوە بێ هیچ توانایەکی هزری، وشەی مەککەی بەخەیاڵ دادێت. چونکە خۆشی نەخۆشی هەیە، ئیدی واهەست دەکات پێشترکوڕەکەی چەندجارێك بەڵێنی پێداوە بیباتە حەج، بەڵام بەڵێنەکەی نەبردۆتە سەر. هەرچەندە ئەمەڕووینەداوە، وەلێ دایکی روژددەبێت کەپێشتر وای پێ وتراوە.کوڕەکەشی بۆ ئەوەی، ئەوئاواتەی دایکی ئەگەر بەخەیاڵیش بێت بێنێتە دی، بڕیاردەدات گەشتێکی مزگەوتی شێخ زایدی پێ بکات لەشاری ئەبوزەبی. ئەم مزگەوتە مزگەوتێکی گەورەیە، وەك ڕۆمانووس دەڵێت:_ (پتر هێمابوو بۆدەسەڵات و هەژموونی شێخ زاید نەك کارێکی خێر خوازی. بۆ ئەوەی دوای مردنیشی وەك هێمایەکی دەسەڵات بمێنێتەوە).

بۆیە ڕۆژێکیان دایکی سواری ئوتومبێلێك دەکات و بەرەو مزگەوتەکە دەکەونەڕێ. بەڕێکەوت ئەوڕۆژە،ڕێکەوتی یادکردنەوەی ساڵڕۆژی مردنی شێخ زایدە. بۆیە هەزاران کەس لەژن و پیاو بەجل و بەرگێکی سپی تایبەتییەوە، دێنە نێومزگەوتەکەو دروشمی ئایینی دەڵێنەوە. دایکیشی بۆ ئەوەی بچێتە نێو مزگەوتەکە، دەبێ ئەو جۆرە پۆشاکە بپۆشێت. بۆیە لەگەڵ ئاپۆڕای جەماوەر دەکەوێت و چەند جارێك دەچێتە نێومزگەوتەکەوپاشانیش بۆسەر گۆڕی شێخ زاید. ئیدی دواترکەڕێوڕەسمەکە تەواو دەبێت، دایکی بەو پۆشاکە سپیە، دێتە دەرەوەو بەدەم نزاو پاڕانەوە، بەتەسبیحێکی درێژەوە، واهەست دەکات حەجی کردووە، بەڵام لەڕاستیدا بەخەیاڵ. بەتایبەتیش کەخۆی نەخۆشی خەڵەفانی هەیە.

بەم شێوەیەش کۆتایی بەڕووداوەکانی ڕۆمانەکەدێت. لەپەراوێزی ئەوڕووداوەشەوەنووسەرئاماژەبەژیانی مرۆڤەکان و ڕەنگدانەوەی جیاوازی چینایەتی وچەند بابەتێکی سیاسی دەدات لەمیرنشینی عەرەبی، وەك ململانێی ئێران و بەشێك لەوڵاتانی کەنداو، یاخود ئەو ڕووداوانەی لەسەرو بەندی حەجکردنی ئێرانییەکان بۆسعودیە، ڕوویانداوە. لێرەدا بەپێویستی دەزانم لەبارەی وەرگێڕانی ئەو

ڕۆمانەوە، سەرنجێك دەرببڕم. لەڕاستیدا، بەبڕوای من وەك خوێنەرێك، وەرگێڕ ڕۆمانەکەی وەرنەگێڕاوە، بەڵکو(کوردانددوویەتی). یەکەم جارە ڕۆمانێکی وەرگێڕدراو لەزمانی هۆڵەندی دەخوێنمەوە، کەوەرگێڕەکەی هێندەبەزمانێکی جوان وسەرنجراکێش، ناوەڕۆکەکەی وەرگێڕا بێت.

خوێنەرکەڕۆمانەکە دەخوێنێتەوە، واهەست دەکات بە کوردی نووسراوە. وشەودەربڕینەکان سادەن. بەجۆرێك هەرکەسێك ڕۆمانەکە بخوێنێتەوە، بەئاسانی لەڕووداوەکان دەگات.ئەوزمانە جوانە لەوەرگێڕان، بەلامەوە لەنگییەبچووکترین خەوشی هەبێت. بۆیە بە ئامانجی بەبێشتکردنی زیاتری زمانی وەرگێڕەکەی، چەند سەرنجێکی کورت دەخەمە ڕوو. ئەوانیش:_
یەکەم:_ وەرگێڕبەدرێژایی ڕۆمانەکەی، مێشك ئاڵۆزی و ورێنەی، لە جیاتی نەخۆشی خەڵەفان بەکارهێناوە. بەڵام بەبڕوای من، ئەم دوو بارە هزرییە جیان لەخەڵەفان. بۆنموونە: ئێمە زۆرجاردەڵێین:_ مێشکم تێکچووە، یاخو ورێنە دەکەی، بەڵام لەبنەڕەتدا مێشکمان هیچ کێشەیەکی تەندروستی ودەماری نییە. بەڵام خەڵەفان جیاوازە،چونکە نەخۆشییەکی درێژخایەن و بێ چارەسەرەو وردەوردە مرۆڤ توانای دەربڕین وکۆنترۆڵکردنی ئاستی زمان وگوزارشتکردنی نامێنێت. بۆیە ئەگەرخەڵەفانی لە جیانی ورێنەو مێشك ئاڵۆزی بەکارهێنابا، جوانتر ماناکەی دەپێکا.

دووەم:_ وەرگێرلەڕۆمانەکەیدا، وشەی (ڕادان)ی لەبەرامبەر ئامادەکردن و سازکردن بۆ چەندین شت بەکارهێناوە. بەڵام لەزمانی کوردی، ئەم وشەیە بۆ هەمووبارێکی گوزارشتکردن نابێت. تەنهالەیەك کاتدانەبێت، ئەویش بۆنموونە دەڵێین:_ (قاتێکمان بەڕادان داوە). بەڵام نەمبیستووە لەزمانی کوردی بوترێت: ژوورێکم بەڕادان داوە، خواردنێکم بەڕادان داوە.
سێیەم:_ وەرگێڕلەڕۆمانەکەیدا، لەچەندین شوێن وشەی(معمیل)ی بەکارهێناوە. خۆزگە لەبڕی ئەو وشە نامۆزیکی و نائستاتیکیە، وشەیەکی دیکەی کوردی هاووتا دەکرد.
چوارەم:_هەرچەندە بەڕێزیان خۆشی ئاماژەی بەوە کردووە کەدەنگی حوشتر(بۆڕاندن)نییە. بۆیە ئەگەر هەڵەنەبم دەنگی حوشتر(پڕماندن)ە. بەپێچەوانەوە بۆڕاندن دەنگی گایە و بۆ ئاژەڵی حوشتر بەکارنایەت.

پێنجەم:_ ناونیشانی ڕۆمانەکە لەمەککەیە. بۆیەئەگەرپاشگری(دا) لەناونیشانەکەهەبایە، لەڕووی ڕێزمانییەوە گونجاوتردەبوو.بەم شێوەیە _لەمەککەدا).
جارێکی دیکە، دەستخۆشانەلەوەرگێڕی ڕۆمانەکەدەکەم. چێژم لە

خوێندنەوەی بینی، هەرچەندە ڕۆمانێکی سادەوساکاریشە. وەلێ هەمیشە بلێسەلەپرووشك هەڵدەستێت..

پەراوێز: ڕۆمانی لەمککە/ نووسینی(عەبدوڵا قادر) وەرگێڕانی(شەفیقی حاجی خدر) 2018..

واین لێرە ... نووسینی: ناس و دامیان ماڕڵی – وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

واین لێرە
بەڵێ
ئەوەی کە لێرەیە بۆ خەڵکە

ئارامی، ئارامی، ئارامی
شایستەی هەموو شتێکە
ئارامی، ئارامی، ئارامی
ئەگەر کەسێکت خۆشدەوێت

هێی تۆ دامیان
بالێرەوە بڕۆین تا ئەوسەر

هەندێک لە زیرەکترین گەمژەکان
ناتوانن زمانی مۆمیاکراوەکانی میسر بخوێننەوە
ئاڵا لەسەر مانگ دادەنێن و
ناتوانن نانێک بۆ زگی برسی پەیدابکەن

گوێ بە گەنجان نادەن
وەک ئەوەی داهاتوو پێویستی بەوان نەبێت
بەڵام گیانلەبەران دەپارێزن لە باخچەی ئاژەڵان
چونکە مەیمونی شامپازی پارەیەکی زۆر درووست دەکات

میدیا ئاوا تاڵانی دەکات

پیشاندانی لادێیەک وێنەی دڕندە
لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنەوە
زاناکان ئێستاش ناتوانن باس لە ئەهرامەکان بکەن، هاها

بانگخوازێک ژیان دەکات
لەسەر پیشاندانی پەراسوی منداڵێکی بچکۆلانە
بەگشتگیرکردنی وێنەی وێنەکان
ئیتر ئەمەیە وێنەکە
کڕینی پانت□□کی خاکی
لە هەموو ناکاوێکیشدا دەڵێی ئندیانا جۆنس

زێڕەکانیان دزی، دەستنووسەکانیان دزی،
ت□ نانەت ئێسکی ناو زەویشیان دزی
هەندێک لە خراپترین وێنەگرە ڕۆژنامەوانێکان کە هەرگیز شتی وام نەبینیوە
خراپترین دەخاتە ڕوو تا دونیا بیبینێ
ئیتر ئەوە بۆ ئەبەد پیشان دەدرێت
بۆیە کەسانێک لە ڕۆژئاوا□
هەرگیز ناڕۆن بۆ ڕۆژهەڵات
وەک ئەوەی هەست بکەن لە ماڵی خۆیانن

خەڵک بەلاڕێدا دەبرێت لەلایەن ئەم دەسەڵا تەوە
کاتێک ئەم جانەوەرە گەورە دەبێت
خەڵکی بۆ کو□ ب□□ن؟

من لە نەوەی شا سولەیمانم
نە د□د□□ین و نە کۆپی دەکرێین
دی ئ□□ن ئەی ور□ بەرزیم
ک□ نەخشاوە لەسەر ڕوحم و بۆ هەمیشە خاوەنی خودا دەبم

بەڵێ، سابالی. ئەمەیە ئارامی.
ئەوەی باپیران پێیان وتم
دۆزینەوەی دونیایەک پێش ئەم دونیایە.
ئەو دونیایە لە کاتی خۆیدا لەگۆڕ نرا
ل□بر□وە، لەناو ئەم سەروایەوە دەدۆزرێتەوە
تەنها ل□بر□وە.

سەیرە، ئێمە لە دایک دەبین هیچ نازانین،
ئایا لەدایک بوین و هەمووشتمان زانی؟

ئێمە هۆشیارانە گەورەدەبین،
یان تەنها باڵامان بەرزدەبێت؟

ئەتوانی بیرکردنەوە بخوێنیتەوە؟
ئەتوانی ناولەپ بخوێنیتەوە؟
سەیرە، دەتوانی درک بە داهاتو بکەیت؟
دەتوانی زریان ببینی کە دێت؟
زەوی تەخت بوو ئەگەر زۆر بڕۆشتیتایە دەکەوتیتە خوارەوە
ئێستا زەوی خڕە
ئەگەر شێوەکە بگۆڕێت هەموو کەسێک پێدەکەنێ.

ڕێژەیەک لە پیاوان
ناتوانن زۆربەی ئەو شتانەی قسەی لەسەر دەکەن بیان سەلمێنن
کەچی هێشتا ئامادە نیین بگەڕێن بۆ ڕاستێکان.

مامۆستاکانی زانکۆ کە خۆیان وەک زانا و هۆشیار پیشان دەدەن
پێیان بڵێ دەرمانێ بۆ پژمین ئەو کاتانەی ئاو بە لوتیانا دێتە خوارێ
دەوڵەمەندەکان تیمار دەکرێن، ئەو کاتانەی ئێمە بریندار دەبین
ئێسکێکمان دەشکێت بە قوڕو پوش دەیپێچینەوە
ئەتوانی نیشانەکان بخوێنیتەوە؟
ئەتوانی ئەستێرەکان بخوێنیتەوە؟
ئەتوانی ئاشتی بەرقەرارکەیت؟
ئەتوانی شەڕی شەڕ بکەیت؟
ئەتوانی سەیارە لێبخوریت و مانگا بدۆشی؟
سەییرە
ئێستا ئەتوانی بژێی سەرباری هەموو تەنگەژەکان؟

شێتییە ئەو کاتەی ڕاستی بەخەڵک دەڵێی
نازانی چۆن کاردانەوەیەک دەکات.
لە زاڵمەکان دەترسێی، چونکە خەڵکانێکی نەزانن
تۆ لە ڕاستی دەترسێی،
ئارامت هەبێت جارێ.

کێ تەوراتی نووسی؟
کێ قورئانی نووسی؟
ئەوە هەورەبروسکە بوو هەناسەی دابە زەوی و داینەسۆرەکان لە دایکبوون؟

نەفرەت
کێ وشەکانی درووستکرد؟
کێ ژمارەکانی درووستکرد؟
ئەی ئەوە چ سحرێکە لەسەر مر□ق؟
هەموو شتێکی ئەم هەسارەیە دەپارێزین لەناو قوتویەکدا و
لە مایکرۆوەیڤێکدا تاقی دەکەینەوە
هەرچییەک ببێت ئێمە هەر دەژێین
ڕەنگ چییە؟ پیاو چییە؟ مر□ق چییە؟
هەموو شتێکی سەر زەوی بەکار دێنین
دەیخۆین، ڕەشی دەکەینەوە، تێکی دەدەین
هەوڵدەدەین پارەمان هەبێت.

زەویمان هەیە، چەندین دۆنمان هەیە
کەواتە ئەتوانم وەک جاک نیکلسون پاڵبدەمەوە
زەق زەق سەیری یاری یانەی لیکەرس بکەم
لە دونیایەکی پڕ لە ٥٢ فێڵباز
قەرەجەکان، ئامادەبوون لە دانیشتنە ڕوحێکاندا، نوێژە نهێنێکان
ئەوانە پڕوپوچین؟

لە خوێیە پرژاوەکانی سەر شانتەوە هیوایەک بگرەوە بۆ ڕۆژ
وەکوو کەسانێک بووکە پەڕۆینەیەکیان لە وێنەی من بەدەستهێنا
دەرزیەکیان لە دەمارەکانم چەقاند
بەڵام هەستی پێناکەم
هەندێکجار وەک بەشێک لە من، بەڵام ڕۆحێکی ڕاستەقینەی گەورەم
بەدەستهێنا
من ناترسێم …. من ناترسێم

هەوڵ نەدەی خۆت بە ڕۆحمەوە هەڵبواسی
وەکوو سەربازێک هەر لە حەوت ساڵییەوە
لاشەی مردویەکم لە باوەش گرتبوو
هەستم دەکرد هێواش هێواش سارد دەبێتەوە، ئاه..
بۆچی هەر یەکەمینجار هاتینە ژیانەوە
ئەگەر ژیانمان هەر ئاوا دەڕوا
نەفرەت.

ئەمە دەگونجێ لەگەڵ هەموو زانا و گەریدەیەک
سالی، ئارامی، بەڵێ

. . ..

ژێدەر:

سابالی – ئارامی – بە زمانی بەمبارای وڵاتی مالی
جاک نیکڵسۆن: ئاکتەرێکی ئەمریکییە.
لیکەرس: تیمێکی یاری سەبەتەیە لە لۆسئەنجەلس.

سەرچاوە:
https://genius.com/Nas-and-damian-marley-patience-sabali-lyrics

تێبینی:
ئەم شیعرە لە ژمارە 5 ی گۆڤاری کەلەن بڵاوبۆتەوە.

کۆجیتۆی جەلال تاڵەبانی ... سەڵاح جەلال

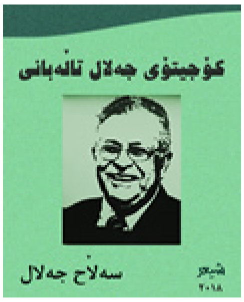

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ....]()

“وێنەی ژن لە چەند گەشە

نیگایەکەوە” … ئومێد قەرەنی

لە کۆمەڵگە بابسالاری و ئایینەکان ڕوانگەی عەقڵیی کە پتر لە پێکهاتەی بایۆلۆژی ژنەوە سەرچاوەدەگریت، ئەم شێوە ڕوانینەش لەوەوە سەرچاوەی گرت کاتێک جیاوازییە بایۆلۆژییەکان کرانە بنەما و هۆکاری جیاوازی کۆمەڵایەتی، واتە دابەشکردنی کار، ڕۆڵ، پێگە و دەستنیشانکردنی مافەکان لە نێوان ژن و پیاودا لە قۆناغە بەراییەکانی مرۆڤایەتی و بەسترانەوە بەجۆر و ڕۆڵی بایۆلۆژی. ئەمە بووە سەرچاوەیەک بۆ هاتنەکایەی بابەت و پرسی جیاوازی ڕەگەزی.

جیاوازی ڕەگەزی بەو واتایە نزیک دەبێتەوە لە چەمکی جیاوازی کۆمەڵایەتی، کە بریتیە لە جیاوازی نێر و مێ، بەهۆی ستەمی باڵادەستی ڕەگەزێک و پەسندکردنی تاک ڕەچەڵەکی بەسەر ڕەگەزەکەی تر، کە ژنە سەری هەڵداوە. بەدەر لەمەش جیاوازی لەسەر بنەمای ڕەگەز سەرەڕای هۆکارە بایۆلۆژیەکان، بەرهەمی کۆمەڵگەو بارودۆخێکی دیاریکراوە، پاڵپشت بە جیاوازیە کولتووریەکان کە ئەزموونێکی مرۆیی دوور و درێژی هەیە،وای کردووە ڕەگەزێک لە بەرانبەر رەگەزێکی دیدا لەزۆرێک ئەرک و ماف بێبەشبێت.

ڕاستیەکەی ئەو کەلەپوورەی حوکمی نێر و مێ دەکات کەلەپورێکی دواکەوتووە و دەگۆڕێتەوە بەسەردەمی هێزی جەستەیی،دەنا ئەوی پێی وابێت پیاو لە ژن باڵاترە ئەوە هێشتا لەئەفسانە تەمەن درێژەکانی سیستەمی بابسالاری دەربازی نەبووە. هەڵبەتە لێرەدا نابێت ڕۆڵی ئایینە ئاسمانی و زەوینیەکان لە پشتگرتن و ڕەوایەتی دان بە سیستەمی بابسالاری لەبیر بکەین کە بەردەوام ڕۆل و شوێنی ژنیان لە زۆربەی بوارەکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەبێ گەڕانەوە بۆ پەیوەندیە فەرهەنگی و سایکۆلۆژی و کولتوریەکانی ئەو کۆمەڵگەیەی کەژن تێیدا دەژێت بە بەراورد بە پیاو تەواو نادیدە دەگرێت، و نکۆڵی دەکات لەوەی ژن وەک مرۆڤێکی پێگەیشتوو و سەربەخۆ، یەکسان و هاوبەش تەماشای بکرێت،ڕۆڵی ژن لە و کۆمەڵگەیانەدا پارێزەریەتیە لە چەمکە باوەکانی ناو ئەو کۆمەڵگەیە وەک (ناموس و شەڕەف)

مێژووی ئەو ئەفسانەیەش کە گوایە پیاو لەژن باڵاترە، هەر بەسەر هەڵدانی سیستەمی بابسالاری دەگەڕێتەوە. بەگوێرەی لێکدانەوەی ئەنترۆپلۆگەکان، ئەگەر هەشت هە زار ساڵێک بێت، بابسالاری سەری هەڵدابێت، لە پێش ئەو وەرچەرخانەدا، نزیکەی دووسەد هەزار ساڵێک، ژن وپیاو لە ماف و ئەرکدا یەکسان و هاوبەش بوون. فرێدریک ئەنگلس لەکتێبی (ڕەچەڵەکی خێزان و موڵکی تایبەت و دەوڵەت)دا، پێ لەسەر

ئەوە دادەگرێت چەوساندنەوەی ژن و بابسالاری هاوکات لەگەڵ سەر هەڵدانی کۆمەڵگەی چینایەتی پەیدابوون(٢) هەروا لە بن سایەی سیستەمی کەپیتاڵیزمیشدا،بنیاتی ڕەگەزی ژن لەجەستەیدا کورتکراوەتەوە و وەکو بەروبوم چاوی لێ دەکرێ ئەوی گرنگە توێکڵەکەیەتی دەنا کاکڵەکەی هەر بۆ توڕهەڵدانە، و ژن تەنێ بۆ بۆئەوە باشە منداڵی ببێت بۆئەوەی وەچە بۆ چەرخاندی مەکینەو کارگەکانی بخاتەوە،

مارکس پێیوایە ژێردەستەیی و پاشکۆیی ژن لەسروشت و پێکهاتە بایۆلۆژیەکەی سەرچاوەناگرێت کە نەگۆڕن، بەڵکو ئەو میکانیزمە کۆمەڵایەتییەیە کە مێژوو و پێشینەیەکی ئاشکراو و دیاریان هەیە و شیاوی گۆڕانن(٢) کەواتە جیاوازیە بایۆلۆژیەکان جیاوازی سروشتین واتەی ئەوە ناگەیەنن کە پیاو لە ژن باڵاترە و نا بێت بکرێنە بنەمایەک بۆ درووستکردنی جیاوازی لەنێوان نێر و مێ لەژیانی کۆمەڵایەتیدا و ئەگەر جیاوازی رەگەزی بەرهه□ می بارودۆخێکی کۆمەڵایەتی بێت،ئەوەدەبیت گۆڕانی بەسەردا بێت و لێرەوە چەمکێکی دی دێتە پێش ئەویش بریتیە لە یەکسانی ڕەگەزی، واتە ڕەخساندنی دەرفەتی یەکسان بۆ نێر و مێ لەڕاپەڕاندنە کۆمەڵایەتیەکان و پێشڤەچوونی کۆمەڵگە ئەم یەکسانیەش بەتەنێ بریتی نەبێت لە (لێکچوون) بەلکو وەک بەها و، ڕێزگرتن و، بە واتایەک دادگەری یەکسانی هە بێت لەنێوان هەردوو ڕەگەز.

ئومێد قەرەنی

سەرچاوەکان:

١-حەمە سەعید حەسەن، مێ لەسایەی ستەمدا، چاپخانەی موکریانی،هەولێر، ل ٦٩

٢-نەسرین حەسەن، من و تۆ یەکسانین،چاپخانەی رۆژهەلات، هەولێر، ٢٠١٠ ل١٨

3 قەســـيدە لە (ڕامبۆ)وە … و :
نەژاد عزيز سوره□

(1)

كۆميديايەك لە سێ ماچدا

لەوەى دايد□ پۆشێ داماڵڕابوو
درەختى گەورەى خۆتێهەڵقورتێنيش
لەوێ بوون ،
بە گەڵاكانيان
ميناى پەنجەرەيان
لە نزيكەوە … لە نزيك ،
بە مەكرۆييەوە دەكوتا .

لەسەر كورسييەكى گەورە دانيشت
دەستى تێكئاڵاندبوون
نيوە ڕووت

لەسەر زەوى ژوورەكەدا
ئازاد دەلەرێنەوە ..
م□ بەستم
لە پ□يي□ جوانە ناوازە ، ناوازەكانيەتى ..

زەينم دايێ
ڕەنگيشم ڕەنگى مۆم بوو ..
تيشكێكى ورشەدار ، دێ و دەچێ و
لە خەندەيدا دەشەكێتەوە ..
گوڵەمێشێكيش لەسەرى مەمكى ..

هەردوو قاچە نەرمەكانيم
ماچ كردن ..
پێكەنى ..
لەمەكرۆيى پێكەنينى هەڵوەريويدا ،
بوو بە بلورى جريوە و كريستاڵان ..
پ□يي□كانى لە ژێر كراسێكى ڕووبەدەردا
دەستووريان دا :
دەكرێ تەواوى كەى ؟

یەکەم لایلایە ئەو دەستی پێکرد
پێکەنین□ ه□□شاوییەکەی
بە سزایەکی زۆرەوە ..

چاوەکانیم
بە سۆزەوە ماچ کردن ،
کە بە لەرۆزکی
لەژێر لێوەکانی مندا
ئارامیان گرتبوو ..
سەرێکم بەرەو دواوە پاڵدا
هەست بە شەکەت بوون دەکا
ئای … ئەمە باشترە !

((ڕێگەی تەنیا هەندێ وشەم دەدەی ؟))
هاتم ماچەکانی ترم ،
بەسەری مەمکانەوە نووساند
وام لێ کرد
ماچەکە زۆر ئارەزوومەندانە پێبکەنێ
کە …

لەوەی دادید□ پۆشی داماڵڕابوو
درەختی گەورەی خۆتێهەڵقورتێنیش
لەوێ بوون
بە گەڵاکانیان
مینای پەنجەرەیان
لە نزیکەوە … لە نزیك
بە مەکرۆییەوە دەکوتا .

(2)

خەونمان بۆ زستان دی

زستان
بە فارگۆنێکی گوڵڕەنگی ، سەرین شین
سەفەر دەکەین ..
باش دەبین
هێللانەیەك ،
لە ماچگەلێکی شێتانەدا
لە هەموو گۆشەیەك

لە گۆشە نەرمەکانیدا
دێتە ژێر بار
چاوەکانت دەنووقێنی
تا لە میناکەوە سەرنج
لە ددان جیڕکردنەوەی ،

تارماییەکانی شەو نەدەی
ئەو شێواو□ د□□ق□ هارانە
لە ئیبلیسی ڕەش و گورگی ڕەش ..

پاشان
هەست بە گۆناکانت دەکەی
ڕووشاون ..
ماچێکی چووکە
وەك بڵێی
جاڵجاڵۆکەیەکی شێت بێ
بەسەر گەردندا دەبزوێ
پێم دەڵێی :
((بە دوایدا بگەڕێ !))
لە کاتێکدا سەرت خوار کردوو□ تەوە ..
وەختێکیشمان پێ دەچێ
لەو جانەوەرە دەگەڕێین
کە زۆر دەبزوێ ..

(3)
بۆ نووستوی دۆڵێ

کە ڕامبۆ ئەم قەسیدەیەی لە 1870 دا لە (برۆگرێد) بڵاوکردەوە ناونیشانێکی دیکەی پێدا، ئەم سۆناتایە، وێنەیەکی کاریکاتێری□ بۆ شەڕ کە لەو ساڵەدا (1870) ل□ گ□□□ □□□□ بوو .. ل□گ□ ت□بینی ئەوەی دیارە کە ئەو سەربازە نەنووستووە ، کوژراوە .
ئەو بەرابەریەش لە نێوان □□ سرووشتی جوان و میهرەبان و کارەساتەکانی شەڕ دەبینرێ ، هەروەها لە نێوان پەڵەی سەوز و پەڵەی خوێن .

مەزرایەکی سەوزە ،
ڕووبارێك
گۆرانی تێدا دەچڕێ ..
شێتانە

لێشاوی ئاوی سازگاری زیوین
بەسەر گیادا بڵاو دەکاتەوە ..

که خۆر ،
لە شاخە بەرزەکانەوە دەدرەوشێتەوە
ئەوەتا دۆڵێکی بچووك
بە پڕشنگان شەپۆل دەدا ..

سەربازێکی گەنج هه‌یه
– دەمی کراوەتەوە –
سەر ڕووت
ملی لە ژێر
هۆ ئەو شیناییە تازەیە دایە ..
لەناو گیادا ،
لەو سارایەدا ،
ڕەنگپەڕیو
لە پێخەفی سەوزیدا
کە ڕوناهی لێ دەگری .
درێژ بووە دەنوێ ..
پێی لە ژێر سەوزایدان
خه‌نده‌دار
وەك بزەی مناڵێکی نەخۆش دەنوێ
نا ئەو ،
لە سەرخەوشکاندنێکی سادەدایە
ئەی سرووشت !
بە گەرمی ڕایژەنە !
سەرمایەتی
ئەو بۆن و بەرامەیە
کار لە لووتی ناکەن
ئەوەتا لەژێر خۆردا دەنوێ و
دەستی ئارام لەسەر سنگییەتی
دوو کونی سووریش لەکه‌له‌که‌ی ڕاستی ..

ئاماژه

(*) ئارسەر ڕامبۆ : شاعیری بەناوبانگ و جێی سەرنجی مێژووی نوێی شیعری فەڕەنسی و جیهانی (جین نیکۆلاس ئارسەر ڕامبۆ) ، نۆڤمبەری

1845 لەدایك بووە .
گرینگترین و سەرنجڕاکێشترین کاری نووسیبێ لە تەمەنێکی لاوی سنووردار بووە ، فیکتۆر هۆگۆ بە (منداڵیی شێکسپیر)ی ناوزەد کردووە .. لە بیست و یەك ساڵیدا وازی لە شیعر نووسین هێناوە !
* بۆ دەقی عەرەبی شیعرەکان بڕوانە :
http://www.alnoor.se/article.asp?id=25158

خۆزگەی منداڵان … فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

منداڵی کوردستانین
دەستی ئاشتی و ژیانین
بادووربین لە ناخۆشی
هەتا بژین بە خۆشی

جیهانی ئێمە وایە!
پڕ لە خۆزگەوهیوایە
ئامانجمان گەش و روونە
ژینی بەرەو پێشچوونە

بە پرسیارو تێڕوانین
تێدەگەین ودەزانین
ئەوگوڵە پێشکەوتووە
ک[illegible]یی تێگەیشتووە

دنیامان مەشێوێنن
لەژین مەمانڕەنجێنن
دەمانەوێت دواڕۆژمان
گەشبێ وەک ناخی خۆمان.

فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

ڕۆمانی دواوێستگەم باکوورەوچەند سەرنجێك ... سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەوەی ڕۆمان لەگێڕانەوەی مێژوویی جیادەکاتەوە، بەرجەستەکردنی وێنەیەکی دیکەی نوێیەبەدەرلەوێنە مێژووییەکە. نوێ بەومانایەی ڕۆمانووس چەند لەکڵاوەڕۆژنەی ئەدەبەوە بۆڕووداوەکان دەچێت و گوزارشتیان لێدەکات. کێشەی بەشێك لەوانەی ڕۆمان دەنووسن بەتایبەتیش کەهیچ ئەزموونێکی نووسینی ئەوژانرەیان نییەلەوە دایە، کەدرك بەوجیاوازییە ناکەن کەڕۆمان لەبیۆگرافیاو یادەوەری، وەك مێژووجیادەکاتەوە. واتەبەهەمان زمانی واقیع ڕووداوەکان لەدەقی ڕۆماندا، بەرجەستەدەکەن. مێژووئەوەیەکەڕوویداوە. بەڵام ڕۆمان ئەوەیە کەدەیخوێنینەوە. ئەگەرخوێنەربەهەمان شێوازی گێڕانەوەیەکی مێژوویی ڕۆمانی خوێندەوە، ئیدی جیاوازی لەنێوان ڕۆمان وەك ژانرێکی ئەدەبی باڵا، لەگەڵ ڕووداوو مێژوونامێنێت. بێگومان لەنێوان هەردووژانرەکەدا، چەندین توخمی هاوبەش هەن، کە گێڕانەوە یەکێکە لەوڕەگەزەهاوبەشانە.

بەڵام لەڕۆماندا، گێڕانەوە ڕەهەندێکی هونەری هەیەکەتیایدا، وەسف و گوزارشتکردن و شیعریەتی گێڕانەوەوچەندین لایەنی دیکەی زمانی، لەخۆدەگرێت. لە خوێنەوەی مێژوودا، خوێنەرتەنها بەرەمێژوو،بەرڕووداوەکان دەکەوێت. بەڵام لەڕۆماندا بەرشوێن و کارەکتەرو چەندین تەکنیکی دیکە دەکەوێت. گەلێك جار ڕۆمانێك دەخوێنینەوە، پترلەوەی ڕۆمان بێت، سەرگوزشتەی ژیانی تایبەتی وکەسی نووسەرەکەیە. کەئەمەش دەچێتە چوارچێوەی یاداشتنامە، نەك ڕۆمان. چونکەلەڕۆماندا، مەرج نییەکات و شوێن وکارەکتەرەکان، هەمان ئەوانەی نێو واقیع بێت.بەڵام لەیاداشتنامەدا،نووسەرچەقی ڕووداوەکانە.

چونکە ئەوباسی خۆی دەکات. لێرەوەش دەبینین گەلێك جارنووسەرانی ئێمەبەشێکیان یادەوەرییەکانی خۆیان لەژێر تایتڵی ڕۆمان نووسیوەتەوە، کەلەڕاستیدا ڕۆمان نییە.ئەگەرکتێبەکە ناونیشانی

ڕۆمانی بەسەرەوە نەبێت، ڕەنگە خوێنەرکێشەیەکی ئەوتۆی نەبێت. بەڵام کاتێ لەژانڕی ڕۆماندا پێڕین دەکرێت، ئەوکات دەبێ هەڵگری ڕەگەزەکانی نووسینی ڕۆمان بێت. لەو ڕوانگەیەشەوە بڕوام وایەکتێبی(دواوێستگەم باکوورە) یاداشتنامەیە بەرلەوەی ڕۆمان بێت. چونکە نووسەرەکەی بەزمانێکی واقیعیانەی ڕووت، بەگێڕانەوەیەکی سادەی مێژوویانە، ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە. لەو کتێبەداتەکنیکی گێڕانەوە لەهەندێ شوێندا ئەوەندەسادەونائستاتیکی دەبێتەوە، کەخوێنەرهەست بەوەدەکات ئەوەی دەیخوێنێتەوە ڕۆمان نییە،بەڵکوگێڕانەوەیەکی مێژووییە. کەمترین هونەرکاری لەڕووی زمانی گوزارشتکردنەوە لەکتێبەکەداهەیە.

ناوەڕۆکی ئەوکتێبە، کەبڕوام وایە خودی نووسەری کتێبەکە، کارەکتەری ڕووداوەکانە، باس لەکەسێك دەکات کەناوی(شکۆیە).شکۆ لەگوندێك لەدایك دەبێت، بەشێکی ژیانی لەوێ دەباتە سەر.تادواجاردێتەشارولەوێ ژیان دەگوزرێنێت و دوای ساڵانێکی زۆریش، بەهۆی ڕووداوەکانی دوای ڕاپەڕین وشەڕی ناوخۆی نێوان هێزەسیاسییەکان،ئاوارەی کەنەدا دەبێت. لەوێش گەشتێك بۆجەمسەری باکووردەکات وهەوڵدەدات کتێبێك بنووسێت.

لەپەراوێزی گێڕانەوەی ژیانی کارەکتەری ڕۆمانەکە، نووسەر هەوڵیداوە دووقۆناغ لەژیانی تایبەتی شکۆ ئاوێتەی یەکتری بکات ودواتریش لەسەرئاستی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی بەراوردی یەکتریان بکات.ئیدی نووسەرلەپەراوێزی گێڕانەوەی ژیانی شکۆ، باسی چەندین ڕووداوی دیکەی سیاسی وکۆمەڵایەتی دەکات. باسی شۆڕشی ئەیلول، ئەنفال،کیمیابارانی هەڵەبجە، ژیانی دوێنێی مرۆڤی کوردلەگوند، دیاردە نوێیەکانی ئێستای ژیانی بەناوەمۆدێرنی مرۆڤی کورد،ژیانی پەناهەندەیی وچەندین ڕووداوی دیکەدەکات.تەنانەت باسی ترەمپ، ئوسامە بن لادن، شەڕی قاعیدە، ڕووداوی یانزەی سێپتەمبەر، فیدل کاسترۆ،نازییەکان و جەنگی یەکەم و دووەمی جیهانی وداعش و ئەبوبەکر بەغدادی ودەیان باسی دیکە دەکات. تەکنیکی گێڕانەوە لەوکتێبەدا، لەشێوەی گێڕانەوەی ئاسایی ژیاننامەی کەسێکە.

زمانی دەربڕین وگوزارشتکردن، وەسف ودەربڕینەکان بەگشتی زمانێکی واقیعیان بەسەردازاڵە. بۆیەکەخوێنەرکتێبەکەدەخوێنێتەوەزۆرئاسایی درك بەوە دەکات کەژیاننامەی کەسێك بەناوی شکۆ دەخوێنێتەوە. ئەگەرچی نووسەرچەندلەسەرژیانی شکۆوەستاوە، ئەوەندەزیاتریش ئاماژەی بۆبابەت ورووداوی دیکەی لاوەکی کردووە. وەك ئەوەی نووسەرمێژوومان بۆبگێڕێتەوە، کەلەبنەڕەتیشداوایە. ئەگەر

ڕووداوەكانی ڕۆمانێك هێندەواقیعی بوونەوە،كەوەك مێژووێك باس بكرێت، ئیدی سیما هونەرییەكانی ڕۆمان كاڵدەبنەوە. نووسەرچونكە مێژووی گێڕاوەتەوە، لەچەندین ڕووەوەهەڵەی زەقی كردووە. ئەگەرچی نووسەری ڕۆمانەكە یەكێكەلەشاعیرەدیارەكانی قۆناغی هەفتای شیعری كوردی، وەلێ ئەوزمانە شیعرییەلەڕۆمانەكەدا هەستی پێ ناكرێت. بەگشتی وەك خوێنەرێك لەبارەی ڕۆمانەكەوە، ئەو سەرنجانە دەخەمە ڕوو:_

یەكەم:_هەڵەی مێژوویی_

نووسەر لەڕۆمانەكەیدا،چونكە بەشێكی گەورەی بۆ مێژوو تەرخانكردووە،بۆیە باسی چەندین ڕووداوی مێژوویی دەكات. هەندێكییان تەنها دووسێ ساڵێك بەسەریاندا ڕەتبووە، كەچی نووسەر بەهەڵە ئاماژەی بەكاتی ڕوودانیان داوە.بۆنموونە:_

*لاپەڕە22نووسیویەتی:_(لەساڵی 1983لە شەڕی ئێران و عێراق كوژرا.سێ ساڵ دواترئەوشەڕە ڕاوەستا). هەڵبەتە ئەگەر سێ ساڵ دواتر بخەینە سەرساڵەكە ئەوادەبێتە 1986، لە كاتێكدا شەڕی ئێران و عێراق لە ساڵی 1988 كۆتایی هات..

*لاپەڕە 33نووسیویەتی:_(شكۆلەپۆلی نۆ بوو). گەرچی نووسەرباسی ژیاننامەی شكۆ دەكات لەشەستەكاندا،بەڵام دەبوو بزانێ ئەوكات پۆلی نۆنەبووە، بەڵكو پێیان دەگووت سێی ناوەندی. پۆلی هەفت و هەشت و نۆ، دوای كۆنفرانسی پەروەردەیی لەدووهەزاروهەفت، بووە شوناسی ئەوقۆناغە.

* لاپەڕە 74 نووسیویەتی:_(داعش لە 30ی ئاب پەلاماری شنگالیدا). بێگومان هەڵەیەو 3ی ئابە نەك سی ئاب.

*لاپەڕە 93 نووسیویەتی:_(ساڵی 2015 داعش پەلاماری عێراقیدا). بێگومان ئەمەشیان هەڵەیە. داعش لە 10 حوزەیرانی 2014 پەلاماری عێراقیدا.

*لاپەڕە 211 نووسیویەتی:_(سعودیە دراوسێی عێراق و سوریایە). هەڵبەتە سعودیە دراوسێی عێراقە، بەڵام سوریانا. ئوردن دراوسێی سعودیەیە. دەكرێ بۆزانیاری نووسەرسەیری نەخشەی نیشتمانی عەرەبی بكات.

*لاپەڕە 212 نووسیویەتی_(وەسی مامی فەیسەلی دووەم كارەكانی پاشای ڕایی دەكرد). وەسی مامی پاشا نەبوو، خاڵی پاشا بوو.

*لاپەڕە264نووسیویەتی:_(عێراق وئێران هەشت ساڵ شەریان لەسەر كەنداوی عەرەبی كرد). ئایا شەڕی ئەودوو وڵاتەلەسەركەنداوی عەرەبی بوو؟.

*لاپەڕە 265 نووسیویەتی:_(یەك بلیۆن مرۆڤ لەسەرزەوی هەن).نازانم مەبەستی نووسەرلەوبلیۆنە چییە؟ لەکاتێکدا هەمووجیهان تەنها هەفت ملیار کەسە.

دووەم:_گێڕانەوە:_

ئەگەرچی ڕۆمان بەگشتی، دەبێ هەڵگری زمانێك بێت کەمترین فۆڕمی گێڕانەوەی واقیعی تێدابێت.چونکە ئەگەرزمان ڕەهەندێکی هونەری نەبێت، ئەوا جیاوازی لەنێوان گێڕانەوەی ڕووداوێك لەڕۆمان و گێڕانەوەی ڕووداوێکیش لەمێژوودا ناکرێت. بەڵام لەوڕۆمانەدا، خوێنەربەرچەندان دەربڕین و پەڕەگراف دەکەوێت کەواهەست دەکات ئەوەی دەیخوێنێتەوە ڕۆمان نییە، بەڵکوگێڕانەوەیەکی ئاساییە بێ هیچ جوانکاریی وهونەرکارییەکی زمان. لێرەداچەند نموونەیەك دەهێنینەوە:_
* لاپەڕە 86 ڕۆماننووس نووسیویەتی:_(سەرکانیەکانیان سەب دەکرد، خەڵکیشیان بەکۆمەڵ زیندەبەچاڵ دەکرد، هاتووچۆیان قەدەغە دەکرد).
*لاپەڕە 90 نووسیویەتی:_(لەڕێگابەتایبەتی هاوینان لەنێوخۆیان لەڕێگا پارەیان کۆدەکردەوە).

*لاپەڕە 96 نووسیویەتی:_(سەلیم چووە بازارتورشی کڕی، تاریك داهات، گەوهەرسفرەی ڕاخست، هێلکەکانی سپی کرد).
لاپەڕە 154 نووسیویەتی:_(پیاوێك ناوی ئەنوەربوو،تەمەنی لەسەرووی چل بوو، مامۆستابوو، لەوکاتەی هاوسەرگیری کردبوو، هەمووساڵێك منداڵیان دەبوو، ئەوکات دەمنداڵی هەبوو). سەیری ئەوهەموو(بوو)ە بکە، لە سێ ڕستەدا.
*لاپەڕە272 نووسیویەتی:_(لەکاتی نوێژدەبێ پێلاوەکان داکەنی و لەدەرەوەداکەنی).
بێگومان، زۆرپەڕەگرافی دیکەی لەوشێوەیە لەکتێبەکەدا هەن، وەلێ ئێمە تەنها ئەم چەند نموونەیەمان خستەڕوو.

سێیەم:هەڵەی چاپ_

گەرچی ئەم کتێبە هەڵەچنی بۆ کراوە، بەڵام وەك ئەوە وایەبەبێ پێداچوونەوە چاپ کرابێت. لەچەندین شوێن هەڵەی فۆنت و پیت دەبینین. لەهەندێ شوێندا، پیتی(ك) کراوەبە(گ).گریمان نووسەری ڕۆمانەکە لەبەرباری تەندروستی یاخود تەمەن، یان هەرهۆکارێکی دیکە،نەیتوانیبێت بژاری ئەوهەڵانە بکات، بەڵام نازانم هەڵەچنی کتێبەکە ئەرکی چی بووە؟ تەنانەت لە ژیاننامەی نووسەردا،هەڵەیەکی

مێژووی زەق کراوە. کاتێ نووسیویانە یەك کۆمەڵە شیعری لە ساڵی(1997) بڵاوکردۆتەوە. بەڵام ئەمە هەڵەیەو ساڵی 1977 وبەناوی سەمای بەفری ئێوارانە. دواجار دەڵێم خۆزگە بەرزنجی شاعیرو ماڵی وەفاییش، کتێبی پیاوێکی بێجامە شینیان لەبڕی ئەم کتێبە وەردەگێڕاو چاپ و بڵاویان دەکردەوە، کەزەمەنێکە حەزدەکەم ئەو کتێبەبەزمانی کوردی بخوێنمەوە..

---

*پەراوێز:_ دواوێستگەم باکوورە/ ڕۆمان/نووسینی جەلال بەرزنجی/بڵاوکراوەی ماڵی وەفایی 2018..

بۆچی لە دژی سزای لەسیدارەدانیت ؟جیگای خەباتی دژی لە سیدارەدان لە کۆماری ئیسلامیدا چیە؟

حەمید تەقوایی وەڵام ئەدات□و

ئێمە لەدژی سێدارەین لەژیر هەربیانویەک ولەهەر جێگایەکدا.لە بۆچونی ئێمەدا سێدارە سزاوتەمبێ کردن نیەبەلکو تاوانێکە.نەک تەنها لە ڕوی سیاسی□وە بەڵکو لەڕویی ئینسانی وماف ودادوەریەوە سێدارە شیاوی جێبەچیکردن نیە شاوی بەرگری لێکردن نیە وە ئەبێت وەک زۆرێکیتر لە دیاردە وەحشیانەکانی کۆمەڵگەی چیانەیەتی بخرێتە موزەخانەوە.ئەگەر ئامانج لە سزادان چاکسازی لەکەسی تاوانبارو پاریزگاری لەکۆمەڵگەبزانین نەک تۆڵەکردنەوەو تۆڵەسەندنەوەو ڕوبەڕوبونەوەی کتومت،ئەوکاتە ئاشکرا ئەبێت کە سزای لەسێدارەدان نابێت لەسیستمەی دادوەری کۆمەڵگەی شارسانیدا هیچ جێگایەکی هەبێت.سیدارە ڕیگاچارەو وەڵامی هیچ شتێک نیە،بەڵکو خۆی یەک گرفتیکی کۆمەڵایەتیەو ئەبێت لە مل کۆمەڵگەی بکرێتەوە .هەمومان بە ئەزمون دەیبێنین کە ئامارو ترازوی تاوان لە وڵات□کی وەک وڵاتی یەکگرتوەکانی ئەمریکا کە سیدارە لە هێشتا هەندێک لە ولایەتەکانیدا

هەیە نەک تەنها کەمی نەکردوە بەڵکو زیتر لە کۆمەڵگەکانی ئەوروپایە کە سێدارە تێیاندا هەڵوەشاوەتەوە.

بەدەر لەو لایەنە سیاسی ودادوەریانە،لەڕووی ئینسانیشەوە سێدارە خەنجەریکە کە لەپەیکەری کۆمەڵگەی مروڤایەتی دراوە.هەرخۆی بەڕەسمییەت ناسی لەسیدارەدان وەک کارێکی ڕێگە پێدراو ویاسایی ودەوڵەتی،گیانی ئینسانەکان،ئینسانیەت وکەرامەتی ئینسانی لە هەموو کۆمەڵگاکاندا کەم بی بەهاو بێ نرخ دەکات وە بەو مانایە لە ئاستێکی فراوانی کۆمەڵایەتیدا ڕێگا بە کوشتاری نا دەوڵەتیش دەکاتەوە.کاتێک دادوەران وسوێندخۆرەکان وقازی وپارێزەرەکان لەدەوریەک ماوەیەکی درێژ لەدەوریەک کۆدەبنەوە لەسەر لەسێندنەوەی مافی ژیان لە ئینسانێک گفتوگۆ دەکەن وەادەگەڕێنەوە وەلە کۆتایدا بەوپەڕی خوێن ساردیەوە بەو ئاکامە دەگەن کە ئەبێت ئینسانێک بکوژرێت.هەر تاکێکی تری کۆمەڵگەش دەتوانێت ،ئەوەی کە قازی یان ئەنجومەنی سوێند خۆران لەڕووی یاساییەوە مافیان هەیە بڕیاری لەسێدارەدان دەرکەن وئەندامانی تری کۆمەڵگە ئەومافەیان نیە جیاوازی پێناسەکان هیچ لە کێشەکە ناگۆڕێت.ئەمە تەنها جیاوازیەکی ماف وبڕیارنامەییە بەڕەسمیەت ناسینی سێدارە،خودی کوشتنی ڕێپێدراو هەژمارکراو تارمایی ودەندەییەک کە ئەم ئینسان کوژیەیی پەردەپۆشکردوە،لە وەها کۆمەڵگەیەکدا کوشتارو نابودی ئینسانەکان بەشێوەی تر بەشیوەیەکی ئاسانتر بەڕێوە دەچێت.بەم هەموو بەڵگانەیەکە ئەمە سزای لە سێدارەدان لەهەر بارودۆخێکدا بەتاوان دەزانین وە من وای بۆ دەچم کە زەرینەی خەڵکی ئێرانیش لەم بارەیەوە لەگەڵ حیزبی ئیمەدا هاوبۆچونن.

بەڵام سەبارەت بە کۆماری ئیسلامی کێشەکە زۆر کارەساتبارترو وەحشیانەترە بەبەراورد لەگەڵ کۆمەڵگەکانی تر.کۆماری ئیسلامی دەسەڵاتێکە کە بە سزایی سێدارە خۆی لەسەر پێ ڕاگرتوە.لە سیستەمی دادوەری کۆماری ئیسلامیدا بەفەرمی ویاسایی بۆ تاوانەکان لە سێدارە ئەدرێن.ئەم لە سێدارەدانانە هەتا لەو کۆمەڵگایانەشدا کە سزای لە سێدارەدان ڕێگە پێدراویشە بەتاوانێکی بێ ئەملاولا حیساب دەکرێت.ئەگەر لە سەدا یەکی ئەم وەحشیگەریەی کەلەژێر ناوی یاسایی تۆڵە وخراپەکارانەی سەر زەوی ودادگا و دادگایکردنی شەرعی و داوەری تاوانبارانەکی وەک قازی مورتەزەوی بەڕێوە دەچیت،لەهەر کۆمەڵگەیەکی تر ڕویبدایە لەگەڵ توندترین ناڕەزایەتی هەتا لەلایەن لایەنگرانی سزای لەسێدارەدانەوە ڕوبەڕو دەبویەوە.کۆماری ئیسلامی بەڵگەی حاشا هەڵنەگرو ئاشکرای ئەو ڕاستیەیەکە ئیعدام کوشتنی

بـەئەنقەستی دەوڵەتیە ئەو<> هەموان هەیـا نە ئەوحکـومەتە هەمـوی
بـەتەنها لای خۆیەتی!#کاتێک بەرەدەبارەن وسزای لە سێدارەدان لە
ئیران ئەنجام ئەدرێت لەڕوی ئینسانی ،لەڕوی ماف ودادوەری،لەڕوی
سیاسیەوە تاوانێکی سامناک ئەنجامدراوە.تەواووی مێژوی ئەم حکومەتە
سەرڕیژە بەمتاوانانە.
سزای لەسێدارەدان ئەبێت هەڵوەشێتەوە وە نا بێت لە هیچ بارودۆخێکدا
بە ڕێ پێدرا و دابنرێت.ئەمڕۆ سزای لە سێدارەدان لە زۆرێک لە
وڵا تانی ئەوروپا هەڵوەشاوەتەوە وە لە ئیرانیش دەتوانرێت وە دەبێت
هەڵوەشێنرێتەو□.ب□□ ئـام ئ□ کـ□ل□ ئاشکرای□ خ□بـات
بۆهەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان خەباتێکی ڕاستەوخۆ سیاسیە وبێ
ئەملاولا لە دژی ڕژێمی تاوانباری دەسەڵاتدارە.هەروەک ئاماژەم پێدا
ئەم ڕژێمە بە سێدارەو بەردەباران وتۆڵە خۆی لەسەر پێ ڕاگرتوە وە
هەر بۆیە خەبات لە دژی سێدارە هێرشێکی کاریگەری سیاسی لە دژی
مانەوەی ئەو حکـومەتە ئەبێت.لەم ڕوەوە بۆ بزوتنەوەی ڕوخاندن
وبزوتنەوەی جەماوەرێک کە بۆداڕوخانی ئەو حکومەتە کات وسات ژمێری
دەکەن خەبات لە دژی سزای لەسێدارەدان مەیدانێکی گرن و چارەنوس
سازە.حیزبی ئێمە زۆر دەمێکە ئاڵای ئەم خەباتەی بەرزکردۆتەوە.

و:کاوە عومەر

آنچه «خوبان» همه دارند این حکومت به تنهائی دارد!

.

درۆ … پشکۆ ناکام

….هەر وەک چۆن ئەوترێت” عسی ان تکرهوا شیئآ و هو خیر لکم /
بەڵکو ڕقتتان لە شتێک بێتەوە کە خێری بۆتان تیا بێ ” بەو شێوەیە
سەرەڕای هەموو نەهامەتی و لێقەوماوییەک ، خەڵکی کوردستان دوای
ئاش بەتاڵ ئەیان ووت بەڵکو ئەمە خوایە بەم ئاش بەتاڵە بنەماڵەمان
لەکۆڵ بێتەوە قیروسیا لەو نەگبەتییەی بەسەرمانا هاتوە ، ئەگینا
ئاش بەتاڵ دوو و سێ بارە ئەبێتەوە..ئەوە دیمان چۆن بە نیازی ئاش
بەتاڵ کردن بە خەڵک و مقاوەمەی ڕۆژهەڵات ئەو بنەماڵەیە و پارتی

بوون بە بەشێک لە سوپای پاسداران و لە کوردستانی خۆشمان بەدەیان مەفارزییان بوون بە بەشێک لە سوپا و ئیستخباراتی بەعس لەسەر نەزەرییەی ” گەر شۆڕشمان پێ نەکرێت، پێمان تێکئەرێت..!!”.. ڕۆژگار هات و ڕۆژگار ڕۆشت ، بەهۆی گەمژەییەکی “صدام” کۆێت داگیرکرا و لە ڕزگار کردنیا ڕاپەڕینی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی لێ کەوتەوە ، ب□ س□نگ فراوانیەکی خەڵک و “ی.ن.ک” کە ئەو س□نگ فراوانیە زۆر لەسەر خەڵک و خودی یەکێتی کەوتوە بە ئێستاشەوە ، بنەماڵە و پارتی پاشکۆی هێنرانەوە سەر سفرەی حازر، لە جیاتی ملکەچی بۆ خەڵک سەبارەت بە ئاش بەتاڵ ،مەرامە خێڵەکی و تاک ڕەویی و ڕەفتار مافیانەی بنەماڵە و ئەو سوپەر مارکێتەی ناوی لێ ناوە پارتی کەوتە ڕوو، لەسەر داهاتی گومرک د□ابەی بەعس بوون بە پۆلیسی فریاکەوتنی ڕێبازی پیرۆزەکەی باوکی ڕۆحی کورد..!! دوای لابردنی بەعس لەسەر حوکم دیسانەوە ئەمجارە بە سنگ فراوانیەکی تاک لایەنانەی یەکێتی بنەماڵە و پارتی پاشکۆی عەرزیان بۆ تەخت بوو لە هەرێما کەوتنە چەتەیی داهاتی هەرێم (یەکێتیش لێی بێ بەش نەبوە) بە حوکمی پارە کەوتنە جێبەجێ کردنی (ما وراء الکوالیس) ،و هەتا ئەمڕۆ بنەماڵە و پارتی پاشکۆی دوو دڵی ناکەن لە هیچ شتێک بێ ئەوەی حیساب بۆ بچوکترین کەس و لایەن بکەن و لووت بەرزی و خۆ بە عەنتەر زانینیان وای کردوە هەرێم غەرقی ئەزمە و نا جێگیریی و کارەساتێکی بێ شومار ببێت ، ” دیارە یەکێتیش بەرپرسیارێتی خۆی بەر ئەکەوێت”..ئێستا خەڵک جۆش داماوە : چی بکرێت تا لە مۆتەکەی بنەماڵە و پارتی پاشکۆی نەجاتمان بێ ؟! هەرچی ڕێگە و شێواز هەیە تاقی کراوەتەوە ، شەڕ..ڕێکەوتن ، خیشکردن ، ..گلەیی.. ناوبژی د□س□ت و نەیارانیش.پ□ا□ان□و□ و ه□□□ش□..□یس□وا ک□ردن و پیاهەڵان..و..هتد.. تەنانەت گۆڕانیش بەناوی چوار ساڵ ئارامی فۆرمێکی تری ڕێکەوتنی لە گەڵیانا تاقی کردەوە بەوە کۆتایی هات کە بەسەرۆکی پارلەمانیان ووت : ڤیزەکەت ئێکسپایەر بوە و بۆت نیە بچیتە هەولێر!

هەموو شتێک تاقی کراوەتەوە بە ئەوەی بەدوو ئیدار□یشەوە ناو ئەبرێت ، ئێستا بنەماڵە و پارتی پاشکۆی لە خۆ بایی بوونێکیان لە ئاستێکایە خۆیان بە فیرعەونی هەرێم بزانن و بێ بنەماڵە و کوڕە ئازاکەی!! ڕیفڕاندۆم هیچ کەس و لایەنێک بۆیان نیە بۆ هیچ پۆستێکی هەرێم و بەغا دەست نیشان بکەن ئەگینا غەزەبی بنەماڵە وەک ڕەشەبا هەرێم وێران ئەک ، هەرێم دەمێکە دوو ئیدارەیە کەچی بەگەڕانەوەی دوو ئیدارەیی هەڕەشە ئەکەن ، وەک ئەوەی ئێستا دوو ئیدارەیی نەبێت، گەر سەرۆکی بنەماڵە شارێکی گەورە و دێرین و مێژوویی وەک س□ل□مانی بە هەرێم□ک□ی تر نەزانێ ناڵێت” با بۆ خۆیان بڕۆن

هەڵپەڕن..” ، گەر ئێستا دوو ئیدارەیی نیە هەڵبەتە شارێکی وەک سلێمانی یان هەڵەبجە یان گەرمیان بەقەد زاخۆ یان بلە و بارزان بودجەی ئەبوو و ئاوەدان ئەکرانەوە، ک□ یلەیەک ئەڵێ گەر دوو ئیدارەیی دروست بێتەوە ناوچەی سلێمانی بە شەش مانگ ئێسک و پروسکی نامێنێ، دیارە ئەو داماوە لە حیزبەکەی خۆیەوە سەیر ئەکا بۆ ئەوەی تووشی ناڕەحەتی نەبێ ئامادەیە لە خزمەتی هەر دەوڵەت ولایەک بێ بە چەک هەڵگرتنیشەوە ، بەڵام لێرەیا هیچ ناڵێین با مێژوو شایەتی لەسەر ڕۆحی مقاوەمە و خۆ نە دۆڕاننی ڕۆژانی میحنەتی سلێمانی بات ، ئەوە سلێمانی نیە بۆ بژێوی خۆی ئەزمڕ و شارەزوور و بکات بە سەربازگەیەکی تورکی.. لە کاتێکا بنەماڵە و پارتی پاشکۆی هەڕەشەی دوو ئیدارەیی ئەکات کەس بەقەد ئەوان لە دوو ئیدارەیی زەنگەقی چوو بێ لەبەر دوو هۆی زۆر بچوک ، بچوک تر لە مێشکی ئەوان :

– گەر بنەماڵە ئیدارەیەکی خۆی لەو ناوچانەی ئێستای هەبێ ، بەتەواوەتی لە بەغا دائەبڕێ چونکە هەموو ئەزانین بنەماڵە و پارتی پاشکۆی چەن لای ناوەند مەحبوبن وبەغا بەدوای بچوکترین فورسەتەوەیە کە تۆڵەی کۆنکەنەکەی ڕیفرابدۆمیان لێ بکاتەوە

– کە بەغا پشت بکاتە پارتی وبنەماڵە ، بۆ ئەوەی ئیشیان بڕوات ئەبێ بەتەواوەتی بچنە باوەشی تورکیاوە و ئەویش لە دۆخێکی ئاوایا زیاتر چۆکی پێ دائەیا و وەک تەسبیح ما مەڵەیان لەگەڵ ئەکات و بنەماڵە و پارتیش بۆ لەدەست نەیانی بەرژەوەنیە ئابورییەکانیان (كالعادة) نقە لە خۆیان ئەبڕن.

کەواتە ئەم یارییەی ئەوان تەنها ترساننێکی مناڵانانەیە ، دەنا فەرموو ڕایگەیەنن ، چونکە دەمێکە سلێمانی بە دەست بنەماڵەوە ئەتلێتەوە ،،لە شەستەکانەوە بەردەوامە ،،کە هیچ چارەسەرێکیش دادی خەڵک لە بەرامبەر بنەماڵەیا نەیات ، بە یەقینەوە دوو ئیدارەیی حەلێکی نمونەییە، یۆگسلافیا دوای شەڕی بالاکان بوو بە چەن دەوڵەتێکیش نەک هەر هەرێم و دونیاش نەڕوخا، دوو یەمەن ،،دوو کۆریا ، بیست و قسور ووڵاتی یەک نەتەوە کە عەرەبە ، تەنانەت دوو برا ل□ یەک ماڵا جێیان نەبێتەوە ئەبێ بیر لەوە بکرێتەوە هەریەکەیان ماڵی خۆی بۆ خۆی” هەرچەنە ئێمە و بنەماڵە و پارتی پاشکۆی نە براین و نە ئەشبین و ئەو پەیوەندییەش کە هەیە علوجە ،،وابزانم کات بەسەر بردن و خۆهەڵخەڵەتاننە ، با ڕا پرسییەکی جدی بکرێ کە باشتر نیە سلێمانی و هەڵەبجە و گەرمیان ببێ بە هەرێمێکی سەربەخۆ ؟گومانم نیە زۆرینە ئەڵێت: بەڵێ ، پێچەوانەی ” بەڵێ” کەی ریفراندۆم کە قوڕی کرد بەسەر خەڵکا ، گەر هەرێمەکەی بنەماڵەش پێیان خۆش بوو ئەکرێ لبەو دوو هەرێمە کۆنفیدراڵیەکش بێتە کایە ،

هەر چەنە ئەمە زۆر زەحمەتەچونکە بنەماڵە حاکمی موتڵەق نەبێ هیچ فۆرمێکی حوکمڕانی قبوڵ نیە..کاتی ئەوە هاتوە حیزب و لایەنەکانی ئەم دیو دێگەڵە بەرامبەر هەڕەشە و هەیمەنەتی بنەماڵە و پارتی پاشکۆی پلات فۆرمێکی سیاسی دروست بکەن بۆ بیر بیر کردنەوە لەو بار و دۆخە ناهەموارەی هەیە کە دەسەڵاتدارانی هەولێر بەرپرسی یەکەمن لێی، نە لە ڕووی تەئریخی و نە جوگرافییشەوە توانراوە خەڵکی کورد و بنەماڵە پێکەوە هەڵکەن،،گەر خەتای ئێمەیە ئەوا بە دوو هەرێمیی ئەوان نەجاتیان ئەبێ لە دەستمان ، گەر خەتای ئەوانیشە ئەوا حوکمی بنەماڵە و پارتی پاشکۆیمان لە کۆڵ ئەبێتەوە ” خۆش بەختانە “… بۆ یەک جار بەدڵی داخوازی بنەماڵە بکەین و بۆ دوو هەرێم” ئیدارە” کار بکەین ، بەرکەوتنی ئێمە و ئەوان وەک سارد و گەرم هەر موسیبەتە بۆ خەڵک.ئەمە موقەدەری ئەم هەرێمەیە ،، با میدیا حیزبی و ئەهلیەکان لەناو خەڵکا ڕاپرسی بکەن کە بوونی هەرێمێکی سەربەخۆی سلێمانی و گەرمیان و هەڵەبجە چۆن ئەبینن ، گەر وەک هەڵبژاردنەکان تەزویری تیا نەکرێت ڕوون ئەبێتەوە کە دڵی خەڵک چی تیایە و زەرورەتی مێژوویی چی فەرز ئەکات بە سەرمانا ، خەڵک چی یاوە ل□ نەوت و ئابووری هەرێمێک کە بۆ ئەوان نەگبەتیە و بۆ بنەماڵە و پارتیەکی پاشکۆی نیعمەت بێ..؟ ڕەنگە داماوی وا هەبێت پرۆژەی هەرێمێکی سەربەخۆ بە “سلێمانچێتی ” لەقەڵەم بات ، بنەماڵەیەک بننەماڵەچێتی بکات ، پارتیەک پارتچێتی بکات ، کە تۆش دەمت کردەوە بڵێن ئەمە شارچێتیە ، بەڵێ لەم حاڵەتەیا تاسەرئێسقان شارچێتی خۆم ئەکەم کە بزانم بە قازانجی ئەو شارە بێ کە لەوەتەی هەیە قوربانی بوە بۆ ئەوانەی لەسەر حسابی ئەو درێژه بە ژیانیان ئەیەن ، بنەماڵەیەک بۆ یەک کەسی سەر بەخۆیان کە فەشەلی کرد ببێ بە سەرەک کۆمار ئامادەن دوو هەرێمی دروست بکەن ، ئەی منێکی بەش خوراوی گیرفان.

بڕاو بۆ مافی داواکردنی هەرێمێکی تایبەت بە خۆمم نەبێ کە بە جدی یەک هەرێمیی ماڵی وێران کردووم ..؟.بڕۆن لە خەڵک بپرسن خێر و ب□رک□تی بنەماڵە و پارتی پاشکۆی بۆ خەڵکی سلێمانی تا ئێستا چی بووە؟ گەر یەک لاپەڕەی فلوسکاپیان پێ پڕ کرایەوە ، دیارە مێژوو درۆیە..

مەشوولەکانی ئێوارە … هەزار ئەحمەد

نزیکەی نیو کاژێرە، بەدیار شوعلەی لامپاکەوە گیرم خواردووە، دایکم پێم دەڵێت هەر مەشوولەیەکت بینی بەم مەش کوژە، بیکوژە، منیش بە دوودڵی، پێیاندا دەکێشم، هەر دانەیەکم کوشت، ئەوا دایکمی لێ ئاگادار دەکەمەوە.
زۆر هەوڵدەدەم بزانم کامەیان نێرە کامەیان مێیە، ئاخر مێیەکان میهرەبانترن ئەوان تەنیا خوێن دەمژن، بەڵام نێرەکان پێمان وەدەدەن، هەر چەنێک بێت ئێمە ئەوەندە خوێنمان هەیە بەشی مەشوولەیەکی بچوکی بدەین، من سەرکێشیم دەکرد تاوەکو مەشوولەکە لە سەر پێستم دەنیشت، ئەگەر پێی وەدام ئەوا نێرە ئەگەر تەنیا خوێنی مژیم، ئەوا مێیە، منیش جۆر و شکڵی نێرەکە دەناسمەوە ئیتر دەکەومە قڕ کردنیان، بەڵام ئەو بیرۆکەیە دایکم بەرهەڵستی کرد و گوتی ماریا کچم ئەوان دوژمنی ئێمەن دووژمنەکانیش جۆریان هەن هەندێکیان سەرەتا ماندوت دەکەن وەک مێیەکان، دواتر بەشەکەی تریان دەتکوژن، قسەکانی دایکم دەچوو بە گوێکانم، منیش ئەو خەیاڵانەی کە هەمبوون ناچار بە ئاڵوگۆڕی بیرۆکەکانی دایکم دەکرد.

دایکم کتریە ئاوی گەرم کردووە، لەسەر کەرپوچەک دایناوە، ڕاڤین دوو ڕۆژە هەڵامەت و کۆخە ڕەشەی گرتووە، ئیتر دایکم گووتی دەبێت سەری کتریەکە هەڵبگرین و بەرماڵەکە بەسەر برایەکەم دابدەین و دەمی بکاتەوە تاوەکوو هەڵمەکە دەچێتە نێو قوڕگی نەرمی دەکاتەوە، یارمەتی دەدا، لەکۆخەکەی تاوەکوو باشتر بێت، بەڵام ئەوە نزیکەی دوو کاژێرە بەسەر چارەسەریەکەی دایکم تێپەڕیوە ڕاڤیار هێشتا دەکۆخێت، کاتێ دەکۆخێ دایکم ڕادەچڵەکێ، سەیری دەرگای حەوشەکە دەکا، لە پەنجەرەوە، منیش زۆر سەیر دەکەم، تاوەکوو لەو سەراسیمەیەی دایکم تێبگەم، ئاخر دایکم ئەو کاتانەی باوکیشم لەماڵە هەروا پەرێشان حاڵە بۆ دەرگای حەوشە، منیش هەمان خووی دایکمم گرتووە و لەگەڵی سەیری دەرگا دەکەم، خۆ دایکم هەر لە کاتی کۆخینی برایەکەم، سەیری دەرگا ناکا، بەڵکو لەگەڵە تاودانی پشیلە زەردەکەش کاتێ باز دەداتە سەر تەنکی ماڵەوە دەنگ دێ دایکم بە پەلەداوان سەیری پەنجەرە دەکاتەوە، ئەو بە هەر دەنگێک سەرێک لە پەنجەرە هەڵدەکێشێ، با ئەوە نەشارمەوە کە پرسیاری ئەوەم لێکردووە بۆچی ئەوەندە لە دەرگا ڕادەمێنی، خۆ باوکم تا چەند ڕۆژی تر

نایەتەوە، بەڵام ئەو پێم دەڵێن کە خەم لە باسی گۆڕەکانم هەڵنەقورتێنم، منیش بەدەنگ دەبم و حەز دەکەم گەورەبم و بزانم چی لە پشت ئەو دەرگایە هەیە، لە دڵی خۆم نزا دەکەم دەڵێم خوایە ئەو دەرگایە بە شەو بکرێتەوە.

هەموو بەیانییەک کاتێ دایکم ڕێگەمان پێدەدا بچینە کۆڵان دەچمە ئەو دیو دەرگاکە هیچ نابینم، سەیر ئەوەیە دایکم ئەو کات هیچ سەیری دەرگا ناکا، وەک ئەوە دەرگای شەوان، چاوەڕێی شتێک بکا، یا شتێک بخاتە ژوورەوە. چەند شەوێک بەر لە نەخۆشبوونی ڕاقیار، کەسێک لە دەرگای دا، زۆر بەهێز لە دەرگای دەدا، بارانەکی بەخووڕ دەباری ئەو کات، دایکم لامپاکەی خامۆش کرد و من و براکەمی خستە ژێر جێگاوە گووتی ئەوە لەڕێ بن، کاتێ دایکم چووە دەرەوە، منیش ڕامکردە لای پەنجەرەکە، تیشکی ڕووناکی لە هەورەکە بای ئەوەندە دەیتوانی بە هەرکەسێک کە بیەوەی بۆ بە فانۆس ڕێ بکا، بەر پێی خۆی ببینێت، چوون ئەو شەوانە مانگ لە پشت هەورەکان پێ ببوو، دایکم لە ژێر بارانەکە بینی، تا نزیک دەرگاکە گووتی ئەوە کێیە، دەنگێک هەر ئەوەتە و گوێت لێدەبوو هاتە بەرگوێم، گووتی منم شیرینی دراوسێتان، لەو شەوەوە زانیم ئەو شتەی لە پشت دەرگایەوەیە جێگای خۆشحاڵی دایکم نیە و بەڵکوو دەشێت ترسناک بێت، بەڵام دەمگووت نەء هیچ شتێک ڕووینەدایە تا من بترسم ئەڕێ خۆ دەرگای دۆزەخ نیە، باوکم هەموو جارێک بەو دەرگایە دێتە ژوورەوە، ئیتر بۆ دەبێ ئەو دەرگایەی باوکم پێیدا دێتە ژوورەوە دەرگای دۆزەخ بێت.

هەر هەموو شەوێک لە پەنجەرەکەوە گوێم لە دەنگی لوورەی سەگەکانە، لەگەڵ دەنگی سیرکەی بایەکە تێکەڵ دەبن، دایکم دەڵێت ئەو سەگانە دوورن لێرە، کەچی بایەکە دەنگیانی لە هەناوی خۆیدا بارکردووە و پێمان دەڵێن هەموو زەویەکان هێشتا ژیان بەردەوامە، ئەو بایانە پەستەچین و نیشانەی ئارامی شوێنەکانی تری زەوین، بەڵام من دەترسم و هەندێک جار وا گوومانم دەکرد، دایکم لە ترسی سەگەکانە، ئەوەندە چاودێری دەرگا بچوکەکەمان دەکات، بەڵام دایکم هەمیشە قسەی جیاوازی دەکرد و منیش بەخەمم دەگووت خۆ سەگەکان ناتوانن لەسەر دەرگا باز بدەن یا کڵۆمی دەرگاکە بکەنەوە، سەرم سوڕمابوو لەو ئاستە هەستیارییەی دایەم، لە دڵی خۆمدا دەمگوت ئەو لە پاسەوانێک زیاتر هیچ نیە، تەنانەت شەوێک بە ڕوویم دادایەوە، ئەویش گووتی بەڵێ من پاسەوانم و کلیلی بەهەشت لای منە.

من زۆر ڕقم لە دەنگی زیک زیکەیە، کەچی دایکم دەڵێ ئەو زیک زیکانە، پەیامی تاریکییە پێمان دەڵێن هەستەکانمان

درەزنن ئەوە لە نێو تاریکیش هەر پارێزراون. منیش پێدەکەنم و لەدڵی خەمدا دەڵێم ئەی بۆ ئەوەندە چاودێری دەرگاکە دەکەیت، بۆ ڕوومدا دەتەقێتەوە دەڵێی ها ڕشکن بە پێدەکەنی، منیش دەڵێم خۆشم دەوێی دایکە پاسەوانەکەم، ئەو با هەر ئەو قسانە بکات، بەس من حەز ناکەم دڵی دایکم بشکێنم، ئاخر زیک زیکەکانم خۆشناوێن، دڵنیام دایەم لەبەر ئەوە خۆشی لە زیک زیکەکان دێت، گەر دەنگیش لە پشت دەرگاکەوە بێت دەیەوێت وەک زیک زیکەکان خۆی نیشان نەدات، دایکم دەڵێت ئەو زیک زیکانە نزا دەکەن، ئەوە نوێژی تایبەتی ئەوانە، وەک هەموو گیاندارێکی تر بەجگە لە خواردن و خۆپاراستن، حەزیان بە ئاسوودەکردنی ڕووحیانە، ئەی هەموو بەیانییەک دەنگی کەڵەشێرەکانی ماڵی مام سمایلی جیرانمان نابیستی، ئەی جریوەی چۆلەکەکان و ئاوازی کوختیەکانی سەر گوێسەبانەی ماڵەکەمان، ئەو دەنگانە مەتەڵەی ڕووحن، دایکم دەیگووت ئاژەڵەکانیش یا ئەوەتا وەک مرۆڤ گوناه دەکەن یا سوپاسگوزارن بۆیە نوێژ دەکەن، منیش گاڵتەم بە قسەکانی دەهات و پێم دەگووت ئەی خۆ ئاودەست شوێنێکی زۆر پیسە خۆ کەسێک دەچێتە ئاودەست پاشان دەبێت دەستنوێژ هەڵبگرێتەوە، ئەی بۆ ماڵی سیسرکەکان نوێژ دەست نادات و خۆ ئەوان هەر لە ئاودەست نوێژ دەکەن، کاتێک لە ئاودەست بووم هەر سیسرکەیەک بهاتایە دەرێ بە قاچەکانم پانم دەکردەوە، کرتەیەکی دەهات، وامبیردەکردەوە ئەوە ئازاری سیسرکەکە نییە، بەڵکو کرتەی جەستەیەتی، کە زۆرم حەز لەو دەنگە بوو، ئەگەر ئازاری نەبێ ڕووحیان نییە جەستەکانیان، ئەوەم بە دایەم گووت ئەویش هەڕەشەی لێکردم، جارێکی تر ئەگەر سیسرکەکانم کوشت لە وێیان جێ نەهێڵم بەڵکو بە نوکی نەعلەکەم بیانخەمە نێو کوونی ئاودەستەکە.

ڕاڤیار بۆ ساتێک چیە کۆخەی لێنەدەبڕایەوە، من و دایەم، زۆر خەممان بوو، دایکم گووتی دەبێت بیبەینە لای دکتۆر، هەر ئەو کاتە قەمسەڵەی باوکمی لەبەر کرد و منیشی تووند پێچایەوە، جاجمێکی بچووکمان هەبوو، قاوەیی بوو نەخشەکانی زۆر جوان بوو، بەڵام زۆر زبر بوو، دایکم لەشەوانی زستان وەکوو بەتانی بە ئێمەی دادەدا، بەڵام من دەمگووت دەبێت لە ژێریەوە بەتانییەکی نەرمم پێدابدەیت، دایکم دەیگووت هی نەنکییەتی لە جۆرە- یەکی مەسیحی کڕیوە، کە وەک دەوەرە دەهاتنە گووندی مورتکە.

ڕاڤیاری بچوکی خستە باوەشی من، لامپاکەی کوژاندەوە و دەرگاکەی کڵۆم دا، دەرگای حەوشەی زۆر بەهێمنی کردەوە سەرێکی لە دەرەوە هەڵبڕی و بەهەمان شێوە دەرگای حەوشەشی کڵۆم دا، ڕاڤیاری لە من

وەرگرت و خستییە ژێر جاجمەکە، ئامۆژگاری کردم بە شوێن پێیەکانی ئەو دابڕەم، باران بێ ڕەحمانە لە سروشتی خۆی بەردەوام بوو، هەموو گیانمان تەڕ ببوو، هەر نزام دەکرد خوایە باران نەمێنێ تا دەبینەوە، لەگەڵ بارانەکە بایەکی بەهێز دەهات، منیش لچکی مەکسی دایکم گرتبوو، لە کووچەی کۆڵانەکە قاچی چەپەم خزی و خۆم بە دایەم گرتەوە، ئەو قسەی نەکرد، بە نیگای لۆمەکەر سەیری کردم. کارەبامان نزیک بە سێ هەفتە نەبوو، تاوەکوو گەیشتینە بەردەم نۆرینگەی دکتۆر، دایەم ئەوەندە لە چواردەورەی خۆی دەڕوانی، وەک ئەوەی کەسێک لە بۆسەمان بێت. دایەم زۆر بەهێز دەرگای ماڵی دکتۆری دەکوتا، دکتۆریش بەهەمان شێوەی دایکم بەر لەوەی دەرگا بکاتەوە گووتی ئەوە کێیە؟

- منم گولیزار.
- ئاخر ماڵت ئاوا بی، ئەوە وەختە هاتووی.
- دکتۆر منداڵە بچووکەکەم نەخۆشە.

دکتۆر بەخێرایی دەرگای کردەوە و سەرێکی هەڵبڕی لە دەرەوە، لەبەر خەمەوە گووتم ڕەنگە دکتۆریش چاودێری ئەو دەرگایە بکا وەک دایکم.

- ئاخر پێم ناڵێی بۆ کاتێ بەچی هاتووی، خۆ هێشتا دەڕۆن لە گەڕەکە.
- بمانبوورە دکتۆر □اقیار زۆر نەخۆشە، ڕەنگە ئێستا ڕۆیشتبێت، شەش سەعات بەسەر هەواڵەکە تێپەڕیوە.
- ئەی سامان هیچ خەبەری نییە؟
- ناوەڵا لەو کاتەوەی هاتوەتەوە لە شاخ، ئەو هەواڵەی بڵاوبوەتەوە گوایە ئەو لەگەڕەکە، سامان خۆی وون کردوە.
- دەی ئینشالا زوو دێتەوە.

لە ژوورەوە قوڕگی براکەمی تۆزێک کووشی، فانۆسەکەی بڵند کرد و سەیری نێو گەرووی کرد.

گووتی:- گەروەستورەی گرتووە، ئەو شەوبە ببەن هەموو جەمەک سەرێکی پێبدەن و ئیستاش با سەرێک فێ بکات و جوان دایپۆشن با سەرمای نەبێتەوە.

بارانەکە نەمابوو، سەیری ئاسمانم کرد، ساماڵ بوو، مانگ خڕ خڕ خۆی دەرخستبوو، هەموو شوێنێک تەڕ دیار بوو، بەڵام بایەکی زۆر ساردی دەهات، دکتۆر ئەمەی بەڕێکرد و بەهێواشی دەرگاکەی داخست، تاوەکوو گەیشتینەوە ماڵەوە هەموو قاچەکانمان ببووە قوڕ و لیتە، دەرگای حەوشەمان داخست و بە دواجار بەر لەوەی شەوبەکە بداتە □اقیار و لامپاکە بکوژێنێتەوە، سەیری دەرگای حەوشەی کرد و ئینجا خەوتین، منیش لە ژێر جێگاکەمەوە، بیرم لە قسەکانی دکتۆر و دایەم کردەوە دەبێت ئەو کێ بێت، باوکم لە بەر ئەو ڕۆیشتووە! نزام کرد باوکم

سەلامەت بێ، بە دواجار هەستم کرد ئەو- ئەو شتەیە دایکم لە پشت دەرگاکە چاودێری دەکا.
بەیانییەکەی ڕۆیشت و نیوەڕۆش ڕۆیشت و دوای ئێوارە بارانێکی زۆر بە هێز دایدەکرد، دەڵپی بنمێچەکە زیاتر و زووتر تەشتەکەی ژورەوەی پڕ ئاو کرد، دایەم دەیگووت دەبێ زوو ئاوەکەی نەوی بڕێژین ئەگەر نا ژوورەوە پڕ ئاو دەبێت، هاشەی بایەکەی دەرەوە بەردەوام دەرگای حەوشەی دەلەقاند و چەندین دەنگی جۆراو جۆر ئەمشەو دەهات دایەم لەهەموو شەوێک زیاتر پەرێشان و وریاتر بوو، کەمێک بەر لە ئیستا زۆر بەهێز دەکێشرا بە دەرگامان، دایکم چوو دەرگا بکاتەوە،
مام سمایلی جیرانمان بوو، کە هاتە ژوورەوە زۆر بەخێرایی لەگەڵ دایکم هاتنە بن هەیوانەکە،
مام سمایل گووتی:- ئەوان چەندین پێشمەرگەیان گرت دوای ئێوارە.
دایەم دەپاڕایەوە:- تخوا مام سمایل لەگەڵ خۆت بمبە بۆ دەوروبەری مەنزومە، بەڵکو سەراغێکی سامان بکەین..
مام سمایل قایل بوو، دایکم هاتە ژوورەوە، چاوەکانی بەرەو ئاسمان بەند کرد و بە سینگی خۆی کێشا و نزای کرد:- یاڕەبی خوایە ئیبراهیم خانەقینی وەک سەگ بتەپێنیت…
هەر زوو گوتی ماریا کچە بچکۆڵانەکەی خۆم، ئاگات لە ڕاقیار بێ، زوو دەینەوە، دەرگا لەکەس مەکەوە تاوەکوو نەزانیت کێیە، سەباکە کز بکەن و یاری بە ئاگر مەکەن، لەگەڵ مام سمایل ڕۆیشتن.
منیش ئیستا ئەو قسانە بە ڕاقیار دەکەم و مەشوولەکان چتر ناکوژم، تەنیا هەڵیاندەفڕێنم و لە ڕاقیار دەپرسم، ئیبراهیم خانەقینی کێیە؟ ئەویش هەر یاری بە شەق شەقەکەی دەکا و لە ناکاو دەنگی زیک زیکەیەک دێت ئەو بەتەواوی هاتوەتە نزیک ئێمە، دەعبایەکی ڕەش باڵەکانی دوو ئەوەندەی لەشیەتی، کە ڕووناکی فانۆسەکەی نزیک دەخەمەوە بێدەنگ دەبێت.

بۆ نادیە موراد بو بە پەیامبەری دەنگی قوربانیانی

کارەساتی شەنگاڵ..؟ … موزەفەر عەبدوڵا

بەخشینی خەڵاتی نۆبڵی جیهانی بۆ ئاشتی بە نادیە موراد ، کە خۆی قوربانیەکی کارەساتی خەڵکی شەنگاڵ بوو، لە هەفتەکانی ڕابردوودا بۆتە یەکێک لە ڕوداوە گەورەوگەرمەکان و جێگای پرسوڕای گشتی.
ئەم ڕوداوەش جارێکی تر تاوانو کارەساتی کۆمەڵکوژی خەڵکی شەنگاڵ و ناوچەکانی دەوروبەری کردەوە باسو بابەتێکی گەرمی هەنوکەیی .هاوکات بونی ئەم کچەش کە بۆتە هێما و پەیامبەرو قارەمانی ناو ئەو خەڵکە ستەملێکراوەوکارەساتەکە زیاتر بۆتە خاڵی ململانێیو پرس و راگۆڕینەوە بە لایەنگری ونەیاری.

ئەگەر چی نادیە موراد بەهرەمەندە لە گەورەترین پشتیوانی بەرەی ئازادیخوازی و یەکسانیخوازی ئینسانی لە ئاستی دونیا بەڵام هاوکات بۆتە جیگای بێڕیزی و سوکایەتی سیاسی و شەخسی بە تایبەتی لە لایەن کەسانی خاوەن ئایدۆلۆژی ئیسلامی و قەومی و خێڵەکیانە لە کوردستان.تەنانەت تاکو تەرا کەسانیک کە خۆی بە ئازادیخوازو یەکسانیخوازو چەپ دەزانێت بەهۆی دەمارگیری ئایدیولۆژی و پێوەری هەمو ڕوداوەکانو کەسایەتی یەکان بە بێژنگی ئایدیۆلۆژی خۆی پێی خزاوەتە ئەم سوکایەتی کردنەوە.زیاتریش بەبەهانەی وەرگرتنی خەڵاتەوە کە ئەمە خەڵاتی دەزگایەکی بۆرژوازی و سیستەمی سەرمایەداری جیهانی یە. بەم بەهانەیەوە ئەوەیان لەبیر چوە کە کرۆکی پەیامو ئەرکەکەی نادیە موراد وەک قوربانی و پەیامبەرێکی ئەم روداوە کارەساتبارە چی یە.

بەڵام پرسیاری سەرەکی ئەوەیە بۆ لە نێو هەمو ئەو خەڵکەی کە بە شیوازی جۆراوجۆر بونە قوربانی نادیە موراد بوو بە پەیامبەری جیهانی دەنگی راستەقینەی ئەو خەڵکە ، لە کاتێکدا ئەو کۆمەلگایە کەسانی سیاسی و ئەکادیمی و ڕۆشنبیر ی و داکۆیکاری مافەکانی ژنان و مافی مرۆق تیدابوە ؟!؟

بۆ وەڵامی سادەو کورتی ئەم پرسیارە وا پێویست دەکات ئاماژە بە چەند ڕاستی یەکی سیاسی و میژویی بابەتی بدەین بۆ زیاتر ڕۆشنکرد نەوەی پرسەکە.
بەر لەهەر شتێک پێویستە ئەوە بڵێم کە من راوبۆچونم لەسەر ئەو کارەساتەو پیویستی بونی کەسانی وەک نادیە دابو تا ببنە پەیامبەرو

نوینەری دەنگی راستەقینەی قوربانیانی ئەو کارەساتە لە وتارەکی ٣
ساڵ لەمەوبەر بەناوی کێ دەبێتە ئەننا فرانکی شەنگالە کە هەشتا
خودی نادیە موردا وەک پەیامبەرێکی ئەمڕۆ دەرنەکەوتبو . ئەوکات لە
برگەی سەرەتاوە نوسیبوم کە : زۆر جار لە ڕووداوە گەورەکاندا، جا چ
ڕاپەرین و شۆڕشەکان بیت کە ئومێدو هیواو ویستی گەورە بە مرۆڤەکان
دەبەخشێت بە گۆڕانکاریو وەرچەرخان ،یا خود کارەساتە مرۆڤیی یەکان
بێت کە بێ ئومێدی و بێ هیوای و بێ توانایی بەدوادا دێت ،کەسانێک
دەبن بە قارەمان و مێژوویی ئەو ڕووداوانە دەنوسنەوەو دەگێڕنەوە کە
بە واقعی لەگەڵیدا ژیاون.وە ڕەنگە هەرگیز بە خەیاڵی خۆیاندا
نەهاتبێت ئەم کەسانە دەبنە ئەم پەیامبەرو قارەمانە میژوویيانە.
بۆ نمونە لە دەورانی سیستەمی کۆیلایەتی کێ پێشبینی ئەوەی کردەوە
کە سپارتاکۆس دەبێتە پەیامبەرو قارەمانی خەباتی ئازادی بە
کۆیلەکان .

یاخود لە میژویی نوێدا کێ پێشوەخت پێشبینی کردەوە کە ماندیلا
ناوەک دەبێتە هەماو پەیامبەرو قارەمانی خەباتی دژی ڕەگەزپەرستی
لە هەمو ئەفریقا..!
یاخود کێ پێش بینی ئەوە دەکرد کچەمنالێیکی وەک ئەننا فرانک کە لە
ترسی فاشی یەکان لە چاپخانەکەی باوکی دوو ساڵ خۆیان شاردەوە بەلام
بە نوسینەوەیبیاداشتە ڕۆژانەیی یەکانی توانی لاپەڕەکی گەورە لە
مێژووی ستەمو چەوسانەوەی ئەو دەورانەی ئاشکرا بکات .و وەک دوای
کارەساتەکەش ببێتە یەکیك لە هیماو پەیامبەرە قارەمانەکانی ئەو
کارەساتە…!
یان کێ پێشبینی دەکرد لاوەکی وەک محمد بوعەزیزی کاسبکاری هەژار لە
دژی ستەمو چەوسانەوەی دەسەڵاتی بن علی لە تونس ئاگر لە جەستەی
خۆی بەرداو ئەو ڕووداوەش ببێتە مێشخەڵەی چەند ڕاپەرینی گەورە لە
چەند ووڵات و چەند دەسەڵاتی سیاسی سەرکوتگەر بڕوخێنێت..!

ئەمانەو دەیان نمونەی زیندویی تری سیاسی و مێژویی دەکرێت وەک
بەڵگە ئامارەی پێ بکەین لە وەڵامی ئەم پرسیارە کە بۆ نادیە
مورادەکی گومناو بوو بە پەیامبەرێکی جیهانی دەنگی راستەقینەی
خەڵکی قوربانی کارەساتی شەنگالە.

جا ئەوانەی ناوەڕۆکی ڕووداوەکان و دەرکەوتنی پەیامبەرو رابەرو
قارەمانەکانی کە لە بەرەی ئەو کێشەو ململانێ یانەوە دەنە دەرەوە
کرۆکی پەیامەکەیان نابینن ئەوە تەنها لە روانگەی ئایدیۆلۆژیایەکی
رووتی خۆیانەوەرووداوو ململانی و کارەکتەرەکانی وهەڵدەسنگێنن . جا
ئەوانە یان خاوەن ئایدیۆلۆژیایەکی فاشستین یاخود ژێر دەمارگیرانە

لەو ئایدیۆلۆژیایە گەییشتون .
کاتێک هەر کەسێکی ئیسلامی یاخود بەهەر پلەیێک بروای بە ئاینی ئیسلام بێت بەڵام بەهەی ئەوەی نادیە موراد سەربەباوەری دینی ئەو نی یەو سوکایەتی و بێریزی ئەخلاقی و شەخسی پێ دەکات ئەوە جگە لە دەمارگیرێکی فاشی هیچی تر نی یە.

کاتێک کوردزمانێک کە بەو هەیەی نادیە موراد بە کوردی قسەی نەکردوە یاخود ناسنامەی کوردایەتی بە خۆی دانەتاشیوە و بگرە بڕوای بە ناسنامەیەکی ترە و سوکایەتی و بێ ڕێزی ئەخلاقی پێ دەکەن ئەوە ئەو کەسانە بەگومانە خاوەن باوەڕێکی دەمارگیری قەومی فاشین.
نادیە موراد پێویستە ئازاد بێت لەوەی بە چ زمانێک قسە دەکاتو بیروباوەری چی یە .

هیچ کەس مافی ئەوەی نی یە بە بەهانەی زمان و بیروباوەرو کەلتور ،و تەنانەت هەتا بە ئەو خەڵاتەی وەرگرتوە بێ ڕێزی پێبکات. بێڕێزی کردن بە نادیە موراد بێڕێزی کردنو سوکایەتی کردنە بە خودی کارەساتی شەنگال و قوربانی یەکانی .
ئەو لەبەر زمان و بیروباوەرو کەلتور نەبۆتە پەیامبەرو قارەمانی ئەو کارەساتە نەخێر هەرگیز…! بەگومانە ئەوانە هۆکارێک بونە بە کێلەو قوربانی بونەکەی . بەڵام ئەوەی ئەوی کردوە بە پەیامبەرو قارەمانی ئەو روداوەکارەساتبارە بە پلەی سەرەکی لەبەر ئەوەیە کە ئەو خاوەن ئیرادەو ئامادەیی و قوربانی ئازادانەیە لە پێناوی گەیاندنی کرۆکی ئەو کارەساتە بە ڕای گشتی ئازادیخوازی جیهان .

بۆیە ئەگەر لەم گۆشە نیگایەوە سەرنجی کارەساتو قوربانی یەکانی خەڵکی شەنگال و خودی [illegible] و ئەرکو پەیامەکەی نادیە موراد بدەین ئەوە بەو ڕایە دەگەین کە ئەو بەڵێ ئەمڕۆ لە نێو دەیان هەزار کەسی قوربانی ،و تەنانەت ئەوانەی لەناو ڕیزەکانی حزبەکانی کوردایەتیو [illegible] و خاوەن بڕوانامەو سیاسەتمەدارن، بەڵام نادیە بۆتە هێماو پەیامبەرو قارەمانی ئەو خەڵکە قوربانی یە.
بەڵێ ئەوەی ئەم قوربانی یەی کردە پەیامبەرو قارەمانی کارەساتی شەنگال تەنها ئیرادەو ئامادەیی و عەزمو جەزمی ئینسانی خۆی بوو.خۆ ئەگەر هەر کەس و لایەن و دەزگاو دەوڵەتیکیش لە پشتی ئەو ڕوداوە هەر مەبەستو بەرژەوەندیەکیان هەبێت ، کە بیگومانە زۆریان هەیانە ،ئەوە هیچ لە پێگەو ڕۆڵو ئەرک و پەیامەکەی نادیە کەم ناکاتەوەو نابێت کەم بکریتەوە.

٢٠١٨-١٠-١٤

موزەفەر عەبدوڵا

-————————

تێبینی. :

ئەم بابەتەی پرس و ڕای هەفتانەی لە بڵاوکراوەی ژمارە٣٨ ی بەپێشەوەدا بلاوکراوەتەوە کە١٥_١٠_١٨ دەرچوە.

وارێ مە … ڕۆستەم خامۆش

وارێ مە

وارێ مە گەلەک جوانە
ناڤێ وێ کوردستانە

وارێ مە جهێ ژینێ
قەشەنگ و پڕ ئەڤینێ

وارێ مە باخێ گولا
خۆشتەڤی لبەر دلا

وارێ مە زۆر شیرینە
هەمی دەما ڕەنگینە

ڕۆستەم خامۆش

مەکسیم گۆرگی – تێڕژینەوە لەمەڕ ِژیان و داهێنانەکانی …

وەرگێڕانی: خاڵەبەکر

لە ئەرشیفی دەنگەکانەوە – 2005

....

بەشی یەکەم.......

مەکسیم گۆرگی لە28ی ئاداری1868لەنیجنی نوفغورد وەك هەموو لەدایك بوویەك چاوەکانی بەدنیا هەڵهێناوە.ساڵی1872ش مەکسیم سافاتیش_ی باوکی بەهۆی نەخۆشی کولێراوە"ئاوڵە"دەمرێت و ماڵئاولێدەکات_برباره‌فاسیلفنا_ی دایکیشی بەهۆی مردنی هاوسەرەکەیەوە"باوکی گۆرگی"دەگەڕێتەوە کن ماڵی باوانی"فاسیلفیتش کاشرین"لە نیجی نوفغورد.باپیرەی گۆرگی لەو دەمەدا خاوەنی کارگەگەیەکی بۆیاخ بوو. ژیانی دایکی گۆرگی لە ماڵی باوانیدا هێندەی نەخایاند، هەر زۆر زوو ماڵ ئاوایی لەژیان و گۆرگی کرد. کاشیرین_ی باپیرەش بژێوی گۆرگی گرتە ئەستۆی خۆی بەگوێرەی ئەو خواستو ویستەی کەخۆی پێی قایل بوو، خستیە ژێر ڕکێفی خوێندن، ئاکولینائیفانوفاکاشیرینا_ی دایە گەورەی هەوڵ و تەقەلاو کۆششی خۆی خستە گەڕ لەپێناو پەروەردەکردنیدا. ژیان و دەرامەت و گوزەرانی باپیرەی ڕووی لەسەختی کرد لێ لەتەك دایە گەورەیدا هەستی بەئاسوودەیی دەکرد بەوەش دەکرد کە ئافرەتێکی ژیرو ووریاو. خۆش گوفتارێکی بێ هاوتایە لەتەك ئەمانەشداخۆش نوادێکی میللی بوو شارەزاییەکی تەواویشی لەمەڕ ئەفسانەوگێڕانی وحیکایەت خوانیدا هەبوو، بەهۆشمەندیەوە ئەمانەی بۆ کوڕەزاکەی باس دەکردو دەگێڕایەوە.

پاشان بۆ ماوەی چەند ساڵێك گۆرگی لەپێناو دابین کردنی بژێودا شوێن گۆڕکێی لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر دەکرد،ئەو کارو پیشانەی چنگی دەکەوت بەتەواوەتی لەسەر هیچیان سەقامگیرو جێگیر نەدەبوو، دەمێك کاری دەرگاوانیی دەکرد، دەمێك بە شەوان پاسەوانی دەکرد، دەمێك دەبووبەنانەوا، دەمێك لەویزگەی شەمەنەفەردا دەبوو بەبارهەڵگر،هەموو هاتووچۆیەکیشی لەنێوان " نیجنی و قازان دا"بوو، لەقازان_یشەوە بۆ بنکەکانی ڕاوە ماسی لەسەر ڕۆخ و کەنارەکانی دەریای خەزەر، لەنێوان بەرداشی بارودۆخی ئەم ژیانە سەخت و ناهەموارەدا کەسایەتی گۆرگی ڕووی لە بەهێز بوون وپتەو بوون کرد، تاوەکو لەبۆتەی کەسایەتیەکی بەهێزدا خۆی بینیەوە، ڕۆژ بەڕۆژ شارەزایی و هەستو کەوتی بەرەو هەوراز گەشەی دەکرد، ئەمەش بووە

هۆی پتەوكردنی پەیوەندیەكانی لەتەك جەماوەردا ، ساڵی1884 بەرەو قازان ڕێی گرتەبەر ئەمەش هاندەرێك بوو بۆ گۆرگی كە تێكەڵ بەلاوانی ڕۆشنفكروشۆڕشگێڕ ببێت، هێدی هێدیش خۆی لەتەك ئەدەبی شۆڕشگێڕیدا قاڵ بووكرد، سەرەڕای ئەوەش ساڵی 1891 بۆ یەكەمین جار بەپێ سەرتاسەری ڕووسیای تەی كرد، هەر لە"فۆڵگا"ی پان و بەرینەوە پاشان بەرەو "نیجنی وتسارتسین"ملی نا، كەپێشتر بە"ستالینگراد" ناوزەند دەكرا، پاشان بەرەو ناوچەی"دۆن" ڕێی گرتەبەر پاشان سەرلەنوێ ڕووەو ناوچەكانی "دۆن و ئۆكرانیا و باسارابیا"ڕێی گرتەبەرتا گەیشتە كەنارەكانی "دانۆب"، پاش ئەم گەشتەش ڕۆخەكانی دەریای ڕەش_ی هەموو تەیكرد، ئنجا بەرەو "ئۆدیسا"ملی نا، "قەرەم و كۆبان " و ناوچەی" تفیر" ی جێهێشت تاوەكو بەناوچە شاخاویەكانا گەیشتە"تەفلیس"ی پایتەختی جۆرجیا. لەم هەموو ڕێ كردنانەدا نكوڵی لە كار كردن نەكردو پاشگەز نەبۆوە، لەكێڵگەو ڕێگەو بانەكاندا سەپانی و بارهەڵگری بۆ جوتیارەكان دەكرد ، ئەم گەشتەش لە لای گۆرگی بووە هۆی ئەوەی كەرەسەیەكی بەسوودو چڕوپڕی داهێنانی لەلا دروست و گەڵاڵە ببێت. هێندەش بەسە ئەگەر بڵێت و بڵێین بەرهەمەكانی گۆرگی هەر لە "ماكسارجۆدراو، گلگامش و،ئیزرغیلی پیرەو، ویملیان بیلای و، دەرەنجامەكان و ، چەندینی تریش لەو شێوەیە، كەلەژیانی گۆرگی دا بوون بە بنەمایەك لەو گەشتەدا، ئەو گەشتەش لە بەهاری 1891وە تاوەكو كۆتایی پایزی خایاند .

ئەمانەش وای لەگۆرگی كرد كە ژینبەندی مناڵی و هەرزەكاری خۆی لە یەكێ لە هەرە بەرهەمە سەركەوتوەكانیدا لەزنجیرە چیرۆكی"مناڵی" لەساڵی1913، وەهەروەها چیرۆكی "لەنێوان خەڵكانا"ساڵی1916، وەچیرۆكی"كۆبەندەكانم"ساڵی1923بەرجەستە بكات. ئەم چیرۆكانەش بوونە هۆكارو بنەمایەكی سەرەكی بۆ پێناسە كردن و ناساندنی پێشكەوتنی ئەدەبی گۆرگی، بەهای بۆ هاوتای بەگۆرگی لاو و هەڵقوڵاوی نێو گەل و جەماوەر بەخشی. جگە لەمەش گۆرگی لە چیرۆكە درێژەكانیدا سەرەڕای گرنگی بەتابلۆ هەمیشەییەكانی ژیانی منداڵی،ژیانی ڕووسیای سەدەی نۆزدەهەمی ئەو سەردەمەشی دەخستە نێو تابلۆ ئەدەبیەكانیەوە، بەشێوەیەكی ڕاستگۆیانە لەتەك ژیان و بارودۆخی هەژارو بێ دەرامەتەكانی ئەو دەمەدا مامەڵەی دەكرد، ئەو هەژارو بێ دەرامەتانەی كە نێوی نابوون "پاڵەوانە ساكارەكان" .

چالاكی و جموجۆڵی گۆرگی لە شۆڕشدا.

لەو دەمەدا كە گۆرگی لە"قازان" بوو واتە لە ساڵی 1884دا،كە بەزێدو بنكەی ئیشكردنی(وەكوكار) دەزانی، ترس و گومانێكی سەبارەت

بەکۆبونەوەکانی هەڵقە ڕۆشنبیرییەکانی لاوانی شۆڕشگێڕی شارەکە لا دروست بوو بوو ،ئەوە بووە هۆی ئەوەی کەپڕوپاگەندەیەکی شۆڕشگێڕی لە نێو جوتیارەکانی ناوچەی “ڤۆلگادا” لەساڵی 1888 بڵاوبکاتەوە. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە لە “نیجنی نوفغورد” ساڵی 1889گۆرگی بۆ یەکەم جار دەستگیر بکرێت بەگومانی ئەوەی کە کەسێکی گێرەشێوێن و ئاژاوەگێڕە، پاشان خرایە ژێر چاودێریی ووردی پۆلیسەوە، پاش ئەم ڕوداوەش گۆرگی لە10ی کانونی دووهەمی1905 بەیاننامەیەکی شۆڕشگێڕی بڵاوکردەوە کە ناوەرۆکەکەی هاندانی جەماوەر بوو بە برەودان بە ڕاپەڕین و بەرپاکردنی شۆڕش و نەهێشتن و کۆتایی پێهێنانی حوکمڕانی دەسەڵاتی”نیقۆلای دووەم”،چونکە بەفەرمانی ئەو لە 9ی کانونی دووهەمدا دارو دەستەکەی بەتەقەکردن بەرەنگاری خۆپیشاندانێکی جەماوەری هێمنانەو ئاشتی خوازانە بوونەوە. ئاکامیش بووە هۆی ئەوەی دەسەلاتدارانی قەیسەر گۆرگی بگرێت و مەحکومی بکات و لەقەڵای “بترۆبافلسکایا” زیندانی بکات. ئەم کاردانەوەیەی قەیسەر دەربڕینێکی توندی جەماوەری نێو ڕوسیاو جەماوەری ئۆروپاشی گرتەوە، قەیسەریش لە حەنای تەوژمی ئەم ناڕەزاییەدا بەرگەی نەگرت و بەرگری پێنەکراو ناچارکرا گۆرگی ئازاد بکات .

جموجۆڵ و چالاکیەکان وای لە گۆرگی کردبوو کەنەزانێت سرەوتن چیە، لەمۆسکۆ لەدەماودەمی بەرپابوونی شۆڕشی 1905شوقەکەی ببوو بەبنکەی دابینکردنی چەکو تەقەمەنی سەرەڕای دروستکردنی قومبەلەی دەستیش تیایدا بۆ کرێکارانی شۆڕشگێڕ، هەوڵ و کۆششیش هەمیشە بەردەوام بوو بۆ کڕینی زیاتر چەك و تەقەمەنی، هەر لەو دەمەشدا لە “بترسبۆرگ” بۆ یەکەم جار چاوی بە لێنین کەوت ، وە لەساڵی1906وە تاوەکو ساڵی 1913لە مەنفاو دەربەدەریدا ژیان و گوزەرانی بە سەر دەبرد بەبێ ئەوەی بتوانێت و توانای هەبێت بگەڕێتەوە بۆ ڕوسیا، ئەوە بوو لە ژێر جەخت و ڕای گشتی نێو دەوڵەتیدا لە31ی کانونی یەکەمی1913دا دەسەڵاتی قەیسەر دادگایی کردنی گۆرگی ڕاگرت و هەڵیپەسارد.

گۆرگی و ئکتۆبەر.

گۆرگی هەر لە سەرەتای دەست پێکردنی شۆڕشی ئکتۆبەرەوە هەموو هەوڵ و کۆششێکی خۆی لە پێناو یارمەتی و هاریکاری کردنی دەسەڵاتی سۆڤێتی و خوڵقاندن و بەرپا کردنی شۆڕشێکی سۆسیالیستی نوێ خستە گەڕ، هەستا بەدامەزراندنی لیژنەیەك بۆ هاریکاری کردنی زانایان و پسپۆران و شارەزایان لە پێناو بنیات نانی بنکەیەکی “ئەدەبی جیهانی”بۆ پەخش و بڵاوکردنەوە، وەهەروەها گۆڤارێکیشی بەناو نیشانی “کارگەران” بڵاو کردەوە.

وەئەو دەمەی گۆرگی ژیانی لە مەنفادا ئەگوزەران و بەسەردەبرد پەیوەندیەکی توندو تۆڵ و ئێجگار پتەوی بە دەقەرو ووڵاتەکەیەوە هەبوو، وە رۆژ بە رۆژ عەوداڵ و پەرۆشی هەواڵ و دەنگ و باس و وەدوا چوون و چۆنێتی پێشکەوتن و بەرەو پێشچونی نوسەرە لاوەکان بوو.لە هەمان کاتیشدا گۆرگی لە مەنفا بوو بە نوێنەری ڕۆشنبیری وڵاتی سۆڤێت، وە لە هەمان کاتیشدا بوو بەدوژمنی سەرسەختی سەرەکیی کۆنخوازو دوژمنانی شۆڕش لە هەر چیزەو شێوەیەك بوون.

***

بۆ خوێندنەوەی بەشی دووەم کلیکی ئێر□ بکەن ......

سەرچاوە:دراسات ادبیە دکتۆر جلیل کمال الدین چاپی یەکەم ساڵی 1985 ل114،111

نامەی گروپێك لە ژنانی کورد لەهەموو شوێنێکی جیهانەوە بۆ نادیە موراد

بۆ بەرێز نادیە موراد سەفیری نیەت باشی و کەرامەتی قوربانیانی بازرگانیکردن بەمرۆڤەوە لە نەتەوەیەکگرتووەکان، براوەی خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئاشتی.
ژنانی کورد دەست خۆشیت لێت دەکەن و شانازی بە دەستەکەوتەکانتەوە دەکەن.

سەرەتا ئێمە، ئەوانەی لەخوارەوە ئیمزامان کردووە، لە ناخیدل□ەوە پیرۆزبایت لێدەکەین. پیرۆزبایی بەخشینی خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئاشتی و لەو بڕوایەدایین کە ئەم خەڵاتە دانپێدانانێکی گەورەیە و پڕواپڕ شایستەی ئێوەیە. هەروەها پیرۆزبایی لە لیژنەی خەڵاتی نۆبڵ دەکەین کە لەکاتی خۆیدا بڕیاڕێکی حەکیمانەی داوە بەبەخشینی ئەم خەڵاتە بە نادیە موراد. ئێمە خۆشحاڵین بەوەی بەڕێزتان لەگەڵ کەسێکی وەك دکتۆر دێنیس موك وێگەدا خەڵاتەکە بەشدەکەن. دکتۆر دێنیس بێ پسانەوە تەمەنی خۆی لەدژی بەکارھێنانی توندوتیژی سێکسوالی

بەسەربردووە، کە وەك چەكێك لەجەنگەكاندا لایەنەكان لەدژی یەكتر بەكاریدەهێنن.

ئێمە ستایشی ئازایەتیە مەزنەكەت دەكەین كە بێ ترس چیرۆكی خۆت و چیرۆكی ژنانی كوردی ئێزیدیت بۆ جیهان گێڕایەوە، دیارە بەمەش تۆ نەك تەنها چیرۆكی ژنانی ئێزیدیت هێنایە بەر باس و ئاشكراكردن، بەڵكو لەهەمانكاتیشدا تیشكت خستە سەر ئازار و چەوساندنەوەی ملیۆنەها ژن لەسەر ئەم زەویە. ئێوە تەنها تاوانەكانی داعش و هێرشە سێكسوالیە فروانەكانیانتان بۆ سەر ژنان ئاشكرا نەكرد، بەڵكو ڕۆشنایەكی وەهات خستە سەر ئەم بابەتە، كە لەوەو پێش كاری وەها نەكراوە، بەجۆرێك ئەم بابەتەت هێناتە سەر ئاستی نێونەتەوەیی.

سەرەڕای هەموو تاڵیەك و لەدەستدان و ئێش و ئازارێك كە بەدەستی دەوڵەتی ئیسلامی چەشتوتە، كە ئازارێكی خەیاڵنەكردەیە، تۆ هەر ڕاشكاوانە وەستایت و شكۆدارتر مایتەوە. تۆ سمبول و ئایدیالی هیوابەخشینیت بە ژمارەیەكی بێ شومار لەژنان لەجیهاندا. ژنانێك كە ڕۆژانە و بەردەوام دەفڕێندرێن و بازرگانیان پێوەدەكرێت، دەستدرێژیان دەكرێتە سەر ، توندوتیژیان بەرامبەر دەكرێت و دەكوژرێن.

ئەم چالاكیە ناوازەیەی ئێوە هیوای بەخشی بەو ژنانەی تاوانیان دەرهەق كراوە، ئەوانەی هیواخوازكردەوە كە تاوانبارانی توندوتیژی دژی ژنان سزای خۆیان وەربگرن. ئەم چالاكیە ناوازەیەی ئێوە حكومەتەكانی جیهانی دووبارە خستە بەردەم ئەرك و لێپرساوێتی خۆیان، بەوەی مەسەلەی توندوتیژی و دەستدرێژی بۆ سەر ژنان بەهەند وەربگرن و لەڕێگەی یاساوە تاوانباران سزا بدەن.

ئێوە بەم دەنگ بەرزكردنەوەتان بوونە ئیلهامبەخش بۆ ژنانی دیكە، كە دەنگیان لەدژی تاوانبارانی جەنگ بەرزبكەنەوە. تۆ مۆدێلێكی باڵا و جەنگاوەرێكی ئازادی و كەرامەتی مرۆڤیت.

دووبارە ئێمە سڵاو لەو ئازایەتیەت دەكەین و پیرۆزبایی گەرمی خۆمانت ئاڕاستە دەكەین. سڵاو لە خەباتی بەردەوامی پڕ شكۆمەندیت و جێگەی شانازی ئێمەیت. ئێمە سەرسامین بە ئازایەتی و خەباتت، دووبارە پیرۆز بێت.

دڵسۆزی و خوشكایەتیمان قبوڵ بكە.
گروپێك لە ژنانی كورد لەهەموو شوێنێكی جیهانەوە.
11 ئۆكتۆبەری 20018

ئیمزاكان:

Dr. Soraya Falah: Researcher California States University .1 Northridge,USA

2. Houzan Mahmoud: Cofounder of Culture Project-UK
3. Shikofeh Ghobadi: Sweden
4. Poshya Kakil: Artist & Architect-USA
5. Bayan Salman: Writer and novelist-France
6. Dr. Nessar Yousif Hussein: Phd in Law-France
7. Narmin Osman Hassan: Member of the leadership of Patriotic Union of Kurdistan
8. Adalat Omar: Writer & researcher of Genocide-South Kurdistan
9. Susan Shahab Nuri: Former member of Kurdistan parliament
10. Lanja Xawe-Southern Kurdistan
11. Dashni Murad: Singer-Kurdistan
12. Chinar Binavi: KHRW,CA
13. Rukin Isik: Doctoral candidate in Gender Studies-USA
14. Berin Altin: Sociology Ph.d Student-University of Nottingham
15. Golala Arya: Chemistry Professor Fairfax Virginia USA
16. Sara Mohammed: Never forget Pella & Fadima Organisation-Sweden
17. Simin Chaichi,Writer and Poet, Iran Shikofeh Ghobadi
18. Kaziwa Salih, Ph.d candidate-Canada
19. Shahla Yar: Norway
20. Koral Noori: Journalist-Kurdistan
21. Lanja Abdulla: Southern Kurdistan
22. Lazo Azad: United Kingdom
23. Renas Babakir: Kurdistan
24. Hana Qader: Counselor-Canada
25. Kazhal Ali: Writer and poet-Switzerland
26. Nicola Ashraf Shali: Lecturer-Univeristy of Sulaymania-Kurdistan
27. Shene Awaz: Student-South Kurdistan
28. Dr. Shawnm Yahia: Socilogist-Kurdistan
29. Bayan Hamasaed: Teacher-Kurdistan
30. Bayan Ahmed Saeed: Artist and poet-Kurdistan
31. Dr. Basma Mohammed Mustafa: Commissioner at the High

commission of human rights in Iraq.

32. Trifa Amin: Manager-Kurdish/German Centre in Nuremberg & KNK member-Germany
33. Shara Taher: Writer and Social Psychologist-Sweden
34. Avan Anwar: Artist-Australia
35. Avan Omar: Artist-The Netherlands
36. Kurda Khalaf Saeed: University Nurse and health supervisor in Kirkuk Governorate-South Kurdistan
37. Shahen Sabir: Writer and Journalist-South Kurdistan
38. Dr. Srwa Asaad Sabir: Humanities College- Hawler-Kurdistan
39. Nian Hamaamin Ahmed: Manger of Heart Foundation hospital-Kurdistan
40. Bayan Nasih: Sociologist and acitivst against honour based violence-Sweden
41. Sozan mama: Poet and Teacher-London-UK
42. Sargul Mirzaye: Women’s rights activist-East Kurdistan
43. Taban Garmyani: Journalist and women’s rights activist-Kurdistan
44. Tara Jaff: Musician-UK
45. Shara Baban: Artist-Kurdistan
46. Hîvron Turanli, Artist/Life Coach, Montreal-Canada
47. Nigar Omar: Lawyer and member of the management committee of Democratic organisations. Kurdistan
48. Sola Samira: Kurdistan
49. Suna Alan: Singer-United Kingdom
50. Viyan Mayi: Film maker-Kurdistan
51. Sara Hama Salih: Student-Kurdistan
52. Lavin Nawal: South Kurdistan
53. Sakar K.Zereen: Doctoral Student in Sociology: Berlin-Germany
54. Tanya Nuri: London-UK
55. Naz Ali Awla: Software engineer & artist-South Kurdistan
56. Sara Majed: teacher-South Kurdistan
57. Aven Aziz: Behaviourist-Sweden
58. Rozhgar Mahmoud Mustafa: Artist-South Kurdistan
59. Rojin Sharifi: Peshmarga – Mahabad-East Kurdistan.
60. Tishka Marsene: Sweden

61. Kner Abdula: Writer-South Kurdistan
62. Zhino Mohammed: Journalist-South Kurdistan
63. Sidiqa Mohamedi: Teacher-Sweden
64. Nahyeh Khoshkalam: Germany
65. Khanda Rashad: Activist-South Kurdistan
66. Roza Huseein: Writer-Norway
67. Shilan Fuad: Interpreter, translator and independent researcher
68. Khanda Hameed: Writer-South Kurdistan
69. Baran Hussein: Writer-Sweden
70. Rezan Betula Fatime: Artist-France
71. Darya Salah: Germany
72. Amira Mohammed: Writer and researcher-South Kurdistan
73. Sara Omar: author from Denmark
74. Cklara Moradian: MSW candidate, California
75. Ava Homa: author and journalist. Los Angeles.
76. Suzan Salim: Operations Manager at the Education department-Sweden
77. Sahar Dinarvand: Women’s rights activists From London-UK
78. Leslie Ladd, California-USA
79. Evin Baysal, Rojava
80. Rojan Feyz,vocalist, California-USA
81. Ghomri Rostampour: Director of Empower The Immigrant Woman in Maine USA
82. Marmar Stewart: U.S
83. Evin Cheikosman: U.S (from Rojava)
84. Shobo Shali: Technology & Managment Expert- Kurdistan Parliament
85. Soraya Mofty: California, Kurdish (Hewrami) language project.
86. Victoria Azad: professor- Sweeden
87. Shukriya kurdistani: PhD student in international security & foreign policy, UN employee
88. Avan Jaff: Journalist, Kurdistan
89. Tajzan Sharif :London-UK
90. Yasmine DarwishHaket: California-USA
91. Negin Vatani: Sweeden

92. Valintina Nasimi: Political scientist and Nurse, Stockholm, Sweden
93. Hanna Jaff: Founder at We Are One and Founder at Jaff Foundation, Mexico and U.S
94. Zhawen Shalli: Poet and Journalist-USA
95. Amal Jalal: Kurdistan
96. Choman Hardi, The American University of Iraq – Sulaimani and Bloodaxe
97. Dr. Pary Karadaghi,President at Kurdish Human Rights Watch and Postdoctoral Fellow at Georgetown University Hospital
98. Sa Omer, Marketing Consultant at Caritas Czech Republic - Iraq
99. Trifa Shakely, lawyer and writer from Sweden Stockholm
100. Rabia Elyasi: Eskilstuna Sweden
101. Chalank Yahya: Tunisia
102. Hauzhin Samiei: Stavanger- Norway
103. Shne Khalid Abdullah: MD,U.S
104. Sarah Jahangiry: Oslo – Norway
105. Ilham Osman: Stockholm – Sweden
106. Kwestan Fotohi: Germany
107. Kobra Karimi: psychologist
108. Pakshan Ahmadi: City staff, Oslo Norway
109. Leyla Mohamadi: Stockholm –Sweden
110. Peri Shakely: Swedish Council for Higher Education
111. Amineh Kakabaveh: Member of Swidish Parliament
112. Bêrîvan Doskî: Diplomat & president PEN Kurd
113. Mahabad Qaradaghi: Poet and Writer:, Hawler, Kurdistan
114. Gülbahar Kavcu, musician, Turkey
115. Dr Zeynep Kurban, UK
116. Sakina Teyna, Musician & Refugee Advisor, Austria
117. Mahin Alimoradi. Ottawa. Canada
118. Deleveen Sharif, Eskilstuna, Sweden
119. Halima Ebrahimi Australia
120. Arez Mohamadi, Sweden
121. Kwestan Muhamad, Kurdistan
122. Shahin Bahman Sultani , Finland
123. Hilia Sadegh Vaziri, French

124. Forogh Rasoulpour, Norway
125. Mahin Shokrolahpoor, French
126. Ronak Muradrasouli
127. Pahsahan Muradrasouli
128. Zamand Muradrasouli
129. Shirin Muradrasouli
130. Vanawsha Muradrasouli
131. Laylia Muradrasouli
132. Shler Muradrasouli
133. Hanna Tayeri
134. Sanna Tayeri
135. Mamam Hazhar Ibrahim
136. Binai Diye Mohmoud, Stockholm
137. Fatma Qadri, Koya, Kurdistan
138. Roya Hosseini, Australia
139. Frozan Karimizad, Norway
140. Shahla Rasoulnejad, Sweden
141. Shukrya Kuristnai, PhD student, New York
142. Bahar Rajabi, Hawler
143. Nahid Husseini: Writer and poet
144. Kamila Nousodi: Artist
145. Shahla Ilbegy Asli: Sweden
146. Kwestan Jafari
147. Azadeh Zarei: Sweden
148. Seyan Sharafi , USA
149. Dalile Rostami, Sweden
150. Parwa Ali, Member of Kurdish Parliament-Kurdistan
151. Golala pishnman, Sverige
152. Mastane Gomohammadi, Finland
153. Fuzie Khatmi, Sverige
154. Bahare Musleh, Iran
155. Golbax Bahrami, Kurdistan
156. Zeinab Elkhanizadeh, Sverige
157. Zhean Najmadden, Sweden
158. Shownem Rahmini, Sweden
159. Leyli Hassanpour, Norway
160. Rojda Sjöö, Sweden

161. Nisti Stêrk, producent, Actor Sweden
162. Khadija Rostami, Sweden
163. Hana Ghadershenas Hataw Abdolahi, Germany
164. Bahar Munzir Osman, kurdistan
165. Bahia Haidari, Stockholm, Sweden
166. Kwestan Davodi, Sweden
167. Jamila Hassankali, Sweden
168. Mahin Alimoradi
169. Shirin Jalali, Sweden
170. Parvin Ardalan, Sweden
171. Gona Taba
172. Shena Amini, Canada S
173. hahla Parvizy, Sweden
174. Arazu Ghaderi, Sweden
175. Pary Kamangar, Norway
ی176. Fariba Mohamadi, German
Kajal Noori: Political activist- Holand .177
178. Jina Totaghajy, Sweden
179. Shokhan Ghader, Austria
180. Roupak Muradrasouli, Sweden
181. Amanj Kurdistani, Swedn
182. Chiman Soleimini, -Norway
183. Maryam Fathi: Spain
184. Truska Khizri: Norway
185. Peri Rashidian: Norway S
186. Hola Qadri, Sweden
187. Chnoor Mehrparvar, Norway
188. Fariba Nasrollahy, Norway
189. Daroon Saied, Darbandixan, Kurdistan
190. Mastura Soltani, Sweden
191. Rojin Ashrafi, Sweden
192. Marjam Massudi, Germany
193. Kejal Karimi, Norway
194. Fariba Rashidi
195. Sabri Bahmani, Germany
196. Vafa Mamle, Sweden
197. Parvin Khalandi, Finland

198. Jila Hassanpour, Norway
199. Zohre Sharifi, Sweden
200. Rufia Ramazanali Abassi, Sweden
201. Tara Mhmoud, Sweden
202. Asmar Memari, Sweden
203. Badri Tawhidi, Sweden
204. Soraya Satouri, Sweden
205. Ronak Shwani, Sweden
206. Dilan Azizi Muradi, Hawler, Kurdistan
207. Leyla Aliar, Sweden
208. Leyla Soltanpanah, Norway
209. Hamide Khedri, Sweden
210. Evin Hanna, Sweden
211. Leyla Khanlandi Raada Palani, norway
212. Kobra Karimi, Sweden
213. Shahin Shahlai, Sweden
214. Seyran Duran: President of Kurdish women’s association-Sweden
215. Jila Mostajer, Kurdistan
216. Sermin Bosarslan, Sweden
217. Sargul Shabazi Halima Rasuli, Sweden
218. Simin Nasrollahi, Finland
219. Bahar Hosseini, Germany
220. Sozan Fahi, Sweden
221. Kwestan Gadani, Norway
222. Leyla Mohamadi, Sweden
223. Shahla Dabaghi, Sweden
224. Laeh Nahid
225. Dlniya Rahimzada: Kurdistan
226. Chinar Hussein
227. Roya Nahid
228. Marmar Stewart
229. Dilkhwaz Ahmad
230. Jamile Rahimi: Sweden
231. Nishtiman Taheri: Sweden
232. Rewas Ahmad Banixelani: Writer -Sweden
233. Essmat (Asema)Sophie -Author-Norway

234. Farzaneh Razabi: Germany
235. Traci Fahimi: Professor political Science Irvine Valley College, Ca
236. Chinar Binavi: KHRW,CA
237. Roza Gergerî, Musician, Georgia
238. Roya Nahid California
239. Shirin Enrahemi: Sweden
240. Solmaz Dorudi Stockholm-Sweden
241. Parvin Shslmashi: Sweden
242. Tara Mbegi: Stockholm Sweden
243. Elham Zangana: Stockholm
244. Nesrin Wali: Stockholm-Sweden
245. Najiba Mahmud , journalist , Stockholm-Sweden
246. Rezan Garib: Stockholm-Sweden
247. Zhala Tawfiq: Scientist-USA
248. Shilan Ahmed: Stockholm-Sweden
249. Dilsoz Abdulla
250. Nazanin Hassan: Sweden
251. Narmin Abdulrahman: Sweden
252. Zhala Hassan: Teacher-Kurdistan
253. Nigar Kader: Sweden
254. Gulaleh Samie
255. Lida Darai, Business woman
256. Dr. Galawez Karadaghi: Phd nuclear physics, math instructor nominated for US presidential award for excellence in teaching
257. Kanny Ahmadi: businesswoman

Chnoor HamaAli: Activist-Kurdistan .258
259. Ashti Ahmed Ismail: teacher and journalist-Kurdistan
260. Awat Hisamaldin Taib: representative of Zardashtis in the ministry of Religious affairs.
261. Sara Sardar: Jouranlist and activist-Kurdistan
262. Bahar Abbasi: East Kurdistan
263. Lisa Calan, film director, Turkey
264. Elmas Hesib – former Adviser- Ministry of Culture and Youth- Southern Kurdistan

265. Evar Ebrahim – MP- Kurdistan Parliament
266. Dr. Niaz Baban- Dentist-Southern Kurdistan
267. Shler Arif- Restauran Manager- Southern Kurdistan
268. Reem Baban- former diplomatic staff- Southern Kurdistan
269. Pary Fayeghi Sweden
270. Suzan Ahmed, site supervisor preschool
271. Shler Bapiri, Norway
272. Kazhal Draxshani, Norway

مەحاڵ … بەختیار محەمەد

تۆ کچی ((مەحاڵ)) بووی،
کەچی من خۆشم ویستی.
ئەی کچی عیشقی مەحاڵ،
ئێرە مەملەکەتی عیشقی مەحاڵەکانە.
من لەناو دۆزەخی ((مەحاڵ)) یشەوە تۆم ناسی.
ئێمە لێرە لە نێو ((مەحاڵ)) ی دڵەکانیشدا دەژین،
ئەو دڵانەی لەسەر پردی ((مەحاڵ)) دا قەت پێك ناگەن.
تۆ دڵێکی سافیلکەی ((مەحاڵ)) ی و
منیش دڵێکی عاشقی وێرانە
ئای گوڵم چی بکەم؟
من ساڵانێکی زۆرە
لە بیابانی مەحاڵدا
قەت لە سەرابی خۆشەویستی تۆ نەگەیەشتم.
ئێستاش هەر لەوساوە،
وەك دێوانەیەك
لە بیابانی خۆشەویستی ((مەحاڵ)) دا
لێت دەگەڕێم.
من لە دۆزەخی مەحاڵەوە سەفەری دۆزەخی مەحاڵم کرد.
ئێستاش خۆم ناناسمەوە:
ئاخۆ من عاشق بووم،
یانیش گەڕیدەیەکی ناو وڵاتی مەحاڵ؟

بەختیار محەمەد

بۆرژان … ئومێد قەرەنی

١.خۆر
گیرفانەکانی لەپاڵتۆی
ڕوونا کی خاڵی دەبن

تارمایی ڕوانینەکان
لە برزانگەکانی ڕێگە دەشۆیتەوە،
وەکو پرسی دەرنگ کەوتووی بێگانەیەکیت
لە نێو نەڕڕەی ڕەشەبادا بۆ هۆتێلێک
خۆت و جانتایەک نیگەرانی
لە نێو خەونەکانی سبەی دەنووی .

(بەسەر ترسی-ئیستا- بێ دەنگ کەوتووی،
چەندین پرسیاری ڕەنگاو ڕەنگ
لە دۆڵەکانی مێشکت گەشت و ڕەو دەکەن).

٢.ژیان
بەسەر خاچی ڕابردووەوە
باڵەکانی ڕاخستووە

لەنیو پەراسوی مێژووت
شانمداوە بەسوپایەکی بەفرین،
بە نەختێک گۆرانی غەمگینەوە
بە نەختێک تلاوەیی ناو ئاگر و دوکەڵەوە
بە نەختێک کۆخەی ڕاوەدووکاری
خەو و گەرمی ناونوێنەکەتەوە
لەوێدا داستانێک تاوان
بەو گوناهانەی من دەم چنین
دیکۆمێنت کراوە.

*بۆرژان : نێوان بێداری و خەو، بیرە خەو

ئەمریکانیزم و هەژموونی منداڵە لەندەنیەکان ... ئیسماعیل حەمەئەمین

ئەمریکا هیچ ناکات لە ئێراق جگە لەسوستماتیك کردنی گەندەڵی نەبێت، بەمانای کەسە گەندەڵەکان دەباتە شوێنە هەستیارەکانی وەك وەزارەت و حکومەت و سەرۆکایەتیەکان. بەمەش ئەمریکانیزم تەنها دەموچاوەکان دەگۆڕێت، چونکە ئەوان لە نەشتەرگەری دەموچاودا، چ لەوڵاتی خۆیاندا و چ لەدەرەوەدا دەستێکی باڵایان هەیە!

گابرێل گارسیا مارکێز لە ڕۆمانی (سەد ساڵ لە گۆشەگیری) لەزاری یەکێك لەپاڵەوانە سەرەکیەکانی ڕۆمانەکەی (کۆلۆنێل ئۆرلیانۆ بۆیندیا) دەڵێت؛ ((سەیری ئەم گووە بکە تێیکەوتووین، تەنها لەبەرئەوەی ئێوارەیەك گرینگۆیەکمان دەعوەتکرد بۆ ماڵی خۆمان بۆئەوەی مێزی تایبەتی ناوچەکەمان بخوات، ئاوا کەوتینە ناو ئەم هەموو گووە وە ...١*))...لەئەمریکای لاتیندا کە دەڵێن ؛ (گرینگۆ) ئەوا مەبەستیان ئەمریکی سپیە.

بەمشێوەیە لەو زەمەنەی سەدام حوسێنی دیکتاتۆرە لە میسرەوە بووە پیاوی ئەمریکا و لە ساڵی ١٩٦٣ گەڕایەوە بۆ بەشداریکردن لە کۆدێتای ڕووخانی حکومەتی ژەنراڵ عەبدولکەریم قاسم و شیوعیەکان، ئیدی ئەمریکا لەڕێگەی بەعسیەکان و سەدامەوە هاتە ناو شانۆی ڕووداوەکان ٢، لەو کاتەوە ئەم (گرینگۆیەمان) دەعوەتکردووە بۆئەوەی بێت مێزی ناوچەکەمان بخوات. هەربۆیە گەمەکانی گرینگۆ ئەمجارە تەنها بۆ هێشووە‌ مێزێك یان دووان نیە، بەڵکو بۆ کۆی کێڵگەکانی ناوچەکەیە. لێرەوە و لەم گرینگۆیەوە قسەدەکەین و باس لەکۆی ناوچەکە دەکەین و باسی دوا گەمەی دەکەین لە هەرێمی کوردستاندا.

بێگومان من وەها چاوەڕوانەکەم لە داهاتوویەکی نێزیکدا ئێراق هێمنیەکی کاتی بەخۆیەوە ببینێت، بەڵام تێبینی ئەوە بکەن لە ملیارەها دۆلاری سامانی ئەم وڵاتە تەنها کەمتر لە سەدا یەك بەر خەڵکی ئەم ناوچەیە دەکەوێت…پارادۆکسەکە لەوەدایە خەڵکی ناوچەکە بەم هێمنیەش ڕازین، بەڵام ئەمەش بەردەوام نابێت. ئیدی دووبارە قەیران و دووبارە هێمنی و دووبارە قەیران، دەبێتە شێوازی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری لەناوچەکەدا. بەمەش گروپە ئیتینی و نەتەوەییەکان و مەزهەبیەکان و حزبە سیاسیەکان هەمیشە بەنیگەرانی و گومانەوە، لە ترسی لەناوچوونی شوناسی خۆیان و ژیانیان، لەناوخۆیاندا گێشەگیردەبن. بەمەش متمانە بەیەکتری لەناوچەکەدا هەمیشە لەقەیراندا دەبێت، تاوەکو ئەو کاتەی (گرینگۆ) دێت و قەیرانەکان چارەسەر دەکاتێ. بێگومان وەهای چارەسەر دەکات کە قەیرانێکی دیکە لەهەناویدا بخەوێت. ئاوەها گرینگۆکان قەیران لەناو هەناوی خەسڵەتە کولتورییەکان و ئاین و مەزهەب و بیروڕای خەڵکەکاندا بەرهەمدەهێنن.

لەڕاستیدا ئەم جوڵەیەی دوایی هەڵبژاردنەکانی ئێراقی ٢٠١٨ و هەرێمی کوردستان و نیشاندانی ئەوەی؛ گوایە ئەمریکا و ئێران لەزۆرانبازیدان! جگە لە گەمەیەك نەبێت هیچیتر نەبوو، جگە لەوەهەمێك نەبێت هیچیتر نییە. ماکۆرگ و حاجی سولەیمانی لەسەر یەك سفرە و لەسەر یەك مێز گەمە دەکەن و هێشتا ئەمریکا و ئێران لەبەرژەوەندییە گەورەکاندا هاوبەشن. هەربۆیە من بڕوام بە کێبڕکێی مەکۆرگ و حاجی سولەیمانی نەبووەو، چونکە گەمەکە تەنها گەمەی ئەمریکانیزمە. بەمانایەکی دیکە، ئەم حکومەتە نوێیە؛ نە حکومەتی چارەسەری گەندەڵی دەبێت و نە چارەسەری کێشەی کەرکوکە و نەچارەسەری فیدرالیەتی هەرێمە…چ حکومەتی نوێی داهاتوویی ئێراق و چ حکومەتی نوێیی هەرێم جگە لە گۆڕینی دەموچاوەکان نەبێت، هیچیتر نین.

ئەم هیلاکیەی (گرینگۆکان) بۆ دووبارە پێکهێنانەوەی حکومەتی ئێراق و هەرێم، بۆ ئەوەیە هەموو گرێبەست و پارەکان بۆ سێ و دوو لەگەڵ کۆمپانیاکانی خۆیاندا بۆ بەربەست ئیمزابکرێت و بۆ بەربەست پارە بڕوات بەرەو ئەمریکا. تێبینی بکەن کۆمپانیاکانی ئەوروپا (جگە لەبریتانیا نەبێت) کەمترین شانسیان بەرکەوتووە. بۆئەمەش پێویستە ئێراق بۆ ماوەیەك ئارامی بەخۆیەوە ببێنێت، بەڵام ئەمەش کاتی دەبێت، بەمانای نیمچە ئارامی پڕ قەیرانی بچوك و هەندێك جار خوێناوی بەرۆکی ناوچەکە دەگرێت.

ئەمریکانیزم باش دەزانێت لەگەڵ (ئارامی تەواو) دا ئەو هەستە لەناو کۆمەڵگەدا بینادەبێت، بەوەی دیموکراتیەت دەبێت فروانتر بکرێت و ئازادیە کەسی و کۆمەڵایەتی و ئابووریەکان بگاتە ئاستێکی باڵا. مرۆڤ کە ئارامی سیاسی و کۆمەڵایەتی دەبێت، ئەوسا خۆشگوزەرانی و ژینگەپاراستنی زێدەتری دەوێت، ئەمە سروشتی مرۆڤە و سروشتی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیە کە نایەوێت لەناو هەژاری و دوکەڵی جەنگ و دوکەڵی کارگەی سەرمایەداراندا بژی، بێگومان ئەمەش مەترسیە بۆ سەر سیاسەتی نیولیبرالیزم لەناوچەکەدا کە لە مۆدێلی ئەمریکانیزمدا خۆی بەرجەستە دەکات.

بە بەراورد لەگەڵ ئەوروپای یەکگرتوودا مۆدێلی ئەمریکی ناشرینترین مۆدێلی حوکمڕانی کۆمەڵگەیە، نە بیمەی کۆمەڵایەتی لەئەمریکا بوونی هەیە و نە کاتژمێری کارکردن بەیاسا وەها ڕێکخراوە کە بەهاکانی مافی کرێکار و کارمەندی تێدا ڕەچاو بکرێت. چینێك تەواو لەسەرەوە و چینی ناوەڕاستیش ئیدارەی سەرمایەی مادی و ڕەمزی چینی سەرمایەدار دەکات و کۆمەڵگەش لەناو هەژاری و نەخۆشی کۆمەڵایەتی و ڕەگەزپەرستی و پۆرنۆگرافیەت و شمەکخۆریدا وەك کۆیلە بۆ ئەم سوستێمە کاردەکەن…مرۆڤ لەئەمریکا دوانزە کاتژمێر کاردەکات، هەفتەی یەك ڕۆژ پشووی هەیە. بەگشتی مرۆڤ لە ڕۆژدا هاتوچۆی بخەیتە سەر، ڕۆژی زیاتر لە شازەدە کاتژمێر کاردەکات. ساڵی هەفتەیەك یان پێنج ڕۆژت هەیە مۆڵەتی بۆ پارەت هەیە. لەهەندێك کۆمپانیا و شوێنی تر ئەم ڕۆژەیە زیاد و کەم دەکات، بەڵام بەگشتی وەك مۆدێلی ئەڵمانی یان سویدی یان بریتانی و فەڕەنسی و هۆڵەندی نییە، کە کۆتایی هەفتە پشوو بێت و ساڵی چوار تاوەکو پێنج هەفتەت مۆڵەتت هەبێت. لەزۆر وڵاتی ئەوروپی مانگی دوانزە لە کریسمیس دەبێ مووچە وەردەگریت.

بەم بەراووردە بچوکەی ئەمریکانیزم لەوڵاتی خۆشیدا مۆدێلێکی خراپە، بۆ نمونە گەر نەخۆش بکەویت پارەی ئەو ڕۆژەت دەبڕدرێت، زۆرجار نیوەشەو لەدەرگات دەدەن و کۆمپانیاکە دەیانەوێت بزانن بەهەقەت لەماڵەوەیت و نۆرسێکت بۆ دەنێرن نەك بۆئەوەی ئاگای لێت بێت، بەڵکو بۆئەوەی بزانن کحولت خواردۆتەوە، لەماڵیت یان نا، درۆدەکەیت یان نا؟!…ڕۆمانی (پۆست ئۆفیس) ی نوسەری ئەمریکی (چارلس بۆکۆفسکی) کە خۆی زیاتر لە بیست ساڵ کرێکار بووە، باس لەو ژیانە شڕەی کرێکاران دەکات لە ئەمریکا کە تاوەکو ئەمڕۆ گۆڕانکاری ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە. ئەمە جگە لەوەی کەرتی تەندروستی گرانترین کەرتە، بۆ بچوکترین نەخۆشی دەبێت پارە بدەیت، پارەیەکی

خەیاڵی و تاقەتپڕوکێن...هاوڕێ ئەمریکایەکانمان؛ چ هاوڕێ کوردە ئەمریکایەنمان و چ هاوڕێ ئەمریکایە ئینگلیز زمانەکانمان کە هەندێکیان پڕۆفیسۆرن لەبەشی زانستە کۆمەڵایەتیەکاندا و یەکێکیتریان ئەدەبی ئینگلیزی و خاوەنی چەندەها کتێبن. یان هەندێکی تریان زیاتر لە چل ساڵە لە سەندێکای کرێکاراندا کاردەکەن، چیرۆکی سەیر سەیریان دەربارەی گیرۆدەبوونی ئەمریکایەکان بەدەست کەرتی تەندروستیەوە بۆ گێڕاوینەتەوە.

گەر لەسەر جادە ئۆتۆمبێل لێتبدات و شۆفێرە نەناسراو بێت و ببرێت بۆ بەشی فریاکەوتن، دوایی لیستێکی پشتشکێنی پارەت بۆ دەنێرن و دەچیتە ژێر قەرزەوە، بەمانای دەوڵەت تێچوونی ڕووداوە نەخوازراوەکانیش ناگرێتە ئەستۆ. تەنانەت زۆر نەخۆشی لەپێ کە دەبرێن بۆ خەستەخانە چارەسەر ناکرێن بەتەواوەتی، هەندێکیان دەمرن چونکە تێچوونی چارەسەریان بۆ دابین ناکرێت. (باراك ئۆباما) هەوڵیدا ڕیفۆرمێکی بچوك بکات لەم بوارەدا، بەڵام (دۆناڵد ترامپ) کە هاتە کۆشکی سپی نەك هەر گاڵتەی پێکرد، بەڵکو کۆی بڕیارەکانی ئۆبامای هەڵوەشاندەوە. خۆ هەموو کەسێك بچێتە ناو میترۆی نیۆیۆرکەوە (وەك نمونە) دەبینێت شتێك نییە پێی بڵێین کەرتی گشتی و خزمەتگوزاری گشتی، وەك ئەوەی لەئەوروپا دەیبینین. ئاوەها تۆ وەك مرۆڤ فڕێدەدرێیتە ناو ئەم سوستێمەوە و بەم شێوە ژیانەش دەڵێن؛ خەونی ئەمریکی – ئەمریکان دریم!

بەدیوێکی تردا، ئەمریکانیزم نایەوێت مۆدێلی دیکە لە دەرەوەی خۆی هەبێت و بەمەترسی تێدەگات لەسەر بوونی خۆی، هەربۆیە لەگەڵ ئەوروپادا هەمیشە لە ململانێدایە بۆئەوەی دەوڵەتی کۆمەڵایەتی و سوستێمی سۆسیال و بیمەی کۆمەڵایەتی هەڵبوەشێننەوە، وەها بکەن مرۆڤ گەر کاری نەبێت بکەوێتە سەر جادە وبەمەش پاڵ بەخەڵکەوە بنێن وەك کۆیلە کاربکەن. ئەو شتەی لێ بستێننەوە کە پێیدەڵێن هەڵبژاردنی کار و پیشە و بیمەی بێکاری و بیمەی کۆمەڵایەتی. ئەم مۆدێلە وەنەبێت دزەی نەکردبێتە ئەوروپاوە لەڕێگەی حزبە لیبرال و کۆنزەرەڤاتیڤەکانەوە، بەڵام چەپ و سۆسیال دیموکرات و سەوزەکان بەردەوامن لەدژایەتیکردنی. ئەمریکا نایەوێت دونیا سوستمێکی وەك ئەڵمانیای هەبێت کە ملیۆنێك و چوار سەد هەزار پەناهەندەی لەماوەی ساڵێکدا وەرگرت و پارەی ژیان و تەندروستی و خواردنیان بۆ دابیندەکات. ئەمریکانیزم ئاوەها وەك نەخۆشیەك کە لە جەستەی کاپیتالزمی وەحشیەوە هاتۆتە دەرەوە، دەیەوێت دونیا و ژنیگەش پیس بکات. هەر بۆیە تاوەکو ئێستاش ئیمزای لەسەر (پەیماننامەی کیۆتۆ)

نەکردووە کە دەوڵەتان لەژێر یاسای ژینگەپارێزی ڕێکدەخات.

لێرەوە گەر کورد لەڕووی ناچاریەوە مەجبوریش بێت مامەڵە لەگەڵ ئەمریکادا بکات، ئەوا نابێت بە تەواوەتی هەموو وەرەقەکانی بخاتە سەر مێزی قوماری گرینگۆکان، نابێت وڵاتەکەی خۆی پێ بکات لە زانکۆی بریتانی و ئەمریکایی و قوتابخانەی بێگانە تایبەت. نابێت بودجەی کۆمەڵایەتی و تەندروستی کەمبکاتەوە. دەنا دوایی چۆن ئەمریکای لاتینیان گووشی، ئاوەهاش کوردستانت بە گوشراوی بۆ جێدێڵن. ئەمریکای لاتین کاتێك مۆز و مەتاتی هەبوو پڕی بوو لە کۆمپانیا و کارگە و بواژنەوە، بەڵام کە مۆز و مەتات نرخی نەما، وێرانەیان بۆ بەجێهێشتن. گابرێل گارسیا مارکێز لەسەر زاری پاڵەوانی سەرەکی (پایز پاتریارکدا) دەڵێت؛ تەنانەت دەریای گەورەیان پارچە پارچە کرد و خستیانە سندوقەوە و بردیان، ئێستا جگە لە سارایەکی بێ سنوور هیچیتر نییە...
ئاوەها ئەمریکایەکان کۆمەڵگەیەکی وێرانت بۆ جێدێڵن و سەری هەموو ئەوانەش دەخۆن کە بوونە داردەستیان. نێزکترین نمونە سەدام حوسێنی دیکتاتۆر بوو کەدەیگووت؛ من بەسەر پشتی دەبابەیەکی ئەمریکی هاتوومەتە سەر حوکم...هەر بۆیە تاوەکو دواساتەکانی لەسێدارەدانی بڕوای وەهابوو، ئەمریکایەکانی هاوڕێی لە بەندیخانە دەردەهێنن و دەسەڵاتی پێ دەبەخشنەوە. ٣

لەم گۆشە نیگایەوە ئەمریکانزم هەمیشە پشتگیری ئەو حزب و کەسایەتیانە دەکەن کە بێ ویژادن و هەستمردوون و لەهەموو کاتێکدا دەتوانن بارودۆخەکان پڕبکەن لەقەیران و خوێن، و خەڵك برسی بکەن. بێگومان ئیسلامی سیاسی (شیعی و سونی) و ڕژێمەکانی وەك ئێران و تورکیا وسوریا وحزبە ئیسلامیەکانی دیکەش لەناو هەمان هاوکێشەی ئەمریکانیزمدان و فاکتۆری قەیرانن. ئەمریکا بوونیان بە پێویست دەزانێت، تەنها کار دەیکات ئەوەیە جارجارە سنوورداریان دەکات.
لێرەوە هەموو گروپێکی چەپی ڕاستەقینە و هەموو گروپێکی ڕۆشنبیران لە دەرەوەی نیولیبرالیزمی ئەمریکایی کاربکەن و بنوسن و بیروڕای خۆیان دەربڕن، بەر فشار و گەمارۆی هێزە لۆکالیەکان دەبنەوە و دەنگیان خەفە دەکرێت و فەرامۆشدەکرێن و لەپۆستی حکومی و پەڕلەمانی و وەزیفی شیاو بەخۆیان دووردەخرێنەوە. لەباری دیکەداشدا بوونی مەعنەوەی و فیزیکیان دەکەوێتە مەترسیەوە.

بێگومان ئەمریکا هەمیشە لەڕێگەی ئەو بودجەیەی تەرخانی کردووە بۆ ڕێکخراوە مەدەنی NGO و میدیاکاران، فیگوری نیولیبرال و میدیاکاری بەتاڵ و سیاسی سوپەر ستار دروستدەکات. زانکۆی ئەمریکی و زانکۆ

تایبەتەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەشێکن لەو سیاسەتەی کە چینێکی ئۆرستۆکرات لە لۆکالەکاندا دروستدەکەن، بۆ هیچ نا، تەنها بۆ بڵاوکردنەوەی هەڵسوکەوتی ئەمریکانی و لایف ستایلی ئەمریکی و تێڕوانینی نیولیبرالیزمانە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. بێگومان ئەم توێژە ئۆرستۆکراتە، ئەمریکەن لایف ستایلی و ماگدۆنالزییە، لەداهاتوودا پشتگیری دەکرێن بۆ وەگرتنی پۆست و پلە و وەزیفەکان لە کایە لۆکالیەکاندا، بەڕایەکی ترن بۆ ڕێخۆشکردنی دزینی سامانی کۆمەڵگەکان. هەر بۆیە سەیر نییە چ لەهەولێر و چ لەسلێمانی ئەمریکا و بریتانیا زانکۆکانی خۆیان کردۆتەوە، هەر یەکەو لەژێر ناوێکدا ئەمیان بەناوی زانکۆی کوردستان و ئەویتریان زانکۆی ئەمریکی.

ئاوەها لەڕێگەی ئەم میدیاکار و ڕاوێژکارە ئەکادیمیست و ڕێکخراوەکانی بەناو کۆمەڵگە مەدەنی NGO و زانکۆی ئەمریکی و ڕاپۆرتنوسی سەفارەتەکان، ئەمریکا دەم و لووت و گوێچکەی خۆی دەخاتە ناو ئەو کۆمەڵگەیانەی خاوەنی سامانی گەورەی سەر زەوی و ژێر زەوین. ئاوا بە پلەی یەکەم سەفارەت و کارمەندەکانیان لەپشت مەکینەی دروستکردنی قەیرانەوە وەستاون، و بەپلەی دووهەم ڕێکخراوەکانی بەناو کۆمەڵگەی مەدەنی NGO و خێرخوازیەکان. هەموو ئەمانە ئەرکی سەرەکیان ڕاپۆڕتنوسینە لەمەڕ خەڵکی ناوچەکە و چۆنێتی بیرکردنەوەیان و سیاسەت و حزبە سیاسیەکان و کولتور و ئاین و جوڵەی سیاسی و حەزەکانیان. ووردەکاری وەها لەڕاپۆرتەکانیاندایە کە ئەقڵی خەڵکی لۆکالی ناوچەکە مەزندەی ناکات. بێگومان لەسەر بنەمای هەزارەها ڕاپۆرتی ڕۆژانەی ئەم ڕاپۆرتنوسە مۆدێرنانەی، سیاسەتی بردنی قووتی خەڵکی ناوچەکە پیادەکرێت.

بەمجۆرە ئەمریکا قەیران بۆ میللەتان دەخوڵقێنت، ئەویش لەڕێگەی جوڵاندنی ئەم حزب و فیگورانەوە کە لەهەموو شوێنێکدا بە تەزکیەی سەفارەت و بێگانەکان لەحزب و ڕێکخراوەکاندا دانراون، بۆ هیچ نا، تەنها بۆئەوەی پارەی زیاتر بۆقاسەی ئەمریکی پەمپ بدرێت. کە قەیرانەکانیش دەگەنە خاڵێك پەمپی پارەکە لە کار بخات، خۆیان دەبنە فریادڕەس، بێگومان ئەمە سروشتی ئەمریکانیزمە ئەمەش بەگشتی ناوی (ڕیکۆلۆنیالیزەکردنە – recolonisation) بەمانای دووبارە کۆلۆنیالیزەکردنی وڵاتانە.

گرنگە ئاماژە بەوە بکەین، کە داگیرکردنی ڕاستەوخۆ وەك مۆدێلێك کە لەسەردەمی کۆلۆنیالی بریتانی و فەڕەنسی و ئیتاڵی هەبوو، پارەو

سەرباز و خوێنی تێدەچوو. شۆڕش و هەڵگەڕانەوە و قەیرانی ناوخۆی بۆ حکومەتانی داگیرکەر دروستدەکرد. تەنانەت مۆدێلی (پۆست کۆلۆنیال) یان (دوای داگیرکردن) چیتر بەکەڵکی فراوانبوونی بازاڕ وبازاڕی جیهانگیری و گڵۆباڵیزم نایەت.

لە مۆدێلی پۆست کۆلۆنیالدا دیکتاتۆرێکی وەك سەدام، ڕژێمی شای ئێران و قەزافی و حافز ئەسەد و...هتد پشتگیریدەکران، ئەوانیش بەخۆیان و سوپا گەورە ترسناك و بە پشتگیریی ئەمریکاوە، دەبوونە پارێزەری بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا. نابێت ئەوە ڕووداوە لەبیر بکەین کە سەدام حوسێنی دیکتاتۆر لە هەشتاکاندا کاتێك دەوڵەتانی ئۆپێك نرخی نەوتیان لەبازاڕی جیهانیدا بەرزکردەوە و بۆرسەی ئەمریکا قەیرانی تێکەوت، دەوڵەتی سعودیە هەناردەی نەوتی خۆی زیادکرد و نرخەکری بەرز نەبۆوە، لەولاشەوە سەدام حوسێنی دیکتاتۆر نەك هەر پابەند نەبوو بە بڕیاری بەرزکردنەوەی نرخی نەوت، بەڵکو لەژێرەوە وەك ڕاپۆرتە نهێنیەکان باسیدەکەن، نەوتی خاوی بە بەلاش بۆ ئەمریکاییەکان پەمپدا...بەڵام ئەم دیکتاتۆرە پۆست کۆلۆنیالانە جارجارە شێت دەبن و سوپاکانیان لەدژی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا بەکاردێنن و ململانێ دەستپێدەکەن...هەربۆیە میتۆدی نوێی ئەمریکا لێدانی ئەم ڕژێمە پۆست کۆلۆنیالانەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست بوو، لەڕێگەی پشتگیریکردنی (بەهاری عەرەبی) و خەتی ئیسلامی سیاسی لەناو هەژموونە نوێیەدا. ئامانج وەك دەیبینین کۆی ناوچەکە لە یەمەنەوە بیگرە تاوەکو کەندا و سوریا و ئێراق و ئێران و تورکیا و لیبیا و میسر لەژێر مەترسی ئەم گروپانەدا دەژیت و گیرۆدەی ئیسلامی سیاسیە. خەڵکی ناوچەکە لەنێوان ڕژێمێکی گەندەڵ و ئۆپۆزیسیۆنی ئیسلامی و شێوازی ئیسلامی دۆش داماوە. بەم میتۆدە، لەنێوان دیکتاتۆر و ئیسلامیزمدا، ئەمریکانیزم هەناسەی بزواتی چەپ و بزواتی کرێکاری دەخنکێنێت و خەونەکانی ئازادی میللەتان دەخنکێنێت و بەلاڕێیدا دەبات.

لەڕووی مۆدێلی نەتەوەیی و نیشتمانی پۆست کۆلۆنیالەوە کە لە قەوارە بەزۆر سەپاوەکانی وەك ئێراق و ئێران و سوریا بوونیان هەیە، ئەوا ئامانجی ئەمریکانیزم ئێستا ئەوەیە دەوڵەتۆچکەی پارچە پارچە دروستبن، نەك بۆ وەدەستهێنانی ئازادی و سەربەخۆبوونیان، نەخێر، بەڵکو بۆ قووڵکردنەوەی لۆکالیزم و کردنی ئاین و کولتور بە شوناسی سیاسی و تیژکردنەوەیان لەدژی یەکتری.

بۆ نمونە؛ ئەمریکا لە سێپتەمبەری ٢٠١٧ دژی ڕیفراندۆمی هەرێم بوو، نەك لەبەرئەوەی چینی سیاسی کوردی دەسەڵاتداری بەدڵ نەبوو، نەخێر،

چونکە ئەو ڕیفراندۆمە هەرکەسێك لەپشتیەوە بێت، ئەوا بنەما ترادیتسیۆنەکانی و نەریتەگەراییە نەتەوەیەکانی کوردی زیندووەکردەوە، شوناسێکی نەتەوەیی کوردیی بۆ سەربەخۆیی و کوردبوونی دەکردە بەڵگەنامەیەکی مێژوویی. ئەمەش لەگەڵ ئەو مۆدێلە لاوازە نییە کە ئەمریکانیزم نەخشەی بۆ کێشاوە‌. بەمانای مۆدێلی ئەوان ڕاستە دانپێدانانە بە سەربەخۆییەکەی هەرێم و پاراستنی شوناسی لۆکالی و نەتەوەیی، بەڵام دەبێت قەوارەی سەربەخۆی لاواز و پڕ نیگەرانی بین و ئاسۆگەی دیکەی لەخۆدا هەڵنەگرتبێت. هەر بۆیە دوو جوڵەی کرد یەکەم؛ پاڵپشتی هێزە مەزهەبیەکانی شیعەی کرد. دووهەم ؛ تەوژمێکی دژە سەربەخۆیبوونی لەناو خەڵکی کوردستاندا خۆی دروستکرد. ڕۆشنبیر و میدیاکارەکانی خۆی خستە گەڕ بۆ دروستکردنی ئەو کەش و هەوایە. زیرەکیەکەی لەوەدا بوو پەلاماری تەوژمی پۆپۆلیستیان دا لە کوردستاندا و کۆی ئەکتی سەربەخۆییان پابەندکردەوە بە ئەزموونی خراپی حوکمی بیست و حەوت ساڵەی هەرێم. بەمەش وەك هەوێری ژەهرێك وەها بوو زۆربەی ڕۆشنبیر و سیاسی ئەم هەویرەیان خوارد، بێئەوەی مێژووگەرایانە لە پرسەی دروستبوونی ڕۆحی نەتەوە و شوناسی نەتەوەیی خۆیان بڕوانن.

مەبەست لەم نمونەیە هەڵسەنگاندنی کردەی ڕیفراندۆم نییە، بەڵکو تێگەیشتنە لەوەی کە ئەمریکانیزم لەگەڵ هیچ ئەکتێك نییە ڕەگە مێژوویە قووڵەکانی شوناسی نەتەوە و کولتور بجوڵێنێت، لەگەڵ هیچ ئەکتێك نییە نەوەیەکی تر بێن ڕەخنە لە (ئەکتە نەتەوەییەکان) بگرن و ئەو بەشە ناتەواوەی تەواوبکەن. لەگەڵ هیچ جوڵەیەکدا نین کولتوری ناوچەکە بخاتە بەردەم هەڵبژاردن و ململانێیە دروستەکانی خۆیەوە. بۆ زیاتر پشتگیری ئەم بۆ چوونە دەبێت لێرەدا ئاماژە بە ڕیفۆرمی (دکتۆر موسەدەق) بکەین لەدژی گەندەڵیەکانی شای ئێران و دەرئەنجام شای دەرپەڕاند. دکتۆر موسەدەق دەیویست گەلانی ئێران خۆیان نەوتی خۆیان بفرۆشن و شوناسە نەتەوەیی و ئاینی و مەزهەبیەکانی خۆیان لەنێو خۆیاندا بێ کاریگەری دەرەکی یەکلایبکەنەوە. بەڵام لەساڵی ١٩٥٣ دا سیای ئەمریکی، کۆدێتایەکی بۆ ڕێکخست و فڕیاندایە زیندانەوە‌، وەك چۆن ئەمریکاییەکان دوای چەندەها ساڵ دانیان بەوەدا نا، کە کۆدێتاکەی هێنانەوەی شای ئێران دەزگای سیای لەپشتەوە بووە[٤]

لە ئێستاشدا هەمان گەمە دێرینەکەیە ، بەڵام بە میتۆد و پلانی نوێیەوە، ئەویش تیژکردنەوەی شوناسی گروپە مەزهەبی و تایفی و نەتەوەییەکانە‌، و پڕکردنیانە لەنیگەرانی و بێ متمانەیی لە

نێوانندا. کردنی شوناسە کولتوریی و ئاینیەکانە بە دیسکۆرسێکی سیاسی، بەجۆرێك دژایەتی یەکتر بکەن، چونکە نیو لیبرالیزم لەڕێگەی بیرمەندە ساختەکانیانەوە لەو بڕوایەدان؛ کە کولتورەکان لەدژی یەکتر لەزۆرانبازیدان. وەك چۆن چەمکی (ململانێیی شارستانیەکان) ی هێنایە ئاراوە، کە لەڕاستیدا قسەیەکی بێمانا نەبێت، هیچیتر نییە. چونکە شارستانیەتیەکان یەکتری تەواو دەکەن، کولتورەکان یەکتری تەواو دەکەن، موزیکی میللەتان یەکتری تەواو دەکەن. کولتوری خواردن و بازرگانی و پیشەی دەستی ژیانی شارستانی نەك لەزۆرانبازیدا نین، بەڵکو بەبێ یەکتری و لەگەڵ یەکتردا نەبێت توانای بەردەوامیان نییە. بەڵام ئەوە ئەمریکانیزمە لە دوورگەیەکی دوورەوە دێت و دەیەوێت کولتورەکان بکاتە دڕودرنج لەیەکتری و سیاسەتی دژایەتی کولتورەکان و دژایەتی شوناسی نەتەوەیی لەناوچەکەدا پیادە دەکەن.

گرینگۆکان لەڕێگەی سیاسیەکانی ناو حزبە لۆکالی و ڕێکخراو و بەناو کەسایەتی و بەناو ڕاوێژکارەکانەوە دێنە نێوان ئەم پارچە پارچەییە پۆست کۆلۆنیالیەوە و کاریان لەسەر دەکەن. وەك لە بەهاری عەرەبیدا بینیمان دیکتاتۆرەکان ڕۆیشتن، بەڵام بۆ نمونە (لیبیا) بۆتە چەندەها ناوچەی دژ بەیەك ، سوریا لەسەر زەوی پەرتبووە و ئێراقی دوای سەدامیش هەر بەناو یەکگرتووە و لەداهاتوودا ئێران و تورکیاش یەکگرتوویی بەزەبریان هەڵدەوەشێتەوە. بەمەش گروپ و نەتەوەکانی ناوچەکە چۆن پێشتر لەقەیرانی خوێناویدا بوون، ئاوەها دیسانەوە لە مۆدێلی تازەی نیولیبرالیزمدا دەکەونە ناو قەیرانی خوێناوی نوێوە.

لەناو ئەم فەوزای ئێستای ناوچەکەدا، فیگورێکی پۆست مۆدێرن و ئەمریکانی وەك (مەلیك سەلمان) ی گەنج لە سعودیە لەناو خانەوادەی (ئال – سعود) پەیدا دەبێت و هەژموونی ترادیتسیۆنی نەوەی کۆن ڕادەماڵێت. بەڵام دەبێت تێبینی ئەوە بکەین ڕاستە بە پۆپۆلیستی و هەرای مۆدێرنبوون و عەلمانیبوون دەستپێکرد، بەڵام بەگۆڕانکاری کەم و تەنها لەفۆرمدا نیشتۆتەوە، چونکە هێشتا سەربڕین و دەست بڕین و فڕاندن و ئازادی بیروڕا وەك خۆیەتی. بێگومان ئەمریکانیزم لەوەش زیاتر ڕێگە نادات (بنەما وەهابیەکانی) ئەم ڕژێمە بگۆڕدرێت کە بێگومان خزمەت بە سیاسەتی نیو لیبرالیزم دەکات لەناوچەکەدا، بەمانای ئەوەندە دەگۆڕێن کە تەنها بەشی نەشتەرگەری جوانی ستایل ئەمریکایی بکات.

بەمشێوەیە نەریتە کۆنەکانی عەرەبایەتی و کوردایەتی و ئیسلامەتی و

شۆڕشگێڕی تەقلیدی دەگۆڕدرێت بە فۆرمێکی تر کە لەگەڵ ئەمریکانیزم و شێوەکانی سیاسەتدا بگونجێت. ئاوەها لەم شۆ و نمایشە ئەمریکانیەدا، فیگوری سیاسی لەناوچەکەدا وەك (سوپەر ستار) یان لێ دێت چۆن لەپڕ بەناوبانگ دەبن ئاوەهاش لەپڕ دەبن بەهەڵم و هیچ بەجێناهێڵن. وەك هەمبەگەری مەگدۆنالزیان لێ دێت تەنها تامی هامبەرگەری ڕاستەقینە دەدات و تامەکەی وەهمیە و تێربوونیش تەنها بۆ کاتێکی کورتە. ئاوەها سیاسی ئەم ناوچانە، دەبنە کرێکارە هەرزانەکانی ناو مەتبەخی ماگدۆنالزی نیولیبرال، بێ مێژوو و بێ بەها، چۆن پەیدا دەبن ئاوەها وندەبن.

میتۆدی نوێی ئەمریکانیزم و لیبرالیزمی نوێی ئەم مەتبەخی مەگدۆنالزە لەڕێگەی سەفیرەکانیان و ڕاپۆرتنوسەکانیانەوە، حکومەت و حزب و کەسەکان دەجوێنن، پۆپۆلیزم و ئیسلامیزم و مەزهەبیەت تیژدەکەنەوە، گەندەڵەکان بەبەرگی تەکنۆقرات و بەشێوازی یاسایکردنی گەندەڵی جارێیکتر نمایشدەکەنەوە. ئاوەها لەم کەرنەڤاڵە نیولیبرالیەتدا سەرمایەداری لەپڕ دەبن بەسیاسی و مەلای واعیزی سەر شاشە دەردەکەون و دەبنە ئەندام پەڕلەمان و منداڵی سەکردەکانیش کە لە ئەوروپا و ئەمریکا گەورەبوون دێنەوە ناو وڵات و گەمەی خۆیان دەکەن.
لەدێر زەماندا بریتانیا وەك هێزێکی ئیمپریالی تەقیلدی، خەڵکیان دەناردە ناو شۆڕشەکان و ئەوانە دەبوون بەپاڵەوان و سەرکردە و ڕووداوەکانیان ئاڕاستەدەکرد. ئەمانە ئەم پیاوی بریتانی و هەندێك جار ئەمریکایانە دوای مردنیشیان لە یادەوەری میللەتاندا ماونەتەوە وەك شۆڕشگێڕ، بەڵام هەر کاتێك زانیوویانە خەریکە دەبن بە ڕەمزێك و نەوەی داهاتوو بۆ گەڕان بەدووی سیاسەتێکی نوێ و شوناسێکی بەکاریدێنن، ئەوا ئەرشیفەکانیان ئاشکرا کردووە. بەڵام لەم سەدەی بیست و یەکەدا و پۆست مۆدێرن و گڵۆبالیزەیشنەدا چیتر ئەم مۆدێلە درێژخایەنە پێویست نەماوە. چونکە لەهەشتاکانەوە ئەمریکانیزم میتۆدی دیکەی تاقیکردۆتەوە، وەك دروستکردنی ئەفغان عەرەب و قاعیدە لەڕێگەی عەبدوڵا عەزام و ئوسامە بن لادن و ئەیمەن زەواهری و موخابەراتی پاکستانەوە. بەڵام کاتێك ئەمانەیش دەبن بەگرفت، بنەمای گەمەکە دەگۆڕدرێت، ئەمریکانیزم مۆدێلی خواردنی سەفەری یان بڕژێن مۆدێلی ماگدۆنالز پەیڕەو دەکات، دێت و ئیسلامیزم لەو خەتە ئیخوانییە نەریتگەرایە و عەزامی و سەیدقوتبی و حەسەن بەنیایەی دەردهێنێت و دەیکاتە قاپی سەفەری و ماگدۆنالیزەی دەکات.

چۆن ئەمە دەکات؟ بۆ ئەوەی لەم ماگدێنالیزەیە تێبگەین نمونەی پیاوێکی شەرمنی وەك (ئەبوبەکر بەغدادی) وەردەگرین کە ئەمریکاییەکان باش دەیانزانی ئەم پیاوە شەرمن و بێدەنگە، دەستە ڕاستی (ئەبوموسەعەب زەرقاوی) ئەمیری قاعیدە بوو لە ئێراق، کەچی لەزیندان دەیهێننە دەرەوە و دوایش دەیکەن بەسەرکردەیەکی ئیسلامی جیهادی توندڕەو لە باشووری ئێراق و شتێك دادەمەزرێنێت بەناوی داعش و دژایەتی خۆی بۆ ڕێکخراوی قاعیدە ڕادەگەیەنێت. بەمەش ئەمریکانیزم وێنەی جیهادیەکان دەگۆڕێت لە جیهادیستی تەقلیدییەوە بۆ جیهادیستی ئەمریکان ستایل. بەمشێوەیە دەرکەوتنی (ئەبوبەکر بەغدادی) بە کاتژمێرێکی دەستی (ئۆمێگا) ی شەش هەزار دۆلاریەوە لە مزگەوتێکی موسڵدا، و بەم ڕەمزە لایڤ ستایل ئەمریکانیەوە سەرەتای ستایلێکی نوێ و بێ پەردەی لەناو ڕەوتە جیهادییە نوێیەکاندابانگەشە دەکات، ئەمریکانیزم دەیەوێت بەم وێنەیە، لە وێنەی پیاوە کۆنەکەی خۆی (بن لادن) ڕزگاری بێت.

ڕاستە خانەوادەی (بن لادن) لەگەڵ خانەوادەی (جۆرج دەبلیو بوش) لە بازرگانی نەوتدا شەریك بوون، بەڵام کاتێك پیاوە ئیسلامییە، سعودیە ئەفغان عەرەبە دروستکراوەکەی سیای ئەمریکی هەڵدەگەڕێتەوە لە ئەمریکا و لەسەر شاشەکان دەردەکەوێت، ئەو بە جلێکی سادەو کڵاشنکۆفێکی شان و دەوو دەستی سادەوە دەردەکەوێت. ئەم وێنەیە وێنەی (ئوسامە بن لادن) ی ملیۆنەرە کە نایەوێت وەك ملیۆنەرێك دەربکەوێت، کەچی ئەبوبەکری بەغدادی لەڕەچەڵکدا هەژار دێت و ئەم نەریتە جیهادییە ئایدیۆلۆژییە خاکییە دەگۆڕێت بە پیاوێکی هەژار کە وەك (بیزنس مان) بە کاتژمێری ئۆمیگای شەش هەزار دۆلاریەوە و دونیایەك بێدی گاردەوە لەمزگەوتێك دەردەکەوێت. جلەکانی گرانبەها و گرتەی کامێراکەی لەکامێرا هەرە بەرزە (Full HD) و نەك کڵاشینکۆفی خۆی پێ نییە، بەڵکو لەجیاتی کڵاشینکۆڤ زووزوو بەمەبەستەوە کاتژمێرەکەی دەردەخات. بەمەرجێك (ئوسامە بن لادن) هەمیشە کڵاشینکۆفەکەی وەها دادەنا کە بەرچاو بێت.

ئاوەها وێنەکانی ئەمریکانیزم دەبینین لەنێوان دووپیاوی سیای ئەمریکدا، دوو وێنەی شۆی ئەمریکی جیاوازمان نیشاندەدەن؛ ئەوەی هەشتاکانی سەدەی بیست و ئەوەی دووهەزار و چواردەی سەدەی بیست و یەك. وێنەی شۆڕشگێڕی تەقیلدی و شۆڕشگێری سەفەری، سمبولی ئەویان کڵاشینکۆفە و ئەویتریان کاتژمێری ئۆمیگای شەش هەزار دۆلاری. بەم شێوەیە بەغدادی سەرەتای ئێرایەکی دیکەی ئەمریکانیزمی لەناو ڕەوتە جیهادیەکاندا بانگەشەکرد. بەو کاتژمێرە ئۆمیگا و گرتە ڤیدۆیەکی

های کواڵێتیەوە لەموسڵ، سەرەتای گێڕانی گەمەکە لەئاسێگەدا دەرکەوتێ. بەجۆرێك، کە قاعیدەی (ئەیمەن زەواهیری) لەدژی ئەم وێنە نوێیەی ڕەوتە جیهادیەی ئێراق بوون، چونکە ئەوان وەك فیگوری دروستکراوی سیای ئەمریکی و درێژبوونەوەی ئەفغان عەرەب، هەستیانکرد چیتر بەکەڵکی ئەم سەردەمە نەماون و بەسەرچوون…

ئاوەها داعش وەك سوپەرستار وەهابوون چۆن پەیدابوون ئاوەها ڕۆیشتن، بەمەرجێك قاعیدە سەر بە نەوە نەریتگەراییە ئیسلامیزمەکە بوو، بەڵام دەبێت ئەوەش بڵێین، سەرەڕای لاوازبوونی وزەی عەسکەری قاعیدە، هێشتا ڕەگە مێژوویی و ئایدۆلۆژیەکەی کاردەکات و تەنها خواوەندەکان دەزانن ئەمریکا بۆ کەی هەڵیگرتوون! داعش بەپێچەوانەوە مۆدێلە مەگدۆنالزەکەی ئیسلامی سیاسی بوو، زۆر زوو سەرف بوو.

بۆئەوەی زیاتر لە مۆدێلی ئەمریکانیزم و گەمەکەی تێبگەین لەناوچەکەدا لە نمونەی داعش دەرناچین و ئاوڕێك دەدینەوە، بەوەی چۆن لەماوەی چوار ڕۆژدا، بەمانای لە ٦ حوزەیران تاوەکو ١٠ ی حوزەیران (یونیو) ٢٠١٤ داعش شاری موسڵیان داگیرکرد. پرسیارەکە تاوەکو ئەمڕۆ ئەوەیە؛ چۆن ئەم هەموو سوپایە بەرامبەر چەند کڵاشنیکۆف بەشانێك هەڵاتن؟! بەڵام دەرئەنجامەکان دیاربوو، بەوەی ئەم داگیرکردن و کشانەوە بەپەلەیە لە موسڵ، وڵاتانی کەنداو و تورکیا و ئێرانیشی هەژاند. ئیدی هەزارەها گرێبەستی کڕینی چەك لەگەڵ ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی ئیمزاکرا و چەکی ئەمریکی کە ئێستا بەکەڵکی ئەمریکایەکان نەماون و سەد قات لەوە نوێتریان هەیە، ناوچەکەی تەنیوەتەوە. ئەمریکا وەك ئەو تلیاك فرۆشە وایە کەسەرەتا تلیاکت بە خۆڕایی دەداتێ بەڵام کە موعتاد بوویت بەگران و سەد قات پێتدەفرۆشێتەوە…بەمجۆرە چەکی ئەمریکی لەڕێگەی تورکیا و قەتەرەوە لەسەرێکەوە درا بەداعش، لەسەرێکی ترەوە بە کورد و سوپای ئێراقی.

بەمجۆرە لەترسی بڵاوبوونەوەی چەکی ئەمریکی لەناوچەکە، دەوڵەتانی کەنداو و تورکیاش بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی سەربازی خۆیان، وورده وورده کەوتنە کڕینی چەکی نوێی ئەمریکی. بەمجۆرە دەخیلەکان بەتاڵدەبوونەوە، بەتایبەت تورکیا کەوتە تەڵەی ئەو فۆبیایەی، کە کورد چەکی ئەمریکی بەدەستە و دەخیلەکەی لەجەنگ و سوپادا ڕۆژ بەرۆژ بەتاڵ و بەتاڵتر دەبێتەوە. ئێستاش لەلایەك ئەمریکا گەمارۆی ئابووری خستۆتە سەر تورکیا و لەلایەکیش سوستێمی بەرگری ڕۆکێتی لە کەنداو کشاندۆتەوە، بەمانای گەمارۆی سەربازی خستۆتە سەر کەنداو

وبەئاشکرا داوای پارە دەکەن و تورکیاش لەبەردەم نابووتبوونەدایە، بەمجۆرە ئەمریکا بەری داگیرکردنی موسڵ بەهێواشی و لەسەرخۆ دەچنێتەوە.

دەبێت هەمیشە ئەوەمان لەبەرچاو بێت، بەتایبەت بۆ ئەو بزواتە سیاسیە لۆکالانەی دژی گەندەڵی کاردەکەن، کە ئەمریکا و ئەمریکانیزم هەرگیز دژی گەندەڵی و گەندەڵکاران نین، بەڵکو ئەوانە بۆ سیاسەتی نیولیبرالیزم وەك ئەو مریشکە وەهان کە هێلکەی ئاڵتونیان بۆ دەکەن و هەمیشە داڵدە و پشتگیریان دەکەن. بچوکترین نمونە؛ هەر لە عێراقدا و تەنانەت پێش شەڕی داعش وەزیری بەرگری عێراقی پێشوو (عبد القادر العبيدي) ، بەپێی لێدوانی ئەندام پەڕلەمانی پێشووی عێراق (هاشم الدراجی) کە لە لیژنەی پەڕلەمانی بەدواداچووندا بووە دەڵێت؛ جەنابی وەزیر (دە ملیار دۆلار) ی بۆ چەند گرێبەستێك ئیمزا کردووە کە لەبنەڕەتدا شتومەکە سەربازییەکان هەندێکیان نرخیان چل هەزار دۆلارە بەقازانجەوە، کەچی ملیۆنەها دۆلاری بۆ سەرفکراوە! یەك فڕۆکەی جەنگی نرخی دووسەد هەزار دۆلار بووە، کەچی جەنابی وەزیر بەدوانزە ملیۆن دۆلار کڕیویەتی! دوایش جەنابی وەزیر سەفەر دەکات بۆ ئەمریکا و لەپڕ وندەبێت. دوایی دەردەکەوێت کە لە ئەمریکا پاڵیداوەتەوە و نەشتەرگەری دەموچاوی خۆی کردووە!٤…ئاوەها بەڕێزان ئەمریکانیزم کاردەکات، دەموچاوەکان وەك وەزیری پێشووی عێراق دەگۆڕێت! بەمشێوەیە گەندەڵی لەڕێگەی ئەمریکانیزمەوە ڕەهەندێکی گڵۆباڵ و یاسایی وەردەگرێت.

جۆرەیەکی تری ئەمریکانیزم لە کوردستانی باشوور بەمجۆرەیە، بەوەی دەیەوێت لە بەها نەریتەگەراییەکانی شۆڕشی تەقلیدیی کوردیی بدات کە لە ناوەڕاستی پەنجاکانەوە درێژ دەبێتەوە، بەمانای دەیەوێت پیرەکانی شۆڕش فڕێبداتە دەرەوەی بازنەی دەسەڵاتەوە. بێگومان لەڕێگەی چین و توێژێکی نوێ، کە لەهەناوی هەمان چین و توێژی شۆڕشەوە لەدایکبوون. ئەمانە منداڵە ئەمریکی و لەندەنیەکانی سەرکردە زیندوو و مردووەکانی شۆڕشی کوردین.

ڕاستە ئەم منداڵانە لە دەموچاودا جیاوازن، لەبەرگ و زمانزانین و ستایلی ژیانی ڕۆژئاوایدا جیاوازان، بەڵام لە جەوهەردا کوتومت کۆپی نەوەی پێش خۆیانن. لەسەر بنەمای ئەم کۆنسێپتە ئەمریکانییە سەرەتاکانی گۆڕانکاری لە هەرێمی کوردستاندا لە ئاسۆگەدا خۆی دەرخستووە؛ ئەویش لەڕێگەی ڕاماڵینی نەوەی کۆنی شۆڕشە کە لە دەسەڵاتدان، بەنەوەی تازەی مۆدێرنی لەدایکبووی هەمان نەوە، بەڵام سەد دەر سەد پڕۆ ئەمریکایی.

ئاوەها چ لە زۆنی زەرد و لە زۆنی سەوز و مۆر، لەڕێگەی پشتگیرکردنی هەژموونی ئەمریکانیزم لە ناو حزب و بزواتەکاندا، ئەم چینە و توێژە پیرانەی شۆڕشی کوردی تەقلیدی، لەڕێگەی منداڵە ئەمریکی و لەندەنیەکانەوە ڕادەماڵرێن و پێگەی سەرۆك و جێگری سکرتێری گشتی و ڕێکخەری گشتی گەر لانەبرێن ئەوا تەواو کاڵدەبنەوە و ڕەمزی دەکرێن. تەنانەت لەناو کۆنزەرڤاتیڤترین حزبی کوردی وێنەی سەرۆك تەواو کاڵدەبێتەوە بە هەژموونی نەوەیەکی ئەمریکی و پڕۆ ئەمریکیەکەی. لە ناو سۆسیال دیموکراتی کوردیدا ئەو نەوەیەی لە لەندەن گەورە بوون، هەمان ئەرك جێبەجێدەکەن و سیاسەتی ماگدۆنالیزەکردنی یەکێتی ووردەووردە دەستپێکردووە. لەناو گۆڕانیشدا منداڵە لەندەنیەکان دەمێکە هەموو سامانی گۆڕانیان بەتاپۆی ڕەش لەبەندەستدایە و بەو ئاڕاستەیە کاردەکەن، کە نەوە کۆنەکەی باوکیان دەربکەن. تەنانەت کە وەفدە ئەمریکی بێگانەکان دێن، سەرەتا لەگەڵ ئەم دوو منداڵە لەندەنیەدا کۆدەبنەوە، وەك چۆن لەناو یەکێتیشدا هەمان چیرۆکە. لە پارتیشدا بەهەمان شێوەیە.

لەکۆتایدا، من وای بۆ دەچم ساڵی کۆنگرە حزبیەکان بێت، تێدا نەوەی کۆن، چ لەناو پارتی و چ لەناو گۆڕان و چ لەناو یەکێتیدا ماڵئاوایی بکەن. بەمەش سەردەم و ئێرایەك کۆتایی پێدێت. لەژێر ئەم چەترەدا دەموچاوی بیزنسمانی سیاسی نیو لیبرالی نوێ، وەك چۆن لە سەرێکی نەوەی نوێدا بەرجەستەیە، لەدایکدەبن و لەژێر چەتری منداڵە لەندەنیەکاندا کەشێکی نوێی سیاسی دەستپێدەکات، کە کەش و هەوای ئەمریکانیزمە لەناوچەکە.

ئێستە هەندێك سەرمایە و پڕۆژە دەجوڵێت، بەڵام کۆی کوردستان دەبێتە پرۆژەیەك بۆ کەرتی تایبەتبوون و فرۆشتنی ئاسمان و زەوی و ئیرادە و کردنی خەڵکی کوردستان بە کۆیلەی کارگەیەکی گەورە و کرێچی و پاسەوانی چینێکی نوێیی سەرمایەداری وەحشی ڕۆژهەڵاتی. بۆ ئەمەش سیاسەت لەیەکەم هەنگاودا بە ئاڕاستەی (ماگدۆنالیزەکردنی کوردبوون) هەنگاو دەنێت. بەمانای بەشمەکخۆرکردنی شوناس و کولتور و بەها کوردیی و دیموکراتی و ئازادییەکانە. بە بێ بەهاکردنی زمان و ئەدەب و هونەری کوردی و شوناسی کوردبوون و توانەی لەئێراقبووندا دەستپێدەکات.

بەمجۆرە ئەمریکانیزم گەمە نوێیەکەی خۆی دەکات، ئەویش فڕێدانی قەیرانێکی دیکەی ترسناکە بۆ ناو شوناسە نەتەوەیی و کولتوریی و کۆمەڵایەتیەکانمان. ئەمریکانیزم شۆی دەوێت، کەڕنەڤاڵی خۆی دەوێت، هەربۆیە ئێرای ئەمریکانیزم لەڕێگەی منداڵە لەندەنی و

ئەمریکانیەکانی نەوەی سەرێك و سەرکردەکان دەستپێدەکات و شێیە هەرزانەکەی ماگدۆنالیزەبوونی کوردبوون وەك ئەنفالێکی ڕۆحی بەرێکمان پێدەگرێت.

پەراوێزەکان؛

١. One Hundred Years of Solitude – Chapter 12*

٢. بۆ زیاتر دەربارەی پشتگیری سیای ئەمریکی لە سەدام لە ١٩٦٣ فەرموون لەگەڵ ئەم ڕاپۆرتەی ئیندیپێندێنتی بریتانی؛
https://www.independent.co.uk/news/world/revealed-how-the-west-set-saddam-on-the-bloody-road-to-power-1258618.html

هەروەها؛ چۆن سیای ئەمریکی سەدامی خستە ناو دەسەڵاتەوە – هارتفۆرد ئەرشیف؛
http://www.hartford-hwp.com/archives/51/217.html

هەروەها ئەم لینکە؛ پێگەی هەواڵە مێژووییەکان –
https://historynewsnetwork.org/article/1066

٣. دەربارەی دانپێدانانی سیای ئەمریکی کە لەپشت کۆدێتاکەی ١٩٥٣ ئێرانەوە بوون فەرموون لەگەڵ گاردیان؛
https://www.theguardian.com/world/2013/aug/19/cia-admits-role-1953-iranian-coup

٤. . https://www.milletpress.com/Detail.aspx?Jiamre=75761&T.
چەند ڕۆژنامەیەکی دیکە کەباسی ونبوونی (عەبدولقادر عوبیدی) وەزیری پێشوی بەرگری ئێراق دەکەن لە ئەمریکا
ڕۆژنامەی (الوطن)؛
https://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2012/08/18/309555.html
ڕۆژنامەی (الحیاە)؛ http://www.alhayat.com/article/1555176

ئەمبابەتە لە کولتور مەگەزین بڵاوبۆتەوە؛
http://cultureproject.org.uk/kurdish/

پاکیزەی شنگال... دۆزەخی هەمیشەی کچ و ژنانی ئێزدییەکان ... یاسین برایم

(پاکیزەی شنگال... دۆزەخی هەمیشەی کچ و ژنانی ئێزدییەکان)

یاسین برایم _ ڕواندز

-______________

لە خوێندنەوەی هەر ژانرێکی ئەدەبی ، پێویستی بە سەلیقەو تێڕامان و قووڵبوونەوە و دۆزینەوەی وێنە و کۆد ومانا و واتای نێو دێرەکانە ولە هەمانکاتدا ، کردنەوەی دەرگایەکی ترە بە ئاشنابوون بە جوانی و دونیای نێو دەقەکان. بۆ ئەمەش خوێنەر ، دەبێت خاوەن دیدەیەکی ڕەخنەیی و ئەزموونی بێت و بەردەوام لە جیهانی ئەدەبدا نزیک بێت وخەریکی خوێندنەوە و خۆڕۆشنبیرکردن و توانەوە و ڕووچوون بێت بە نێو دونیا گەورەکەی ئەدەب . جا قسەکردن لە سەر هەر ژانرێکی ئەم ئەدەبە ، دەیان تیۆر و ڕێبازو قوتابخانە و دید و بۆچوونی (کۆن و تازە) ، دەبنە کلیك و دەروازە بۆ کردنەوەی دەقەکان .

هەموو ئەمانە بەرهەمی مرۆڤن و بۆ ئەمەش دەکرێت ، لەگۆشەنیگایێکەوە و بە تێڕوانین و تێگەیشتنی خۆمان ، شتێك لەو جیهانە هەڵهێنجین و ڕاو بۆچوونی خۆمان بخەینە ڕوو ، ئێمەش بۆ بابەتێکی ئەوها ، ئاوڕێك لە رووداو و نمونەی نێو ڕۆمانی (پاکیزەی شنگال)(1) دەدەینەوە . ئازارو خەمەکانی کچ و ژنانی ئێزدیی نێو ڕۆمانەکە ، بەدیدەیەکی مرۆڤدۆستانە وخەمخۆرانە ، ئاشنایان ببین و هەڵگری خەم و ئازارەکانی ئەوان بین ، بۆئەوەی ئەم تاوانە قیزوەنە، لە بیر تاکەکانی کۆمەڵگە بە زیندووی بمێنێتەوە و لە بەرچاوان بێت.

ڕۆمانێك ، تژی لە کارەسات و هاوار و خەم و فرمێسکڕشتن. خوێناوی لە خوێنی بێتاوانان و ڕەش لەلایەن هێزی تاریکپەرست و شمشێر بەدەست. شەڕی ناشیرینکردنی هەموو جوانییەکان و لەکەدارکردن

وسوكایەتیكردن بە بەهایەكانی مرۆق. وێرانكردن وسڕینەوەی سومبلە ئایینییەكان و مزگەوت و پەرستگەو كەنیسەكان وگۆڕی پیاو چاكان و تەنانەت تەقاندنەوەی گۆڕی پێغەمبەران و ماڵی خواش! لە لایەن ئەوانەی خۆیان بە نوێنەری خودا دەزانن. جا هێزێك ئەمە كار و كردەوەی بێت ، دڕندەیی و بێبەزەیی ئەوانە دەردەخات ، كە چ هێزێكی ترسناك و پیس و قین لە دڵن. دەبینین سەرجەم مافەكانی مرۆق ، پێچەوانە جێبەجێدەكرێت. مافی منداڵ و ژن و بەساڵاچوان و ئاژەڵان و دارو درەختیش لە ژێرخانەی سفر خۆی دەدۆزێتەوە. لە جێبەجێكردنی فەرمانێكی خودا (بەقسەی ئەوان) ، سەدان فەرمانی خودا پێشێل دەكرێت. ڕۆمانێك ، پڕە لە وشەی غەمناك ودێری خوێناوی و وێنە و چیرۆكی ناخهەژێن.

گێڕانەوەی مێژوویەكی ناشیرینی ئەم سەدەیە ، كە تێدا نەتەوەی ژێردەست وئایین و مەزهەبەكان و دووچاری چەوسانەوەو ڕەگەزپەرستی وسڕینەوە ولە ناوبردن دەبنەوە. تاوانگەلێك لە پێش چاوی هەموو وڵاتان و گەلانی دونیا ئەنجامدەدرێت. تا نهێش بە چەندین شێواز و ڕێگا و ئایدیا و دەستە و هێزی دەمارگیرو نەتەوەپەرست و تەوژمی سیاسیی و ئایینی توندڕەو و بەرگی جۆراوجۆر، درێژە بەم مێژووە ڕەش و قیزەوەنە دەدەن. كارەساتی شنگال و ئێزدییەكان لەم ڕۆمانە ڕەنگیداوەتەوە . چەندین لایەن و ڕەهەندی ئاڵۆزو جیاواز لە خۆ دەگرێت. لە هەر گۆشەنیگایەكەوە، بڕوانینە بنیات و داڕشتن وكاكڵ و كرۆكی بابەتەكانی ڕۆمانەكە. قسەو باس و وردبینی قووڵ وشڕۆقەكردنێكی تێروتەسەلی دەوێت.. ڕۆمانێكە ، مێژوو ، سیاسەت ، ئایین ، كۆمەڵایەتی ، دەروونناسی و ئایدیا و فكری توندڕەو و نادادی وچەوسانەوەی مرۆق و ژێردەستی و زوڵم و ستەمی ناڕەواو دەیان ڕووداو و دیاردەی ناشیرین وتاوانی بەكۆمەڵ و سەیر ، لە نێو ڕۆمانەكە خۆیان نمایش دەكەن. هەر ئەم تاوانانە بووە وای لە (سەلیم بەرەكات)(*)ی ڕۆماننوسی گەورە كردوە ، ئازارو چەوساندنەوەی ئێزدییەكان بكاتە هەوێنی ڕۆمان و پێشانی جیهان بدات.

لە ڕۆمانی (پاكیزەی شنگال) ، ئاه وخەم و كۆژانی سەدان منداڵ و كچ و ژنی تێدایە. پاكی و فریشتەیی ئەوانەیە كە هێزێكی پیس و دڕندە و لە بەهاو ڕەوشتی مرۆق بوون، دایان دەماڵن و دەیانكەن بە كویلە. دەنگی خۆڕاگری و بوێری و چاونەترسی ئەو كچ و ژنانەیە كە بە (نا)یەكانیان. ملكەچی حەزو داواكاری ئەو هێزە نابنەوەو (مەرگ) بە شانازییەوە هەڵدەبژێرن ، نەك دیلی و ژێردەستی. ئەم ڕۆمانە ، ژان

و ئـــازاری ژنـــه دوو گیانەکـــانه. خەمـــی منـــداڵی بێ لانـــەو بێ سەرپەرشتیاره. دەنگ و هەناسەی دایکه جەرگ سووتاوەکانه. فرمێسك و گریانی ژنه مێردکوژ وکچه بە زۆر فرۆشراوەکانه. ڕۆمانێك پڕه له تاوان و چەوسانەوه و خوێن و فرمێسکی مرۆڤه بێتاوانەکانی دەڤەری شنگاله.

بڕیاردەرکردن

هێزێك ، پیشەی خوێنڕشتن و سووتان و گرتن و کوشتن بێت. بۆ ئەمەش هەمیشە بڕیـار بەدەسـتن و هەرچـی بیـانەوێت دەیکـەن و شەرعییـەت بەکارەکانیان دەدەن ، تا هێزو ترس له نێو خەڵك بڵاوبکاتەوه. بڕیار و یاسا و فەرمانه به پەله و توندەکانیان ، ژیانی خەڵك دەکەنه دۆزەخ. کاتێك دەڤەرێکی زۆر دەکەوێته ژێردەستیان و هەموو مرۆڤەکـان بـەبێ جیـاوازی دەگـرن و ئازاریـان دەدەن. ئەمـی رو گەورەکانیان ئەوها فەرمان به چەکدارەکانیان دەکەن. که بەچ شێوەیەك مامەڵه لەگەڵ ئەو مرۆڤانه بکەن ، که له ژیر َدەستی ئەوان دان. چۆن فەرمانی کوشتن وگرتن و فرۆشتنیان دەدەن .
" هەر کافرێك لەمانه ، بووه مایەی زەڵەزەڵ و دەنگەدەنگ بیکوژن، ئەو منداڵەی دەگری و کپ نابێ□تەوه پەلی بگرن و بەدیوارەکەیدا بدەن… کچه وشەڕکەرەکان له ولایەتی موسڵ بنێرن…. ئەو منداڵانەی نێرینەن بیانخەسێنن، تاکو لەسەر بێ جاهێڵەکان له بەتەمەنەکانیان جیابکەنەوه و بۆ ماڵەکانی خەلیفه و موجاهید ئەمری خودا گەوره نەبـن، ئەوانـه کۆیلـەی ئێـوەن، بـه پێـی شەریعەتـی ئیسلامـی دەسکەوتەکانیان ، ژنه له نێو خۆتاندا دابەش بکەن، ئەوانەی دەمێننەوه بۆ فرۆشتن بۆ بازاڕیان بنێرن….ل262"
به پێی ئەو لێکۆڵەر وشارەزایانە ٍی لەسەر (داعش) ئەنجامیان داوه ، ئەو زانییاریانەیان پشت ڕاستکردۆتەوه، یەکێك له ئامانجەکانی داعش ، له ناوبردن و سڕینەوەی یەکجارەکی ئێزدییەکان و ئایینەکەیان بووه ، بۆئەمەش ئەوەی له دەستان هات کردیان. بەڵام خەونەکانیان نەچووه سەر.

خەساندن

کرداری خەساندن بۆ ئاژەڵه نێرینەکانی وەکو (جوانەگا و گا و کەر و ئەسپ) بەکاردێت به مەبەستی بەهێزبوونی جەستەو سوود وەرگرتن له کاروباری جووتکردن و بارهەڵگرتن . ئەگەر ئەمه بۆ ئاژەڵ ئازاربەخش بێت. ئەی بۆمرۆڤ چ تاوانێکی گەورەیه ، نێرینەکان بخەسێندرێن و له پیاوەتیی و شەهوەت و وەچەیان بکەن.□دەسەڵاتدارو شارستانیەت و

نەتەوە زلهێزەکان . مێژوویەکی ڕەشیان لەم کارە تۆمار کردووە. پاشا و میرو سوڵتان و خەلیفە و والی و بازرگان و پارەبەدەست و شمشێربەدەستەکان . لە کۆشك و تەلار و حەرمسەراکانی(2) خۆیان، سوپایەکی زۆریان لەم خەساوانە هەبووە، بۆمەبەستی تایبەتی خۆیان. ئەگەر بۆ سەردەمی کۆیلایەتی ئەمە ڕەوا بێت ، هەرچەندە ڕەواش نییە. کەچی لە سەردەمی ئێستادا ، ئەمە تاوانێکە لێخۆشبووونیان بۆ نییە ، بە بێ هیچ هۆکارێك کۆمەڵێك منداڵ ، بخەسەندرێن. لەم ڕۆمانە ، دیمەنی بەکۆمەڵخەساندنی تێدایە ، بۆ ئەوەی تا مردن ، دیل و ڕەزیلی دەستی ئەوان بن!

” … ئەو منداڵانەی نێرینەن بیانخەسێنن، تاکو لەسەر بۆ ئەمری خودا گەورە نەبن، ئەوانە کۆیلەی ئێوەن… ل262 ″

خەتەنەکردن

کارێکی سووك و قیزەوەن ، کە مرۆڤ لە باسکردندا شەرم دەکات، کەچی ئەوان پاکیەتی ئافرەت لەو سونەتکردنە دەبینەوە. دەستدرێژی بکەنە سەرکچان و ژنان و خەتەنەکردنیان بە کارێکی پیرۆز بزانن ، وەك جیهاد سەیربکەن. ئەوانەی لە سەربڕین رزگاریان بووە و نێرەی بنبڕینیان دێتە سەر!. ئایا ئەمە کاری پیاو وکەسانی ئاینییە ، دەست و پەنجەی لێ هەڵدەکەن و روو دەکەنە نێو گەڵیان. دەبێ ئەو چەقۆ بە دەستانە، پرسیاریان لە خۆیان کردووە، ئاخۆ دایك و خۆشك و کچی خۆیان خەتەنەکراوە وخۆیان خەتەنەی دەکەن؟ یا جورئەت و ئازایەتیان تێدایە ، دەرپێ لە خوشك و دایکی خۆیان بێنە خوارو خەتەنەیان بکەن؟! ئەی خەتەنەکردن و کوشتنی شەهوەت و حەزی ئەم هەموو کچ و ژنانە لە پێناوچی!! خۆ ئەوان بەخێوکەرو ڕێپێدراوی ئەوان نین ، تا ئەم کارە بکەن. لێرەشدا باس و گێڕانەوەی ئەوانە دەخەینە روو ، کە هەموو مرۆڤایەتی شەرمەزار دەکات.

” لە خەتەنەکردنی دوو مانگ لەمەوبەری ، هەربەتەنیا ئەو خەتەنە نەکرا، گەڵێ ژنی لادێی دیلی دیکەشیان لە گەڵ ئەو دا خەتەنەکرد…. ل258 ″

” تۆ ئێزدییەکی قەحبەی کافری… بڕیار دراوە خەتەنەت بکەین، ئەو پنتکە زیادەیەت ببڕن. سوپاسی خودا بکە کە ناتسووتێنین و هەڵتناواسین. ل266 ″

” بەسەزمانە … باسی بۆکردم چۆن بە زۆر لاقە کراوە لە لایەن ئەمیرێکی شیشانییەوە… دواجار هەلاتبوو، بەڵام گرتیان و بردیانەوە…. بەزۆر و بەشێوەیەکی سەرەتایی و دڕندانە خەتەنەیان کردبوو…. ل196 ″

لاقەکردن و سوکایەتیی پێکردن پیشەی هەمیشەیان ، بڕوانە ئەو کیژو ژنانە ، لاقەدەکەیت وخەتەنەی دەکەیت و وەك قەحپە سەیری دەکەیت دواتر وشەی کافربوونی دەدەیە پاڵ . ئەوجا سوپاسی ئەوان بکەیت کە (نەیانسووتاندووە و هەڵیاننەواسیووە). ئایا ئەم سوکایەتییە ، گەورەترین کوشتن نییە ، ڕۆح و کەسایەتی بۆ هەتا هەتایە پارچە پارچە دەکەیت! بە ڕۆژ سوکایەتیی و بەشەویش ، خۆیان بە قوربانی ناو گەڵیان دەکەن . بە کافرو قەحپە ناویان دەبەن ! لەلایەکی تریش پێشبرکێ دەکەن لە سەر کچ و ژنەکان لە خۆیان مارەدەکەن و کە تێردەبن و دەیفرۆشنەوە بە هاوڕێیەکی خۆیان و هەوڵ بۆ بەدەستهێنانی یەکێکی تردەدەن.. لەوانەیە جوانترین پێناسە بۆ ڕەوشت و کار و کردەوەی ئەو دەستەیە ، هەر ئەوە بێت ئافرەتێك بەم شێوەیە باسی دەکات.

" لەم دونیایەدا لە کوشتن و گان وگوللە و پارە وسامان بەولاوە، هیچی دیکە نازانێت... ل186"

سووکایەتیی و مردنی هەمیشەیی

کچ و ژنانی ئیزدیی بەوە ناسراون ، خاوەن ڕەوشتی بەرز و داوێنپاکی و بوێری و ڕاستگۆن. پابەندی ئایینی خۆیانن و لە یاساو ڕێسایەکانی خۆیان لانادەن و پێگەو بەهاو کەسایەتیی خۆیان هەیە. ئەمانە بە ئاسانی ئایینی خۆیان ناگۆڕن ، تووشی کوشتن و هەڵواسین دەبن ، یان بە زۆری ئایینەکەیان پێدەگۆڕن و سووکایەتییان پێدەکەن. لەوانەیە دیمەنی ئەو هەرزەکارو کیژۆڵە ئیزدییانە ، ئەوەندە ئازارهێ□ن و خەمهێنەر بێت ، هەر لە ڕۆژیی دوایی بچێت ، کاتێ نایانەوێت ئایینەکەیان بگۆڕن ، لەبەرچاوی خەڵك (نێوبازاڕ) ، بە ڕووتی دارکاری دەکرێن و پرچیان دەتراشن و هەتکیان دەکەن. بەڵام ئەوان سوورن لە سەر ئایینە پیرۆزەکەی خۆیان و بەرگەی هەموو سووکایەتییکیش دەگرن.. ئەم رووداوە ، هەر لە رووداوەکانی کۆمەڵکوژی جووەکان دەچێت کە زمان ناتوانێت بگێرێتەوە و چاو توانای بینیین نییە ، چونکە ئەوەندە قیزەوەنە.

"ئۆتۆمبێلەکە لە لە ناوەڕاستی بازاڕەکە ڕاوەستا و چوار چەکداری لێ دابەزین، لە پشتی پیکابەکە شەش کیژۆڵەی ڕووتو قووت ، تەمەنیان نزیکی یەکە ، هەردەڵێی جمکن و لە یەك ڕەحمەوە دەرچوون. لە شەرم و ئابڕووی خۆیاندا هەر ئەوە نییە بتوێنەوە... هەموو بە یەك زنجیر بەستراونەتەوە... ل35"

" روخسار ئاوەڵیینەکە چووە ناو پیکابەکەوە ، یەکە یەکە دەستی لە سمتیان دەدا، وەك گرانی هەڵسەنگێنێ، بە شێوەیەکی شەرمەزارانە و

بێئابڕوانە ئەوەی دەکرد، بزەی سەرکەوتنی دەخستە سەر لێوی، بەوەشەوە نەوەستا نووکی دارەکەی بە کۆمی یەکێ لە کچەکاندا کرد….. ل41″

” کە قامچییەکەیان بەرزدەکردەوە ، شوێنەکەی گورجێ خوێنی لێ دەچۆرا، کە قامچییەکەیان دادەهێنایەوە، پریشی خوێنی جەستەیان بەملاوبەولادا دەپرژا، سێیەم کچی ڕیزی یەکەم سەری لاربووەوە و لە هاوارکردن کەوت، پێستی بووبووە نەخشەیەك لە خوێن ولە ناو گەڵیشیەوە میز بە ڕان وقاچیا هاتە خوارەوە. ل42″

بوێری کیژ و ژنان هەمیشە سوورن لە سەر ئایینی خۆیان ، دەزانن لە لایەن ئایینێکی تر ئەم سوکایەتییەیان پێدەکرێت. ئەوان خۆڕاگرن ، لەبەردەم راسپاردەو بڕیارو یاساکانی ئەوان (نا) دەڵێن. بەڵام ئەوان بێتاوانن لە بەردەم هێزێکی وا ، کە دیلی دەستی ئەوان و ئەوانیش دڵۆخی ناکەن لە لێدان و ئازار و کوشتن و ملکەچکردنیان بە زۆرەملێی .. کەچی ئەوان مردنیان پێخۆشترە ، بە سەربەرزی و شکۆیی دەزانن ، نەك مل بۆداواکارییە سەپێندراوەکانی ئەوان دابدەن.. بۆ ئەمەش نمونەی ئازایەتی و هەڵوێستجوانی ئەوان دەبیندرێت. مەرگ هەڵدەبژێرن، نەك ژینی ژێردەستی و چەوساندنەوە.

” لەشەرمی نامووسی خۆمدا خەریکە دەمرم، هیچم ناوێت لە مردن بەولاوە….بەناوی دینەوە بە قەحبە بووم… هەموو ڕۆژێك جاشێك بە ناوی دینەوە لاقەم دەکات… هەرچی پاکی و خاوێنی لە جەستەمدا هەبوو هەموویان مژی و پێیان کردووم لە ژار…. ل309″

بوێری ئەو کیژیانە زۆرن ، نایەنەوێت بە زۆر وەك دەسکەوتی شەڕ و لەلایەن ئەو هێزە دەستدرێژیان بکرێتە سەر ، یان لە ڕێگای مارەکردنێکی ناچاری و بچنە باوەشی دوژمنەکانیان ، نەخاسمە کەسانێك پیر و گەورەی وەك باوکیان بۆ تێرکردنی حەزو ئارەزوویان بەردەبنە گیانی ئەم کچ و ژنە دیل و داماوانە. نمونەی وەها زۆرن ، لەم ڕۆمانە پەنجە بۆ ئەو کیژۆڵەیە دەبەین، کە گوندەکەیان تووشی سەربڕین و کۆشتارگەی مەزن هاتووە،

“کچێکی تازە هەڵچووی دانیشتووی گوندی (کوجو)خۆی کوشت، کە زانیی وەکو دەسکەوتی شەڕ بە ئەمیرێکیان بەخشیوە… ئازایانە خۆی خنکاند….ل339″(**)

رووداوە سەیرەکان

رووداو و هەواڵی سەیرلە سەر کار و کردەوەکانیان گوێمان لێ بووە ، یان لە گرتەی (ڤیدیۆ و ئینتەرنێت)، هەواڵی پڕ شۆك و جەرگبڕمان پێش چاو هاتووە. لەم ڕۆمانەش ، شتی وا زۆرە ، کاتێك کەسێك ،

کارێك ئەنجامدەدات کە بەدڵی ئەوان نییە ، تووشی سزای توند دەبێتەوە ، کارێك پێش هاتنی ئەوان ئاسایی بووە، هیچ شەرم و تاوان و ناشیرین نەبووە. بەڵام ئەوان کاری وا نیشانی بکەری کارەکان دەدەن ، زۆر قیزەوەنترە.. مناڵێك لە سەر گۆرانی عەرەبی و پانتۆڵا و جگەرە و مەی و نوێژنەکردن.. بە قامچی و دار وپەت ، دۆزەخی بۆدروست دەکەن…

“گەنجێ بە هۆی تاوانی جگەرەکێشانەوە لە یەکێ لە چایخانەکان پێستی بەدەم قامچیەوە دادەماڵرێ ، دوو ڕیشداریش هەریەکە و سەرێکی پەتەکەیان گرتووە ، دارەکەش بۆ شکاندنی قاچی گەنجێکی دیکەیە، چونکی تاوانێکی گەورەی کردووە و پانتۆڵی جینزی لە پێدا بووە… هەینی ڕابردوو ژنێکیان هەڵواسی، چونکی ملکەچی مێردە مجاهیدەکەی نەبووە. … ل66″

لەسەر مەیخواردنەوەش ، بە نەعل و پێڵاو لە مەیخۆران دەدەن ، گوایە فەرموودەی پێغەمبەری لە سەر جێبەجێدەکەن.

” ئەمە مەیخۆرە ، نەفرەتی خودای لێ بێت و شەرمەزاری بکات… بە نەعل و لقی دارخورما لە مەیخۆران بدەین…. ل69″

دەستدرێژیکردنە سەر ژنان

هەر شوێنێك لە لایەن ئەو هێزە داگیرکرابێت و دەستیان بەسەرداگرتبێت ، ئەگەر بۆ کاتژمێرێکیش بێت ، کارەسات و تاوانی خوێناویان ئەنجام داوە ، کوشتن و ڕەفاندن کاری سەرەکییان بووە، کچ و ئافرەتە بە شووەکان وبگرە پیرەکانیش، وەك دەسکەوت و خەڵات و پاداشتی سەرکەوتنیان ڕەپێش خۆیان داون . دەستدرێژیان کردونەتە سەریان و لاقەیان کردوون. تەنانەت بەزۆری و زۆرداری لە بەرچاوی خێزان و باوك و براکانیان یان دایکیان! دەستیان بۆ بردوون و جەستەی پاکیان پڕ ژەهر وپیسایی وشەهوەتی بۆگەنی خۆیان کردووە.. کچانیان بە دیاری بۆ گەورەکانیان بردوون و ئەوانیش وەك گورگی هار، چڕنۆکیان لە جەستەی ناسکیان گیرکردووە .

زۆریشیان لە بەرچاویان هاوسەرەکانیان کوشتوون و سەریان بڕیوون. یان لەدایکیان جیاکردونەتەوە و بۆ کرین و فرۆشتن و بازرگانی پێکردن ڕەوانەی شوێنی تایبەت بە خۆیان کردوون. بۆئەمە کچ و ژنانی ئیزدیی و مەسیحی بە بیانووی ئایینی جیاواز و کافربوونیان هەرچی خوا پێی ناخۆشە ، لە بەرامبەریان ئەنجامی دەدەن.. چیرۆکی ئەو دەستدرێژیانە ئەوەندە زۆرن ، هەموو کۆڵان و گەڕەك و گوند و شار و ئۆردوگایەك ، چیرۆکگەلی وا ، سەیرو قیزەوەن و سووك و ویژدانهەژێن و توقینیان تێدا ئەنجامدراوە.. مرۆڤ لە بیستن و بینین و گێڕانەوە

، شەرمەزار دەبێت.. مێژوێکی ڕەش و تاریك و خوێناویی و پڕکارەسات
کە تێدا ژنان قوربانی گەورەن!لەسەر زاری ئەو ژنە دۆزەخدیوانە ،
ئەوها باسی تاوانەکان دەکەن…
“خەڵکێکی زۆریان کوشت ، بە بێ هۆ، دەستدرێژیان کردە کچ و
کچۆڵەکان و ژنە بەشووەکان. ل25”
” لە پێش چاوی باوك و برایانەوە دەستدرێژیان کردۆتە سەر کچەکان،
ئەمە لە سەرەتای داگیرکردنەکەدا ڕووی دا ، ئیسلامی درندە نازانین
لە کام بیابانەوە پەیدا بوون…. ل58”
” زۆر بە ئاسانی هاوسەرەکەمیان کوشت، لەبەر ئەوەی دووگیان بووم و
مانگی خۆم بوو، وازیان لێ هێنام…. ل74”
” هاوسەرەکەمیان سەربڕی، بە بەرچاومەوە، وەکو بەرخ سەریان لە
لەشی جیاکردەوە…. ل76”

بازرگانی کردن بە کچ و ژنان

یەکێك لە هەرە ناشیرینەکانی ئەو هێزە تاریکپەرستە ، بازرگانیکردن بە کچ و ژنان و فرۆشتنیان بە دۆست و لایەنگر و کریارەکانی خۆیان. بۆئەمەش بازاڕێکی گەورەیان بۆخۆیان دروستکرد و کەوتنە مامەلەکردن بە جەستەی ژنان و فرۆشتنیان بە نرخێکی هەرزان. ئەمەش جۆرێکە لە سوکایەتییکردن بە مرۆڤ . ئێمە ئەو کارە کرین و فرۆشتنی دیل و کەنیزەکان لە چیرۆکەکانی (هەزارو یەك شەوە)(***) دەبینن کە چەندین سەدە ئەم بازرگانیکردنە روویداوە. بەڵام بۆ سەردەمی ئێستا و لەلایەن ئەو هێزەوە ئەو پەری سوکایەتیکردن بە پیرۆزییەکانی مرۆڤ و ئایین ونەتەوەکان دەکرێت.. هێشتاش ژمارەیەکی زۆری ئەو ژن و کیژۆڵانە بەم شێوەیە بۆ سەرو شوێن کراون و چارەنووسیان نادیارە. هەندێکی تریش ئەوەندە دەستاو دەستیان پێکراوە لەو شار بۆ شارێکی تر گواستراوەتەوە ، وەك دەسکەوتی شەڕ مامەڵەی پێوەکراوە.. ئەو هێزەی لە پێناو خودا دەجەنگێت ، دیویکی تری بازرگانیکردن و پەیداکردنی پارەو سامان وماڵە. هەرچی حەزیان کردووە و ویستوویانە بۆ دەستکەوتنی خەون و حەزو سامانەکانیان.

بۆ ماندوو بوون بە ناوی مجاهید و ئەمیر و خەلیفە بۆخۆیان دەستەبەر کردووەوە. بۆئەمەش هەمیشە بەدوای کچ و ژنانی جوان وناسك گەڕاون و لە دەوری خۆیان کۆکردونەتەوە. یان لە نێو خۆیان وەك دیاری و بەخشیش دەستاودەستیان پێوەکردوون. یان لە ڕێگای دەلالەکانیانەوە بە پارەیەکی کەم هەرزانفرۆش کراوون.
“هەموو ژنە ئێزدییەکان ، کەنیزەی دیلن . زۆربەیان لە موسڵا و
ڕەققە و حەلەب و فەلوجە فرۆشران…. هەر داعشێك بەشی خۆی لە ژنە

کەنیزە دیلەکاندا هەیە، دەتوانێت بیانهێڵێتەوە لە گەڵ خۆیدا ، دەشتوانێ بیانفرۆشێتەوە بە هەرکەسێك بیەوێت ، تا شتێ پارەی دەسکەوێت… ل54″

” ژن و کچە دیلەکان دەفرۆشن، یان بەسەر موجاهیدەکاندا وەکو دیاری دابەشیان دەکەن، …. ل152″

خیانەت

کارەساتەکە ، هەر ئەوە نییە دەڤەرێك ، دەکەوێتە دەستی هێزێکی بێگانە ودڕندە. ئەوی لە خەیاڵی خەڵکەکە بە ئاسانی باوەڕناکرێت و ناچێتە مێشکیان ، چۆن ئەوها بە ساناهی و بەو شێوە بەرفراوانە هەموویان وەك مەڕێك بدرێنە دەستی ئەم گەلەگورگانە. پشت لە خاك و خەڵکەکە بکرێت و بەرگرییەکی ئەوها نەکرێت کە شانازیی پێوە بکەن.. ئەمەش بە جۆرێك لە فرۆشتن و بازرگانیکردن بە پیرۆزیەکانیان دەزانن.. هەمووان پشتی تێدەکەن . ئەم کۆمەڵکوژیە دووبارە دەبێتەوە، کە لە لایەن دەسەڵات و نەتەوە و هێز و دەمارگیری ئایینی لە ڕابردوو بەرامبەر بە ئێزدییەکان ئەنجامدراوە. بۆیە ئەم ڕەخنەیە بە ئاشکرا لە دەمی کەسایەتییەکانی نێو ڕۆمانەکە دەبیسترێت ، کە ئەمە بە خیانەت و فرۆشتن بە هێزێکی دڕندە لە قەڵەمی دەدەن.

” سەگەکانی حکومەت و دەسەڵات و حزبەکان بە تەنیا جێیانهێشتین… ل57) ”

تەنانەت پرسیارەکە ئاراستەی هێزە کوردییەکان و پێشمەرگەش دەکرێتەوە کە بەو شێوەیە نەبووە شایەنی باسکردن بێت . چونکە دەڤەرێکی بەرفراوان ئەوەها بدرێتە ئەو هێزەیە کە بەرگریکردن و شەڕکردن وەك پێویست نەبووە.

“هەموویان ئێمەیان خەڵەتاند…حکومەت فرۆشتینی ، پێشمەرگەش ئێمەی فرۆشت…من هەموو کەسوکارەکەم لە دەست دا و کەسیان نەمان… ل229″

جا خودی کارەساتەکە ئەوەندە مەزنە ، مێژووی مرۆڤایەتی شەرمەزار دەبێت . کە بۆچی ئەمە بە ئاسانی ڕوویدا. بۆ ئەمەش پرسیارگەلێك ، ڕووبەرووی ئەوانە دەبێتەوە . کە کەمتەرخەم بوون لەم کارەساتە گەورە و جیهانهەژێنە. کە تێدا مرۆڤ هەست بە شەرمەزاری دەکات. چونکە ئێزدییەکان زەرەمەندی یەکەم بوون و خاك وئایین و بنەماڵەو خێزانەکانیان، بوونە قوربانی ئەو شەڵە نەگبەتییە، کە ئەوان بێتاوان وهەرچی تاوانی ناشیرینەو نەخوازراوە بەرامبەریان دەکرێت. برینێکە ساڕێژبوونی نییە لە مێژووی ئێزدییەکان.

” لە هەرماڵێکی ئێزدیدا، کوژراوێك و دەربەدەرێك و ونبوویەك و

لە ئەنجامی خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە ، مرۆڤ هەست بە گەورەترین کۆژان دەکات. چەوسانەوەو زوڵم و ستەمی و دەستدرێژی و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەو ئایینی ومەزهەبی . بێبەهاکردنی مرۆڤ بە بێگوێدان بە تەمەن و ڕەگەز و شکاندنی شکۆ و پیرۆزیەکانیان. ڕووداو و کارەساتی جەرگبڕ و ترسناك ، کە تێدا کۆمەڵکوژیەك نیشانی جیهان دەدات ، دادگایەکان لە ئاستیدا شەرمەزاردەبن و مافەکانی مرۆڤیش لەم بارەیەوە تەنها دەبنە قسەو برگە و ڕستەی سواوی نێو بەیاننامەو مانشێتی ڕۆژنامە و تیڤییەکان. ئەم ڕۆمانە کۆی بەڵگەو ڕووداو و مەرگ وئازاری بێکۆتایی دەڤەری ئێزدییەکانە ، ئاوێنەیەکی ڕاستی ئەو مێژووەیە ، کە کچ و ژنان ، لە دۆزەخی هەمیشەیدا ، دەنگی ئازارو هاواری بێتاوانیان دێت. برینێکی قووڵەو ساڕێژ نابێت وخوێنی لێ دەچۆڕێت . ئازارەکانی ئەم ڕۆمانەش ، نە هەر بەنووسینێکی بچووك ، بەڵکو دەیان فیلم ناتوانرێت مشتێك لە خەروارێکی ڕووداوەکان بخەنە ڕوو.

سەرچاوە و پەراوێز :

1. پاکیزەی شنگال، وارید بەدر السالم، وەرگێڕانی : ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل، 2018 ، سلیمانی. چاپ و پەخشی سەردەم .

* ڕۆمانی(سەلیم بەرەکات) بە ناوی (سبایا شنگال)ە.

2. ئافرەت لەودیو پەردەی حەرەمسەراکانەوە ، حەسەن ئازاد، و: وریا قانیع ، چاپی یەکەم ، 2007، هەولێر.

**. کۆجۆ : گوندێکی ئیزیدی نشینە و (23) کیلۆمەتر لە ڕۆژئاوای شنگالە. (داعش) ژمارەیەکی زۆری خەڵکی ئەو گوندەی کۆمەڵکوژکرد و ژمارەیەکیش بە دیل گرتن و ماڵ و موڵکیشان بە تاڵان بردن. بۆ زانیاری زیاتر لە سەر گوندی (کۆجۆ) و ڕووداوەکە بڕوانە : کتێبی (جینۆسایدی ئێزدییەکان … کۆجۆ)، داود مراد خەتاری ، وەرگێڕان و ئامادەکردن : تەها سلێمان ، چاپی یەکەم ، 2015.

* * * هەزار و یەك شەوە ، لە لایەن (جەوهەر مەحمود داراغا) وەرگێڕاوە بۆ کوردی ولە ناوەندی هونەری وڕۆشنبیری ئەندێشە، بە چواربەرگ، چاپ کراوە. چەندین سەدەیە ئەم چیرۆکانە دەگێڕدرێنەوەو بەشی زۆری چیرۆکەکانیش باس لە بوونی کرین و فرۆشتنی ژمارەیەکی زۆری کەنیزەو خزمەتکاروکویلە کراون

تێبینی : لە هەفتەنامەی (ریگای کوردستان) ، ژ (1143) بەشی یەکەم

، ژ (1144) بەشی دووەم ، بڵاوکراوەتەوە.

بۆچی کەم ئاوی لە ڕۆژهەڵاتی ناوین دا، دەبێتە مایەی شەڕ و هەرا … لە ئەڵمانییەوە: هەڵۆ بەرزنجەیی

بۆچی کەم ئاوی لە ڕۆژهەڵاتی ناوین دا، دەبێتە مایەی شەڕ و هەرا.
جەنگ و ڕووبەڕووبوونەوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوین دا. دەتوانێت خراپتریش لە هەنووکەدا ئاو ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێ لە زۆر بێت.
شەڕ لە پێناوە هەر تکە ئاوێک دا
نووسینی: Christian Böhme,Berlin
Thomas Seibert, Istanbu

لە ئەڵمانییەوە: هەڵۆ بەرزنجەیی

-——————————————

ڕێژەی ڕۆژهەڵاتی ناوین،6% ی دانیشتوانی جیهان پێک دەنێ،لە 1% ی ڕێژەی ئاوی خواردنەوەی لەیە. ڕۆژهەڵاتی ناوین و باکووری ئەفریقا لە قاقڕ و وشکترین ناوچەکانی گۆی زەوین. قاتووقڕی ئاو، لەم دەڤەرەدا بەردەوام هەرا و کێشەی ناوخۆیی و دەرەکی گەرم دەکات.

بە بارودۆخی دژوار و ناخۆشی کەم ئاوی، هۆکار زۆرن لەوانە:
– گۆڕانی ئاو و هەوا و بەرزبوونەوەی پلەی گەرما لە هاوین دا تا پلەی 50، کە ساڵی پار لە کوێت باڵندە بە هۆی گەرماوە کەوتوونەتە سەر زەوی بە مردوویی. هەندێ لە زانستکاران ترسی ئەوەیان هەیە، چەند ناوچەیەکی کەنداوی فارسی لە کەمتر لە ١٠ ساڵی داهاتوودا، کەس نەتوانێ تێیاندا بژی. ساڵانێکە سەردەمی وشکبوونەوەی بەردەوام ڕووی لەم ناوچەیە کردووە. لە ئیسرائیل چەند جۆگە و ڕوبارێکی

ئەملاولای ڕووباری ئەردەن وشکبوون، ل□ بەرئەوەی 5 ساڵە باران کەمتر دەبارێ لە جاران و هەتا بێت باران بارین ڕوو لە نەمان دەکات. فاکتێکی تری ئەم بارودۆخە، زیادبوونی ژمارەی دانیشتوانی ناوچەکەیە بە ڕێژەی 2% ساڵانە. ئەمەش زیاتر بە شارەکانەوە دیارە،کە هەتا بێت خەڵک ڕوو لە ناوەندەکان دەکات.
ئاوی تینیویەتی ملیۆنەها قاتی خەڵکی نادرێت. بەم جۆرە لە ئێستادا ئاو لە زۆر شەڕ و هەرای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، ڕۆڵی گرنگ دەگێڕێ. بەنداوەکانی سووریا و عێراق ئامانجێکی گرنگی داعش بوون، بۆ دەست بەسەرا گرتنیان لە مەیدانی شەڕدا. هێزی تەقینەوەی کێشە و هەراکان لەسەر ئەو 3 ڕووبارەی ڕۆژهەڵاتە، کە لە وڵاتانی دراوسێوە هەڵدەقوڵێن و دێن. ئەمەش وا دەکات شەڕی دابەشکاری/ ئاودابەشکردن، سەرھەڵبدات. نیل لە قوڵایی ناوەوەی ئەفریکاوە دەڕژێتە میسرەوە. دیجلە و فورات سەرچاوەیان، وا لە تورکیا (لەڕاستیدا سەرچاوەی دیجلە و فورات لە کوردستانە و نووسەرانی ئەم بابەتە نەیان ویستووە، ئاماژەی پێ بدەن و باسێکی شەڕی کورد و دەوڵەتی تورکیای داگیرکەر بکەن – و). لە توێژینەوەیەکدا لەمەڕ کەم ئاویی لە جیهان دا، بانکی جیهانی هاتە سەر بڕیارێک، دەوڵەتانی ناوچەکە دەبێت زیاتر پێکەوە کار بکەن، تاوەکو" ئاسایشی ئاو" زیاتر بکەن. ئایا ئەمە جێبەجێ دەبێت؟.

تورکیا ،عێراق، سووریا تورکیا

تورکیا جیا لەو وڵاتانەی دراوسێی باشوورییە، بە بەراورد لە ئاودا وڵاتێکی دەوڵەمەندە. تورکیا بەربەستی ئاوی تەوراتی هەردوو دیجلە و فورات دەکات، کە بەرەو باشوور دەڕۆن، لە ڕێگەی تۆڕێکی گەورەی بەنداوەوە لە باشووری ڕۆژئاوای ئەنادۆڵەوە،(گاپ – و) بە بیانووی بەدەستهێنانی سەرچاوەی وزە و ئامانجی ئاودێری وڵات و دەروبەریەوە ئاو گل دەداتەوە. سووریا و عێراق دەیان ساڵە گازندە و هاواریانە لە سیاسەتی توندوتۆڵقی ئەنقەرە. گومان لە تورکیا دەکرێ، بیەوێ چکە چکە ئاو بە دراوسێکانی بەر بداتەوە. ئەنقەرە بەردەوام ئەو تۆمەتانەی ئاڕاستەی دەکرێ ڕەتدەکاتەوە. بە کۆتاییهێنان بە گازندەیی دراوسێکان. لە هەنوکەدا بەنداوی Ilisu لەسەر ڕووباری دیجلە، لە ناوچەی خوارووی ڕۆژهەڵاتی باتمان هەرای ناوەتەوە، کاربەدەستانی تورکیا سەرەتای مانگی6 دەستیان بەکارکردن، حەوزەکانی پشت بەنداوە زێ بەلاحەکە پڕ بکەنەوە. دوای هەفتەیەک ئەم کارە ڕاگیرا، لەبەرئەوەی بەهۆی کەمبوونەوەی ئاوەوە، ناڕەزایی توندی بەغدا بەرز بۆوە.

ئیلیسو، لەناوخۆی تورکیاش دا مشتومڕی لەسەرە، چونکە دەبێتە هۆکاری شارێکی دێرینی وەک حەسەنکێف(شارێکی دێرینی کوردستانە – و) و نزیکەی ٢٠٠ گوند و ناوچەی تریش ببن بەژێر ئاوەوە. پارەپێدەرانی ڕۆژئاوا، لەم پڕۆژە گەورە ملیاردییەدا، خۆیان لەم پڕۆژەیە کشانەوە. بەڵام مەسەلەکە بۆ عێراق زۆر لە پارە زیاترە. ئەم وڵاتە 3/4 سێ لەسەر چواری پێداویستی ئاوی خواردنەوەی لەو ئاوانە بەدەست دێنێ، کە لە پشت سنوورەکانەوە یەتی. وەک دیجلە و فوراتیش سەر بەم سەرچاوانەیە – بەپێی قسەی عێراق تورکیا لەڕێش ئاو دەگرێتەوە. لە ڕابووردوودا عێراق توانای ڕاکێشانی 30 ملیارد مەتر سێجا ئاوی لە دیجلەوە هەبووە. وەزیری ئاو حسن النجیب لە ساڵی ڕابووردودا بە ڕۆژنامەی”Independent” بەریتانی وتووە. ئەو لە ئەمڕۆدا خۆشحاڵە، ئەگەر 16 ملیارد ئاو بێتە وڵاتەکەیەوە.

کێشەی کەم ئاوی ڕۆڵێکی گرنگی بینی لە سووریادا لە ساڵی 2011 دا، کاتێ ڕاپەڕین دژ بە سەرۆک بەشار ئەسەد سەری هەڵدا، چونکە زنجیرەیەک خراپی لە بەرووبووم، دەیان هەزار کەسی لە خەڵک لە گوندەوە دەرپەڕاند و چوونە شار. کە ژمارەی زۆری بێکاریی هەندەی تر شێوان و تێکەڵوپێکەڵ کرد. لە شەڕی ناوخۆدا بەردەوام ئاو بەمەبەست وەک چەک بەکارهێنراوە، نەتەوە یەکگرتووەکان ڕەخنەی لە ڕژێمی ئەسەد گرت، ئەو ناوچانەی کە لەلایەن یاخیبوونەکانەوە، کۆنترۆڵ کرابوون، لە ڕۆژئاوای باکووری دیمەشق بۆمباران کرد و

سەرچاوەی ئاوی لە 5,5 ملیۆن مرۆڤ بۆماوەیەک خاپوور کرد. هەروەها ڕاپ□یوەکانیش لەوە سڵ ناکەنەوە، ئاوی ئەو ناوچانە بگرنەوە،کە لەلایەن ڕژیمەوە بەڕێوە دەبرێن. بەهۆی ئەم هەرا و کێشانەوە ژێرخانی وڵات زیانی زۆری پێ گەیشتووە. کەناڵ و داموودەزگای پەمپی ئاودەرهێنان تێکشکاون و ساڵانێکە ناتوانن ب□رپی□کان چاک بکەنەوە.

میسر/ سوودان/ ئەسیۆپیا

Auch im bitterarmen Jemen ist sauberes Trinkwasser Mangelware.Foto:Abduljabbar Zeyad/Reuters

پرۆژەیەکی زەبەلاح دەوری 1500کم لە باشووری دەوڵەتەکەی، وای کردووە وڵاتی میسر ترسی ژیانیان لا دروست بێت. ئیسیۆپیا دەیەوێ لەم ساڵەدا گەورە بەنداوی لەدایکبوونەوەی ئیسیۆبیا تەواو بکات. پرۆژەیەک بەهای 5 ملیارد دۆلار لەسەر ڕووباری نیلی شین، کە دەبێتە هۆی ئەوەی بەرهەمی وزەی وڵاتانی ئەفەریقا دووقات بکات. میسر 95% زیاتر پشتی بە ئاوی نیل بەستووە، لەم بەنداوە ئەفریقاییەدا مەترسی لەسەر مەرگی خۆی دەبینێتەوە. نیوەی زیاتری ئاوی میسر لە نیلی شینەوە دێت کە لەسودان لەگەڵ نیلی سپیدا تێکەڵ بە یەک دەبنەوە. هۆکاری هەراکە ئەوەیە ئیسیۆبیا گەرەکێتی بەزووترین کات بەنداوی ئاوەکان پڕ بکاتەوە. حکومەتی ئەدیس ئەبابا،دەیەوێ زۆر بە خێرایی پرۆژەکە بخاتە کارەوە، تاوەکو بەپێی توانا دەست بە بەرهەمهێنانی سەرچاوەی وزە بکات. میسر هەوڵدەدات ئەم پرۆسەیە درێژە بکێشێ. ئەگەر بێت و ئەم پرۆژەی□ ئیسیۆبیا بەنداوی ئاوەکە، بێتە هۆی کەمبوونەوەی تەنها 2% لە ئاوی میسر، دەتوانێ 80.000 هەزار هیکتار زەوی کشتوکاڵ وشک بکات، ئەمەش هەڕەشەئامێز و ترسناکە.

لە لایەکی ترەوە دەوڵەتی سودانی درواسێی ئەسیوپیا، خۆشحاڵی خۆی بۆ ڕاڕەوی ئەم پرۆژەیە بەنداوە دەربڕی، کە بە هۆیەوە لافاوی ڕووباری نیل بەربەست دەبێت. لەسەرو ئەمانەشەوە سوودان دەیەوێ ئەلەتریکی زیادەی ئیسیۆپیا لەسەرچاوەی وزە ئاوییەکان بکرێ. تەنانەت ئەگەری کێشەیەکی سەربازی لە نێوان میسرو ئیسیۆبیا، لەکاتی خۆیدا لەسەر پرۆژەی بەنداوەکە دەرکەوت. لە دیدارێکی لوتکەدا لە مانگی 6 ئەمساڵ دا, عبدالفتاح سیسی و سەرۆک وەزیرانی ئیسیۆبیا ئابی ئەحمەد, بەفەرمی چوونە شەڕەکەوە. بەڵام گرژییەکان لەسەر ئەم پرۆژە بەنداوە نابڕێتەوە. پێش چەند حەفتەیەک سەرەک ئەندازیارانی ئەم بەنداوە، Simegnew Bekele، لە لایەن کەسێکی نەناسراوەوە بە گوولەیەک کوژرا.

غەززا/ ئیسرائیل

Verseucht. Wer bei Gaza-Stadt ins Wasser geht, riskiert seine Gesundheit.Foto: Amir Cohen/Reuters

کێ لەلای شاری غەززا بچێتە ناو ئاوەوە، سەرکێشی بە تەندروستی و لە خراپترین دۆخ دا تەنانەت بە ژیانی خۆیشی دەکات. لەوێ دەریای سپی ناوەڕاست پیس و ژاراویکراوە. هەمان شت بۆ کەناری دەریاچەکە، کە وا باشترە دایک و باوک نەهێڵن منداڵەکانیان لەوێ یاری بکەن. لە با□□کی تردا ئەگەری تووشبوون بە نەخۆشی/ درم لەو ناوە هەیە. ئەمەش شتی سەیر و چاوەڕوان نەکراو نییە. مەزەندە دەکرێ، ڕۆژانە 100.000 مەتر سێجا لە ئاو□□ و چڵکاو بڕژێتە ڕەنگە ناو دەریاوە

یاخود ڕوون نییە بچێتە ژێر زەوییەوە — پیسی و بۆگەنی ئاوێکی زۆر بۆ دانیشتوان دروست دەکات. ئەمە تاکە مەترسی نییە.کە پەیوەندی هەبێت بە ئاوی نایابەوە. بەم شێوەیە ئاوی ژێر زەوی بەردەست لە ڕووی جۆرێتی و چەندایەتییەوە بەش ناکات. بۆئەوەی ژمارەی زیادی دانیشتــوانی ئیســرائیل و میســر و ناوچەکــانی کەنــار دەریــای چڕ بەدانیشتوان، کە ژمارەیان نزیکەی2 ملیۆنە مشوریان بخوات.
بەپێــی بیــروڕای شارەزایــان و پســپۆڕان 95% ئــاوی بەلــوعە، بۆ بەکاربردنی مر□ق گونجاو نییە/ نەگونجاوە. پیس و ژەهراوی بووە. سنووری بەهای ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی بۆ نیترات و کلۆریدا بە چڕی و فراوانی تێدەپەڕێندرێن. ئەمەش چەندین هۆکاری هەیە:

بۆ نموونە، هیچ دیار نییە و ڕوون نەکراوەتەوە، ئاوی پیس و چڵکاو ،خۆڵ و خاشاک ، پەین و دەرمانی نەهێشتنی جڕوجانەوەر دەچنە ئاوی خواردنەوەــ بەلام دامودەزگا و ئامێری پاڵاوتن و پاککەرەوە نییە. 3 جەنــگ لە 10 ســاڵی ڕابــووردوودا، گــورزی کوشنــدەی لەو ژێرخــانە نــاتەواوەی هەیە و ل□ بەردەســتدایە داوە. کەم ئــاوی کارەســاتێکی گەورەیە، ئیسرائیل ساڵانە چەندین ملیۆن مەتر سێجا ئاو فەراهەم دەکات و هێشتا هەر بەش ناکات. پێویستە ئاوی سوێر لەخوێکەی پاک بکرێتەوە و دامودەزگای ئەم کارەش زۆرگرانە و تێچووەیەکی/ خەرجی زۆری دەوێت، کارەبای چڕ و کەرەسەی بیناکردن، لەو کەنار دەریایە زۆرزەحمەت چنگ دەکەون. حکومەتی ئورشەلیم دەترسێ، دەسەڵاتدارانی حەماس سوودی خراپ لەو ڕەوانەکردنانە بۆ ئامانجی خۆیان وەرگرن، بۆ نموونە لە ڕێگای دروستکردنی تونێلی هێرش بردنەوە.

سەرباری ئەمانەش بەردەوام کەمبوونەوەی بارانیش ڕێگرێکی ترە،کە ئاوی ژێر زەوی لەناوچەکەدا زیاد بکات. لەمانەش زیاتر ئەو ئاوەی هەیە، بێ گوێدانە هیچ شتێک تاڵان دەکرێ و ئاوی دەریا دزە دەکاتە ناو بەنداوەکانی پاشەکەوتکردنەوە. جێی سەرسوڕمان نییە، کە نەتەوە یەکگرتووەکان و بانکی جیهانی هۆشداریی دەدەن،کەرتی غەززا لە دوو ساڵی ئایندەدا دەست نادات بۆ ژیان.

ئەو گرفتــارییەی غەززا لە هەنــووکەدا، ئیســرائیلیشی گــرتۆتەوە. ئاوەڕۆی پیسی و چڵکاوی کەناری دەریا ،لە ڕێگای دەریای ناوەڕاستەوە بەرەو ڕووی دەوڵەتی جولەکە کەوتۆتە ڕێ. ل□ بەردەم ئەمەدا مرۆ هەوڵ دەدات بۆ نموونە لە ڕێگای بەربەستەوە خۆی بپارێزێ. دەرئەنجام دابینکردنی ئاوی خواردنەوە بۆ هاوڵاتی، شوێنێکی سەرەکی و بەرایی داگیرکردووە و بەشێکە لە بنەماکانی ئاسایش. ئیسرائیل دەستکەوت و قــازانجی زۆری هەیە: ئەگەر کــارەکە ئەوە بێــت ،کــاریگەرانە ئــاو

بەکاربهێنن، وا سوپاس بۆ بوونی زانیاریی و شارەزایی و ئەزموونی Knowhows تەکنیکیی زۆر، کە دەیان ساڵە لە ئیسرائیل لەبەردەستدایە وئیسرائیل یەکێکە لە دەوڵەتە پێشکەوتووەکان. بەهاوکاری ئەو ئاوەی لە خوێ پاک دەکرێتەوە، دەتوانرێ بەشێکی زۆری پێداویستییەکان فەراهەم بکرێ، بەڵام نەک لە بواری کشتوکاڵ دا.

لە دەستگا و ئامێری لەم چەشنەش،وەک ئامانجەکی بەهێزی پەلاماردارەکانە. لەبەرئەوەیە دەوڵەتی جولەکە هەروەها پشت بە سەرچاوە سروشتییەکان دەبەستێ. ڕووباری ئەردەن و جلیل ڕۆڵێکی گەورە دەگەڕێن لەم بوارەدا. بێگومان بەهۆی کەم بارانییەوە دەریاچەکەش ئاوی کەمە وشک دەکات. دوورگەی بچووک بچووک دروست بووە. لە هەموو لایەکی ڕووباری ئەردەنەوە بەردەوام شێوەی دابەشکردن لەگەڵ وڵاتی ئەردەن هەیە. شانشینی ئەردەن یەکێکە لە وڵاتە هەرە هەژارەکانی دنیا لەئاودا و بەردەوام ڕەخنە لە ئیسرائیل دەگرێ، کە بێ شەرمانە خزمەتی خۆی دەکات لەسەر حسابی ئەردەن.

ئێران

Das war mal ein Fluss im Iran. Doch vom Zayandeh ist bei Isfahan ist nichts geblieben außer Geröll.Foto: Atta Kenare/AFP

ڕووبارەکان کە ئاویان پێدا نەڕوا، کە▯▯گەیەک، کە کەس داوای نەکات، لەبەرئەوەی لە بیابانەکی بەردەڵانی دەچێ ئاوی ژێر زەوی خوێیاوییە. زەوییوزاری وشکبووی دوورە دەست کەدەست نادەن بە

نیشتەجێبوون و بەهۆی تۆڕنادوە/ڕەش□ بای توندەوە،ڕادەماڵدرێ ——
کەمئاوی ئێران ڕوون و ئاشکرایە و لە تەواوی وڵات دا هەستی پێ
دەکرێ و بەرچاوە. ئەمەش زیان و کاریگەریی گەورەی هەیە. هۆکاری
تەنگژەکە هەمەلایەنە و زۆربەی کات سروشت بەرپرسیار نییە، بەڵکو
ئەو م□ر□ڤەی کە سەرچاوە پێویستەکان لە بەکاربردنی سەرچاوە
سرووشتیەکان بەڕێوە دەبات. ئەم وڵاتە، کە دانیشتوانەکەی لە شۆڕشی
1979 ژمارەکەی 2 قات زیادی کردووە بۆ 80 ملیۆن زۆر دوورە لە
بارودۆخی ئۆکۆلۆگییەوە. لەگەڵ ئەمەدا مەسەلەکە لێرەوە ڕوونە،
ساڵانێکە ئێران بەدەست وشکبوونەوەی بەردەوامەوە دەناڵێنێ. باران
نابارێ و پلەی گەرما بەنزیکەی 2 پلە بەرزتر بۆتەوە. بەم بارودۆخە
وڵات نزیکەی 50% ئاوی سەر ڕووی زەوی لەدەست داوە. بەڵێ لەبری
ئەوەی دەست بەئاوەوە بگرن، ئیسرافی پێوەدەکەن.

ئەمە بەتایبەت بۆ ئەو شارانەیە کە بەردەوام گەورە د□ب□ن. 70%
ئێرانییەکان لە ئەمڕۆدا، لە ناوەندی شارە پێشکەوتووەکان دا
دەژین. وا پێدەچێ تینوویتییان بەری پێنەگیری و نەشکێ. لەبەرئەوەی
دامودەستگاکان ناتوانن پێداویستییەکان دابین بکەن، خەڵکی خۆیان
ئاو دەرد□ن□ن،واتە بیر لێ دەدەن. کە بەمەش ئاوی ژێرزەوی
پاشەکەوتکراو بەتاڵ دەبێتەوە. کشتوکاڵ بەتەواوی هیچ سوودی نەماوە
90% ئاو بۆ کێڵگە و باخەکان بەکاردێت،جوتیارەکان بێ مۆڵەت
دەستیان بە ئاودەرهێنان و بیر لێدان دەگات. لە شوێنی دیکە ئەوە
نییە. پێویستە کارخانە کشتوکاڵییەکان دایبخەن، دەیان هەزار کەس
ترسیان لەسەر بوونیان بۆ دروست بووە.

لەم ماوەی دواییەدا دووبارە بەزموهەرا سەری هەڵداوە، خەڵک توڕەن
لە پرسی گەندەڵی و گازندەیی دەکەن، خاوەن ز□و□یوزارە گەورە
بەدەسەڵاتەکان ئاویان هەیە و دەری دێنن بۆ کاروباری خۆیان و هیچ
بۆ هاولاتی ئاسایی نامینیتەوە. خراپ بەڕێوەبردن و سەرنەکەوتنی
کشتوکاڵ و ئەقڵێتی خزمەتی خۆکردن، دەمێکە حکومەتی سەرقاڵ کردووە.
سەرۆک حسن رۆحانی شەڕی ل□دزی کەمئاوی کردۆتە شا کاری خۆی و بە
دروشمی کەمکردنەوەی ئاوبەکارهێنان. هەڵبەت ئەم گرفتارییە هاوکات
هۆکاری سیاسی هەیە: سزاکانی ئەمەریکا.

بەرامبەر بەمە ئێران ڕێوشوێنی توند دەگرێتەبەر بۆ دابینکردنی
پێداویستییەکانی خودی خۆی. خۆراکی وەک گەنم دەبێت لەناوخۆی وڵات
بەرهەم بهێنرێ ئەمەش پەیوەستە بەوەی دەوڵەت دانەوێڵەی جوتیاران
بەنرخێک بکڕێ، کە لەسەرووی نرخی بازاڕی جیهانییەوە بێت. ئەمەش وا
لە جوتیار دەکات زیاتر لە پێویست دەست بەئاوەوە بگرێ. ئەوە

تەنگژەکە ئالۆزتر دەکات، پرۆتێستەکان هەتا بێت ک□□ک□تر دەبن. ئەمەش کتومت ئامانجی ڕوونی ڕاگەیەندراوی سزاکانی ئەمەریکایە. واشینتۆن دەیەوێت چۆک بە ئێران دابدات، بۆئەوەی مەلاکان ناچار بکات بێنە سەر مێزی گفتوگۆ. ئەو وەڕسیی و بێزارییەی لە ئاکامی کەم ئاوییەوە دێ، دۆناڵد ترامپی وەک دژەپاڵەوانی ڕژێم داناوەـ ئەو نەیارەکەی لاواز دەکات.

سەرچاوە: ڕۆژنامەی تاگە شپیگلی رۆژی ٢٢/٩/٢٠١٨
https://www.tagesspiegel.de%2Fpolitik%2Fwasserknappheit-warum-die-wassernot-im-nahen-osten-zu-konflikten-fuehrt%2F23097300.html

---

شیعر… یان کیمیاگەریی وشە … سۆران محەمەد

ئەگەر بڵێین شیعر سیحرە بە وشە، ئەوا هەموو دەقێکی شیعریی ئەمڕۆی کوردی کە لەسەرڕووپەڕی ڕۆژنامەو گۆڤارو پەڕتووکەکاندا… چاو ه□□د□□نن، جۆرێك له خاڵی بەهێزیی و ئیستاتیکای داهێنەرانەیان تێدا دەبینرێتەوە، بەڵام هەمووشیان ناتوانن کەمەندکێشی گیانمان بکەن بەرەو جیهانە تایبەتەکەی خۆیان و لە ئاکامیشدا رامان و لەیادنەکردنمان لا دروست بکەن و سەدایەکی درێژخایەن لە ناخماندا جێبهێ□□ن، یان وەك پێویست چەشەی گیانییمان پێبدەن.

شیعر وێڕای ئەوەی وەك پێناسە کلاسیکیەکەی بەهرەیەکی نابەرجەستەو ئایدیالیستییە، لەهەمان کاتیشدا بە پێی لێکدانەوە مۆدێرنەکان بریتییە لە تەکنیك و کار لەسەرکردن و بەکارهێنانی زمانێکی تایبەت لەناو زمانی گشتیدا.
بە پێی هەنگاوە خێراکانی کەلتووری مرۆڤایەتی کار لەوە دەرچووە نووسینی شیعری باش تەنیا دەربڕینی کەف و کوڵی ناخ بێت و ئیلهامی ساتەوەختێك بێت و بەپەلە و بێ پێداچوونەوەو دیراسەکردن و تێڕامان و دووبارە ذاڕشتنەوەو پێکەوە بەستنی زنجیرەی بیرۆکە

فر□□ه□ندەكانی ناوی، تەنیا وەك ئارەزوویەك بنووسرێت و بڵاوبكرێتەوە، ڕاستە شتەكان و كەسەكان لە ژێر سێبەری ناوەكانیاندا دەژین، كە ئەمەش ڕەنگە ببێتە پێدانی پەساپۆرتی بڵاوكردنەوەی زۆر لەو بەرهەمانە گەر وەك پێویستیش پێنەگەشتبن! ب□ام لە ئاكامدا بێ سەلیقەیی و بێزارییمان لا جێدڵن و رەنگە هۆی ئەمەش بێت وەك پێویست كاردانەوە لای خوێنەرو ڕەخنەگران دروست نەكات و وەك پێویست نەمانجوڵێنن.

بۆ نموونە كاتێك لە ماوەی مانگێكدا چەندان هۆنراوەی شاعیرێک دێتە پێشچاومان، یەکسەر ئەو پرسیارە لە خۆمان دەکەین کە دەبێت چ جیاوازییەك لە نێوانیاندا هەبێت و چ داهێنانێكی جیاوازیان لە خۆ گرتبێت؟ بۆیە لە ئەنجامی لێکچوونەکاندا وا دەزانرێت تەنیا هەریەك شیعر دەخوێنرێتەوە. ئەمە وێڕای ئەوەی لە ئاستی هونەریی دەقەكان كەم دەكاتەوە، دەشبێتە پێوەرێكی نەرێنی بۆ پاشەڕۆژی هەڵسەنگاندنی كۆی بەرهەمەكان و دنیای ئافراندن و بەرهەمەكانی ئەو شاعیرە.

لە هەمانكاتیشدا بۆ نموونە كە دەقی شاعیرێكی جیهانی وەك ئۆكتاڤیۆ پاز یان بۆدلێر یاخود مالارمێ و ڕامبۆ و تی ئێس ئیلیۆت و ئێدگار ئەلان پۆ و….تاد دەخوێنیەوە وا دەزانیت ل□ بەردەم تابلۆیەكی نوێ و سەرنجڕاكێشی نیگاركێشێكی كارامەدا وەستاویت (بە وشە) و تا لێی وردتربیتەوە زیاتر چەشەو لێكدانەوەو تامەزرۆییت لا دروست دەكات، هەست دەكەیت مامەڵە لەگەڵ داهێنانێكی سەنگین و بەویقاردا دەكەیت كە دەیەوێت بە زمانێكی هونەریی ناڕاستەوخۆ زۆرشتی فەرامۆشكراوت پێ بڵێت و لەگەڵ گیانتا بدوێت، هەر بۆ نموونە كاتێك بەراوردی دەقێكی لۆركام كرد كە ل□ یەكەم ساڵی بە شاعیر بوونیدا نووسیبووی و بەراوردم كرد بە دەقێكی تری كە دوای پانزە ساڵ نووسیبووی جیاوازییەكی زۆرم لە نێوان ئاستیاندا بەدی كرد، بەڵام ئێستا لۆركا لۆركایە بە هەموو دەقەكانیەوە، دەقەكانی سەرەتا و ئەوانی دواتریش، بۆیە ئێستا باشتر وایە (كە لە دنیای نوێی تۆڕه كۆمە□یەتیەكاندا دەژین) خۆمان لەم كێشەیە دەرباز بكەین بە پەلە نەكردن لە بڵاوكردنەوە و زیاتر قوڵبوونەوە بە رەگ و ڕیشەكانی داهێنانی دەقی شیعریدا و ئەنجا بیخەینە بەر دیدەی خوێنەران، پێوەری گونجاویش بۆ ئەم هەڵسەنگاندنە ئەوەیە لە خۆمان بپرسین ئایا شتێكی تازەمان كردووە؟.

لەگەڵ ئەمانەشدا پێویستە ئاماژە بەوەش بكرێت كە شاعیری واشمان هەیە لەساڵێكدا ڕەنگە دوو دەقی شیعریی بنووسێت و ببینین بڵاویان بكاتەوە.

گەر چاو بخشێنین بە دەوروبەرماندا تەنانەت لە یاساکانی سروشتیشدا ئەمە دەبینینەوە؛ بۆ نموونە ئاژەڵێکی بە بەهای وەك پاندا لە ساڵێکدا تەنیا رەنگە یەك بەچکەی ببێت، ئەویش (گەر بیبێت) بەڵام بۆ نموونە بۆق بۆ جارێك سەدان گەرا دادەنێت. یان گەر تەماشای کانزاکان بکەین دەبینین زێڕ بە هۆی ئەو سیفەتە دەگمەنانەی هەیەتی زۆر ئەستەم دەبینرێتەوەو بەهایەکی زۆری هەیە، لە کاتێکدا ئاسن زۆرو زۆبەندەیەو هەرزانەو بە ئاسانی چنگ دەکەوێت.

یەکێك لەو خاڵە گرنگانەی سەرنجمداوە لە لای هەندێك شاعیر کە بە هەند وەرنەگیراوە و وایکردووە دەقەکانی سەرساممان نەکات و نەمانجوڵێنت بریتییە لە کێشەی (سواویی کەرەسەی سەرەکی و بەکارهاتووی ناو شیعرەکەدا)،کە رەنگە خۆی هەستی پێنەکردبێت، چونکە نوێبوونەوە خاڵێکی زۆر کاریگەرە، جا ئەگەر لای منی خوێنەر کەرەسەکە (کە زاراوە سەرەکییەکانی ناو دەقەکەیە) لای شاعیرانی تر زۆر بەکارهاتبێت ئەوا بمانەوێت یان نا لە پێینتی بەهای ئەو شیعرە کەمدەکاتەوە، بە تایبەتی کە ئەمڕۆ زۆر بوارو چەمك و دەستەواژەو کێشەی نوێ هاتوونەتە ناو ژیان و فەرهەنگی مرۆڤی مۆدێرنەوە.

ئەوە ماوە بڵێم خۆڕۆشنبیرکردن و ئەزموونە جیاوازەکانی ژیان سەنگێکی بێ بەهان بۆ دروستبوونی هەوێنی شیعرو دەوڵەمەندکردنی بەرهەمی شیعریی باش و دڵنیاشم وەك چۆن جێ پەنجەی هیچمان بەیەك ناکات، ئاوهاش دنیابینی و لێکدانەوەو چێشە جوداکانمان بەیەك ناکات و بەم هەمەڕەنگییەشەوە ژیان جوانتر دەبێت.
بۆ نموونە شاعیر هەیە زیاتر کار لەسەر نوێبوونەوەی رەگەزی خەیاڵ دەکات، هەشە نەگوتراوە گەرمەکانی ڕیالیزم، هەیە سۆز جوڵێنەری سەرەکی دەقەکەیەتی، لای هەندێکیش یەکەکانی زمان، بۆ هەندێك زیاتر باری هزر گرنگە لە شیعرداو بۆ هەندێکی تریش بابەت، لای هەندێکی تر فۆرم و جوانکاریی زمانەوانی.

لێرەوە دەگەینە ئەو ڕاستییەی بڵێین هەموو پێکهاتە سەرەکییەکانی شیعر تێکەڵ دەبن و بەرەنجام رەگەزێکی نوێمان پێدەبەخشن و تەواوکاریش لە هەر لایەنێکیاندا دەبێتە هۆی ئەوەی ئاستی کۆی ئەو شیعرە بەرز بکاتەوەو لە یادەوەریماندا نەسڕدرێتەوە. بەڵام لە هەموو حاڵەتەکاندا پێشکەوتنی شیعر خوازیاری بوونی جەماوەری راستەقینەی شیعرە، مەبەستم لەو جەماوەرەیە کە لەکاتی ئامادەبوونی کۆڕە شیعریەکاندا تەنیا گوێت لە دەنگی هەناسەکانیان دەبێت.

کتێبی: سارا تیسدێیل ژنە شاعیری ئەمریکی … وەرگێڕانی: ناڵە حەسەن

[بۆخوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …]

فەزیحەی گۆڤاری (شیعر) … تاهیر سیوەیل

هاوڕێکەم وتی : ئێوەی خوێنەری کورد مەبنە مەڕ، دەرگای مێشک و بیرکردنەوەتان دامەخەن و سەر بۆ هەموو جەهالەتێك مەلەقێنن.
وتم: بۆچی خێرە چی قەوماوە؟
وتی : ئەی فەزیحەتی دنیای بە ناو ڕۆشنبیران ئازارت نادات؟
وتم: وەکو چی؟
وتی: جا پێویست بە نموونە دەکات؟ تۆ بەس ژمارە حەوتی گۆڤاری بەناو شیعر بخوێنەوە، بزانە چی لەو دەقەرەدا دەگوزەرێت بە ناوی شیعرەوە؟
وتم: چی دەگوزەرێت؟
وتی: جگە لە بابەتە وەرگێڕدراوەکانی کە زۆربەی زۆری رووبەرەکەی داگیرکردووە، چەند کاڵفامێك سەرو بنی قسەیان سیستەمە، ئەگەر سیسەم لە ژیانی خەڵك دەربێنێت هەر دەژی، دەچێت لەسەر عەرز

دەخەوێت، بەڵام سیستەم لە ناو ئەو نووسینانەدا دەربێنیت هیچی نامێنێتەوە! ئەو سیستەمەی تەواو بە مانای دژە گەندەڵی دێت!
وتم : ببورە ئێمەی ناحاڵی وا بە ئاسانی تێناگەین، بێزەحمەت وەکو موز بۆمان پاک بکە.
وتی: بەختیار عەلی مێشکیانی شتوەتەوە بە وشەی سیستەم، شیعرێك بە شیعر دادەنێن دەبێت دژی سیستەم بێت، بۆ ئەوەی بزانن سیستەم چییە؟ بەختیار بیستوچوار جار لەو نووسینەیدا وشەی سیستمی چەندبارە کردووەتەوە، وێرای ئەوەی بەختیار لە هەموو بوارێکدا دەنووسێت بەڵام شاعیر نیە، ئەوەی بە ناوی شیعرەوە نووسیونی دروشمی قەبە قەبەیە، بۆیە سەرەنجام وازی لە شیعر هێناو رووی کردە شتی تر.

وتم : سیستەم باشە یا خراپ؟
وتی: ئەوەی لە کوردستان دەگوزەرێت، دژە سیستەمە چونکە دەسەلاتی دوو بنەماڵەی مافیا هەموو شتێکیان قۆرخ کردووەو بە راست و چەوتا دەخۆن و دەدزن و دەکوژن و دەچەوسێننەوە، گەر یاسا و ئیدارەی ڕێکوپێك ببوایە جێیان نەدەبووەوە، چونکە ئەوەیە ماناو کاری سیستەم، وەك لە پێناسە جیهانییەکەیدا هاتووە (سیستەم کۆمەڵێك توخمی کاریگەر و پێکەوەپەیوەستە بەشێوەیەکی ڕێکوپێك یەکەیەکی تەواو فەراهەم دێنێت).
وتم: هەر ئەوەندە؟
وتی: نا، ئەو سێ برادەرەی تریش ناوکۆی نووسینەکانیان بە وشەی سیستم تەنیوەتەوە ، جا گەر ئێوەی مەڵ ببنە خوێنەری گۆڤارەکانی وەکو (کەڵێن) و (شیعر)و لاپەڕەی ئەدەبیەکانی ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی تر کە کەسی بێ ئاست و ناحاڵی بەڕێوەیان دەبات ئەوا نەوەیەکی ناحاڵیتان لێدەردەچێت.
وتم: جا بە رای تۆ رەخنە نابێت بوونی ببێت؟
وتی: ئەوەی بە ناوی رەخنەوە دەگوزەرێت مەهزەلەیەکە لەو گۆڕە، نووسینی ئەو سێ برادەرە کە نووسیویانە دوورو نزیك پەیوەندی بە رەخنەو لایەنەکانی شیعرییەتەوە نییە، بەس قسە لەسەر مەعناکانی شیعر دەکەن بەوەی لێی تێدەگەن، ئەگەر مەعناکان دژە سیستەم نەبێت لای ئەوان رەفزە، ئەگینا بۆ نموونە ئەو شاعیرە لیریکیە سادەنووسەی رەخنەی لێگیراوە، نەك هەر شیعرەکانی وێرانن و شایستەی رەخنەیە بەڵکو لە زێنگاوی بۆگەنیدا ڕزیوە، سەردەمانێك لە گۆڤارێك کاری دەکرد، بە گۆڤارێکی تریان دەگوت ئێوە بابەتی ئێمە بڵاوبکەنەوەو ئێمەش بابەتی ئێوە بڵاودەکەینەوە تا پاداشتەکانیش هەر بۆ خۆیان بێت، چونکە ئەو کاتە پاداشتەکان بە دۆلار دایاندەنا.
باسی رەخنەی چی دەکەیت؟ برادەرێکی تر زۆربەی کتێبە عەرەبیە

ڕەخنەییەکان تەرجومە دەکات و بەناوی خۆیەوە بڵاویان دەکاتەوە، ڕاکان و کارەکانیان کۆپی دەکات و ڕۆژانە دایاندەنێت و زۆربەی نووسینەکانی پێ پێ دەکاتەوەو هەمووانیش بە مامۆستای ڕەخنەگر بانگی دەکەن، بۆ ئەوەی خوودی خۆی خاوەنی هیچ دیدگیەکی ڕەخنەیی بێت و شتێکی جیاوازمان بۆ بدۆزێتەوە.

وتم: ئەی چار چیە؟

وتی: ئێوە پێویستتان بە شۆڕشە، یەکەمجار شۆڕشی فیکری و مەعریفی بەسەر ئەو بت و فیگۆرە ساختانەی پانتایی ڕۆشنبیریی کوردییان داگیرکردووەو و عەقڵی خوینەریان سڕ کردووە، لە هەردوو زۆنەکەدا باش دەلەوەڕێن، ئەمەش تاکە مەبەستیانە، نەك هۆش و مرۆڤ و گۆڕانکاریی..

وتم: بابڵێنەوە سەر سیستەم ، ئایا بەڵگەت هەیە لە ناو نووسینەکانێوە؟

وتی: بەڵێ.. هەر بۆ نموونە لە ناو نووسینی ئەو چوار برادەرەدا :

1/ مامۆستاکەیان دەنووسێت:

سیستم لە جەوهەردا لەسەر دەرکردن و سیستماتیزەکردن….دروست بووە

شاعیران هەوڵدەدەن شیعر لە سیستم ڕزگار بکەن.

دەتوانێت هەمیشە لەدەرەوەی سیستم بێت و ئاماژە بۆ دەرەوەی سیستم بکات.

2/ یەکێکیان دەنووسێت:

ئایا ئەم خودە شەڕ لەگەڵ سیستمدا دەکات.

ئەمەش بە دیوێکدا دەچێتەوە خزمەتی سیستم............. دەبیتە نوێنەری سیستم ….

3/ یەکێکی تریشیان (کە زۆر لە مامۆستاکە زیاتر وشەی سیستمی لەو نووسینەدا بەکارهێناوە کە 78 جاران، دەڵێت:

سیستم دژی وێنەی ڕاستەقینەیە. سیستەم دەڵێت ژیان هەر ئەمەیە.

بوونی شیعر ئەوەیە سیستم تووشی داخوران و ناکۆکی دەکات.

4/ ئەو برادەرەی تریش دەنووسێت:

کە لە ناوسیستمدا دەبنە دیل.....نۆکۆیی سیستم بەرهەمیاندەهێنیت.

چەشەو حەزی سەپینراوی سیستم دەوێت، ئەو سیاقەی سیستم بۆ مرۆڤی کوردی دروستکردووە…سیاقی داخراوی سیستمدا…

وتم : ئەم هەموو خەفەتە بە ئێمە هەڵناگیرێت، نەختێ دڵیشمان خۆشکە.

وتی: من شاعیر نیم، بەس وشەی سیستم گێژی کردم، کە خەوتم هەر ئەم وڕێنانەمان دەکرد، بەشکوم ئاوازێکی بۆ دابنێیت بیەکینە مارشی دەزگاکانیان:

__سیستەم__
سیس/ تەم
سەرین/سوتا
لەسەر سیستەمێ
سیستەماتیك
سڕ بووووو
سسسسسسس سسسسسسس
ساتمەم دەداو
هەناسە سست
سمتیش سیس
سیسرکرکان
سرتە سرتیان بوو
سانتیمێ سیستەمم سەند
تا سەر ببێ سرت
سەرسەریەکانی دەسەڵاتیش
بەرەو شاری سرت

محمد پێغەمبەری خێڵ ... مەحمود عەبدوڵڵا

زۆرینەی ئاینەکان لەناو خێڵەکان سەریان هەڵداوە،خێڵەکانیش کانگای ئەفسانەکانن،هەربۆیە ئاینەکان وەڵامدەرەوەی پێویستییە ڕۆحیەکانی کۆمەڵگای خێڵەکین،چەندە کۆمەڵگا یەک خێڵەکی بێت هێندە لەئاین نزیک دەبێتەوە و بە پێچەوانەشەوە.بۆتاکیش هەروایە.لەبەئەوە تا زیاتر ئاین وڵامی پێویستە دەرونیەکانی تۆبێت تۆش هێندە لەخێڵ و مێنتالێتەکەی نزیکیت و بە پێچەوانەشەوە.
چەندە کۆمەڵگا لەشارستانی نزیک بێت هێندە لەئاین دوردەکەوێت و بە پێچەوانەشەوە ...تۆش هەر وەها...
ئەوە گاڵتەجاڕییە،کەدەڵێن مر□ق ب□ بێ ئاین ناژیت...مرۆڤێک کە بتەواوی مانا ڕۆشنبیر بێت بەبێ خودا دەژیت،و لەگەڵ پرەنسیپە اخلاقیەکانی ئاینیش هەڵدەکات ، بەڵام مر□ق ناکاتە قوربانی ئاین ئاین بۆمر□ق ن□ک ب□ پێچەوانەوە.

ئاینی ئیسلامیش لەناو خێڵ سەرهەڵدەدات و وەڵامی کێشەکانی کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی دەداتەوە.
محمد و بۆچون و لێکدانەوەکانی ئەودیوی سنوروکات نەبوون،محمدیش پیاوی سەردەمی خۆی بووە،لەژێر ڕووەوە نەیتوانیوە سەردەم وکلتورەکەی تێپەڕبکات،بەڵکو زۆر لە نەریتەکانی ئەوکات، کە لای خۆی پەسندبوون ، بە ناوی خوداوە جێگیری کردوون و هەندێک نەریتیشی هەربەناوی خوداوە ڕەتکردونەتەوە.محمد چاکسازێکی کۆمەڵایەتیبووە.
ئەوە محمد نییە کە بۆچون و بیرۆکەکانی بۆهەموو سەردەمێک گونجاون،ئەوە تۆی مسلمانیت کە پێوەرەکانت تێڕوانیینەکانت ناگۆڕێن،ئەوە ئیسلام نییە کە پێشکەوتووە ، ئەوە تۆی کە دواکەوتویت و یەک ملیم پێشناکەویت و هەموو شتێک بەمەتری ئیسلام پێوانەدەکەیت.

ئیسلام ئاینێکە لەناو خێڵ سەری هەڵداوە،بەزۆرێک لە خەڵک لەوکاتەدا ئیسلام بیروباوەڕێکی پێشکەوتووە بووە ،وە زۆر گونجاویش بووە لەگەڵ هەست و نەستی عەرەبەکی دەشتەکی،لەهەمانکاتدا تەنانەت لەسەردەمی محمد خۆیشدا ئیسلام چ نییە جگە لە گێڕانەوەی ئەفسانەی پێشینان،بەتایبەت لای کەسانێک کەخوێندەواربوون،بەڵام لە کاتێکدا محمد پەیامەکەی ڕادەگەیەنێت لەمەککەدا چەند کەسێکی کەم خوێندەواربون ،کە ژمارەیان هەر هەندەی پەنجەکانی دەست دەبێت، ئەمەش هۆیەکە بۆ سەرکەوتنی ئاینی پێغەمبەرێکی بەحیساب نەخوێندەوار.ڕەنگە نەخوێندەواری محمد هۆکارێک بوبێت بۆ ئەوەی نەخوێندەوارەکان شوێنیبکەون و خۆشیان بوێت کەدەبینن محمد نەخوێندەوارەکە وەک خۆیان،جائەگەر محمد نەخوێندەواریەکەی پڕوپاگەندەش بوبێت! بە ئاشکرا دیارە کە نەخوێندەوار بونی محمد پاساوێکە بۆ ڕەوایەتیدان بەوەی کە لەلایەن خوداوە هاتووە،ئەمەش خۆی لەخۆیدا بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە پەیامەکەی محمد بۆیە گرینگە کە نەخوێندەوارە،ئەگینا ئەگەر خوێندەوارێک بوایە بیروو باوەڕو زانینەکانی هەندە سەرسامکەر نەدەبون،بەواتایەکیتر،ئەوەی محمد دەیڵێت دەشێ کەسێکی خوێندەواریش بیزانێت،بەڵام ناشێ کەسێکی نەخوێندەوار بیزانێت!

ئیسلام ئاینێک نییە بۆ هەمو سەردە م کۆمەڵگایەک بگونجێت،بەڵکو دەگونجێندرێت، ئەویش بەدوو ڕێگا:یەکەم سیستەمی پەروەردەی ئیسلامی بێت نەوە لەدوای نەوە ئەم بیرو باوەڕە نەقڵ ببێت و ، کەسێتیەکی ئیسلامی بەرهەم بێنیتەوە،کە دیارە مرۆڤیش بەرهەمی سیستەمە،وە لەڕێگای پەروەردەوە کۆمەڵگا لەدۆخی خۆیدادەهێڵیتەوە کاتێکیش کۆمەڵگا پێشناکەوێت ئەوە لەگەڵ ئاینەکە هاوشان دەبێت ، ئاخر

مەنتیق نییە حەزو ئارەزوو ویستی کۆمەڵگایەک پێشکەوتو تربێت لە ئاینێک کە بێتە پێکهاتەی هەزری ئەو کۆمەڵگایە.دووەم- تەفسیر،لەڕاستیدا موفەسیرەکان چ نین جگە کەسانێک کە معجیزە دادەتاشن،لەبەر ئەوەی قورئانیش زمانی شیعرە لاستیکییە و چۆنت بوێت ئاوا لێکیدەدەیتەوە و بە فیزیاوکیمیاش ترش و خوێی دەکەن، بەنمو نە -الطیر -ئەکەن بە فڕۆکە ،ئاخر پێم نالێن کە" مرۆڤی کافر"فڕۆکەی دروستنەکردبایە ئەوە چۆن دەتانزانی ئەو طیرەی محمد مەبەستی هەمان طیارەیە. محمد باسی باڵندە دەکات کە خوا ئاسمانی بۆ مسخر کردووە،دەی فڕۆکە حەفتاجار ئاسمانی بۆ مسخربکەی ،سوتەمەنی ببڕێت حەفتاجار دەکەوێتەخوار بەحەفتاقورئانە.

بەکورتی دەمەوێت بڵێم ئەوەتەی کە خەڵکی و ئاین و پێغەمبەری خۆی پێبەپێستی تەن، نەک ئیسلام بەهەموسەردەمێک گونجاوبێت، ئەوەتەی لەم هەویری ئیسلام دروستکراویت .تا تۆش پێشنەکەویت ممکین نییە ئاینەکەت دواکەوتوبێت ، تۆ لە ئاینەکەیت و ئەویش لە تۆ.

خۆشەویستی ... بەختیار محەمەد

که تۆم خۆشویست
هەموو دنیام لەبیر کرد.
من بوومە عەدەمێك
لەناو گێتی عەشقی مەزنی تۆدا.
من ئەستێرەی عەشق بووم
لەناو کەونی عەشقی بێ پایانی تۆدا.
لە جیهانی عەشقی تۆدا
هیچ سنوورێك نەمابوو
لەنێوان مانای بوونی عەدەم و
مانای بوونی مندا.
من سەرەڕۆیەك بووم
وەك کۆڵۆمبس،
دەمویست،
دوورگەی دووری عەشقی تۆ
بدۆزمەوە.

من پێغەمبەری (موسای) عەشق بووم
سفری تەکوینی عەشقی تۆم
دەنووسیەوە.
ئەی ڤینۆس
تۆ خالیقی عەشق بووی
منیش پەیامبەری پەیامەکەی تۆ.

پچڕانی گەردانەی تەمەن … ستار ئەحمەد

پەپوولەیەك تەمەنی دەمژێ
ساتەکانی لە باڵی رۆژگارا سەرەوخوار دەبنەوە
ئەو کاتانەی هەڵچوون ژیانی دەنێشیو
تووڕەیی قوڵپی گریانی دەکردە مەزەی توانەوەی
هەڵسانەوەی تاریکی شەویش لە تەورداسی زەمەنی ئەدا
ئەوەتا خەریکە دەستی حەز بەرەو ئارامگەی سرەوتن دەیبات
لە کەنار ژوانێکی هەڵکشانی هەناسەی گەڵاو
بەربوونەوەی دەنکێك لە گەردانەی هزری کاڵبوونەوە
دەیەوێت لە بەردی بەفرینی لوتکەی هیوادا بهەژێت
بەرەو رەنگی لاوێتیو کەسکبوونی بەهاری یادگاری
وەلێ دەستێك لە رێیدایە , دار بەڕوویەکی سووتاوە
لە یەخەی گیربووەو دەیەوێت لەبادا راپێچی مانگی بکات
دەسرازەی گزنگێك ئەو پەڕی ئاسۆیە
لە جەرگی ئەودا تیشکی مناڵی دەژمێرێ
هەمدیسان لە خولگەی بێزاربوون دەرناچێ
بە لایلایەی پێڕەژن.. سەرخەوێك دەشکێنێ
کوانێ هەناسەی گڵکۆیەك لە جوانی
تاسەیەك بە جەرگی زامی بدات
هەناری باخچەیەك لە گڵا نێڕەی بێت
شەوانە سەر دڵی داخبکات
دەترسێ چۆن رووتی میوانی هەوارگەی لانکی بوو
هەر ئاوهاش دەستخاڵی بڕواتە پێشوازی سورمەیەك

لە چاوی ئاسۆ گیر بووەو لە نیگای ئەویشدا روانگەی جواندەکا
حەسرەتی شانێکی چیایەکی مەچەك بەفر
لە گۆی دەخاتو لەگەڵ رەنگی پاکیا
گۆرانی بۆ خەمی تەنیایی دەڵێ
نەغمە لە مێشکی دەترازێو
نۆتەی دڵی مەرگ چاودێری عومرێتی
ترپەی لە دەنگی پێی ئەوو لە کسپەی سوتانی جەرگی عەشق دەچێ
لە سەرەڕێی شەمێکا فرمێسکی خۆر دەپێوێ
خۆزگەیەك وەك ئاونگ تیلەی لێڵدەکاو
بەرەو ژوور روویەکی نوورانی سەرشانی دەگرێت
چوون کۆترێك بۆ لانەی گەواڵە ستوونی خۆر رامووسێ
دێتەوە تەماشای هەوارگەی گوڵدەکات
دەڕوانێو دەبینێ چرۆیەك دەمدەکاتەوە
پەپوولەیەکی ئێشکگریش لەسەر گەڵای بەیبوونێك دەمرێ
لە بەرامەی مردووەکان شاڵاوی کۆچێکی وەبیر دێتەوە
سورمەخان لە ژاڵە دابڕاو
بەرەو ئاسمان رووەو ئەو دەستی خوا ماچدەکەن
خواش نوورێك لە جوانی رەوانەی شەو دەکا
زریوەی لە دەروازەی تەمەنیدا ئەدرەوشێتەوە
کە بەرماڵی خوانی پارشێوێك کۆدەکاتەوە
دایکی بە جامێ خوێنو
دارەکەی ئەوپەڕی گوندەکەش بەقەدی رووتەوە
لە نیشتمانی دڵیا روحێك لە نەمری دەڕازێننەوە
بۆیە لە بۆتەی شیعرێکا دەبێتە وشەیەکی ژیکەڵەو
بە هێمنی دەچێتە پیری مردنەوە

ستار ئەحمەد

پرسی شۆڕش … کاوە جەلال … بەشی

یەکەم

پرسی شەش
بەشی یەکەم

سەرەتا گەرەکە پرسی شەش بە نموونەی کۆنکرێت ئاوەڵابکرێت، تاکو بەم ڕێیەوە ڕوونی بکەینەوە کە چۆن بەناو شۆڕشگێڕانی کورد شێوەهزرینی ئیسلامی-سوننییان لە وەرگرتنی هزرە شۆڕشگێڕییەکانی وەک مارکسیزم و وجودییەت و هتد درێژە پێ دەدەن. ئەم بەگەڕخستنەی شێوەهزرینی ئیسلامی-سوننی بێگومان لە نووسینی بابەتی ماستەر یان دکتۆراشدا باڵادەستە، بەڵێ لەو سەرەڕۆیانەشدا خۆی دەنوێنێت کە مرۆ بە نموونە سنگدەرپەڕیوانە ڕای دەگەیەنێت گۆیا کەڵە گەقاری نوێجەر دەردەکات.

بە شێوەی بەرجەستە ببێژین: لە ئیسلامدا بەدەوییە ئارەبەکەی بیابان، سەرباری سۆسیالیزەکراوی (بەکەسکراوی)ی بەدەویانەی، یەکسەر بەدووی وەرگرتنی پەیامەکەی محەممەددا وەک سەحابە دادەنرێت، بەمەش هەڵدەزێنرێت بۆ سەر ئاستێکی بەخەوش کە لەوەی گۆیا خۆی لە پێناوی داواکارییەکانی خودادا بەخت دەکات. کەواتە سەرجەم مۆرکی بەدەویانەی ئەو جۆرە کەسێتییە (“کەسێتی” لە ڕووی پسیکۆلۆژییەوە نەک فەلسەفەوە)، وەک شەهوانییەت، تاڵانچێتی، پیسوپۆخڵی، تۆڵەگەریی و هتد، لەتەک ئیمانهێنانی ئەو بەدەوییەدا “نامێن”ن و هاوکات ئیمانداری نوێ دەبێت بە سەحابەیەکی پیرۆز! لە بنەڕەتدا ئەم بنەمایەی لایەنیکەم ئیسلامی سوننی لە کاتی دامەزراندنی حیزبی شیەعییەوە لە ئێراق بەرجەستە دەکرێت، کە پاشان هەروەها “کۆمەڵە” بەردەوامیی پێ دا و ئەمڕۆش بە نموونە مەنسوری حیکمەتییەکان سکۆلایستییانە درێژەی پێدەدەن.

ئەمە بێگومان لای بەناو وجودییەکانیش خۆی دەنوێنێت، کە بە تایبەتی دەبوو لێرە بە هەڵوەستوەرگرتنی لێرەبوونیانەی ئازاد نەفی بکرایە، لە شێوەهزرینی سکۆلایستیی ئیسلامی لێرەش بەرجەستە دەکرێت و کوێڕی وجودی هیچ جیاوازییەکی لە مەسئولێکی دەمانچەیی نییە کە خەون بە ستایشکردنی خۆیەوە دەبینێت – ئەمە پاشان بە وردی ڕووی تێدەکەین. بە هەر حاڵ، لەم بزاوتانەشدا کوڕێ یان کچێ یەکسەر بەبێ هیچ

ڕەخنەیەکی خەمەئریفە، واتا بەبێ پشکنینی شیمانەکانی زانین، بەبێ ڕووکردنی ڕەخنەیی لە سۆسیالیزەکراوییە ئیسلامی-سوننییەکەی (هەروەها شیعییەکەی) خۆ، بەبێ پرسیار لە تەنینەوەی هەستی خۆیێکیانە بەنەو سەرجەم کارەکتەری خۆیدا و هتد، بەبێ پرسیاری ترس لە ئازادیی کەسی، بە کورتی مرۆ بەبێ ئەو پرسیارکردنانە یەکسەر دەبەت بە مارکسی، بە مارکسی-لەنینی و هتد، یان بە وجودی؛ هەروەها لە بواری دیکەشدا، بە تایبەتی بواری هزری و کولتووردا، یەکسەر ئەم یان ئەو فەیلەسوفی بەواتا یان کەمواتای خۆرئاوایی دەکات بە دەرووی خەدەربەینەکانی، ئەوجا دەست دەداتە نووسین، دەرکردنی گۆڤار و ڕۆژنامە و هتد. ئەمە ڕەوشەکە کە وەک بابەتی ڕەخنە وەریدەگرین تاکو لەوەی پرسی شەڕش ئاوێڵا بکەین. لە ئەمە سەرەتا بە ئەم مەبەستە دەرچەیەکی کۆنکرێت وەردەگرین کە بریتییە لە ئەستێرە کەریم.

ئەستێرە کەریم بە کەسێتیی خۆی هاتەتە نێوەندی خەباتی ژنان و مرۆڤیی بە گشتی و کوردایەتییەوە. بێگومان ئەو بەبێ سۆشیال میدیا نەیدەتوانی دەنگی خۆی بە نێوەندی زۆر فراوان بگەیەنێت، جگە لەوە گەر ئەو لەنێو ڕیالەتیدا ئەوها ڕیشەیی (ڕادیکال) هەڵوێستی وەربگرتایە، ئەوا زوو لەناودەبرا. ئەمەی سۆشیال میدیا نەک تەنیا بریتییە لە میدیەمی خۆمەکان و چەتوونان یان لومپەنان و هتد، بەڵکو هەروەها میدیەمی چالاکیی شۆڕشگێڕانەی ڕۆشناییدەرە.

بە ڕوونکردنەوەی ئەمە دەتوانین یەکێک لە ئەکسیۆنەکانی ئەستێرە کەریم بە نموونە وەربگرین کە تێیدا "دەرپێ"ی ژنانەی هەڵناوەتە ڕەوشی تەمسیلکردنەوە، لە تەمسیلکەر، واتا دەرپێکە، لە بنەڕەتدا دەرپێ نییە، بەڵکو "دەسوو"ی ژنانەی وروژێنەری سێکسی پیاوە. کاتێک ئەستێرە کەریم ئەو پارچە جلە ژنانەیەی ژێرەوە نمایش دەکات، ئەوا ناڕاستەوخۆ ترس و شەیدایی پیاو، بەڵێ پەرێشانیی پیاو بە "چکلێتەکەی ژن" دەهێنێتە پێشینەی هەست و بیرکردنەوەی پیاوانەوە. لە کێشەکە ئەوەیە کە ئەوان ناتوانن ئەو "چکلێت"ە بچێژن، چونکە ئەوان سێکسیستی ترسنۆکن و درۆزنانە "کوڕی باشی"ی خۆیان بە یەکدی، واتا نەویەکیانە، نمایش دەکەن.

ئەستێرە کەریم لەو ڕوانگەیەوە شۆڕشگێڕە کە ئەو لە ڕواڵەتەوە پێچووە بەرەو ڕیشەی کێشە مرۆڤیی و کۆمەڵایەتییەکانی کوردەکان، واتا ئەو ڕادیکالە. ئەمەیە کە سەرجەم کەسانی پابەندی ڕواڵەتی تەقاندووە یان تەنانەت خستوونیەتە هەڵوێستی دژبەرەوە بەرانبەری. شۆڕشگێڕێتیی ڕۆشناییدەرانەی ئەستێرە کەریم بەوەدا دیاردەدات،

کە کاتێک ئەو هەڵوەستی ڕاستەوخۆ و ڕەخنەییە بەرانبەر ڕیشەی کێشەکانی ژنان و پیاوان، هەروەها بەرانبەر نەریتی کۆمەڵەی کوردی بەگشتی و دەسەڵاتدارەکانی (لە ئێراق) وەردەگرێت، ئەوا بە هیچ شێوەیەک ڕەچاوی ئەو پێورانە ناکات کە وەک ئەزەلی پێناسەکراون و لە دەرەوە پیاوسالارییانە سەپێنراون، بە پێچەوانەوە، ئەو دوای خۆ ئازادکردنی لەو پێورە ئەبژێکتیڤیانە هەڵوەست وەردەگرێت، ئەویش بەوە کە شۆڕشگێڕانە ڕوو دەکاتەوە خودی پێورەکان و وەک دەسکەلای چەوساندنەوەی نێر و مێ دایاندەنێت.

لە ئەو هاوکات، وەک مەرکی هەڵوەستی ڕۆشناییدەرانەی، ڕوو دەکاتە خودی مرۆڤ و وەک بەرپرسیار لە خۆی و هاومرۆڤان و کۆمەڵەکەی دایدەنێت. ئیدی بەم شێوەیە، بە دەستدانی ڕۆشناییدەرانە لە مرۆڤێتیی کەس، خوویا دەبێت کە کوڕان و کچان چەند داماوان، یان چەند نامۆبوون لە خۆیان و چۆن بەو هەیشەوە گیرۆدەی ڕواڵەتەکان بوون. لە ئەوان، ئەو چەوساوە چەوسێنەرانە، بەدترن لە باوکان و دایکانیان کە، سەرباری هەڵوەستی چەوسێنەری و ملکەچییان بە چەوساندنەوە، هیچ نەبێت نەریتخوازانە کەم یان زۆر هەندێک ناوەرۆکیان پێ پیادەدەکرا و پیادەکرد. لە هەروەها و هاوکات خوویا دەبێت کە واژەکانی وەک "گیانەکەم" و "چاوەکەم" و "ئازیزم"، یان داوکارییەکان بۆ "گەردن ئازادکردن" و هتد، هیچی دیکە نین جگە لە دەرزنی، کە مرۆڤ لە پێناوی مسۆگەرکردنی پێگەیەکی خۆیی لە جیهاندا دەریاندەبڕێت.

جگە لەوە ئەم ڕوانگەیەی ڕۆشناییدانمان لای ئەستێرە کەریم پتر بە ڕوون دەبێتەوە، گەر بڕوانین کە کاتێک ئەو کچان وەک ژێردەستە و دوور لە هەر ترووسکاییەکی خۆشیی ئاشکرا دەکات، هاوکات پێیان ڕادەگەیەنێت کە ئەوان گەرەکە بەرپرسیاری بە ژیانیان وەربگرن، ئەوەشیان پێ بەدی دەدات، گەر ئەوان دەستبەرداری رواڵەت بن و ڕووبکەنە فۆرمی ژیان. ئەوان گەرەکە لە خۆیان بەئاگا بن و ببینن کە چۆن لە مێینەبوونی خۆیان نامۆ بوون. ئاخر بەم هەیوەیە کە ئەوان شانازی بەوەوە دەکەن کە گۆیا "کچی عائیلەن". "زۆرینەی هەر زۆر"ی ڕەگەزی مێینەش، هاوشێوەی "زۆرینەی هەرە زۆر"ی نێران و پیاوانی کورد، ڕواڵەتگەری بەشوناسە، کەواتە کچان یان ژنانیش هاوشێوەی پیاوان ناتوانن ڕۆ بچن بۆ نێو ناخیان و لەوە گوێ بە ئاخ و ناڵەی ئەو ناخیان رایەڵ بکەن.

ڕۆشناییدان لای ئەستێرە کەریم ئابڵۆقەی پرس و کێشەکانی کچان و ژنان دەدات، لەرێشەوە سەرجەم کێشەکانی کوڕان و پیاوان لەنێو

سێکسیزمیاندا دیاردەهێنێت و وەک سەرچاوەی چەوساندنەوەی ژن ڕاڤەیان دەکات. ئێمە لێرەدا دەگەین بە جۆرێکی مرۆڤ کە سارتر ناوی دەنێت مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی. ڕوونکردنەوەی ئەم تێگەیەی سارتر پتر نزیکمان دەخاتەوە لە پرسی مرۆڤیی لای کوردەکان.

سارتر لە “بوون و نەبوون”دا وایدادەنێت کە مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی ناتوانێت ژیانێکی بەکەرامەت بژی، چونکە “سەر بە جیهان”ە، لێ ئەو مرۆڤە بە چەشنێک سەر بە جیهانە کە ئیدی ئەو لەنێویدا هاوشێوەی “کەڤر” سرەوتووە – چەقیوە. ئەم مرۆڤە نەک تەنیا ناتوانێت بۆ خۆی ببێت بە پەناگە، واتا بۆ لای خۆی بگەڕێتەوە، بەڵکو تەنانەت ناتوانێت جیهان جێبھێڵێت، بەڵێ تەنانەت جووڵەیەک ناکات. ئاخر نێوجیهانیبوون بۆ مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی وەک پەچەیەک وایە کە ئەوی داپۆشیوە. ئەو، مرۆڤی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی، ئاگایی ئازادییەکەی خۆی بە قووڵ□ی لەنێو ناخیدا شاردۆتەوە، هەر بۆیە ئەو سەرڕاست نییە.

ئەو تەنیا تەمسیل دەکات. بۆ نموونە گەنجە تەنیا خەریکی تەمسیلی گەنجێتییە، کەواتە ناگەنجە. گەنجەی ناگەنج نێوجیهانییانە وەک کوڕێکی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی دەردەکەوێت و دیارنامێنێت، سڵاو دەکات و پێشوازی لە میوانان دەکات یان ڕێزمەندانە بەڕێیان دەکات. ئەوجا ئەو ناگەنجە ڕەسەنە بۆ کیش□ی دراوسێ ئاگری تێ بەربووە و لە حەمامدا خۆی ئەندێش□یانە بە ئەو ڕەحەت دەکات. گەنجەی ناگەنج هەموو هەوڵێک دەدات تا کیش□ی دراوسێ دەکات بە دەزگیرانی خۆی، لێ لەبەر ئەوەی ڕەسەنی کۆمەڵایەتییە، ئەوا یەکسەر بەدوویدا لەنێو کۆڕی هەڤاڵانیدا دەیکات بە بابەتی قسە و نوکتە و پێکەنین، نەک وەک کەسێکی ئازاد هەوڵ بدات پێکەوە پەیوەندییەکەی لەتەک کیش□ی دەزگیرانیدا بژێنێت. نەخێر ئەوەی پێ بەدینایەت، چونکە ئەو نێوجیهانییە. ئامانجی ئەو وەک ناسەرڕاستێک ئەوەیە کە ئەو دەخوازێت بریتی بێت لە دوائەنجام/بەرهەم (کۆنزەکڤێنس). بۆیە ئەو گەنجە ناسەرڕاستە ناگەنجێکی پیاوانەی کوڕی باوکی خۆیەتی. ئەو بە هەموو شێوەیەک دەیەوێت بە ئەوانی دیکەی نێوجیهانی ڕابگەیەنێت کە ئەو کوڕ و دەستەبرای ئەوانە. لێ لەبەر ئەوەی هەموو شتێک وەک دوائەنجام دەبینێت، ئەوا بۆ ئەو هیچ پرنسیپێک نییە.

هەر بۆیە ئەو زۆر ئاگای لە دوائامانجی کردارەکانی خۆیەتی. ئاخر کوڕەی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی خۆی تەنیا وەک بەرهەمی ڕووداوەکان دەبینێت نەک وەک سەبژێکتی (بکەری) ئەو ڕووداوانە. ئەو هەرگیز ناتوانێت ببیستێت کە دەشێت ئەو خۆی سەرچاوەی ڕووداوەکان یان

کەشفکەریان بێت. نەخێر. بە ئەو بەهاکانی نەو جیهان لە دەرەوە چەسپێنراون، ئەویش تاکە ئەرکی ئەوەیە کە پابەندی بەهاکان بێت. ئەرێ! ئەو واتای جیهان لە فاکتەکانی خودی ئەو جیهانەوە دەخوێنێتەوە. ئەو وەک سەرەنجام یان بەرهەم تەنیا کاتێک پیاوی نەو پیاوانە، گەر بتوانێت قحبەیەتیی کچێک بخاتە بەردەم ژینگەکەی.

کەلەتییەکەی نێر و مێ کە ئەستێرە کریم چالاکیگەرایانە (ئەکسیۆنیستانە) لە مەدیۆمێکدا هێناویێتە نێوەندی خەباتی ڕۆشنایی‌دانەوە، تەنیا کاتێک بۆ لێڕوانەر دەبێت بە مایەی پرسیار، گەر ئەو بزانێت کە ئەستێرە کەریم ئەکسیۆنێکی نمایشکراوی بەرخستووە و تێیدا ئەو خۆیشی وەک لێڕوانەر کراوە بە مەبەست. کەواتە ئەو بینەری پاسیف نییە. ئەو دەبێت بزانێت، واژەی بینەر، کە هەستی هۆزانڤانیی کوردی نەفامانە چێی کردووە، جیاوازە لە لێڕوانەر کە هەڵوێستێکی چالاک (ئەکتیڤ)ی هەیە، جا ئەوە لە سینەما، تیاتەر یان پێشانگە بێت، یان بەشداریکردن بێت لە چالاکییەکی نێو سۆشیال میدیادا.

بەم ڕێیەوە ئیدی پرسێکی کرۆکی بۆ لێڕوانەر ئاشکرا دەبێت: چالاکڤان، سەرباری تەحەداکەی، سەرباری بەگەڕخستنەوەی زمانی ئەبسۆن (ڕووت)ی خەڵک لە چالاکییەکەیدا، مرۆڤدیدییەکی پۆزەتیڤی هەیە، چونکە وای دادەنێت کە لێڕوانەران دەتوانن لە چالاکییەکەی بهزرێن. کەواتە ئەستێرە کەریم نایەوێت بەرانبەر لومپەنەکان بووەستێت، تووڕەیی یان فیکە و قاقای پێکەنین بوروژێنێت، نەخێر، ئەو دەیەوێت بە هزرین لە خۆیان بیبان بزوێنێت، تاکو هێدی هێدی بۆیان ڕوون بێتەوە کە ئەوان چەند داماون، بە تایبەتی بە قوز، کە هەرگیز ناتوانن بی چێژن، چونکە لێی دەترسن. ئاخر مرۆ لێرەدا لە خۆی دەپرسێت کە داخۆ لومپەنەکان فەتەی ڕووتی کچێکی بە حساب دەزگیرانیان بەچییە؟ ئەو هەموو کەناڵە خۆڕاییە ڕووتە لە ئینتەرنێتدا هەن و ئەوانیش دەتوانن تەماشای هەر ڤیدیۆیەک بکەن: لە ڤیدیۆی ئەرۆتیکییەوە تا پۆرنۆگرافی بە هەموو شێوەکانییەوە.

مەسەلەکە لە بنەڕەتدا نەبوونی شوناسی کوڵتییە، ئەقڵییەتی مەگەلە: داماو تەنیا ئەو کاتە دەرک بە پیاوبوونی خۆی دەکات، گەر هەڤاڵەکانی بزانن کە ئەو پەیوەندیی لەتەک کچدا هەیە. لە مەسەلەکە لەوە زۆرترە: ئەو وەک پیاوتر دەنوێنێت، گەر هاتوو کچەی بە حساب دەزگیران خۆی بە ڕووتبکاتەوە یان ڕێ بدات فەتەی بە ڕووتی بگرێت، کە گومانی تێدا نییە ئیدی گەنجەی ناگەنجی ڕەسەنی کۆمەڵایەتی لەو ساتە بەدوواوە بە قەحبەی دادەنێت.

بەڕێز بەرهەم ساڵەح دەست بەجێ داوای لێبوردن بكە !!! … عەلی مەحموود محەمەد

15 ساڵی تەواوە، لە پای ئەو تاوانانەی عێراق بەرامبەر بە خەڵكی كوردستان لە رابردوودا ئەنجامی داوە، داوا دەكرێت سەرۆك كۆماری عێراق وەك رەمزی باڵای وڵات داوای لێبوردن بكات، ئەركی جێنابی تاڵەبانی و بارزانی بوو، لەو مانگە سەرەتاییەی دوای روخانی سەدام بونە سەرۆك كۆماری عێراق بە پێی پیتی ناوەكانیان، دەبوایە ئەو ئەركەیان جێبەجێ بكردبایا، دواتر بەڕێز فوئاد مەعسوم، دواتر بە دوو خول بەڕێز تاڵەبانی سەرۆك بوو، دەیان جار ئەم داوایەی بەرەو رو كرایەوە، وەڵام هەر نەبوو، بەڕێز مەعسومیش هات، داواكارییەكە روو لەویش ساڵ لە دوای ساڵ هەر بەردەوامە، ئەویش هەر بێدەنگ بوو، هەموو نەیانتوانی بە ئەركی خۆیان هەستن و سەروەرییەك بە مرۆڤایەتی و مێژوو تۆمار بكەن، تەنها بە كورد نا بەڵكە بە مرۆڤایەتی، ناویان لە ریزی ئەوانەدا تۆمار بكرێت لە وڵاتانی خۆیان بەو شێوە هەڵوێستە هەڵوێستاون،لەم مەڵبەندەی جینۆسایدە كە ناوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و ئەم وڵاتەی ئێمە كە ناوی كوردستانە، شوێنێك پنتێك نییە بە لێبوردەیی مرۆڤەكان، روباری خوێن، دنیایەك هەڵە، وەحشیەت بونەتە بەشێك لە كلتوری ئێرە.

مێژوویەك ئێمە دەبەستێتەوە بەم وڵاتانەوە لە ناو خوێن و ئێسك و پروسكدا غەرق بووە، بە سڕینەوەی ئەو تاڵیانە پێویستمان بە داد پەروەرییە، دادپەروەری و ئاشتەوایی پێكەوە گرێدراون، بە بێ یەكەم ئەنجامدانی دووەم زەلالەتە و هەرگیز بەدی نایات، وەك ئەوەی سیاسییەكانی كورد لەمڕۆدا دەیكەن، لێبوردەیی هەموو كات دوای دان نان بە راستییەكان و تاوانەكان و دادپەروەری دێت، تاوانبار و قوربانیەكان لە ئاوێنەی دەرخستنی هەقیقەت و راستیەكانی رابردوەوە وەك ئەوەی هەن دەردەكەون نەك وەك ئەوەی لە تاوانەكانی رابردوو

بشورێنەوە، کارێکی زۆر ناشایستەو نارەوایە داوا لە قوربانیانی تاوانەکان بکرێت ئاشتەواویی بکەن، لە کاتێکدا هەشتا دادوەری بە ڕێڕەوی خۆی هەڵنەسابێت و دان بە ڕاستییەکان و هەقیقەتی تاوانەکان نەنرابێت و تاوانباران دادگایی نەکرابێتن لە پێناو ڕزگار نەبوون لە سزاو بە دکۆمێنت کردنی تاوانەکان و دەرخستنی ڕاستییەکان و نووسینەوەی ڕوداوە تاڵەکان !!.

لە ئەزموونی خوارووی ئافریقیاوە فێر بین کە "باسکردنی سەرچاوەی تاوانەکـان، دانپێنـان، قەرەبـووکردنەوە، دان نـان بەو تـاوان و کارەساتانەی لە ڕابردوو ڕوویان داوە، هەندێك جار زۆر پێ بایەخترە لە زانینی حەقیقەتەکانی بابەتەکە، ئەگەر چی مەرج نییە هەموو ئەو کەسانەی کە ئازاریان چێشتووە پێویستیان بە داوای لێبوردن کردن هەبێت بەشێوەیەکی ڕەسمی تا ناکۆکییەکان ڕابردوو لەبیر خۆیان ببەنەوە، لێکۆڵینەوە لە پرۆسەی لێخۆش بوونی "کۆمسیۆنی حەقیقەت و پێکهاتنەوە لە باشووری ئافریقا" ئەوە پیشان دەدات کە قەرەبوکردنی سەرەنجامەکان تا ئەندازەیەکی زۆر زیاد دەکات، کاتێك قوربانیان ی ان کەسوکاری قوربانییەکان دانپێنانێك و داوای لێبوردنێکی شەرعییان پێ دەگات.

"پێکهاتنەوە –چارلس ڤیلا –ڤیسیستۆ". قەرەبووکردنەوە تەنها پاداشتی مـادی نییە لە بەرامبەر ئەو زیانـانەی لە قوربانیـان کەوتـوونە, بەڵکە خۆی لە پاداشتی مادی یان ڕەمزی یان پێکەوە دەبینێتەوە, ڕەنگە پاداشتی دارایی بێت یان پۆزش و داوای لێبوردنکردن بێت لە قوربانیان یاخود هەردووکیان پێکەوە, نابێت لە یادمان بچێت کە بـــژاردن هەم قەرەبـــووکردنەوەیە و هەم پەیمـــانیشە بە دوبـــارە نەکردنەوەی تاوانەکانی ڕابردوو لە ئایندە, ئەمە لەم مەڵبەندی جینۆسایدە پێویستمان بەمەیان زیاتر کە ڕوداوەکان ڕابردوو دوبارە نەکرێنەوە, وەك دەبینین بەردەوام لەناو بازنەکەداین, لە کاتێکدا نە قەرەبو کراوینەتەوە نە داوای لێبوردنیشمان لێکراوە, نە وڵاتیش بۆتە ئەندامی دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی, بۆیە ڕوداوەکان لە ژینگەیەکـی وادا ئاسـاییە دوبـارە ببنەوە, وەك بەردەوام دوبـارە دەبنەوە لە شەنگـاڵەوە بۆ دوز و لە داهاتووشـدا بە ناوەکـانی دی, ڕاستە ئەمانە ڕابردوو ناگۆڕن و زیان بە قوربانیان ناگەڕێنەوە, وەلێ زیان بۆ داهاتوو دور لە تاوان زەمانەت دەکەن .

قەرەبووکردنەوە کەرامەتی مرۆڤایەتی و هەندێك لە زیانە مادییەکان دەگەڕێنێتەوە بۆ قوربانیان, بە ئەوانەی مافیان پێشێل کراوە, بۆیە مافی قەرەبوو مافێکی بێ ئەملاو ئەولای سازش هەڵنەگرتنی قوربانیانی

کوردستانە، کەسیش بۆی نییە بە ناویانەوە ئەو سازشە بکات ئەگەر لە ترۆپکی دەسەڵاتیش بێت، دەبێت تەنها خۆیان لە بەرامبەر ئەو زیانانەی پێیان گەیشتووە بەم کارە هەڵبستن.

دەوڵەتی ئەنجامدەری تاوان کە عێراقە نابێت لە بەرپرسیارێتی کارەکانی ڕابردووی تاوانەکان هەڵبێت، عێراقی ئێستا کە داوای لێبوردن دەکات و قەربووی قوربانیان دەکاتەوە، لە بەر ئەوە نییە بەرپرسە لە تاوان و هەڵەکان ڕابردووی سەدام، بەڵکە لە بەر پابەند بوونیەتی بە بەرژەوەندی گشتییەوە و کارکردنیەتی بۆ دووبارە تێکەڵکردنەوەی قوربانیەکان بەکۆمەڵگاو گەڕاندنەوەی کەرامەتە بۆیان و متمانەیان دەداتە بەوەی عێراقی داهاتوو ئەوەی رابردوو نییە، لە تاوانەوە گواستراوەتەوە بە پۆزش هێنانەوە، لە ئەنجامدانی جینۆسایدەوە هاتەتە سەر واژۆکەرانی پەیماننامە نێودەوڵەتیەکانی بەرپرسیارێتی لە بەرامبەر تاوانە مەزنەکان، تا ئەمانە نەکات یانی دوبارە بونەوەی تاوان لەکات و ساتدایەو هیچ گۆڕانکارییەك نەکراوە.

بە داوی لێبوردن کردن بەرپرسیارێتی هەڵگرتنی ئەو تاوانە گەورانەی لە ڕابردوودا ئەنجامدراون ، تاکە زەمانەتی هاوسەنگی ڕاگرتنە لە نێوان مافی قوربانیان و بەرپرسیارێتی تاوانکاران ، دەوڵەت بەردەوام دەبێت لە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی سیاسەت و کاری فەرمانڕەواکانی پێشووی خۆی، ئەو بەرپرسیارییەتیە مانای تاوانبار بوون ناگەیەنێت ، بەڵکە خۆ پاککردنەوەو شۆردنەوەیە لێی ، پاککردنەوەی دەوڵەت و خودی لەو ڕابردووە تاڵە خوێناوییە پڕ لە تاوانە کە لەم وڵاتە رویانداوە ،ئەمە لە باشووری ئافریقیا و شیلی و ئالمانیاو .. تەواوی ئەو وڵاتانەی گۆڕانکاری تیایاندا ئەنجامدرا لە پاش دەسەڵاتی نازیز م ئاپارتاید و دیکتاتۆریەت پەیرەو کرا، کوردیش چاوەڕوانی دەکات لە ئێراقی نوێ کە ئێستا ئەوەی بەڕێز سەرۆکین ببێتە پرنسیپەکی دەسەڵاتدارییەتی داهاتوو .

سەرۆکی شیلی لاگۆس هەڵستا بە ناردنی نامەی پاساو هێنانەوەی کەسی یان داوای لێبوردنکردن بە سەرجەم کەسوکاری قوربانیانی دەست ڕژێمی سەربازی پێشوو بە سەرکردایەتی بینۆتشە، ئەم پرۆسەیە لە ساڵی 1996 ەوە بۆ 2008 درێژەی کێشا، کەچی خۆی و بیروباوەڕەکەی قوربانی و نەیاری ئەو دەسەڵاتە بوون کە تاوانی ئەنجام دابوو، ئەو نامانەی ناردی بە سەرجەم قوربانیان ئەویان نەکردە تاوانبار، بەڵکە نامەکانی وڵاتی لە تاوانەکانی بینۆتشەی تاوانبار شوشتەوەو ناشرینیەکانی پاککردەوەو خۆشی بردە ریزی سەرکردە مەزنەکانەوە،

بەیە دەبێت عێراق لە تاوانەکانی سەدام حوسەین بشەرردرێتەوە.

قوربانیانی دەستی ڕژێمی نازی ئاڵمانیاش, لە پاش قەرەبووی مادی, هەر یەکەیان نامەی سەرۆك کۆمار"یوهانز راو" یان پێگەیشت , کە لە نامەکەیدا داوای لێبوردنی لە قوربانیانی دەسەڵاتی نازی هیتلەر کردبوو."تعویز العمال الاسترقاقیین والقسریین فی المانیا النازیە-یونامی ", لە دوا هەڵوەستیشدا بڕیار درا جووە جەزائیرییەکان کە زۆرینەیان لە فەرەنسا دەژێن لە مەحرەقە رزگاریان بووە هەر یەکەیان بە 2300 ئیرۆ قەرەبوو بکرێنەوە .

لە تەیموری ڕۆژهەڵاتیش گەل داوای قەرەبووی ماوەی داگیرکاریشی کردەوە لە دەسەڵاتی ئەندەنوزی , نەك تەنها قەرەبووی پێشێلکارییە گەورەکان, ئەمەش بۆ کورد جێگای هەڵوەستەیە و پێویستە کاری لەسەر بکرێت, لە ماوەی رابردوودا بە ویستی خۆی داگیر کراوەو سامانەکەی تاڵان کراوە.

شیراك سەرۆکی کۆچکردوی فەرەنسا داوای لێبوردنی کرد لە بەرامبەر گرتنی 13 هەزار جولەکە لە پرۆسەی ئەلفیل دیف لە ساڵی 1942 لە میانی جەنگی جیهانی دووەم و پاشان بۆ کۆمەڵ کوشتنیان لە لایەن هیتلەرەوە.هەرچەندە ماکرۆن سەرۆکی فەرەنسا سەبارەت بە جەزائیر وتی نە ئینکار کردن وە نە داوای لێبوردن کردن, لە ئەنجومەنی یاسایی فەرەنسا لە 8ی شوباتی 2018 بڕیاریدا هەموو قوربانیانی جەنگی نێوان ساڵانی 1954 بۆ 1962 کە لە جەزائیر دەژیان لەوکاتە قەرەبو بکرێنەوە, هەرچەندە هەشتا فەرەنسا دانی بە هەقیقەتی یاسایی تاوانەکانی خۆی لە جەزائیر نەناوە کە ملیۆن و نیوێك قوربانی لێکەوتەوە.

لە سیرالیۆنیش لە ساڵی 2010 سەرۆکی وڵات بە شێوەی فەرمی داوای لێبوردنی لەو ژنانە کرد کە قوربانی ململانێ چەکدارییەکان بوون , لە کەمبۆدیا سەرباری ئەوەی ناوی قوربانیان لەسەر ماڵپەڕی دادگای نێونەتەوەیی کەمبۆدی بڵاو کرایەوە داوای لێبوردنیشیان لێکرا, لە 23ی نۆڤەمبەری 2011 یش ئەردۆگان بە فەرمی لە بەرامبەر تاوانی جینۆسایدی دەرسیم لە بری دەوڵەتی تورك بە شێوەی زارەکی داوای لێبوردنی کرد, داوای لێبوردنەکان پێویستە بە نوسراوبن و بڕیاری فەرمییان بۆ دەرچێت و هەڵوەستەکان دوربن لە بەرژەوەندی سیاسی, ئەگەر مامەڵە وەك تاوان دەکات ئەوا پێویستە دان بە جینۆسایدی ئەرمەنیەکانیش بنێت و کۆتایی بە نکۆڵی کردن بهێنێت, کۆتایی بەو شێوە سەختەی لە بەرامبەر دەرخستنی حەقیقەتی یاسایی کۆمەڵکوژی

ئەرمەن گرتویەتیە بەرو ملکەچی حەقیقەتە مێژوییەکان بێت, تەنی بەلەر سەرەك وەزیرانی پێشوی بەریتانیا داوای لێبوردنی لە سەردەمی کۆیلەداری و ماندەلاش داوای لێبوردنی لە قوربانیانی کردارە سەربازییەکان کرد.

لە ساڵی 1998 دا بیل کلنتۆن لە سەردانی بۆ وڵاتی رواندا داوای لێبوردنی کرد لە رواندییەکان, بەهۆی هەڵوێستی حکومەتی ئەمەریکاوە لەو گەل کوژیانەی لەو وڵاتە رویان دا, شینزۆ ئابی سەرەك وەزیرانی ژاپۆن, رەتی کردەوە سەبارەت بە دۆسیەی ژنانی رابواردن داوای لێبوردن لە کۆریەکان بکات, وەلێ سەرەك وەزیرانی ژاپۆن تۆمیشی مەرایاما لە 15ی ئۆگستسی 1995 بە بۆنەی 50 ساڵەی کۆتایی جەنگی جیهانی دووەمەوە لە بەیاننامەیەکدا داوای لێبوردنی لە هەموو ئەوانە کرد چ وڵاتەکەیانی داگیر کردووە وە یان وڵاتەکەی لە میانی جەنگدا زیانی پێ گەیاندوون, لە فبرایری 2008دا سەرەك وەزیرانی پێشوی ئوسترالیا داوای لێبوردنی کرد لە هەمبەر تاوانێك کرد کە بەرامبەر هاووڵاتیانی رەسەنی ئوسترالیا بە تایبەت دزینی 17000 لە منداڵەکانیان, لە سەرەك وەزیرانی نەمسا سیباستیان کۆرتز داوای لێبوردنی کرد سەبارەت بە پێشوازیکردنی وڵاتەکەی لە سوپای هیتلەر.
حکومەتی راستگۆرای پۆڵەندا سزای 3 ساڵەی دانا بۆ ئەوانەی پۆڵەندیەکان بە هاوبەش دادەنێن لە تاوانی هۆلۆکۆست و دان دەنێن بە رۆڵیان لە تاوانەکە, ئەمەشیان بە داکۆکی لە کەرامەتی نیشتمانی دانا, بەخەی ئەمەش داکۆکیە لە هاوبەشانی تاوانەکانی نازیەت, ئەمەو نموونەی زۆری دیکە .

ئەو قەرەبوە مادیانەی بە بۆ یاسا و ئاشکرا کردنی ڕاستیەکان و داوای لێبوردنکردن لە لایەن دەوڵەتی بکەری تاوانەوە دەبەخشرێت وەك خوێن بایی و هەوڵی کڕینی دەنگی قوربانیان تەمەشا دەکرێت لە بڕی سڕینەوەی رابردووی خوێناوی , کورد پێویستی بە خوێن بایی عێراق نییە, بەڵکە چاوەڕوانی ئەوەیە دەوڵەتی بکەری تاوان بە فەرمی لە رێگای سەرۆکەکەیەوە بە بڕیاری رەسمی داوای لێبوردنی لە بکات, بەڕێز بەرهەم ساڵحیش کە هەنووکە لە سەروی فەرمەنڕەوایی ئێراقەوەیە ئەرکە لەسەری بەمکارە هەڵبستیت و وەك ئەو سەرۆکانەی ئاماژەمان بە ناوەکانیان دا بە ناوی دەوڵەتی عێراقەوە نامە بۆ یەك بە یەکی قوربانیانی جینۆساید لە کوردستان و عێراق بە تایبەتی و سەرجەم قوربانیان بە گشتی بە بێ جیاوازی نەتەوەیی و ئاینی بنێریت, ئەمە وەك تاك وەك نەتەوەش داوای لێبوردن لە کورد و

تورکمان و ئاشور و کلدان و شیعە و کریستان و ئێزیدی و سائیبە …. بکرێت, هیوادارم بەم ئەرکە هەڵبستێت و ه□□کانی تاڵەبانی و بارزانی و مەعسوم دوبارە نەکاتەوە.چاوەڕوانین هەموو قوربانیانی جینۆساید و تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مر□قایەتی و پێشێلکاری گەورە لە کوردستان و عێراق لە جەنابی سەرۆکەوە نامەی داوای لێبوردنیان پێ بگات لە زوترین ماوەدا, ئەوە گەورەترین پەیام و بەرزترین دڵنەوایی و چاکترین هەنگاوی پاککردنەوەی رابردووە, ئەگەر بەو ئەرکە هەڵنەستن بە ئەرکی ئەخلاقی و ویژدانی خۆتان هەڵنەستاون .

نادیا موراد – ئانا فرانک! … برایم فەڕشی

ئەلیزابێت شافێر براون Elizabeth Schaeffer Brown خەڵکی ئامریکا، پێشتر بەرھەمی یەخچالی دەفرۆشت و دواترفرۆشیاری تەلەفوونی دەستی کامێراداری سۆنی ئەریکسۆن بوو. نادیا موراد خەڵکی گوندێکی باشووری کوردستان زیندانی گرووپی ئیسلامی داعش بوو، کە لە مەرگ ڕزگاری هات و ئێستا بۆتە دەنگی تڕاژێدی ئیزەدی□کان. براون کە پیشەی بواری تەبلیغاتە، لە سیمای نادیا موراد، ئانا فرانک دەبینێ، ئەو کەنیشکەی کتێبی بیرەوەری□کانی ڕۆژانەی، بوو بە بەڵگەی ڕووداوی هۆلۆکاست لە سەدی بیست.

نادیا بە پێی پرۆژەیەکی هۆمانیستی لە کوردستانەوە لە گەڵ کۆمەلێک خەڵکی شەنگاڵ و دێھاتەکان بۆ ئاڵمان گوێزرایەوە، تا گەێندرایە نەتەوە یەکگرتووەکان و بوو بە سەفیری ئەم دەزگایە و بەرنامەی دیداری لە زۆر شوێنی جیهان لە گەڵ بەرپرسانی حکوومەتی و سیاسی و دام و دەزگای ئایینی، ژنان بۆ پێکھێندرا و لە سەفەرێکی پێنج ڕۆژە بۆ ئیسرائیل داوای لە پاڕلەمانی ئەو وڵاتە کرد کە کارەساتی ئیزەدی□کان و□ک ژینو□ ساید بناسرێ.

ساڵی ٢٠١٧ ناوی بۆ خەڵاتی نۆبێل تۆمار کرا، خانمی حقووقناس ئامال کلۆنی Amal Clooney بریتانیایی بە ڕەچەڵەک لوبنانی تێدەکۆشێ بۆ

ئەوەی کارەساتی کووشتاری ئیزەدی□کان بەرێتە دادگای ناونەت□و□یی جنایەتەکانی شەڕ. کلۆنی داستانی ژیان و بەسەرهاتی نادیا موراد وەک تراژێدییەکی کەم وێنە دەبینێ!
مێنێجێر، ڕاوێژکار و دام و دەزگاکانی پاڵپشتی نادیا، دەبێژن داستانێکی تراژیکی لەو چەشنە پێویستی بە مێدیا، پرۆپاگەندە و رێکخستن هەیە بۆ ئەوەی بە جیهانی بکرێ، هەر بۆ ئەو مەبەستە کتێبی " من دەنگی ئێوەم" بڵاوکرایەوە و بازاری چاکی پەیدا کرد. دێر شپیگل پار لە ژمارەی ٤٤ ی دا نووسی کە نادیا موراد وەک "سوپر ستار" لە وڵاتان پیشوازی لێ دەکرێ و داستانی ئەو کراوەتە بەرهەمێکی باش، هەر وەک دەگوترێ هەر بەرهەمێکی باش پێویستی بە ڕێکلام و دەنگدانەوەی باش هەیە. نادیا کراوەتە "ئیکۆن" نیشانەی بەرچاو بۆ خستنە ڕووی بارودۆخی ژیان و چۆنیەتی ڕۆژگاری ژنان بە تایبەت لە وڵاتانی پڕ لە شەڕ و ناکۆکی و دوور لە ڕەچاوکردنی مافی ئینسان، بە تایبەت ژنان! نادیا لە پارلەمانی ئیسرائیل بەسەرهاتی جوو و ئیزەدییەکان وەک یەک دەخاتە بەر چاو و دەبێژێ ئێمەی ئیزەدی دوای ٧٤ کارەسات هەر زیندووین وەک مووساییەکان.

نادیا دەچێتە هەر شوێنێک باسی "کۆچوو" گوندەکەیان دەکات، باسی ژیانی خۆیان، کە مریشک و مەڕیان هەبوو، کشت وکاڵیان دەکرد و دایکی بە دەستی خۆی نانی دەکرد. من نووسەری ئەم دیڕانە لە چەند ساڵی ڕابووردوو لە گەڵ کۆمەڵێک کچانی ئیزەدی هاوتەمەن و گچکەتر لە نادیا ئاشنا بووم، ئینسانگەلێکی سادە و ساکار، پڕ لە هەست و خۆشەویستی. لە ناویاندا خزم و هاوگوندی نادیا هەن کە ئەو جار بەجار سەریان لێدەدا. ڕابووردوی زۆربەیان تاڵ و ناخۆش بووە و ل□بر□ لە کار و خوێندن و فێربوون چالاکن، هەرچەند زۆربەیان لە گوندەکانیان دەرفەتی خوێندنیان کەم بوو□. ل□بر□ بە حەزی گەڕانەوە خۆیان پێدەگەیینن.

ئەو ڕۆژەی کە تازە هەواڵی بەخشینی خەڵاتی نوبێل بڵاو کراوە، بە یەک لەو کەنیشکانەم گ□وت کە خزمەکەتان خەڵاتی وەرگرتووە، تێنەگەیشت، دوایە لە گەل خانمی دەرسوێژی ئینگلیسی و ئاڵمانییەکەی گووتمان ئەو خەڵاتە چییە، چاوەکانی گەش بووە و گوتی دەچمەوە بە دایکم دەلێم، لە پڕ بە دەنگی بەرز گوتی منیش دەمەوێ خەڵاتێکی وا وەرگرم. ئەو نۆزدە ساڵانە و لە گوندەکەی خۆیان هەتا کەلاسی پێنجی خوێندووە، چوار ساڵە لە ئاڵمان دەژی و ئێستا لە کەلاسی دە دەرس دەخوینێ.

نادیا کچێکی سادە و ساکارە و ژیانی کەوتۆتە ناو بازنەیەکی جیاواز

و بەردەوام لەم وڵات بۆ ئەو وڵات دەچێ و هەرچی وەزەی هەیەتی لەو رێگایەوە بە کاری هێناوە. نادیا ناوی حاجی سەلمان و داعشەکانی تری لە بیر ماوە و دەیگێڕێتەوە کە چیان بە سەر هێناوە. زۆرێک لەو کەسانەی کە وەک نادیا بوون لە بەر شەرم و حەیا خۆیان کووشتووە، ئەو بەردەوام بەسەرهاتە تاڵ و دڵتەزێنەکانی خۆی و بنەماڵە و ئیزەدییەکان دەگێڕێتەوە. ئەو چوارچێوە و داب و دەستوورە داخراوەکانی ئیزەدییەکانی تێپەڕاندووە و باس لەو بقانە دەکات، کە کەمتر ژن و کەنیشکی کورد باسیان دەکەن. بە هەزاران و سەد هەزاران کچ و ژنی کورد هەیە کە ژیانی ڕۆژانەی تەنانەت ناو خێزانەکانیان پڕ لە کارەساتە و بێدەنگن لە ئازارەکانی خۆیان. نادیای کەم خوێندەواری گوندێکی ساکار لە سەر سەکۆکانی ئەم جیهانە، لە ناو بازنەی سەرانی جیهان دەنگ هەڵدەبرێ، کارێک کە بە هەموو حزب و دەستە و گرووپ و بە سەرجەم نوخبەی کورد نەکراوە و ناکرێ.

هەمووی ئەو کارانە نادیا نەیکردووە و ئەو دام و دەزگایانە دەیکەن کە لە پشت نادیا وێستاون و پسپۆڕی بە جەهانی کردن و گەرم ڕاگرتنی داستانی نادیان. سناریۆنووس و بەرنامەڕێژ و کارگیڕانی دەزگاکانی پشت نادیا لە ئاستی هەرە بەرزدا کارەکان ڕادەپەڕێنن.
لە پارلەمانی ئیسرائیل کاتێ نادیا بەرەو ئەوە دەچێ ورد ودرشتی بەسەرهاتی زیندانی بوونی خۆی بگێڕێتەوە، ڕاوێژکارەکانی داوای لێدەکەن هەموو شت باس نەکات و هەرکەس ویستی با بچێت کتێبەکە بخوێنێتەوە، واتە کتێبەکە بکڕێ.

ژێنۆسایدی ئیزەدییەکان پێنج هەزار کووژراو، حەوت هەزار ژنی ڕفێندراو و سێ هەزار بێ سەرو شوێنی لێکەوتەوە، تا ئێستا نەبیستراوە و نە دیتراوە کە حکوومەتی هەرێمی کوردستان و سەرانی حکوومەت و حزبەکانی ل□□ر□ و لەوێ کارێکیان کردبێ و وەشوێن مەسەلەکە کەوتب□ت□ن. حکوومەتی ناوەندی عێراق کارەساتی ئیزەدییەکانی بە هی خۆی نەزانیوە و ئاوڕی لێ نەداوەتەوە.

خانمی شافێر براون کەسێکی سەرکەوتوو بوو لە بواری تەبلیغات، ئەو لە نیۆیۆرک لە بازنەی ئەو ژنانەدا بوو کە دەیانویست بارودۆخی ژیانی ژنانی جیهان باشتر بکەن. دواتر دوچاری قەیرانی مانایی و فکریی هات و بەرەو ئەو پیشەیە ڕۆیشت کە لە سەرەوە باس کرا. دواتر ڕێکخراوێکی جیهانی مولتی مێدیالی پێکهینا بۆ فێرکردن و بارهینانی ژنان لە ئەفغانستان، لە هایتی و دواتر لە پرۆژەی تر بەشداری کرد، هەتا گەیشتۆتە پرۆژەی نادیا مووراد. داستانی نادیا بۆ خانمی براون تراژێدییەکی تایبەتە کە کۆتایی پێنەهاتووە و بەردەوامە. بێگوومان

ئەم سنارییەیە دەگاتە سەر پەردەی سینەما و مولتی مەدیای سەردەم و بازاڕێکی مەزن لە خۆی دەگرێ، کە ئەوە تەنیا لایەن نییە و لایەنی سیاسی، حقووقی، ئەدەبی، ئینسانی، هونەریی، کۆمەڵایەتی، ژنان و...لە خۆ دەگرێ.

داستانی نادیا موراد، داستانی ئانا فرانک بە ئەلیزابێت شافەر بڕاون زیندوو دەکاتەوە، ئەو لە تەمەنی پازدە ساڵان کتێبەکەی ئانا فرانکی خوێندۆتەوە، کە بۆتە هۆی گۆڕینی تێڕوانینی ئەو نیسبەت بە جیهان. نادیا بە براون زیندووبوونەی ئانا فرانکە، ئەو پێیوایە نادیا هەمان هێز و وزەی ئانا فرانک دەنوێنێ. ئیلیزابێت دەڵێ گەر سیاسەتمەدارانی جیهان بە پێی پێویست لە گەڵ ئەم مەسەلەیە مامەڵەش نەکەن، کارێکی گەورەی کە دەکرێ ئەوەیە کە نەسل و نەوەیەکی نوێ لە ڕێگای داستانی نادیا مورادەوە پەروەردە دەکرێن. لەم ڕێگایەوە ئەو شانسە بە کچان دەبەخشرێ، کە نەوەیەکی نوێ لە ژنان پەروەردە بکرێ. ئەلیزابێت بە هەر شەوێنێک لە گەڵ نادیایە، تەنانەت بە ئاودەستخانە، ئەو خواردنی بە دەهێنێ، سەیری تەلەفوونەکە و وێنەکانی دەکات و هێدی هێدی فێری ئینگلیسی کردووە.

لە ئیسرائیل لە نادیا دەپرسن ئەو هەموو هێز و وزەیە لە کوێڕا دەهێنێ؟ کچە گوندییەکەی کوردستان دەبیژێ” ڕووحی لە دەستچووم هانم دەدا”. ئانا فرانک پاش مەرگی ناوبانگی دەرکرد، نادیا موراد ناوی ئانا فرانکەکان و بە ملیۆن ملێین ژنانی “ڕووح ڕفێندراو”ی زیندوو کردۆتەوە.
ئێستا بیر لەوە دەکەمەوە کە کچە ئیزەدییەکەی خۆم، کەی خەڵات وەردەگرێ. لای من هیچ خەڵاتێکی جیهان بایخی نییە، لای من نادیا موراد، ئانا فرانک، ئەلیزابێت شافەر بڕاون، ئامەڵ کلۆنی و هەزارانی وەک ئەوان نەخیان هەیە، کە سەدەیەکی جیاواز لە سەدەکانی پێشوو بونیاد دەنێنن. ئەوان سەر دەکەون!

برایم فەڕشی

جوانترین سەرقس!... جەلال قادر

لەسەر خۆ تاکسی یەکەم لێدەخووڕی... لەبەردەم پارکێک ژن و مێردێکی پیروپەککەوتەم بینی ، لەسەر کورسییەک دانیشتبوون و بە شادییەوە سەیری کەمەڵەی منداڵیان دەکرد کە لەناو پارکەکە جەلانەیان دەکرد!.
لەدڵی خۆم وتم: لە کەتایێدا دەبێت ژیان بە سادەیی وەرگرین...بۆچی دەی یەکتر بشکێنین.
لەم خەیاڵەدا بووم. ژن و مێردێکیتر کە تەمەنیان نزیک پەنجا ساڵێک دەبوو. دەستیان بە بەرزکردەمەوە.
کاتە ماشێنەکەم وەستان...پیاوەکە بە تەنیشتمەوە دانیشت. ژنەکەش لە دواوە دانیشت.
پەم بە بەنزین ناو وتم : بۆ کوێ؟
پیاوەکە وتی : شەقامی پەنج لە گلیب!.
ژنەکە وتی : وا باشترە من دابەزم.
پیاوەکە ئاوڕێکی دواوەی دا و وتی : چیبوە دیسان؟
_ چیبووە...تۆ لەمن دەپرسیت...بۆ لە پێشەوە دانشتووی؟ بۆ نەهاتی بە تەنیشتمەوە دانیشی.
+ بمبورە...حەزدەکەیت تاکسییەکە ڕادەگرم و دێمە دواوە.
_ نەخێر نامەوێت بێیتە تەنیشتم دانیشت...دەبوایە یەکەمینجار ئەو کارەت بکردایە...نازانم بۆ پیاوان درەنگ بیردەکەنەوە.
لەسەر جادەی یەکەم کە تێپەڕێین کچێکی شۆخ و جوانمان بینی لەگەڵ سەگەکەی ڕێی دەکرد.
لەناکاو ژنەکە دەستی خستە سەرشانی مێردەکەی و وتی : ئەوە چاوت ژانی نەکرد...ژنت نەبینیوە؟
+ من سەیری سەگەکەم کرد..
_ بەڵێ ...بەڵێ....چەند جوانش قایش و کەمەرت بەستووە...ئەی بۆ بۆ منت نەوت قایش ببەستم.
+ خۆ تۆ منداڵ نیت تا پێت بڵێم خۆت ببەستیتەوە.
_ تۆ هەمیشە بیر لەخۆت دەکەیتەوە...لەنان خواردن وگەڕان و سەیران..
+ ئێستا تۆ چیت لەمن دەوێت؟
_ من چیم لەتۆ دەوێت؟ تۆ خۆت چیت لەمن دەوێت...هەرکات دەڵێم ئەوە مەکە دەیکەی...
لەم کاتە هەستمکرد شەڕو دەمەقاڵێ کەیان بەمانایە و خەریکە گەرمتر دەبێت. بە هەور کردنەوەیان، وتم : ژیان ئەوە ناهێنیت دە یەکتر بشکێنن...
موسافرەکەی تەنیشتم بە توو ڕەییەوە ڕووی دەمی لەمن کرد و وتی : تۆ

بۆت نییە قسە بکەیت!.
پێکەنیم و وتم : بە خوا ئەمەش لەوەیتر کەرترە…
کە گەیشتمە بەردەم ماڵیان کرێیەکەیان داو خێرا دابەزین و لە ئاوێنەی ماشێنەکەوە بینیم ژنەکە چەند هەنگاوێک ل□ پێش پیاوەکەوە ڕێی دەکرد و بۆڵە بۆلی بوو.
ئەم دوو مەسافرەم بێزاریان کردم..لە داخە بەرەو جادەی (کۆلینەید) بەدەم کەناڵەکەوە ڕۆیشتم… تا سەیری دیمەنی جوانی پارک و جۆگەلە وڕووبار بکەم.
لەپشتی زانکۆی (کارڵتۆن) کچ و کوڕێکی لاوی جوان دەست لەناودەست …هێمایان بۆ کردم..چراخی چوارییەکەم داگیرساند و ڕاوەستام.
هەردووکیان ل□ پشتەوە دانیشتن.
لەناو پارچە کاغەزێک ناونیشانی موتێڵێکی لەسەر بوو دایانە دەستم.
لەپاشان کەوتنە ماچکردنی یەکتر و گاڵتە وگەپ و پێکەنین.
ئینجا کچەکە خۆی هەڵدایە باوەشی کوڕەکە، کوڕەکەش دەستی بە قژیا دەهێناو ناو ناوە ماچی دەکرد.
خۆشحاڵ بوو بەم دوو موسافرە جوانەم، بەلام لەخۆشم دەپرسی : ئەگەر لەوە زیاتر لەیەکتر بئاڵێن بەپێی یاسا بۆم هەیە ڕێگەیەن لێبگرم.
لەم خەیاڵە بووم…گوێم لە هەناسەکانیان بوو…ئاوڕمدایەوە بینیم گەنجەکە بەسەر کچەکەو□ یە.
لەترسی ئەوەی مۆڵەتی شوفێرییەکەم لەدەست نەدەم…جوانترین س□رقسی پێشکەش کەم..پێم بە بەنزین ناو…تا گەیشتمە بەردەم موتێڵەکە ئاوڕی دوای خۆم نەدایەوە!.

سۆرانی هەر لە گەشەسەندندایە لە سۆربۆن … هەڵکەوت حەکیم

لە ڕۆژی 26ی ئابی ئەمساڵ وتارێك لە سایدی ئاوێنە بڵاوکراوەتەوە لەسەر لێدان و ڕووخاندنی سۆرانی لە زانکۆی ئینالکۆ لە پاریس http://www.awene.com/2018/08/26/99427/. هەروا لە سایدی دەنگەکان لە 23ی هەمان مانگ ئەو وتارە بڵاوکراوەتەوە https://dengekan.info/archives/8062 . بە پێی نووسەر خەتاباری ئەو کردەوەیە سەرۆکی بەشی کوردی و مامۆستای زمان و ئەدەبی

سۆرانیە کە منم. خاوەن وتار ناوی "مامەد شامەزدی"یە و دکتۆرە لە بواری میدیا و ڕاگەیاندن لە زانکۆی ئێکس ئەن پرۆڤانسی فەرەنسا. یەکسەر پەیوەندیم بە بەشی دکتۆرای ئەو زانکۆیەوە کرد. وەڵامیان ڕەسمیان ئەمەیە : کەس لای ئەوان بەو ناوە و لەو بوارە دکتۆرای نەکردووە…

کەوابوو نهێنیی ئەو ناوە چیە؟ نووسەری شاراوەی ئەو وتارە کێیە؟

لەو وتارەدا حەوت جار ناوی شوان جەعفەر هاتووە. هەرچەندە بە ڕواڵەت دوو گلەیی لێ کراوە، بەڵام هەمووی کڕوزانەوە و گریانە بۆ ئەو "مەردە دەنگ کپکراوە" کە موحازیرە، واتە "وانەبێژی کاتی"یە لە ئینالکۆ، لە بەشی کوردی کە من بەڕێوەبەری بووم هەتا خانەنشینیم پێش چەند مانگێك.
"مامەد یان مەمەد" کورتکراوەی "محەمەد"ە بە ئازەری و بە تورکی. ناوی شوان ئێستاش هەر محەمەدە. جەعفەری باوکی ئازەرییە و لە منداڵی هەر بە "مەمەد" بانگی کردووە. "شامەزدی" ناوی خێزانی باوکییەتی. لەسەر ڕووپەلی چرا جەعفەری خوشکی ئەو ناوە ئازەریە نووسراوە و نەشاردراوەتەوە… کە تەماشای ڕووپەلی مامەد شامەزدی دەکەی، وێنەی مەیموونێك دەبینی لە جیاتی وێنەی خۆی. بەڵام لەژێر ئەو وێنەیە سێیەم لینك هی بەشی ڕۆژنامەنووسیە لە زانکۆی ئێکس. کە دەیکەیتەوە وێنەیەکی کاك شوانت بۆ دەردەکەوێ لەگەڵ دوو وشەی سپاس بۆ مامۆستایانی دەورەیەکی ڕۆژنامەنووسی.

جگە لەو خاڵانە، شپرزەیی و هەست و مێشك و وشە و هەڵەی ڕێنووسی ئەو وتارە هی شوان جەعفەرن کە سی و دوو ساڵە دەیناسم و هەژدە ساڵە لە بەشێکە من بەڕێوەبەریم. بەکارهێنانی هەندێ شێوەی دەربڕینی کوردستانی ئێران تەنیا بۆ خۆشاردنەوەیە و هیچی تر. نووسەری ئەو وتارە شوان جەعفەرە.
بۆچی شوان جەعفەر، پاش سی و دوو ساڵ، وا کوتوپڕ بە "خوێنم تینووە" وەك خۆی نووسیویە؟ ئەی چۆن پاش ئەو هەموو ساڵانە تەنیا ئێستا بۆی دەرکەوت کە هەڵکەوت حەکیم "گەندەڵە، پارە پەرستە، هێرۆ خان و یەکێتی لە ساڵی 2009 پارەیان بۆ ڕشتووە، حەز لە خەڵکی سلێمانی و سنە ناکا، زمانی کوردی نازانێ، فەرهەنگەکانی پڕن لە هەڵە، لە سەرەوە لەگەڵ یەکێتیە و لە ژێرەوە لەگەڵ پارتی، پیاوی تورکیایە، هاوڕێی عەدنان موفتی و جەبار فەرمان و عادل مراد و فوئاد حسێنە، نایەوێ سەرپەرشتی دکتۆرای کوردەکان بکا، هاوڕێی عەرەبە، هتد…"؟ ئەبێ چی ڕوویدابێ لەم مانگانەی دوایی بۆ ئەوەی شوان جەعفەر ئەو هەموو نهێنیە کۆنانە تازەبەتازە بدۆزێتەوە؟

وەڵامی ئەو پرسیارە لە وتارەکە خۆیدایە. شوان جەعفەر لەسەر شوان جەعفەر دەڵێ : ”لێرەدا بیرمان بۆ (شوان جافر)یش دەچێت، چونکە لە ساڵی 2000ەوە لە ئینالکۆ وانەی کوردیی سۆرانی دەڵێتەوە و هەمیشە ماستاوی بۆ حەکیم دەکرد، بەڵام ئێستا بە خوێنی تینووە، چونکە هەڵکەوت هیچ یارمەتی نەدا و نەیهێشت جێگەکەی بگرێتەوە. هەموو کوردەکانی پاریس بە شەرعیان دەزانی کە شوان جافر ئەو پۆستە وەربگرێت، بەڵام حەکیم کەسێکی دانا کە مووچەخۆری پارتیە (ئامر ئەحمەد) کە ئەم کاندیدەش لە ژیانیدا زمانی کوردی نەخوێندووە، وە سەرباری هەموو بادینانیە…“

بەش بەحاڵی خۆم نازانم ئایا هەموو کوردەکانی پاریس بە شەرعی دەزانن کە شوان جەعفەر شوێنی من بگرێتەوە یان نە. بەڵام ئەوەی ئاگادارم ئەو لێژنە فەرەنسیەی دانرابوو بۆ هەڵبژاردنی پرۆفیسۆری یاریدەری زمانی سۆرانی و شارستانێتیی کورد، بە پێی یاسای فەرەنسی، کە من ئەندامی نەبووم، شوان جەعفەری بە شایستەی ئەو پۆستە نەزانی نە بە پلەی یەکەم، نە دووەم و نە سێیەم. ”سەرباری هەمووی“ یەکەم و سێیەم کوردی کرمانج بوون و دووەمیش هۆڵەندی. بەڵێ، ئەو دڵڕانە بووەتە هۆی ئەوەی شوان جەعفەر بە خوێنی من تینوو بێ. ناتوانێ ڕووبەڕووی ئەو واقیعە ناهەموار و دڕندەیە بێتەوە کە هەژدە ساڵی هەبوو خۆی ئامادە بکا لە ڕووی زانستییەوە بۆ پۆستێکی سۆرانی، کە زمانی دایکییە، کەچی دوو کرمانج و هۆڵەندیەك لە دەرەوەی زانکۆ، هەروا کوردێکی ئێرانیش لێیان بردەوە…

کارکردن لە زانکۆی فەرەنسا

لە فەرەنسا کە پرۆفیسۆرێك کاتی خانەنشینیی هات، داوای لێ دەکەن پاش خۆی پۆستەکەی دەبێ چۆن بێ. ئەویش پێشنیاری خۆی دەکا و تێبینی و ڕا و ڕەزامەندی هاوکارانی وەردەگرێ و ئەنجام دەنێرێ بۆ لێژنەی زانستی. لێژنەی زانستی ڕای خۆی دەردەبڕێ و هەندێ جاریش دەستکاری دەقەکە دەکا بە پێی سیاسەتی گشتیی زانکۆ. پاشان بەڕێوەبەرایەتی زانکۆ دەنگی بۆ دەدا و دەینێرێ بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا بۆ بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی ڕەسمیدا. ئیتر زانکۆ لێژنەیەك لە شەش تا دە ئەندام پێك دێنێ، نیوەی پیاو و نیوەی ژن، نیوەی مامۆستای زانکۆکە خۆی و نیوەکەی تر لە زانکۆکانی تری فەرەنسا. مەبەستی ئەم جۆرە پێکهێنانەش ئەوەیە کە بە پێی توانا یەکێ لە کاندیدەکان هەڵبژێرن. ئەو پرۆفیسۆرەی کە خانەنشین دەبێ بۆی نیە لەو لێژنەیە بێ.

که پێست له ڕۆژنامه بڵاوده‌بێته‌وه هه‌موو که‌سێ له هه‌ر شوێنێك بێ ده‌توانێ له ماوه‌ی مانگێکدا دۆسیه‌که‌ی خۆی بنێرێ بۆ ئه‌و زانکۆیه.
که پێستێکی ئه‌ده‌بی فارسی ده‌رچوو و من سه‌رۆکی لێژنه بووم، یه‌کێ له کاندیده‌کان له تارانه‌وه هاتبوو، پێسته‌که‌ی وه‌نه‌گرت و گه‌ڕایه‌وه.
مه‌رجه‌کانیش ئه‌مانه‌ن: دکتۆرا، زانینی زمانی فه‌ره‌نسی، لێکۆڵینه‌وه و بڵاوکراوه له‌سه‌ر بواری پێسته‌که یان بوارێکی نزیك. کاندید ده‌بێ سێڤێکه‌ی خۆی و چاپکراوه‌کانی بنێرێ بۆ زانکۆ و له‌گه‌ڵ نامه‌یه‌که‌دا که تیایدا چالاکی و توانای خۆی و پڕۆژه‌که‌ی بۆ ئه‌و پێسته ڕوون بکاته‌وه. پاشان ئیداره هه‌موو دۆسیه‌کان ده‌نێرێ بۆ سه‌رۆکی لێژنه‌ی هه‌ڵبژاردنی مامۆستای نوێ. ئه‌ویش بۆ هه‌ر کاندیدێك دوو ئه‌ندامی لێژنه هه‌ڵده‌بژێرێ. ئه‌وانیش به‌وردی دۆسیه و نووسینه‌کان ده‌خوێننه‌وه و ڕاپۆرتێك ده‌نووسن. له کۆبوونه‌وه‌ی یه‌که‌مدا ڕاپۆرته‌کان ده‌خوێنرێنه‌وه و پاش وتووێژ ئه‌ندامان ده‌نگ ده‌ده‌ن کێ بانگ بکرێ، کێ بانگ نه‌کرێ و دۆسیه‌که‌ی داخرێ…

له کۆبوونه‌وه‌ی دووه‌مدا کاندیده‌کان یه‌ك له دوای یه‌ك بانگ ده‌کرێن و سه‌رۆکی لێژنه داوا له هه‌ریه‌که ده‌کا که له ماوه‌ی پانزه ده‌قه‌دا باسی خوێندن و چالاکیه زانستییه‌کانی خۆی بکا و پڕۆژه‌که‌ی بۆ ئه‌و پێسته ڕوون بکاته‌وه. دوای ئه‌وه‌ش چه‌ند پرسیارێکی لێ ده‌کرێ. له کۆتاییدا ده‌بێ به گفتوگۆ له نێوان ئه‌ندامانی لێژنه و ده‌نگ ده‌ده‌ن بۆ کاندیدی یه‌که‌م که پێسته‌که وه‌رده‌گرێ و هه‌روا ده‌نگ ده‌ده‌ن بۆ دووه‌م و سێیه‌م.

سۆرانی هه‌ر له په‌ره‌سه‌ندندایه له سۆربۆن

ئینالکۆ یه‌کێکه له کۆنترین زانکۆکانی فه‌ره‌نسا و له ساڵی 1795 دامه‌زراوه. 94 زمانی ڕۆژهه‌ڵاتی تیا ده‌وترێته‌وه. فارسیزان و کوردناس و سه‌فیری فه‌ره‌نسا ڕۆجێ لێسکۆ (19141975-) له ساڵی 1945 چه‌ند سه‌عاتێکی بۆ وتنه‌وه‌ی کرمانجی وه‌رگرت. له ساڵی 1947، وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه ناردی بۆ یه‌مه‌ن. ئیتر کامه‌ران به‌درخان (1895-1978) له‌و شوێنه جێگیر بوو، حه‌فته‌ی چه‌ند سه‌عاتێك زمان و ئه‌ده‌بی کرمانجی ده‌وته‌وه. چه‌ند ساڵێك پێش خانه‌نشینی (1970) بوو به یاریده‌ر. پاش ئه‌و جۆیس بلۆ ئه‌و شوێنه‌ی گرت و له ساڵی 1990 بوو به پرۆفیسۆر و له ساڵی 2000 خانه‌نشین بوو. پاش ئه‌و بۆ کرمانجی مایکل چایه‌ت و کریستین ئه‌لیسۆن هاتن. له ساڵی 2009وه ئیبراهیم ئه‌یدۆگان به‌شی کرمانجی ده‌با به‌ڕێوه. بۆ وتنه‌وه‌ی ده‌رسی نووسین و خوێندن چه‌ند که‌سێك ئه‌و کاره‌یان کردووه.

لە 1964ەوە تا 1967 زۆزەك ڕەواندووزی بۆ یەکەم جار دەستی کرد بە سۆرانی وتنەوە. پاش ئەو عەباس شەریف هەمان ئیشی کرد هەتا ساڵی 1973. پاشان ئەکرەم نەجم شوێنی گرتەوە هەتا ساڵی 1976. لە دوای ئەویش عەبدولرەحمان قاسملۆ بوو بە یاریدەر بۆ ماوەی دوو ساڵ. کە گەڕایەوە بۆ کوردستان پاش شۆڕشی ئێران ڕەسووڵ قادری شوێنی گرتەوە بۆ سێ مانگ و هەر لە ساڵی 1979ەوە من بووم بە یاریدەر.
لە ساڵی 1983 دکتۆرام تەواو کرد و دەستم کرد بە بڵاوکردنەوەی نووسینەکانم. لە ساڵی 1984ەوە جۆیس بلۆ، لێپرسیاری بەشەکە، ویستی دەرسی سۆرانی کەم بکاتەوە. من قبووڵم نەکرد و بەرامبەری وەستام.
لە ساڵی 1986ەوە ئەنستیتووی کوردی پاریسیش دایە پاڵ جۆیس بلۆ و بڕیاری دەرکردنی من لە زانکۆ دەرچوو بۆ ساڵی 1988. بەڵام بە هەوڵێکی بەردەوام، بە شێوەی قانوونی و پشتگیریی دوو زانای بەرزی فەرەنسا، بڕیاری دەرکردنم هەڵوەشایەوە، (لە داهاتوویەکی نزیکدا ئەم مەسەلەیە زیاتر ڕوون دەکەمەوە). لە ساڵی 1991 و 1992 بۆ دوو جار زانکۆ و وەزارەتی لێکۆڵینەوەی زانستی فەرەنسا دوو پۆستیان دا بە سۆرانی. جۆیس بلۆ بە یارمەتی هاوڕێکانی توانییان ڕێگەی لێ بگرن. بەڵام لە ساڵی 1993 سەرنەکەوت و پۆستی پرۆفیسۆری یاریدەرم وەدەست هێنا. پاش خانەشینی جۆیس بلۆ لە ساڵی 2000 من بووم بە سەرۆکی بەشی کوردی و ساڵی 2010، پاش دووەم دکتۆرای، پلەی پرۆفیسۆرم وەرگرت.

لە ساڵی 2000 یەکەم بڕیارم ئەوە بوو دەرسەکانی سۆرانی زیاد بکەمەوە و بیانگەیێنمە ئاستی کرمانجی. لەو ڕۆژەوە ڕێگام نەداوە ئەو یەکسانیە بگۆڕدرێ. داوام لە بەختیار ڕەئووف کرد کە وانەی قسەکردن و نووسینی سۆرانی بڵێتەوە. ئەوم هەڵبژارد چونکە لە قسەکردندا کوردیەکەی ڕەوان بوو. پاش ساڵێ، لەبەر چەند هۆیەك کە پەیوەندیان بە خۆیەوە هەبوو نەك بە من، شوان جەعفەرم خستە شوێنەکەی. ئەو کات زۆر کەسم نەدەناسی لە پاریس بتوانێ ئەو کارە بکا. دواییش چەند سەعاتێکم وەدەست هێنا و سپاردم بە خاتو نسار حسێن کە باشترین مامۆستا بووە هەتا ئێستا. لە ساڵی 2007 ئیشێکی تری دۆزیەوە کە زۆربەی کاتی دەبرد و خۆی دەستی لە کاری زانکۆ هەڵگرت و منیش وانەکانی ئەویشم سپارد بە شوان جەعفەر کە هەتا نووسینی ئەم دێڕانە ماوەتەوە.

کە ئیمساڵ من نزیك بوومەوە لە خانەنشینی داوام کرد پۆستێکی ”زمان و ئەدەبی کوردی سۆرانی“ بدرێ بە کوردی. لێژنەی زانستیی زانکۆ گۆڕیی بە ”زمانی سۆرانی و شارستانێتیی کورد“ و بەو شێوەیە

بڵاوکرایەوە. لێژنەی پۆستی کوردی بریتی بوو لە دە پرۆفیسۆر و پرۆفیسۆری یاریدەری زانکۆکانی فەرەنسا کە پسپۆڕ بوون لەم بابەتانە : زمانی فارسی، زمانی عیبری، زمان و ئەدەبی کرمانجی، فارسی، پەشتۆ، ڕووسی، ئەدەبی فارسی کۆن، مێژووی کورد، عوسمانی و تورکیای هاوچەرخ.
پێنج کەس کاندید بوون: (میشێل لێزەمبوورگ) کە پسپۆڕی فەلسەفەی زمانە و کوردناسە و هۆڵەندیە، هاشم ڕەحمانی کە پسپۆڕی کۆمەڵناسە و کوردی ئێرانە، (ئامر ئەحمەد) کە پسپۆڕی زمان و ئەدەبی کوردی و فارسیە و کوردی کرمانجە، شوان جەعفەر کە پسپۆڕی شانۆی کوردیە و کوردی عێراقە، هەروا (ئیرگن ئێپگن) کە زمانناس و پسپۆڕی سۆرانیە و کوردی تورکیایە.

سەرۆکی لێژنە بۆ هەر کاندیدێك دوو ئەندامی هەڵبژارد کە ڕاپۆرتی خۆیان بکەن لەسەر دۆسیە و نووسینەکانی. لە کۆبوونەوەی یەکەمدا، پاش خوێندنەوەی ڕاپۆرتەکان و گفتوگۆ کردن، بڕیار درا هەر پێنج کاندید بانگ بکرێن بۆ لێدوان. لە کۆبوونەوەی دووەمدا، هەموو کاندیدەکان، یەك لە دوای یەك، چوونەتە بەردەم لێژنە و هەریەکە چارەکە سەعاتێك قسەی کردووە و پرسیاری لێ کراوە و ئەویش وەڵامی داوەتەوە. پاشان بووە بە وتووێژ لە نێوان ئەندامانی لێژنە و دەنگدان. ئەنجام بەم جۆرە بووە: یەکەم ئامر ئەحمەد، دووەم میشێل لێزەمبوورگ و سێیەم ئیرگن ئێپگن. بەم شێوەیە ئامر ئەحمەد جێی منی گرتەوە و بوو بە مامۆستای سۆرانی بە پلەی پرۆفیسۆری یاریدەر. بە پێچەوانەی ئەوەی شوان جەعفەر نووسیویەتی، ئامر ئەحمەد کوردی خوێندووە و بەکالۆریۆسی ئەدەب و زمانی کوردی هەیە لە زانکۆی دهۆك. سێڤێکەی شوان ناتوانێ ناتوانێ دوو دەققە بەرامبەر ئەوەی ئامر ئەحمەد خۆی ڕاگرێ. لەمەودوا شوان جەعفەر دەبێ لەژێر دەستی ئەو کار بکا.

هەڵاتن لە واقیع برینی دۆڕان ساڕێژ ناکا

من کاك شوان جەعفەر لە ساڵی 1986ەوە دەناسم. ئەو کاتە داوای بورسی لە ئەنستیتووی کوردی پاریس کردبوو و بە پێی مەرجی وەرگرتن کە من دامنابوون ئەو لە پێشەوە بوو. بەڵام کەنداڵ نزان، سەرۆکی ئەنستیتووی کورد، یەکسەر بورسەکەی لێ بڕی، کە بۆ ماوەی پێنج شەش ساڵ بوو، بە بیانووی ئەوەی خزمەتی ئەنستیتوو ناکا. من کە تاکە کەس بووم لە ئەنستیتوو دژی ئەو بڕیارە وەستام و وتارێکم لەسەر نووسی و لە ئەنستیتوو کشامەوە. کەنداڵ ناچار بوو نیوچە بورسێکی چەند مانگی بۆ پینە و پەڕۆ بکا. پاشان شوان ئاگاداری کردمەوە کە

بورسەکەی ئەو دراوە بە خوارزایەکی کەنداێ لە سویدەوە هاتبوو بۆ بزەنسۆن لە فەرەنسا.

لە مانگی دووی ئەمساڵ، پێش داواکردنی پۆستی سۆرانی، بۆ شوانم ڕوون کردەوە کە من لە لیژنە نیم، هەقی ئەوەم نیە خۆم بخەمە ناو کاری ئەندامانی لیژنەوە و ناتوانم پشتی کەس بگرم و ئەوانەی دەنگ دەدەن شارەزان و بە ئاسانی کاندیدی بەهێز و دۆسیە بەتوانا لە کاندیدی لاواز و دۆسیەی لاواز جیا دەکەنەوە. هەروا ئاگادارم کرد کە کەسانی تریش دەیانەوێ شوێنی من بگرنەوە و دۆسیە زانستییەکانیان بەهێزن. دەبێ ئەوە بڵێم ئەگەر منیش لەو لیژنەیە بوومایە وەکوو ئەندامەکانی تر دەنگم بۆ لاوازترین دۆسیە نەدەدا. چونکە، وەك ئەندامێك پێی وتم، دۆسیەکەی شوان جەعفەر ئەوەندە لاواز بووە کە مەترسی ئەوەی هەبووە تەنانەت بانگیش نەکرێ بۆ گفتوگۆ. بەڵام بۆ ئەوەی تووشی سەرشۆڕییەکی گەورە نەبێت (humiliation) بانگ کراوە.

ئەو فرسەتەی بۆ شوان جەعفەر ڕەخسابوو بۆ کاندیدی تر نەڕەخسابوو. هەژدە ساڵ بوو لە هەمان زانکۆ بوو، دەیتوانی لەو ماوەیەدا خۆی بە باشی ئامادە بکا لە ڕووی زانستی و نووسینەوە. سۆرانی زمانی دایکیە و پێنج ئەندامی لیژنەکەی دەناسی و قسەی لەگەڵیان کردبوو. بەڵام هیچی بە هیچ نەکرد.
ڕاستە وەك خۆی نووسیویەتی، دۆڕانی ئەوتۆ ئیمڕۆ و سبەی لەبیر ناچێ. برینەکەشی ئەوەندە گەورەیە نە خەتابارکردنی ئەم و ئەو نە جنێودان ساڕێژی دەکەن. تەنیا یەك شت یارمەتی دەدا ئەویش ئەوەیە قبووڵی ئەوە بکا کە خەتاباری ئەو دۆڕانە تەنیا خۆیەتی، هەر وەك چەند ساڵێك لەمەوپێش لە زانکۆ بزەنسۆن بۆ پۆستێکی شانۆی ڕۆژهەڵات دۆڕاندی بەرامبەر بە یەکێکی دەرەوەی زانکۆ و ناچار بوو زانکۆ بەجێ بێڵێ. لاشم وایە خوێنەرانی کورد کە لە دوورەوە ئەم مەسەلەیە دەبینن، هەر بە خوێندنەوەی کوردێکەی شوان جەعفەر و ڕێنووسی وتارەکەی و پلەی فکریی تێدەگەن کە لیژنەکە هەقانی بووە و لە بەرژەوەندی سۆرانی بڕیاری خۆی داوە. هەروا تێش دەگەن کە ئەو نووسینەی شوان جەعفەر هی کەسێك نیە شایەنی پلەی پرۆفیسۆری یاریدەر بێ لە زانکۆیەکی فەرەنسا.

لە یەکێ لەو کۆمەڵە تۆمەتانەی گەندەڵی کە شوان جەعفەر خستوونیە پاڵ منەوە دەڵێ کە کاك محەمەد سابیر، نوێنەری یەکێتی لە پاریس لە ساڵانی نەوەد، پێنج هەزار فرەنکی دامێ بۆ چاپکردنی یەکەم فەرهەنگی فەرەنسیکوردیی (سۆرانی). هەر تەنیا ئەو نەبوو چەند هاوڕێیەکی تریش بوون بیست و یەك هەزار فرەنکیان کۆکردەوە بۆ

چاپکردنی ئەو کتێبە کە بیست و هەشت هەزاری تێ چوو. حەوتەکەی تر لە گیرفانی خۆم دام. چوارسەد دانەم لەو فەرهەنگە دا بە کاك حەمە سابیر، نەك چەند دانەیەك وەك شوان جەعفەر نووسیویە. ئەوانی تریش هەروا. سەد و پەنجا دانەشم دا بە پارێزەری ئیسماعیل بێشکچی کاك عەلی بووجاق کە بەداخەوە پۆلیس بردی و تا ئێستاش نازانێ چی بەسەر هاتووە. دیارە ئەو کەسەی دەردی چاپکردنی کتێب نەزانێ بیر لەوە دەکاتەوە کە نووسەر پارە پەیدا دەکا!

ئەوەی پەیوەندی بە کۆنگرەی مەولانا خالدەوە هەیە کە لە ساڵی 2009 لە سلێمانی ڕێك خرا، من نەوشیروان مستەفا داوای کردبوو پەیوەندیم پێوە بکەن نەك یەکێتی. وەك بیستم مەسرەفی ئەو کۆنگرەیە 230000 دۆلار بووە و ئەزانم کە هێرۆ خان دای بە مامۆستا جەعفەر. دەبێ لەو بپرسن چی کرد بەو پارەیە. بەش بە حاڵی خۆم سێ هەزار دۆلارم خەرج کرد بۆ ئەو کۆنگرەیە. ڕۆژێك بە دوور و درێژی باسی مەتەڵی مەولانا لە سلێمانیی سەدەی بیست و یەك دەکەم.

یەکێتی و پارتی ئەوەندە ساویلکە نین پارە بڕێژن بۆ یەکێك کە پێویستی پێیان نیە و دەیان وتاری نووسیوە و ئازادیی بیری خۆی تیا دەرخستووە. مووچەخۆرێکی دەوڵەتێکی وەکو فەرەنسا چ پێویستیەکی بە پارتی و یەکێتی هەیە؟
هەرچی هاوڵاتیی جەبار فەرمانە، شوان جەعفەر باش دەزانێ کە ئەو پەیوەندی بە منەوە کرد، نەك بۆ بەژن و باڵا و چاوەجوانەکانم یان بۆ نووسینی پڕ بەهرە بەتواناکانم، بەڵکو پێویستی بەوە بوو خزمەتێکی سیاسیی بکەم. کە زانی هیچی دەست ناکەوێ بە دوو پیکابی پڕ لە پێشمەرگەی چەکدارەوە هەڕەشەی لێ کردم. سەرەڕای ئەوەش هیچی دەست نەکەوت.

بەرامبەر بەو هەموو توانجانەی شوان جەعفەر لە من و لە کەسانی تری گرتووە، لێرە ئەگەر یەك بە یەك وەڵامیان بدەمەوە لاپەڕەی زۆری دەوێ. بۆیە، لە کۆتاییدا تەنیا یەك پرسیار دەکەم: ئایا دەبێ کێ گەندەڵ بێ، ئەو کەسەی کە سەرەڕای دە پانزە ساڵی بێکاری دەبێ بە خاوەن چەند موڵکێك لە ناوجەرگەی پاریس و لە کوردستان، یان ئەو کەسەی کە پاش چل و شەش ساڵی مامۆستایەتی جووتە موڵکی قەڵەمێکە بۆ نووسین و چەکوشێکە بۆ پەیکەرتاشی؟
هەڵکەوت حەکیم
پرۆفیسۆری موتەمەڕس لە زانکۆی پاریس

شیعرێكی (كوردی) و شیعرێكی (عەرەبی) و ئاماژەیەك … كەریم بامەڕنی

كێ تاڵاوی خوارد

كێ تاڵاوی خو

كێ تاڵاو

كێ تاڵ

كێ ت

ك

شیعری: نەژاد عەزیز سورمێ

***

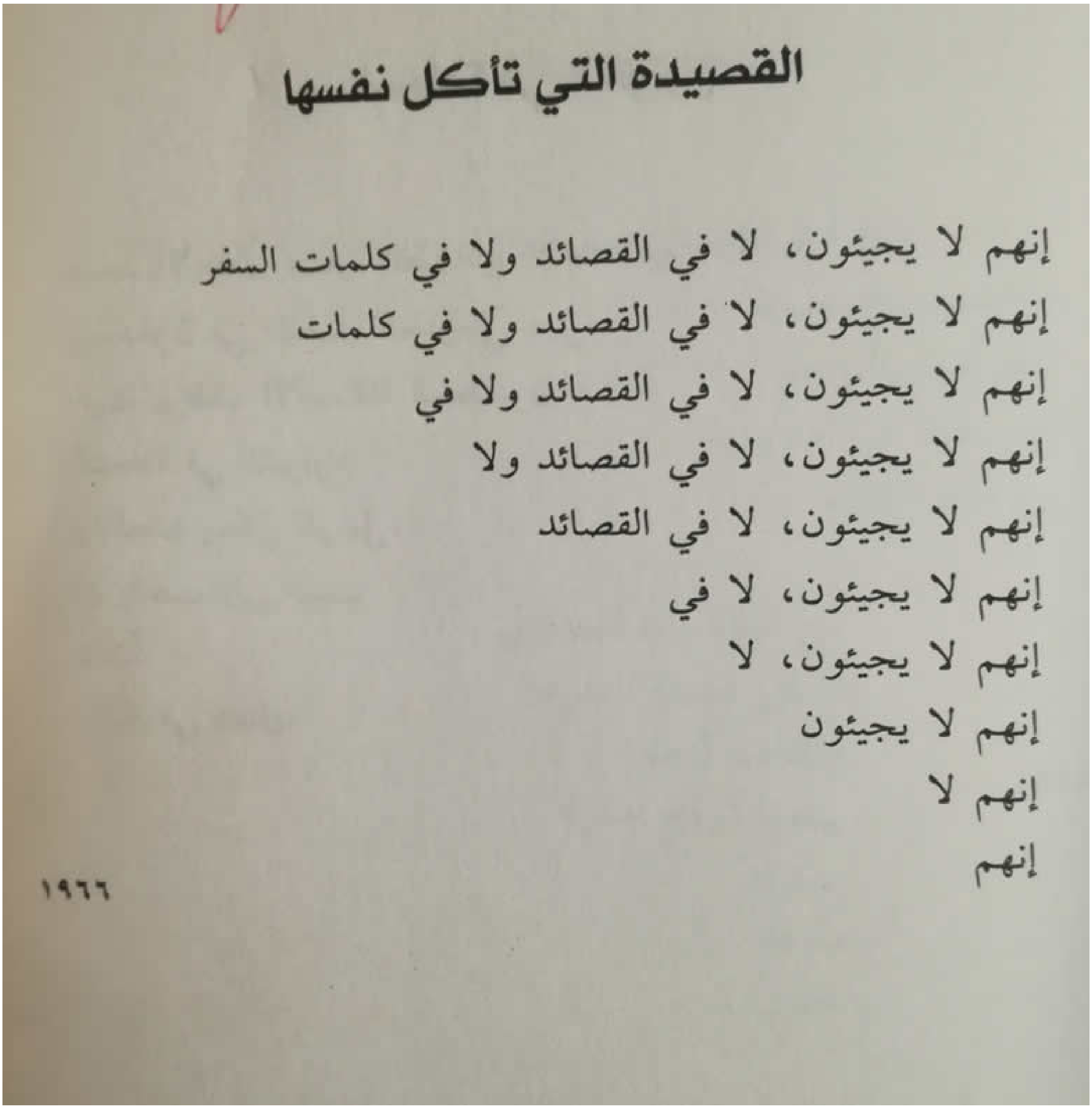

القصيدة التي تأكل نفسها

إنهم لا يجيئون، لا في القصائد ولا في كلمات السفر
إنهم لا يجيئون، لا في القصائد ولا في كلمات
إنهم لا يجيئون، لا في القصائد ولا في
إنهم لا يجيئون، لا في القصائد ولا
إنهم لا يجيئون، لا في القصائد
إنهم لا يجيئون، لا في
إنهم لا يجيئون، لا
إنهم لا يجيئون
إنهم لا
إنهم

١٩٦٦

شیعری (فازیل عەزاوی)

شیعره كوردییەكە وەك شێواز تەواو لە شیعره عەرەبییەكە وەرگیراوە، لاسایكردنەوەیەكی ڕاستە و ڕاستە. بەڵام وەكو مانا و فەزای شیعرییەت زۆر لە شیعره عەرەبییەكە بەهێزتر و كاریگەرترە. ئەدەبی هەموو نەتەوەیەك زۆر ئاساییە سوودی (مانا) و (شێواز) لە یەكتری وەربگرن و بەیەك كاریگەربن و لەیەك نزیك ببنەوە، بەڵام لە سنووری سوود وەرگرتن و ئاڵوگۆڕی جوانناسی دابێت. جا نازانم شاعیرە كوردەكە (نەژاد عەزیز سورمێ) لە بیری چووە ئاماژە بە وەرگرتنی شێوازەكە بدات یا خۆی لێ لاداوە.

شاعیر (سەباح ڕەنجدەر) کە برادەرێکی نزیکی شاعیر (نەژاد عەزیز سورمێ)ە. لە کتێبی چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە، کە ساڵی 2017 لە دەزگای سەردەم چاپکراوە. لەسەر ئەم شیعرەی نووسیوە و بردوویەتییە ئاسمانی درەوشاوەی حەوتەم. نازانرێ بەم وەرگرتنەی نەزانیوە یا چاوپۆشی لێ کردووە.
ئەم ئاماژەیە تەنیا وەك ڕوونکردنەوەیەکە و بەس، بە هیوای سوود وەرگرتن.

ژن ... سەردار جاف

لەو دیو وەرزی زستانەوە
باڵا ڕنووی بەفر پۆشە
هەناسەیەك چرپەی گەرم
بە گوێزاری ئەرخەوانیم
کە دەسپێرێ
دەبێتە قردێلەی لێکە
لەو دیوی کلوە بەفرەوە
پەنجە ڕچیوەکانی شەڕە تۆپەڵی
بە نێو لەپم
ڕادەبوورێ
لەو دیو کزە بای تەزیوا
ڕچەشکێنێکی کۆنە و شڵەقیوە
شلەژان سەراپا جەستەی
وا پێشیوە و روحی منی لێ تەنیوە
ئا ئەوەیە
شمشاڵ مەمەری نێو پەنجەم
ناسکێ پڕ لە ئەوین و
هێشتا ژنە
خۆی بۆ ئەوین
نەگۆڕیوە

سەردار جاف
ئەڵمانیا

2018 / 10 / 7

زەنگیانەی ئاویی بەشی هەشتەم … فەتاح حەسەن

(قیروسیا)

گەر تۆ نەیەیت
بڵێی رۆژ ئاوابێ؟
بڵێی جۆگە بڕژێتە روبار و
روباریش دەریا؟؟
ئەگەر رۆژ ئاوا نەبوو
جۆگە نەڕژایە روبار و
روباریش دەریا..
دەتۆش مەیە.

(کفری عیشق)

لەژوانێکدا
بە ئەفسونی جوانی چاو ، تێر نەبێ
لوت پڕنەبێ لەبۆنی رەشە رێحانەی پەرچەم,
بە ماچ دەمولێو لە گۆ نەکەوێ
گوێ پڕنەبێ بە چرپە و ڕاز
لەسەر مەمان هەردوو دەست شل نەبێ
کفری عیشقە .. ئەو دیدارە،
ناوی بنرێت.. ژوان.

جانانە ( )

ئەوی بەمەی مەست نەبێ، دەبێ حاڵی جانانەبێ
ئەوی جانانەبێ، دەبێ لە مەیخانە وەدەربێ
لەدێر زەمانە، مەیخانە هەواری مەستانە
مزگەوت و خانەقاش، عەزیزم، لەبۆ جانانە.

(پێك)

خەمی تەنهاییە کە، خەم لە تەنیایی پێك دەخۆم.

یان
خەمی بێ تۆییە، کە مەیلی پێکی تەنها دەکەم ؟

(بەد بەختیی)
ئەو ساتانەی
مەی و پەستیی دەمگرێ
ل□ بەختی کەچم
یەکەمیان زوو بەرم دەیات
دوەمیان درەنگ..

(بولبول)
بولبول هەر دەخوێنێ ..
ئاوازی سەرچڵی
پڕکەری باخێکە
وەلێ ئاوازی تیابەندی ..
پڕاوپڕی جیهانێکە.

(ڕق و خۆشەویستیی)
خۆشەویستی ..
کلیلی دەرگای خۆشی□کانە
ڕقیش .. نەهامەتیی.
مرۆڤ زیاتر
پێویستی بە خۆشەویستییە
نەوەك ڕق..
تۆوی خۆشەویستی
لەسەر دڵێکی رەقتر ل□ بەرد
شین دەبێ
وەلێ تۆوی رق ..
لەدڵە کرمێکاندا نەبێ نابێ.

(سپڵە)
بێ تۆیی، هێندەی
تینیوێتی شکاندنی
پشیلەیەك لە روبار
جاڕسم دەکات
وانەزانی بی تۆ ناژیم .

جاڕس – وەڕس ، بێتا قەت، قاڵس، بێتابوشت

فەتاح حەسەن
دانیمارك / ڤالبی
2018

شۆڕشێك لە مەترسیدایە …. نووسینی: ئێدوارد هانت

شۆڕشێك لە مەترسیدایە
نووسینی: ئێدوارد هانت
و: گۆران عەبدوڵڵا

-—————

شۆڕش لە ڕۆژئاوا لەسەر بنەمای دژە سەرمایەداری و بەدەستهێنانی مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد و دەستەبەر کردنی مافەکانی ژنان درووست بوو، ئێستا لەبەرانبەر ترسی لە ناوچووندایە. ڕەنگە ئیدارەی ترامپ پشتی لێبکات.

-———

لە باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا، کوردەکان ڕابەرایەتی هێزەکانی سوریایی دیموکرات (SDF) دەکەن بۆ تێکشکاندنی دووایین سەنگەرەکانی دەوڵاتی ئیسلامی بە شێوەیەکی یەکجاری. ئەم هەوڵە بە ئۆپەراسیۆنی گەمارۆ دەناسرێت و بە کۆمەکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەچێتە ڕێوە.
بە پێی وتەبێژی ئەمریکێکان، هێزەکانی سوریایی دیموکرات هەستان بە پاککردنەوەی ناوچەکانی باغۆز و دەشیشە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی سوریا، وە ئێستاش دووایین بەش لە دۆڵەکانی ڕۆباری فوراتی ناوەڕاست پاکدەکەنەوە.
بەپێی وتەکانی سین ڕایان کۆڵۆنێڵی ئەمریکی لە ١٨ی سپتامبەر: “سەرکەوتنی هێزەکانی سوریایی دیموکرات لەو ناوچانە ئەوە دەگەیەنێت کە ئیتر داعش هیچ ناوچەیەکی لەبەردەستدا نەماوە.”

شەڕڤانە کوردەکانی سوریا ناوەڕۆکی سەرەکی هێزەکانی سوریایی دیموکرات پێکدەهێنن، وە لای چەپی جیهانی ناسراون. لەچەند ساڵی ڕابردوودا، ڕابەرایەتی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بەرچاویان لە ڕۆژئاوادا کرد، لە بەشی باکوری سوریا. تێدەکۆشن بۆ بنیاتنانی ناوچەیەکی ئۆتۆنۆمی، ناوچەیەکی دژە سەرمایەداری کە تێیدا کورد بەهرەمەند بێت لە مافی چارەی خۆنووسین و تێکشکاندنی ئەو سیستمەی کەلەسەر بنەمای هەڵاواردنی جنسی دامەزراوە.

ئامانجەکانی شۆڕشی کورد لە سوریا وایان لێدەکات دۆستێکی قبوڵکراو نەبن لای ئەمریکا. سەرباری ئەوەی بەرپرسە ئەمریکێکان چەندین جار ئاماژەیان بە هێزەکانی سوریایی دیموکرات کردووە وەك هێزێکی کاریگەر دژ بە داعش لە سوریا، لەگەڵ ئەوەشدا واشنتن دژە دیدی خۆی نەشاردۆتەوە لەبەرانبەر شۆڕشی ڕۆژئاوا.

لە کۆتایی ئەمساڵەدا (٢٠١٧) ئیدارەی ئەمریکا گڵۆپی سەوزی بۆ دەوڵەتی تورکیا هەڵکرد بۆ تێکشکاندن و داگیرکردنی عەفرین، یەکێك لە سێ کانتۆنەکانی ڕۆژئاوا.

لەم ماوانەی دووایشدا ئەمریکا فشاری بۆ سەرکردە سەربازێکانی کورد دەهێنا بۆ ئەوەی مەنبەج چۆڵبکەن، ئەو ناوچەیەی هێزەکانی سوریایی دیموکرات لە ٢٠١٦ لە هێزەکانی دەوڵەتی ئیسلامییان پاکیانکردەوە.

ڕۆشن نییە چۆن سەرۆك ترامپ بیر لە هەموو ئەوانە دەکاتەوە، لە کاتێکدا ستایشی کورد دەکات وەك: " شەڕکەرێکی باش، خەڵکێکی زۆر زۆر باش" بەڵام پێشتر هیچ نیگەرانییەکی پیشان نەدا بەرانبەر بە چارەنووسیان.

ئەو قیەمەی ترامپ بەرجەستەی دەکا – سەرمایەداری ئەمریکا، دەسەڵاتێکی پلۆتۆکراتیك، دژە ژن – بەدڵنیاییەوە دژی هەموو قییەمەکانی ڕۆژئاوایە.

لەگەڵ ئەوەشدا بەشێك لە بەرپرسە باڵاکانی ئەمریکا چەختیان لەوە کردەوە کەوا بەردەوام دەبن لە یارمەتیدانی هێزەکانی سوریایی دیموکرات، هەروەها وەزیری بەرگری جەیمس مەتیس لەمانگی حوزەیرانی ڕابردوو بەڕۆنیدا: " بە ئاسانی ئەم ڕێکخراوە وەلا نانێین، چونکە دەوڵەتی ئیسلامی تێکشکان و ڕێگرە لەسەر هەڵدانی."

لە دانیشتنێکی کۆنگرێسدا لەهەمان مانگدا سیناتۆری مارینلاند "کریس ڤان هۆڵەن" پرسیاری لە وەزیری دەرەوە مایك پۆمپیۆ کرد "بەڕێن دەدەی لەوەی لەلایەن تورکیا و ڕەجەب تەیب ئەردۆغانەوە نەکەویتە بەر هەڕەشەو کوردەکانی سوریا بە گورگان خوارد نێدەیت؟" وەڵامی دایەوە " بەهیچ شێوەیەك مەبەستێکی ئیداری نییە بۆ فڕێدانی

ئۆبجێکتێکی زەردی گەورە."

هەروەها مانگی ڕابردوو ئیدارەی ترامپ بڕیارەکەی پێشووی سەرۆکی پێچەوانەکردەوە بۆ کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە سوریا.

ترامپ بەردەوامە لە ڕاڕاییەکانی و بەوەش زۆرێك لە چاودێران دەیانەوێت بزانن پاشتر چیدەکات. کوردەکان لە سوریا بەردەوامن لەوەی نەك هەر پێداگرن لەسەر ئازادکردنی ناوچەکانیان بە شێوەیەکی یەکجاری لە ژێر دەستی داعش، بەڵکو بۆ بەسەرنجام گەیاندنی شۆڕشە کۆمەڵایەتییەکەیان لە ڕۆژئاوا.

ماشێنی جەنگی زلهێزەکان کە کاران لە ناوچەکە ئەوە دیاریدەکەن چ شانسێك کراوەیە لە پێش کوردەکانی سوریا. سەرۆکی سوریا بەڵێنی دەستبەسەرداگرتنەوەی ڕۆژئاوای دا. سەرۆکی تورکیا ڕەجەب تەیب ئەردۆگان چەندین جارو بەردەوام هەڕەشەی ئەوەی کردووە کەوا ئەو ئەزموونە تووندڕەوەی کورد دەڕوخێنێت. یارمەتییەکانی ئەمریکاش لە باشترین حاڵەتی خۆیدا هەمیشە مەرجدار بووە، بەردەوام لە ترسێکی گەورەدایە لە لایەن ئیمپراتۆرییەتی ئەمریکاوە.

سەرکەوتنەکان و شکستەکان

ئەزمونی عەفرین و مەنبەج ناڕاستگۆیی ئیدارەی ترامپیان بۆ کوردەکان دەرخست.

لە کانونی دووەمی ساڵی ٢٠١٧ هێزەکانی دەوڵەتی تورکیا بە ڕەزامەندی ئەمریکا هێرشیان کردەسەر عەفرین و ئەو کانتۆنەیان وێرانکرد تا مانگی ئازار و بوونە مایەی کۆچی بە کۆمەڵ.

نزیکەی پێنج سەد کەس لە خەڵکی سیڤیل و هەشتسەد کەس لە شەڕڤانانی کورد بوونە قوربانی ئەو هێرشەی تورکیا.

زیاتر لە سەدان هەزار کەس لەو ناوچەیە دەربەدەر بوون و تاکۆتایی مانگی ئەیار ١٣٤٠٠٠ هەزار کەس بە ئاوارەیی مانەوە. ئەوانەی لە عەفرین ماونەتەوە ڕووبەڕووی کاری دڕندانە دەبنەوە لەلایەن دەسەڵاتدارەکانی ئەو ناوچەیەوە کە لە لایەن تورکیاوە پشتیوانی دەکرێن.

کوردەکانی سوریا ڕووبەڕووی بەرنگارییەکی گەورە دەبنەوە لە منبەج، پاش ئەو هەڕەشانەی ئەردۆغان بۆ بەردەوامبوونی هێرشەکانی لە عەفرینەوە بۆ منبەج. بەرپرسە ئەمریکییەکان و تورکەکان ڕێك کەوتوون لەسەر ئەوەی شەڕڤانە کوردەکان لەو ناوچانە بکشێنەوە.

لەجیاتی بەرگریکردن لە کوردەکانی سوریا، کەچی بەرپرسە ئەمریکییەکان بڕیاری ئارام کردنەوە دەدەن و بڕیارە هێزەکانی ئەمریکاو تورکیا

ئێشكگری هاوبەشیان هەبێت لەو ناوچەیە.
ڕێككەوتن شكستێكی گەورەیە بۆ شۆڕش لە ڕۆژئاوا. پاش دەركردنی ڕێكخراوی دەوڵەتی ئیسلامی لە منبەج، كوردەكانی سوریا بە شێوەیەكی زۆر سەرنج ڕاكێش ئیدارەی ناوچەكەیان كرد، ئەمریكێكان خۆیان ستایشی ئەو بەڕێوەبردنانە دەكەن.
پاش سەردانەكەی جۆن ڕۆد لە وەزارەتی بەرگری ئەمریكاوە لە مانگی تەموزدا بۆ منبەج باسی لەوەكرد كە چۆن ئازادانەو بێترس بە ناو كۆڵانەكاندا سوڕاوەتەوە كە پێشتر لە بن دەسەڵاتی داعش دا بووە.
ڕۆد لەو بارەوە وتی: " بەڕاستی ئەوەی بینیم بێ وێنە بوو."

سیناتۆری نیو هامپشیر جانی شاهین، كە هەمان ئەزمونی هەبوو لە دووایین سەردانیكردنی بۆ ئەو ناوچەیە، وەزیری دەرەوەی ئاگادار كردۆتەوە كە: "چەندە سەرسامە بە كارەكانی هێزی سوریایی دیموكرات، وە ئەو ناوچەیە بەتەواوی ئارامە."

پاڵنەرەكانی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا

هەرچەندە ئیدارەی ترامپ ئارەزووی لە ناوبردنی دەستكەوتەكانی كوردی سوریایی دەكرد لەعەفرین و منبەج، لەگەڵ ئەوەشدا بڕیاریدا، گرنگە پارێزگاری لە هەندێك لایەنی هاوبەشیان بكات لەگەڵ هێزەكانی سوریایی دیموكرات.
سوپای ئەمریكی لەگەڵ هێزەكانی سوریایی دیموكرات بە هاوبەشی دەستیان گرت بەسەر باكوری خۆرهەڵاتی سوریادا كە خاوەنی گەورەترین چاڵە نەوتە لەو وڵاتەدا. نزیكەی هەزاران سەربازی ئەمریكی لە بنكە سەربازی□كانی هەموو ئەو ناوچانەدا بڵاو بونەتەوە.
بەردەوام بەرپرسە ئەمریكێكان باس لە گرنگی مانەوەی هێزە سەربازی□كانیان دەكەن لەو ناوچەیە بۆ دڵنیا بوونیان لە ڕوخانی دەوڵەتی ئیسلامی. بەرپرسێكی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریكا بەناوی بریت ماكگورك وتی: " ئێمە جارێك هەر لە سوریا دەمێنینەوە و چەق دەكەینە سەر نەمانی داعش بەیەكجاری." پاش مانگێك جارێكی تر و بەرپرسێكی تر بە ناوی جەیمس جەفری جەختی لە مانەوەیان□ كردەوەو وتی: " ئێمە پەلەمان نییە لە جێهێشتنی سوریا."

ئەمریكێكان بەسوود وەرگرتن لەو بارودۆخە بە دوای مەرامی سیاسی ترەوەن. وەكوو سەرەتا هێزە سەربازی□كانیان بەكار دێنن بۆ فشار خستنە سەر سەرۆكی سوریا بەشار ئەسەد، هەروەها ناڕەحەتی درووستكردن بۆ یارمەتێكانی ئێران و ڕوسیا بۆ حكومەتی سوری.
ژمارەیەك لە بەرپرسە كۆن و نوێیەكانی ئەمریكا دەڵێن ڕەنگە

بتوانیین ئامانجەکانمان لە سوریادا بێنینە دی – گۆڕانی دەسەڵات – وەکوو بەرپرسێکی پێشوتری ئەمریکی بەناوی ئەنتۆنی بلینکن وتی: ” ئەگەر بتوانن ڕوسیا لە سوریا دووربخەنەوە کە پشتیوانیکەرێکی زۆر مەحکەمە بۆ ئەسەد، ئەوە مەزەندە دەکرێت بەشار لەدەسەڵات وەلابنرێت” .
لە مانگی ئاب دا بەرپرسی باڵای بنکە سەربازی□کانی ئەمریکا CENTCOM جۆزێف ڤۆتێڵ وتی: ” تێوەگلانی ئەمریکا لە سوریا پەیوەندیەکی زۆری بە ڕوسەکانەوە هەیە، ئەمەش بەشێکە لە نمایشی زلهێزەکان لە ناوچەکانی جێنفوزی یەکتر.

ئێرانیش ڕۆڵی هەیە لە مانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە سوریا، وەك بەشێك لە بەرپرسەکانی ئیدارەی ترامپ ئاماژەیان پێداوە.
لە مانگی حوزەیران دەیڤد ساتەرفیڵد بەرپرس لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بە کۆنگرێسی ڕاگەیاند کەوا “ هێزەسەربازی□کانی ئەمریکا، سوریا جێناهێڵن، ئەگەر ئێران پێشتر ئەو وڵاتە جێنەهێڵێت. هەر بڕیارێکی تایبەت بە مانەوەی هێزەسەربازی□کانی ئەمریکا لە هەر شوێنێکی سوریادا. A- ئەوە بڕیاری سەرۆکایەتیە. B- ئەو بڕیارەش بە شێوەیەکی ب□اوە پەیوەندی بە دەرچونی ئێرانەوە هەیە لە سوریا.”
پاش مانگێك لەو قسانەی سەرەوە، وەزیری دەرەوە مایك پۆمپیۆ بەهەمان شێوە نامەیەکی پەیوەندیداری لەو بارەوە ئاراستەی کۆنگرێس کرد و تیایدا باسی لەوە کرد کەوا سەرۆك ترامپ بڕیای کۆتایی خۆیداوە سەبارەت بە سوریا، لەوەی “بونی ئێران لە سوریا خاڵێکی بنەڕەتیە بۆ ئێمە، لەگەڵ ڕێزگرتن لە چۆنیەتی چوارچێوەی کارەکانی لە سوریادا.” پۆمپیۆ ئەوەشی وتی: ” من بڕوای تەواوم هەیە کە US ئەم بڕیارە بەمشێوەیەی خۆی دەمێنێتەوە.”

کەواتە یارمەتییە بەردەوامەکانی ئەمریکا بۆ هێزەکانی سوریایی دیموکرات لە باشترین حاڵەتدا ئەوەیە، ئەگەر بەرپرسە ئەمریکێکان ڕێگای تریان دۆزییەوە بۆ گەشتن بە ئامانجەکانیان، ئەوە بەدڵنیاییەوە پشت لە کورد دەکەن. پاش هەموو شتێك بەرپرسە ئەمریکێکان بە شێوەیەکی ب□او پێیان وایە SDF “کار بۆ ئێمە دەکەن و چاو ساغیمان دەکەن.” ئەمە قسەی جەنەراڵ ڕیموند تۆماس بوو سەرۆکی هێزە تایبەتێکانی ئەمریکا.

پرسیاری گەورە

سەرباری ئەوەی ئیدارەی ترامپ لەم کاتەدا بڕیاری مانەوەیان داوە لە سوریادا، پرسیارە گەورەکە ئەوەیە ئایا ئەمریکا بەردەوام دەبێت

لە کارکردن لەگەڵ کوردەکانی سوریا؟
بۆ چەند مانگێك کۆمەڵێك لە بەرپرسانی ئێستا و پێشوو گفتووگۆیان لەسەر ئەوە بوو کەوا کاتی ئەوە هاتووە پەیوەندی لەگەڵ کورد ببرین و تەرکیز بخەیەنەوە سەر پەیوەندییەکان لەگەڵ تورکیا، هاوپەیمان لە ناتۆ.
لەگەڵ ئەوەی تورکیا و US پەیوەندییەکانیان بە شێوەیەکی زۆر تێکچووە بەتایبەت لەم ساڵانەی دووایدا و بەتایبەت پاش ئەوەی بەرپرسە تورکەکان ئەمریکایان تاوانبار کرد بەوەی دەستی هەبووە لە کودەتا کەی تەموزی ٢٠١٦ دا دژ بە سەرۆك ئەردۆگان، بۆیە ئیدارەی ترامپ قورسی زۆر دەبینێت لە زیندووکردنەوەی پەیوەندییەکان. لە مانگی ئابیشدا ئیدارەی ترامپ سزای ئابوری و تەعریفەی گومرکی زیاتری خستە سەر تورکیا، کە بووە هۆکاری قوڵبوونەوەی زیاتری ئەزمە ئابورییەکانی ئەو وڵاتە.

لە هەمان کاتدا، پەیوەندییە شڵەژاوەکەی نێوان ئەم دوو وڵاتە ڕێگر نەبوو لە کاری هاوبەشی سەربازی ئەم دوو دەسەڵاتە. لە ئێستادا بەشێوەیەکی هاوبەش کار دەکەن لە پارێزگای ئەدلەب بۆ ڕێگرتن لە هاتنە ناوەوەی دەسەڵاتی حکومەتی سوری، کە نزیکەی ٣ملیۆن لە خەڵکی سیڤیل و ٣٠ هەزار چەکداری توندڕەوی دژ بە ئەسەد لەو پارێزگایە گەمارۆ دراون. لەم ماوەیەیەشدا سەرۆك ترامپ وتی: ” تورکیا بەشێوەیەکی گشتی زۆر یارمەتی داین لەم بارو دۆخەدا.”

لەم دووایانەدا وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بڕیاری دامەزراندنی دبلۆماتکاری پێشو جەیمس جەفری دا وەك نوێنەرێکی تایبەت سەبارەت بە بارودۆخی سوریا، ئەمەلە خۆیدا هەڵگری پەیامێك بوو بۆ تورکیا کەوا ئەمریکا خوازیاری کاری هاوبەشە لەگەڵ حکومەتی تورکیا سەبارەت بە بارودۆخی سوریا. ساڵانی ڕابردوو جەفری بانگەوازی پەیوەندییەکی گەرمتری دەکرد لەگەڵ تورکیا. لە کانونی یەکەمیش بە کۆنگرێسی وت: ” پەیوەندی ئەمریکا و تورکیا بۆ ئێمە بڕاوەیە.” داوای لە‌ هاوپیشەکانیشی دەکرد: ” ئەم پەیوەندییە مەپچڕێنن.”

هەروەها جەفری ئاماژەی بەوە دەکرد کەوا پەیوەندی ئەمریکا لەگەڵ کوردەکان، نزیکبونەوەمان لە ترکیا قورستر دەکات. هەروەها باسی لەوەدەکرد کەوا بەرپرسە تورکەکان سەیری شۆڕش لە ڕۆژئاوا دەکەن وەك پڕۆژەیەکی پارتی کرێکارانی کوردستان PKK کە ڕێکخراوێکی کرێکاری توندڕەوە و دەیەیەکە حکومەتی تورکی شەڕی دەکات. هەروەها وتی: “ زۆر بۆڵە بۆڵ هەیە لەلایەن تورکەکانەوە لەو بار□و.”

بەتەماشاکردنی بارودۆخەکە، کورد لەسوریا ڕووبەڕووی چارەنووسێکی نادیار بۆتەوە، ئەوە سەرباری هەڕەشە جۆربەجۆرەکانی تر لەسەر وجودیان. هەرچەندە بەرپرسە ئەمریکیەکان تا ئێستا بەردەوامن لە یارمەتیدانیان، بەڵام ئەوەی دەمێنێتەوە بیبینین فشارەکانی تورکیا یان لایەنەکانی ترە لەسەر ئەمریکا کە وابکات چوار چێوەی کارەکانی ئەمریکا بگۆڕێت.

بەهەرحاڵ ئەگەر ئەمریکا پشت لە کوردەکان بکات، نەك هەر قوربانی بە پاڵەوانەکانی شەڕی دژە دەوڵەتی ئیسلامی دەدات، بەڵکو شۆڕش لە ڕۆژئاوا دەخاتە مەترسییەوە، بە ئومێدترین ئەزمونی دیموکراتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

سەرچاوە:
https://www.jacobinmag.com/2018/10/rojava-isis-syrian-kurds-united-states-military

---

1194ساڵ ە جینۆسایدی ئێزیدیەکان و نەبەڕەکەی نادیە موراد عەلی مەحمود محەمەد

کاتێك 4 ساڵ لەمەوپێش رێکخراوەکانی ژنانی عێراقی و ئەمەش پشتیوان, دەستکرا بە هەڵمەتی نۆبێلی ئاشتی بۆ نادیە, هەوڵەکە سادەو ساکار هاتنە پێش چاو, وەلێ هاتە دی, نایشارمەوە پێشتر 12 ساڵ بەر لە ئەمڕۆ خەونم بەوەوە دەبینی خەڵاتەکە بۆ لەیلا زانا بێت و بە هەوڵەکانمان چوە پێشبڕکێکەوە" یەکەم هەوڵی کوردان بوو", لە ئێسستا کە بەخشرا بە نادیە زیاتر دە خۆش بووم, وەك خێزانێ گەورە مرۆڤایەتیەکە, خەڵاتەکە وەڵام بو بۆ 1194 ساڵ ە جینۆسایدی بەردەوامی ئیزیدییەکان و 74 فەرمان لە دژیان, ئەوانەی هاواریان لە هەڵستاوە بەهەی ئەوەی نادیە نەیتووە کوردم, هیچ ئەرکێکی ئەخلاقیان لە ئاست ە 1194 ساڵ جینۆسایدی بەردەوامی ئێزیدییەکان نەنواندووە, بەڵێ هاوارەکەی ئەمریان بەنرخە.

لەو 72 فەرمانەی پێشوو (پێش 2003), پیاوانی موسڵمانی کورد لە

ژێر پەرچەمی ئایندا بەشداریان لە کەی تاوانەکاندا کردووە, هەندێك جاریش خۆیان سەرکردایەتی جێبەجێکردنی فەرمانەکانیان کردووە, لە مێژووشدا هەندێکیان بە پاڵەوانی ئەفسوناوی و قارەمانی نەتەوەیی بەمەڵکەشەوە هەژمار کراون, پیاوە کوردە ناسیۆنالست وئیسلامییە سونیەکانیش تا ئێستا شانازییان پێوە دەکەن, هەرچەندە ئەوان لە مێژوودا تاوانبارن بە ئەنجامدانی جینۆساید, لە فەرمانی 74 یشدا وەك نادیە لە یەکەم دیداریدا گێڕایەوە " گەنجەکی تەلەعفەری و کوردەکی سەرانی و عەرەبەکی سوری" بەیەکەمجار لە موسڵ پەلاماریان داوە, واتا لە فەرمانی 74 یشدا کوردە سەرانیەکەی بارگاوی بە ئایدۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی ئامادەیە و چالاکانە بەشدارە لە تاوان, کچەکی ئەزیدی لە لایەك کراوە بە کەنیزەك, کوڕەکی کوردی سەرانی ئیسلامی لە لایەکی دیکەی چیرۆکەکە, قوربانی و تاوانکار کوردن, یەکیان کوردی ئەزیدی ئەوی دی کوردی ئیسلامی سونی, ئەمەش سەرزەنشتی قوربانییەکە دەکەین و داوای لێبوردن لە هەمبەر تاوانی تاوانبارەکە ناکەین.

لە دوا فەرمانی 74ی ڕۆژی یەك شەممە ڕێکەوتی 3ی ئەگستسی ساڵی 2014 دا, کە بە سەرکردایەتی پیاوانی ئیسلامی توندڕەوی عەرەبی سونە مەزهەب و بە بەشداری پیاوانی دەیان نەتەوەی دیکەی ئیسلامی سیاسی سونی ئەنجامدرا, لە ژێر ناوی سوپای داعش, لە بەشی زۆری پیاوانی کورد نەك ئەمجارە پێچەوانەی جارانی پێشوو, بەشێك نین لە پرۆسەکە و ئەکتەری چالاك نین لە تاوانەکە, داگیر کەری گەلی عەلی بەگ و بەردەڕەشە نین, بگرە بە هەڵمەتی هەموو ئەزیدین قۆناغێکی نوێ دەنێنە پێشەوە, پێچەوانەی فەرمانەکانی پێشوو, دەستە بژێرێك بەرەو روی تەواوی رابردووە ڕەشەکە دەبنەوەو زۆربەش شانازی بە نادیە مورادەکیانەوە دەکەن, یەك شەممە ڕەشەکەی نادیە دەبێتە دوا فەرمان و دوا کۆمەڵکوژی ئەزیدیەکان و دادگاییکردنی کەی تاوانەکانی پێشوو , سەرجەم فەرمانەکانی رابردوو لە ئاوەنەی یاداوەریدا زیندو دەکاتەوە, دەیانکات بە بەشێکی بەزڵکراو لە مێژوو , مێژوو لێرەدا پێچەوانە دەبێتەوە , 3ی ئاب لە تاوانەوە دەگەڕێت بە دادگای مێژووی تاوانە هاوچەشنەکانی رابردوو, دادگاییکردنی 72 فەرمانی رابردوو کە لە ژێر ناوی ئایندا ئەنجامدراوەو پیاوانی کوردیش لە بەشێکی تاکە قارەمان و تاکە تاوانبارن و لە بەشەکانی دیکە ماشینی تاوانەکەن, بەخشینی نۆبڵی ئاشتیش بە نادیە موراد رابردووی پڕ تراژیدی ئەزیدیەکانی کردە دادگایەکی نەو نەتەوەیی.

لە فتواکانی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل(780-855 م)ەوە , تا فتواکانی

لەیسی سەمەرقەندی و مەسعودی و ئەبو سعودی عەمادی بەم هەموو پلەو پایە ئاینییەیاوە ("خگیب المفسرین" شیخ الإسلام, مفتی القسگنگینیە,) کە ئەزیدییەکانی بە لە کافر کافرتر لە جوو و کریستان و …. ناو زەد کردبوو, فتوای کوشتنی پیاوان و بە کەنیزەك کردنی ژنانی وەك نادیە موراددەکانی دەردەکرد, هەموو ئەوانەی بە فتواو فەرمان بەشداری جینەسایدی ئەزیدیەکانیان لە مەژوودا کرد, جارەکی دیکە لە بەردەم ئاوەنەی تاوانەکانی داعش خرانەوە ناو قەفەسی دادگای مەژوو و ویژدانەوە, ئیتر لەرەوە عەمادی شەخ الئیسلامی ئومەیەك نیە لای ئەمە, بەڵکە فتوا دەری تاوانەکی مەژوویی بەردەوامە بە زیاتر لە دوو سەدە و تاوانباری جینەسایدە,و قوربانیەکەشی سومبلی ئاشتیخوازی جیهانە, سەدان فەرمان لە بەر ڕەشنایی فتواکەیدا دەردەچەت و پەکهاتەیەك هەوەی سەینەوەی لە بنەچەوە دەدرەت, ئەوەی داعش کردی, عەمادی درەژ ماوەترین موفتی ئاستانە چوار سەدەو نیو لەمەوپەش بەیاردەری بوو, بەرامبەر بە ئەزیدییەکان بە تاوانکاری زیاترەوەو دەەەقانەتر لەوەی ئەمە جەبەجەکرا .

قە کردنی ئەزیدییەکان لە سالەی 224ی کۆچییەوە, لە سەردەمی خەلیفە موعتەسەمی عەباسییەوە دەستی پەکرد, وەلە فتوای ئەبو سعودی عەمادی لە سالەی 1560 ی زاینی ڕەوایەتی ئاینی و پیرۆزی پە بەخشی لە پەششی ئایندا, ئەم فتوایە بووە هەوەنی دەیان فەرمانی مەرگ هەموو ڕەشتر و دەەەەقتر لە 2014-8-3, چەترینیان فەرمانەکانی قەکردنەکانی سەدەی نەزدە بوو , سەدەیەکی پە نەهامەتی و تاوان بوو بە ئەزیدییەکان , ئەم فەرمانانە تەنها خەلیفە و پاشا عەرەب و تورکەکان پەی هەەنەستان ,لە سالانی 1832 و 1834 پاشای کەرەی ڕەواندز و فەرمانی بەدرخان بەگ لە سالەی 1844 دا لە ناو فەرمانە زەرو زەبەنەکاندان, لە موسەیش دوای 3ی ئاب پیاوانی کورد ئەگەر بە لاوازیش بەت شوەن پەی پاشای کەرەو بەدرخان بەگ هەەدەگرنەوە, ئەمجارە کچەەەیەك دەبەتە قوربانی ترسی لە گەەانەوەی تاوانەکە نییە و دەبەتە حکایەتخوانی, ئەو تاوانە لە پیرۆزییەوە دەکاتە ناشرینترین , حکایەتخوانی ئەمجارەمان بەشان و بالەی میرو بەگ و شا و خەلیفەکاندا هەەنادات, بگرە لە ئاوەنەی تاوانەکانی موسەمانە سونییە تەلەعفەری و کوردە سەرانییە سونیەکەو عەرەبە سوریە سونەکەوە یەك مەژووی 1194 سالەی رابردوو دادگایی دەکات, زاکیارەکان لە ویژداندا دەژەنەتەوەو مرەقایەتی بەرەو روی مەژویەکی ڕەش دەکاتەوە, دەبەتە حکایەتخوانی زیاتر لە هەزارەیەکی پە لە تاوان, حکایەتەك هەزاران چیرەکی ناو پەرتووکە پیرۆزەکانی

رابردوو ناشرینە كات, حكایەتەكەی ئەو پیرۆزی□□كان وردو خاش دەكات
و مێژوو سەرەو واژوو دەكاتەوە, ئەو حەكایەتەی ژنانی ئەنفال
نەیانتوانی ببنە سوارچاكی لەو دیو پەردەكانەوە چیرۆكەكانی خۆیان
لە ترسی داب و نەرێت بە شاراوەیی و كزی گێڕایەوە.

دەبێت نۆبڵەكەی نادییە ببێتە هۆكارێك بۆ پێداچونەوە بە مێژووی 1194 ساڵەی رابردوو, بۆیە لە بەر رۆشنایی و ئاوێنەی تاوانەكانی داعشدا, دەبێت بە پێگەی كەسایەتی ئەو كەسایەتیانەدا بچین□و□ ل□ دادگای مێژوودا دادگایی بكرێنەوە, راستە هەر مرۆڤێك لە مێژوودا مرۆڤەكان بە شێوازێك دەیخوێننەوە, وەلێ تاوان بە تاوانی دەمێنێتەوە, تاوانكار لە سزا نابێت رزگاری بێت, دەبێت پێگەی راستەقینەی خۆی پێببەخشرێتەوە لە گۆڕیشدا بێت, نابێت گۆڕەكانیان ببێتە شوێنی پیاوچاكان و دڵنەوایی نزای لێقەوماوان كە تاوانكاری ئەنجامدەری جینۆسایدە , هەموو هێماكانی گەورە نیشاندانی ئەو تاوانكارانە لە مێژوو و یاداوەری گەلدا پێویستە تێك بشكێنرێت .
دیارە نادییە ئەگەر نەفیسەی كۆهنەوەرد بۆ یەكەمجار چیرۆكەكەی بە جیهان نەناساندایە, وێڕای ئازایەتی خۆی كە یەكەم ژنە حكایەتخوانی ئێزیدی بوو, ئەوا ئەستەم بوو بتوانێت ببێتە خاوەند گەورەترین حەكایەتی تاوانلێكراو.

نادیە لە بازنەی قوربانی دەستدرێژی دەرچوو, كاتێك شووی كرد,دوای وەرگرتنی نۆبڵ ئەركی قورسترە لە جاران, خەبات بۆ داكۆكی لە مانەوەی ئێزیدی و بەرەو روبونەوەی كۆمەڵكوژی لەسەر بنچینەی ئاینی و نەت□و□ایەتی, خەبات بۆ كۆمەڵگایەكی ئێزیدی پێشكەوتنخوازی كراوە , بەرەو روو بونەوەی داب و نەرێتی كۆنەخوازی ئێزیدی, بەرەو روبونەوەی جینۆساید ورێزگرتن لە یاداوەری قوربانیانی جینۆساید لە جیهان بە گتشی و ئێزیدی بە تایبەتی, پشتیوانی لە مافی گەلان و كەمایەتی ئاینی و مافی ژنان وەك سومبلێكی جیهانی خەباتی ئەوی قورستر كردووە, ئەو بۆ ئەوەی گەورەتر بێت پێویستە خەڵاتی ت□كەی ببەخشێتە قوربانیانی ژنانی ئێزیدی لە 1194 ساڵی رابردوو, مۆنمێنتێك بە ئەندازی گەورەیی قوربانیانی 1194 ساڵ جینۆسایدی بەردەوامی پێ دروست بكات.

عەلی مەحمود محەمەد

خەڵاتی درۆ، ڕۆژاوای دووڕوو ... فەرهاد شاکەلی

دوو سەعات لەمەوپێش، چاوم لە ڕاگەیاندنی ڕاستەوخۆی کۆمیتەی نۆبێل بوو، کە خەڵاتی ئاشتیی ساڵی ٢٠١٨ دەدرێتە (دەنیز موکوەگێ)ی خەڵکی کۆنگۆ و خاتوو (نادیا موراد)ی "ئەندامی کەمینەی یەزیدی لە باکووری عیراق". تا دوایین چرکەی ڕاگەیاندنەکەم بینی و گوێ لێ بوو، نە خەڵاتدەرەکان و نە ئەو هەموو ڕۆژنامەوان و میدیاکارانەی لەوێ ڕاوەستابوون بۆ ڕووماڵکردنی ڕووداوەکە و هەندێ پرسیاریشیان لە خانمی پێشکەشکار کرد، بە یەک تاکە وشەیش ناوی کوردبوونی نادیا مورادیان نەهێنا و نەیانگوت خەڵکی کوردستانە.
ئەم جۆرە هەڵوێستە بۆ من شتێکی تازە نییە و دەمێکە لە میکانیزمی ڕواڵەتکارانە و چەواشەکارانەی ئەم ڕێزلێنان و خەڵاتکردنە درۆ و ساختەکارانە تێگەیشتووم. ئەم پاییزە دەبێتە چل ساڵی ڕێک کە من لە سوێد دەژیم. لەم چل ساڵەدا سیونۆ (٣٩) جار پێشکەشکردنی خەڵاتی ئەدەبییات و چل (٤٠) جاریش خەڵاتەکانی دیکەم بینیوە و تا ڕادەیەک ئاگاداری یارییەکانی پشت پەردەی بڕیارەکانی کۆمیتەی نۆبێلیش بوومە، کە لێرە و لەوێ لە ڕێگەی هەندێ ڕۆژنامەوان و میدیاکاری چوختی و بەلەسەوە ئاشکرا دەکرێن. بۆیە وتم (٣٩) جار خەڵاتی ئەدەبییات، چونکە ئەمساڵ خەڵاتی ئەدەبییات نادرێ. ئەکادیمیای سوێدی ئاوڕووی خۆیان و خەڵاتەکەیشیان برد، کاتێ ئەوە ئاشکرا کرا کە مێردی ئەندامێکی ئەکادیمیای سوێدی، پەیوەندیی سێکسیی لەگەڵ ژنی بەشێک لە ئەندامانی ئەکادیمیادا هەبووە و ئەنجامی ئەم پەیوەندییانە چی بووە.

من لە دڵەوە پێم خۆشە کە خاتوو (نادیا موراد) خەڵاتەکەی وەرگرت و پیرۆزبایی لێ دەکەم. نادیا و ئازارەکانی نادیا و سەدان و هەزارانی دیکەی وەک نادیا، شایانی ئەوەن دەیان و سەدان خەڵات وەربگرن و ڕێزیان بگیرێت و خەم و خەفەت و ئازارەکانیان بە خەڵکی ئەم دنیایە و بە مرۆڤایەتی تەمار بکرێن. بەڵام دەبێ لای مرۆڤە هۆشیارەکان و ڕووناکبیران و بڕیاردەر و سیاسەتمەدار و خەڵکانی دیکەیش ئەوە ڕوون بێت، کە خەڵاتی نۆبێل، چ هیی ئاشتی و چ هیی ئەدەبییات، بە فیلتەری سیاسەتێکی دزێو و ناشیرین و گوماناویدا

تێدەپەڕێت و هیچ پێوەندییەکی بە داهێنان، یا بە چەوسانەوە و بەدبەختییەوە نییە. باسی خەڵا تەکانی دیکەی نۆبێل، فیزیا و کیمیا و پزیشکی و ئابووری، ناکەم، چونکە وەک ئەم دووەی باسم کردن، ئاگاداری ئەوانە نیم.

کۆمیتەی نۆبێل بە نادیا موراد دەڵێ "ئەندامی کەمینەی یەزیدی لە باکووری عیراق". ئەوان لە من و تۆ چاکتر دەزانن و ئاگادارن کە نادیا کوردە و خەڵکی کوردستانە. ئەوان زۆر چاک ئاگادارن کە نادیا و سەدانی وەک نادیا بە هەوڵ و کۆششی حوکوومەتی هەرێمی کوردستان ڕزگار کراون. بەڵام بەرژەوەندیی ڕۆژاوا ئەوەیە هەمیشە جەختی یەزیدیبوون بکات، بە کوردستانیش بگوترێ باکووری عیراق. لەم بوارەدا دەبوو خزمانی یەزیدی خۆیان، بە زمانێکی ڕوون و ئاشکرا، بە هەموو ئەوانەی باسیان دەکەن، یا قسەیان لەگەڵ دەکەن یا ڕێزیان دەگرن، بڵێن: تۆ مافی ئەوەت نییە بڕیاری ناسنامەی ئێمە بدەیت. ئێمە کوردین، ئایینک□مان یەزیدییە و "وەلاتێ مە کوردستانە". کۆمیتەی نۆبێل لە کورد و کوردستانیبوونی نادیا خان خۆی گێل دەکات، کەچی لەوەدا هیچ هەڵە ناکات کە لە جێی (شەنگال) بڵێ (سنجار)، چونکە ئەمەیان ئەو شێوەیەیە کە عیراقی عەرەبی پێی خۆشە و دەیەوێ بیس□ پێنێت. (داعش) دەیویست بە زۆر و بە هەڕەشە و سووکایەتی نادیا خان و هەزاران نادیای دیکە واز لە دین و ئایینی خۆیان بهێنن، ڕۆژاوایش دەیانەوێ بە خەڵاتکردن و بە بەرتیل بەرگی جوانی کوردبوونیان لە بەر دابکەنن.

هەر لەم دەرفەتەدا دەبێ ئەوەیش ڕوون بکەمەوە کە میدیاکارانی کوردستان، زۆر جار خوێنەر و بیسەر و بینەر چەواشە دەکەن، ئەوانەی کە ئینگلیزی یا زمانەکانی دیکەی ئەورۆپا نازانن، و بە شێوەیەک قسە و لێدوانی ڕێبەر و سیاسەتمەدارانی ڕۆژاوا د□گ□□زنەوە کە لەگەل ڕاستیدا ناگونجێت. دەیان جار گوێم لێ بووە و بینیومە، کە کابرای ڕۆژاوایی وتوویەتی (Northern Iraq)، کەچی ئەمان بە (کوردستان) تەرجەمەی دەکەن. تەنانەی بەرانبەر سیاسەتمەدار و بەرپرسانی عەرەبیش هەر ئاوا (شەرمن و سەلار)ن. کابرای عەرەب دەڵێ (الاقلیم)، بەڵام ئەمان کە تەرجەمەی دەکەن، دەڵێن (هەرێمی کوردستان).

ئێستا کە یەکەمین جارە لە مێژوودا کوردێک خەڵاتی نۆبێل وەردەگرێت، دەبێ کورد لەوە ژیرتر و وریاتر و ڕاستگۆتر بن، کە کڵاوی زەرد و سوور و کەسکی ڕۆژاوایان بکرێتە سەر. دەبێ ڕاستوڕەوان بە ڕۆژاوا بڵێن، یەزیدی کوردن و یەزیدیخان کوردستانە.

نابێ لەوە بترسن و سڵ بکەنەوە کە "دۆستەکانیان!" لێیان زویر ببن. ڕووناکبیرانیش دەبێ ئەو ڕاستییەیان لا ڕوون بێت کە خەڵاتی نۆبێل، لە ۳۵-۳۰ ساڵی ڕابوردوودا، زۆر جار، وەک ڕێگایەک و وەک کەرەستەیەک بۆ ناوزڕاندن و دژایەتیکردنی ئیسلام بە کار دەبرێت، نەک بۆ ڕێزگرتنی داهێنانی ئەدەبی یا خەبات لە پێناوی ئاشتیدا. زۆر جار بینیومانە کە مرۆڤکوژ خەڵاتی ئاشتیی نۆبێلی پێ بەخشراوە و کەلکە نووسەر خەڵاتی ئەدەبییات. ڕۆژاوا ئەگەر شەڕی ئیسلام و موسڵمانان دەکات، با بچێت خۆی بیکات، نەک کورد بە کار بهێنێت و دواییش بە گورگانخواردی بدات. لە شەڕی (داعش)دا هەزاران تێکۆشەر و خەباتگێڕ و قارەمانی کورد کوژران و بریندار کران، بەڵام ڕۆژاوا پاداشتی کوردیان بەوە دایەوە کە دژی گشتپرسی ڕاوەستان و داگیرکردنی نیوەی خاکی کوردستانیان پێ ئاسایی بوو.

هەر ئەم ڕۆژاوایە و هەر ئەم کۆمیتەیەی نۆبێلە، ساڵی ۱۹۸۸، کە هەڵەبجە ژارباران کرا و (ئەنفال)ی بەدناو ڕووی دا و هەزاران کچ و ژنی کورد دیل کران و هەرچی خراپە بەسەریان هێنرا، یەک وشەیان لە دەم دەرنەچوو، نەوەک سەددام حوسەینی دەست و خۆشەویستیان زویر ببێت. نە ئەوسایش و نە ئێستایش نەیانهێشت ڕاستیی ئەو کارەساتانە ئاشکرا بکرێت، چونکە ئەودەم ئەوەیش ئاشکرا دەبوو کە خۆیان هاوبەش و هاوکرداری ئەو تاوانانە بوون.

نادیا خانمی بەڕێز و خۆشەویست! لە دڵەوە پیرۆزبایی لە تۆ و لە نەتەوەی کورد و لە کوردستانی نیشتمانی هەمووومان دەکەم. تۆ زۆر لە خەڵاتی نۆبێل گەورەتریت و زۆر لە سیاسەتی ڕۆژاوا پیرۆزتریت. ئازارەکانی تۆ، ئازاری هەموو مرۆڤایەتین و بەشێکن لە مێژووی مەینەت و چەوسانەوە و ژێردەستیی مرۆڤ لە سەرانسەری مێژوودا. تکایشت لێ دەکەم: ئەو ئێوارەیەی کە خەڵاتەکە وەردەگریت و ئاخاوتن پێشکەش دەکەیت، بە کوردی قسە بکە و زۆر ڕوون و ئاشکرا بڵێ: ئەز کوردم و وەلاتێ من کوردستانە.
برینی نەتەوەی کورد و نیشتمانەکەی، نە بە خەڵاتی نۆبێل و نە بە بەڵێن و دۆستایەتیی ڕۆژاوا ساڕێژ دەبێت. ئەم جارەیش، ئەم نووسینەم بە وتە جوانەکەی سۆکرات، فیلەسۆفی گەورەی یۆنانی، دەبڕمەوە، کە فەرموویەتی: "خۆت بناسە: Know Thyself!".

فەرهاد شاکەلی
زانستگەی ئوپسالا
سوێد، ۲۰۱۸-۱۰-۵

کتێبی: رەخنە لە ئیدیۆلۆژیا … سمکۆ محەمەد

ناوی کتێب : رەخنە لە ئیدیۆلۆژیا. لێکۆڵینەوە لە چەمکی ئیدیۆلۆژیا و رۆشنبیری
بابەت : لێکۆڵینەوە
نووسەر: سمکۆ محەمەد

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن … .]

چەپکێک شیعری نیکۆڵاس کاتانۆ شاعیری ڕۆمانیی – کەنەدیی

تێبینییەكانی سەر دیواری زیندانێک

ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ)

-________

پاییز

چ حەپەسانێک بوو
من و خۆر
بەیەکەوە لەهەمان ژووری زیندانا
دەمانتوانی بوونمان هەبێ
*
گەڵا زەردەکان لە بەدەنگیدا ڕادەماڵدرێن.
*
من ژمارە نەوەد و چوارم.
*
خائینەکان دەبووایە میللەتەکانیان بپارێزن و
قارەمانانەکانیش دەبووایە بیانفەوتێنن.
*
باڵندەکە ئەگاتە
پشت چاوەکانم و
ئەبینێ چۆڵ و هۆڵە.
*
گردەکانی دەوروبەر
لە ترساندا گرمۆڵە بوونە
*
گەردوون
بەردەوامی خۆی هەڵناوەشێنێتەوە
لەبەر دزێوی مرۆڤ
*

من زۆرجار
لە وشەکانم پەشیمان دەبمەوە
بەڵام هەرگیز لە بێدەنگییەکانم نا.
*
ئێستا تاکە گەڵایەک بەقەد دارەکەوە نییە.
*
تەنها نهیلیستەکان دەیبەنەوە چونکە بە نیازی هیچن.
*
من باڵندەی زیندانم.
*
بۆ ئەوەی مەزن بی، ئەبێ بە هەڵە حاڵی بووبی.
*
کە منداڵ بووم کەس نەدەمرد
بەڵام ئێستا مردن بەردەوام ڕوودەدا.
*
واقیع داهێنانی ئارەزوو و لە ئەندازە بەدەرمانە.
*
بێدەنگی لەتیرۆر باڵا دەستترە.
*
گەڵاکان گوێمن و
گوێم لێ دەگرن
*
هیچ ناڕەوایە لە درۆی ئەبسوردێکەوە تا بۆگەنترین تاوان.
*
من دەژێم و تاجی پاشاییشم ناوێ.
*
ئەوەی لێرە مرد بێناوە.
*
من بەردەوام هەڵەم کرد
بۆ ئەوەی ببم بەخۆم.
*
شەو و ڕۆژ
زۆرانبازییە لە پێناو دەسەڵاتدا.
*
من خەریکی لابردنی جاڵجاڵۆکەی مردووم لەسەر
لێوی پەنجەرەیەکە.
*

چونکە مردن ناچارییەکی حاشاهەڵنەگرە
مرۆق چارەنووسی بە شکستە.
*
کۆتاییەکان ئەنجام نین.
*

زستان

زەمەن لە نێو بێدەنگیدا عاسی بووە.
*
قۆڵەکانم ماندوو بوون
لەوەی وەکو باڵ خۆ بنوێنن.
*
دەتوانم دەم وەربگرمەوە؟
*
ئێرە ئەو شوێنەیە کە هەموو فێڵەکانی
خۆکوژی تیا فێر دەبی.
*
شۆڕشەکان تاجیان خستە سەر تاوانباران.
*
هیچ شتێک لە زیندان لە هوشیاری
بە تاوانێک ناخۆشتر نییە.
*
ئامانجێکی تایبەت ببەخشە بە ژیان
ژیان یەکسەر مانای خۆی لەدەست دەدات.
*
مانگی ئاسمان وەکو ئاوێنەکە شکاوە.
*
کەس ناتوانێ خۆی بە لایەکدا بخات
چونکە هەموو کەس هەم ڕاستن و هەمیش هەڵەن.
*
چونکە هەموو فێڵ دەکەین
بۆیە لە یەکتر دەبوورین.
*
ئەگەر مردم
تۆڵەم مەکەنەوە.
*

ئەگەر ژیری لە خەوندا بوایە
چیم لە خەوتن پێدەدزرا.
*

بەهار

ئایا ڕووناکی دەرگای هەیە؟
*
گوڵ لە نێو بڵێسەی ئاگردا دەبێتە بەهار.
*
نوێژکەرەکان بۆ دۆراوەکان نزا دەکەن.
*
پەپوولەیەکی ڕەش
خۆری داپۆشی.
*
جارێک چەند جیهانێک هەبووە
لە نێوان وشەکان و نائامад□ییدا.
*
لە چاوەڕوانی گوللە بارانکردن دام.
*
چ ئەلتەرناتیڤێکم هەیە،
پاش تاریکی؟
*
من لە کوێم؟ ئایا من بێدارم؟
*
بەردەوام نیشتمانی خەونەکانم
دروست دەکەم.
*
هیچ شتێک لە بیرۆکە ترسناکتر نییە
وەختێ تەنها ئەومان هەبێ.
*
پێموا بێ باخچەیەک هەیە
ناوی باخچەی خۆشەویستییە
گەر وایە،
منی تێدا نیم.
*
هەندێجار سەلامەتترە

دەست و پێ لە زنجیردا بێ
نەک ئازاد بی.
*
خەونەکانیش کێلی قەبرن.
*
بە بێ مەرگ
ڕزگاری نایەتە دی.
*
ئەگەر بە وەفا بیت بۆ ڕاستی
ئەوە ون بوویتە.
*
بوون بە قوربانی، تراژیدیایە
بوون بە مرۆڤیش تراژیدیایەکی ترە.
*

هەرگیز ناتوانم ببم بە شتێک
خۆم نەبم
نا ئومێدیشم لەوەی ببم بە خۆم.
*
خۆر دەدرەوشێتەوە
وەک ئەوەی مردن هەر نەبێ.
*
چاوەڕوانی بۆ کۆتایی هاتنی چاوەڕوانی
خۆی جۆرێکە لە چاوەڕوانی.
*
هاوین

شوێن ئەو گەورانە مەکەوە
کە چاو برسین.
*
مێشک ئەو یادەوەریيانە هەڵدەگرێ
کە دڵ ناتوانێ هەڵیان بگرێ.
*
لێرە هیچ ئەلتەرناتیڤێکی تر نییە
جگە لە خۆشەویستی یان مەرگ.
*
هیوا لە زانیاری ناتەواوەوە

پەیدا دەبێ.
*
تەنها کەسێک لەوانەیە ببێت بە شەیتان
بەڵام کۆمەلە کەسێک پێکەوە دەبن بە بەربەری.
*
گوێم لە هاوارە لاوازەکەیەتی.
*
سەرکەوتن بە بێ ئەخلاق چی دەگەێنێ؟
*
گرنگترین ڕاستی فەرمان دەرکردنە
هەموو کەسێک دەیەوێ فەرمان بدا.
*
پرسیار ئەوە نییە ئایا بڕوامان بە خوا هەیە
بەڵکو ئەوەیە ئایا خوا بڕوای بە ئێمە هەیە؟
*
سەرما لە گوڵی چیمەنتۆوە دەڕوێ.
*
مێشک قەت ڕێنمایی دڵ ناکات
بەڵام لە تاواندا دەبنە هاوڕێی یەکتر.
*
ئایا هیچ و پووچ دەتوانێ بەخشندە بێ؟
*
هەموو مر□ق ب□ هەتا هەتا دەژێت و
بۆ هەتا هەتا دەمرێت.
*
وەک دەریاچەیەکی مردوو
تاریکی پێچامی□و□.
*

پاییز

هەورەکان مێژوویان نییە.
*
پاییز لووتکەی گەڵا مردووەکان و
شکستخواردووەکانە.
*
من ل□□ر□م

تا چەندین شکستی خوات پێبڵێم.
*
یان دەبێ یەکترمان خۆش بوێ
یان بمرین.
*
من و درەختەکان
زوو ڕووت دەبینەوە.
*
هەتاو لەسەر دیوارەکە توایەوە و
تیشکەکانی لی دەچۆڕێ.
*
گوێم لە دەنگی شوێن پێکانمە
بە بێوچان بە شوێنمەوەن.
*
ئایا دیوارەکان دەتوانن بمخۆن؟
*
تۆ بڵێی ئەمە دوایین خەونم بێ؟
*

نیکۆڵاس کاتانەی لە ساڵی ۱۹۲٦ لە ڕۆمانیا لە دایک بووە. خوێندنی پزیشکی و فەلسەفەی لە زانکۆی کلوج ناپۆکا لە ڕۆمانیا خوێندووە. لە ساڵی ۱۹٦۲ دێتە کەنەدا و دوای شەش ساڵ دەبێتە هاوڵاتیی کەنەدی. لەساڵی ۱۹٦۲ تا ساڵی ۱۹۷۰ وەکو رادیۆلۆجیستێک(شارەزا لە بواری بەکارهێنانی تیشک) لە مۆنتریاڵ و فدریکتن کاری کردووە. لە ساڵی ۱۹۷۰ وە بە شێوەیەکی بەربڵاو گەشتی کردووە و ماڵی لە ئەڵمانیا و فەرەنسا داناوە. کاتانەی بە زمانەکانی ڕۆمانی و ئەڵمانی و فەرەنسی و ئینگلیزی و ئیسپانی دەنووسێت و زیاتر لە سی کتێبی بڵاو کردۆتەوە.

نیکۆڵاس ئەندامی یانەی:پێن" و ئەندامی کۆمەڵەی نێونەتەوەیی شیعرە لە بەریتانیا و ئەندامی ناشناڵ جیوگرافی ئەمریکییە و ئەندامی ئەکادیمیای شاعیرانی نێونەتەوەیی مەدرەسەی هیندییە و هەروەها ئەندامی ئەی ئەس پی ئاڕ ئەی ڕۆمانییە.
ئەدەب و شیعری ڕۆمانی لەڕووی مێژووییەوە کۆنترین دەقیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ۱۵۲۱ کە بارشۆق نووسیویەتی. کلتووری ڕۆمانی بە چڕی لەژیر کاریگەری کەنیسەی ئەرسەدۆکس بووە. یەکەمین کتێب لە ڕۆمانیا کە کتێبێکی ئایینی بوو لە ساڵی ۱۵۰۸ چاپکراوە. پاش ئەو

مێژووە ئینجیل و گەلێ کتێبی ئاینی تر چاپکران. بەڵام وەک ئەدەب یەکەمین کتێبی ئەدەبی (شیعر) لە ساڵی ١٦٧٣ چاپکراوە و بووە بە سەرەتای بزووتنەوەی شیعری ڕۆمانی.

لە سەدەی هەژدەهەم خاکی ڕۆمانیا کەوتە چنگ دەسەڵاتی عوسمانییەکان و ئەوانیش تەنها ڕێگەیان بە کلتووری یۆنانی دەدا و لەرەوە کلتووری یۆنانی هەژموونی خۆی بەسەر ئەدەبی ڕۆمانیدا زاڵ کرد و بووە هۆی گەشە و بەرەوپێشچوونی ئەدەبی ڕۆمانی. دوای بڵاوبوونەوەی بیری ناسیونالیستی لە ئەوروپا، ڕۆمانییەکانیش کەوتنە خۆ و ئەو ئایدۆلۆجییەیان گرتە دەست لە پێناو دەوڵەتی خۆیاندا. لەسەرەتای سەدەی بیستەم ئەدەبی ڕۆمانی گەیشتە چڵەپۆپەی خۆی کە بە قۆناغی زێڕین ناو دەبرێ. ڕۆمانیا جگە لەوەی ژانری ڕۆمان تیایدا گەشە دەکا، گەلێ بەهرەمەندی تری تیا هەڵدەکەوێ لەوانە کە ڕۆڵیان دەبێ لە بنیادنانی بزووتنەوە ئەدەبیی و هونەرییەکانی خۆرئاوا..دوای ئەم پلەیە لە گەشە ئیتر ڕۆمانیا تێکەڵ بە کلتووری خۆرئاوا دەبێ. دوای جەنگی جیهانی دووەمیش ڕۆمانیا بیروباوەری ستالینیزم و دەسەڵاتی کۆمۆنیستی ئەو وڵاتە کاریگەری ڕاستەوخۆیان دەبێ لە گەشە و سەرهەڵدانی ئەدەبی کۆمۆنیستی ڕۆمانی. ئەدەب و شیعری هاوچەرخی ڕۆمانی لە کاروانی گەشەی شیعر و ئەدەبی جیهانی دانەبراوە و شاعیران و نووسەرانیان لە داهێنان بەردەوامن.

نیکۆڵس کاتانەی شاعیر لەم شیعرانەدا شیعر-یادەوەری یان یادەوەری شیعریی ئەزموونی ژیانی زیندان و دووبارە زیندووکردنەوەی یادەوەرییەکانی سەردەمی گەنجی شاعیرە کە لە زیندانەکانی ڕۆمانیادا دەست بەسەر بووە، کە ئەو کات لەلایەن ڕوسیاوە داگیر کرابوو. سێجار بە ڕێکەوت دەیهێننەوە دەرەوە تا ئیعدامی بکەن، بەڵام کاتانەی یەکێک بوو لەو دوو سەد زیندانییەی کە لە ئیعدامکردن ڕزگاری بوو. دوای ئازاد کردنی نیکۆڵس لە یادەوەری خۆیدا بەریەکەوتنی خۆی وەک زیندانییەکی سەدەی بیستەم هێناوەتە ئاراوە. تێکستەکان بەراوردی دوو دەنگی جیاوازن کە بە ئیقتباسی شیعری شاعیرانی تر و قسەی نەستەق خۆی پێ دەکاتەوە. کاتانەی ژانرە کۆنەکان تێک دەشکێنێت و داوامان لێ دەکات بە پێچەوانەوە بیان خوێنینەوە هەروەک چۆن ڕاست و ڕاست دەیخوێنینەوە، بە دۆزینەوەی درەی مرۆڤایەتی لە کەلێنی کۆمەڵگەی ئەمڕۆدا. وەک کاتانەی خۆی دانی پیادا ناوە هیچ شکۆ و ڕێزێک لە زیندان وەک خۆی گوزارشتی لێکردووە، بوونی نییە. لەگەڵ ئەوەشدا تێبینییەکانی سەر دیواری زیندانێک گیڕانەوەی شکۆیە بە ڕوحی مرۆڤ.

نیکۆلەس کاتانۆی وەک لە نامەیەکیدا بۆ دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێبەکەی ناردووە دەنووسێ " تێبینییەکانی سەر دیواری زیندانێک" هەم یادەوەرییە و هەمیش شیعرە" هەروەها سینسیا مئسینجەر لە کۆتایی کتێبەکەدا کە وەک پاشکۆییەک دانراوە دەنووسێت " من پێشنیار دەکەم کە ئەم تێبینییانە وەک شیعرێکی دریژ بخوێنرێنەوە." هەروەها دەنووسێت " ئێستا و دوایی تێکستەکان لەگەڵ فرێیز و ڕستە ئاماژەن بۆ بێدەنگی، بێگومان بێدەنگیش یانی مەرگ". دواجار لە میانی تێکستەکانەوە دەبینین شیعری جوان و نووسینی جوان خۆیان نمایش دەکەن. وەک سینسیا دەڵێ " شاعیر قووڵترین مەینەتی لە جیهاندا ئەزموون کردووە و بەردەوامیش لە گەڕان بەدوای ڕاستیدا.

تێبینییەکانی وەرگێڕ :

١- تێبینییەکانی سەر دیواری زیندانێک کتێبێکی کۆشیعرە و من تەنها ئەم چەند شیعرانەم لێ هەڵبژاردووە و وەرگێڕاوە.

٢- شیعرەکان زۆر زۆر کورتن و هەندێکیان دێڕێک یان چەند وشەیەکن.

سەرچاوەکان :

Notes on a Prison Wall -1
Nicholas Catanoy
Vancouver, Canada 1994

2- http://49thshelf.com/Books/N/Notes-on-a-Prison-Wall

3- http://ronsdalepress.com/authors/nicholas-catanoy/

4- http://en.wikipedia.org/wiki/Romanian_literature

میزاج و کەسایەتی … هاورێ خالید

کاتێک بەبێ هیچ هۆکارێک کەسێک یان کەسایەتی کەسیک پەسند دەکەیت یان دەکەویتە ژێر کاریگەری وکەسایەتی ئەو یان بە پێچەوانەکەی ڕەفزی کەسایەتییەکەی دەکەیت، ئەمە واتای ئەوەیە تۆ هێشتا دەخی سروشتی هەڵبزت تێنەپەڕاندووە، هێشتا نمونەیەکی جۆرایەتی ناکاملی داروینیت، هێشتا لە ئەشکەوتە چاوبەستەکەی ئەفلاتوندا گیرت

خواردووە، هێشتا لە باری کەسایەتی ئید (ئەو)یکی فرؤیدیت، لە کۆتاییدا تؤ (داسمان)ی هایدگەریت.

مرؤڤی میزاجی ناتوانیت خاوەن کەسایەتی و شوناسی خؤی بیت، هەمیشە کاریگەر وەرگرە و هەستیارە، خاوەنی کەسایەتیەکی شلؤق و ناجیگیرە، چونکە حوکمەکانی لەسەر بنەمای سۆز و هەڵچوون سەرچاوە دەگرن، زؤر جار پێوەر و ئەنجام و داتاکانی هەڵەن، گشت لەسەر بنەمای بەش پێوانە دەکات، بەدوای وردترین بەشی بەشەکاندا دەگەڕێت، خؤی لە نموونە زەق و ئاشکرا و بەرجەستەکان لادەدات، بەگشتی زۆرجار کەسی ئایدیالی و پێزەتیف دەردەکەون، بەڵام لەوێوە ئەمەش ڕووندەبێتەوە کە هەموو کات ئەمانە دژە سیستەم و هاڕمؤنین، هەمیشە پشت بەو گریمانەیە دەبەستن کە دەکرێت کەمینە ڕاست و لەسەر حەق بێت، بۆیە زۆرجار توشی فاشیزمی فیکری و ئایدیۆلۆجی دێن.

لە ڕوخسارو ئاکاری ڕواڵەتدا ڕەنگە نەرم و ڕێزدار بن، بەڵام هەمیشە ویست و حەزی ئەوەیان تیایە کە بەم نەرمیە فیکرێکی ڕەق و توند و وشك و تاك لایەنە بچەسپینن، زؤر جاریش دەکەونە پارادؤکس، تەنانەت هەندیك جار حەساسیەتیان بە هەندیك وشەو چەمک و دەستەواژەش هەیە، لەسەر ئاستی تیۆریدا دەشێت وا پیشانبدەن کە باوەڕیان بەهەموو پرەنسیپە ئەخلاقیە یونیڤیرساڵ و بالاکان هەیە، بەڵام لە واقیعدا ویستی خۆسەپێنی و خۆپەسندیان هەیە، بۆیە زۆرجار دەکەونە پارادۆکس لەگەڵ خۆیاندا دووچاری کێشەی لۆجیکی و ئەخلاقی و دەبل مۆڕاڵی دێن. هەموو ئەو خەسڵەتانەش کاریگەریان بەسەر چۆنایەتی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانیانەوە دەبێت، بەشێوەیەک کە ناتوانن خۆیان لەگەڵ ئەوانیتردا بگونجێنن و هارمۆنیەک لە پەیوەندییەکانیاندا دروستبکەن.

تەنانەت لە ئاستە بابەتیەکەیدا ئەوانەی کە خەریکی کارکردنن لەبوارە ئەکادیمی و کولتوری و ڕۆشنبیری و مرۆییەکاندا، لە کؤتایدا

ئەوەی دەیزانن وەکو ئامراز بەکاری دێنن یان خۆ خەریکی سەفسەتەکردن دەکەن، یان بەدیار هەستە تایبەتیەکانی خۆیەوە دادەنیشێت بۆ ڕاوکردنی یان چنینەوەی چەند دەسکە شیعرێك.

سەرەڕای هەموو ئەمانەش مادام مرۆڤ بوونێکی هۆشیارو ئاگامەندە ئەوا لە دیوە مەعنەوییەکەیەوە بوونێکە پێکهاتووە لە هەست و نەست و باری سایکۆلۆجی و غەریزەی سروشتی، ئەوا میزاجی بوون شتێکی سروشتیەو هەم حەتمییە، شێوەیەک لە دیالێکتیک هەیە پێی دەگوترێت دیالێکتیکی نێوان خودو بابەت، بەپێی ئەم دیالێکتیکە بابەت و

ڕووداوەکانی ناو جیهانی دەرەوەی من کار لەسەر ناخ و دەروونی من دەکەن وە بەهەمانشێوە من کاریگەریم هەیە لەسەر جیهانی دەرەوە، چۆنم بوێت وەها لێیان دەدوێم و ئاراستەیان دەکەم لەداهاتوودا، بۆ نموونە، کاتێک کە مێژوونوسێکی نەتەوەیی مێژووی نەتەوەکەی دەنووسێتەوە، لەبەر ئەوەی بە کامڵ هەست و ئیحساسەوە سەر بەهەمان نەتەوەیە ئەوا ناتوانێت سەت لە سەت بابەتی بوون و بێلایەنی خۆی بپارێزێ، لەو شوێنانەی کە لە بەرژەوەندی نەتەوەکەی نەبێت ڕەنگە خۆی لە هەندێ ڕووداو لابدات و هەندیکی تر بشێوێنێت بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتر نموونەیەکی تر، زانای بواری زانستە سروشتییەکان کە ئیش لەسەر دیاردەی بێ گیان، ئاو و هەواو بەردو هتد.. دەکات، لەبەر ئەوە هەر لەسەرەتاوە میتۆدەکەی میتۆدی چەندایەتی ڕووتە ئەوا ئەو پەیوەندییە دیالێکتیکییەی نیوان (خود{زاناکە}/ بابەت{h2o}بەنمونە) کە پێشتر باسمانکرد لەدۆخی سفردایە، واتە هیچ کامیان کار ناکەنە سەر ئەویتریان.

ئێستا ئەو پرسیارەی کە ڕووبەروومان دەبێتەوە، سنوری دۆخە ئاسایی و سروشتییەکەی میزاج تا کوێیە؟ تا کوێ مرۆڤ دەتوانیت بابەتی و بابەتیبوون لە دەست نەدات؟
هەر کاتێک مرۆڤ توانی هۆکارو بەڵگەیەکی دروست و لۆجیکی بۆ پەسندکردنی بابەتیک بهێنێتەوە ئەوکات دۆخی میزاجی تێپەڕاندووە، بۆ نموونە کەسێک کە حەز بە ڕەنگی سوور دەکات لەبەر ئەوەی هێماو ڕەمزی حیزبە کۆمۆنیستەکانە جیاوازە لەگەڵ ئەوەی کەسێک تر کە خۆشی نازانێت بۆ ڕەنگی سوور لای خۆشەویستە، دۆخێک کە هۆکاریکی هەیە لەبنەمادا خەسڵەتی بابەتی بوون و مەبدەئی بوونی تێدایە.

هاورێ خالید

مۆنیۆمێنتێك بۆ لەبیرچوونەوە ... نەژاد عزیز سورمێ

سێبەر و سێبەر
بە دوای نیگار

بە دوای چاودێرانی ئاگر ..
هەوری ئاسندار ..
ژنانی گوێ قوڵاخ
بە جەوهەری کوێری ڕاهێنراو
بە دوای دەنگی پێی
ڕەخشی بەجێماو
لەو ڕێیانەی ،
شارستانەتی شەڕ و
شەڕی شارستانەتی
تیا بەرپایە …
*
ئادەمیگەلی
دەست بە بەردی ئەشکەوتان گوراو ..
چاو بە بەفری کوێستان ڕشتوو ..
ئاسمان
بارانی لێ گرتنەوە
خۆیان لە سرەوتنی کلۆرایی
درەختە ڕووتەکان و
کەناری
چۆم و ڕووبارە نەقشبەستووەکان
بینییەوە ..

ئەنکیدۆ
هێشتا لە جەنگەڵستانە ..
تەخت هەڵنەنراوە
گەلگامشی لەسەر دانیشێ ..
مەیخانە ئاوا نەکراون
لە کونجە تارەکانیاندا
بچێتە خەڵوەتی ئارەزووەکانی ،
لە ناو شکارتە هەڵچووەکان
ڕێ لە پاکیزان دەگرێ ..
*
بوارێکی سەخت
چۆلەکە شەکەت
وەك ئەو عاریفانەی
دڕك بە گوڵ دەبینن ،
بە گۆڕایە بەردینەکانەوە وەربوون

بەروبوومی ئاسمان
ببەنەوە هێللانە ،
وێرانەیێ جێنیگای
هەمووومانی پێوەیە ..
لە یادەوەریماندا
بە ئێشی ئەشکەنجەدان دەچێ
لە ڕۆژێکی سڕەدا ..
لە گەڕانەوە بۆ خود
هەنگاوی یەکەمی لێ هاوێشترا
یەکەمین بزەی تیا پشکووت
چاوشارکێ ،
بۆ سێوێك
ژیانی هێنا و
ژیانی برد ..
سترا نێکی تەواو نەکراو ..
ئەفسوونێکی باڵ کراوە ..
بەسەر ڕەهایی
کاتە پسۆکە وەڕسەکاندا
دەفڕێ .. ناگەڕێتەوە ..
*
هەڵەمان کرد
لە نانمان زیاتر ویست
هەڵەمان کرد پێمان گوتن
نەتانهێشت خۆشمان بوێن ..
هەڵەمان کرد
بۆ مەوسیمی
چاوغایەنیی ، بێ چاندیی ، ژەهراوی
نووشتاینەوە ..
هەڵەمان کرد
نوێژمان ،
بە کەبارێکی ناوەخت دا ..

شەپۆلی نوور
قژی کیژە گۆشەگیرەکانی
مەستتر دەردەخست
سێبەری ژیارێکی بەرەواژ بوو
شەبەنگی بە ژاوەژاو بەخشی ..

دەنگی لە بێدەنگی خواست ..
هەڵەمان کرد
وەنەوشەی تەلانانمان ڕاوەشاند ..
لە ئاوی لێڵمان دا ،
لە بڕە ڕازاوەکان نەپەڕینەوە ..
هەڵەمان کرد
هەوڵمان دا ،
نووزەی گجوولە بەرەڵڵاکان
تێکەڵ بە چینکە و پرووشەی
چۆلەکان بکەین ..
هەڵەمان کرد ..
*

مۆنیومێنتێك
بۆ هەوری ئاسندار
بۆ ژنانی گوێ قوڵاخ
بۆ خۆخواردنەوە
بۆ باران ،
لە پاشماوەی
پێکە بە دزی خوراوەکان هەڵدەنێین ..
سەمفۆنیای شێتایەتییە ،
پرچی پیرۆزگریی ڕادەکێشین
نووزەی
تووتکە هەتیوکەوتووەکانمان
دێتە دەست ..
ئاوریشم ،
پۆڵای پێ خوار دەکرێتەوە ..
ئێوارە بە شەتاوێکی تۆزاوی دووگیانە
ئاگرجەنازەی بەفری لە کۆڵ ناوە ..
ڕووبارە کێویەکان
ڕێیان ،
لە چاوی کوژاوەمان گرتووە ..
خوانی شەو
سرووتیی ڕەهێڵە و گەردەلوولە ..
شەهدی مێژوو
بە ئاوێنە تڵخەکاندا دێتە خوارێ
چۆلەکە

گۆڕاییە بەردینەکان بەرنادەن !
خاکی پیر
کە جەستەی درزبردووی خوێناوی
لە خۆرێکی بریندار دەچێ
بە ئامێزی لەرزۆکی
ڕەشەبای لە باوەش گرتووە ..
چۆلەکە
گۆڕاییە بەردینەکان جێناهێڵن !
*
ئای گۆلی نەدیتراو و نەبیستراو!
هەواری غەریبی !
بانیژەی ئەستێران !
چاوت لێیە .. ؟
بەدنیهادی دەبینی ،
درەخشان
دوور لە دڵ
نزیك لە خوێنی بەفیڕۆدراو
لە ودمی ون بوون
لە چ سرەوتنێکی ئارامدایە ؟
کۆخەکانی ئومێد
چۆن هەڵدەدرێنە خەرەندەکانی
نۆستالیژیا ؟
ڕووتتر دەبنەوە گوڵەگەنم
چۆلتر دەبنەوە خەرمان ؟
پەراوێزێك ،
بۆ خۆدزینەوە لە ئێش
خۆدزینەوە لەو فرمێسکانەی
شێوەی شەونم دەدەن .. نامێنێ ؟
*
بە پێشبینییەك ،
تەنیا عاشقان
پەی پێ دەبەن
بێدەنگی ،
بە بەنگکێشی و
خەوی زڕاو و
سۆزانییە سەربڕاوەکانی
کووچە و شەقامان دەشکێنرێ ..

نووزەیەکی مەست
بەسەر لمی کەناردا کەوتووە ..
باران
کە لە شەڕی ئاژاوەدا کشاوەتەوە ،
مۆسیقای خەمباری
بەسەر هەواری دێرین و
ئەو چۆلەکانە پەخش ئەکا
لە گۆڕاییە بەردینەکان
پرووشە دەکەن .

کانوونی یەکەم 2017

هاوسنعەت … پشکۆ ناکام

پەرشە : هەلەو........ .
ئینزە : بەڵێ فەرموو گوێم لێتە.. .
پەرشە : کاکە ئینزە وەکی برێی کویت..! ئەعوارت دەپرسم، ئەوە لۆ ئەوە… تەلەفۆنت لۆ دەکەم کە پیرۆز باییەکی گەرمت لێ بکەم کە بویتە پارەمانتار ، چونکە هەر وەک بەخۆت دەزانی کە ئەمن و تۆ یەک سنعاتمان هەنە کە هەوەش “گەحدە” یە ، بۆیە ئەمن پێم وایت باش لە یەک دەگەین و عورمەتمان لۆ یەکتر هەیە ، ئەرێ بە خودای..
ئینزە : مەمنون کاکە پەرشە گیان ، پیرۆزبایی لە جەنابیشت .. بەڕاستی زۆر زۆر خۆشحاڵ بووم کە جەنابیشت وەک هاو گەعدە بۆ من بوویت
بە پارلەمانتار ، خەڵک تاقەتی لە ئەهلی کتێب و سیاسەت چوە، گەر چی لە دوو لیستی جیاوازین بەڵام ئەمە کارێک ناکاتە سەر ئێمە ، ...
دەمێک بوو ئەم میللەتە دوو هونەرمەندی وەک من و تۆی نەکردۆتە نوێنەری خۆی تا بە گەعدە دیفاعی لێ بکەین..من و تۆ ئەتوانین کە هەموویان بێنینە هەڵپەڕکێ..
پەرشە : هەی زارت خۆش ، ڕەعمەتی خودادت لێ بێت بە خۆی دەمێ بوو خەلیفە فەرموو بوی ” با بۆ خۆیان هەڵپەڕن ” دیارە قەسدی لەو□ یە…

ئینزە : قوربان ئەوەشت لە بیر نەچێ ئێمە ئەتوانین یاک ڕیزی گەل
لە یە
یەک ڕیزی شایەرەکانەوە دەست پێ بکەین…یەک و دوو ، دەی
بکوتە ، ئیتر خەڵک بە قاوەیی و مۆرو پرتەقاڵیییەوە شان لە شانی ی
یەک ئەیەن و دواتر ئەبێ بە سێ..
پەرشە: بە قەبری ڕەعمەتی وایە.. ئەمن لۆ خۆم بەرنامەی ئەوهام
دانایە
هەر بە عەیرانی کوردستان وەکی بەهەشتی لێ دەکەم، بە خودای
ئینزە : براشت بۆکێشەی کارەبا چارەسەرێکی زۆر باشم لە
گیرفا…ببورە لە مێشکایە…
پەرشە : رۆعەکەم ، ئەتۆ چت دایە لە ئاو و کارەبا و مۆم و هەو تڕ
و ...... تەشق□□ی□، وەک ئەمن بەخۆت لە خزمەت عیزبەکەی خۆت بە و
بەس.کارەبا و محاش و هەو شتانە ئیشی عیزبن نەک ئەمن و تۆ ،
ئێمە لەپارلەمان کارمان دست بەرزکرنەوەیە ، برێن بە لاق لاقیش
هەردەبڕین..ئەی ئەو محاشە زەریفە کو وەردەگرین..؟ کە عیزب گۆتی
ماست ڕەشە دەبێ هەموو برێین ئەشهەدو با بەکەم ئەوهایە، هێند
ڕەشە بە هەموو حالەمی سپی نا بێتەوە..ئەدی کو بابی خۆم............
ئینزە : تەواوە سەد لە سەد لە گەڵتام ، ئەی منیش حیزب نەبوایە .،
چۆن ئەگەشتمە شەش ملیۆنی مانگانە ، ئەوەیە ماڵی مفت ..هاهاها
…بەسەری هەردووکمان جاری وا هەبوو لە یەک مانگا بە چوار شایی و
پێنج شەش گەعدە لە پەل و پۆل ئەکەوتم و قوڕگیشم ئەنووسا ئەنجا
ئەگەر شەش حەوت وەرقەیەکم دەستکەوتایە..
پەرشە : هەو زەمانە ڕۆشت ، عالی عازر ئەمن و تۆ نوێنەری دوو
عیزبین
لە پارلەمان ،،دەبێ بە یەک ڕیزیی شایەرەکان ، یەک ڕیزی هەموو
عیزبەکان نیشانی دۆست و ناعەز بدەین..
ئینزە : قسەکانت زۆر جوانە قسەی دڵی منیشە ، زۆرم پێخۆش بوو.
گوێم
لە دەنگت بوو ، ئێستا ئەبێ بڕۆم ، ناسیاوێکم ژنی هێناوە بانگ
کراوم
هەرچەنە قوڕگیشم تەواو نیە ،ئەچم و یەک دوو سەعاتێ مەجلیسەکە
گەرم ئەکەم…باشە شتێکی تیایە…
پەرشە : گەلەک مەمنون عەیاتم ،،وەکی برێی ئەمنیش دەبێ بڕۆم ،
یارییەکی خۆش هەنە دەبێ وەک موحەلیق نەقری بکەم ،، بەس نیە عیزب
ئەم هاوار هاوارەی لە کۆر کردمەوە..بڕۆ بابی خۆم تا یەکەم گەعدەی
پارلەمان لە ئەمانەتی خودایا بیت...........................

چیرۆک بۆ منداڵان.. مشکەکەی زیرەک … نووسینی: رەزا شوان

رۆژێک پشیلەیەکی زل، راوی مشکەکی نا، تا بیکرێت و بیخوات.. مشکەکە توانی خۆی لە پشیلەکە دەربازبکات.. بەڵام لە پڕ مشکەکە رووبەڕووی مارێکی گەورە بۆوە.. زانی کە مارەکەش دەیەوێت بیخوات.. لە دڵی خۆیدا وتی: گەر زوو نەکەومە خۆم ئەم مارە دەمخوات.. کوتوپڕ بیرۆکەیەکی باشی بۆ هات، تا لە مارەکەش خۆی رزگاربکات.

مشکەکە: مارە گیان، دەزانم کە برسیتە و دەتەوێ بمخۆیت.. بەڵام من لەشم زۆر دەخورا.. دەرمانێکی ژەهراویم لە لەشم داوە.. ئەگەر ئێستا بمخۆیت.. بە هۆی ئەم دەرمانەوە، ژەهراوی دەبیت و دەمریت.. مۆڵەتم بدەری تا سبەینێ، خۆم پاک دەشۆرم و، دەمەوێ بۆ ئێرە.. بە پاکی بمخۆ با ژەهراوی نەبیت.
مارەکە: من ئێستا برسیمە و خۆم پێ ناگیرێت.
مشکەکە: کەواتە باش گوێم لێبگرە، من نێچیرێکی قەڵەو و چەورت پیشان دەدەم.. سەیری دوای خۆتەوە بکە، لە پاڵ ئەو کولانە مریشکانەدا، بێچووە کەروێشکێکی خرپن یاری دەکات.. خێرا بڕۆ تا رای نەکردووە، بیگرە و بیخۆ.. خوت مەستی گۆشتی کەروێشک بکە.
(مارەکە بڕوای بە قسەی مشکەکە کرد.. بەرەو کولانە مریشکەکان کشا…)
مشکەکە بە چاوتروکانێک لەو شوێنە دوورکەوتەوە.. لە دوورەوە دەیڕوانی.. تا بزانێت لە نێوان مارەکە چی روودەدات.

مارەکە لە پاڵ کولانەی مریشکەکاندا، رووبەڕووی پشیلە زلەکە بۆوە.
پشیلەکە و مارەکە بەرەنگاری یەکتری بوونەوە.. میاو میاو و فیشکە فیشک دەستی پێکرد.. پەلاماری یەکتریان دا، بوو بە شەڕی پشیلە و مار.
مشکەکەش لە دوورەوە، لەبەر خۆیەوە وتی: کامیان لەم شەڕەدا تیابچن، بۆ من مایەی دڵخۆشییە.. خوای دەکرد هەردووکیان

یەکتریان دەکوشت.

ڕێزا شوان
کەرکوک: ١٩٨٥

پەنابەرێکی کورد خەڵاتێکی نێودەوڵەتی وەردەگرێت

پەنابەرە کوردەکەی دوورگەی مانوس کە ناسراوە بە بەهرێز بوچانی خەڵاتی (ئەننا پۆلیتکۆڤسکایە) ی وەرگرت بۆ ساڵی 2018. خەڵاتکردنی ئەم پەنابەرە لە بەرامبەر کار و چالاکییەکانی دێت کە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا لەو دورگەیە ئەنجامی داوە و بەبەردەوامی گرفت و نەهامەتییەکانی پەنابەرانی لە نوسینەکانیدا بڵاو دەکاتەوە.
بوچانی، لە بنەڕەتدا خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە و ماوەی چەندین ساڵە لە کەمپەکانی دوورگەی مانوس دەستبەسەرە.

پەنابەرانی دوورگەی ناورۆ و مانوسی پاپانیوگینیا ئەو کەسانەن کە پێشتر ویستویانە بە قاچاخ و بە بەلەم ڕوو لە ئوسترالیا بکەن و هەرگیز لە ئوسترالیا نیشتەجێ ناکرێن.
خەڵاتی (ئەننا پۆلیتکۆڤسکایە) خەڵاتێکی ساڵانەیە کە بەناوی ڕۆژنامەنوس ئەننا پۆلیتکۆڤسکایە ناونراوە کە لە ساڵی 2006 دا کوژراوە لە بەرامبەر بێدەنگنەبوونی لەسەر کارە ڕۆژنامەنووسییەکانی.

سەرچاوە: ماڵپەری ڕۆژنامەی گاردیان

ئامادەکردنی: هێژار

شیعری مناڵان / دوو هۆنراوەی
فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

پۆلی یەکەمین

منداڵی پۆلی یەکین
بۆیە ئازاو زیرەکین
هەرکەدەچینەناو پۆل
دادەنیشین گورجوگۆڵ
پەرتووکمان دەردەهێنین
چونکە وانەدەخوێنین
چاوەڕێین مامۆستامان
بەخەندە دێتەلامان
بەیاری وگفتی شیرین
دەمانخاتە پێکەنین
هیوادەبەخشێ پێمان
هەتا ڕووناکبێ ڕێمان
لەگەڵ زانیاری بەسوود
ئینجا گۆرانی وسروود.

پێنوس وپەڕاو

بومەتە هاوڕێی پەڕاو
دەیپارێزم وەکو چاو
تیا دەنووسم ژمارە
بەم پێنووسە نازدارە
پێنووسەکەم خۆشدەوێ
لەبەرچاوم ناکەوێ
پێی دەکێشم وێنەی جوان
سەوزایی وشاخ وئاسمان
پەڕاو هاوڕێی ژینمە
پێنووس وزەو تینمە
بۆیە ئاوا چالاکم
لەنەزانین بێباکم.

فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

قوتابخانە ....هێنراوە بۆ مناڵان... ڕۆستەم خامۆش

قوتابخانە چەند خۆشە
ڕووناکی بیرو هۆشە
یەکەم شوێنی فێربوونە
جێگەی بەرەو پێش چوونە

قوتابخانە هەموو کات
ژیانمان ڕۆشن دەکات
لانەی هەزاران ئاوات
ئایندەی گەشی وڵات

ماڵی زانستە ئەوێ
بۆیە زۆرم خۆش دەوێ
لە بیرمە ڕۆژو شەوێ
لە بەر چاوم ناکەوێ

ڕۆستەم خامۆش

وشەکانیش بریندارن ... نوێتری کتێبی شیعری گۆران ڕەئوف

ناونیشانی نوێترین کتێبی شیعریی گۆران ڕەئوف ە کە لەلایەن ماڵی وەفاییەوە چاپ و بڵاوکراوەتەوە، ئەم کتێبە کۆمەڵێک شیعر لە خۆدەگرێت، کە سەرجەمیان لەڕووی تەکنیک و زمان و فەزا و جیهانبینیی و کەرەستەی شیعرییەوە هەڵێنجراوی ئەم زەمەنەن، زەمەنێک کە بۆنی جەنگ و تەنیایی و برین و پارچە پارچەبوونی ڕۆحی

مرۆڤی لێدێت..

جێی ئاماژەیە ئەم کتێبە لە بەرگێکی قەشەنگدا یە و لە دووتوێی ١٣٠ لاپەڕەدا یە، هاوکات گۆران ڕەئوف جیا لەم کتێبە خاوەنی چەندین کتێبی دیکەیە کە لە ساڵانی ڕابردوودا بڵاوکراونەتەوە وەک: ڕاستییە در□ز□ن□کان، ڕۆمان ٢٠٠٩. عەشق نائومێدییەکی خۆشە، شیعر، ٢٠١٣ خانەی ڕۆنان، قەفەزێک لە ناخی باڵندەیەکدا، چیرۆک، ٢٠١٦، چاپ و پەخشی سەردەم.

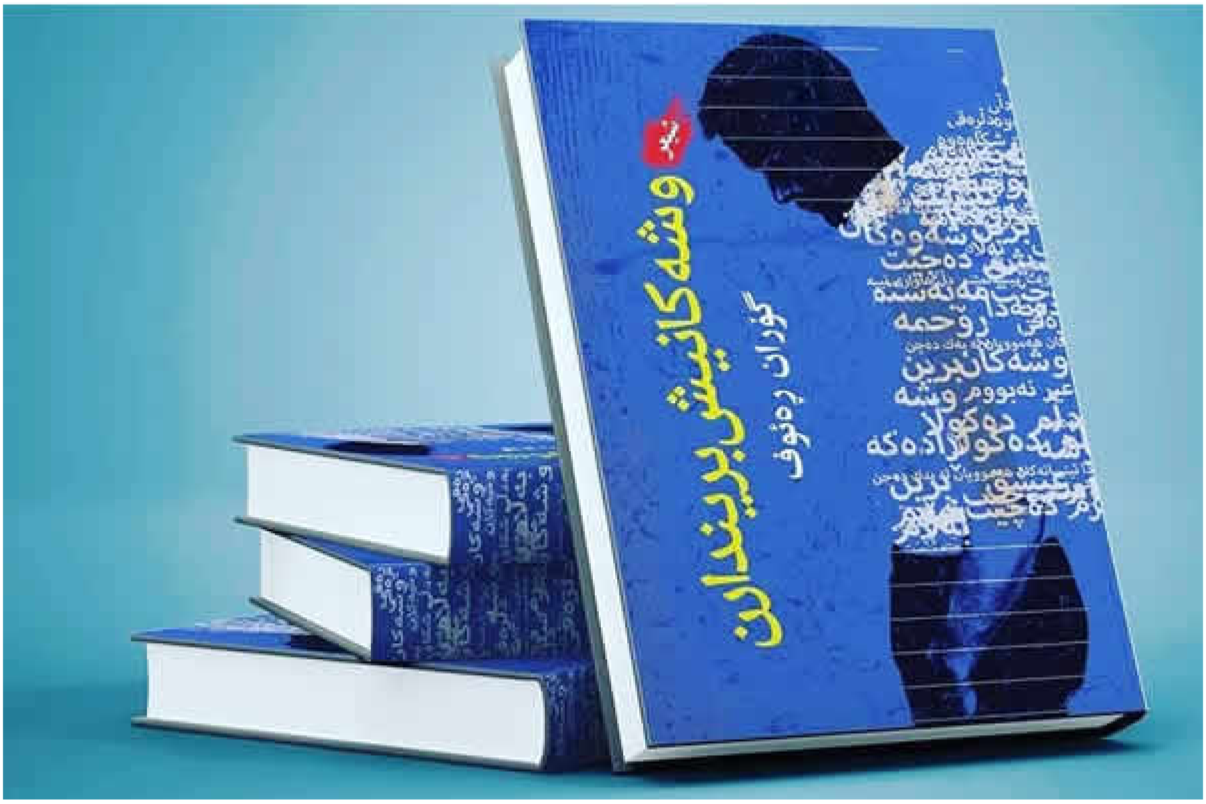

کتێبی – ناسیۆنالیزم له نێوان فکر و سیاسەتدا ... سمکۆ محەمەد

ناسیۆنالیزم لەمێژوودا ئەو نموونەیە نەبووە کە ئێستا لەفۆڕمێکی دیکەدا خۆی دەنوێنێت، سەرباری هەموو ئەو پێناسانەی کە بۆ نەتەوەی سەردەست و نەتەوەی ژێر دەست دەکرێت و رەوایەتی دراوە بە ناسیۆنالیزم و سەرهەڵدانی بزووتنەوەیەك لەژێر ئەو عینوانەدا

خەباتی نەتەوەیەی بکرێت، ئێستا هەم چەمکەکە کەوتە بەر رەخنەی فکری و هەم بەکارهێنانی لە ئاستی بزووتنەوەی جەماوەری و سیاسی و چەکدارییدا مەترسی تێدایە، دونیاش سێ لەو جوڵانەوەیە دەکات کە نەتەوە بێدەوڵەتەکان خەریکن کاری توندڕەوی پێدەکەن، بۆیە بە هەموو لایەك خەریکن تێگەیشتنی نوێی مۆدێرنی بۆ درووستدەکەن و ئیستاتیکای سیاسی پێدەدەن، تاکو کێشەی دیکە لەپەنام ئەم چەمکەدا سەرهەڵنەدات…..

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …..]()

کەی ئاوا نەبوویت؟ … ساڵح حەسەنزادە

ئەم ناوونیشانە؛ دوادێڕی دەقێکە بە ناوی شیعرەوە لە ژمارە (106)ی هەفتەنامەی (ئاژانس)و لەسەر رووپەڕی دوو لاپەڕەی (16-17)ی قەوارە گەورەی رۆژنامە بڵاوکراوەتەوە، شاڵاو حەبیبە لە ژێر ناونیشانی (ئینجیلی خۆشویستن) بابەتێکی بڵاوکردووەتەوە لە فۆرمی شیعردا، بەڵام چەندێك شەن و کەوم کرد هیچ تام و بۆنێکی دەقی شیعریم لێنەکرد، ڕەنگە ئەویش هۆکاری خۆی هەبێت کە لەم نووسینەدا حەز دەکەم زیاتر ئەو گۆشە نیگایانە بخەمە روو و تاووتوێیان بکەم کە وای لە من کرد بە ڕاشکاوی ئەو بڕیارە بدەم.
گومانی تێدا نییە کە لەبەر چەند هۆکارێکی سەرەکی دەقێکی ئەدەبی وەك شیعر لە دایك دەبێت، لەوانە دەربڕینی مەراقە پەنگخواردووەکانی ناوەوەو دامرکاندنەوەی هەڵچوونەکان لەو ڕێیەوە، هەروەهاش لای هەندێك بۆ ئارەزوو و حەز وەك هەر خولیایەکی تر دەنووسرێت، لای بەشێکی کەمیش وەك بەئاکام گەیاندنی ئەفراندنێکی جودا، بەڵام ئەگەر لەڕێی کاری رۆژنامەگەریەوە دەقێکی کرچ وکاڵ بنووسرێت ئەوە بابەتێکی ترە..
لێرەدا وەك سەرە قەلەمێك حەز دەکەم بابەتی لێدوانەکەم دابەشی چەند تەوەرەیەك بکەم:

***زمانی شیعر:**

لەم ساڵانەی دواییدا لە لایەن هەندێك لاوەوە دەقگەلێکی زۆر سادە بەرهەم دەهێنرێت و بە زمانێکی رۆژانە دەخرێتە بەر نیگای خوێنەران، ڕەنگە ئاسانکاری بێت بۆ تێگەشتنی هەندێك خوێنەر، بەس لەولاشەوە نزمکردنەوەی هەموو هونەرە جۆراوجۆرە زمانەوانیەکانی شیعرە و بگرە فەرامۆشکردنیشیانە.
لە راستیدا لەو دەقە 170 دێڕییەی شاڵاو حەبیبەدا کە ئاسۆیی بە نموونە دوای نموونە درێژ دەبێتەوە بەر شیعرییەت نەکەوتم لە رستەکاندا و هەستم کرد هەر قسەی رۆژانە دەخوێنمەوە، جا جێی خۆیەتی بپرسین ئایا نووسینی شیعر ئەوەندە ئاسانە؟
بۆ ئاماژەدان بە نموونە لەم بارەیەوە، ئەو لەو دەقەدا دەڵێت:
کاتێك بە هەزاران نامەت بۆ دەنووسم و
بە قسەی قۆڕ وەڵامم دەدەیتەوە
یان دەڵێت:

چونکە پێت وایە تەنیایت و پێشت وایە تەنانەت دەسپەڵ ناکەیت
*
هێندەش بە پەلەپروسکێ ئەم نووسیەنت داڕێژراوە تەنانەت هەڵەچنی ڕێزمانی بۆ نەکراوە وهەروا بەو هەڵانەوە خراونەتە بەر چاوی خوێنەران کە لێرەدا ئاماژە بە نموونەیەکیان دەکەم:
ئەو دەڵێت:
ئەگەر تەرمی گەریلاو شەرڤانانم تێ بە گەڕەکەکاندا رایبکێشیت
راستیەکەی دەبوو ئاوها بنووسرایە:
ئەگەر تەرمی گەیلاو شەڕڤانان بە گەڕەکەکاندا رابکێشیت

***بابەتی دەق:**

وەك چۆن ئەو نووسینە لە فۆرمی شیعر داماڵراو بوو وەکو تۆن و وشەسازی و رەوانبێژی، هەرواش وەك بابەت بەر زۆر خاڵی ناڕێکی گێڕەرەوەی دەق دەکەوین.. گەر لە خوێندنەوەکانەوە مانای تازەو هونەری نوێ شتێکمان فێر نەکات، یان دڵمان فراوان وئاسودە نەکات و چێژی ئەدەبی هەست پێنەکەین دەپرسین کوا ئیستاتیکا، کوا جیاوازیەکانی دەق؟ ئایا هەر مەبەست لاپەرە ڕەش کردنەوەیە یان دڵ ڕەش کردنەوەش؟ دەتوانم بڵێم لەم دەقەدا ئاکارگەلێکی قێزەون ڕیزکراون و تێیدا لەسەر زمانی دانەر دانپێدانانێکی مەترسیدار دەبیستین کە هەموو جوانیەکانی پێشتر لە زیهنی خوێنەردا بوونیان بووە، رەش و ناشرین دەبن و لە کۆتایشدا پەشیمان دەبینەوە لە خوێندنەوەو کات بەسەربردن لەگەڵ ئەو جۆرە نووسینانەدا:
وەك ئاماژەیەك ئەمە چەند نموونەیەکە لەو ڕووەوە:
تۆم لەبەر بێئەخلاقییەکانت خۆش دەوێت
*
چونکە دەبینم کاتەکانتم پڕ پڕ دەکەیتەوە
من تۆم خۆش دەویت
*
ئەگەرچی فشەکەر چەپەڵ گەمژەیت
بەڵام من تۆم خۆشدەوێت
*
شەرمەزارم
کە هێشتا نەمتوانیوە ئەوەندە سەخیف بم
تۆم زیاتر خۆش بوێت
*
دەبێت کەمتر دەسپەڵ بکەم

بەڵام زۆرتر دەیکەم...... و زۆر نموونەی تر

*** تەئویلەکانی خوێنەر:**

لە جۆری نووسینی یەك دیویدا خوێنەر زۆر ماندوو نابێت بگەڕێت بە دوای داهێنان و دۆزینەوەی هەندێك خاڵی سەرنج ڕاکێش و گرنگ تا بۆ ئەوانەی درکیان پینەکردووە باس بکرێن.

رەنگە ئەزموونی هەر کەسێك لە ئێگزایل بە جۆرێکی جیاواز بێت، بەڵام بۆ هەندێك خۆگونجاندن لەگەڵ ئەو ئەتمۆسفیرە نوێیەدا جۆرێك کارەکتەری پێدەبەخشێت، بە تایبەتی لە ژینگەیەکی بێگەنداو کارکردنیش لە میدیای تاکڕەنگ و تاکڕەوت ، زۆرجاریش نامۆبوون بە بەها پێشینەییەکانی خود.

لای زۆرێك وایە کە پەیامی ئینجیل ملکەچ بوونە بۆ هەموو ستەم و زوڵمیك و بگرە چەپڵە بۆ لێدان و خۆشویستنیەتی، مەگەر ئەوە نییە خۆشەویستی لەوێدا هەموو شتێکە، کەواتە ئەو خۆشەویستیە بەر جەلادیش دەکەوێت، بەڵام ئەوەی هەرگیز لەم دەقەدا باس نەکراوە ئەوەیە گەر خود ببێتە بەشێك لە سیستەمی جەلادبووندا و ئاوهاش خۆ بە قوربانی دابنرێت! ئەمە کارەساتە گەورەکەیە، ئەمەیە خاڵی نەگەڕانەوەی رۆشنبیر و جیابوونەوەی لە مەعریفەتی ڕاستەقینە ، بەڵام لە لایەکی تریشەوە دانپیانانێکی راشکاوانەیە بۆ هەموو ئەوانەی لە هەر قۆناغێك لە قۆناغەکانی قەیرانەکاندا بەشێك لە مرۆڤایەتیان لەدەستدا.

هەر ئەوە ماوە بڵێم : دەقی وا کرچوکاڵ پەڕەی فەرهەنگی رۆژنامەو گۆڤارەکانیش دەخاتە ژێر پرسیارەوە، گەر شتێك مابێت بڵێنی فەرهەنگی راستەقینەی لێبێت!

هەر بەم جۆرەش ئەو بەم کۆپلەیە دەرگا لەسەر ئەو جیهانە بێگەنە پێوەدەدات:

خۆم سەرخۆش دەکەم و
تۆم خۆش دەویت
بەڵام من کە ی ئاوا بووم؟
شاڵاو تۆ کەی ئاوا بوویت؟

کتێبی شیعری، جن بۆ خۆیم دەبا … سەلام عومەر

نووسەر: سەلام عومەر
پیت چنین: زەمەند سەلام
دیزاینی بەرگو ناوەڕۆك: هێرش مەغدید
هەڵەچن: محەمەد چۆمانی
چاپخانەی:
نرخ: 4000
تیراژ: 500 دانە
چاپی یەکەم 2018

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان-هەرێمی کوردستان ژمارەی سپاردنی(98)ی ساڵی 2018 پێدراوە

بۆ خوێند□و□ی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن ….

دۆڕان … شیعری: سمکۆ محەمەد

(لەگوڵدانا تەنها لەشی ژن دەبینرێت)
(ئەدۆنیس)
لەکونی دەرگاکان و
لەدرزی پەنجەرەکان□و د□مڕوانی
ژنان لەنێوان بەڕماڵی فەرمان و
مەکری کراس □ پەڵە پەڵەکەیاندا
گەمەیان لەگەڵ ئیبلیس دەکرد و
بەگوێزانێك برۆی پەیکەرەکانیان دەتاشی و
لەتەبڵەکی جگارەی پیاوەکانیاندا ئارەزووی خۆیان دەبینی

بەدەستێك دەیاننوسی نوور و
بەدەستەکەی دیکه. چەقۆیان لەمانگ دەگرت
دەیاننووت سەفای شەو نەبێ … رۆژ ئەڵماسێکی بێحیکمەتە
شریخەیەك کە قوڕقۆشمی پێ دتوێنرایەوە
ون بن لەژێر شۆرەکاتە بێ شوومارەکان ده یووت ..
لەژێر پەرچەمە بەپیت لکێنراوەکان
لەنێو تاق و کەلێن و قڵشتەکان
ئێوە کە ئیشتیاقی مەلەکووت نیین
ئەو شەمعدانە کریستالیانە بۆ ناشکێنن
ئێوە کە لەخواوەندەکانەوە دوورن
لەتۆرانی تاووس بۆ دەترسن
ئێوە کە لەهەناسەی دایکتان و ترسنۆکی باوکتان نەگەیشتوون
لەنێو ئەو دیڕە ساردو سڕانەدا چی دەکەن
ئێوە کە لەدەمژمێرێکدا بەسەر دەیان قوڵنگ و تەوری رەنگاورەنگدا
باز دەدەن
مێینەیەتیتان لەژێر بال□ی کام بال□ندەدا
لەبەیانی کام وەرزد مۆمیا کراوە
ونبن … تاوەڕس نەبووم
لەگەمژەیی خۆم و سالاری پیاوان
گەرنورێکن ئیلاهیانە لەتیشکی ئاقیق درووست بوون
چاوبەستم کەن
گەر بڵێسەی چەخماخە شڕەکەی باپیرمن
دەمنا دەمێك هەڵدێن
نەخشی توێڵم بسوتێنن
گەر لە کەشکەلانی فەلەکدا سەمادەکەن
دەمژمێرەکەم بشکێنن و وێنەکەم هەڵگرن بۆ هوودنە
ئەو هوودنەیەی زەندەقی چووە لەدۆڕان
من … کە دۆڕاوم
حەزناکەم لەسەر کراسەکانتان بنووسم
خانمەکان کە شەو هاتن بەزاری خۆتان پ□یق□ك بۆ (با) بدرکێنن
ئێوە کە مەخلوقێکن روحتان زوقمەو دڵتان بەستەڵەك
بۆ ئەڵێن زەمانێك ب□ر□ ئ□ستا فریشتە بووین
پاشۆلێك مەرجانی سپی و
نەخشەیەك بووین ل□ ئومێد
بۆ ئەڵێن زینەتی میوەجاتی بەهەشت و مامزگەلێکی بەناز بووین
چاوەکانمان شوشە بەندێك بوون لەئاو
دەخیلە هیچ مەڵێن

شتێك بدركێنن ساتە قۆشمەييەكانى روخسارتان گەشاو□ تركا
بارۆحى منيشى پێ مەحف بێت
قۆڵ هەڵمالن.. قۆڵى سپى
هەرچى سەروەتى رۆحم هەيە لێم بستێنن
هەرچى دەبەن لەسە پارچە كەمتر نەبێ
لەسەد دەنك
لەسەد رەنگ
لەسەد نمرە
لەسەد پەڕە
لەسەد ترپە
لەسەد گۆشە كەمتر نەبێ
تاڵانم كەن و بير لەتاقانەييم مەكەنەوە
كە خەريكى (ئاو) دەيبا
نامەوێ لەنوورى ئێوەدا بتوێمەوە
حەزدەكەم لەسەر كراسەكانتان بنووسم
خانمەكان كە شەو هاتن توو جوانيتان شتێك بۆ ئاو بدركێنن
بۆ كلوە بەفرەكانى حيكايەت و
جامە شيرەكانى ئەفسانە
كە من نازانم كاميان بوو حەسرەتەكانميان سووتاند
مەيلى سۆزانيەكان بوو لەئينجانەكان تۆرا
يامەيلى كيلۆ پاترا و شەهريار بوو
لەپاكەت و شوشەى سەر شۆستەكاندا گۆڕا
بياتريس
مۆم بەدەستەكەى ميهر لێم بوورە
ناتوانم وەكو ئامادەم سێوێكت لەتەكدا لەت كەم
ناتوانم شەوێك ژوورەكەت ئاوا كەم و ستيانەكەت لەتكەم
بچۆ چەرچەفەكەت بە بەڕماڵەكانەوە بئاڵێنە
هاشەى دەنگى شەيتانەكان لەگۆنات بسڕەوە
لێوانێك لەتەم پڕكە
منيش دەنووم بۆ هەميشە ......

سمكۆ محەمەد

هەمیشە تەنها گوڵی منی … کارازان تەنها

{0}

هەموو گوڵەکانی باخەکەم
دیپۆرتی باخەکانی
تر ئەکەم
بەس تۆ بەتەنها
ببە گوڵی
من

{1}
تۆ ئه گه ر دڵی من بیت !؟
ئه ی دڵم ئیستا هی کێیه …?!
.
{2}
تۆ { دڵی } منت نه برد
بۆیه ناتوانم له { بیرت بکه م} .’
.
{3}
ئه گه ر به زیندووی له بیریان کردی
ئه وا به مردووی بیرت ده که ن …!!!!
.
{4}
.
دڵیشم ده ربهێنن نامرم چونکه یارم هێشتا ده ژی ,,,?
.
{5}
یه که م مر□قم که دوو دڵم هه یه !
به ڵام به بێ یه کێکیان ده مرم ?
.
{6}
هه زار دڵ له گیانم دا بێت ؟
به بێ تۆ ؛
هه ست به لێدانی هیچیان ناکه م !

.
{7}
.
خۆشه ویستی ناشرینه کانیش ! جوان ده کات …

{8}
تۆ دڵم ، بوویتایه ، سه ت ساڵ من ڕاده وه ستام …؟
تاکو . تۆ . له لێدان …. نه وه ستی ،،،،!!!
.……………………………………………………

{9}
خه ڵکی . به ڕا وه ستانی دڵیان ، ده مرن .؟
منیش . به وه ستانی دلی ، تۆ . ، ده مرم !!!

{10}
تخوا مه هێڵه دڵت . ناساغ بێت ؟؟؟
به خودا. تاقه تی . چوونم نییه …
. بۆ لای ، دکتۆر ..!!!
{11}
پێت سه یر نه بێت … که ده مبینی !، هه ڵده په ڕم ، ؟
چونکی دڵم . وه ک / ته پڵ ./ لێده دات ، که ، تۆ ، ده بینێت …
!!!

karzan tanha

پاکیزەکەی شنگال ئەو خوێنەی کەکاڵ نا بێتەوە… سەدیق سەعید ڕواندزی

لەبەرەبەیانێکی زوودا، لەگەڵ هەڵهاتنی یەکەم گزنگی خۆری ئەم بەیانییە،لەشکری جەهالەت، لەشکری خوێن وسەربڕین، پەلاماری شنگال دەدەن. ئیدی چیڕۆکە دڵتەزێنەکەلێرەوەدەست پێدەکات. ئەوان کەبەدرێژایی مێژوو، بۆماوەی هەفتاو سێ جارفەرمانی قڕکردن و

لەنێوبردنیان دراوە،ئەمجارەشیان لەسەردەستی ڕیشدارەکانی داعش، نەوەی خوێن ڕێژەکانی دوێنێ، پەلاماردەدرێن.تەنها لەسۆنگەی ئەوەی وەك ئەوان موسڵمان نین و ئایینێکی دیکەی جیاوازیان هەیە.

نەهامەتییەکان، تراژیدیاو کارەساتەکان، لێرەوەدەستپێدەکەن. لێرەوە، سەربڕین وئەتککردن، کوشتنی منداڵ و پیروپەککەوتە، دەست پێ ئەکات.ئەوان بەناوی ئایین و لەپەراوێزی جێبەجێکردنی بنەما شەرعییەکانی ئیسلام، هەرچی لەدەستیان هات دەرهەق بە کریڤەکانیان کرد. ئەوان وێنەیەکیان لەئایین نیشانی ئەوان و دونیاشدا کەمرۆڤ بەڕامان وگومانێکی قوڵەوە بپرسێت بەڕاست ئایینی ئیسلام ئەمەیە؟ کە(دینی ئەوان دەبینیت، هەرچی دینی دنیا هەیە نەفرەتی لێدەکەی ولەبەرچاوت دەکەوێت. ئەمە قسەی یەکێك لە کارەکتەرەکانی ناوڕۆمانی(پاکیزەکەی شنگال)ە.

ئەم ڕۆمانە،کە لەسەروبەندی کارەساتی جینۆسایدکردنی ئێزیدییەکانی شنگال و دەشتی نەینەوا لەسەردەستی بەربەرییەکانی داعش نووسراوە، گێڕانەوەی سەرگوزشتەی هەمووئەو ڕووداوو کارەساتە تراژیدیانەیە کەلەشنگال ڕوویانداوە. ڕۆمانەکە، لەچەند بەشێکی جیاواز پێکهاتووەو لەهەریەك لەوبەشانەش، لەسەردەمی کارەکتەرێك کەبڕوام وایە کەسایەتی ڕاستەقینەن، ڕووداوەکان دەگێڕدرێنەوە. ئیدی چیرۆکەکان جیاوازن، ئازارو ژانەکان قووڵن، بەڵام ئەوەی هاوبەشە ئێزیدییەکانن. واتەبۆئەوەی داعش ڕەوایەتی سەربڕینت پێبدات، بەسەبۆ ئەوەی ئێزیدی بیت.

هەڵگەڕاوەوکافر بیت وەك ئەوەی ئەوان وێنای دەکەن.لەڕۆمانەکەدا، قوربانییەکان لەهەرتەمەنێك بن تەنانەت منداڵی ساواش، هەرناووشوناسێکیان هەبێت، هەرچییەك و هەرچۆنێك بن، گرنگ نییە، تەنها ئێزیدی بن بەسە بۆ ئەوەی داعش بیانکوژێت.دڵشاد کەیەکێکە لەئێزیدییە بەزۆربە موسڵمان کراوەکان لەکاتێکدا(خوای گەورە دەڵێت: لااکراه فی الدین)،بۆتە پۆلیسی بەناو دەوڵەتی خەلافەت. ئەرکی چاودێریکردنی شوێن وبازارە.

ئەو وەك هەموو موسڵمانێك دەچێتە نوێژەکانی کۆمەڵ،هەینییان لەوتاری هەفتە ئامادە دەبێت، بەڵام شەویش لەماڵەوە سرووتە ئایینییەکانی تایبەت بەئێزیدییەکانی ئەنجام دەدات ونزا لەمەلەك تاوس دەکات. ئەو وەك خۆی دەڵێت: (نیوە موسڵمان و نیوە ئێزیدییە) بەڵام لە بنەڕەتدا هێشتا بیروهۆشی هەرلەلای لالشە. مرۆڤ کەبەزۆرئایینەکەی گۆڕدرا، بە چ دڵ و دەروونێك ئایینی نوێ

وەردەگرێت؟سەربەست بەرلەهاتنی داعش ئەندازیاری کشتوکاڵ بووە، کەئەوکارەساتە دەبینێت، ڕوودەکاتە چیاوژیانی گۆشەگیروتەنهایی دەکاتە دوا چارەنووسی خۆی.کچێکی چواردە ساڵانی بۆ دایکی کەوتۆتە دەست داعش. وەك کەنیزەك کڕین فرۆشتنی پێدەکەن.

سەربەست هەمیشە لەخەیاڵی هاتنەوەی کچەکەی دایە، بەڵام دەشزانێت مەحاڵە.هەموو هەینییەك دوای نوێژ، ڕێوڕەسمێکی کوشتن بەناوی پیادەکردنی شەریعەتی ئیسلام، لەدەست بڕین، سەرپەڕاندن، فڕێدان لەباڵەخانەی بەرزەوە،جەلدە لێدان، بەڕێوەدەچێت. کچەکان ڕووتدەکەنەوەو بەبەرچاوی هەمووانەوە نمایش دەکرێن. ئەوان ناچار دەکرێن ئەو دیمەنە دڵتەزێنانە ببینن ودواتریش بەتاسەیەکی قووڵەوە بپرسن، خودایەئەمە چۆن دەبێت؟ حاجی خان، کەسایەتی ئەفغانی و خوێنڕێژ،نووسراوی دیوانی خەلافەت بەزمانی عەرەبی بۆ هەمووان دەخوێنێتەوە.ئەوێك کەهەزاران کیلۆمەتری بڕیوەوە بەناوی گوایە جیهاد لەپێناو خواداوە هاتووە، هەموو هەینییەك فەرمانی کوشتنی ئێزیدییەك دەردەکات.عیدێی ترلێدەر، کەیەکێکە لەجوانترین و سەرنجراکێشترین و هاوکات غەمگینترین کارەکتەری ڕۆمانەکە،بەدیار دیمەنەکانی کوشتن وسەربڕینی هاوشوناسەکانی ڕادەمێنێت.

ڕەنگە ئەوبەوشێتییەی خۆی پرسیاری ئەوەبکات، چۆن دەبێت لەپای ئایینێکی جیاوازەوە ئەو هەموو مرۆڤە سەرببڕدرێن و بفرۆشرێن و سوکایەتییان پێبکرێت؟عیدێ هەرچی ڕق هەیە لەدڵی دەگرێت، تالە دەرفەتێکدا بەگۆچانەکەی دەستی بەسەری حاجی خانی بەناو موجاهیدی ئەفغانی وخوێنڕێژدەکێشێت ودەیکوژێت. دواجاریش لە قەفەزێکدا هەوڵدەدەن عیدێ بسووتێنن، وەلێ ڕوحی ئەوبەرز دەبێتەوەولەچاون وندەبێت.خاڵۆعەڤدال، دوای ئەوەی ناچاری دەکەن بەزۆرببێتە موسڵمان وبەتێگەیشتنی خۆیان لەئێزیدیایەتی پاك بێتەوە، ئەوڕەتی دەکاتەوەئایینی خۆی بگۆڕێت وببێتە موسڵمان،بۆیە لەباڵاخانەیەکی بەرزفڕێی دەدەنەخوارەوەوخوێنی تێکەڵی خاك و خۆڵی شنگال دەبێت.هێڤیداردوای ئەوەی بەزۆرلاقەدەکرێت، خۆی دەکوژێت.ئەونایەوێت منداڵێکی داعش بێنێتە دنیاوە، کەدواتر ڕێچکەی ڕیشدارەکانی خۆیان بگرێت. جەلادەکانی داعش هەرچی دڕندەییە دەیکەن. ئەوان سەدان و هەزاران کچی وەك: گوڵێ و نیشتمان و ئالین و نارین وچەندانی تروەك کاڵا دەفرۆشن وکڕین و فرۆشتنیان پێدەکەن.

ئەوان ئێزیدییەکان لەسەرمنارە و باڵاخانەکان فڕێدەدەنە خوارەوە، سەریان دەتاشن و بەڕووتی بەکوچەو کۆڵانەکانی شاردەیانگێڕن.تەنانەت منداڵە بچووك و شیرەخۆرەکانیش دەخەسێنن،

بۆئەوەی لەپشتییانەوە چیدی ئێزیدییەکی ترنێتە دنیاوە،بەڵام ئازاری هەمووئەمانە بەقەد ئازاری ئەوهەستە نابێت کەپێیان دەڵێن کافری پیس. کافربوون لەڕوانگەی موجاهیدە بەربەرییەکاندا، ئەوپاساوەیە کەڕەوایەتی دەداتە هەمووشتێك. ئەومافەیان پێدەدات کەهەرچی تاوانە بەرامبەریان بکەن. وەك ئەوەی کەبینیمان.داعش هەرچییەکی لەدەست هات بەرامبەر بەئێزیدییەکان کردی. ئەوان خاك و خۆڵی شنگالییان وێرانکرد. ئەوان شنگالییان بۆ هەتایە ڕووخاند، بەڵام ناتوانن شنگالی نێودڵی عیدۆو سەربەست ودڵشادو عەقدال وێران بکەن. ئەم ڕۆمانە دڵۆپێکی بچووکە لەدەریایەکی گەورەی تاوان بەرامبەر بەئێزیدییەکان.

خوێنەرکەئەو ڕۆمانە دەخوێنێتەوە، غەمگینییەکی قووڵ دایدەگرێت کەبۆچی دەبێ مرۆڤەکان بەوشێوەیە لەپای ئایینێکی جیاواز ئەتك بکرێن. خوێنەر بەدرێژایی ئەوڕۆمانە، لەگەڵ کارەکتەرەکان و هەمووئەو برینانە دەژیت کەتیرۆرستانی داعش، خستیانە جەستەی کچانی ئێزیدی. وەك خوێنەرێك کە هاوسۆزی ئەوان وخەم بەئازارەکانیان دەخۆم لەسۆنگەی ئەوە نییە، کە ئەوان ئێزیدین، بەڵکو لەبەرئەوەیە کەمرۆڤن. ئیدی چ شوناسێکی ئایینی و نەتەوەییان هەیە، کێشە نییە.

مرۆڤ شۆك دەیگرێت کەلە سەردەمی ئەوهەمووپێشکەوتن و زانینەدا،لەسەردەمی تەکنەلۆژیا و گلۆبالیزمدا، هێزێکی بەربەری وخوێنڕێژی لەوشێوەیەو تائەو سنوورە دڕندەیە هەبێت، کەهەموو خەون وماناو بەهاکانی ژیای خۆی لە کوشتنی هاوڕەگەزەکەیدا ببینێتەوە. داعش کەلافی ئیسلام وجێبەجێکردنی بنەماکانی شەریعەتی ئیسلام لێدەدات، وێنەیەکی لەئایین پیشانی دنیا وئێزیدییەکاندا، کە بەسەرسوڕمانەوە بپرسن ئەوە چ جۆرە ئایینێکە. یاخود دواجاربگەنە ئەو بڕوایەی بڵێن: کەدینی ئەوان دەبینی هەرچی دینی دنیاهەیە لەبەرچاوت دەکەوێت. دواجار دەمەوێت ئاماژە بەوەبدەم کەلەخوێنەوەی ئەوڕۆمانە بوومەوە، ڕۆمانی(جەنگ هیچ ڕووخسارێکی ژنانەی نییە)م بیرکەوتەوە.

هیوا قادرکەوەرگێڕی ڕۆمانەکەیە لەپێشەکیدادەڵێت: ئەم ڕۆمانە یەکێکە لەخەتەرناکترین کتێب کەئەستەمە خوێنەربتوانێ هەمووچیرۆکەکانی بخوێنێتەوەو لەگەڵ ئازاری ئەوژنانە بژیت. وەلێ کاتێ پاکیزەکەی شنگالم خوێندەوە، تێگەیشتم کەناوبراو، چ حوکمێکی سەرپێی وەهای داوە. ئاخرهەرخوێنەرێك بەبڕوای من پاکیزەکەی شنگال بخوێنێتەوە، دەگاتە ئەودەرەنجامەی کەوائازاری ژنانی ئێزیدی هەزاران جارقوڵتروبەسوێترەلەئازاری ژنانی جەنگی جیهانی دووەم

کەلەڕۆمانی جەنگ هیچ ڕووخسارێکی ژنانەی نییە، بەرجەستە کراوە.هیوادارم خوێنەران هەردووڕۆمانەکە بخوێننەوە…

*پەراوێز/ پاکیزەکەی شنگال/ ڕۆمان/ نووسینی(وارید بدرسالم)/ وەرگێڕانی(ئەحمەد محمد ئیسماعیل) بڵاوکراوەی سەردەم 2018.

*لە ڕۆژنامەی(ڕێگای کوردستان) ژمارە(1139)ی ڕۆژی 2018-9-5 بڵاوکراوەتەوە….

شکسپیر هەردەم نەمرە … بەختیار محەمەد

شکسپیری مەزن لە دەقی شانۆیی (هاملێت) دا، لەسەر زاری کەسایەتی (هاملێت) دا، کە باسی ((ئامانجی تەمسیلکردن)) دەکا، دەڵێ: ((با هونەر ئاوێنەی ژیان بێ…)).(1) ڕەنگە ئەم قسەیە قسەیەکی باو بێ، زۆر کەس لە پێش شکسپیر و لە پاش ئەویشدا کردبێتیان؛ بەڵام، کە کەسێکی وەك شکسپیر دەیڵێ، ئەوە واتا و دەلالەتی قووڵی ئەدەبی و فیکری و هونەری خۆی هەیە. لە ڕاستیشدا شکسپیر بۆیە نەمرە، چونکە ئەدەبەکەی (هونەرەکەی) ئاوێنەی ژیانە: ئاوێنەیەکی باڵای هونەری، نەك ئاوێنەیەکی شکاوی تەڵخ. شکسپیر، ژیان (ڕۆحی مرۆڤ) دەخاتە ناو چوارچێوەی زێڕینی ئەدەبەوە (هونەرەوە)، هەربۆیەش هەمیشە داهێنەرێکی نەمرە.

ئێمەش پێمان وایە، کە هەمیشە ئەدەبی (هونەری) ڕەسەن توند ژیان لە باوەش دەگرێ: هەر هونەرێك (ئەدەبێك)، کە خۆی لە ژیان و ڕووداوە مرۆییەکان دوور خستەوە، ئەوە زوو دەمرێ: ڕۆحی داهێنەر لەناو جەرگەی ڕووداوەکانی ژیاندا لە دایك دەبێ؛ کە شکسپیر دەخوێنیتەوە، ئەوا لە چوارچێوەی زمانی ئەدەبدا ڕووداوە تراژیدییەکانی مێژووت بۆ دەگێڕێتەوە: مێژووی ژیانی سیاسی و چارەنووسی تراژیدیی ژیانی کەسایەتییەکانی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی وەك قەیسەر و ئۆگستس و ئەنتۆنیۆ و… هتد؛ لەبەر ڕۆشنایی دووبارە بەرهەمهێنانەوەی ئەم مێژووەشدا، باسی سروشتی مرۆڤ و واقیعی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایینیی سەردەمەکەی (کۆمەڵگەکانی ئەوروپا) و هەر هەموو

کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەکا. لای شکسپیر مرۆڤ وەك خۆی دەردەکەوێ و نیشان دەدرێ، نەك لە چوارچێوەی حەز و خەونە ئایدیۆلۆژییەکان؛ ئەو باسی گەندەڵی چینی سیاسی دەکا و باسی ویستی شەڕانگێزیی دەسەڵات و دەسەڵاتخوازی دەکا و ئەمە بە سەرچاوەیەکی تراژیدیای ژیانی کۆمەڵگەکان (بنەماڵەی پادشاکان، بە نموونە بنەماڵەی هاملێت) دادەنێ.

بەهەرحاڵ کەم شاعیری ئێمە هەیە بایەخ بە مێژوو، سیاسەت، فیکر، فەلسەفە… (جگە لە ئەدەب و هونەر) بدا. شیعری (ئەدەبی) زۆربەی شاعیرانی ئێمە ڕیزکردنی وشەن لە چوارچێوەی گوتارێکی سادەدا و هیچ مانا و دەلالەتێکی مرۆیی گەورەیان لە پشتەوە نییە. هەندێکیان بەردەوام بە سادەیی (بە ناوەڕۆکێکی بەتاڵ) باسی چەمکی ئیستاتیکا دەکەن. شکسپیر هەر لە دەقی (هاملێت) دا لەسەر زاری پادشای مامی (هاملێت) دا دەڵێ: ((وشەی خاڵی لە فیکر و هزر هەرگیز ناگاتە ئاسمان)).(2) ئەم شاعیرانەی (ئەدیبانەی) ئێمە بێ ئاگان لەوەی، کە ئیستاتیکا (ئیستاتیکای نەمر = وشە و دەربڕین و شێواز و فۆرمی هونەریی جوان)، هەرگیز دابڕاو نییە لە واتا و دەلالەتە قووڵ و گەورە مرۆییەکان (لە ئەدەبدا دەبێ جەوهەری مرۆڤ بدوێ، ئەو جەوهەرەی هەموو دەمامکێکی درۆزنانە تووڕ هەڵدەدا و حەقیقەتی مرۆڤ وەك خۆی نیشان دەدا.

وەزیفەی ئەدەب ئەوە نییە شەرم بکا، بەڵکو دەبێ لە کوێ حەرام هەبێ، لەوێدا دەنگی بێ شەرمی هەڵبڕێ. داهێنان نابێ بترسێ و شەرم بکا، بەڵکو دەبێ وەك قاچاخچییەك سنوورە حەرامەکان ببەزێنێ و ببڕێ. بەم واتایە هەر ئەدەبێك قاچاخچی نەبوو، ناتوانێ بێ جوگرافیای نوێ گەشت بکا). جوانی لە وشەدا بە بێ مانا (مانای گەورە و قووڵ) لە دایك نابێ. کێ هەیە لە دەقەکانی شکسپیر وشە بە وشە تێ نەگا (بۆ ئەوەی هیچ گرێ و گۆڵ و تەم و مژێکیان هەبێ؛ هەندێك جار ئەو تەمومژە ڕەمزییەی، کە لە دەربڕین و ڕستە شیعرییەکانیشی هەبێ، ئەوە دەلالەت لە واتای جیوەیی فرەوانی فرەڕەهەند دەکا)، بەڵام چونکە دەقەکانی - لەگەڵ ئاستی هونەری بەرزدا - واتا و دەربڕینی مرۆیی قووڵیان هەیە، ئەوە پێنج شەش سەدەیە ڕەخنەگر و ڕاڤەکار و شڕۆڤەکارانی فیکر و ئەدەبی بە خۆیەوە خەریك و سەرقاڵ کردووە و هەردەم و لە هەموو سەردەم و شوێنێکی جوداوازی ئەم جیهانەدا، شکسپیرێکی (ئەدەبێکی شکسپیریی) تازە لە دایك دەبێ.

پەراوێز

1- ولیم شیکسبیر, هاملت, ت: صلاح نیازی (دار المدى للثقافة والنشر, الطبعة الاولى: 2008), ص 166.
2 – هەمان ژێدەر، ل 191

بەختیار محەمەد

کورتە چیڕۆکی…ئالوودە. … یاسین برایم

_ بۆ … تا مەیدانی (ئیمام خومەینی) مەوەستە) !
_ لەوێ ، لە یەکێك لە بازاڕەکان، میوانخانەکان زۆرن.
ئەوە ئاسانترین ناونیشانی بوو ، بە ئێمەی دا..
وامانکرد…
جێگای حەوانەوە و خەوتنمان پەیدا کرد ، جانتاو کەل و پەلمان دانا. وەختی ئێوارە دابەزیمە نێو بازاڕ. کە تا درەنگانی شەو جمەی دێ. منیش لە سەر ئەو کورسیە دارە دانیشتم ، کە لە سەر شۆستەی شەقامەکە داندرابوو. سەیری ئەو خەڵکەم دەکرد (دەهات و دەچوون).
پشیلەیەکی لەڕو لاواز ، لەبەردەم خواردنگەی بەرامبەرمان، لە ورتکە نان و پاشماوەی خواردن دەگەڕا. ماندوو و برسی و تووك پیس و بە چرك، رەنگی قاوەیی گرت بوو ، زوو زوو زمانی دەلێسیەوە . نازانم ! بۆچی منیش ، خۆم وەك ئەو پشیلەیە هاتە بەرچاو . (ماندوو و برسی) ، حەزم لە خواردن و نانی بۆخۆم نەدەکرد. بۆ ئەو خواردنێك هەبوایە و دەمی پێ بگات و بیخوات.. بۆمنیش خواردن زۆر ، حەزی خواردن کەم.
هەرلەو خەیاڵەدا بووم .. پیرەمێردێکی لاواز و ڕیشدار، پشت کووڕو سەرو پرچ ئاڵۆز. کۆمەڵە کارتێنێکی لە بن هەنگڵی بوو ، لە تەنیشت دوکانەکە دانیشت. دوو خولەکی نەبرد ، لە سەرکارتێنەکان درێژ بوو ، پێڵاوەکانی خستە ژێر سەری و خۆی وێکهێناوە. چاوەکانیش زەق زەق بوو ، بەدەستی ڕاستیش ، زوو زوو خۆی دەخوراند.
زۆری نەبرد ، پیاوێکی درێژی ڕەقەڵەی کڵاو لەسەر و جگەرە بەدەست.. دوو سێجار هات و چوو. دەیڕوانیە پێش خۆی و هیچ قسەیەکیش نەدەکرد.

بێهێزو خەمگین ، پێڵاوێکی کۆنی بەسەر پێیان وەکردبوو ، خشەخشی دەهات. سەری بە سەر زبڵدانەکەی تەنیشت شۆستەکە شۆڕکردەوە ، خەیاڵم بۆ ئەوە چوو، ئەویش کارتۆن کۆبکاتەوە و وەکو پیرەمێردی بەرامبەرم لە سەر پاڵبکەوێت. شتێکی چنگ کەوت و بۆدەمی برد. نەمزانی چ بوو خواردی و بۆ ئەو بەری جادە پەڕیەوە…

گڕەگڕی ماتۆرەکانی شەقام، هێڵییان کردم.

کۆچەریش لەوکاتە پەیدا بوو :

_ وەرە ، دوام بکەوە.

بەیەکەوە ڕۆیشتین ، هەر ئەو بازاڕەی ئێمەی لێ بووین ، لە کۆڵانێکی تەسك، چووینە ژوور. بەدەستی چەپ چەند هەنگاوێکمان نا.

_ ئێرە مەیدانی ئەو کەسانەن کە ئالوودەن!

لە دوای نانی ئێوارە ، لێرە پەیدا دەبن ، تا دێت زۆرتردەبن ، من یەکەم جار لە نزیکەوە ئەو جۆرە کەسە تووشبووانە ببینم. پێشتر دەمبیست یان دەمخوێندەوە، کە ئەم وڵاتە پڕە لەو جۆرە مرۆڤانە ، ئەمەم بە زیادەڕۆیی دەزانی. یان بە درۆ و بوختانێکی سیاسیانە..

_ بڕوانە ، ئەو ژنەش هەوە.!!

لێرە خەریکی کاری خۆیانن. وەستاوون ، دانیشتوون… لە پێش دەرگا ، دیوار ، شۆستەکە ، دێن و دەچن … دوو دوو ، سێ سێ، سەردەکەن بە یەکەوە ، ژمارەکان زۆر دەبن ، کەم دەبن.. گەنج و پیر ، ڕەش و لاواز و ڕەنگ مردوو ، وەك مێروولە بە هەموو لایەك دەخوڵێنەوە . بەڵام هێمن و بێدەنگ ، بێهێز و بێڕەنگ، برسی و تینوو ، تەمبەڵا و ماندوو ، جلو بەرگ پیسو چڵکن. داماو و بێکەڵك ، ناشیرین لای خەڵك.

بینینی ئەمانە ، ماندوو و خەمباری کردم. وەك بڵێی باوەڕ بەمە نەکەم ، کە دەبینم . وامدەزانی لە دیار فیلمێکی سینەمایی ، ئەوانەی (تارمایی و ترس) وەستاوم. چەند خولەکێك لە نزیك ، لە دوور، سەیری ئەمانەم دەکرد. نازانم بۆچی هەستم بە ترس و شەرمەزاریی دەکرد..

بە بێدەنگی هەردووکمان شوێنەکەمان جێهێشت.

شەو ، خەو نەچووە چاوم . خەیاڵم ئاسوودە نەبوو . خۆم و پشیلە و ئەو مرۆڤە ئالوودانە ، لە بەرچاوم ، سێگۆشەیەکی ڕەشی دروستدەکرد. پرسیارێکم دەکرد و دەیان بەرسڤ خۆی ئامادە دەکرد. خەیاڵی منیش ، ئەوەندە ئالوودەی ئەو مرۆڤانە بوو ، ڕەش بوو ! ڕەش وەك مێژووی ڕەشی ئەو پایتەختە پیرو گەورەیە ، ئالوودە بە کوشتنی مرۆڤ و نەتەوە جیاوازەکان. کە تێدا تاکەکان ، لە ژیانێکی گۆشەگیر و دەستەمۆ و شێواو و داماو ، بە چاویلکەیەکی ڕەش، لە بازنێکی ڕەش ، بۆ(نان و کار) دەسوڕێنەوە. تا دێ ژیان و ئازاری مرۆڤەکان زۆرتر دەبن و سوپای ئالوودەکانیش گەورەتر ، ژیانیش وەك مەندیلەی گەورە

بەرپرسانی وڵات ڕەشتر.
ئیدی منیش خەیاڵ و خەوم ، بە خەون و خەیاڵ و ئالوودەکان سپارد..
منیش بۆ چەند ساتێك بوومە میوانی ئەوان وئالوودەی خەیاڵ بووم وخەیاڵم ئاڵَوودە بوو ، ئالوودەیەکی خراپ !

12/ 8 / 2018 تاران
یاسین برایم _ ڕواندز
تێبینی : لە هەفتەنامەی (ڕێگای کوردستان) ، ژمارە(1142) ، لە ڕێکەوتی 25 /9 / 2018 دابەزیووە.

پێغەمبەری من ژنێکی دەستڕەنگینە… بە ئاو ئازادی ئەنوسێ … چنوور نامیق

شووشەیەك ڕۆشنایيم پێیە
کراسێك لە رەنگی سێبەر
پیاوێك لە خێڵی فریشتەکان
بۆم ئەگەڕێ
ژنێك بیری بارانەکەی خەڵوەت ئەکا
تەزبیحێك گوناهەکانم ئەژمێرێ و
بۆنی پەنجەکانم ئەکات
وێسگەی مەراقێك رامئەگرێ
وێنەی دوو کچە جوانەکەی دوێنێ کوژران
دڵی خوای بێزار کردووە
ئەیلول تەرمی فریشتەیە و
جێیەك
ساتێك
ئارامییەکی تیا نییە
باسی کوشتنی تیا نەبێ
کوشتنی نەسلی فریشتە بێکەسەکان

پیاڵەیەك نوورم بەدەستەوەیە

جار جار
نیگام ئەخواتەوە
پیاوێك لە خێڵی فریشتەكان
بڵام ئەگەڵێ
پیاوێكی دەست بەتەسبیحی چل دانەیی
هەر رۆژەو یاسایەكی عەشق
ئەكاتە ملوانكەیەك بۆ تەرمی كچێكی كوژراو
چێڵ ئازادی و
پیاڵەیەك لە نوری خودام پێیە و نیازم نییە راوەستم
تا زەمینێكی دوور لێرە
زەمینێك دوور لە كوشتاری ئاسكە كچ و
وشەی زامدار
من هەقم بە پێغەمبەری ئەوانەوە نییە
ئەوندەش ساقییەكی كاڵفام نیم
تا نەزانم
كام لە میوەكانی بەرچنەكەی دەستی ئادەم خەتابارە
پێغەمبەری من ژنێكی دەستڕەنگینە
لە جێی پێنوس
بە ئاو ئازادی ئەنوسێ
پێغەمبەرم ساقییەكی بە جێماوە
گوڵێك نەما
میهرەبانی لە دەستی ئەو نەخواتەوە
ئەو ژنێكی دەست سپییە
دەستی بە بۆینی گوڵەكان سوور نییە
ئەو ئەزانێت كامە پەنجە بۆنی سێوی گەنیو ئەدا
كام ئازارە بەرائەتی مانگەشەوی لێڵ كردووە…
پێغەمبەری من جیاوازە
روحی كچێكی كوژراوە
لە ژێر هەر بەردێكی وڵات
ژوانگەیەك ماچی سووری شاردووەتەوە
لە بەر دەرگای هەر مزگەوتێك
راپۆرتی دەیان كچی كوژراوی ریز كردووە…
پێغەمبەرم ساقییەكی بە جێماوە
گوڵێك نەما
میهرەبانی لە دەستی ئەو نەخواتەوە…

1-10-2018

هەگبەی زانین... پرۆژەیەکی فەلسەفی لەلایەن : د. ساماڵ مانیی

زانیاری پێویست سەبارەت بە نوسینی ‘هەگبەی زانین’

‘هەگبەی زانین’ پرۆژەیەکی نوسینی فەلسەفەیە بە زمانی کوردی کە لە سێ کتێب پێکهاتووە وناوەرۆکەکەی تاووتوێکردنی پرسی ‘زانینە’ لە فەلسەفەدا، نوسەری ‘هەگبەی زانین’ ژنێکی کوردە: د. ساماڵ مانیی.

کتێبی یەکەمی ‘هەگبەی زانین’، تایتڵەکەی بەم جۆرەیە: هەگبەی زانین :کتێبی یەکەم؛ پیستیمۆلۆجی کلاسیک.
ئەم کێیبە لە سەرەتای مانگی سێ وە نێردراوە بۆ چاپخانەی سەردەم لە سلەیمانی بۆ بڵاوکردنەوە.

کتێبی دووەمی ‘هەگبەی زانین’ ماوەی کەمتر لە مانگیکە نێردراوە بۆ چاپخانەی مێخەک لە ناوچەی سۆران و وا بڵاودەکرێتەوە. هەردوو کتێبی یەکەم و دووەمی هەگبەی زانین لە پێشانگای کتێب لە هەولێر د□ب□ن، لە ١٠ ی مانگی ئۆکتۆبەری ئەمساڵ، واتە کەمتر لە دوو هەفتەیەکیتر.
کتێبی سێیەمی ‘هەگبەی زانین’ بەم زوانە دەنێرێت بۆ دەزگاکانی چاپ و بڵاو کردنەوە لە کوردستان و سەبارەت بە ژن و فەلسەفەیە.

هەگبەی زانین
نوسینی: د. ساماڵ مانیی

دکتۆرا لە فەلسەفەدا، پرۆگرامی فەلسەفە بەزمانی ئینگلیزی، ئەورۆپا.
بەکالۆریۆس و ماجیستێر لە فەلسەفەدا، زانکۆی لەندەن.
دووساڵ مامۆستای فەلسەفە بووە لە زانکۆیەکی هەرێمی کوردستانی باشووردا.

ئەندامی هەمیشەیی کۆمەڵەی فەیلەسوفەکانە لە بەریتانیا.
ئەندامی لێکۆڵینەوەی باڵای فەلسەفەیە لە بەریتانیا.
ئەندامی کۆمەڵەی فەیلەسوفە ژنەکانە لە بەریتانیا.
تێکستە فەلسەفییەکانی بە زمانی ئینگلیزی لە ئەورۆپا بڵاودەکاتەوە.

ئەو ڕشتە فەلسەفیانەی کە لێکۆڵینەوەی تیادا کردوون و گرنگیان پێ دەدات ئەمانەن:
فەلسەفەی زانست و لۆجیک، فەلسەفەی زەین وئاگایی و مێشک، فەلسەفەی زمان و مانا، فەلسەفەی پیستیمۆلۆجی کلاسیک و سۆشیال پیستیمۆلۆجی، فەلسەفەی جێندەر و کۆمەڵایەتی.

گەرچی زمانی کوردی و عەرەبی و فارسی زۆر باش دەزانێت بەڵام هەموو خوێندنی زانکۆیی و ئەکادیمی لە فەلسەفەدا بە زمانی ئینگلیزی بووە و تەنیا لە بەریتانیا و ئەورۆپا بووە. لە بەریتانیا پێشینەی فەلسەفیی لە پانتایی فەلسەفەی ئەنەلەتیکدا بووە، پاشان بەمەستی فروانکردنی زەمینەی فەلسەفی خۆی، ڕووی کردۆتە ووڵاتە جیاکانی ئەورۆپا بۆ گشتی و لەوێ فەلسەفەی کۆنتینانتاڵی خستە سەر زەمینەی فیکریی خۆی. هەر لە بەر ئەمەشە نوسینی 'هەگبەی زانین' لە هەردوو پێشینەی ئەنەلەتیک و کۆنتینانتاڵ ئاڕاستە دەکات سەبارەت بە پرسی زانین، هەروەهاش هەندێک تیۆری لە سۆسیۆلۆجی و سایکۆلۆجی دەهێنیتە سەرباس، هەموو ئەمانە پێکەوە لەسەر زانین ئاڕاستە دەکات و لە هەگبەی زانین دا تاووتوێ دەکرێن. هەر لە ١٩٩٣ وە هەتا ئێستا و بەردەوام -تەنانەت ئەو کاتانەش کە لە کوردستان مامۆستای فەلسەفە بووە- دانەبڕاوە لە بازنەی فەلسەفی و دیبەیتەکانی فەلسەفە لە ئەورۆپا بەگشتی، بەشێک بووە لە دیبەیت و باسە گرنگەکانی فەلسەفە لە کۆڕ و کۆنفرانسەکاندا لە بەریتانیا بە تایبەتی.

زانیاری لەسەر 'هەگبەی زانین' بە گشتی ؛ هەرسێ کتێبەکەی:

هەر سێ کتێبەکەی 'هەگبەی زانین' ئاراستەی چەند جۆرێک لە خوێنەری کوردە :چ لە کوردستان بن یان لە هەندەران، چ لە زانکۆ بن یان سەربەخۆ لە ماڵەوە بخوێننەوە:

(یەکەم) ئەو ڕۆشنبیرانەی گەر لە کوردستان بن یا لە هەندەران دەخوێننەوە و تینووی تێگەیشتنن لە فەلسەفە، بەڵام لەبەر ئەوەی تەمەنیان ناگونجێت بۆ وەرگرتن لە زانکۆکان یا لەبەر ئەوەی کە ئیشدەکەن و کاتیان نیە بۆ ئەوەی لە زانکۆکاندا بخوێنن، یا بەهەر هۆیەکیتر دوورخراونەتەوە و دوورکەوتوونەتەوە لە خوێندنی فەلسەفەی

ئەکادیمی. 'هەگبەی زانین' دەکرێت وەک کۆرسێکی ئەکادیمی فەلسەفە لە ماڵەوە بخوێنرێتەوە.
(دووەم) ئەو ڕۆشنبیرە ئەکادیمیانەی کە لە کوردستان و لە هەندەران لە زانکۆکاندا لە بواری فەلسەفەدا دەخوێنن، 'هەگبەی زانین' وەک سەرچاوەیەکی ئەکادیمی زۆر بەسوودە لە خوێندن وتێگەیشتنیاندا.
لەبەر ئەمانەیە کە 'هەگبەی زانین' لەگەڵ ئەوەدا کە ڕوون و کورت و پوخت نوسراوە ئاستی بەرزی ئەکادیمی خۆی پاراستووە.
هەموو باسەکان و ئارگیومێنتەکان و سەرنجەکان لە هەرسێ کتیبەکانی 'هەگبەی زانین'دا؛ گەرچی کورت و پوخت و ڕوون نوسراون، بەڵام ئاستی بەرزی فەلسەفەی ئەکادیمیان پاراستووە و هاوتا و سەردەمن لەگەڵ ئاستی فەلسەفەی زانکۆکانی بەریتانیا و ئەمەریکا و ئەو ووڵاتانەی کە بە ئینگلیزی دەدوێن و دەخوێنن و دیبەیت دەکەن لەسەر ڕووی زەویدا. بۆیە هەر یەک لە سێ کتێبەکەی 'هەگبەی زانین' دەکرێت لە ماڵەوە وەک کۆرسێکی فەلسەفە بخوێنرێت. هەرئەمەشە کە مەبەستەکە بەتەواوی دەپێکێت؛ هێنانی دیبەیتەکانی ناو زانکۆ بەریتانی وئەمەریکی و کیشوەرانی ئینگلیز زمان دەگەیەنێتە ناو ماڵەکانی کوردستان و زانکۆکانی کوردستانەوە؛ کە ڕووبەرێکی گەورەی سەرزەویە و لەگەڵیدا و گرنگتر لەمە ڕووبەرێکی گرنگی بواری فەلسەفەیە.

زانیاری تایبەت بە کتێبی یەکەم و کتێبی دووەمی 'هەگبەی زانین' کە ئەم یەک دوو هەفتەیە پێکەوە بڵاودەکرێنەوە.

کتێبی یەکەم، تایتڵەکەی ئەمەیە: هەگبەی زانین: کتێبی یەکەم ؛ خوێندنەوەی پیستیمۆلۆجی؛ پیستیمۆلۆجی کلاسیک.
لەم کتیبی یەکەمەی ' هەگبەی زانین' دا؛ ئەو ئارگیومێنتانەی کە هێناومنەتە سەر باسکردن و هەڵسەنگاندن، هەڵبژاردەیەکن لە دیبەیت و سەرنج و پرسیار و باسە فەلسەفیە کلاسیکیەکەی ناو سێ بەشی فەلسەفە: پیستیمۆلۆجی ، لۆجیک و مێتۆدۆلۆجی ، فەلسەفەی زانست. زۆربەی ئەو ئارگیومێنتە فەلسەفیانەی کە پەیوەندیان بە زانینەوە هەیە لە فەلسەفەدا لەم کتێبی یەکەمەی 'هەگبەی زانین'ەدا هێنراونەتە سەر باس . کتێبی یەکەمی 'هەگبەی زانین' ە ، دەچێتە خانەی پیستیمۆلۆجی کلاسیکەوە ، تایتڵەکەی واتە ناونیشانەکەی بەم جۆرەیە:

مەبەست لە 'پیستیمۆلۆجی کلاسیک' لەبەر ئەوە نیە ئەم کتێبە خۆی قەتیس کردبێت بە سەردەمی فەلسەفەی یۆنانی دێرینەوە کە بە فەلسەفەی کلاسیک ناودەبرێت. بەڵکوو بە پێچەوانەوە، زیاتر خۆی لەگەڵ فەلسەفەی ئێستا هاوشانکردوە. هەروەهاش خۆی قەتیس نەکردوە بە یەک بەشی فەلسەفەوە بەڵکوو زەمینەکەی لە سێ بەشی فەلسەفەدایە:

فەلسەفەی زانست، لۆجیک و مێتۆدۆلۆجی، پیستیمۆلۆجی پێکەوە. لەبەر ئەمانە خویندنەوەیەکی بە چێژ و ڕوون دەبێت، مەبەستی دەرخستنی ئارگیومێنتە چڕ وپڕەکانی فەلسەفەیە و تاووتوێکردنیانە سەبارەت بە ‘زانین’ لە هەگبەیەکی کورت و پوخت دا.

کتێبی دووەمی هەگبەی زانین، تایتڵەکەی ئەمەیە: هەگبەی زانین: کتێبی دووەم؛ سۆشیال پیستیمۆلۆجی.

بابەتی ئەم کتێبەیان کە کتێبی دووەمی ‘هەگبەی زانین’ە، تێڕوانینێکی جیاوازە بە بەراورد بە کتێبی یەکەمی ئەم پڕۆژە نووسینەم. ‘سۆشیال پیستیمۆلۆجی’ بابەتی تێڕوانینی ئەم کتێبەیە سەبارەت بە ‘زانین’، ڕەوتێکی نوێی فەلسەفەیە بە بەراورد بە ڕەوت و بەشەکانیتری فەلسەفە، لە ڕەخنەگرتنی پیستیمۆلۆجی کلاسیک زەمینەی خۆی دروستکردوە، زۆرجاریش وەکو جێگرەوەی پیستیمۆلۆجی کلاسیک دەکەوێتە بەرچاو. کاریگەرییەکان لەسەر دروستبوونی ئەم ڕەوتە گەورە و نوێیە زۆرن، تەنها لە چەند دەیەی ڕابووردودا زەمینەی ئەم ڕەوتە هاتەکایەوە و خۆی وەکو بەشێک لە لێکۆڵینەوەی فەلسەفی سەبارەت بە زانین و تاکی بیرکەرەوە ناساند، تاکی بیرکەرەوەی خستە ناو ژینگەی بەکۆمەڵیبوون و کۆمەڵگەی بیرکەرەوەکان.
لەم کتێبەی دووەمی ‘هەگبەی زانین’دا مەبەستمە: یەکەم هەندێک ئارگیومێنت لە دەرەوەی بواری فەلسەفە، لە ئارگیومێنتەکانی ناو بوارەکانی وەکو سۆسیۆلۆجی و سایکۆلۆجی، ئەوانەیان کە پەیوەندیان بە بابەتی بیرکردنەوەی تاک و کۆمەڵگە هەیە بەڵام مەسەلەی پەرسێپشن و کۆگنێتیڤی دەجوڵێنن و لە بەرئەوەی هەردوو پرسی پەرسێپشن و کۆگنێتیڤ پرسی فەلسەفیشن، دەهێنمە ناو باسەکەوە.
دووەم: هەندێک لە ئارگیومێنتەکانی فەلسەفەی کۆنتینێنتاڵ ئاڕاستەدەکەم لەسەر پرسی زانین، لەبەر پەیوەندیان بە بابەتی ئەم کتێبەوە؛ کە سۆشیال پیستیمۆلۆجیە. واتە ئەم کتیبە تا ڕادەیەک هەندیک بواریتری دەرەوەی فەلسەفە لەگەڵ دوو بەری فەلسەفەدا کۆدەکاتەوە: فەلسەفەی ئەنەلەتیک و فەلسەفەی کۆنتینێنتاڵ.

شەکـــەتتر لەجـــادە ... ســـوهەیلا مێهەمی

بەخەیاڵێکدا نووستوم و
دەستم لە پرچی خەونە زیوانەکانتە
قاڵاوەکان قامکم دەکرۆژن
چاوی شەوم قەڵاپووت دەچن
مەگەر زەردەپەڕ ناگاتە من؟
چەندەم بێ تۆ درێژ
دەڕوا
هەر بێ شۆخی
بەم هەموو تاریکییە
چاوم چلۆن دەتروکێ و دڵم ناوەستێ
ئەلزایمەر
هەڵدەمژێ رووناکی
رووناك کچێك بوو
بەشی برینەکانی
کورت بوو
ملپێچە شینەکەی
بە فەرشی سووری رێگاکەیدا
لە زمانی رەشی دیوارەکاندا
یادەوەری بەرد باراندی
رێگا درێژ دەبێتەوە
چاوم پڕ ناکات لە شەقەی باڵی سپێدە
دارستان وەهمێکە
لە بروسکەی قاقای تەوەر
ژنێك بە عادەتی عەسرەکانی
ئاواتێك دەدا لە گزنگی ئێوارە
لە ناوەندی وشە ماندووەکانیدا
لۆچ دەخەنە توێڵی ئاو
کچانی شین
ئاوا دەبێ ئاواتەکانیان
لە بڕبڕەی شیعرەکانمدا
خەونی رێبواران بۆ ئاسمان دەبات
ئوتوبووسێکی بەرزەخی

لە كەش و هەوایەكی خوارتر لە
مردن
عادەتەكانمان ئاسایی ئەچێ
لاواز بەشێکە
لە ژیان
وەکوو نیش/تمان
دەبمە مرێچە کێ دەکەمەوە
زستانەکانی هێلانە
ژمارەی پێڵاوەکانی ئەم ناوە
چەندەم تلیقاننەوە
مەمکی بێدەنگی لە دەم
دەنێ خۆم و
زام هەڵدەمژێ
پێستم ئەستوورتر رادێ
پەرستارێك بەخییەکانی لە بیردەچێ
لەتێك سپیایی
ون دەبێ لە حەوشەی خوێنەکانمان
کە تفمان کردەوە
ئێمە جەغزی قاغەی فڕینیین و
هەریمی دووکەڵ
بۆ بۆەی زەردی کۆڵبەری،
لاپەڕەکانی سەردەمم
دەستەمۆی خەونە زڕاوەکان
داکەوتین
زیڕەڤانی جوغرافیای چاوەڕوانی
ئۆقرەیەکانی لێ ون کردووم
دێکی ئازار چاو لە قاچ
دادەگرێ
پەنجەرە لێڵەکانی ئەم ناوە
رکابەری بێ بەرامبەری تراژیدیاکانن
ئەو شەبەقدانەوەی دووری جادەکان
دڵتەنگییەکە هەرمانی
شەکەتتر لە جادە.

سوهەیلا مۆهەمی

جادووگەری سیاسی! … جەلال قادر

(A Taxi Driver’s Series (8)

لەبەردەم پارکی تاکسییەکانی هوتێڵێک چاوەڕوانی موسافرێکم دەکرد. زۆرم برسی بوو. ئارەزووی خواردنی سەلاتەکی بە هەنارم دەکرد. بیرم لەوەش دەکردەوە کە لەژیاندا ئاواتم بوو ببم بە چێشتلێنەر. ڕێستورانێکم هەبێت خۆشترین خواردنی تیا بفرۆشم. بە بۆچوونی من چێشتلێنانیش هونەرە.
مرۆڤ ئەگەر ببێت بە پزیشک یان ئەندازیار یان سەرۆک لەدواجار حەز بەچێشتی خۆشدەکات.
بەڵام لەبەرئەوەی ڕێستورانش کارێکی ئاسان نییە، هەردەم ترساوم خۆم لەم بزنسە بدەم.
موسافرەکەم دەرگەی کردەوە وناوی خۆی پێوتم. منیش فەرمووم لێکرد.
لە کورسییەکەی تەنیشتمەوە دانیشت. وتی : ڕۆژێکی خۆشە.
+ هەموو ڕۆژەکان خۆشن ئەگەر مرۆڤ دڵی خۆشبێت.
ئەو ناونیشانەی ئەو بۆی دەچوو هۆڵی کۆنفراسی حزبەکان بوو.
+ ئەمڕۆ کونفراسی حزبی هەیە؟
_ نەخێر…فاڵ گرتنەوەمان هەیە..
+ فاڵ دەگریتەوە..
_ بەڵێ من ناو لەپی دەست دەخوێنمەوە.
دەستی ڕاستم بۆ درێژکرد و وتم فەرموو…
لەناو جانتاکەی زەڕەبینێکی دەرکرد و لایتێکی لەناو دەستم داو کەوتە خوێندنەوەی:
_ سەرەتا تۆ زۆر برسییتە…
+ بەچی دەزانیت؟
_ کە مرۆڤ برسی بێت پێستەی دەستی دەگۆڕێت، لەبەرئەوەی پێویستی بە ڤیتامیناکان دەبێت…دواجار تۆ کەسێکی ماندووی بە ناچاری کاری تاکسی دەکەیت…بە بڕوای من تۆ دەبوو لە چێشتخانەیەک کار بکەیت… بەڵام هەرگیز ئەم کارەت ئەنجام نەداوە لەبەرئەوەی چێشت لێنان و کابانیت وەک پیشەیەک هەڵنەبژاردوە. هەروات زانیوە ئەگەر ببیت بە مامۆستا باشترە لەوەی ببیت بە کابان…تۆ لە ژیانتا

پێچاوپێچ و سەرلێشێوانە ژياويت..
سەرم سووڕمابوو ئەم موسافرە چۆن دەتوانێت مێشكم بخوێنێتەوە. لێم پرسی : بەڵگەت چييە؟
_ خەتەكانی ناو دەستت خوار و پچڕپچڕن… بەلام ناتوانم هەموو نهێنييەكانی خوێندنەوەی دەستتت بۆ بدركێنم. كەچی دەتوانم پێت بل□□م لە خؤشەويستيا فەشەڵت هێناوە…لە ڕووی كۆمەلايەتيا لە پەيوەندييەكان دەترسێيت.
+ ئەوەی تۆ دەيلێيت هەمووی ڕاستە…ئايە دەتوانيت ئايندەش بخوێنيتەوە.
ز□□بينەكەی خستە گيرفانی چاكەتەكەی… بۆ ساتێك بێدەنگ بوو… ل□ بەردەم بەنزيخانەيەك تێپەڕين.
من سەيری گێچی بەنزينەكەم كرد…لە نيوە كەمتر بوو. لە دڵی خۆم وتم : ئێواران هەرزانتر دەبێت…تانكييەكەم پڕ دەكەم.
موسافرە فاڵچييەكە ئاوڕێكی لێمدايەوە و وتی : چاوەڕوانی ئێوارە نرخی بەنزين هەرزانتربێت؟
شۆكی كردم.
+ تۆ شێتم دەكەيت…چۆن ئەم هەموو زانيارييەت كۆكردۆتەوە كە مێشكی مرۆڤ بخوێنيتەوە؟
_ بەو شێوەيە قورس نييە…چاوم لێبوو، كاتێ بەنزيخانەكەت بينی، سەيری نرخی بەنزينت كرد…
تا گەيشتينە بەردەم هۆڵی كۆنفراسەكە بێدەنگ بووم. پاشان ئەم بێدەنگييەم شكاند و لێمپرسی :
ئايە دەچيت ناو لەپی بەرپرسەكان دەخوێنيتەوە؟
_ نەخێر…دەچم ڕاپۆرتی ناو لەپی دەستی تۆ بەوان دەدەم.
+ بۆ چی ناو لەپی دەستی من ئەوەندە گرنگە..
_ ئێوارە سەيری هەوالەكان بكە بزانە كانديدەكان باسی چيدەكەن…بۆ ئەوەی تۆ بچيت دەنگيان بۆ بدەيت.
هەرچەندە من حەز بە دەنگدان و هەڵبژاردن ناكەم چونكە دەزانم بە گۆڕانی حزبێك هيچ لە بەرنامە و سيستەمی دەوڵەت ناگۆڕدرێت. بەلام ل□ بەرئەوەی ئەم موسافرەم وەك سحرباز بوو ناچار ئێوارە لە تەلەفزيۆنەوە گوێم بۆ هەواڵەكان گرت.
لە چاوپێكەوتنێكا يەكێ لە كانديدەكان دەيگووت : پێويستە ..نرخی بەنزين داگرين…شوفێری تاكسييەكان شەوڕۆژ كاردەكەن بەشێكی زۆری □□زانەكەيان بۆ بەنزين دەچێت. ئەگەر بەنزين هەرزان بێت شوفێرەكان دەتوانن كاژ□ری كار كەمتر كەنەوە و كرێ موسافيرەكانش هەرزانتربێت.
شەو پێشئەوەی بنووم بيرم لەوە دكردەوە كە ئەمجارەيان بچم بۆ

دەنگدان…بەلکو ئەمجارەیان کاندیدە نوێکان بتوانن خۆشگوزەرانمان بکەن و بەنزینیش هەرزان کەن.

‎ئەرێ ئەو هەمو حەیاوحورمەتەی کە بە پێویستت دەزانی بۆ خۆت وەک سیاسی یەک بە چی فرۆشتت؟

٢٠١٨-٩-٣٠

‎موزەفەر عەبدوڵا

‎گەڕا نەوەی ڕیسوایا نەی سەرۆکی هاوپەیمانی دیموکراسی و دادپەروەری – دکتۆر بەرھەم ساڵح – بۆ ناو ماڵە گەورەکەی مامی گەورەی ، بە دزی هەمو هاودیدەکانی یەوە، لە ڕۆژەکانی هەفتەی ڕابردودا بوە یەکێک لە ڕوداوە هەرە گەورەو سەرنجڕاکیش و گاڵتەجاری یەکان . ئەم ڕوداوە لە بۆتەی هەراوهوریاو بەڵێنی د□زانا نەو هەرەشەی زمان بڕین ئەوەندەی تر بو بە بەڵگە بۆ سەلماندنی دەنگدانو هەڵپژاردنی
‎. پەرلەمانەکەیان کە گاڵتەجاڕی یە.

‎ئەم هەواڵە هاودیدەکانی بەرھەم سالح و تەنانەت زۆربەی نوسەرە سیاسی و ڕۆشبنبیرەکانیش ، کە لە ڕوانگەی چینایەتیەوە ناڕوانن بۆ کۆمەڵگای کوردستان و دەسەڵاتی سیاسی و کێشەو ململانێکانی، وەک هەورە تریشەی ئاسمانی ساماڵ وابوو بۆیانو توشی شۆکی کردن.
‎بە تایبەتی ئەم سەرۆکی هاوپەیمانی یە نوێ یە کە بە پیاوە لیبرالو عاقلەکەی ناو یەکێتی هەژماردەکراو، گوایە زۆر جێگای متمانەی مامی گەورەی بوو، لە قسەکانی چەند ڕۆژ لەمەوبەری هەمیشە جەختی لەوە دەکردەوە کە ئەو لە دژی قۆرغکردنی دەسەڵاتو نادیموکراسی بون و ناعەدلەتی لە دابەشکردنی سەروەتو سامانی ووڵات لە لایەن بنەماڵەوە ، هاتۆتە دەرەوەو دەیەویت لە ڕێگای پێکھێنانی

ئەم هاوپەیمانی یە دیموکراسی و دادپەروەریەوە ئەو ئامانجانە بەدی بێنێت.

‎وە چەندین جار لە وەڵامی چاوپێکەوتنەکان و لێدوانەکانیدا جەختی لەوە دەکردەوە کە ئەو خاوەنی حەیاو حورمەتەو هەرگیر بۆ پلەوپایەو پول و سەرمایە ناگەڕێتەوە ناو یەکێتی.
‎بۆیە ئێستا دوای ئەم چاوشارکێ دۆڕاو گاڵتەجاڕی یە هەمو لایەک هەقێتی لێی بپرسین ئەرێ دکتۆر بەرهەم ئەو هەمو حەیاو حورمەتەی کە بە پێویستت دەزانی بۆ خۆت وەک سیاسی یەک بە چی فرۆشتت...؟!
‎بۆ وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارەو دانی ڕاوبۆچون و هەڵوێستمان لەسەر ئەم پرسە کە بۆتە ڕوداوێکی گەورەو گەرم وا پێویست دەکات چەند ڕاستی یەک رۆشن کەینەوە کە هۆکاری ئەم چاوشارکێ دۆڕاو گاڵتەجاڕی□ یە.

‎بەڕای من بەر لەهەر شتێک هۆکاری س□□ر□کی بۆ ئەم ڕوداوە دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕۆکی جوڵانەوەی کوردایەتی و دەستەوتاقمە چەتەگەری یە خێڵەکی و بنەماڵەیی یە دزو گەندەڵ و سەرکوتگەری یەکان لەم هەلومەرجەی کە سی ساڵە بەردەوامە.
‎ڕاستی یەکەی ئەوەیە کە هەمو ئەو حەیاو حورمەتەی کە سەرانی گەورەو بچوکی ئەم جوڵانەوەیەو دەستەوتاقمەکانی شانازنی پێوە دەکەن لە نزیک بە یەک سەدەی ڕابردودا بەستراوەتەوە بە پلەو پایەو پول و سەرمایەو پاراستنی ئەو بەرژەوەندیانەوە.

‎ئاشتی و ململانێ و شەڕی ئەمانە هیچ کات لە پێناوی ئازادی زۆرینەی جەماوەری ستەملێکراوی کوردستان و مافەکانیان نی یەو نەبوە.
‎هەر بۆیەش پەیڕەو کردنی هەر جۆرە کارو هەڵوێستێک لە دژی یەکترو ملشکاندنی یەکتروپاراستنی بەرژەوەندی یەکانیان لە ڕوی سیاسی و شەخسی یەوە بە ئاسایی دەزانن.
‎هۆکارێکی تر بەندە بەو کێشەو ململانێیانەی ناو یەکیتی یەوە کە دەمێکە هەیە. بە تایبەتی دوای مردنی مامی گەورەیان ، جەلال تالەبانی .ئەم کێشەو ململانێ یە لەسەر ئەو بەرژەوەندی یە ئابوری و سیاسی یانە گ□یشت□ت□ ئ□و □اد□ی□ کەسانی وەک بەرهەم ئەم چاوشارکی دۆڕاو گاڵتەجاڕی یە بکات.
‎هیچ گومان لەوەدانی یە کە یەکێتی وەکو نەوەی یەکەمی جولانەوەی کوردایەتی ،ماوەیەکە گەیشتوتە قۆناغێک تا بە تەواوی یان هەڵوەشیتەوە یان بە کردەوەو فەرمی ببێتە هێزێکی سیاسی خێڵەکی و بنەماڵەیی وەک پارتی .

‎تاڵەبانی باوک تا مرد نەیتوانی ئەم ستراتیژە یەک لا بکات□و□ □استەوخۆ بە بێ قەیدو شەرت بە کردەوەو بە فەرمی هەمو دەسەڵاتی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی خۆی ڕادەستی خێزان و کوڕو بنەماڵەکەی بکات. بۆیە کار گ□یشتە ئەمرۆ دەیان باڵو سەدان لاب□ و پەنجەی بە ئاشکرا تیا دروست بێت.

‎ئیستا ئیتر شەرە لەسەر پلەوپایەو پۆست وپول و سەرمایە.وە هێنانە پێشەوەی مامی بچوک کە قوبادە بۆ یەک لا کردنەوەی ئەو ململانی و شەڕەیە بە قازانجی باڵادەستی بنەماڵەی تاڵەبانی وەک پارتی و بارزانی .

‎خۆ ئەگەر تا بەستنی کۆنگرەکەیان نینۆکو باڵو لاباڵەکان ببڕنەوە ئەوە ئیتر ئەم شەڕە زۆر هێور دەبیتەوەو مامی بچوک لەسەر عەرشی کورسی پاشایەتی یەکەی مامی گەورە لە دەباشان دادەنیشێت.دوای ئەوە ئیترئەو کۆتا بڕیار دەدات کە کێ و کێ چی و چی هەبێت و نەبێت لە پلەوپا پەو پۆستو پول وسەرمایەیە.

‎هۆکارێکی تر ی دوای ئەمە پەیوەستە بە خودی ئەم سیاسەتمەدارە لیبرالە عەقل غەربی یە کە بەشی زۆری ژیانی لاوێتی لە ووڵاتانی رۆژئاوا، بە تایبەتی بەریتانیا و ئەمریکا بەسەر بردەوە. وەک دەڵێن سەری کردوە بەناو زۆريك لە داڵانەکانی دەزگا جاسوسی یەکانی ئەو ووڵاتانە بە تایبەتی ئەمریکا.

‎ئەم سیاسەتمەدارە خاوەن حەیاو حورمەتە هەر لەسەرەتای نەوەتەکانەوە لەگەڵ مامی گەورەیدا زۆر پێویستیان بە یەک بوو . هەر بۆیەش لە پڕێکدا لە ڕواڵەتی سیاسەتمەدارێکی لیبرال و ناوەڕۆک قەومی و خێڵەکی هاتە گۆڕەپانی سیاسی یەوە. بەڵام ئێستا دەرکەوت کە هەمو بیرو کارو کەلتوری سیاسی دونیای لیبرالیزمی لە هەلومەرجی کوردستاندا بەم چاوشارکی دۆڕاو گاڵتەجاری یەوە ببەستێتەوە.

‎هیچ گومان لەوەدا نی یە کە لە سایەی دەسەڵاتی سی ساڵەی چینی لۆمپەن بۆرژوازی و جوڵانەوە کوردایەتی یەکەی و دەستەو تاقمەکانی ناوەرۆکی ئەم سیاسەتمەدارانە کە دەیانەویت بە پروپاگەندەنی لیبرالیزم و سۆسیال دیموکراسی خەڵک تەفرە بدەن هەر دەردەکەوێت .

‎ لە ڕویەکەوە ئەمەیان لە نەزانی یەوە نی یە بەڵکو لە درک کردنیانەوەیە بە ناوەڕۆکی جوڵانەوەو دەسەڵاتی دەستەو تاقمەکانیان لەم هەلومەرجەدا .

‎چونکە هەروەک چۆن خودی هەمو چینەکە بۆتە لۆمپەن بەهەمان شێواز ڕەوتو باڵەکانی بۆتە لۆمپەن لیبرالو لۆمپەن سۆسیال دیموکرات و…هتد .تەنانەت چەپی کۆن و نەریتی – تقلیدی – سەردەمی دونیای

دوجەمسەری کە دەمێکە توشی شەک و سەرەگێژە بوە، وەک توێژێکی وردە بۆرژوا، بونەتە زوڕنا ژەن و پاشکۆی ئەم چینەو جوڵانەو باڵ و لاباڵ و دەسەڵاتە دزو گەندەڵە و میلیشایی یەکەی .

ئاخر کوا لە دونیای سیستەمی دیموکراسی واقعی لیبرالی و سۆسیال دیموکراسی ڕۆژئاوا لە ئەمریکاو ئەوروپاوە تا ئوسترالیا سیاسەتمەدارێک هەبو وەک ئەم سیاسەتمەدارە هەموحەیاو حورمەتی خوی وا بە ئاسانی و ئاشکرا هەڕاج فرۆش بکات تەنها بۆ ئەوەی ببێتە کاندیدیک بۆ پۆستی سەرۆک کۆمار. پۆستێک کە نەک تاقمە ئیسلامی و تایەفی و قەومی و قەبیلەیەکانی عەرەب گاڵتەی پێ دەکەن تەنانەت هەمو خەڵکی کوردستان و خودی سەرانی قەومی کورد گاڵتەی پێ دەکەن.
ئاخر لە سیستەمی دونیای ڕۆژئاوا کە بینوێتی سیاسەتمەدارێکی لیبرال بە بە ئاشکرا کردنی جیاوازی فکری و سیاسیەکانی واز لە حزبەکەی بێنێت و حزبێکی ترلە چەند هەفتەو مانگ پێکبێنێت و پاشان بچیتەوە ناو حزبی یەکەم . هاوکات پاشەقول لە هاودیدەکانیشی بگرێت.

ئەمە بەس لە پیاوە لیبرال و عەقڵ ڕۆژئاوایی یەکەی ناو دونیای سیاسەتی کوردایەتی ڕودەدات.
جا وەک لە سەرەتاوە ئاماژەمان پێدا ئەمە هەر ئاکامو بەرەنجامی ئەو ململانێ شوم و دواکەوتوە یەیە کە دەیان ساڵە پارتی و یەکەتی وەک باوکو کوڕی جولانەوەی کوردایەتی ئەنجامیان داوە.

لەوەتەی جوڵانەوەی کوردایەتی هەیە ، بە تایبەتی لەو کاتەوە دوو شەق بوە لە نیوەی پەنجاکان بەدواوە بۆتە مەلایی و جەلالی، دەیان دیاردەو گەمەی وا کۆمیدی و تراژیدیان تۆمار کردەوە کە هەمیشە خەڵکی کرێکارو زەحمەتیکیش باجەکەیان داوە.
کاتێک ٦٦ و ٧٠ و ٧٥ و ٨٣ و٩٤ و ٩٦ و ٢٠١٦ دەیان و سەدان روداوی تر لەنێوان ئەم مێژوەدا هەبێت و بەشێک بێت لە مێژوی جوڵانەوەی کوردایەتی وتاقمە خێڵەکی وبنەماڵیی یەکانی ئەوە ئیتر چاوشارکێ دەڕاوە ڕیسواو گاڵتەجاری یەکەی ئەم سیاسەتمەدارە بێ حەیاو حورمەتە لیبرالەش دەبێتە ڕوداوێکی ناو مێژوویی ئەم جوڵانەوەیە.
بۆیە خەڵکی بە گشتی ، بە تایبەتی هاودیدەکانی ئەم سیاسەتمەدارە بە حەیاو حورمەتە هەقیانە بپرسن ئەری ئەو هەمو حەیاو حورمەتەی کە بە پێویستت دەزانی بۆ خۆت وەک ئینسانێکی سیاسی بە چی فرۆشتت...؟!

وەڵامەکەشی ڕونو ئاشکاو هەر ئەوەیە کە بەو کورسی یە لەرزیوەی سەرۆک کۆماری عیراق فرۆشتی کە دەمێکە لە پشتەوە خۆی بە قاچەکانی

یەوە هەڵواسیوە.
‎بەڵام پێویستە ئەم سیاسەتمەدارە بە ڕواڵەت لیبرالەو هەمو سیاسەتمەدارانی تری کوردایەتی باش بزانن کە لە کۆمەڵگای چینایەتی کوردستانداو بونی بەرەی ئازادیخوازی و یەکسانیخوازی دا هەر زوو لە ناوەڕۆکی سیاسەتو کردەوەو بانگشەکانیان تێدەگەن وهەمیشە دەیان دەدەنە بەر ڕخنەو ناڕەزایەتی و ڕیسوایان دەکەن.
‎جا پێویستە ئەم ڕوداوە گاڵەجاڕییەش ببێتە بەڵگەو ئەزمونێکی تر تا جەماوەری ئازادیخواز بەشداری گاڵتەجاری هەڵبژاردنی بەناو پەرلەمانەکەیان نەکەن و هەمو سیاسەتو کارو کردەوەو هەڵویستەکانیان ڕیسوا
‎بکەن.
. . .

تێبینی :
ئەم نوسینە لە ژمارە ٣٧ بڵاوکراوەی بۆ پێشەوەدا
بڵاوکراوەتەوە

رۆژنامەگەریا دەقەرا بەهدینان … ئاری زێندینی

زۆر جاران یان زۆر ووتار دەنووسرێت یان دەبینرێت و بینراوە بە شێوەی بابەتی نانووسرێت چەمك و پەیامی گشتی تەواو نادات بە دەستەوە بەتایبەت ئەو باس و بابەتانەی پڕزانیارییینە و مێژوون جا بابەتی ئەدەب یا رۆژنامەگەری یا شیعر یا هونەر بە گشتی کە سووچی نووسەرانە لەبەر نەبوونی زانیاری و فەرامۆشی و کاری سەرپێی و یانیش هەندێك جار تەمبوڵیش رۆلی هەیە لە کارەکانیان ! ئەگەر نا بەرهەم و بابەتێك هی میللەتی خۆت بێت نابێت پێی نەزانی یان فەرامۆشی بکەیت یان تەمبەڵی بکەیت, نوسەرورۆشنبیر دەبێت هەموو کەلێن و قوژبنی مێژووی میللەتی خۆی بزانێ و شارەزا بێت تا دوا هەناسە دواتر گوناحی نییە! چونکە جار هەیە لەبەر بێ ئاگایی نووسەر جۆرێك لە بزربوون و سەرلێشوان و شێواندنی مێژووی میللەتەکەمان لای خەمخۆران و خوێنەران و نەوەی داهاتوو

دەبینرێت,بۆ نموونە گەر ئێستا باسی رۆژنامەگەری کوردی بکرێت زیاتر سترێس و لێد لەسەر باشوری کوردستان و رۆژهەڵاتی کوردستانە بە شێوەیەکی کەمتر باسی کوردستانی باکور دەکرێت ئەمەش بە بۆچوونی من لە بەر نەبوونی زانیاری و نا شارەزایی هەندێکەکیش لەبەر تەمبەڵی.

لێرەدا کتێبێك بەنموونە دەهێنمەوە کە پڕزانیاریە بۆ مێژوویی رۆژنامەگەری کوردی چونکە مێژوو هی یەك کەس و هی یەك سەردەم نییە بەڵکو کەلتوورو مێژوویی میللەتە ئەویش کتێبی (رۆژنامەگەریا دەڤەرا بە هدینان لە 1950 تا 2005) لە نووسینی (وەسفی حەسەن ڕدێنی) کە لە ساڵی (2006) لە هەولێر چاپکراوە, ئەم بەرهەمە پڕ زانیاریە بۆ مێژوویی رۆژنامەگەری کوردی (115) سەدوپانزدە رۆژنامەوگۆڤاروبەلاڤۆك دەبینرێت و بڵاوکراوەتەوە کەلە دەڤەری بادینان لە (دهۆك و ئامێدی وزاخۆ و ئاکرێ) کە نووسەران و رۆشنبیرانی ئەم دەڤەرە دەستێکی باڵایان بینیوە بۆ خزمەتی بواری رۆژنامەگەری کوردی رۆشنبیری لەم دەڤەرە بۆیە پێویستە نووسەران ورۆشنبیران و خوێنەران لە دوورونزیك ئاگاداری ئەم بەرهەمە بن بۆ زیاتر شارەزابوون و پڕزانیاری بۆ بابەت و بەرهەمەکانیان هەر چ نەبێت ئاگاداری ئەم بەرهەمە بن. هەندێك نموونە لە رۆژنامەوگۆڤاروبەلاڤۆکانەی کەلەم کتێبە پیشاندراوەو بڵاوبۆتەوە وەك (ئکرێ , بیاڤ , دەنگێ کوردستان , رەوشەن , چیا , هێڤی , لاوان , بەهدینان , خابوور , بۆتان , خالخالۆك, نەورۆز , ڕاستەڕێ , چەپەر , لالش , مەتین , پەیڤ , پەیڤ , ئەڤرۆ , ڤینا نو , چریسك و نوو ژین , زاخۆ , چەندانیتر).

من، مانگایێکی تێنیام… کتێبێکی نوێی شاعیر و وەرگێڕ خاتوو شنە نووری

کتێبێکی نوێی شاعیر و وەرگێڕ خاتوو “شنە نووری”یە و لە لایەن ماڵی وەفاییەوە چاپ و بڵاو دەکرێتەوە.. ئەم کتێبە کۆی ئەو شیعرە ورد و

مرۆڤانەن کە لەمساڵانەدا شنە نووسیوێتی و لەم کتێبەدا بڵاو کراوەتەوە…

پێشەکی ئەم کتێبە: شێرزاد حەسەن، نوسیوێتی و تیایدا دەربارەی ئەم شیعرانە دەڵێ:

تووڕەبوونی «شنێ» هەرگیز بۆ تەنها هی خۆی نییە، لە شیعر و داستان و ڕۆمان و چیرۆک و شانۆدا ئەوەی دەدوێت بۆ تەنها خودی نووسەر و شاعیر نییە، بەڵکوو ئەم نوێنەر و دەمڕاست و زمانحاڵی هاوڕێگەز و هاوتەمەن و هاودەردەکانی نەوەی خۆیەتی کە لە هەمان جوگرافیادا کە بوونە تەوە.
ئەم شیعرانە خەون-ئامێزن، دنەمان دەدەن و دەمانوروژێنن، پەڕەی دڵ و ڕۆح دەکەڵێنن و غەمگینمان دەکەن، لەژێر پەردەیەکی تەنکەوە چەشنێک لە هاواری ئیرۆتیکییانە و سۆزیارانە لەمانەوە دیارە، کە پتر ئیرۆتێکی کوژراوە، کە بە دیوی ئەودیودا داوایەکی شەرمنانەی لە خۆ گرتووە کە ئەو ئیرۆتیکایە شایستەی زیندووکردنەوەیە، بە گشتی شیعری هەر حەوت کێشوەرەکە یان ستایشێکی ئاهەنگسازانەی ئیرۆتیکایە و هەلگوتنە بە جوانی و خۆشەویستی «ئیرۆس»، یانیش لاوانەوە و شیوەنە بۆ مەرگی ئیرۆتیکا و کوشتنی ئیرۆس و زاڵبوونی «تاناتۆس»: خوداوەندی مەرگ. سەرباری ئەم ئاوازە غەمهێنەی کە لە هەندێک لە شیعرەکانیدا گوێبیستی دەبین، هاوکاتیش شنێ شاعیرێکی درەوشاوە و رۆشن و شادومانە، پڕ لە رۆناهی و پڕشنگە و ئاهەنگساز و سروشتپەرستە و ستایشی ئەو جوانییە کێوییە دەکات کە لە چواردەوری خۆی هەستی پێدەکات، شاراوە و بزرە و کەسانێکی کەم خۆی ئاسا دەیبینن، بەڵام ئەم قرچۆک و دەستگرەوە و چاونووقاو نییە، بەڵکو تا ئەوپەڕی مەستبوون و شەیدایی بانگمان دەکات کە دەگەڵ ئەودا سەرمەست و سەرگەرمی ئەو هەموو جوانییە بین کە ئەرک و ڕەنجی بەهوودە وای کردووە بێباک بین و نابینا بین بەرامبەر بە جوانی پەنهان.

ئەم کتێبە بەم زوانە لەماڵی وەفایی بڵاودەکرێتەوە

مەرگ.. هێندە ناشیرین نیە !! …

شیعر : مەولود ئیبراهیم حەسەن

بەماڵی خۆم ناکەومەوە
ئەو شەقامەی دەچیتەوە گەڕەکی ئێمە
لە سەر نەخشە نەماوە.
ژمارەی درەختی موبایلەکانم
لێ تێکەڵ بووەو
کێوی(ئیمەیل)ەکەم
ناکەوێتەوە بەرچاوم،
(پاسۆرد)ەکەم..
بەستوو یەتی
هیچ ڕێگا یەک
ناچیتەوە ماڵی
(فەیسبوک)ەکەم.
ئەو ناما نەی دەیاننێرم
دەڵێ □ تەنیا لە کاتی تەنگەتاوی دا !!)
ژیان هێندە شڵۆغە ڕێم نیە بڕۆم
کەسێ نیە بەلەد بێت !
ئەو دەنگا نەی دەیانبیسم
بۆم شیناکرێنەوە.
(مووو)ی هه ر(ئەسپێ)ک دەسوتێنم
هاژە ی باڵێ هاتنیان لە ئاسمانەوە نایەت .
هه ر(ئەنگوستیلە)یەک بادەدەم
گرمەی(دێو)ێک ناڵێ:لە خزمەتم !
هه ر(کڵاو)ێک لەسەر دەنێم ،
بزرنابم !!
بەماڵێ خۆم ناکەومەوە ،
گەڕەکەکان
چەند لە یەک دەچن ،
شارەکان
چەند لە یەک دەچن ،
ئەستێرەکان
چەند لە یەک دەچن !
شەو بەڕۆژ ئاوسە

ڕۆژ بە شەو.
كات..
تام و بۆن و ڕەنگی لەدەست داوە.
من کەی و لە کوێندەرەوە هاتووم ؟
بۆچی و بەرەو کوێندەر دەڕۆم ؟
ڕابردووم نەماوە
ئێستام ناناسمەوە
داهاتووم
لەوە ناچێ بێت !
شەقامەکانی ئەم ژیانە
چەند بێ هێمان
جەستەم (دارە بزمار)انە
برینم هه مووی دووبەدەرە
ئەو برینانە ئازارم نادەن
ئەو تیرانەی لەدوورەوە دێن
زۆر بە ژانن
هیچ(ئۆف)ێک
نابێ بە(کۆد)ی
کردنەوەی دەرگای هیچ ئەشکەوتێک
کە (دوڕ)ی ئومێدی تێدا پەنهانە .
چراکەی ڕۆژم ناسوتێ
شەو هه ناسەی لە ژیان بڕیوە
ئەستێرە لە سووڕ کەوتووە
ساڵ بێ وەرزە
بەری هیچ درەختێک پێ ناگات
تاریکی بە چەقۆ کووز کووزکە
زەمەن لە زەمەن بوون کەوتووە
چ سەرو سیمایەکی پەیداکردووە مر□ق!
گلۆپی هه موو یاساکان کوژاونەتەوە
(گۆدۆ) بە تەمای هاتن نیە
کەس نە ماوە چاوە ڕێی بکا`ت!
ئەوەی ئەستەمە
مردن نیە ،
نەمانی هێماکانی ژیانە
لە شەقامەکانی مەرگ
بوون دۆزەخە
نەبوون بە هه شت

لە نێو ئەم نە بوونی ژینە
بە هه شتێکم دۆزیوەتەوە
بەهه شت چ غەریبستانێکە
ژیان تێیدا زۆر ئەستەمە .
دەتانبێنم فریشتەکانی ئازار
هه ربەرگێک لە بەرکەن
بە هه رزمانێک بدوێن
لە هه ر دەم و
لە هه رلایەوکەوە بێن،
من بە ئازارەکانم دەتانناسمەوە .
روحم جێ قامچی ئێوەی بەسەرەوەیە
جەستەم نا ..
ئەوەی ئازارم دەدات
مردن نیە
برینەکانی جەستە نیە
ئەو تیرانەن کە بەرەو روحم دێن.
هه موو بەیانیەک من ناگەمە (زانکۆ)
هه موو ئێوارەیەک بە(ماڵ) ناکەومەوە !
چرایەکم دەست کەوتووە
ڕوناکیەکەی دەخەمە باخەڵم
لە جیاتی(گلگامش)
(گیای نەمریی) دە گەێنمە شاری (ئورووک) .
نهێنی مانەوەم دۆزیوەتەوە
مەرگی(ئەنکیدۆ)ی روحی خۆم دیوە
دەمیکە کرم لە لوتم دێتە دەرەوە
مەرگ هێندە ناشێرین نیە
کە گلگامش باسی دەکات .
جوانیەکانی ژیان
لە دەمی ژنە مە یفرۆشەکە ببیسە،
ئەوەی نەمریی بەدەست هێنا
(ماری گیاخۆر) نەبوو
ئازارەکانی من بوون.
(ئەشتار) تەواوی ژین
من لە(بندونیایێ) بەند دەکات ،
هیچ (نەورۆزو سەرەساڵ)ێکم نیە
بۆ ڕزگار بوون !
ئەو چرایە نەبوایە لە نێو دڵ

من زەمانێک بوو کوژابوومەوە،
هۆکانی نەمریی
ئازارەکانی منن
نەک گیای ژێر دەریا
ئەوە ئاوازی شمشاڵی ئەشقە
سرە بە مەڕەکان دەگرێ
بۆ سەرکەوتن بە(پەیژەی مەرگ)
(کراسی ئاسودەیی) ..منی لە بەرکردووە
ڕەشەبا دەستی پێی ناگا
من نهێنی ژیانم دۆزیەوە
ئاوی ژیان…نا
نەمریی ئەوە نەبوو
گلگامش بەدوای دا دەگەڕا،
ژیان ئەوە بوو(ژنە مەیفرۆش)ەکە باسی دەکرد .
نەمریی ئەوە بوو(میرمح)
نەچێتە سەر (گرێ هه ی هایێ)
ژیان ئەوە بوو میرمح
هه ر(سێ سێو)ە کە ببەخشێ
من تەنیا سێوێکم بەدەستەوە ماوە
ئاسودەیی ئەوەیە
ئەو سێوە ش ببەخشم .
بۆنی کەس وکارو ماڵ و شارو وڵاتی خۆم دەکەم
پێویستە بەسەر
گردی هه ی هایێ کەوم
بێ کەس وکار
بەهه شت ئیتر تامی نەما
پێویست بە خۆکوشتن ناکات
ساڵانێکە بڕیاری مەرگمان دراوە
بڕیاری جاری دووەم !
ئیتر جەستەم گو□□ نایبڕێ
(کراسی ئاسودەیی).. منی لە بەرکردووە .
(سیزیف) ئێستا شاخ دێنێتە ژێربەردەکە
(دۆنکیشۆت) شەڕی با ناکات و
ڕاکشاوە سەری بە شمشێرە ئەلماسەکەی کردووە
(نیقاپۆش) ئێستاش
کەس نیە جلەوی ئەسپەکەی بۆ بگرێ !
سەرێک هێژای تاج بێت ،

ئەوە سەری (مەستوورە)یە .
(ئەحمەد پاشا ..)
لە (گەرماو)ە جوانەکەی (عەبدال خان)..
دڵی پڕبوو لە ترس !!
تۆپەکانی (وەستا ڕەجەب)..
بە فرمانی پاشای گەورە
ڕوویان لە هه رچوار کەنارە،
هه وارێ کوردان دوورە ، ترک خائینە..
لە(هه ڵەبجە) ژەهر ڕشێنە
لە گەرمیان منداڵ چاندنە ..
لە(شنگال) چەقۆ بە ملان ڕاناگات ،
لە (کۆبانی) بەرەڤانی ..بە کەلەخانە !
لە (سنە) پەت خوێنی لیدەتکێ ،
لە (ڕۆبۆسکی) شەهید قەتارەی بەستووە .
(ئەژدیها) بەری ئاوی گرتووە لە عەفرین ،
لە دوورەوە چرایەک کز دەسوتێ
دەنگێک هه تا دێ نزیک دەبیتەوە
هه واڵی گەیشتنی (هه واڵ) بەڕێوەیە !!

پەراوێزی هه ندێک ناوو وشە :
– گرێ هه ی هایێ: گردی هه ی هایێ ئەوگردەیە لەنیو ئەو بە هه شتە دایە کەمیرمح پاڵەوانی گەڕان بەدوای نەمریدا لە ئەفسانەیەکی برا ئیزەدیەکان پاش گەڕانیکی زۆر بەدەستی دێنێ و لەم بە هه شتە هه رچی دڵ بیخوازێ هه یە و دەتوانێ بیکاو بیخوا ،بەڵام تەنیا نابێ سەر ئەم گردە بکەوێ! دواجار سەر ئەم گردە دەکەوێ، گرد لە خۆوە بەرز دەبێتەوە ..هێندە بەرز دەبێتەوە ، پاش هه زاران ساڵ و لە دووری هه زاران کیلۆمەتر بۆنی کەس و کاری دەکاو ماڵ و شارو وڵاتی خۆی دەبینێ وغەریبی هه ڵدەستێ و بە هه
– شت بە جیدێلی و دەگەڕێتەو ئەو وڵات و شارو ماڵەی کە کەس نایناسێتەوە .
– موو و ئەسپ : لە زۆر لە ئەفسانە کوردیەکان لە پاداشتی چاکەیەک کە پاڵەوان لە گەڵ ئەسپی باڵداروسەر مر□ق د□یکات ، سێ داوە موو دەدات بە پاڵەوان و لە کاتی تەنگانە پاڵەوان مووەکان دەسوتێنێ و ئەویش دەس بەچێ دەگەنە هاواری .
-ئەنگوستیلە : ئەمەش هه ردیاری دێوە و لە کاتی پێویست پاڵەوان بای□داو دێو یەکسەر دەگاتە لای و دەڵێ : فەرموو لە خزمەتم.
-کڵاو: ..مەبەست کڵاوی سەخرە جنە ، ئەو کڵاوە بە پیی ئەفسانەکان

هه رکەسەک بیکاتە سەر کەس نایبینێ
-دارە بزماران :لەکوردەواری زۆر داری پیرۆزهه ن و بە بڕوای خەلک
مرازان ئادا دەکەن ، زۆرتر کچ و کوڕی گەنج بۆ ژن هێنان و شوکردن
بزماریک لە دارەکە دەکوتن و چاوەڕێی کرانەوەی بەخت دەکەن، لە زۆر
ناوچەی کوردستان ئەم جۆرە دارانە هه ن و بزمارڕێژکراون .
-ئەف : لە ئەفسانەی کوردیش هه ندێک وشە هه ن هێزی کاری گەریان هه
یەو لە کاتی گوتنیان کاردانەوەی ڕوو دەدەن ، وەک ئەوەی پاڵەوان
دەڵێ : ئەف . لە پر دەویک پەیدا دەبیت و دەڵێ : ئەمرکە . هێندە
هه یە ئەمە لە خەڵا ڕوودەدات
گەدە :پاڵەوانی گرنگترین شانەگەری (سامەئیل بەکت)ە و هەمای چاوە
ڕوانی کە سەکە کە نایەت .
.گیایی نەمریی گلگامش، : ئەو گیایەبوو گلگامش لە ژێر دەریا هێنای
و دەیویست لە شاری ئۆرووک بیچێنێ و هه موو خەلکی ئۆرووک بیخون و
نەمر ببن .گلگامس پاشا پاڵەوانیکی دوولە سێ بەش خوداوەندبوو لە
هه زارەی سێیەمی پێش زاین حاکمی شاری ئورووک بوو.
پەیژەی مەرگ : لە چیرۆک و بەسەر هاتەکی کوردەواریداولە ئاشق
بوونی کوڕە شوان بە کچی ئاغاکەی ، شوانە هونەرمەندەکی شمشاڵ ژەنی
وای لیدەردەچێ ، کە دەتوانی بە شمشاڵ قسە لە گەڵ مەڕەکانی بکات و
بە هه موو ڕادان و لە وەڕاندن و خەکردنەوەیەک شمساڵ بەکاربەنێ .
دواجار ئاغا کچەکەی نادات بە شوان و داوی لێدەکات بە شمشاڵ
مەڕەکانی سەر کەشکی چەند قاتە بخات ..شوانە بە ئەشقەوە شمشاڵ
دەژەنێ و بانگی مەڕەکان دەکات بە سەر بان و سەر پەیژەی دار بکەون
!مەڕەکان یەک یەک سەرە دەگرن و سەر پەیژەدەکەون بەرەو شوانەی
ئاشق ..لەوەڵاوە ئاغا پایەی چروکی لە پەیژەکە قایم کردووە هه
رمەڕێک دەگاتە پەیژە چروکەکە بەردەبێتەوەو دەکەویتە بنی دەلە کە
..کە شوانە سەیردەکات هیچ مەڕێک ناگاتە لای ئەو سەرسام دەبێت ،
ئاغا پێی دەڵێی نەتتوانی مەڕەکان بانگ بکەیتە لای خۆت .شوانە کە
سەیردەکات مەڕەکان هه موو کەوتوونەتە نیو دەڵەکەو مردوون..ئەوەش
لە وبانە خۆ هه ڵدەدێرە و دەمرێ کە کچە ش ئەمە دەبینێ ئەوەش خۆ
هه ڵداوێتە نێو دەڵەکەو دەگاتە شوانەی ئاشق و هونەرمەند و ئەوەش
وەک ئەوان دەمرێ . ،
-ئەنکیدۆ : ئەو کەوێیە بوو خوداوەندانی سەمەر بۆ نەدیمیی گلگامش
ئەفراندیان و دواجار بوون بە برای گیای بە گیانی .
-ماری گیاخۆر : ئەو مارە بوو ..ئەو گیایەی خوارد کە گلگامش بە
زەحمەتی زۆر لە ژێر دەریا هێنابووی ، باوەڕ وایە کە مار بە
خواردنی ئەم گیایە نەمریی بەدەس هێناوە .
-ئەشتار،عەشتار : خوداوەندی ژن ودەسە ڵاتدارو ئاشق بە دەمموزی،

لە داستانی –دەمموزی و ئەشتار-سەمەریدا.
-بن دنیایە: جیهانی ژێرەوە لە ئەفسانە سەمەرییەکان ، ئەو جیهانەیە کە دەمموزی شەش مانگ تێدا دەس بە سەرە .
-نەورۆزو سەری سالە :ڕۆژی هاتنە دەرەوەی دەمموزی لە جیهانی ژێرەوەو بن دنیایە دەکاتە ڕۆژیێکەمی سەری سالی سەمەری و دەکاتە ڕۆژی نەورۆزی ئێمە . هه ر ئەمەشە کە٠(مەلای جزیری) لە شیعرێکدا دەفەرمووێ : نەورۆزو سەری سالە دلا .
کراسی ئاسودەیی : شیعرێکی دی ئەمەیە و هه رلە فەیسبوکەکەم بڵاو بووە تەوە .
ژنە مەیفرۆش : ئەوژنەبوو کە گلگامش لە ڕێگای گەڕان بە دوای گیای نەمریدا توشی بوو، لە مەیخانەیەکدا کاری دەکرد، کە زانی گلگامش بەدوای گیایی نەمریدا دەگەڕێ ، زانی کارێکی بێهودەدەکات کەوتە ئامۆژگاری کردنی و گوتی : گلگامش بەسە دەست بە سەری مندالەکەت دابینەو دەستی ژنە خۆشەویستەکەت بگرە بەختیاری لە وەندەرە .
-سەسەو : ئەو سەوانە بوون لە بە هه شتی پەریان دایان بە(میر مح) بە ئەوەی هه تا ئەو سەوانەی لابە نە مرێ ، بەڵام : میرمح بە سەزی مرۆق بوون دواجار هه رسێ سەو دەدۆڕێنە و دەمرێ .
-سیزیف : سیسیفۆس بە پێی ئەفسانە ئەغریقییەکان یەکە لە پیاوە هه رە فێلبازەکان بوو، توانی خوداوەندی مردن ثاناتۆس لە خشتە بەرێ ، بەم هۆیە خوداوەندی گەورە زیوس لێی توڕە بوو ، بۆیە سزای دا کە بەردێکی گەورە بگەیەنێتە سەر لوتکە ، هه موو جارێک کە بەردەکەی دەگەیاندە نزیک لوتکە بەرد غلۆردەبووەوە..بۆ هوی بەردەوامی ئەم هێنان و بردنە بووە هێمای عەزابدانی هه میشەیی .
– دۆنکیشۆت :پیاوێکی لەڕو لاوازی تەمەن پەنجا ساڵەیە، بە هۆی خوێندنەوەی زۆر ژنی نە هێناوە و بەزۆریش کتێبی سوارچاکان دە خوێنێتەوە و دەیەوێ ڕۆژگاری ئەوان بژێنێتەوە ، لەسەدەی شانزە دا دەژی و لە ئیسپانیا ،لەخۆی دەگەڕێ و خودێ دەکاتە سەرو زرێ دەپۆشێ و ئەسپیکی لەڕ پەیدا دەکات و کۆنە شمشیرێکی ژەنگاوی باوانی دەگرێتە دەست و دەچێتە شەڕی – ئاشی با – یان .دەیەوێ یارمەتی هه ژارو هه تیوان بدات .ئێستا ئەو پیاوە نموونەی پاڵەوانی خەیاڵ پڕاوی لە واقیع دابڕاوە .
-نیقاپۆش ؛ ژنە پاڵەوانێکی نەو ئەفسانەی کوردییەو بە دوای پیاوێکدا دەگەڕێ کە لە بەردەمی ئەشکەوت جلەوی ئەسپەکەی بە بگرێ و ئەویش بچێتە شەڕی دیوان و تۆڵەی براکەی لە چل دێوان بکاتەوە .
-مەستوورە : ژنە شاعیرو مێژوونووسی کوردە مەستوورە ، ژنەکە لە ماڵباتی ئەردەلانییەکانەو زۆرەش لێهاتووە ، لە شێعرێکدا باسی خۆی دەکات ودەنووسێ : ئەو سەرەی هیژای تاجە .

– ئەحمەد پاشای عوسمانی – گەرماو –عەبدال خان :ئەحمەد پاشای عوسمانی لە ساڵی ١٦٠٥ دا سەردانی شاری بەدلیس دەکات کە عەبدال خانی کورد تێدا حاکم دەبێت ، لەو سەردانە عەبدالە خان پیشوازیەکی شاهانە لە ئەحمەدپاشا دەکات و شارە پیشکەوتووەکەی خۆی پیشان دەدات ، یەکێ لە و پێشکەوتنانە گەرمای بەدلیس دەبیت ، ئەحمەد پاشا کە گەرماوە کە دەبینێ سەرسام دەبێت و دەست بە ئاسمان هەڵدەبڕی و دپاڕیتەوە و دەڵێ : خودایە گەرماوەکی ئاوا لە ئەستەمبوڵ هه بوایە چی دەبوو !!؟ دواجار ئەحمەد پاشا نە چوو گەرماوەکی ئاوا لە ئەستەمبوڵ دروست بکات لەشکری هێنا و شارەکەی وێران کرد !!

– تۆپ – وەستا ڕەجەب : پاشای ڕەواندز پاشای گەورە کە بەتەمای دروستکردنی دەوڵەتی کوردستان بوو، لەگەڵ محەمەد عەلی پاشای میسر ڕێککەوت بوو بەئەم مەبەستە ، هه ربەیە دەیزانی پێویستی بە لەشکری بە هێزو چەکدار دەبێت بۆ ئەم مەبەستە وەستا ڕەجەبی هێناو چەکی پی دروستکرد ..ئێستاش ئەو تۆپانە نمونەیان ماوە لە رواندزو لە بەغدا .

– هه لەبجە و شنگال وکۆبانێ و سنە: شارو دێی هه رچوار ئاڵی کوردستانن و هەمای شارو دێی غەدر لێکراوو وێرانکراون بەدست داگیر کەران و کارەساتی گەورە ی تێیاندا رووی داوە.

-ئەژدیها : لە ئەفسانە کوردیەکان زۆر جار ئەژدیها بەری ئاو لە شارێک دەگرێ و ئاو بەرنادات و هه ر ڕۆژەی دەبێ کچێکی جوان و ڕازاوە بۆ سنیەک خواردنی زۆرەوە ی بۆ بەرن ،..ئەوسا کەمێک ئاو بەردەدات ، تادواجار پاڵەوانی چێرۆکە ئەفسانەیەکە دەیکوژێ .

هه ولیر -٩/٢٠١٨

فیلمە سینەماییەکانی پێشبڕکێی سەرەکی سێیەمین فێستیقاڵی

نێودەوڵەتی سلێمانی دیاریکران

مەنسوور جیهانی

فیلمە سینەماییەکانی بەشی پێشبڕکێی سەرەکی “سینەمای جیهان” واتە بەرهەمە نێونەتەوەیی و نەتەوەییەکانی سێیەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی سلێمانی دیاریکران.

ناوی 16 فیلمی بەندی سینەمایی بەشی پێشبڕکێی سەرەکی “سینەمای جیهان” واتە بەرهەمە نێونەتەوەیی و نەتەوەییەکان لە سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی سلێمانی Slemani دیاریکران، کە بریتین لە: فیلمی سینەمایی “سە رخ” واتە “سێ سیما” Three Faces لە دەرهێنانی “جەعفەر پەناهی” Jafar Panahi لە وڵاتی ئێران، فیلمی سینەمایی “بدون تاریخ، بدون امزا” واتە “بێ مێژوو، بێ واژۆ” No Date، No Sign لە دەرهێنانی “وەحید جەلیلوەند” Vahid Jalilvand لە وڵاتی ئێران، فیلمی سینەمایی “گوڵ نسا” GOLNESA لە دەرهێنانی “سەتار چەمەنی گوڵ” Sattar Chamani Gol لە وڵاتی ئێران، فیلمی سینەمایی “ئەوپەڕی هەورەکان” Beyond The Clouds لە دەرهێنانی “مەجید مەجیدی” Majid Majidi لە وڵاتی هیندستان، فیلمی سینەمایی “دزەکانی دووکان” Shoplifters لە دەرهێنانی “هیرۆکازۆ کورئیدا” Hirokazu Kore-eda لە وڵاتی ژاپۆن، فیلمی سینەمایی “داری هەرمیێ وەحشییەکە” The Wild Pear Tree لە دەرهێنانی “نووری بیلگە جەیلان” Nuri Bilge Ceylan لە وڵاتی تورکیا، فیلمی سینەمایی “ماگ” MUG لە دەرهێنانی “ماڵگورزاتا سزوموسکا” Małgorzata Szumowska لە وڵاتی پۆڵەندا، فیلمی سینەمایی “خراپی پوکی تۆکیۆ” BAD POETRY TOKYO لە دەرهێنانی “ئانشول چۆهان” Anshul Chauhan لە وڵاتی ژاپۆن، فیلمی سینەمایی “سێ چوارەم” 3/4 لە دەرهێنانی “ایلیان موتیف” Ilian Metev لە وڵاتی هەنگاریا، فیلمی سینەمایی “وەرگێڕ” THE INTERPRETER لە دەرهێنانی “ماڕتین شۆلیک” Martin Šulík بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئسلۆڤاکیا، کۆماری چێک و ئوستوڕاڵیا، فیلمی سینەمایی “هەتاو” THE SOWER لە دەرهێنانی “مارینە فرانسیس” Marine Francen لە وڵاتی فەڕەنسا، فیلمی سینەمایی “ژیانی بێوێنەی نەدا کدیک” The Chaotic Life of Nada Kadic لە دەرهێنانی “مارتا هرنایز پیدال” Marta Hernaiz Pidal لە وڵاتی ئەڵمانیا، فیلمی سینەمایی “شیری بەبر” TIGER MILK لە دەرهێنانی “ئۆتە ویلەند” Ute Wieland لە وڵاتی ئەڵمانیا،

فیلمی سینەمایی “یەکێک لەم ڕۆژانە” ONE OF THESE DAYS لە دەرهێنانی “نەدیم تابێت” Nadim Tabet لە وڵاتی لوبنان، فیلمی سینەمایی “14 تەرمە” July 14 لە دەرهێنانی “هاشم ئایدەمیر” Hashim Aydemir لە وڵاتی تورکیا و هەروەها فیلمی سینەمایی “کچانی هەتاو” Girls of the Sun لە دەرهێنانی “ئێڤا هەسەن” Eva Husson لە وڵاتی فەڕەنسا.

سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی سلێمانی لە لایەن کۆمپانیای سینەمایی “مەستی فیلم” بە بەڕێوەبەرایەتی “فوئاد جەلال” بەڕێوەبەری فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی سلێمانی،
“مەلا بەختیار” سەرۆکی بەشی پشتیوانی ئەم فێستیڤاڵە و لە کەسایەتییە بەرچاوە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان، “دانەر عومەر فارس” بەڕێوەبەری هونەریی و “لینا ڕەزا” بەڕێوەبەریی بەرنامەدانانی فێستیڤاڵ و هەروەها بە یارمەتی “نێچیرڤان بارزانی” سەرۆک وەزیرانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانی هەرێمی کوردستان و دایرەی گشتیی ڕۆشنبیری و لاوانی پاریزگای سلێمانی و بە نمایشی کۆمەڵێک فیلم لە سینەماکارانی وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان، لەوانە: بەرهەمی ساڵەکانی 2017 و 2018 لە دوو بەشی پێشبڕکێی “سینەمای جیهان” (نێودەوڵەتی) لەوانە: بەرهەمە بەیندە سینەمایی و کورتە فیلمەکانی دیکۆمێنتاریی، ئەنیمەیشن و ئەزموونی و بەشی پێشبڕکێی “سینەمای کوردی” لەوانە: بەرهەمە بەیندە سینەمایی و کورتە فیلمەکانی دیکۆمێنتاریی، ئەنیمەیشن و ئەزموونی و هەروەها کردنەوەی ڤۆرکشۆپی پسپۆڕانەی سینەمایی و چەندین کۆڕ و کۆبوونەوەی پسپۆڕانە لە ڕۆژانی 10 تا 16ی ئۆکتۆبەری 2018 لە 5 هۆڵی “سیتی سینەما”، سینەما “سالم” و تەلاری “هونەر” لە شاری سلێمانی لە هەرێمی کوردستان بەڕێوەدەچێت.

لە لایەن ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی ئەم فیستیڤاڵەوە 14 خەڵات، لەوانە: لە بەشی پێشبڕکێی فیلمە بەیندەکانی “سینەمای جیهان” و “سینەمای کوردی” خەڵاتەکانی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان، باشترین سیناریۆ، باشترین بەڕێوەبەریی وێنەگرتن، باشترین مونتاژ و خەڵاتی تایبەتی ئەندامانی لێژنەی دادوەران بە هەڵبژێردراوان پێشکەش دەکرێت و لە بەشی پێشبڕکێی کورتە فیلمەکانی “سینەمای جیهان” و “سینەمای کوردی”یشدا خەڵاتەکانی باشترین فیلم، باشترین دەرهێنان و خەڵاتی تایبەتی ئەندامانی لێژنەی دادوەران بە براوەکان دەبەخشرێت. لە لایەن کۆمپانیای سینەمایی “مەستی فیلم”یش خەڵاتێک بۆ باشترین سیناریۆ پێشکەش دەکرێت و بۆ بەرهەمهێنانی ئەم

کۆمپانیا سینەماییە، ئەم پڕۆژەیە لە ساڵی داهاتوودا دەکرێتە فیلم و هەروەها 4 خەڵاتی تایبەت لە لایەن کۆمپانیای سینەمایی “مەستی فیلم” بە 4 کەسایەتیی ناودار پێشکەش دەکرێت.

هەر لەم خولەی فێستیڤاڵیشدا، خەڵاتی سینەماکاری کۆچکردووی کورد “تەها کەریمی” بکە لە مانگی خەرمانانی ساڵی 2013 لە شاری سلێمانی بە هۆی ڕووداوی ترۆمبێلەوە کۆچی دوایی کرد، لە لایەن بنەماڵەکەیەوە بە فیلمسازێک پێشکەش دەکرێت.

بۆ زانیاریی زیاتر:
http://www.slemanifest.com/world-cinema/

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی سلێمانی.

کۆلارە ... ن. ریزان فەتاح

کۆلارە کۆلارە
بەرزە لە ئاسمان دیارە

لە کاغەز و دەزوو و داو
دروست دەکەم ناو بە ناو

هەرچەندە بەبێ باڵە
کەچی دەفڕێ وەک داڵە

بۆ منداڵە و گەورانە
مایەی خۆشی هەمووانە

دەی منداڵە جوانەکان
وردیلە و خنجیلەکان

چی کۆلارە دەفڕێنێ؟
بۆ ئاسمان دەیگەڕێنێ

ئەوەی بزانێ چییە
هۆنراوەم بۆی دیارییە

****

دوو هۆنـــراوە بۆ مناڵـــــان …
فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

ساڵی تازەی خوێندن

سـاڵی تازەی خوێندنە
چـاوودڵــمـان ڕۆشـنـە
ئەمساڵیش هەروەکو پار
نەغمەکەو ت□ تە سەرزار
لـەهـەمـوولا خـۆشییە
ســروودوگـــۆرانـــیـــیـــە
دیاریــیە خەندەی مناڵ
بۆخوێندنی تازەی ساڵ
مامۆستا: ئێـمەی مـناڵ
نەمامی تــازەی ئەمساڵ
ئامـادەین بـەدڵ وگـیـان
زاخاودەی هەست وبیرمان
پێمان بــەخشی بەدیاری
چـەپـکە گـوڵی زانیـاری
تا بــەڕۆشنایی خـوێــندن
بەدەست بێنین سەرکەوتن .

-——————

پەرتووک

ب□ پەرتووک ڕۆشنبیرم
باشترین هاوڕێی ژینم
پڕە لەچیرۆکی خۆش

ڕووناک دەکات بیروهۆش
هاوڕێیەکی هێمنە
هەروەکو خۆر ڕۆشنە
ڕێی ڕاستم نیشان دەدات
داهاتووم ڕۆشن دەکات
ژین بە پەرتووک ڕەنگینە
هەردەم لەلام سەنگینە
بە جوانی ڕێکیان دەخەم
لەناو پەرتووکخانەکەم.

فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

دوو هۆنراوە بە مناڵان بەبۆنەی ساڵی نوێی خوێندنەوە ... عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

ساڵی تازەی خوێندن

ئەمەی خوێندکار بەبەواوە
هەنگاو دەنێین بە سەرکەوتن
گشت وەستاوین لە پێشوازی
بۆ ساڵێکی تازەی خوێندن
...
دەی با هەموو بەڵێن بدەین
بە داهـــاتوو کۆشش بکەین
بەخوێندن و بـــــە زانیاری
کوردستانمان پێشتر بخەین
...
٢٠١٨/٩/١٧

....

یەکەم ڕۆژی قوتابخانە

منداڵان هەمـــوو
ســـــەر لە بەیانی
شەقامی شــــاریان
پڕ کرد لە جـــوانی
...
پۆل پۆل ڕێگایـــان
دەبڕی و تێکەڵ بوون
هـــەر لــــە پەپولە و
خونچەی گوڵ دەچوون
...
وەک تابلۆیـــــەکی
دڵگیر و شـــــیرین
دەچوون بۆ خوێندن
دەم بە پێکـــەنین

عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی